מַסֶּכֶת אָבוֹת

עִם פֵּרוּשׁ

אַהֲבַת אָבוֹת

חִדּוּשִׁים וּבֵאוּרִים, צִיצִים וּפְרָחִים, עַל פִּי פַּרְדֵּ"ס נֶאֱמָרִים,
בְּדֶרֶךְ נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה עַל פִּי סֵדֶר הָעֲבוֹדָה, לְהָאִיר עַל נַפְשׁוֹ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת אֱלֹקוּת, לְקַיֵּם תָּמִיד מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל יִחוּד הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְלִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים.

◆◆◆◆

בָּנוּי וּמְיֻסָּד עַל פִּי דִּבְרֵי רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא, אוֹר הַגָּנוּז וְהַצָּפוּן בּוֹצִינָא קַדִּישָׁא עִלָּאָה,
אֲדוֹנֵנוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ

רַבִּי נַחְמָן מִבְּרֶסְלֶב, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ

וְעַל פִּי דִּבְרֵי תַּלְמִידוֹ, מוֹרֵנוּ הַקָּדוֹשׁ אוֹר נִפְלָא, אֲשֶׁר כָּל רָז לֹא אָנִיס לֵיהּ,

רַבִּי נָתָן מִבְּרֶסְלֶב, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ,

וּמְשֻׁלָּב בִּפְסוּקֵי תּוֹרָה נְבִיאִים, כְּתוּבִים וּמַאַמָרֵי חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים מִגְּמָרָא וּמִדְרָשִׁים וְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ.

הוּבָא לִדְפוּס עַל יְדֵי קֶרֶן
"וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ"
חֲסִידֵי בְּרֶסְלֶב עִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלַיִם
תּוּבַּב"א

אֶת סִפְרֵי רַבִּי נַחְמָן מִבְּרֶסְלֶב זִי"עַ וְתַלְמִידָיו הַקְּדוֹשִׁים כּוֹלֵל סִפְרֵי מוֹהֲרָא"שׁ, "הַצַּדִּיק מִיַּבְנְאֵל" נִיתַן לְהַשִּׂיג בַּמְּקוֹמוֹת הַבָּאִים:

הֲפָצָה רַאשִׁית – קֶרֶן "וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ"
חָדָשׁ!!! אֶפְשָׁרוּת מִשְׁלוֹחִים לְכֹל רַחֲבֵי הָאָרֶץ וְהָעוֹלָם
055–678–3366

יַבְנְאֵל:

(אֶפְשָׁרוּת לְמִשְׁלוֹחִים לְכֹל רַחֲבֵי הָאָרֶץ)

חֲנוּת נִצָּנֵי הַקּוֹדֶשׁ: 054–228–7882

קֶרֶן נֵר לְהַצַּדִּיק: 058–588–8148

יְרוּשָׁלַיִם:

סַנְהֶדְרִיַּה / פִּסְגַּת זְאֵב / רָמַת שְׁלֹמֹה / בַּר אִילָן:

053–4158646

גִּבְעַת שָׁאוּל: 058–691–3315

צֹמֶת בַּר אִילָן חֲנוּת "סֵפֶר הַסְּפָרִים"

הַר נוֹף: 058–326–0155

רָמוֹת: 054–586–3486

מְאָה שְׁעָרִים: 055–678–3366

חֲנוּת בְּרֶסְלֶב מִתַּחַת לַ"שּׁוּל"

חֲנוּת עֵין יַעֲקֹב

תֵּל אֲבִיב: 053–311–1711

פֶּתַח תִּקְוָה: 055–678–3366

בֵּיתָר עִלִּית:

גִּבְעָה א': 052–766–7226

גִּבְעָה ב': 053–316–8148

בְּנֵי בְּרַק: 054–847–1400

פַּרְדֵּס כַּ"ץ: 058–320–4865

אֶלְעַד: 055–678–3366

אַשְׁקְלוֹן: 054–743–4456

נְתִיבוֹת: 052–735–4403

אַשְׁדּוֹד: 052–761–8316

קִרְיַת גַּת: 054–848–2279

רָמַת הַשָּׁרוֹן: 058–691–3314

שְׂדֵרוֹת: 055–938–5500

בֵּית–אֵל: 052–786–5978

מִצְפֵּה יְרִיחוֹ: 052–786–5978

יַד בִּנְיָמִין (מָחוֹז דָּרוֹם): 050–868–4153

מִגְדַּל הָעֵמֶק: 058–477–9804

שָׁבֵי שׁוֹמְרוֹן: 052–956–7899

מִי שֶׁמְּעוּנְיָן לְהָפִיץ סִפְרֵי בְּרֶסְלֶב וּנְפַרְסֵם אֶת פְּרָטָיו בַּסְּפָרִים הַבָּאִים יִצֹּר אִתָּנוּ קֶשֶׁר בְּפֶלֶאפוֹן:

055–678–3366

הַקְדָּמָה

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה מה, סִימָן ז׳): ׳אָמַר רַבִּי חִיָּא צִיפָּרְנָן שֶׁל אָבוֹת וְלֹא כְּרֵיסָן שֶׁל בָּנִים׳; כִּי אֵצֶל עַם יִשְׂרָאֵל הַיְסוֹד מוּסָד, שֶׁהַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים הֵם טוֹבִים מֵהַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, כִּי כָל מַה שֶּׁהָיוּ יוֹתֵר קְרוֹבִים אֶל קַבָּלַת הַתּוֹרָה, הֵם יוֹדְעִים יוֹתֵר, וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל (שַׁבָּת קיב:): ׳אִם רִאשׁוֹנִים בְּנֵי מַלְאָכִים אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים, וְאִם רִאשׁוֹנִים בְּנֵי אֲנָשִׁים אָנוּ כַּחֲמוֹרִים, וְלֹא כַּחֲמוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא וְשֶׁל רַבִּי פִּינְחָס בֶּן יָאִיר, אֶלָּא כִּשְׁאָר חֲמוֹרִים׳; אִם מַחֲזִיקִים אֶת הָרִאשׁוֹנִים כְּמַלְאָכִים שֶׁזָּכוּ לְהַשִּׂיג אֶת הַתּוֹרָה בִּשְׁלֵמוּת, וְהָיוּ דְּבֵקִים בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמָסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, אֲזַי אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים, אֲבָל אִם נֹאמַר שֶׁהָרִאשׁוֹנִים הָיוּ סְתָם בְּנֵי אֲנָשִׁים, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְבֵינֵינוּ, אֲזַי אָנוּ כַּחֲמוֹרִים, מְלֵאֵי חָמְרִיּוּת וְיֵשׁוּת וְגַאֲוָה כַּחֲמוֹר הַזֶּה, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְבָמוֹת סב.): ׳עַם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר׳; כִּי חֲמוֹר מִסְתַּכֵּל רַק עַל הָאָרֶץ, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל רָחוֹק, עִם כָּל זֹאת חֲמוֹרָם שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא וְשֶׁל רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הַרְבֵּה יוֹתֵר גְּדוֹלִים, כִּי הֵם הָיוּ מְזֻכָּכִים יוֹתֵר, עַד שֶׁלֹּא רָצוּ לֶאֱכֹל פֵּרוֹת שֶׁאֵינָם מְעֻשָּׂרִים, וְלֹא רָצוּ לִגְנֹב וְלֶאֱכֹל פֵּרוֹת שֶׁאֵינָם שֶׁלָּהֶם, וְלֹא רָצוּ לִרְעוֹת בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים.

וְלָכֵן כְּלָל זֶה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁהַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים הָיוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם, וְאָנוּ הַבָּנִים, וְהַבֵּן צָרִיךְ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הָאָב. וְהִנֵּה מַסֶּכֶת אָבוֹת הֵם לִמּוּדִים עֲמֻקִּים, שֶׁלִּמְּדוּ אוֹתָנוּ הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים הַנִּקְרָאִים אֲבוֹת הָעוֹלָם, כְּמַאֲמָרָם זַ״ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה א׳, סִימָן טו): ׳אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, תָּמֵהַּ אֲנִי הֵיאַךְ נֶחְלְקוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל׳, עַיֵּן שָׁם. הֲרֵי שֶׁהַתַּנָּאִים נִקְרָאִים אֲבוֹת הָעוֹלָם, וְהֵם לִמְּדוּ אוֹתָנוּ אֵיךְ לְהִתְנַהֵג. וְלָכֵן אַשְׁרֵי הָאָדָם הַזּוֹכֶה לִלְמֹד בְּכָל יוֹם מוּסְרֵי הָאָבוֹת, שֶׁהֵם דַּרְכֵיהֶם וְהַנְהָגוֹתֵיהֶם שֶׁל הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁכָּל אֶחָד קָנָה לְעַצְמוֹ מִדָּה קְדוֹשָׁה לֵילֵךְ בָּהּ, וְאָנוּ הַבָּנִים שֶׁלָּהֶם צְרִיכִים לֵילֵךְ בְּדַרְכֵיהֶם. וְלָכֵן אַשְׁרֵי הָאָדָם הַלּוֹמֵד בְּכָל יוֹם פֶּרֶק מִמַּסֶּכֶת אָבוֹת, שֶׁהֲרֵי אָדָם מְחֻיָּב לִלְמֹד בְּכָל יוֹם מוּסָר, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ אִישׁ הָאֱלֹקִי הַחֲתַ״ם סוֹפֵר זי״ע, יוֹם אֶחָד שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד סִפְרֵי מוּסָר מַרְגִּישׁ כְּבָר קְרִירוּת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וְאִם בָּאֲרָזִים נָפְלָה שַׁלְהֶבֶת מַה יֹּאמְרוּ אֲזוֹבֵי הַקִּיר?! וְיַעַן שֶׁדַּרְכִּי זֶה רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לִלְמֹד בְּכָל יוֹם אַחַר בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת, וְנִתְחַדְּשׁוּ אֶצְלִי בְּכָל פַּעַם חִדּוּשִׁים חֲדָשִׁים עַל־פִּי הַהַקְדָּמוֹת הַנּוֹרָאוֹת שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, אִישׁ אֱלֹקִים, בּוּצִינָא קַדִּישָׁא, בּוּצִינָא עִלָּאָה, אֲדוֹנֵנוּ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ **רַבִּי נַחְמָן מִבְּרֶסְלֶב זי״ע**, וְתַלְמִידוֹ הַקָּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא, אִישׁ חַי רַב פְּעָלִים, אוֹר נִפְלָא, אֲשֶׁר כָּל רָז לָא אָנִיס לֵיהּ, דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים, **רַבִּי נָתָן מִבְּרֶסְלֶב** זי״ע, וְאָמַרְתִּי אַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו, וְרָשַׁמְתִּי בְּכָל יוֹם עַל פְּנֵי הַכְּתָב, לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים, וּמֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲבַקֵּשׁ, אֱלֹהֵי אָבִי הֱיֵה בְּעֶזְרִי, שֶׁאֶזְכֶּה לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּלְהָאִיר נַפְשִׁי בְּהֶאָרַת זִיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

טַעַם שֶׁנִּקְרֵאת מַסֶּכֶת 'אָבוֹת'

הִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ, שֶׁטֶּבַע הַבָּנִים לְהִדַּמּוֹת לַאֲבוֹתֵיהֶם בְּמִנְהֲגֵיהֶם וּבְדַרְכֵיהֶם, וְהֵם כְּרוּכִים אַחֲרֵיהֶם מְאֹד, וּכְמוֹ־כֵן הַתַּלְמִידִים כְּרוּכִים אַחַר רַבָּם, וּמְדַמִּים אֶת עַצְמָם לְרַבָּם בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם וּתְנוּעוֹתֵיהֶם. וּמוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (בֹּא לו:): 'אָמַר רַבִּי יוֹסִי, מִסְתַּכֵּל הֲוֵינָא בְּדַעְתָּאֵי דְּלֵית עָלְמָא מִתְקַיְּמָא אֶלָּא עַל רֵישֵׁיהוֹן דְּעַמָּא, אִי רֵישֵׁי עַמָּא זַכָּאִין — טַב לְעָלְמָא טַב לְעַמָּא, וְאִי לָא זַכָּאִין — וַוי לְעָלְמָא וַוי לְעַמָּא'; כִּי הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר רֵישֵׁי עַמָּא, מַנְהִיגֵי הַדּוֹר, שֶׁהֵם אֲבוֹת הָעוֹלָם. וְיַעַן שֶׁעִקַּר הַלִּמּוּד שֶׁל מַסֶּכֶת אָבוֹת, לְלַמֵּד אוֹתָנוּ אֵיךְ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֵם הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וַאֲנַחְנוּ כְּתַלְמִידִים לְרַבָּם וּכְבָנִים לַאֲבוֹתֵיהֶם, וְלָכֵן נִקְרֵאת מַסֶּכֶת זוֹ 'אָבוֹת' דַּיְקָא, כְּדֵי שֶׁנּוּכַל לְחַקּוֹת אֶת אֲבוֹת הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית, שֶׁהֵם הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים. לָכֵן דַּיְקָא מַסֶּכֶת זוֹ נִקְרֵאת אָבוֹת, שֶׁאָנוּ לוֹמְדִים מֵהֶם אֵיךְ לְהִתְנַהֵג, וְהָבֵן.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס׳): וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, יש להם חלק לעולם הבא, ועולם הבא האמור כאן הוא העולם הבא אחר תחיית המתים שעתידים לחיות ולעמוד בגופן ובנפשם חיים נצחיים כחמה וכלבנה וככוכבים כדמייתי בגמרא בהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן, והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ואף על פי שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, משום הכי קתני יש להם חלק.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טַעַם שֶׁלִּפְנֵי כָּל פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת תִּקְּנוּ לוֹמַר מִשְׁנָה זוֹ, אֲשֶׁר אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְכָאן כְּלָל, וְהִיא מִשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (צ.); אַךְ יֵשׁ לוֹמַר, כִּי כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם קוֹמָה שְׁלֵמָה, וְהֵם הַשְּׁכִינָה, וְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל הוּא חֵלֶק מֵהַשְּׁכִינָה, וְלָכֵן יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כִּי עוֹלָם הַבָּא זֶהוּ גִּלּוּי אֱלֹקוּת, הֶאָרַת זִיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי גַּם הָאֱלֹקוּת שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, לְגַבֵּי הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא זֶה הַשְּׁכִינָה, וְלָכֵן עַם יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהַחֲזִיק אֶת עַצְמָם בְּיַחַד, וְלֹא לְהַפְרִיד אֶחָד מֵהַשֵּׁנִי, כִּי בְּרֶגַע שֶׁנִּפְרָדִים זֶה מִזֶּה, עַל־יְדֵי־זֶה הֵם גּוֹרְמִים קִלְקוּל לִכְלַל הַבְּרִיאָה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא מְצִיעָא נט.): 'הַמַּלְבִּין אֶת פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא'; וְהַטַּעַם הוּא, כִּי הוּא נִפְרָד מֵחֲבֵרוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה אִבֵּד אֶת חֶלְקוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְעוֹלָם הַבָּא אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג רַק עַל־יְדֵי אַהֲבָה וְאַחְדוּת, שֶׁזֶּה כְּלַל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה כד, סִימָן ז'): 'רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ — זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה'; וּמַה זֶּה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, הֲרֵי אֵין בַּתּוֹרָה כְּלָל גָּדוֹל אוֹ כְּלָל קָטָן? אֶלָּא זֶה סוֹבֵב עַל כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁצְּרִיכִים לֶאֱהֹב אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי, וְלֹא לְהַפְרִיד אֶחָד מֵהַשֵּׁנִי, וְעַל־יְדֵי־זֶה מַשְׁרִים אֶת שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה, שֶׁזֶּה כְּלַל הֶאָרַת עוֹלָם הַבָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּלְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, אִם רַק מִתְאַחֵז יַחַד עִם כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, לֹא־כֵן אִם הוּא נִפְרָד מִבַּר יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא פּוֹגֵם בְּחֶלְקוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְלָכֵן קֹדֶם שֶׁהוֹלְכִים לִלְמֹד פֶּרֶק מִפִּרְקֵי מִדּוֹת הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, כְּבָר מַזְהִירִים אוֹתוֹ, שֶׁהַיְסוֹד לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ מִדּוֹת טוֹבוֹת, הוּא עַל־יְדֵי שֶׁיִּתְאַחֵד עִם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יַפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מֵהֶם, וְזֶה כָּל יִשְׂרָאֵל בְּיַחַד, יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם נִפְרָד אֶחָד מֵהַשֵּׁנִי, הוּא מְאַבֵּד אֶת חֶלְקוֹ, כִּי הִפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מִזּוּלָתוֹ. וְזֶהוּ שֶׁדַּיְקָא בִּימֵי הַסְּפִירָה מַתְחִילִים לוֹמַר פִּרְקֵי אָבוֹת, כִּי אָז נִסְתַּלְּקוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה בָּזֶה, וְעָבְרוּ עַל לִמּוּד רַבָּם, רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁלָּמַד עִמָּהֶם "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" — 'זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה', הַיְנוּ שֶׁזֶּה כְּלַל הַתּוֹרָה, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יַחֲזִיקוּ אֶת עַצְמָם בְּיַחַד, וּמֵאַחַר שֶׁהֵם פָּגְמוּ בָּזֶה, לָכֵן מֵתוּ בִּימֵי הַסְּפִירָה, וְלָכֵן אָז מַתְחִילִים לִלְמֹד בְּכָל שַׁבָּת פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת, שֶׁהֵם מוּסְרֵי הַתַּנָּאִים, וּמַקְדִּימִים אֶת הַמִּשְׁנָה הַזּוֹ: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס, כא): "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים", לְהוֹרוֹת שֶׁאָסוּר לְקַטְרֵג עַל שׁוּם בַּר יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא לְהִתְאַחֵד יַחַד, וּבָזֶה תְּלוּיָה קַבָּלַת הַתּוֹרָה, שֶׁמְּכִינִים אֶת עַצְמָם בִּימֵי הַסְּפִירָה וְסוֹפְרִים כָּל יוֹם וָיוֹם, כְּדֵי לִהְיוֹת מוּכָנִים וְעוֹמְדִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן צא): 'סְגֻלָּה לְהִתְמַדָּה, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר עַל שׁוּם בַּר יִשְׂרָאֵל'; כִּי יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא אוֹתִיּוֹת בַּתּוֹרָה, כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא שָׁרְשֵׁי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּכְשֶׁמְּדַבֵּר עַל בַּר יִשְׂרָאֵל, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא מְחַסֵּר אוֹת מֵהַתּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה אֵין לוֹ כְּבָר

חֵשֶׁק לִלְמֹד. וְלָכֵן דַּיְקָא קֹדֶם שֶׁמַּתְחִילִים לִלְמֹד פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת, שֶׁהֵם הַמִּדּוֹת שֶׁל הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, אֲבוֹת הָאֻמָּה, מַקְדִּימִין מִשְׁנָה זוֹ, לְהוֹרוֹת שֶׁכְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהִתְאַחֵד יַחַד, וְלֶאֱהֹב אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי, וְאָז יֵשׁ לְכָל אֶחָד חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, חֵלֶק מֵהַשְּׁכִינָה, גִּלּוּי אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל אִם מְנַתֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵאֵיזֶה בַּר יִשְׂרָאֵל, וּמַלְבִּין אֶת פָּנָיו, עַל־יְדֵי־זֶה אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה מְאֹד, לְהִתְאַחֵד יַחַד עִם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְאָז יוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה לָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹנִים, וְיִהְיֶה אַךְ טוֹב וָחֶסֶד לִכְלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

פֶּרֶק א א **מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ,**

א משה קבל תורה מסיני. אומר אני לפי שמסכת זו אינה מיוסדת על פי מצוה ממצות התורה כשאר מסכתות שבמשנה אלא כולה מוסרים ומדות וחכמי אומות העולם גם כן חברו ספרים כמו שבדו מלבם בדרכי המוסר כיצד יתנהג האדם עם חברו, לפיכך התחיל התנא במסכת זו,

פֶּרֶק א'

א **מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ זַ"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ו'), אֲשֶׁר יֵשׁ נְקֻדָּה עֶלְיוֹנָה וּנְקֻדָּה תַּחְתּוֹנָה, שֶׁזֶּה הָרַב וְהַתַּלְמִיד, מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ, יִחוּד בֵּין חַמָּה לִלְבָנָה, כִּי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא בַּתְרָא עה.): 'פְּנֵי מֹשֶׁה כִּפְנֵי חַמָּה, וּפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּפְנֵי לְבָנָה'; וְתָמִיד צְרִיכִים לְהִסְתַּכֵּל בְּאַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהוּא סוֹד א', שֶׁהוּא כָּלוּל מֵאוֹת י' לְמַעְלָה, וּמֵאוֹת י' לְמַטָּה, וּמֵאוֹת ו' בָּאֶמְצַע, שֶׁזֶּה הַמְחַבֵּר בֵּין הַי' לְמַעְלָה, שֶׁהוּא הָרַב — מֹשֶׁה, לְבֵין הַי' לְמַטָּה, שֶׁהוּא הַתַּלְמִיד — יְהוֹשֻׁעַ, אֲבָל צְרִיכִים לִסְבֹּל בּוּשָׁה, כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת כָּל הֶעָבָר שֶׁלּוֹ, שֶׁזֶּה כְּלַל הַחֵרוּפִין וְהַגִּדּוּפִין שֶׁעוֹבְרִין עַל כָּל אָדָם, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ נְקֻדָּה תַּחְתּוֹנָה — תַּלְמִיד, בְּחִינַת יְהוֹשֻׁעַ, הָרוֹצֶה לְקַבֵּל מֵהַנְּקֻדָּה הָעֶלְיוֹנָה — הָרַב, בְּחִינַת מֹשֶׁה. וְאָז כְּשֶׁזּוֹכֶה לַעֲמֹד בְּנִסָּיוֹן הַזֶּה, עַל אַף גֹּדֶל הַבִּזְיוֹנוֹת, הַחֵרוּפִין וְהַגִּדּוּפִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אָז נַעֲשֶׂה יִחוּד בֵּין נְקֻדָּה עֶלְיוֹנָה לִנְקֻדָּה הַתַּחְתּוֹנָה, בֵּין מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ, וּמְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא סוֹד ו'. כִּי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא בַּתְרָא יד.): 'הַלּוּחוֹת אָרְכָּן ו' וְרָחְבָּן ו''; וְכֵן אָמְרוּ (תַּנְחוּמָא קֹרַח): 'הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּהֶן תַּרְיַ"ג אוֹתִיּוֹת מִן "אָנֹכִי" עַד "אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ", כְּנֶגֶד תַּרְיַ"ג מִצְווֹת, וְכֻלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, שֶׁבָּהֶן חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, תּוֹרָה וּמִשְׁנָה, תַּלְמוּד וְאַגָּדָה'; נִמְצָא, שֶׁהַו', שֶׁהֵם הַלּוּחוֹת, הָיוּ כְּלוּלִין מִכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וּכְדֵי שֶׁהַתַּלְמִיד, שֶׁהוּא בְּחִינַת יְהוֹשֻׁעַ, יְקַבֵּל מֵהָרַב, שֶׁהוּא בְּחִינַת מֹשֶׁה, נְקֻדָּה הַתַּחְתּוֹנָה מִנְּקֻדָּה הָעֶלְיוֹנָה, הוּא צָרִיךְ לִסְבֹּל עֶלְבּוֹנוֹת וּבִזְיוֹנוֹת, חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין, וְאִם מַחֲזִיק מַעֲמָד, אָז מְקַבֵּל בִּשְׁלֵמוּת, כִּי נַעֲשֶׂה אָדָם הַיּוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא, הַיְנוּ שֶׁנִּכְלָל לְגַמְרֵי בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. כִּי זוֹ שְׁלֵמוּת אָדָם — א' דָם, א' זֶה אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַמְחַיֶּה אֶת דַּם הַנֶּפֶשׁ, וְזֶה אָדָ"ם, כְּשֶׁהָאָדָם מְזַכֵּךְ אֶת עַצְמוֹ, אֲזַי כּוֹלֵל עוֹלָם הָעֶלְיוֹן וְעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, שֶׁזֶּה כְּלַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְזֶה סוֹד מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי מוֹהֲרְנַ"תְּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, הִלְכוֹת אֲבֵדָה וּמְצִיאָה, הֲלָכָה ב', אוֹת ד'), כִּי הַתּוֹרָה כְּלוּלָה מִכָּל הַג' נְקֻדּוֹת: נְקֻדָּה עֶלְיוֹנָה, וּנְקֻדָּה תַּחְתּוֹנָה, וְהַו' שֶׁמְּקַשֵּׁר בֵּינֵיהֶם, שֶׁזֶּה סוֹד א': י' עִלָּאָה, י' תַּתָּאָה, ו' בָּאֶמְצַע. כִּי הַתּוֹרָה כְּלוּלָה מִבְּחִינַת מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁהֵם בְּחִינַת תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה כַּיָּדוּעַ. וְזֶה בְּחִינַת נְקֻדָּה הָעֶלְיוֹנָה וּנְקֻדָּה הַתַּחְתּוֹנָה, שֶׁזֶּה מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, כִּי נְקֻדָּה הָעֶלְיוֹנָה מְאִירָה בַּנְּקֻדָּה הַתַּחְתּוֹנָה, וְהַתּוֹרָה בְּעַצְמָהּ הִיא בְּחִינַת ו', כִּי הַלּוּחוֹת אָרְכָּן ו' וְרָחְבָּן ו'. וְזֶה סוֹד (בַּמִּדְבָּר יט, יד): "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם", כִּי (הַקְדָּמַת תִּקּוּנֵי־זֹהַר ז.) 'לֵית אָדָם בְּלָא אָלֶף'; כִּי אָדָם כָּלוּל

וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים, וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה:

משה קבל תורה מסיני לומר לך שהמדות והמוסרים שבזו המסכת לא בדו אותם חכמי המשנה מלבם אלא אף אלו נאמרו בסיני: סיני. ממי שנגלה בסיני: לזקנים. שהאריכו ימים אחרי יהושע ואותם הזקנים לזקנים אחרים עד שהגיעו לתחלתם של נביאים, שהן עלי הכהן ושמואל הרמתי: לאנשי כנסת הגדולה. ק"ך זקנים היו. וזרובבל שריה רעליה מרדכי בלשן שהיו בימי עזרא כשעלו מן הגולה בבית שני. ומכללם חגי זכריה ומלאכי ונחמיה בן חכליה וחבריהם. ונקראו כנסת הגדולה לפי שהחזירו העטרה ליושנה (יומא סט:). שמשה אמר (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא. בא ירמיה ודניאל ולא אמרו גבור ונורא. והם החזירום כבתחלה לפי שאמרו הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו שאלמלא כן היאך אומה כזו יכולה להתקיים בפני כמה אומות: הם אמרו ג' דברים. הרבה דברים אמרו אלא ג' דברים הללו אמרו [הן] שיש בהם קיום התורה: הוו מתונים בדין. שאם בא דין לפניך פעם ושתים ושלוש. לא תאמר דין זה כבר בא לפני ושניתי ושלשתי בו. אלא הוו מתונים כלומר ממתינין קודם שתפסקו הדין: והעמידו תלמידים הרבה. לאפוקי מרבן גמליאל דאמר (ברכות כח.) כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש קא משמע לן שמלמדין תורה לכל אדם ואין צריך לבדוק אחריו. ובלבד שלא יהיה ידוע מעניינו שמעשיו מקולקלים ושאי שומעניה אי נמי אשמעינן (יבמות סב:) שאם העמיד תלמידים בבחרותו יעמיד תלמידים בזקנותו דכתיב (קהלת יא) בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך: ועשו סיג לתורה. גדר שלא יבוא ליגע באיסור תורה כגון שניות

מִי' עֶלְיוֹנָה, שֶׁהוּא הַנְּשָׁמָה, חֵלֶק אֱלוֹקַ מִמַּעַל, וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹךְ י' תַּחְתּוֹנָה, שֶׁהִיא הַנֶּפֶשׁ, וּמַה שֶּׁמְּאַחֵד אוֹתָם זֶה הַו'. וְסוֹד א' זֶה י' י' ו', שֶׁזֶּה א' דָּם, וְזֶה חִבּוּר בֵּין תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב לְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְכֵן מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, שֶׁהִמְעִיט אֶת עַצְמוֹ, שֶׁזֶּה סוֹד סִינַי, וְעַל־יְדֵי־זֶה קִבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בִּשְׁלֵמוּת, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְמַעֵט בִּכְבוֹד עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, עַל־יְדֵי־זֶה מֵאִיר בּוֹ אוֹר אֱלֹקִי, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה (בַּמִּדְבָּר יב, ג): "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה", וְעַל־יְדֵי־זֶה וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁזֶּה תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הַנִּכְלֶלֶת בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְכֵן הוֹלֶכֶת הַמְּסוֹרָה מִדּוֹר דּוֹר, שֶׁזֶּה וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים, וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, שֶׁאֵצֶל כֻּלָּם הָיָה רַב וְתַלְמִיד, וְכָךְ הוֹלֶכֶת הַמְּסוֹרָה, שֶׁהָרַב הוּא בִּבְחִינַת מֹשֶׁה, נְקֻדָּה עֶלְיוֹנָה, וְהַתַּלְמִיד הוּא בִּבְחִינַת יְהוֹשֻׁעַ, נְקֻדָּה תַּחְתּוֹנָה, וּכְדֵי שֶׁיְּקַבֵּל הַתַּלְמִיד מֵהָרַב, צָרִיךְ לִסְבֹּל עֶלְבּוֹנוֹת וּבִזְיוֹנוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְאִם מִתְגַּבֵּר וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם דָּבָר, עַל־יְדֵי־זֶה מְקַבֵּל בִּשְׁלֵמוּת אֶת הַתּוֹרָה. וְדָבָר זֶה שַׁיָּךְ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל מֵהָרַב הָאֱמֶת, אֶלָּא עַל־יְדֵי בִּזְיוֹנוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים מִמִּתְנַגְּדִים רְשָׁעִים, וְאִם לֹא מִסְתַּכְּלִים עֲלֵיהֶם, אָז דַּיְקָא מְקַבְּלִים בִּשְׁלֵמוּת הַתַּלְמִיד מֵהָרַב. וְזֶה הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה; הַיְנוּ הֵם אָמְרוּ, כְּפִי הַמְּסֹרֶת שֶׁהָרַב מוֹסֵר לַתַּלְמִיד, אָמְרוּ, שֶׁהַשְּׁלֵמוּת בְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת רַב וְתַלְמִיד, וּכְדֵי לְקַבֵּל צְרִיכִים לִסְבֹּל עֶלְבּוֹנוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין, וְלַעֲמֹד בְּנִסָּיוֹן הַזֶּה. וְזֶה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה, זֶה נֶגֶד נְקֻדַּת הָרַב, שֶׁהִיא נְקֻדָּה עֶלְיוֹנָה, בְּחִינַת מֹשֶׁה, שֶׁצָּרִיךְ לְצַמְצֵם אֶת דְּבָרָיו, שֶׁלֹּא יִהְיֶה רִבּוּי אוֹר, שֶׁגּוֹרֵם שְׁבִירַת הַכֵּלִים. וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה,

זֶה כְּנֶגֶד נְקֻדַּת הַתַּלְמִיד, שֶׁהִיא נְקֻדָּה תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁצְּרִיכִים לְהַרְבּוֹת בְּתַלְמִידִים. וֶהֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, זֶה נֶגֶד הָעֶלְבּוֹנוֹת וְהַבִּזְיוֹנוֹת, חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁצְּרִיכִים לִסְבֹּל כָּל אֵלּוּ שֶׁרוֹצִים לְקַבֵּל מֵרַבֵּי אֱמֶת מַנְהִיג הַדּוֹר, שֶׁבַּהַתְחָלָה עוֹבְרִים עַל הָאָדָם דִּינִים קָשִׁים, שֶׁרוֹדְפִים אוֹתוֹ וּמְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין אוֹתוֹ, וְהוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת מָתוּן מְתוּן בְּסַבְלָנוּת גְּדוֹלָה, לִסְבֹּל כָּל הַבָּא עָלָיו, וְדַיְקָא עַל־יְדֵי־זֶה יַצְלִיחַ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ב עַל שְׁלשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הֵם מָסְרוּ אֶת נַפְשָׁם לְהוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה בָּעוֹלָם, וְכָל עֲבוֹדָתָם הָיְתָה רַק לְגַלּוֹת אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בָּעוֹלָם. וְלָכֵן מַזְכִּירִים בְּכָל יוֹם בַּתְּפִלָּה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, כִּי כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם הִמְשִׁיךְ אֶת אֱלֹקוּתוֹ בָּעוֹלָם, כָּל אֶחָד כְּפִי מִדָּתוֹ, וְרַק בִּזְכוּתָם עוֹמֶדֶת כָּל הַבְּרִיאָה, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת טז:): 'אֵין קוֹרִין אָבוֹת אֶלָּא לִשְׁלשָׁה', כִּי רַק אֵלּוּ הַשְּׁלשָׁה מָסְרוּ אֶת נַפְשָׁם, חֶלְבָּם וְדָמָם לְגַלּוֹת אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְנָחוֹת נג.): 'אֵינִי מַחֲזִיק טוֹבָה אֶלָּא לְאַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁהוֹדִיעוּנִי תְּחִלָּה בָּעוֹלָם'; וּמֵרֹב הִתְכַּלְּלוּתָם שֶׁנִּכְלְלוּ בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, זָכוּ לְהֵעָשׂוֹת הַמֶּרְכָּבָה לִשְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה מז, סִימָן ו'): 'הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה'; וּבְעוֹדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה טָעֲמוּ טַעַם עוֹלָם הַבָּא, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (בָּבָא בַּתְרָא יז.): אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב הִטְעִימָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא, וְאַף פַּעַם לֹא הִרְהֲרוּ אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ, אֲפִלּוּ שֶׁהָלַךְ עִמָּהֶם בְּמִדַּת הַדִּין, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (סַנְהֶדְרִין קיא.): 'כַּמָּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי אֶל אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי, וְלֹא הִרְהֲרוּ עַל מִדּוֹתַי, וְלֹא אָמְרוּ לִי מַה שְּׁמֶךָ. אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (בְּרֵאשִׁית יג, יז): "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה", בִּקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּאַרְבַּע־מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, וְלֹא הִרְהֵר עַל מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְיִצְחָק (בְּרֵאשִׁית כו, ג): "גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ", בִּקְּשׁוּ עֲבָדָיו מַיִם לִשְׁתּוֹת וְלֹא מָצְאוּ, עַד שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית כו, כ): "וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם", וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי. אָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב (בְּרֵאשִׁית כח, יג): "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה", בִּקֵּשׁ מָקוֹם לִנְטֹעַ אָהֳלוֹ וְלֹא מָצָא, עַד שֶׁקָּנָה בְּמֵאָה

ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים:

לעריות ושבות לשבת דכתיב (ויקרא יח) ושמרתם את משמרתי. עשו משמרת למשמרתי:

ב משירי. משיורי שלאחר שמתו כלן נשתיירה הקבלה בידו. והוא היה כהן גדול אחר עזרא: הוא היה אומר. כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד וכן כל ר' פלוני אומר. הוא היה אומר. שבמסכת זו. פירוש היה רגיל לומר כן תמיד: העולם עומד. לא נברא העולם אלא בשביל שלשה דברים הללו: על התורה. שאלמלי לא קבלו ישראל את התורה לא נברא שמים וארץ. דכתיב (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (שבת פח.): ועל העבודה. עבודת הקרבנות שכך שנינו במסכת תענית (כז:) שאלמלא מעמדות לא נקיימו שמים וארץ. ומצינו שבשביל הקרבנות שהקריב נח נשבע [הקדוש ברוך הוא] שלא יביא מבול לעולם. הרי שהעולם עומד על הקרבנות: ועל גמילות חסדים. דכתיב (תהלים פט) עולם חסד יבנה. וגמילות חסדים הוא לשמח חתנים. ולנחם

אבלים. ולבקר חולים. ולקבור מתים. וכיוצא בזה:

ג פרס. לשון ערך מתרגמינן פורסנא הוא מה שאדם נותן למי שעבד אותו והוא אינו חייב בדין ליתן לו כלום. כמו מה שיתן אדם לבנו קטן או לאשתו או

ג **אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין**

קְשִׁיטָה, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי. וְלֹא אָמְרוּ לִי מַה שְּׁמְךָ; וּבִשְׁבִיל זֶה זָכוּ לְמַה שֶּׁזָּכוּ, וּמַעֲלָתָם הָיְתָה שֶׁהוֹרִידוּ אֶת הַשְּׁכִינָה בְּזֶה הָעוֹלָם דַּיְקָא. וְזֶה שֶׁמְּגַלֶּה הַתַּנָּא: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים; כִּי תּוֹרָה זֶה נֶגֶד יַעֲקֹב, עֲבוֹדָה זֶה נֶגֶד יִצְחָק, גְּמִילוּת חֲסָדִים זֶה נֶגֶד אַבְרָהָם, כִּי הֵן אָחֲזוּ בִּשְׁלֹשׁ הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ סְפִירוֹת: חֶסֶד, גְּבוּרָה, תִּפְאֶרֶת; חֶסֶד — זוֹ מִדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה חֶסֶד עִם כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, גְּבוּרָה — זוֹ מִדָּתוֹ שֶׁל יִצְחָק, שֶׁעָבַד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, תִּפְאֶרֶת — זוֹ מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁזּוֹ הָיְתָה תִּפְאַרְתּוֹ, שֶׁלָּמַד עִם בָּנָיו שִׁבְטֵי יָ"הּ אֶת תּוֹרָתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן מֵהֶם נִטְבַּע, שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל יָכוֹל לְהַעֲמִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אִם יַחֲזִיק בְּמִדַּת הָאָבוֹת: תּוֹרָה, עֲבוֹדָה, גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁזֶּה הַיְסוֹד שֶׁל כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּתְמִיד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְיַעֲסֹק תָּמִיד בִּתְפִלָּה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, וְיַרְבֶּה לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְאָז הוּא מַעֲמִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. וְדָבָר זֶה שַׁיָּךְ לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל, אִם הוּא רַק מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, וְשׁוֹקֵד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה יוֹמָם וָלַיְלָה, וְעוֹסֵק בִּתְפִלָּה וּבַקָּשָׁה, וּמַרְבֶּה בְּחֶסֶד, הוּא מַעֲמִיד אֶת הָעוֹלָם. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! אַל יְפַתְּךָ יִצְרְךָ, כְּאִלּוּ אֵינְךָ שָׁוֶה כְּבָר שׁוּם דָּבָר, וּמִמְּךָ כְּבָר לֹא תִּהְיֶה תּוֹעֶלֶת וְתִקְוָה, אַל תֹּאמַר אֶת זֹאת, כִּי אִם תִּקַּח אֶת עַצְמְךָ בְּיָדֶיךָ, וּתְקַיֵּם אֶת הַמִּדּוֹת שֶׁל הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, עַל־יְדֵי־זֶה בְּעַצְמוֹ תַּמְשִׁיךְ אֶת הַשְּׁכִינָה בָּעוֹלָם, כִּי הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים הֵם הִכְנִיסוּ כֹּחַ בְּכָל בַּר יִשְׂרָאֵל עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, כִּי כָּל עַם יִשְׂרָאֵל הֵם בְּנֵי אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְלָכֵן כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ הַכֹּחַ הַזֶּה לְהוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה בָּעוֹלָם, עַל־יְדֵי תּוֹרָה, עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים. לָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְחַזֵּק אֶת עַצְמְךָ לְהַתְמִיד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וּלְהַרְבּוֹת בִּתְפִלָּה, וְלַעֲסֹק תָּמִיד בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְזֶה מַה שֶּׁגִּלָּה הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, שֶׁנֵּדַע שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד רַק עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ, וְכֵן עוֹלָמוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹמֵד עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ: תּוֹרָה, עֲבוֹדָה, גְּמִילוּת חֲסָדִים; אִם אָדָם רוֹצֶה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ קִיּוּם בְּזֶה הָעוֹלָם, וְיַעֲבֹר אֶת הָעוֹלָם בְּטוֹב, יַרְבֶּה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְיַעֲסֹק תָּמִיד בִּתְפִלָּה וּבְהִתְבּוֹדְדוּת, וִידַבֵּר עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּדֵּל תָּמִיד לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם זוּלָתוֹ, אָז עוֹלָמוֹ יַעֲמֹד עַל יְסוֹד חָזָק, וְאַף אֶחָד לֹא יוּכַל לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ; כִּי כְּשֶׁאָדָם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לַעֲסֹק רַק בַּתּוֹרָה וּלְהַרְבּוֹת בִּתְפִלָּה, וְעוֹשֶׂה חֶסֶד עִם כֻּלָּם, אוֹתוֹ לֹא יְכוֹלִים לְנַצֵּחַ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, וַאֲפִלּוּ שֶׁיִּתְלַקְּטוּ עָלָיו אֶלֶף אֲנָשִׁים, לֹא יוּכְלוּ לְהַפִּילוֹ, מֵאַחַר שֶׁעוֹלָמוֹ עוֹמֵד עַל שְׁלֹשָׁה יְסוֹדוֹת חֲזָקִים, שֶׁהֵם: תּוֹרָה, עֲבוֹדָה, גְּמִילוּת חֲסָדִים. וּזְכֹר אֶת זֹאת, כִּי תִּצְטָרֵךְ אֶת זֶה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְאַל יְפַתְּךָ יִצְרְךָ כְּאִלּוּ מִמְּךָ כְּבָר לֹא יִהְיֶה שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא תֵּדַע שֶׁהַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ מִתְכַּוֵּן בִּדְבָרָיו רַק אֵלֶיךָ, שֶׁקִּיּוּם עוֹלָמְךָ יִהְיֶה רַק עַל־יְדֵי תּוֹרָה, עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ג **אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא יִרְצֶה שׁוּם רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעֲדֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאָדָם צָרִיךְ כָּל־כָּךְ לְהִתְבַּטֵּל, עַד שֶׁלֹּא יִרְצֶה שׁוּם שָׂכָר — לֹא

אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם:

לעבדו מפני קורת רוח שעשו לו. ואפילו לתקות פרס כזה לא יעבוד אדם את בוראו אלא מאהבה בלבד: ויהי מורא שמים עליכם. אף על פי שאתה עובד מאהבה עבוד גם כן מיראה שהעובד מאהבה זריז במצות עשה. והעובד מיראה נזהר ממצות לא תעשה. ונמצאת לעבודתו שלמה. וכן אמרו חז"ל עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה — שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא, עבוד מיראה — שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט:

בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא יִרְצֶה אֶת עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶה שֶׁמַּזְהִיר הַתַּנָּא: אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, שֶׁזֶּה שְׂכַר עֹנֶג זִיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, וְלֹא לִרְצוֹת אֲפִלּוּ תַּעֲנוּג רוּחָנִי שֶׁל גַּן-עֵדֶן, אֶלָּא לְהַשִּׂיג אֶת עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזוֹ הַשְּׁלֵמוּת שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ לָזֶה, שֶׁלֹּא יַחְפֹּץ — לֹא עוֹלָם הַזֶּה וְלֹא עוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא אֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַד, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קעז): כְּשֶׁהָאָדָם מִסְתַּפֵּק וּמִתְרַצֶּה בִּרְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ רַק כְּמוֹ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ רוֹצֶה, אֲזַי מַמְלִיךְ מַלְכוּתֵיהּ, הוּא מַמְלִיךְ עַל עַצְמוֹ רַק אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזוֹ הַמַּדְרֵגָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם רְצוֹנוֹת אֲחֵרִים, אֲפִלּוּ רָצוֹן לְהִתְעַנֵּג בְּזִיו הַשְּׁכִינָה, שֶׁהוּא תַּעֲנוּג רוּחָנִי, אֶלָּא יִרְצֶה רַק אֶת עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַיְנוּ לֹא שָׂכָר גַּשְׁמִי, וְלֹא שָׂכָר רוּחָנִי, וְלֹא שָׂכָר שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא שָׂכָר שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא רְצוֹנוֹ לְהִכָּלֵל לְגַמְרֵי בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְזֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (פְּסִיקְתָּא רַבָּתִי, פָּרָשָׁה יא): 'בָּעוֹלָם הַזֶּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דְּבֵקִים בְּהַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ד, ד): "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּהֲוָיָ"ה אֱלֹהֵיכֶם", אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא, הֵם הוֹוִים וְדוֹמִים לוֹ, מַה הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא אֵשׁ אֹכְלָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ד, כד): "כִּי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא", אַף הֵם אֵשׁ אֹכְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה י, יז): "וְהָיָה אוֹר יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה"', הַיְנוּ, שֶׁזֶּה יִהְיֶה הַתַּעֲנוּג הֲכִי גָּדוֹל, שֶׁהָאָדָם נִכְלָל בְּתוֹךְ עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא רוֹצֶה שׁוּם קַבָּלַת פְּרָס. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי הָאֲרִיזַ"ל (שַׁעַר מַאַמְרֵי רַשְׁבִּ"י), שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי מִינֵי מוֹרָא: א. מוֹרָא בָּשָׂר וָדָם, שֶׁעִנְיָנוֹ הַמֹּחִין הַמִּתְפַּשְּׁטִין בְּתוֹךְ הַזְּעֵיר אַנְפִּין. וּמוֹרָא שָׁמַיִם הֵם הַמֹּחִין שֶׁנִּשְׁאָרִים מַקִּיפִין עַל רֹאשׁ זְעֵיר אַנְפִּין. וּבְשַׁבָּת נִכְנָסִים לְתוֹךְ הַזְּעֵיר אַנְפִּין אוֹתָם מֹחִין שֶׁהֵם בְּכָל יְמוֹת הַחֹל מַקִּיפִין, וְהַצַּדִּיקִים יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ אֶת אוֹתָם הַמַּקִּיפִין, לְתוֹךְ הַמֹּחִין גַּם בְּחֹל. וְזֶה שֶׁמְּסַיֵּם: וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם, שֶׁתַּמְשִׁיכוּ הַמֹּחִין מַקִּיפִין לִהְיוֹת פְּנִימִיִּים. הַיְנוּ, כִּי הַמֹּחִין הַדְּבֵקִים בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל, הֵם עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, שֶׁהֵם הֶאָרַת הַמֹּחִין הַמִּתְפַּשְּׁטִים בְּתוֹךְ זְעֵיר אַנְפִּין, כִּי הוּא בְּחִינַת מוֹרָא בָּשָׂר וָדָם, כִּי הוּא מְפַחֵד שֶׁלֹּא יְקַבֵּל שׁוּם שָׂכָר, אֲבָל הַמֹּחִין הַמַּקִּיפִין אֶת הַזְּעֵיר אַנְפִּין, שֶׁזֶּה מוֹרָא שָׁמַיִם, שֶׁהוּא מְפַחֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, עֲדַיִן אֵין זוֹ שְׁלֵמוּת, אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ אֶל בִּטּוּל אֱמֶת, אֶל עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת נִכְלָל בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא יִרְצֶה שׁוּם רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעֲדֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, עִם כָּל זֹאת, צָרִיךְ הָאָדָם לְהַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ מִדַּת הַיִּרְאָה, כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת מִצְווֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כִּי אִם אָדָם יִרְצֶה רַק לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא יִרְצֶה שׁוּם שָׂכָר — לֹא עוֹלָם הַזֶּה וְלֹא עוֹלָם הַבָּא, מִזֶּה הוּא יָכוֹל לִנְטוֹת מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְיִפֹּל לְנֻקְבָּא דִּתְהוֹמָא רַבָּא. עַל זֶה הוּא מַזְהִיר: וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם, שֶׁהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה לוֹ מִדַּת הַיִּרְאָה, שֶׁהוּא שָׂכָר וָעֹנֶשׁ, וְהוּא סוֹד

ד יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. כל התנאים הנזכרים בפרק זה זוג זוג פלוני ופלוני קבלו מפלוני ופלוני. הראשון מהם נשיא. והשני אב בית דין: יהי ביתך בית ועד לחכמים. כשירצו החכמים להתקבץ ולהתועד יהיה ביתך מוכן לדבר זה שיהיו רגילים לומר נתקבץ בביתו של פלוני. שאי אפשר שלא תלמוד מהם איזה דבר חכמה. משלו משל למה הדבר דומה לנכנס לחנותו של בושם אף על פי שלא לקח כלום מכל מקום ריח טוב קלט והוליך עמו: והוי מתאבק בעפר רגליהם. כלומר שתלך אחריהם. שהמהלך מעלה אבק ברגליו. וההולך אחריו מתמלא מאבק שהוא מעלה ברגליו. פירוש אחר שתשב לרגליהם על הארץ שכן היו נוהגים שהרב יושב על

ד יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם, וֶהֱוֵי

הַצִּמְצוּם, הֵן מוֹרָא בָּשָׂר וָדָם, שֶׁהֵם הַמֹּחִין הַמִּתְפַּשְּׁטִים בְּתוֹךְ הַזְּעֵיר אַנְפִּין, וְהֵן מוֹרָא שָׁמַיִם, שֶׁהֵם הַמֹּחִין שֶׁמְּסַבְּבִין וּמַקִּיפִין אֶת הַזְּעֵיר אַנְפִּין. יִרְאָה צְרִיכִים תָּמִיד, כִּי בְּלִי יִרְאָה גַּם לְאַהֲבָה אֵין קִיּוּם, וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ה') עַל־פִּי מַאֲמָרָם זַ"ל (קִדּוּשִׁין ב:): 'דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לַחֲזֹר אַחַר אִשָּׁה'; הַיְנוּ אִישׁ זֶה אַהֲבָה, וְאִשָּׁה הִיא יִרְאָה, וְדַרְכּוֹ שֶׁל אַהֲבָה לַחֲזֹר אַחַר יִרְאָה, כִּי רַק כָּךְ יֵשׁ קִיּוּם לִשְׁנֵיהֶם, מִצַּד אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְגַמְרֵי אֶל עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמִצַּד שֵׁנִי שֶׁיַּמְשִׁיךְ עָלָיו יִרְאָה וָפַחַד מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְווֹת בִּשְׁלֵמוּת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ד **יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כח): אֲשֶׁר הַמִּתְנַגְּדִים הַמְבַזִּים וְהַמְחָרְפִים יִרְאֵי הַשֵּׁם, זֶה מֵחֲמַת שֶׁמְּקַבְּלִים תּוֹרָה מִתַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֵׁדִים יְהוּדָאִין, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת תַּלְמִיד חָכָם, אֲבָל אִם אֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, נְבֵלָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה א', סִימָן טו): 'כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת, נְבֵלָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ', כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת לג:): 'אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּבֵית גְּנָזָיו, אֶלָּא אוֹצָר שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָהוּ לג, ו): "יִרְאַת הֲוָיָ"ה הִיא אוֹצָרוֹ"'; וּמִי שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם וְאֵין בּוֹ דַּעַת, הוּא מְקַבֵּל אֶת תּוֹרָתוֹ מֵהַשֵּׁדִים, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, וְכָל תּוֹרָתוֹ הִיא רַק לְהִתְיַהֵר וּלְקַנְטֵר וּלְהַחֲלִישׁ אֶת בְּנֵי־אָדָם, וּלְהַרְחִיקָם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן כָּל אֵלּוּ תַּלְמִידֵי הַחֲכָמִים יִרְאֵי הַשֵּׁם, שֶׁסּוֹבְלִים חֲרָפוֹת וּבִזְיוֹנוֹת מֵאֵלּוּ הַשֵּׁדִים יְהוּדָאִין, עִקַּר עֲצָתָם — לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, וְלִהְיוֹת בְּעֵינֵי עַצְמוֹ כְּתוֹלַעַת הַזּוֹ, שֶׁזֶּה (תְּהִלִּים כב, ז): "אָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם", הַיְנוּ לַחֲרָפוֹת וּבִזְיוֹנוֹת, הַסְּגֻלָּה לָזֶה — לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ כְּמוֹ תוֹלַעַת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מְנַצֵּחַ אֶת אוֹיְבָיו, כִּי בָּזֶה שֶׁהוּא מְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, זוֹ שְׁלֵמוּת הָאֱמוּנָה, וְזוֹ תּוֹלַעַת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אֵיכָה ד, ה): "הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע", וְעַל־יְדֵי־זֶה שׁוֹבְרִים אֶת אֵלּוּ הַשֵּׁדִים יְהוּדָאִין, וְהֵם לֹא יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת לוֹ שׁוּם דָּבָר. וְזוֹ הַמַּעֲלָה שֶׁל הַמַּכְנִיס תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צַדִּיקִים לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, כִּי הַמַּכְנִיס אוֹרְחִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֲמִתִּיִּים לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּאִלּוּ הִקְרִיב תְּמִידִין, וְקָרְבָּן תָּמִיד מְבַטֵּל אֶת הַשֵּׁדִים יְהוּדָאִין הָאֵלּוּ. וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, תָּמִיד תִּרְאֶה לְאָרֵחַ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֲמִתִּיִּים בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם, תִּתְבּוֹנֵן הֵיטֵב וְתִרְאֶה אֵיךְ שֶׁהֵם בְּעֵינֵי עַצְמָם כֶּעָפָר, בְּטֵלִים וּמְבֻטָּלִים לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְדָבָר זֶה לֹא יְכִילֵהוּ הָרַעְיוֹן — אֶת מַעֲלַת גְּדוֹלֵי וּמֻבְחָרֵי הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם כָּל־כָּךְ שְׁבוּרִים

בְּעֵינֵי עַצְמָם, עַד שֶׁאֲנָשִׁים חוֹשְׁבִים, שֶׁהִנֵּה זֶה הֶחָבֵר שֶׁלִּי, כִּי הֵם כָּל־כָּךְ מְבַטְּלִים אֶת עַצְמָם, עַד שֶׁנַּעֲשִׂים בְּעֵינֵיהֶם כְּתוֹלַעַת הַזּוֹ הָרוֹחֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ. וְעַל זֶה, בְּנִי, הִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב, בְּשָׁעָה שֶׁתְּאָרֵחַ אֵיזֶה צַדִּיק אֲמִתִּי הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, תִּרְאֶה אֵיךְ שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה עָפָר לְרַגְלֶיךָ. וְעַל זֶה אוֹמֵר לְךָ הַתַּנָּא: אַדְּרַבָּה אַתָּה, בְּנִי, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר

הספסל והתלמידים יושבים לרגליו על גבי קרקע: והוי שותה בצמא את דבריהם. כאדם לצמא ששותה לתיאבון ולא כאדם שבע שקץ במזונו שמואס אפילו בדברים הערבים וטובים: ה יהי ביתך פתוח לרוחה. כביתו של אברהם אבינו ע"ה שהיה פתוח לארבע רוחות העולם. כדי שלא יצטרכו האורחים להקיף למלוא הפתח: ויהיו עניים

שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם:

ה **יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים**

רַגְלֵיהֶם, תִּלְמַד מִדַּרְכֵיהֶם, אֵיךְ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָפָר. אֲבָל לִזְכּוֹת לָזֶה אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא אִם־כֵּן אוֹחֲזִים בִּשְׁלֵמוּת תִּקּוּן הַבְּרִית, שֶׁזֶּה אָ'בָ'ק' רָאשֵׁי תֵּבוֹת: א'וֹת בְּ'רִית קֹ'דֶשׁ, כִּי דַּיְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה בִּשְׁלֵמוּת תִּקּוּן הַבְּרִית, הוּא רוֹאֶה וּמֵבִין וּמַשְׂכִּיל בִּגְדֻלַּת הַצַּדִּיקִים, וְזוֹכֶה לִלְמֹד מֵהֶם, שֶׁזֶּה וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַּצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ אָדָם צָמֵא הַשּׁוֹתֶה בְּלִי הֶרֶף, כִּי קָשֶׁה לוֹ לְהַרְווֹת אֶת צִמְאוֹנוֹ, כָּךְ אַתָּה, אֲהוּבִי, בְּנִי! כְּשֶׁתְּאָרֵחַ צַדִּיק אֲמִתִּי הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה בְּעֵינֵי עַצְמוֹ כֶּעָפָר, וְנִדּוֹשׁ כַּתּוֹלַעַת הַזֹּאת, דַּיְקָא מִמֶּנּוּ תּוּכַל לְקַבֵּל הַרְבֵּה מְאֹד, כִּי בְּזֶה הָעוֹלָם הָעִקָּר הוּא שִׁפְלוּת, שֶׁהָאָדָם יַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, וְיִהְיֶה בְּעֵינֵי עַצְמוֹ כְּלָא, וְדַיְקָא הוּא מְקַבֵּל הַרְבֵּה מֵהַצַּדִּיק הָאֲמִתִּי, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן עב), אֲשֶׁר סִימָן אִם הוּא מְקַבֵּל מִצַּדִּיק אֲמִתִּי — אִם נוֹפֶלֶת עָלָיו שִׁפְלוּת, כִּי זֶה עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת — לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלָדַעַת שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ כְּלוּם, וְיִהְיֶה בְּעֵינֵי עַצְמוֹ כַּתּוֹלַעַת הַזֹּאת הָרוֹחֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ, בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאִם הָאָדָם מַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ, אָז הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל הַרְבֵּה מֵהַצַּדִּיק שֶׁמִּתְאַכְסֵן אֶצְלוֹ, כַּצָּמֵא הַזֶּה הַשּׁוֹתֶה לִרְוָיָה מַיִם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ה יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! מַה שֶּׁדִּיֵּק שֶׁהָיָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, הוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ מוֹהֲרנַ"תְ ז"ל אֶת הַפָּסוּק (תְּהִלִּים קכב, ב): "עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָיִם", שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִהְיוֹת דָּבוּק בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְלָכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רַק נִמְצָא, שֶׁיַּחְשֹׁב שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סא): שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל מַגִּיעִים, שָׁם נַעֲשֶׂה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי מְקַדְּשִׁים אֶת הָאֲוִיר עַל־יְדֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה, וְנַעֲשֶׂה אֲוִירָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְזֶה שֶׁשִּׁבְּחוּ אֶת הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁרַק בָּא, הָיָה נִכָּר עָלָיו שֶׁהוּא אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כא): בְּמָקוֹם שֶׁהָאָדָם חוֹשֵׁב שָׁם כָּל הָאָדָם; וְלָכֵן כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל חוֹשֵׁב מִירוּשָׁלַיִם, הוּא מַמְשִׁיךְ בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא נִמְצָא קְדֻשַּׁת יְרוּשָׁלַיִם. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן א'): שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם הִיא יִרְאָה שְׁלֵמָה, שֶׁשָּׁם זוֹכִים לְיִרְאַת שָׁמַיִם; וְלָכֵן כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל רוֹעֵד וּמִתְפַּחֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה נִמְשֶׁכֶת עָלָיו קְדֻשַּׁת יְרוּשָׁלַיִם; וְלָכֵן דַּיְקָא קָרְאוּ אֶת הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ 'אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם', כִּי בְּכָל מְקוֹם בּוֹאוֹ הִרְגִּישׁ שֶׁהוּא נִמְצָא בִּירוּשָׁלַיִם. וְכֵן כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁתָּמִיד כּוֹאֵב וְדוֹאֵב עַל חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל אֲשֶׁר בָּאוּ זָרִים וְחִלְּלוּהָ, וּבוֹכֶה וּמְבַכֶּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ עַל חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם, הוּא גַּם־כֵּן נִקְרָא 'אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁעִקַּר שְׁלֵמוּת

בני ביתך. ולא יקנה עבדים לשמשו מוטב שיהנו ישראל מנכסיו ולא זרע כנען הארור: באשתו אמרו. מדקאמר עם האשה ולא אמר עם אשה. למדנו שבאשתו אמרו. אית דמפרשי באשתו נדה בלבד. שלא יבא לידי הרגל עבירה. ומדברי המשנה נראה דאפילו באשתו טהורה. וכן אמרו חז"ל (חגיגה ה) ומגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת הדין אלא אם כן צריך לפייסה לדבר מצוה כגון רב דשח ושחק ועשה צרכיו: מכאן אמרו חכמים. רבינו הקדוש שסדר המשניות כתבה מדברי חכם זה שאמר ואל תרבה שיחה עם האשה למדו חכמים לומר כל זמן שאדם מרבה

בְּנֵי בֵיתֶךָ, וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ. מִכָּאן

הַצְּדָקָה הוּא, שֶׁהֶעָשִׁיר יָרוּץ אַחַר הֶעָנִי, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (שַׁבָּת קד.): 'גִּימֶ"ל דָּלֶ"ת — גְּמֹל דַּ"לִים, מַאי טַעֲמָא פְּשׁוּטָה כַּרְעֵיהּ דְּגִימֶ"ל לְגַבֵּי דָּלֶ"ת? שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל גּוֹמֵל חֲסָדִים — לָרוּץ אַחַר דַּלִּים. וּמַאי טַעֲמָא פְּשׁוּטָה כַּרְעֵיהּ דְּדָלֶ"ת לְגַבֵּי גִּימֶ"ל? דְּלִימְצִיֵּיהּ לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ. וּמַאי טַעֲמָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ דְּדָלֶ"ת מִגִּימֶ"ל? דְּלִתֵּן לֵיהּ בְּצִנְעָה, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיכְסִיף מִנֵּיהּ'; וְזֶה שֶׁמַּזְהִיר הַתַּנָּא: יְהִי בֵּיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה כְּדֵי וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ, שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְהִתְבַּיֵּשׁ לְהִכָּנֵס, וְעַל־יְדֵי־זֶה מַזְהִירְךָ, שֶׁתָּמִיד יְהִי בֵּיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה, בְּאֹפֶן שֶׁעֲנִיִּים יַרְגִּישׁוּ עַצְמָם כִּבְנֵי בַּיִת בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ, וְזוֹ שְׁלֵמוּת הַצְּדָקָה, לֹא כְּמוֹ שֶׁנָּהוּג עַל־יְדֵי בּוּרִים וְרֵיקִים, בְּשָׁעָה שֶׁעָנִי בָּא אֶל פֶּתַח הַבַּיִת, שׁוֹלְחִים אֶת הַיְלָדִים לוֹמַר: "הָאַבָּא לֹא בַּבַּיִת", אוֹ: "הָאִמָּא לֹא בַּבַּיִת". כִּי זֶה גּוֹרֵם שֶׁבֶּאֱמֶת לֹא יִהְיוּ אַחַר־כָּךְ הָאַבָּא אוֹ הָאִמָּא בַּבַּיִת, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן, וּצְרִיכִים לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה מְאֹד מְאֹד, כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה לד, סִימָן ט'): 'הֶעָנִי הַזֶּה עוֹמֵד עַל פִּתְחֲךָ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קט, לא): "כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן", אִם נָתַתָּ לוֹ, דַּע מִי שֶׁעוֹמֵד עַל יְמִינוֹ נוֹתֵן לְךָ שְׂכָרְךָ, וְאִם לֹא נָתַתָּ לוֹ, דַּע מִי שֶׁעוֹמֵד עַל יְמִינוֹ פּוֹרֵעַ מִמְּךָ, דִּכְתִיב (שָׁם): "לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ"'; וְיֵשׁ שֶׁמִּתְחַצְּפִים יוֹתֵר, וְזוֹרְקִים אֶת הֶעָנִי בְּבִזְיוֹנוֹת, וְאוֹמְרִים לוֹ: "לֵךְ לַעֲבֹד", וְכַדּוֹמֶה שְׁאָר בִּזְיוֹנוֹת וְזִלְזוּלִים, וּצְרִיכִים לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה מְאֹד מְאֹד, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים מְנַסִּים אֶת הָאָדָם בָּזֶה שֶׁשּׁוֹלְחִים לוֹ עָנִי, וְאִם אֵינוֹ עוֹמֵד בַּנִּסָּיוֹן וּמְגָרְשׁוֹ, לְבַסּוֹף מִתְהַפֵּךְ הַגַּלְגַּל, וְהָעֲשִׁירוּת שֶׁל הֶעָשִׁיר עוֹבֶרֶת לֶעָנִי, וְהָעֲנִיּוּת שֶׁל הֶעָנִי עוֹבֶרֶת לֶעָשִׁיר. וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (תְּמוּרָה טז.): 'בְּשָׁעָה שֶׁעָנִי הוֹלֵךְ אֵצֶל בַּעַל־הַבַּיִת וְאוֹמֵר: פַּרְנְסֵנִי! אִם מְפַרְנְסוֹ — מוּטָב, וְאִם לָאו — עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ, עֹשֵׂה כֻלָּם ה', מִי שֶׁעֲשָׂאוֹ עָשִׁיר לָזֶה — עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָנִי, עָנִי לָזֶה — עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָשִׁיר'; לָזֹאת מַזְהִירְךָ הַתַּנָּא: יְהִי בֵּיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה, שֶׁכָּל עָנִי יוּכַל לְהִכָּנֵס בְּכָבוֹד גָּדוֹל, עַד כְּדֵי כָּךְ וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ, שֶׁעֲנִיִּים יַרְגִּישׁוּ כְּמוֹ בְּנֵי בַּיִת, שֶׁאֵינָם מִתְבַּיְּשִׁים לְהִכָּנֵס אֵלֶיךָ. וְזוֹ שְׁלֵמוּת מִצְוַת צְדָקָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבַי, בָּנַי! שֶׁכָּל הַצָּרוֹת שֶׁבָּאוֹת לָאָדָם, הֵן רַק כְּשֶׁמַּרְבֶּה שִׂיחוֹת וְדִבּוּרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ עִם אִשְׁתּוֹ, וּמֵרִבּוּי הַדִּבּוּרִים — לֹא יִמָּלֵט, שֶׁלֹּא תֵּצֵאנָה מִזֶּה אַחַר־כָּךְ מְרִיבוֹת, וּכְמַאֲמַר הֶחָכָם: "אֵין אָדָם שֶׁלֹּא יֶחֱטָא בִּלְשׁוֹנוֹ — לְהוֹסִיף אוֹ לִגְרֹעַ"; כִּי אִם אָדָם נִכְנָס בְּוִכּוּחִים עִם אִשְׁתּוֹ, לֹא יִמָּלֵט שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִזֶּה אַחַר־כָּךְ מְרִיבָה, וְאִם בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לְדַבֵּר עִמָּהּ, וּבִפְרָט בְּעֵת נִדָּתָהּ, קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, שֶׁאִתָּהּ צְרִיכִים לְגַמְרֵי לְהִתְרַחֵק, וְלֹא לְהִכָּנֵס בְּדִין וּדְבָרִים, כִּי עָלוּל לָצֵאת מִזֶּה קִלְקוּלִים רַבִּים מְאֹד, כִּי כָּל הַקִּלְקוּלִים וְהַנְּפִילוֹת שֶׁבָּאִים לָאָדָם, מֵחֲמַת שֶׁמַּרְבֶּה לְדַבֵּר עִם אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁזֶּהוּ עָוֹן חָמוּר מְאֹד.

אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם:

ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וּקְנֵה לְךָ חָבֵר, וֶהֱוֵי דָן

שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו. מצאתי כתוב כשאדם מספר לאשתו קורותיו כך וכך אירע לי עם פלוני היא מלמדתו לחרחר ריב. כגון קרח שספר לאשתו מה שעשה משה שהניף את הלוים תנופה והביאתו בדברים לידי מחלוקת. אי נמי מתוך שהוא מספר לה שחבריו גנוהו וביישוהו אף היא מבזה אותו בלבה וזה גורם רעה לעצמו: ובוטל מדברי תורה. שנמשך אחר דברים בטלים ואינו עוסק בתורה: ו עשה לך רב. רמב"ם פירש אף על פי שאינו ראוי להיות לך רב. עשה אותו רב עליך ולא תלמוד בינך לבין עצמך. ואני שמעתי עשה לך רב שיקבל לו רב אחד שילמוד ממנו תמיד. ולא ילמוד היום מאחד ולמחר מן האחר. ואף על גב דבמסכת עבודה זרה (דף יט) אמרו הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה כבר פירשו ואמרו הני מילי בסברא שטוב לו לשמוע סברת הרבים. אבל לענין גמרא מחד רב מעלי כי היכי דלא ליפגום לישניה: וקנה לך חבר. ואפילו אתה צריך לקנותו

וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנָּהוּג עַכְשָׁו, שֶׁכָּל אֶחָד מְדַבֵּר עִם אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁבָּאִים לִידֵי אִסּוּר חָמוּר, וְעַד שֶׁנִּכְשָׁלִים, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת. וְאִם אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עֵרוּבִין נג:) עַל הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: 'הֲוָה קָא אָזִיל בְּאוֹרְחָא אַשְׁכְּחָהּ לִבְרוּרְיָה, אָמַר לָהּ: "בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לְלוֹד?" אָמְרָה לֵיהּ: גְּלִילִי שׁוֹטֶה, לֹא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. הָיָה לְךָ לוֹמַר: "בְּאֵיזֶה לְלוֹד"'; שֶׁרַק הוֹסִיף שְׁתֵּי מִלִּים, כְּבָר הוֹכִיחָה אוֹתוֹ אֵשֶׁת רַבִּי מֵאִיר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְהָקֵל וּלְדַבֵּר עִם אֵשֶׁת אִישׁ, עַד שֶׁבָּאִים לִידֵי קַלּוּת רֹאשׁ, זֶהוּ עָוֹן חָמוּר מְאֹד מְאֹד, וְלֹא יֹאבֶה הַשֵּׁם סְלֹחַ לוֹ. וְרוֹאִים, שֶׁכָּל הַקִּלְקוּלִים שֶׁעוֹבְרִים עַל אֲנָשִׁים, זֶה מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ, אֶלָּא עוֹבְדִים בְּיַחַד עִם נָשִׁים, וּמְדַבְּרִים יַחַד, וּבָאִים לִידֵי קַלּוּת רֹאשׁ, וְרַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, יוֹצְאִים מִזֶּה קִלְקוּלִים גְּדוֹלִים. וְלָכֵן אַשְׁרֵי הָאָדָם שֶׁמַּזְהִיר אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בְּנוֹתָיו, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶן שׁוּם עֵסֶק וְדִין וּדְבָרִים וְשִׂיחוֹת שֶׁל מַה בְּכָךְ עִם אִישׁ זָר, כִּי הַרְבֵּה קִלְקוּלִים יוֹצְאִים מִזֶּה, עַד גִּלּוּי עֲרָיוֹת, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנּוֹם, וְזֶה שַׁיָּךְ גַּם עַל אִשְׁתּוֹ, כִּי בָּרֶגַע שֶׁהוּא מַרְבֶּה לְדַבֵּר וְלָשִׂיחַ עִם אִשְׁתּוֹ, הוּא גּוֹרֵם לְעַצְמוֹ הַרְבֵּה רָעוֹת, כִּי נִכְנָס עִמָּהּ בְּטוֹעֵן וְנִטְעָן, וּבָא לִידֵי וִכּוּחִים, עַד שֶׁרָבִים בֵּינֵיהֶם, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּמָה גַּם שֶׁבּוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, כִּי בִּזְמַן הַזֶּה הָיָה יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יוֹרֵשׁ גֵּיהִנּוֹם עוֹד בְּזֶה הָעוֹלָם, כִּי אִם נַעֲשׂוֹת מְרִיבוֹת בֵּינוֹ לְבֵין אִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לַעֲזֹב אֶת הַבַּיִת, אוֹ שֶׁהִיא בּוֹרַחַת מֵהַבַּיִת, אוֹ שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְגָּרֵשׁ, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, עַד שֶׁהַחַיִּים שֶׁלּוֹ נִתְהַפְּכִים לְגֵיהִנּוֹם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁמְּדַבֵּר עִם אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, וּבָאִים, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, לִידֵי קִלְקוּלִים, לְבַסּוֹף צָרִיךְ לִבְרֹחַ בְּבֹשֶׁת פָּנִים, וְכֻלָּם מְדַבְּרִים מִמֶּנּוּ, וְיוֹרֵשׁ אֶת הַגֵּיהִנּוֹם עוֹד בְּזֶה הָעוֹלָם, כִּי נַעֲשָׂה שִׂיחָה בְּפִי הַבְּרִיּוֹת. וְלָכֵן אַשְׁרֵי הָאָדָם שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת עַצְמוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ, שֶׁאָז יִנָּצֵל מֵרָעוֹת רַבּוֹת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ו עֲשֵׂה לְךָ רַב וּקְנֵה לְךָ חָבֵר, וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי!

בדמים יקרים ולפזר עליו ממון כדי שתקנה אהבתו. אבל ברב לא שייך לומר קנה לך רב שהרב צריך ללמד בחנם: והוי דן את כל האדם לכף זכות. כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו יודעים ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה. מדת חסידות הוא לדונו לכף זכות. אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו לחוב שלא אמרו (שבת צז) אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה:

ז הרחק משכן רע. שלא תלמוד ממעשיו. ועוד שלא

אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת:

ז נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק

אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְתָמִיד לְהַמְשִׁיךְ אֶת עַצְמוֹ רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. אֲבָל לִזְכּוֹת לָזֶה אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא כְּשֶׁעוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ רַב, הַיְנוּ שֶׁתָּמִיד מַחֲזִיק אֶת עַצְמוֹ פָּחוּת מֵהַזּוּלַת, אָז יְקַבֵּל רַב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מִמִּי לִלְמֹד, וְלָכֵן הִזְהִיר הַתַּנָּא: עֲשֵׂה לְךָ רַב, כִּי רַב צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת לְעַצְמוֹ, הַיְנוּ שֶׁתָּמִיד יִבְחַר אֶחָד שֶׁיּוֹתֵר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה לוֹ מִמִּי לִלְמֹד, וְאָסוּר לְהַגִּיד כִּי אֲנִי כְּבָר יוֹדֵעַ אֶת הַכֹּל, וְאֵינִי צָרִיךְ לְרַב, כִּי כָּל זְמַן שֶׁאָדָם חַי, הוּא צָרִיךְ לְקַבֵּל מֵרַב אֱמֶת הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל גַּם צְרִיכִים חָבֵר, שֶׁגַּם־כֵּן מְקַבֵּל מֵהָרַב הַזֶּה, שֶׁמִּמֶּנּוּ יָבִין יוֹתֵר אֶת לִמּוּד הָרַב, כִּי לֹא בְּכָל פַּעַם יְכוֹלִים לְהָבִין אֶת דִּבְרֵי הָרַב, אֶלָּא עַל־יְדֵי חָבֵר. וְעַל זֶה אָמַר: וּקְנֵה לְךָ חָבֵר, כִּי חָבֵר צְרִיכִים לִקְנוֹת אֲפִלּוּ בְּכֶסֶף מָלֵא, כְּמַאֲמָרָם ז״ל (יַלְקוּט פִּנְחָס, רֶמֶז תשעו): ׳אֵין חָבֵר נִקְנֶה אֶלָּא בְּקֹשִׁי קָשְׁיָין׳, וְכֵן אָמְרוּ (תַּנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה, פֶּרֶק טז): ׳לְעוֹלָם יִקְנֶה אָדָם חָבֵר לְעַצְמוֹ שֶׁיִּקְרָא עִמּוֹ, וְאֵין חָבֵר נִקְנֶה אֶלָּא בְּדָמִים׳; כִּי רַב צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת לְעַצְמוֹ, כִּי לֹא כָּל אֶחָד מְקַבֵּל מֵאוֹתוֹ רַב, וְלָכֵן אֵצֶל רַב הוּא אָמַר הַלָּשׁוֹן ׳עֲשֵׂה לְךָ רַב׳, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתַּעֲשֶׂה לְךָ רַב, כִּי בְּלִי רַב אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַדֵּם כְּלָל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (כְּתֻבּוֹת יא.): ׳עַבְדָּא בְּהֶפְקֵרָא נִיחָא לֵיהּ׳; כִּי רוֹאִים אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְקַבֵּל מָרוּת מֵאֲחֵרִים, וְזֶה מַרְאֶה עַל מִדּוֹת מֻשְׁחָתוֹת, כִּי כָּל אָדָם צָרִיךְ, שֶׁלְּכָל הַפָּחוֹת יִהְיֶה לוֹ אֶחָד לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ מָרוּת, וְזֶה נָחוּץ בִּמְאֹד מְאֹד, יִהְיֶה מִמִּי שֶׁיִּהְיֶה, כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל מָרוּת, מְגַלֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִדּוֹת מֻשְׁחָתוֹת. וְלָכֵן אָמַר עֲשֵׂה לְךָ רַב, בְּהֶכְרֵחַ לַעֲשׂוֹת לוֹ רַב, אִם הוּא כֵּן רוֹצֶה וְאִם הוּא לֹא רוֹצֶה, כִּי זֶה מוֹכִיחַ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַכְנָעָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲבָל אִם אֵין לוֹ הַכְנָעָה לְאֵיזֶה רַב כָּלְשֶׁהוּ, סִימָן הוּא עַל מִדּוֹת מֻשְׁחָתוֹת שֶׁבּוֹ, וְגַם אֵין לוֹ הַכְנָעָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיַּעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ אֵיזֶה רַב, לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ אֶת נְקֻדָּתוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן חָבֵר אֲמִתִּי, שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר עִמּוֹ, וּלְהִתְיַעֵץ עִמּוֹ עַל כָּל דָּבָר שֶׁרַק עוֹבֵר עָלָיו, אֶת זֶה צְרִיכִים לִקְנוֹת בְּכֶסֶף מָלֵא, כִּי מְאֹד מְאֹד קָשֶׁה לִמְצֹא חָבֵר כָּזֶה שֶׁיְּכוֹלִים לָתֵת בּוֹ אֵמוּן. וְלָכֵן אָמַר הַתַּנָּא: וּקְנֵה לְךָ חָבֵר, לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ חָבֵר כָּזֶה, שֶׁיָּכוֹל לִבְטֹחַ בּוֹ. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁחָבֵר כָּזֶה הוּא רַק מִי שֶׁעוֹזֵר לְךָ בְּעֵת צָרָה, כִּי בָּזֶה נִמְדֶּדֶת גְּדֻלַּת הָאָדָם, כְּשֶׁעוֹזֵר לַחֲבֵרוֹ בְּעֵת צָרָה, וְזֶהוּ חָבֵר אֲמִתִּי, לֹא־כֵן כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְךָ בְּטוֹב וְאֶחָד מִתְחַבֵּר אֵלֶיךָ, זֶה אֵינוֹ חָבֵר אֲמִתִּי, וְלָכֵן חָבֵר כְּדַאי לִקְנוֹת בְּכֶסֶף מָלֵא. וּמְסַיֵּם הַתַּנָּא: וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת; כִּי אִם תֹּאמַר שֶׁאֵין כְּבָר רַב בִּשְׁבִילְךָ, אוֹ אֵין כְּבָר חָבֵר בִּשְׁבִילְךָ לִבְטֹחַ בּוֹ, עַל זֶה הוּא אוֹמֵר לְךָ: וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת, כִּי אִם תָּדוּן אֶת כֻּלָּם לְכַף זְכוּת, בְּוַדַּאי תִּמְצָא רַב אֲמִתִּי לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, וְחָבֵר אֲמִתִּי לְהִתְחַבֵּר אֵלָיו, כִּי כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְגִלָּה ו:): ׳יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ תַּאֲמִין׳, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ז נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד דָּבָר גָּדוֹל

מִשָּׁכֵן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע, וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת: ח יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אוֹמֵר, אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין.

תלקה עמו במפלתו דאוי לרשע ואוי לשכנו: ואל תתחבר לרשע. שכך אמרו חכמים כל המתדבק לרשעים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. למה הדבר דומה לנכנס לביתו של בורסי אף על פי שלא לקח ממנו כלום מכל מקום ריח רע קלט והוציא עמו: ואל תתיאש מן הפורענות. שלא תאמר רשע זה מעשיו מצליחין אלך ואדבק עמו הואיל והשעה משחקת לו. לכך אמר ואל תתיאש מן הפורענות. כלומר דע שמהרה תבא עליו פורענות כי פתאם יבא אידו: ח אל תעש עצמך כעורכי הדינין. כאותן אנשים שעורכים ומסדרים טענות בעלי הדין לפני הדיינים. שאסור לאדם לגלות

מִשָּׁלוֹם, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (עֻקְצִין, פֶּרֶק ג׳): ׳לֹא מָצָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּלִי הַמַּחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא הַשָּׁלוֹם׳; וְאָדָם צָרִיךְ לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ, שֶׁיִּהְיֶה בְּשָׁלוֹם עִם כֻּלָּם. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה ט׳, סִימָן ט׳): ׳גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת כְּלוּלוֹת בּוֹ׳; עִם כָּל זֹאת הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע, כִּי הֵם בְּנָקֵל יִמְשְׁכוּ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם. וּצְרִיכִים לָדַעַת, שֶׁאַף שֶׁשָּׁלוֹם הוּא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, כִּי שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ נִקְרָא שָׁלוֹם (שַׁבָּת י.), עִם כָּל זֹאת שָׁלוֹם צְרִיכִים רַק עִם זֶה שֶׁאֵינוֹ נוֹטֶה, חַס וְשָׁלוֹם, מִן הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת. אֲבָל תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁהַשָּׁכֵן הוּא אִישׁ רַע וּבְלִיַּעַל וְרָשָׁע, מְחַלֵּל שַׁבָּת וְאוֹכֵל טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רַע כָּזֶה, וְאַל תִּתְחַבֵּר אֶל הָרָשָׁע, שֶׁהוּא נֶגֶד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, כִּי בְּוַדַּאי תִּלְמַד מִמַּעֲשָׂיו, וְתָבוֹא לְבַסּוֹף לִידֵי מִכְשׁוֹל, וְתָבוֹא עָלֶיךָ פֻּרְעָנוּת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁמְּסַיֵּם וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁמַּגִּיעָה לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, רַחֲמָנָא לִצְּלַן. וּבָזֶה מְקֻשָּׁרִים דְּבָרָיו. וּכְבָר אָמַר הֶחָזוֹן־אִישׁ זַצ"ל, מַה שֶּׁנִּקְרָא אֶצְלֵנוּ "כָּרֵת", נִקְרָא אֵצֶל הָרְשָׁעִים "אַהֲבָה", רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן. וְלָכֵן הִזְהִירָנוּ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ דֶּרֶךְ בַּחַיִּים: הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע, כְּדַאי לְךָ שֶׁלֹּא תִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (סֻכָּה ו:): ׳אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ׳, וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סוֹטָה ז.), שֶׁאוֹמְרִים לְסוֹטָה ׳הַרְבֵּה שְׁכֵנִים רָעִים עוֹשִׂין׳; וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִתְרַחֵק מֵהֶם, כִּי אִם לֹא, תֵּדַע אֲשֶׁר וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁתָּבוֹא עָלֶיךָ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן, פֶּרֶק ט׳): ׳הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, אֶחָד שָׁכֵן שֶׁבַּבַּיִת, וְאֶחָד שָׁכֵן שֶׁבַּחוּץ, וְאֶחָד שָׁכֵן שֶׁבַּשָּׂדֶה׳; וְזוֹ דֶּרֶךְ הַהַבְדָּלוֹת שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ, שֶׁעָלֵינוּ לְהִבָּדֵל מֵהָרְשָׁעִים לְגַמְרֵי, וְלֹא לְהִתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁאֲנַחְנוּ נְקָרֵב אוֹתָם אֵלֵינוּ, הֵם יְקָרְבוּ אוֹתָנוּ אֲלֵיהֶם. וּבִפְרָט צְרִיכִים לִשְׁמֹר עַל הַיְלָדִים, שֶׁלֹּא יִתְחַבְּרוּ עִם יַלְדֵי הַשְּׁכֵנִים הָרָעִים, כִּי בְּקַלּוּת יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם. וְהַדֶּרֶךְ הַזּוֹ שֶׁל הַבְדָּלוֹת מֵהָרְשָׁעִים, זוֹ דַּרְכָּהּ שֶׁל הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר טז, כא): "הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת" וְגוֹ׳; וְאַל תֹּאבֶה וְאַל תִּשְׁמַע לְאֵלּוּ הָאוֹמְרִים אַחֶרֶת, כִּי בַּדּוֹר הַזֶּה, שֶׁנִּתְרַבּוּ מִינִים וְאֶפִּיקוֹרְסִים, רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה הַהִתְחַבְּרוּת עִם הָרְשָׁעִים, וְזֶה בָּרוּר לְמִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּעַיִן אֱמֶת, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ח אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר זוֹ אַחֲרָיוּת גְּדוֹלָה מְאֹד לִהְיוֹת דַּיָּן, כִּי לֹא כָּל אֶחָד מְסֻגָּל לִהְיוֹת דַּיָּן, וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין ח.): ׳אַזְהָרָה לַצִּבּוּר, שֶׁתְּהֵא אֵימַת דַּיָּן עֲלֵיהֶן, וְאַזְהָרָה לַדַּיָּן, שֶׁיִּסְבֹּל אֶת הַצִּבּוּר׳; וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים

וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים. וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין: ט שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר, הֱוֵי מַרְבֶּה לַחְקוֹר

דינו לאחד מבעלי הדין ולומר לו עשה כך בשביל שתזכה בדינך ואף על פי שיודע שהדין עמו. פירוש אחר כעורכי הדיינין כגדולי הדיינים. ובתלמיד היושב לפני רבו מדבר שלא יעשה עצמו כגדולי הדיינים לדבר לפני רבו כפוסק את הדין. עורכי לשון ערכאות של פרסיים (גיטין ט-י) ערכאות של בית דוד. ומפי אחרים שמעתי אל תעש עצמך כגדולי הדיינים לכוף בעלי דינים שיבואו לדון לפניך: יהיו בעיניך כרשעים. שלא יטה לבך לאחד מהם לומר איש פלוני חשוב הוא ולא יטעון טענת שקר. שאם אתה אומר כן אין אתה רואה לו חובה: כשקבלו עליהם את הדין. שלא תחשוד החייב לומר גזלן היה זה. אלא תאמר שמא טועה היה ולא נתכוין לגזול. אי נמי נתחייב אחד מהם שבועה ונשבע לא תאמר לשקר

(יְבָמוֹת קט:): 'לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו'; וְלָכֵן מַזְהִירְךָ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין, כִּי מַה לְּךָ וְלַצָּרָה הַזֹּאת?! וְרֹב הַשּׂוֹנְאִים בָּאִים לָאָדָם כְּשֶׁהוּא דָּן אֶת הַדִּין, כִּי לֹא יְמַלֵּט, שֶׁאֶחָד צָרִיךְ לְהַפְסִיד, וּמִמֵּילָא יִהְיֶה נַעֲשֶׂה לְךָ שׂוֹנֵא, וּמָה אַתָּה צָרִיךְ אֶת זֶה; עִם כָּל זֹאת, אִם אַתָּה כְּבָר דַּיָּן, וְדָן אֶת הַדִּין, עָלֶיךָ לִזְכֹּר וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים, כִּי קֹדֶם שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ אֶת טַעֲנוֹתֵיהֶם, תַּחֲזִיק אוֹתָם כִּרְשָׁעִים, כִּי לֹא בְּחִנָּם שֶׁהֵם בָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, כִּי הֵם בְּוַדַּאי נִתְּקוּ אֶת עַצְמָם מֵהַתּוֹרָה, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רפ): כְּשֶׁאֶחָד עוֹמֵד בַּדִּין, זוֹ נְקָמָה שֶׁהַתּוֹרָה נוֹקֶמֶת בּוֹ, כִּי הוּא הָיָה צָרִיךְ לְקַשֵּׁר אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ אֶל הַתּוֹרָה בְּעֵת עָסְקוֹ בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, וּמֵאַחַר שֶׁנִּתֵּק אֶת עַצְמוֹ מֵהַתּוֹרָה, וְעָשָׂה עַוְלָה לַזּוּלַת, עַל־יְדֵי־זֶה הַתּוֹרָה נוֹקֶמֶת בּוֹ, שֶׁהוּא צָרִיךְ לַעֲמֹד לְדִין תּוֹרָה. וְעַל־כֵּן וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים, אֲבָל אַחַר־כָּךְ כְּשֶׁגָּמַרְתָּ אֶת הַדִּין תּוֹרָה, וּפָסַקְתָּ פְּסַק אֱמֶת עַל־פִּי יְסוֹד הַתּוֹרָה, זָכוֹר וְגַם תִּזְכֹּר וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, שֶׁתִּשְׁכַּח אֶת כָּל הַמְּרִיבוֹת וְהָעֶלְבּוֹנוֹת, הַקְּלָלוֹת וְהַבִּזְיוֹנוֹת, הַדִּבּוּרִים רָעִים, שְׁקָרִים וּלְשׁוֹן הָרָע, שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם, כְּאִלּוּ לֹא הָיָה, וְיִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין וְצַדִּיקִים, מֵאַחַר שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, כִּי מַה שֶּׁהָיָה עַד עַכְשָׁו, הוּא רַק מֵחֲמַת שֶׁאֵין אָדָם נִתְפָּס עַל צַעֲרוֹ, וְכָל מַה שֶּׁהָיָה עַד עַכְשָׁו לִפְנֵי שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַדִּין, הָיָה רַק מֵחֲמַת עִידָּן דְּרִתְחָא, וְלָכֵן צְרִיכִין לָדוּן אוֹתָם לְכַף זְכוּת, אֲבָל עַכְשָׁו כְּשֶׁקִּבְּלוּ כְּבָר אֶת הַדִּין, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין גְּמוּרִים, וַאֲפִלּוּ אִם בְּעֵת הַדִּין־תּוֹרָה אֶחָד הֶחֱצִיף פָּנָיו נֶגְדְּךָ, אוֹ דִּבֵּר שֶׁלֹּא בְּכָבוֹד, תַּעֲבִיר אֶת זֶה מִדַּעְתְּךָ, כִּי כְּשֶׁעוֹבֵר עַל הָאָדָם אֵיזֶה מַשְׁבֵּר וְצָרָה, אוֹ רַב עִם הַזּוּלַת, הוּא אֵינוֹ מְיֻשָּׁב, וְלָכֵן נִפְלָטִים מִפִּיו דִּבּוּרִים שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹנוֹ. וְלָכֵן תֵּכֶף־וּמִיָּד שֶׁקִּבֵּל אֶת הַדִּין, יִהְיֶה בְעֵינֶיךָ כְּזַכַּאי, וְתִשְׁכַּח אֶת הֶעָבָר, וְתַחֲזִיק אוֹתוֹ לְצַדִּיק. וְזוֹ הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה לְכָל מִי שֶׁנִּכְנָס בְּעִנְיְנֵי דִינֵי תּוֹרָה. וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ט הֱוֵי מַרְבֶּה לַחְקֹר אֶת הָעֵדִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בַּיַּהֲדוּת הוּא לְקַיֵּם (דְּבָרִים א, טז): "שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם". וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין ז:): 'אַזְהָרָה לְבֵית־דִּין, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַעַל־דִּין, קֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַעַל־דִּין חֲבֵרוֹ, וְאַזְהָרָה לְבַעַל־דִּין, שֶׁלֹּא יַטְעִים דְּבָרָיו לַדַּיָּן, קֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַעַל־דִּין חֲבֵרוֹ, קְרִי בֵּיהּ נַמִּי: "שַׁמֵּעַ בֵּין אֲחֵיכֶם"'; וְלָכֵן

נשבע: ט והוי זהיר בדבריך. שלא יאמר הדיין שמא כך וכך היה מעשה או אם היה הדבר כך היה פלוני זכאי ומתוך דברים הללו לומד בעל הדין או העדים לומר דבר שלא היה:

אֶת הָעֵדִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ, שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ

הִזְהִירָנוּ הַתַּנָּא: אִם בָּאִים שְׁנֵי עֵדִים לְהָעִיד עַל אָדָם אֶחָד, צְרִיכִים לַחֲקֹר אוֹתָם מְאֹד, כִּי כָּל זְמַן שֶׁלֹּא שׁוֹמְעִים אֶת שְׁנֵי הַצְּדָדִים, יְכוֹלִים לְטָעוֹת מְאֹד מְאֹד. וְדָבָר זֶה יָכוֹל לִקְרוֹת אֵצֶל הַגָּדוֹל שֶׁבַּגְּדוֹלִים. וְזֶה דָּבָר מְסֻכָּן מְאֹד מְאֹד לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ בְּעֵת שֶׁאֵין בַּעַל דִּינוֹ שָׁם, כִּי זֶה בִּכְלַל לְשׁוֹן־הָרָע, כִּי אֵיךְ יְכוֹלִים לִשְׁמֹעַ צַד אֶחָד?! וְלָכֵן אֲפִלּוּ שֶׁבָּאִים לְהָעִיד עֵדוּת עַל אֶחָד, שֶׁהוּא עָשָׂה כָּךְ וְכָךְ, אָסוּר לְהַאֲמִין לָהֶם בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, עַד שֶׁאֵין שׁוֹמְעִים גַּם אֶת הַצַּד הַשֵּׁנִי, וְאִם שׁוֹמְעִים צַד אֶחָד, נִכְנָסִים בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד, כִּי לֹא יֹאבֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סְלֹחַ לְאָדָם הַשּׁוֹמֵעַ רַק צַד אֶחָד, וּמִשָּׁם יוֹצְאִים כָּל הַקִּלְקוּלִים. וְכָל הַמַּחֲלֹקֶת שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם, זֶה רַק מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹמְעִים צַד אֶחָד, וְעַל דָּבָר זֶה גַּם גְּדוֹלֵי עוֹלָם צְרִיכִים רַחֲמִים רַבִּים — לֹא לְהִכָּשֵׁל, כִּי טֶבַע שֶׁל אָדָם, כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ רַק צַד אֶחָד, הוּא מִתְפַּעֵל וְנִכְשָׁל כְּבָר בַּעֲוֹן לְשׁוֹן־הָרָע, וְהוּא כְּבָר פָּסַל אֶת עַצְמוֹ מִלָּדוּן. וְלָכֵן אֲפִלּוּ בָּאִים שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וּמְעִידִים עַל אֶחָד שֶׁעָשָׂה מַשֶּׁהוּ כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, צְרִיכִים לַחֲקֹר אוֹתָם הֵיטֵב הֵיטֵב, פֶּן וְאוּלַי הֵם עֵדֵי שֶׁקֶר, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֵיזוֹ טִינָה וְשִׂנְאָה עָלָיו, וְרוֹצִים לְהַפִּיל אוֹתוֹ, וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ, אֵיךְ שֶׁאַתָּה מְדַבֵּר אִתָּם, שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר, כִּי אִם יִרְאוּ שֶׁאַתָּה מַרְאֶה לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, זֶה יִתֵּן לָהֶם עוֹד כֹּחַ לְשַׁקֵּר. וְלָכֵן אִם בָּאִים שְׁנֵי עֵדִים לְהָעִיד עַל אָדָם אֶחָד, תִּשָּׁמֵר מְאֹד לֹא לְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵיהֶם, אֶלָּא זְרֹק מָרָה בָּהֶם, שֶׁיִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָה וָפַחַד, כִּי אֵיךְ מֻתָּר לְךָ לִשְׁמֹעַ רַק צַד אֶחָד?! וְכָל הַצָּרוֹת שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל סוֹבְלִים זֶה רַק מֵחֲמַת זֶה, שֶׁבָּאִים עֵדֵי שֶׁקֶר לְהָעִיד עַל אָדָם, וּכְשֶׁאֵינוֹ נִזְהָר, יָכוֹל לִפֹּל בְּפַח יָקוּשׁ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁתְּדַבֵּר עִמָּהֶם בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁיְּקַבְּלוּ עוֹד גִּבּוּי וְהִתְחַזְּקוּת מִמְּךָ, זֶה יְחַזֵּק אוֹתָם לְשַׁקֵּר, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי מוֹהֲרְנַ"תְ זַ"ל (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, יֵין נֶסֶךְ, הֲלָכָה ד׳, אוֹת י׳), אֲשֶׁר עִקַּר הִתְגַּבְּרוּת הַיֵּצֶר הָרָע הוּא עַל־יְדֵי מַחֲלֹקֶת, כִּי זֶה עִקַּר עִסְקָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם שֶׁל הַשֵּׁדִין יְהוּדָאִין לְעַקֵּם לֵב יִשְׂרָאֵל — לְהַרְבּוֹת מַחֲלֹקֶת, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ לָהֶם כֹּחַ בְּיוֹתֵר לְהִתְלַבֵּשׁ בְּמִצְווֹת הַרְבֵּה שֶׁלָּהֶם, שֶׁמַּכְנִיסִין בְּלֵב כָּל הַנּוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, שֶׁחֲבֵרוֹ נָטָה מֵהָאֱמֶת, וְשֶׁהוּא שׂוֹנֵא לוֹ. וְעַל־כֵּן מִצְוָה גְּדוֹלָה לְהָדְפוֹ וּלְרָדְפוֹ עַד הַנֶּפֶשׁ. וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַסְּבָרוֹת מְזֻיָּפוֹת, כַּאֲשֶׁר מָצוּי כָּל זֶה בָּעוֹלָם, בַּעֲווֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים. וְהָעִקָּר מִתְגַּבְּרִין עַצְמָן הַשֵּׁדִין יְהוּדָאִין לְהִתְלַבֵּשׁ עַצְמָן בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁאֵינָם מְפַקְּחִים עַל דַּרְכֵיהֶם כָּרָאוּי לְהִנָּצֵל מֵהֶם, כִּי בָּהֶם כָּרוּךְ בְּיוֹתֵר הַיֵּצֶר הָרָע, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סֻכָּה נב.), שֶׁמַּנִּיחַ כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵינוֹ מִתְגָּרֶה אֶלָּא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים. וְעִקַּר הִתְגָּרוּתוֹ בָּהֶם עַל־יְדֵי בְּחִינַת שֵׁדִין יְהוּדָאִין, שֶׁהֵם מִתְלַבְּשִׁים בַּלּוֹמְדִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁאֵינָם שְׁלֵמִים. וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, וּבִפְרָט בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת נָשֹׂא (דַּף קכד.). עַד שֶׁהִתְעַקֵּם לִבָּם עַל הַכְּשֵׁרִים הָאֲמִתִּיִּים וּמַתִּירִים וּמְצַוִּים לְהָדְפָם וּלְרָדְפָם, כִּי חוֹתְרִים לִמְצֹא בָּהֶם חֶסְרוֹנוֹת וּפְגָמִים וְכוּ׳, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה אֶצְלָם מִצְוָה לְרָדְפָם חִנָּם. וְכָל זֶה שֶׁרַק שָׁמְעוּ צַד אֶחָד, וַאֲפִלּוּ שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְהֵעִידוּ עַל אִישׁ אֶחָד, אָסוּר לְקַבֵּל אֶת עֵדוּתָם, כִּי הֵם עֵדֵי שֶׁקֶר, כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֵין שׁוֹמְעִים אֶת הַצַּד הַשֵּׁנִי, צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁהַכֹּל שֶׁקֶר. וּכְמוֹ שֶׁהָיָה אֵצֶל מוֹהֲרְנַ"תְ זַ"ל, שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ לֶאֱכֹל בְּתִשְׁעָה בְּאָב, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, וְכֵן הֵעִידוּ, שֶׁרָאוּ שֶׁנְּקֵבָה יָשְׁבָה עַל בִּרְכָּיו, וְעַל סָמְךְ זֶה רָדַף אוֹתוֹ הַמִּתְנַגֵּד שֶׁלּוֹ בְּתַכְלִית הָרְדִיפָה, עַד שֶׁהִתִּיר אֶת דָּמוֹ מַמָּשׁ, וּמָסְרוּ אוֹתוֹ לַמַּלְכוּת, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, מַה שֶּׁהָרְשָׁעִים הָאֲרוּרִים הֵצִיקוּ לוֹ, וְעָשׂוּ לוֹ כָּל דָּבָר רַע,

לַשָּׁקֶר: י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר, אֱהוֹב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנָא אֶת

י שמעיה ואבטליון. גרי צדק היו ומבני בניו של סנחריב הם ושמעתי שמפני שהיה אבטליון אב בית דין נקרא בשם זה שפירושו אב לקטנים. כי טליא בלשון ארמי קטן. כמו אמר ר' יוחנן כד הוינא טליא (מגילה ה:) כשהייתי קטן. לייתו טליא וטליותא. יבואו קטן וקטנה. אף כאן אבטליון אביהן של יתומים קטנים: אהוב את המלאכה. אפילו יש לו במה להתפרנס חייב לעסוק במלאכה. שהבטלה מביאה לידי שיעמום (כתובות נט): ושנא את הרבנות. ולא תאמר

וְאַחַר שָׁנִים שֶׁעָבְרוּ, שָׁאֲלוּ פַּעַם אֶת הָעֵדִים — אֵיךְ הֶעֱדַתֶּם עֵדוּת שֶׁקֶר, הֲרֵי אַתֶּם יוֹדְעִים, שֶׁהַכֹּל הָיָה שֶׁקֶר? עָנוּ וְאָמְרוּ: וְכִי שָׁאַל הַמִּתְנַגֵּד אֵיזֶה תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה? זֶה הָיָה תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְהֵם הֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ לֶאֱכֹל בְּתִשְׁעָה בְּאָב. וְכֵן הָאִם שָׁאַל אוֹתָנוּ אֵיזוֹ נְקֵבָה הָיְתָה? זוֹ הָיְתָה נֶכְדָּתוֹ בַּת שָׁנָה. רוֹאִים מִכָּל זֶה, אֵיךְ שֶׁצְּרִיכִים לַחֲקֹר אֶת הָעֵדִים הֵיטֵב, וּבִפְרָט בָּעִתִּים הַלָּלוּ, שֶׁאֲנַחְנוּ סוֹבְלִים אֶת אֹרֶךְ הַגָּלוּת, הַכֹּל מֵחֲמַת שִׂנְאַת חִנָּם, מֵעֵדֵי שֶׁקֶר שֶׁמְּעִידִים שֶׁקֶר, וְהַמַּנְהִיגִים הַדַּיָּנִים שׁוֹמְעִים רַק צַד אֶחָד, וּמִזֶּה נִתְהַוּוּ כָּל הַצָּרוֹת. עַל־כֵּן מִי שֶׁרוֹצֶה לָחוּס עַל חַיָּיו הַנִּצְחִיִּים, צָרִיךְ לִצְעֹק הַרְבֵּה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּלְכַוֵּן דַּעְתּוֹ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכָל עֵת, וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁיּוֹלִיכֵהוּ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, וְלֹא יַנִּיחֵנוּ לְהַטְעוֹת עַצְמוֹ כְּלָל. כִּי זֶה כְּלָל גָּדוֹל, שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ (מַכּוֹת י:), כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל בִּלְעָם, שֶׁאָמַר לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ (בַּמִּדְבָּר כב, כ): "לֵךְ אִתָּם" וְגוֹ', אַף־עַל־פִּי שֶׁרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ לֹא הָיָה לָזֶה כְּלָל. וְיֵשׁ בְּעִנְיָן זֶה סִתְרֵי נִסְתָּרוֹת הַרְבֵּה, כִּי שָׁם עִקַּר הַבְּחִירָה, שֶׁהִיא חִדּוּשׁ נִפְלָא יוֹתֵר מִכָּל הַחִדּוּשִׁים וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁבָּרָא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְעִקַּר הַבְּחִירָה הִיא בִּבְחִינָה זֹאת, בִּבְחִינַת 'בְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ', כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת קד. יוֹמָא לח:): 'הַבָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין לוֹ, הַבָּא לִטַּמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ'. וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים י, יד): "כִּי אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט לָתֵת בְּיָדֶךָ" וְגוֹ'. וְזֶה עִקַּר גָּלוּת הַשְּׁכִינָה, שֶׁכָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲשָׂיו, כֵּן הוּא חוֹבֵשׁ וְתוֹפֵס אֶת הַשְּׁכִינָה וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כִּבְיָכוֹל, בַּגָּלוּת. עַד שֶׁאִיתָא, כִּבְיָכוֹל 'אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים', כְּמוֹ שֶׁמּוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ כַּמָּה פְּעָמִים (רַעְיָא מְהֵימְנָא תֵּצֵא רפא. תִּקּוּנֵי זֹהַר, דַּף ט. כא:). וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד לְהִזָּהֵר לֹא לְקַבֵּל עֵדוּת שֶׁקֶר מֵאַף עֵדוּת, אִם אֵין הַבַּעַל־דִּין עוֹמֵד שָׁם, כִּי הַכֹּל שֶׁקֶר וְכָזָב, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁהַדַּיָּן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּדְבָרִים אֵלּוּ מְאֹד מְאֹד. וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ, שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים הָעֵדֵי שֶׁקֶר רוֹאִים שֶׁנּוֹתְנִים לָהֶם גַּב וְהִתְחַזְּקוּת, וּמְחַיְּכִים אֲלֵיהֶם, מִזֶּה בְּעַצְמוֹ הֵם לוֹמְדִים אֵיךְ לְשַׁקֵּר. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁנִּכְנָס בִּדְבָרִים אֵלּוּ, עָלָיו לָקַחַת כָּל דָּבָר בְּכֹבֶד רֹאשׁ, כִּי אֵין עוֹד עָוֹן יוֹתֵר חָמוּר כְּמוֹ מַחְלֹקֶת, וְאִם יָצְאָה מֵעֵדוּת שֶׁקֶר מַחְלֹקֶת, צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁהֵם רְשָׁעִים אֲרוּרִים, כִּי בְּפֵרוּשׁ גִּלּוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה, פֶּרֶק א'): 'הָיוּ מְבַקְּשִׁין לְהַתִּיר דָּמָן שֶׁל בַּעֲלֵי מַחְלֹקֶת'; כִּי כָּל הַצָּרוֹת הֵם גּוֹרְמִים. וְזוֹ אֲרִיכוּת הַגָּלוּת הַמָּרָה, שֶׁאֲנַחְנוּ סוֹבְלִים מִזֶּה. וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: הֱוֵי מַרְבֶּה לַחֲקֹר אֶת הָעֵדִים, פֶּן וְאוּלַי הֵם מְשַׁקְּרִים. וּכְלָל זֶה תִּקַּח, אֲהוּבִי, בְּנִי! תָּמִיד כְּשֶׁבָּאִים לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עַל פְּלוֹנִי אוֹ אַלְמוֹנִי, אַל תֹּאבֶה אֲפִלּוּ לְהַתְחִיל לִשְׁמֹעַ, כִּי זֶה לְשׁוֹן־הָרָע, כָּל זְמַן שֶׁאֵין בַּעַל הַדִּין עוֹמֵד עַל יָדָם, וּתְגָרְשֵׁם מֵעַל פָּנֶיךָ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עִם בַּעַל הַדִּין. וְאִם תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִשְׁמֹר אוֹתְךָ מִלִּפֹּל בְּפַח יָקוּשׁ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

י אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר

הָרַבָּנוּת, וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת:

זוֹ סַכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד לִהְיוֹת רַב בְּיִשְׂרָאֵל, וְלֹא כָּל הָרוֹצֶה לִטֹּל רָאוּי לִטֹּל, וְלָכֵן יוֹתֵר טוֹב לִהְיוֹת בַּעַל מְלָאכָה פָּשׁוּט, וּלְקַיֵּם אֶת מִצְווֹת הַתּוֹרָה בְּשִׂמְחָה, וְכֵן לִקְבֹּעַ עִתִּים בַּתּוֹרָה, מֵאֲשֶׁר לִהְיוֹת רַב בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי לִהְיוֹת רַב זוֹ אַחֲרָיוּת גְּדוֹלָה מְאֹד. וְיָדוּעַ, אֲשֶׁר צַדִּיקִים אָמְרוּ: רַב זֶה אֵינוֹ מִי שֶׁפּוֹסֵק פְּסָקִים, אֶלָּא מִי שֶׁמּוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּר אַנְשֵׁי קְהִלָּתוֹ, וְהוּא מוּכָן וּמְזֻמָּן לְשָׁרֵת אוֹתָם בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת בִּימָמָה. וְלֹא בְּחִנָּם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (הוֹרָיוֹת י.): 'כִּמְדֻמִּין אַתֶּם שֶׁשְּׂרָרָה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם? עַבְדוּת אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מְלָכִים-א' יב, ז): "וַיְדַבֵּר אֵלָיו לֵאמֹר, אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה"'; כִּי אִם רַב לֹא מוּכָן לְשָׁרֵת אֶת הַצִּבּוּר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת בִּימָמָה, אֵינוֹ רַב כְּלָל, וְלֹא יִקַּח עַל עַצְמוֹ אֶת עֹל הָרַבָּנוּת, כִּי הוּא רוֹצֵחַ, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, כִּי כַּמָּה פְּעָמִים יֵשׁ לְאַבְרֵךְ שְׁאֵלוֹת כֶּתֶם אוֹ מַרְאֶה, וּבָא לִשְׁאֹל אֶת הָרַב, וּבְדִיּוּק בָּא בִּזְמַן הֲלֹא נָכוֹן, וְהָרַב נִכְנָס בְּכַעַס וּמְגָרֵשׁ אוֹתוֹ, וּמָה גָּרַם? מְנִיעַת לֵיל טְבִילָה וְכוּ'. וְכֵן כְּשֶׁיֵּשׁ דִּין וּדְבָרִים בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, אוֹ בֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ, וְהוּא מִתְחַמֵּק מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה, הֲרֵי הוּא רוֹצֵחַ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁכָּל מַעְיָנוֹ הוּא רַק לְהַשִּׂיג כֶּסֶף, וְלֹא אִכְפַּת לוֹ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּין שָׁלוֹם בֵּין בְּנֵי זוּג, אֶלָּא בִּשְׁבִיל בֶּצַע כֶּסֶף הוּא מוּכָן שֶׁיִּתְגָּרְשׁוּ, זֶה אֵינוֹ נִקְרָא רַב אֶלָּא רוֹצֵחַ, וְעַל רַב כְּגוֹן זֶה אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר-הַמִּדּוֹת, אוֹת בּוּשָׁה, סִימָן ב'): מֻתָּר לְבַיֵּשׁ אֶת הָרַבָּנִים שֶׁשּׂוֹכְרִין אֶת הָרַבָּנוּת לְשֵׁם גַּאֲוָה, וְרָאוּי לְבַזּוֹתָן וּלְהָקֵל בִּכְבוֹדָן, וְאֵין עוֹמְדִים בִּפְנֵיהֶם, וְאֵין קוֹרִין אוֹתָם רַבִּי, וְהַטַּלִּית שֶׁעָלָיו כְּמַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר; וּמְסַפְּרִים עַל הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁמוּאֵל סַלַּנְט זְצַ"ל, שֶׁהָיָה רַבָּהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, אֲשֶׁר אֶת הַסֵּדֶר בְּלֵיל הַפֶּסַח סִיֵּם בְּשָׁעָה אַחַת, וְתֵכֶף-וּמִיָּד הָלַךְ לִישׁוֹן לְשָׁעָה וָקָם, וְיָשַׁב לִלְמֹד. וּכְשֶׁשְּׁאָלוּ אוֹתוֹ עַל פֵּשֶׁר הַדָּבָר, עָנָה וְאָמַר: הֲלֹא אֲנִי רַב, וְרַב שֶׁשָּׁתָה אָסוּר לוֹ לִפְסֹק, וֶהֱיוֹת שֶׁשָּׁתִיתִי אַרְבַּע כּוֹסוֹת, אָסוּר לִי לִפְסֹק, וּמִי יוֹדֵעַ אִם לֹא יִכָּנֵס מִישֶׁהוּ לִשְׁאֹל אוֹתִי אֵיזֶה שְׁאֵלָה. כָּל-כָּךְ הָיוּ נִזְהָרִים פַּעַם רַבָּנִים בְּעֹל הָרַבָּנוּת. וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהָרַב מֵרִיסְקֶוִועַ זְצַ"ל, הִזְהִיר אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לִשְׁאֹל אוֹתוֹ שְׁאֵלוֹת נָשִׁים, אֲפִלּוּ שֶׁיָּשֵׁן אוֹ עָסוּק מְדַאי, שֶׁתְּעוֹרֵר אוֹתוֹ וְתַפְרִיעַ לוֹ שֶׁיִּתְפַּנֶּה לַשְּׁאֵלָה, כָּל-כָּךְ לָקְחוּ הָרַבָּנִים הַיְרֵאִים וְהַשְּׁלֵמִים בִּרְצִינוּת אֶת עֹל הָרַבָּנוּת. וְהַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים מִבְּרִיסְק זְצַ"ל הִתְבַּטֵּא פַּעַם, שֶׁעִקַּר תַּפְקִידוֹ שֶׁל רַב בְּיִשְׂרָאֵל לֹא לִפְסֹק שְׁאֵלוֹת, כִּי עַל זֶה יֵשׁ מוֹרֶה צֶדֶק וְדַיָּנִים, אֶלָּא עָלָיו לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד לְאַנְשֵׁי קְהִלָּתוֹ, וּלְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ, וְרַק זֶה נִקְרָא רַב. וְלָכֵן לֹא בְּחִנָּם שֶׁהַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ אָמַר: אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, יוֹתֵר טוֹב לִהְיוֹת בַּעַל מְלָאכָה וְקוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, מִלִּהְיוֹת רַב. וּבִפְרָט בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלּוּ, שֶׁהָרַבָּנִים הֵם 'מְטַעַם', הֲרֵי הֵם מְאֹד מְסֻכָּנִים, כִּי כְּדֵי לָשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי הַשּׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם, הֵם נַעֲשִׂים בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן קַלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים. וּבֶאֱמֶת רַב בְּיִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִדְאֹג הַיּוֹם עַל כַּשְׁרוּת הַמִּקְוֶה, וְעַל כַּשְׁרוּת הַשְּׁחִיטָה, וְלִדְאֹג עַל צְנִיעוּת הַנָּשִׁים, וּלְהַשְׁכִּין שָׁלוֹם בֵּין אַנְשֵׁי קְהִלָּתוֹ, וְאַף שֶׁזֶּה דָּבָר הָכִי קָשֶׁה, כִּי יֵשׁ אֲנָשִׁים קָשִׁים מְאֹד, וּבַעֲלֵי יָד תַּקִּיפָה, עִם כָּל זֹאת זֶה יְסוֹד תַּפְקִידוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁרַב אֲמִתִּי צָרִיךְ לְהַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ בְּעֹל הַצִּבּוּר, וְלִבְנוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְבָנִים, וּבֵית-סֵפֶר לְבָנוֹת בְּעִירוֹ. וְכֵן שֶׁיִּהְיֶה כּוֹלֵל, שֶׁזֶּה בִּכְלַל עֲשָׂרָה בַּטְלָנִים

אדם גדול אני וגנאי לי לעסוק במלאכה. דאמר ליה רב לרב כהנא פשוט נבלתא בשוק וטול אגרא ולא תימא כהנא אנא. גברא רבא אנא. וסניא בי מלתא (פסחים קיג.). פירוש אחר ושנא את הרבנות. התרחק מלנהוג שררה על ציבור שהרבנות מקברת את בעליה: ואל תתודע לרשות. כדי ליטול שררות [רבנות] על ידיה. אי נמי אל תתודע לרשות. שלא יעבירוך על דעת קונך כמו שאירע לדואג האדומי: לרשות. השררה קרויה

רשות מפני שהרשות בידה לעשות כרצונה: יא הזהרו בדבריכם. שלא תניחו מקום למינים לטעות בדבריכם: שמא תחובו חובת גלות. כלומר אף על פי שבמקום שאתם בו אין שם (ס"א מינים) יש לחוש שמא יגרום החטא ותתחייבו גלות: ותגלו למקום. שיש שם אנשים שמראים פנים בתורה שלא כהלכה והם כנוי למים הרעים. וילמדו מתוך דבריכם דברים שאינם הגונים וישתו התלמידים הבאים אחריכם מאותם דברי מינות

יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם, שֶׁמָּא תָחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים, וְיִשְׁתּוּ

שֶׁמֻּכְרָח לִהְיוֹת בְּכָל עִיר, שֶׁיִּהְיוּ בְּטֵלִים מֵהַכֹּל, וְרַק יֵשְׁבוּ וְיִלְמְדוּ. וּשְׁאָר צָרְכֵי הָרַבִּים, וְזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת תַּפְקִידוֹ שֶׁל רַב, וּמִי שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק בָּזֶה, צָרִיךְ לוֹ שֶׁיִּתְפַּטֵּר מִשֶּׁיִּהְיֶה רַב. וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת, מִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁהָרַבָּנוּת שֶׁלּוֹ תְּלוּיָה בִּרְשׁוּת הַמַּלְכוּת, שֶׁאָז הוּא כָּפוּף אֲלֵיהֶם, וְהוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כָּל מִינֵי מַעֲשִׂים פְּסוּלִים, כְּדֵי לִישָּׂא חֵן בְּעֵינֵיהֶם, וְאָדָם כָּזֶה לֹא צָרִיךְ לִהְיוֹת רַב, כִּי הוּא רָשָׁע גָּמוּר, כִּי בְּרֶגַע שֶׁחוֹנֵף אוֹ לוֹקֵחַ שֹׁחַד, אוֹ יֵשׁ לוֹ אֵילוּ נְגִיעוֹת אִישִׁיּוֹת, הוּא רָשָׁע גָּמוּר. וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא: אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה, יוֹתֵר טוֹב לֶאֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה, וְלִהְיוֹת בַּעַל־בַּיִת פָּשׁוּט, הַקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, מֵאֲשֶׁר לִהְיוֹת רַב, כִּי וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, כִּי צְרִיכִים לִשְׂנֹא לִהְיוֹת רַב, מֵחֲמַת שֶׁהוּא נִכְנָס בְּאַחֲרָיוּת גְּדוֹלָה מְאֹד, וְלֹא כְּמוֹ הַיּוֹם, שֶׁכָּל בַּר מִינָן (בְּרָכוֹת יח:): 'רְשָׁעִים בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים', קַלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים, מֻפְקָרִים, אֲשֶׁר אֵין לָהֶם שׁוּם אַחֲרָיוּת, הֵם נַעֲשִׂים רַבָּנִים, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁנַּעֲשִׂים 'רַב מְטַעַם', שֶׁזֶּה וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת, הַיְנוּ רְשׁוּת הַמַּלְכוּת, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁבּוֹרֵחַ מֵהַכִּעוּר וְהַדּוֹמֶה לוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יא חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁהַצַּדִּיקִים הֵם תָּמִיד דְּבֵקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֵינָם מַסִּיחִים דַּעְתָּם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ כְּרֶגַע, וְהֵם בְּטֵלִים וּמְבֻטָּלִים לְגַמְרֵי בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, בְּבִטּוּל כָּל עַצְמִיּוּתָם, עִם כָּל זֹאת אָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לח), שֶׁהַצַּדִּיק שֶׁעוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּדְבֵקוּת גָּדוֹל וּבְשֵׂכֶל גָּדוֹל, כְּשֶׁנּוֹפֵל לְאֵיזֶה מַדְרֵגָה פְּחוּתָה מִמֶּנָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁזֹּאת הַמַּדְרֵגָה שֶׁהוּא עַכְשָׁו בָּהּ, גַּם הִיא מַדְרֵגָה גְּדוֹלָה לְעֵרֶךְ שְׁאָר הַצַּדִּיקִים, אֲבָל מֵחֲמַת שֶׁלְּפִי עֶרְכּוֹ הָוֵי לֵיהּ נְפִילָה, הוּא מִתְבַּיֵּשׁ בְּזֶה הַמַּדְרֵגָה, כְּאִלּוּ חָטָא אֵיזֶה חֵטְא, וְעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל זֶה כְּאִלּוּ חָטָא, וּבָא עַל־יְדֵי־זֶה לְבוּשָׁה גְּדוֹלָה; וְיָדוּעַ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַצַּדִּיק דָּבוּק בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אֲזַי כָּל דִּבּוּרָיו שֶׁמְּדַבֵּר, יֵשׁ בָּהֶם יִחוּדִים גְּדוֹלִים, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ה'), שֶׁהַצַּדִּיקִים מַלְבִּישִׁים בְּתוֹךְ דִּבּוּרֵיהֶם תְּפִלּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ הַמְקַטְרְגִים וִיקַטְרְגוּ, עַיֵּן שָׁם.

וְכֵן אָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן צא), שֶׁהַצַּדִּיק מְדַבֵּר שִׂיחַת חֻלִּין עִם הֲמוֹן הָעָם, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא מַגְבִּיהַּ אוֹתָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כִּי אִם הָיָה מְדַבֵּר אִתָּם תֵּכֶף־וּמִיָּד תּוֹרָה וְדִבְרֵי אֱלֹקוּת, לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר הַגָּדוֹל הַזֶּה, עַיֵּן שָׁם. וְאֶל צַדִּיקִים כָּאֵלּוּ הַדְּבוּקִים בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ, וְנוֹתֵן לָהֶם עֵצָה: חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם, בְּעֵת שֶׁתִּהְיֶה לָכֶם יְרִידָה, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים מַפִּילִים אֶת הַצַּדִּיק מִמַּדְרֵגָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה הַתְחָלָה חֲדָשָׁה, וְהַנְּפִילָה זוֹ בְּחִינַת גָּלוּת, וְזֶה שֶׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת, וּבְעֵת הַגָּלוּת, שֶׁהִיא קַטְנוּת הַמֹּחִין, יָכוֹל לִהְיוֹת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים, שֶׁתְּדַבְּרוּ אָז דִּבּוּרִים שֶׁלֹּא בִּדְבֵקוּת, כִּי לִפְעָמִים נוֹפְלִים לְקַטְנוּת גְּדוֹלָה, וּמְדַבְּרִים דִּבּוּרִים שֶׁל מָה בְּכָךְ, וְהַתַּלְמִידִים אֵינָם מְבִינִים, שֶׁרַבָּם שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְאֵין

הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל:

וימותו בעונש: **ונמצא שם שמים מתחלל.** שיאמרו אותן דעות בטלות בעולם כמו שקרה לאנטיגנוס איש סוכו עם צדוק ובייתוס תלמידיו שאמר להם אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ואמרו הם אפשר פועל עושה מלאכה כל היום וטורח ולערב אינו מקבל פרס. ויצאו למינות הדת הם ותלמידיהם ונקראים צדוקים וביתוסים עד היום:

סוֹף בָּרוּךְ הוּא, נָפַל מִמַּדְרֵגָתוֹ עַכְשָׁו, וּמְדַבֵּר דִּבּוּרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, וְלוֹקְחִים אֶת הַדִּבּוּרִים כְּמוֹת שֶׁהֵם, וְזוֹ סַכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד לָהֶם, כִּי **וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ**, כִּי אִם הֵם יִקְחוּ אֶת הַדִּבּוּרִים כְּמוֹת שֶׁהֵם, עַל־יְדֵי־זֶה יָמוּתוּ, שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם נְפִילָה גְּדוֹלָה מְאֹד. וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לִשְׁמֹר מַה וְאֵיךְ לְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵי הַצַּדִּיק, כִּי לִפְעָמִים הַצַּדִּיק מְדַבֵּר עַל צַדִּיק אַחֵר, וְיֵשׁ לוֹ כַּוָּנָה עֲמֻקָּה בָּזֶה, לְהַמְתִּיק מִמֶּנּוּ דִּינִים, וְאֵלּוּ הַתַּלְמִידִים קְטַנֵּי שֵׂכֶל, אֵינָם מְבִינִים אֶת זֹאת, וּמְחַקִּים אֶת רַבָּם, וְגַם הֵם מְדַבְּרִים עַל צַדִּיקִים אֲחֵרִים, אֲזַי יְקַבְּלוּ עֹנֶשׁ גָּדוֹל מְאֹד, וְלֹא עוֹד אֶלָּא **וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל**, כִּי כְּשֶׁהַתַּלְמִידִים מְדַבְּרִים רַע עַל צַדִּיק אַחֵר — נִכָּרִים מִגַּחַלְתּוֹ. וְלָכֵן **חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם**, אֵיךְ שֶׁאַתֶּם מְדַבְּרִים, כִּי עֲלֵיכֶם לִזְכֹּר, שֶׁתַּעֲנוּג תְּמִידִי אֵינוֹ תַּעֲנוּג, וּבְהֶכְרֵחַ יַפִּילוּ אֶתְכֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וְתַגִּיעוּ לְמֹחִין דְּקַטְנוּת, וְלָכֵן עֲלֵיכֶם לְהִשָּׁמֵר מְאֹד בְּדִבּוּרֵיכֶם, שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ מִכֶּם הַתַּלְמִידִים אֶת הַדִּבּוּרִים הָאֵלּוּ, וְאַף שֶׁכַּוָּנַתְכֶם לְשָׁמַיִם — לַחֲזֹר וְלָבוֹא לְגַדְלוּת הַמֹּחִין, אוֹ שֶׁכַּוָּנַתְכֶם לְדַבֵּר עַל צַדִּיק אַחֵר, כְּדֵי שֶׁהַצַּדִּיק יוּכַל לְהַשְׁפִּיעַ הַשְׁפָּעוֹת, וְלֹא יִהְיוּ עָלָיו מְקַטְרְגִים, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן פח), שֶׁלִּפְעָמִים צַדִּיק אֶחָד מְדַבֵּר עַל הַשֵּׁנִי, כְּדֵי לְכַסּוֹתוֹ, שֶׁיּוּכַל לְהַמְשִׁיךְ שֶׁפַע לָעוֹלָם, עַיֵּן שָׁם. עִם כָּל זֹאת עֲלֵיכֶם לְהִשָּׁמֵר מְאֹד מְאֹד, פֶּן וְאוּלַי אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁיָּבוֹאוּ אֲלֵיכֶם, וְלֹא יָבִינוּ כַּוָּנַתְכֶם, אוֹ לֹא יֵדְעוּ שֶׁאַתֶּם נִמְצָאִים עַכְשָׁו בְּקַטְנוּת הַמֹּחִין, וְעַל־יְדֵי־זֶה **וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ**, שֶׁתִּהְיֶה נְפִילָה, אוֹ גַּם עֹנֶשׁ, **וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל**, כִּי יַגִּידוּ שֶׁזֶּה מַה שֶּׁלּוֹמְדִים אֶצְלְכֶם. וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל צַדִּיק וְחָכָם לְהִשָּׁמֵר מְאֹד מְאֹד בְּעֵת שֶׁנּוֹפֵל לְקַטְנוּת, שֶׁלֹּא יִתְרָאֶה אָז לִפְנֵי תַּלְמִידָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ. וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (פְּסָחִים מט.): 'כָּל תַּלְמִיד חָכָם הַמַּרְבֶּה סְעֻדָּתוֹ בְּכָל מָקוֹם, סוֹף מַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ, וּמְאַלְמֵן אֶת אִשְׁתּוֹ, וּמְיַתֵּם אֶת גּוֹזָלָיו, וְתַלְמוּדוֹ מִשְׁתַּכֵּחַ מִמֶּנּוּ, וּמַחֲלוֹקוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו, וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים, וּמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם וְשֵׁם רַבּוֹ וְשֵׁם אָבִיו, וְגוֹרֵם שֵׁם רַע לוֹ וּלְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת'; וְהַכֹּל מִפְּנֵי סִבָּה זוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּזוּי בְּעֵינֵי הֲמוֹן־עַם וּבְעֵינֵי תַּלְמִידָיו. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין נב:): 'לְמָה תַּלְמִיד־חָכָם דּוֹמֶה לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ? בִּתְחִלָּה דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל זָהָב, סִפֵּר הֵימֶנּוּ, דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל כֶּסֶף, נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ, דּוֹמֶה לְקִיתוֹן שֶׁל חֶרֶס, כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבַּר, שׁוּב אֵין לוֹ תַּקָּנָה'; וְלָכֵן תַּלְמִיד חָכָם וְצַדִּיק צָרִיךְ מְאֹד מְאֹד לִשְׁמֹר בִּדְבָרִים כָּאֵלּוּ, כִּי מִסְתַּכְּלִים עָלָיו עַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה וּמְחַקִּים אוֹתוֹ. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יַלְקוּט שִׁיר הַשִּׁירִים, רֶמֶז תתקפ"ח): 'כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר דִּבְרֵי תוֹרָה בָּרַבִּים, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה צָנוּעַ כְּכַלָּה'; וְכֵן הוּא (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה מא, סִימָן ה'): 'תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת צָנוּעַ כְּכַלָּה הַזּוֹ, וּמְפֻרְסָם בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּכַלָּה הַזּוֹ שֶׁהִיא מְפַרְסֶמֶת עַצְמָהּ'; כִּי בְּרֶגַע שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם עֵסֶק עִם רַבִּים, הוּא תַּלְמִיד חָכָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְצַדִּיק שֶׁדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, צָרִיךְ לְהַצְנִיעַ אֶת עַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ דְּבָרִים שֶׁהוּא בְּעֵת קַטְנוּתוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם. הִלֵּל אוֹמֵר, הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה: יג הוּא הָיָה אוֹמֵר, נְגַד שְׁמָא, אֲבַד שְׁמֵהּ.

יב הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום. פירשו באבות דרבי נתן כיצד היה אהרן אוהב שלום כשהיה רואה שני בני אדם מתקוטטים היה הולך לכל אחד מהם שלא מדעת חבירו ואומר לו ראה חברך איך הוא מתחרט ומכה את עצמו על שחטא לך והוא אמר לי שאבוא אליך שתמחול לו. ומתוך כך כשהיו פוגעים זה בזה היו מנשקים זה את זה. וכיצד היה מקרב הבריות לתורה כשהיה יודע באדם שעבר עבירה היה מתחבר עמו ומראה לו פנים צהובות. והיה אותו אדם מתבייש ואמר אילו היה יודע צדיק זה מעשי הרעים כמה היה מתרחק ממני ומתוך כך היה חוזר למוטב. הוא שהנביא מעיד עליו (מלאכי ב) בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: יג נגד שמא אבד שמיה. מי שנמשך לו שמו מרחוק מתוך שררה

יב אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד דָּבָר יוֹתֵר חָשׁוּב כְּמוֹ הַשָּׁלוֹם, כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת י.): 'שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלוֹם'; וְלָכֵן מַזְהִיר אוֹתְךָ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ, שֶׁתִּהְיֶה אוֹהֵב שָׁלוֹם, הַיְנוּ שֶׁתֹּאהַב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁנִּקְרָא שָׁלוֹם, וְתִרְדֹּף אַחַר הַשָּׁלוֹם; כִּי בֶּאֱמֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ בּוֹ חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אוֹתוֹ, וְלָכֵן צְרִיכִים לֶאֱהֹב אֶת כָּל יְהוּדִי מִצַּד נְקֻדַּת הָאֱלֹקוּת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, שֶׁזֶּה הַשָּׁלוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּכָל יְהוּדִי. וְלָכֵן אָמַר הַתַּנָּא: אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אֱהַב אֶת הַשָּׁלוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּכָל יְהוּדִי, וּרְדֹף אַחַר הַשָּׁלוֹם הַזֶּה. וּמֵאַיִן אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה כְּבָר אוֹחֵז בָּזֶה? אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה, זֶה סִימָן שֶׁאַתָּה בֶּאֱמֶת אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, כִּי זֶה הוֹלֵךְ בְּיַחַד, אִם הָאָדָם אוֹהֵב אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וּמְקָרֵב אוֹתוֹ אֶל הַתּוֹרָה, סִימָן שֶׁאוֹהֵב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁנִּקְרָא שָׁלוֹם. וּכְמַאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זי"ע: "אַז מֶען הָאט הָאלְט דֶעם טַאטֶען, הָאט מֶען הָאלְט דִי קִינְדֶער" [אִם אוֹהֲבִים אֶת הָאַבָּא אוֹהֲבִים אֶת הַיְלָדִים שֶׁלּוֹ]. וְזֶה הַסִּימָן הָאֲמִתִּי אִם אָדָם אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, שֶׁהוּא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא — אִם אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה. וּבֶאֱמֶת עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁעִקַּר אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל — לְקָרֵב אוֹתוֹ אֶל הַתּוֹרָה, כִּי אֵין עוֹד טוֹב כְּמוֹ הַתּוֹרָה, וּמִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי הַתּוֹרָה הִיא שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן א'), וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קִדּוּשִׁין ל.): 'אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בָּרָאתִי יֵצֶר הָרָע, בָּרָאתִי תּוֹרָה תַּבְלִין כְּנֶגְדּוֹ'; אֵין עוֹד דָּבָר שֶׁמְּבַטֵּל אֶת הַיֵּצֶר הָרָע כְּמוֹ הַתּוֹרָה. וְלָכֵן מוּבָא בַּזֹּהַר (מְצֹרָע נב:): 'דְּכָל מַאן דְּלָא לָעֵי בְּאוֹרַיְיתָא, וְלָא יִשְׁתַּדֵּל בָּהּ, נְזִיפָא הוּא מְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. רְחִיקָא הוּא מִנֵּיהּ, לָא שַׁרְיָא שְׁכִינְתָּא עִמֵּיהּ, וְאִינוּן נְטוּרִין דְּאָזְלִין עִמֵּיהּ אִסְתַּלְּקוּ מִנֵּיהּ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא דְּמַכְרְזֵי קָמֵיהּ וְאָמְרֵי אִסְתַּלְּקוּ סוּחֲרָנֵיהּ דִּפְלַנְיָא דְּלָא חָשׁ עַל יְקָרָא דְּמָארֵיהּ, וַוי לֵיהּ דְּהָא שַׁבְקוּהוּ עִלָּאִין וְתַתָּאִין, לֵית לֵיהּ חוּלְקָא בְּאָרְחָא דְּחַיֵּי. וְכַד אִיהוּ אֶשְׁתַּדֵּל בְּפָלְחָנָא דְּמָארֵי וְלָעֵי בְּאוֹרַיְיתָא, כַּמָּה נְטוּרִין זְמִינִין לְקַבְלֵיהּ לְנַטְרָא לֵיהּ וּשְׁכִינְתָּא שַׁרְיָא עָלֵיהּ, וְכֻלָּא מַכְרְזֵי קָמֵיהּ וְאָמְרוּ: הָבוּ יְקָרָא לִדְיוֹקְנָא דְּמַלְכָּא, הָבוּ יְקָרָא לִבְרֵיהּ דְּמַלְכָּא, אִתְנְטִיר הוּא בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי זַכָּאָה חוּלְקֵיהּ', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יג נְגַד שְׁמָא אֲבַד שְׁמֵהּ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לִבְרֹחַ רַק אֶל

וּדְלָא מוֹסִיף, יָסֵיף. וּדְלָא יָלֵיף, קְטָלָא חַיָּב. וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ

ורבנות, מהרה יאבד שמו שהרבנות מקברת את בעליה, נגד לשון משיכה. תרגום משכו. נגידו: **ודלא מוסיף.** מי שאינו מוסיף על למודו: **יסיף.** יסוף מפיו מה שכבר למד וישכח תלמודו. ויש גורסין יאסף כלומר יאסף אל עמיו וימות בלא עתו: **ודלא יליף.** קשה מדלא מוסיף הלכך קטלא חייב כלומר ראוי הוא שיהרגוהו כמו שאמרו (פסחים מט:) עם הארץ מותר לקרעו כדג ומגבו: **ודאשתמש בתגא חלף.**

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְלִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלֹא יִרְצֶה לְהַשִּׂיג שׁוּם שֵׁם בָּעוֹלָם, אֶלָּא כָּל מְגַמָּתוֹ תִּהְיֶה לְהִכָּלֵל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן סז), אֲשֶׁר שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ מְשַׁתֵּף בִּשְׁמֵנוּ, כִּי כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל הוּא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, וּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, יט): "נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ", וּבְכָל נֶפֶשׁ יֵשׁ בּוֹ שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: תִּבְרַח לְךָ מִלְּהַגְדִּיל אֶת שְׁמֶךָ, כִּי **נְגַד שְׁמָא אֲבַד שְׁמֵהּ**, מִי שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּמְשַׁךְ שְׁמוֹ בָּעוֹלָם וְיִתְפַּרְסֵם, עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה לְהֶפֶךְ — שֶׁמְּאַבֵּד אֶת הַשֵּׁם שֶׁלּוֹ, שֶׁזֶּה בִּכְלַל 'כָּל הָרוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד, הַכָּבוֹד בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ'. כִּי בֶּאֱמֶת הָאָדָם צָרִיךְ לִרְצוֹת רַק שֶׁיִּתְגַּלֶּה כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא יָחוּס עַל כְּבוֹד עַצְמוֹ כְּלָל, וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה ד', סִימָן כ'): 'כָּל הַמַּרְבֶּה כְּבוֹד שָׁמַיִם וּמְמַעֵט כְּבוֹד עַצְמוֹ, כְּבוֹד שָׁמַיִם מִתְרַבֶּה וּכְבוֹדוֹ מִתְרַבֶּה'.

וּדְלָא מוֹסִיף יָסֵיף: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהוֹסִיף בְּכָל פַּעַם מֵחֹל אֶל הַקֹּדֶשׁ, וּלְהַשִּׂיג בְּכָל פַּעַם מֹחִין חֲדָשִׁים, וַאֲפִלּוּ שֶׁזָּכָה לְמַה שֶּׁזָּכָה, צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע, שֶׁהוּא עֲדַיִן לֹא הִתְחִיל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ו'), שֶׁצְּרִיכִים לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל תְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּה סוֹד שֵׁם "אֶהְיֶה", שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לִהְיוֹת, הַיְנוּ בְּכָל פַּעַם אָדָם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה חֲדָשָׁה, פֶּן וְאוּלַי לֹא עָשָׂה מַסְפִּיק תְּשׁוּבָה, וּפֶן גִּשֵּׁם אֶת אֱלָקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ־כֵן תָּמִיד צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת הַתְחָלָה חֲדָשָׁה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כְּאִלּוּ עֲדַיִן לֹא הִתְחִיל לִלְמֹד. וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עַיֵּן רַשִׁ"י דְּבָרִים ו, ו): "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם" — לֹא יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כִּדְיוֹטַגְמָא יְשָׁנָה, שֶׁאֵין אָדָם סוֹפְנָהּ, אֶלָּא כַּחֲדָשָׁה שֶׁהַכֹּל רָצִין לִקְרָאתָהּ. וְכֵן (עַיֵּן רַשִׁ"י דְּבָרִים כו, טז): "הַיּוֹם הַזֶּה הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ", בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ חֲדָשִׁים, כְּאִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם נִצְטַוֵּיתָ עֲלֵיהֶם; וְאִם אָדָם אֵינוֹ מוֹסִיף בְּכָל יוֹם בְּלִמּוּד תּוֹרָה וּבְקִיּוּם מִצְוֹת מִתּוֹךְ אַהֲבָה — **יָסֵף** הַיְנוּ יָמוּת, שֶׁזֶּה סוֹד הַנְּפִילָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית לו): "וַיִּמְלֹךְ" וְגוֹ', "וַיָּמָת" וְגוֹ', וְלָכֵן צְרִיכִים לְהוֹסִיף בְּכָל יוֹם בְּתוֹסְפוֹת הַשָּׂגָה וּמֹחִין קְדוֹשִׁים.

וּדְלָא יָלֵיף קְטָלָא חַיָּב: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁהַתּוֹרָה הִיא הַשְּׁמִירָה שֶׁשּׁוֹמֶרֶת אֶת הָאָדָם, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה פָּרָשָׁה ד', סִימָן ג'): 'כָּל תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם תָּמִיד, בִּשְׁבִיל לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד שָׁמַיִם, אֵין צָרִיךְ — לֹא חֶרֶב וְלֹא חֲנִית וְלֹא רֹמַח, וְלֹא כָּל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שׁוֹמֵר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשַׁמְּרוֹ בְּעַצְמוֹ, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת עוֹמְדִין לוֹ סָבִיב סָבִיב, וַחֲרָבוֹת בְּיַד כֻּלָּן וּמְשַׁמְּרִים אוֹתוֹ'; וְכֵן אָמְרוּ (קִדּוּשִׁין פב.): 'הַתּוֹרָה מְשַׁמַּרְתּוֹ מִכָּל רַע בְּנַעֲרוּתוֹ, וְנוֹתֶנֶת לוֹ אַחֲרִית וְתִקְוָה בְּזִקְנוּתוֹ'; וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם אֵינוֹ לוֹמֵד תּוֹרָה, אָז הוּא מִסְתַּכֵּן מְאֹד, שֶׁלֹּא יִרְצְחוּ אוֹתוֹ, כִּי אֵין עוֹד שְׁמִירָה לָאָדָם כְּמוֹ לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה.

וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא חֲלָף: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר צְרִיכִים לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד לֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ, שֶׁזֶּה נִקְרָא קַבָּלָה מַעֲשִׂית, כִּי הוּא מְאֹד מְסֻכָּן, וּכְמוֹ

המשתמש בכתרה של תורה כאדם המשתמש בכליו חלף ועבר מן העולם. תגא בלשון ישמעאל כתר. ויש מפרשים תג"א ראשי תיבות תלמיד גברא אחרינא שאסור לאדם להשתמש בתלמידים שאינן תלמידיו. ואני שמעתי ודאשתמש בתגא המשתמש בשם המפורש חלף ואבד שאין לו חלק לעולם הבא: יד אם אין אני לי. אם אין אני זוכה לעצמי מי יזכה בשבילי: וכשאני לעצמי. ואפילו זכיתי לעצמי מה הוא הזכות הזה וכמה נחשב הוא כנגד מה שאני חייב לעשות: ואם לא עכשיו. בעוה"ז: אימתי כי אחר המות אי אפשר לזכות עוד, פירוש אחר אם לא עכשיו בימי הבחרות אימתי. שמא בימי הזקנה לא יעלה לידי: טו עשה

בְּתַגָּא, חֲלָף: יד הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, מָה אֲנִי. וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתָי: טו שַׁמַּאי

שֶׁהִזְהִיר עַל כָּךְ מְאֹד הָאֲרִ"י הַקָּדוֹשׁ (עַיֵּן עֵץ חַיִּים, שַׁעַר מג, פֶּרֶק ב'), כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, יָכוֹל לְקַבֵּל מִזֶּה נֵזֶק גָּדוֹל מְאֹד, וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מִזֶּה, אֶלָּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי בֶּאֱמוּנָה יְכוֹלִים לַעֲבֹר עַל הַכֹּל, כִּי הַמַּאֲמִין בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְיוֹדֵעַ בְּכָל עֵת וָרֶגַע, אֲשֶׁר כָּל מְאֹרְעוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם מֻשְׁגָּחִים בְּהַשְׁגָּחַת הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, יָחִיד וּמְיֻחָד, וְדָבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן, הַכֹּל נַעֲשֶׂה מִדִּין שָׁמַיִם, בָּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה הַזּוֹ, יְכוֹלִים לַעֲבֹר עַל הַכֹּל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יד אִם אֵין אֲנִי מִי לִי: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין מְצִיאוּת בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא, וְהַנְּשָׁמָה שֶׁל הָאָדָם הִיא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, שֶׁעָבְרָה דֶּרֶךְ כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֵן הַסְּפִירוֹת, עַד שֶׁהִגִּיעָה אֶל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, וְהִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף גַּשְׁמִי וְחָמְרִי, עַב וְגַס, וּצְרִיכָה לְגַלּוֹת אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּזֶה הָעוֹלָם הַמָּלֵא הַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרוֹת. וְזֶה הַשַּׁעֲשׁוּעַ הֲכִי גָּדוֹל, שֶׁהַנְּשָׁמָה יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת בִּשְׁבִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (פְּסִיקְתָּא רַבָּתִי, פֶּרֶק ז', סִימָן ד'): 'מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הָעוֹלָם, נִתְאַוָּה לָדוּר עִם בְּרִיּוֹתָיו בַּתַּחְתּוֹנִים. רְאֵה מַה כָּתַב בִּבְרִיאַת יוֹם רִאשׁוֹן: "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בְּרֵאשִׁית א, ה), יוֹם 'רִאשׁוֹן' אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא יוֹם 'אֶחָד', וּכְשֵׁם שֶׁיֹּאמַר יוֹם 'שֵׁנִי', יוֹם 'שְׁלִישִׁי', אֶלָּא לָמָּה אָמַר יוֹם 'אֶחָד'? שֶׁעַד שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְחִידִי בְּעוֹלָמוֹ, נִתְאַוָּה לָדוּר עִם בְּרִיּוֹתָיו בַּתַּחְתּוֹנִים'. וְזֶה אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, 'אֲנִי' זֶה סוֹד הַמַּלְכוּת, 'מִי' זֶה סוֹד הַבִּינָה, שֶׁצְּרִיכִים לְקַשֵּׁר אֶת הַמַּלְכוּת, שֶׁהוּא גִּלּוּי אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּזֶה הָעוֹלָם — אֶל הַבִּינָה, שֶׁהִיא עוֹלָם הַבָּא. וְלִזְכּוֹת לָזֶה אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא עַל־יְדֵי סוֹד הַבִּטּוּל, שֶׁהוּא אַיִן, וּלְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן צא), אֲשֶׁר 'לִי' הוּא קִשּׁוּר בֵּין חָכְמָה עִלָּאָה לְחָכְמָה תַּתָּאָה, הַיְנוּ כְּשֶׁזּוֹכֶה לִהְיוֹת 'אַיִן', אָז מִתְחַבְּרִים יַחַד בְּחִינַת 'אֲנִי' עִם בְּחִינַת 'מִי', שֶׁזֶּה בְּחִינַת 'לִי'. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם יֵשׁוּת וְגֵאוּת, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַחֲזִיר אֶת הָ'אֲנִי' אֶל הָ'אַיִן', אֲזַי מָה אֲנִי, וּמֶה חַיַּי, כִּי הִפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְאָז הוֹלֵךְ לוֹ שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן פב); וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתַי, וְאִם תֹּאמַר שֶׁיֵּשׁ לְךָ עוֹד זְמַן לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגוֹת נִשְׂגָּבוֹת כָּאֵלּוּ, עַל זֶה מְזָרֵז אוֹתְךָ, שֶׁתֵּדַע שֶׁאֵין לְךָ רַק אֶת הָעַכְשָׁו, וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ערב), שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהִסְתַּכֵּל תָּמִיד שֶׁאֵין לוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם רַק הַיּוֹם הַזֶּה, וְאָז כְּשֶׁיֵּלֵךְ בְּצוּרָה כָּזוֹ, אַף פַּעַם הוּא לֹא יִשָּׁבֵר, אֶלָּא תָּמִיד יִמְצָא אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וּזְכֹר אֶת זֶה, אֲהוּבִי, בְּנִי! כִּי תִּצְטָרֵךְ לָזֶה תָּמִיד, כִּי כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ רְצוֹנוֹת וְכִסּוּפִים לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּמַה שֶּׁמּוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ לְהַגִּיעַ אֶל כָּל

הַמַּדְרֵגוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, זֶה רַק שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיךְ לְכַבֵּד וּלְיַקֵּר אֶת הַזְּמַן הַזֶּה, וְלָכֵן הוּא דּוֹחֶה מִיּוֹם לְיוֹם, וְאָז מְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ, אֲבָל אִם אָדָם הָיָה יוֹדֵעַ אֶת מַעֲלַת הַזְּמַן, אֵיךְ שֶׁכָּל יוֹם וְכָל שָׁעָה חֲשׁוּבִים מְאֹד לְמַעְלָה, לֹא הָיָה מְבַטֵּל אֶת הַזְּמַן הַיָּקָר שֶׁלּוֹ בְּהֶבֶל וָרִיק, אֶלָּא הָיָה תָּמִיד דָּבוּק בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן רְאֵה לְהִתְחַזֵּק בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז, וְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יוּכַל לִשְׁבֹּר אוֹתְךָ, וְתֵדַע שֶׁהַכֹּל תָּלוּי רַק בְּיָדְךָ, כִּי אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי, אִם אַתָּה לֹא תִּדְאַג בְּעַצְמְךָ לְקַשֵּׁר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, אַף אֶחָד לֹא יִדְאַג בִּשְׁבִילְךָ. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי, וְאִם כְּבָר אַתָּה דּוֹאֵג עַל כָּל יוֹם וָיוֹם, וְעַל כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ לְךָ לַהֶבֶל וָרִיק, אַל תִּכָּנֵס בְּיֵשׁוּת וּבְגַאֲוָה, כִּי אַתָּה צָרִיךְ תָּמִיד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאִי אֶפְשָׁר לְהִפָּרֵד מִמֶּנּוּ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן. וְעִם כָּל זֹאת צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר אָסוּר לִדְחוֹת מִיּוֹם לְיוֹם, כִּי וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתַי, אִם אַתָּה לֹא תִּדְאַג עַל הָ'עַכְשָׁו', אֲזַי אֵימָתַי תַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה?! וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אוֹמֵר, עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע.

תורתך קבע. שיהיה עיקר עסקך ביום ובלילה בתורה וכשתהיה יגע מן הלמוד תעשה מלאכה, ולא שיהיה עיקר עסקך במלאכה וכשתפנה מן המלאכה תעסוק בתורה. ומצאתי כתוב עשה תורתך קבע שלא תחמיר לעצמך ותקל לאחרים. או תחמיר לאחרים ותקל לעצמך. אלא תהא תורתך קבע לך כמו לאחרים. וכן הוא אומר בעזרא ז׳. כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה׳ ולעשות וללמד לבני ישראל. כמו שהכין לבו לעשות כך

טו עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, הִלְכוֹת חֹל הַמּוֹעֵד, הֲלָכָה ד', אוֹת א'): כָּל הַיָּמִים טוֹבִים הֵם זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. וְעִקַּר יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה שֶׁל הַבַּעַל כֹּחַ, בִּבְחִינַת דִּין הַנַּ"ל, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת "וַיְפַלֵּל", בְּחִינַת (שְׁמוֹת ז, ט): "וְ'הַשְׁלֵךְ לִ'פְנֵי פַ'רְעֹה יְ'הִי לְ'תַנִּין". בְּחִינַת "אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם" וְכוּ', שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיְתָה יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הָרְגָלִים, שֶׁכֻּלָּם הֵם 'זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם'. וְעַל־כֵּן כָּל הַיָּמִים טוֹבִים אֲסוּרִים בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כִּי כָּל הַל"ט מְלָאכוֹת, יֵשׁ בָּהֶם אֲחִיזַת זֻהֲמַת הַנָּחָשׁ, בְּחִינַת "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם" הַנַּ"ל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִגְזַר (בְּרֵאשִׁית ג, יט): "בְּזֵעַת אַפֶּךָ תֹּאכַל לֶחֶם", שֶׁהֵם בְּחִינַת כָּל הַיְגִיעוֹת שֶׁל כָּל הָעֲסָקִים בִּשְׁבִיל פַּרְנָסָה, שֶׁכֻּלָּם כְּלוּלִים בְּל"ט מְלָאכוֹת. וְעִקַּר זֻהֲמַת הַנָּחָשׁ, בְּחִינַת "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם" הַנַּ"ל, הוּא בְּחִינַת הַל"ט מְלָאכוֹת (עַיֵּן תִּקּוּנֵי זֹהַר, תִּקּוּן מח), הָעִקָּר נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַנַּ"ל, עַל־יְדֵי שֶׁהַסִּטְרָא אַחֲרָא יוֹנֶקֶת מֵהָרַחֲמָנוּת, וּמַמְשִׁיכִין הָרַחֲמָנוּת לְעַצְמָן, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת (אֵיכָה ד, ג): "גַּם תַּנִּים חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן" וְכוּ', הַיְנוּ כִּי עִקַּר הָרַחֲמָנוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא הוּא לְהַמְשִׁיךְ עַל הָאָדָם טִרְחוֹת וְטִרְדוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, לְהִתְיַגֵּעַ בַּעֲסָקִים וּמְלָאכוֹת בִּשְׁבִיל פַּרְנָסָה, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת ל"ט מְלָאכוֹת, וְהַסִּטְרָא אַחֲרָא וְכָל הָאֲנָשִׁים הַכְּרוּכִים אַחֲרֶיהָ מְסִיתִין אֶת הָאָדָם, וְתוֹלִין הַכֹּל בְּרַחֲמָנוּת, כְּאִלּוּ יֵשׁ לָהֶם רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עָלָיו, וְאוֹמְרִים לוֹ: מָה אַתָּה חוֹשֵׁב, הֲלֹא אַתָּה צָרִיךְ לִחְיוֹת, לְפַרְנֵס עַצְמְךָ וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ, וְאַתָּה צָרִיךְ לְרַחֵם עָלֶיךָ וַעֲלֵיהֶם לְבַקֵּשׁ פַּרְנָסָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה מְבִיאִין אוֹתוֹ, שֶׁיִּפְרֹק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה, וְיַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ עֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהֵם כְּלַל כָּל הַל"ט מְלָאכוֹת וְהַיְגִיעוֹת בִּשְׁבִיל פַּרְנָסָה, "וּמְאוּמָה לֹא יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ" (קֹהֶלֶת ה, יד). נִמְצָא, שֶׁעִקַּר הֲסָתַת הַסִּטְרָא אַחֲרָא לִפְרֹק עֹל תּוֹרָה, וְלַעֲסֹק בִּיגִיעוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵם בְּחִינַת הַל"ט מְלָאכוֹת, הוּא עַל־יְדֵי רַחֲמָנוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא, עַל־יְדֵי שֶׁהֵם יוֹנְקִים מֵרַחֲמָנוּת דִּקְדֻשָּׁה, וּמְהַפְּכִים הָרַחֲמָנוּת הָאֲמִתִּית לְרַחֲמָנוּת שֶׁלָּהֶם, שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינָהּ רַחֲמָנוּת כְּלָל. כִּי בֶּאֱמֶת עִקַּר הָרַחֲמָנוּת הִיא הָרַחֲמָנוּת הָאֲמִתִּית, לְרַחֵם עַל הָאָדָם לַהֲבִיאוֹ לַתַּכְלִית הַנִּצְחִית. כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין שׁוּם תַּכְלִית

אֱמוֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת: טז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמָּדוֹת:

היה מלמד לבני ישראל: אמור מעט ועשה הרבה. כמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה שאמר תחלה (בראשית יד) ואקחה פת לחם ובסוף ויקח בן בקר רך וטוב: והוי מקבל את כל האדם. כשאתה מכניס אורחים לביתך לא תתן להם ופניו כבושות בקרקע שכל הנותן פניו כבושות בקרקע אפילו נתן כל מתנות שבעולם מעלים עליו כאילו לא נתן כלום. שלש אזהרות הזהיר שמאי כנגד שלש מעלות שהזכיר ירמיה. חכם גבור ועשיר. כנגד חכם אמר עשה תורתך קבע. כנגד עשיר אמר אמור מעט ועשה הרבה. כנגד גבור אמר הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. שיכבוש יצרו ולאחוס כנגד לבו הרע. ושנינו איזהו גבור הכובש את יצרו: טז עשה לך רב. לענין הוראה מדבר עכשיו. אם בא דין לפניך ונסתפקת בו עשה לך רב: והסתלק מן הספק. ולא תפסוק עליו אתה לבדך כי הא דרבא כי הוי אתיא טריפתא לגביה הוי מכניף לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי

כְּלָל, כִּי הוּא צֵל עוֹבֵר וּמָלֵא יְגוֹנוֹת וְכַעַס וּמַכְאוֹבוֹת, וְאֵין שׁוּם אָדָם שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עוֹלָם הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ב, כג): "כִּי כָל יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס" וְכוּ', וּכְתִיב (אִיּוֹב ה, ז): "כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד", (שָׁם יד, א): "קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז" וְכוּ', וְכַמּוּבָן לְכָל בַּר דַּעַת קְצָת קְצָת גֹּדֶל הַמְּרִירוּת הַמָּרָה שֶׁל עִסְקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, וּבִפְרָט טִרְדוֹת הַמָּמוֹן וְהַפַּרְנָסָה וְכַמְבֹאָר אֶצְלֵנוּ כַּמָּה שִׂיחוֹת אֲמִתִּיּוֹת בָּזֶה. עַל־כֵּן בֶּאֱמֶת בְּוַדַּאי הָרַחֲמָנוּת הַנַּ"ל שֶׁל הֲמוֹן־עַם, שֶׁהִיא רַחֲמָנוּת הַסִּטְרָא אַחֲרָא, אֵין זוֹ רַחֲמָנוּת כְּלָל, כִּי עִקַּר הָרַחֲמָנוּת לְדַבֵּר עַל לֵב שֶׁיַּעֲסֹק רַק בַּתּוֹרָה. וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּוַדַּאי יְפַרְנְסוֹ בְּסִבָּה קַלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (אָבוֹת א, ט): 'עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע וּמְלַאכְתְּךָ עֲרַאי' וְכוּ'. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בְּרָכוֹת לה:): 'דּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁעָשׂוּ תוֹרָתָן קֶבַע וְכוּ', זֶה וָזֶה נִתְקַיְּמָה בְּיָדָם' וְכוּ'; וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה ב, לא): "הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר ה'", וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מְכִילְתָּא בְּשַׁלַּח, פָּרָשָׁה ה'), שֶׁאָמַר לָהֶם יִרְמְיָה: רְאוּ בַּמֶּה נִתְפַּרְנְסוּ אֲבוֹתֵיכֶם וְכוּ'. נִמְצָא, שֶׁעִקַּר ל"ט מְלָאכוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת זֻהֲמַת הַנָּחָשׁ, נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת רַחֲמָנוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא, שֶׁהוּא בְּחִינַת "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם" וְכוּ', שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת גָּלוּת מִצְרַיִם, שֶׁמֵּרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה וְכוּ', שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת מְרִירוּת שִׁעְבּוּד עִסְקֵי הַפַּרְנָסָה וְל"ט מְלָאכוֹת. וְלָצֵאת מִזֶּה שֶׁהוּא בְּחִינַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, הוּא עַל־יְדֵי הַבַּעַל כֹּחַ הַנַּ"ל, שֶׁמִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה בִּבְחִינַת דִּין, שֶׁהוּא בְּחִינַת "וְהִשְׁלִךְ לִפְנֵי פַרְעֹה" וְכוּ', שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְעַל־כֵּן אָז נִתְקַדְּשׁוּ הָרְגָלִים, שֶׁהֵם אֲסוּרִים בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה. כִּי הַצַּדִּיקִים גִּבּוֹרֵי כֹחַ, בַּעֲלֵי כֹּחַ, שֶׁיְּכוֹלִים לְהִתְפַּלֵּל, הֵם מַכְנִיעִים הַסִּטְרָא אַחֲרָא, וּמוֹצִיאִין מִמֶּנָּה כָּל הַדַּעַת וְהָרַחֲמָנוּת וְכוּ', עַד שֶׁזּוֹכִין לִיצִיאַת מִצְרַיִם. וְאָז נִתְבַּטְּלִין כָּל הַל"ט מְלָאכוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת רַחֲמָנוּת דְּסִטְרָא אַחֲרָא. וְעַל־כֵּן הַיָּמִים טוֹבִים, שֶׁהֵם זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, הֵם אֲסוּרִים בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה. כִּי אָז בְּטֵלִים כָּל הַל"ט מְלָאכוֹת, כִּי אָז הוּא בְּחִינַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, עַל־יְדֵי גֹּדֶל הַכֹּחַ שֶׁל הַבַּעֲלֵי כֹּחַ הַנַּ"ל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְבַּטֶּלֶת רַחֲמָנוּת הַסִּטְרָא אַחֲרָא, וְנִתְבַּטֵּל יְנִיקַת בְּחִינַת "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְבַּטְּלוֹת כָּל הַל"ט מְלָאכוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת "בְּזֵעַת אַפֶּךָ" וְכוּ' וְכַנַּ"ל:

טז עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמָּדוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בַּיַּהֲדוּת — לַעֲשׂוֹת לְעַצְמוֹ רַב, וְלִשְׁאֹל אֶת כָּל סְפֵקוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִחְיֶה

יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְּׁתִיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל הַמַּרְבֶּה

דלמטיין שיבא מכשורא: **ואל תרבה לעשר אומדות.** שהמפריש מעשרות מאומד אינו נצול מן הקלקלה. אם פוחת ממה שראוי ליתן מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים. ואם העדיף על שהיה ראוי ליתן פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים: **יז ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה.** מי ששומע חרפתו ושותק: **ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה.** ותדע לך

בְּצִמְצוּם וּבְפַחְדִים, כִּי הָרַב הָאֱמֶת יְבָרֵר לְךָ אֶת הַהֲלָכָה, אֵיךְ לְהִתְנַהֵג בְּכָל דָּבָר, וְעַל־יְדֵי־זֶה לֹא יִהְיוּ לְךָ שׁוּם סְפֵקוֹת, וְלֹא תִּהְיֶה בְּקַטְנוּת וּבְצִמְצוּם הַדַּעַת. וְהִנֵּה כְּשֶׁאָדָם מְעַשֵּׂר מִתְּבוּאוֹתָיו, הוּא מְעַשֵּׂר בְּאֹמֶד שֶׁהִיא מִדָּה, וְזֶה מַה שֶּׁהַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ מַזְהִיר אוֹתָנוּ: עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמָּדוֹת; כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֵין לָאָדָם רַב, שֶׁמִּמֶּנּוּ מְקַבֵּל אֶת הִלְכוֹתָיו וּמְבָרֵר אֶת סְפֵקוֹתָיו, הוּא מָלֵא צִמְצוּמִים וְקַטְנוּת וּסְפֵקוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם רַב לְמִי לִשְׁאֹל אֶת כָּל סְפֵקוֹתָיו, הוּא מַרְחִיב לוֹ אֶת הַדַּעַת, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּצִמְצוּם, בְּאֹמֶד וּבְמִדָּה. וְרַבֵּנוּ ז"ל הִזְהִירָנוּ מְאֹד מְאֹד עַל דָּבָר זֶה, וְאָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן ח׳), אֲשֶׁר צְרִיכִים לְחַפֵּשׂ וּלְבַקֵּשׁ מְאֹד אַחַר מַנְהִיג אֲמִתִּי לְהִתְקָרֵב אֵלָיו, שֶׁהוּא יְבָרֵר לְךָ אֶת הַמְדַמֶּה, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בְּצִמְצוּם וּבְקַטְנוּת הַמֹּחִין, שֶׁמִּשָּׁם יוֹנְקִים הַקְּלִפּוֹת, כִּי יֵשׁ שְׁלֹשָׁה מֹחִין: חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת, שֶׁכָּל מֹחַ הוּא מְחִיצָה נֶגֶד תַּאֲוַת נִאוּף, שֶׁמְּצַמְצֶמֶת וּמַקְטֶנֶת אֶת הַדַּעַת, וּכְשֶׁזּוֹכֶה לִמְצֹא לְעַצְמוֹ רַב אֲמִתִּי, שֶׁהוּא הַצַּדִּיק וְהֶחָכָם הָאֱמֶת, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא זוֹכֶה לְבֵרוּר וְזִכּוּךְ הַמֹּחִין, וּמֵאִיר בּוֹ הָאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהוּא כְּבָר אֵינוֹ נִמְצָא בְּקַטְנוּת וּבְצִמְצוּם הַמֹּחִין. וְזֶה גֹּדֶל הַמַּעֲלָה שֶׁל אָדָם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַב מֻבְהָק לְהַצִּיעַ לְפָנָיו אֶת כָּל סְפֵקוֹתָיו, וְהוּא מַרְחִיב לוֹ אֶת דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁכְּבָר אֵינוֹ נִמְצָא בְּאֹמֶד וּבְמִדָּה, שֶׁהוּא צִמְצוּם וְקַטְנוּת הַמֹּחִין, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יז כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עַל כָּל חֵטְא וְעָוֹן, אָדָם צָרִיךְ לָצוּם כְּפִי מִסְפַּר הֶעָוֹן שֶׁחָטָא, כַּמּוּבָא בְּשַׁעַר הַגִּלְגּוּלִים. עִם כָּל זֹאת כְּשֶׁהָאָדָם מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁיְּחָרְפוּ וִיבַזּוּ אוֹתוֹ — יִדֹּם וְיִשְׁתֹּק, עַל־יְדֵי־זֶה יְמָרֵק עֲווֹנוֹ, וְיַכְנִיעַ אֶת הָרַע הַבָּא מֵהַדָּם שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ו׳), וְאָז לֹא יִצְטָרֵךְ כְּבָר לָצוּם; כִּי כְּשֶׁהָאָדָם סוֹבֵל עֶלְבּוֹנוֹת, בִּזְיוֹנוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים מֵאַנְשֵׁי דְּלָא מְעַלֵּי, הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לָצוּם, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה נִכְנָעוֹת הַשָּׁלֹשׁ קְלִפּוֹת: רוּחַ סְעָרָה, עָנָן גָּדוֹל, אֵשׁ מִתְלַקַּחַת, וְנִכְלָל בַּקְּדֻשָּׁה, שֶׁזֶּה סוֹד: חַ"שׁ מַ"ל. עַל־יְדֵי שֶׁהוּא שׁוֹתֵק, הוּא מְמַלֵּל אֶת הַקְּלִפּוֹת, שֶׁזֶּה סוֹד מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת פח:): ׳הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָם עוֹלְבִים, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִים, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (שׁוֹפְטִים ה, לא): "וְאוֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ"׳; שֶׁמְּכַלֶּה אֶת כָּל הַקְּלִפּוֹת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן פב); וְלָכֵן בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ וְאוֹמֵר לְךָ עֵצָה נִפְלָאָה: בִּמְקוֹם שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָצוּם עַל כָּל חֵטְא וְעָוֹן, כְּפִי מִסְפָּר וְיִחוּד הַשֵּׁמוֹת שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְתַקֵּן — שֶׁתִּדֹּם וְתִשְׁתֹּק, שֶׁזֶּה כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלָמַדְתִּי אֶצְלָם, אֲשֶׁר אֵין טוֹב לַגּוּף מִמִּדַּת הַשְּׁתִיקָה, כִּי כָּךְ הָאָדָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְצַעֵר אֶת גּוּפוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְסִגּוּפִים, וּמַה גַּם, שֶׁאַף הַחֲכָמִים הָאֲמִתִּיִּים לָקְחוּ לְעַצְמָם מִדָּה יְקָרָה זוֹ — לָדֹם וְלִשְׁתֹּק לִמְחָרְפֵיהֶם וּמְבַזֵּיהֶם, וְלֹא צְרִיכִים לָצוּם. אֲבָל צָרִיךְ לִזְכֹּר, אֲשֶׁר וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה; הַיְנוּ שֶׁהָאָדָם יְקַיֵּם בְּפֹעַל מַמָּשׁ אֶת הַמִּצְווֹת, וְלֹא

שהשתיקה טובה. שאפילו המדרש והדרש והדבור בתורה שאין לך מדה טובה הימנה אין עיקר קבול השכר אלא בשביל המעשה. והדורש ואינו מקיים נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש: וכל המרבה דברים מביא חטא. שכן מצינו בחוה שהרבתה דברים ואמרה אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. והוסיפה נגיעה שלא נאסרה בה ודחפה נחש עד שנגעה בו ואמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה ומתוך כך באה לידי חטא שאכלה מן הפרי. הוא ששלמה אמר (משלי ל) אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת: יח העולם עומד. ישובו של בני אדם מתקיים אין זה כמו העולם עומד דלעיל: על הדין לזכות את הזכאי ולחייב את החייב: ועל האמת. שלא ישקרו איש בעמיתו: ועל השלום. בין המלכיות ובין אדם לחבירו:

דְּבָרִים, מֵבִיא חֵטְא. יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל

יִתְפַּעֵל מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ שֶׁבֵּין כָּךְ יְחָרְפוּהוּ וִיבַזּוּהוּ, אַל יִסְתַּכֵּל עֲלֵיהֶם כְּלָל, כַּמּוּבָא (שֻׁלְחָן עָרוּךְ, אֹרַח חַיִּים, סִימָן א׳, סָעִיף א׳): וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי־אָדָם הַמַּלְעִיגִים עָלָיו בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ; וַאֲפִלּוּ שֶׁיִּצְחֲקוּ מִמְּךָ וִידַקְדְּקוּ אוֹתְךָ בְּאֶרֶס לְשׁוֹנָם, צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר צְרִיכִים רַק לִדֹּם וְלִשְׁתֹּק לַמְחָרְפִים וּמְבַזִּים, כִּי כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים לַעֲנוֹת לָהֶם, זֶה בְּעַצְמוֹ מֵבִיא חֵטְא, שֶׁגּוֹרֵם לָאָדָם לַחֲטֹא. וְלָכֵן הֱוֵי, בְּנִי, פִּקֵּחַ! וְאַל תַּעֲנֶה לִמְחָרְפֶיךָ וְלִמְבַזֵּי נַפְשְׁךָ דָּבָר, כִּי כָּךְ לֹא תִצְטָרֵךְ לָצוּם, אֶלָּא תְּקַבֵּל אֶת הַכֹּל לְכַפָּרַת עֲווֹנוֹת. וְאֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר קַל לִסְבֹּל כָּל הָעוֹבֵר עָלָיו, כְּמוֹ מִדַּת הַשְּׁתִיקָה, כִּי בָּזֶה שֶׁהָאָדָם אֵינוֹ עוֹנֶה לִמְחָרְפוֹ וְלִמְבַזּוֹ שׁוּם דָּבָר, אֲזַי "גֶּחָלִים הוּא חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ", וְתִהְיֶה לְכָל שׂוֹנְאֶיךָ וּמְחָרְפֶיךָ וּמְבַזֵּי נַפְשְׁךָ מַפָּלָה גְּדוֹלָה מְאֹד, כִּי כְּשֶׁהָאָדָם שׁוֹתֵק וְאֵינוֹ נִכְנָס בְּוִכּוּחִים עִם שׂוֹנְאָיו, עַל־יְדֵי־זֶה הֵם נִשְׁבָּרִים, כִּי הֵם מַרְגִּישִׁים אֶת עַצְמָם כְּלֹא, כִּי כְּשֶׁאֵינוֹ עוֹנֶה לְאִישׁ בְּלִיַּעַל שֶׁמְּחָרְפוֹ וּמְבַזּוֹ, זֶה בְּעַצְמוֹ תְּשׁוּבַת הַכְּסִיל. וּכְמַאֲמַר הֶחָכָם: 'הַשְּׁתִיקָה תְּשׁוּבַת הַכְּסִיל'. וְכֵן אָמַר הֶחָכָם: 'לֹא תּוּכַל לְהִלָּחֵם עִם נָבָל כְּמוֹ שֶׁתַּחֲרִישׁ לוֹ'. וְאִם תִּתְנַהֵג כָּךְ, לֹא תִצְטָרֵךְ לָצוּם וּלְסַגֵּף אֶת גּוּפְךָ, וְתִהְיֶה נִכְלָל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יח עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם: עַל הַדִּין, וְעַל הָאֱמֶת, וְעַל הַשָּׁלוֹם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן טו): כְּשֶׁאֵין אָדָם דָּן וְשׁוֹפֵט אֶת עַצְמוֹ, אֲזַי דָּנִין וְשׁוֹפְטִין אוֹתוֹ לְמַעְלָה, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא מִשְׁפָּטִים): אִם אֵין דִּין לְמַטָּה יֵשׁ דִּין לְמַעְלָה; וּכְשֶׁשּׁוֹפְטִין אֶת הָאָדָם בְּמִשְׁפָּט דִּלְעֵילָא, אֲזַי הַדִּין נִתְלַבֵּשׁ בְּכָל הַדְּבָרִים, וְכָל הַדְּבָרִים נַעֲשִׂים שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם לַעֲשׂוֹת בְּזֶה הָאִישׁ מִשְׁפָּט; הַיְנוּ שֶׁכָּל אָדָם צָרִיךְ לִשְׁפֹּט אֶת עַצְמוֹ עַל כָּל מַעֲשָׂיו אֵיךְ הוּא מִתְנַהֵג, וְיִתְבּוֹדֵד עַצְמוֹ בֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ, וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, שֶׁלֹּא יִטְעֶה בְּדַרְכּוֹ, אֶלָּא תָּמִיד יֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה. וּכְשֶׁאָדָם דָּן וְשׁוֹפֵט אֶת עַצְמוֹ בָּזֶה הָעוֹלָם עַל כָּל מַעֲשָׂיו, אֲזַי לֹא דָּנִים אוֹתוֹ לְמַעְלָה, כִּי נִמְתָּקִים מִמֶּנּוּ כָּל הַדִּינִים, וּכְשֶׁאֵינוֹ דָּן אֶת עַצְמוֹ, אֲזַי מִתְלַבֶּשֶׁת מִדַּת הַדִּין בְּזֶה הָעוֹלָם, וּמִזֶּה בָּא שֶׁאָדָם מְפַחֵד מֵאֵיזֶה דָּבָר — מֵאֵיזֶה שַׂר, אוֹ מִגַּנָּבִים, אוֹ מִשְּׁאָר דְּבָרִים, אוֹ מֵאֵלּוּ פְּחָדִים שֶׁמַּפְחִידִים אוֹתוֹ בְּנֵי־אָדָם, כִּי מִדַּת הַדִּין מִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם לְהַפְחִידוֹ, כִּי אִם לֹא הָיְתָה מִתְלַבֶּשֶׁת מִדַּת הַדִּין בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים, לֹא הָיָה מְפַחֵד מֵהֶם. וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל אָדָם לָדוּן אֶת עַצְמוֹ תָּמִיד עַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, וְזֶה יָבִיא אוֹתוֹ אֶל הָאֱמֶת; כִּי כְּכָל שֶׁאָדָם מְדַבֵּר אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, יוֹתֵר נִדְבָּק בָּאֱמֶת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳,

לפיכך הרבה להם תורה ומצות. כגון פרשת שקלים ורמשים להרבות שכר שהן בדלים מהם אף על פי שבלאו הכי לא היו אוכלים אותן שנפשו של אדם קצה בהן למען צדקו. להצדיק את ישראל ולזכותן.

הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (זְכַרְיָה ח, טז) **אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:**

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב), **יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:**

סִימָן נא); כִּי אֱמֶת זֶה רַק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּכְכָל שֶׁאָדָם מִתְקָרֵב יוֹתֵר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, יוֹתֵר אֱמֶת נִכְנֶסֶת בּוֹ, וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם שׁוֹפֵט אֶת עַצְמוֹ עַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, וּמִתְבּוֹדֵד עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, יוֹתֵר אֱמֶת נִכְנֶסֶת בּוֹ, וּבְרֶגַע שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֱמֶת, יִמָּשֵׁךְ אַחַר הַשָּׁלוֹם, כִּי אֱמֶת וְשָׁלוֹם עוֹלִים בְּקָנֶה אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (זְכַרְיָה ח, יט): "וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ" וְגוֹ'. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **עַל שְׁלשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם: עַל הַדִּין, וְעַל הָאֱמֶת, וְעַל הַשָּׁלוֹם**; כִּי בְּלִי שְׁלשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ, אֵין קִיּוּם לָעוֹלָם, כִּי אִם אָדָם אֵינוֹ מִתְבּוֹדֵד אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינוֹ דָּן אֶת עַצְמוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה נוֹפְלִים עָלָיו פְּחָדִים גְּדוֹלִים, וְאָז הוּא רָחוֹק מֵאֱמֶת, וּמִמֵּילָא לֹא יִהְיֶה לוֹ שָׁלוֹם עִם אַף אֶחָד, כִּי הוּא תָּמִיד יַחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת, אֲבָל בָּזֶה שֶׁאָדָם דָּן אֶת עַצְמוֹ בְּכָל יוֹם עַל כָּל מַעֲשָׂיו, עַל־יְדֵי־זֶה תִּכָּנֵס בּוֹ אֱמֶת, שֶׁהוּא אוֹר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ט'), אֲשֶׁר עִקַּר אוֹר הַמֵּאִיר הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כז, א): "הֲוָיָ"ה אוֹרִי וְיִשְׁעִי", וְעַל־יְדֵי שֶׁקֶר הוּא מְסַלֵּק אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת כ): "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם הֲוָיָ"ה לַשָּׁוְא", כִּי עַל־יְדֵי שָׁוְא מְסַלֵּק אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי (תְּהִלִּים קא): "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי", אֲבָל עַל־יְדֵי אֱמֶת, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹהֶה עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קמה, יח): "קָרוֹב הֲוָיָ"ה לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת"; וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ, הוּא מֵאִיר לוֹ אֵיךְ לָצֵאת מֵהַחֹשֶׁךְ. וְלָכֵן כְּשֶׁמֵּאִיר בָּאָדָם אוֹר הָאֱמֶת, אָז יִהְיֶה תָּמִיד בְּשָׁלוֹם עִם הַזּוּלַת, וְזֶה תִּקּוּן וְקִיּוּם הָעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר: מִשְׁנָה זוֹ הִיא בְּסוֹף פֶּרֶק "אֵלּוּ הַלּוֹקִין", וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם, לָמָּה גּוֹמְרִים עִם מִשְׁנָה זוֹ תָּמִיד אַחַר שֶׁמְּסַיְּמִים מַסֶּכֶת אָבוֹת? אֶלָּא הִנֵּה לָמַדְתָּ פֶּרֶק מִפִּרְקֵי מִדּוֹת שֶׁל הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וְאַתָּה מַרְגִּישׁ שֶׁעֲדַיִן לֹא זָכִיתָ לְהַגִּיעַ אֶל שׁוּם דָּבָר, כִּי הִנֵּה נִתְעוֹרַרְתָּ מְאֹד בְּעֵת לָמְדְךָ מִדּוֹת הַתַּנָּאִים, וּלְבַסּוֹף אַתָּה רוֹאֶה שֶׁאַתָּה רָחוֹק לְגַמְרֵי, לָזֹאת מְסַיְּמִים עִם הַמִּשְׁנָה הַזּוֹ, לוֹמַר לְךָ, שֶׁאַל תִּכָּנֵס בְּעַצְבוּת וּבִמְרִירוּת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת שִׁפְלוּתְךָ, אֶלָּא תֵּדַע שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָפֵץ גַּם בְּךָ, וְרוֹצֶה שֶׁתְּזַכֵּךְ אֶת עַצְמְךָ, וְכֵן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכּוּ לְזַכֵּךְ אֶת עַצְמָם, וְיִהְיוּ כֵּלִים לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם הֶאָרַת הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁאִם לֹא זוֹכִים לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה הַזּוֹ בִּשְׁלֵמוּת, יֵשׁ מִצְוָה אַחֶרֶת, וְכֵן בְּכָל מִצְוָה, אִם עֲדַיִן לֹא זָכוּ לְקַיֵּם אֶת מִצְוָה זוֹ, עַל־כָּל־פָּנִים יֵשׁ מִצְוָה אַחֶרֶת, שֶׁעַל יָדָהּ יִזְדַּכֵּךְ גּוּפוֹ, וְיָאִיר עַל עַצְמוֹ אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ בְּהֶאָרָה נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה מְאֹד. כְּמוֹ־כֵן כְּשֶׁלּוֹמְדִים פֶּרֶק מִמִּדּוֹת הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, צְרִיכִים לְהִתְחַזֵּק מְאֹד מְאֹד, אִם לֹא זוֹכִים לְקַיֵּם מִדָּה זֹאת שֶׁעָשָׂה תַּנָּא זֶה, יֵשׁ לוֹ עוֹד מִדּוֹת אֲחֵרוֹת מִשְּׁאָר הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וְאָסוּר שֶׁיִּפֹּל בְּדַעְתּוֹ מִשּׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם. וְלָכֵן מְסַיְּמִים עִם הַמִּשְׁנָה

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס׳): וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, יש להם חלק לעולם הבא, ועולם הבא האמור כאן הוא העולם הבא אחר תחיית המתים שעתידים לחיות ולעמוד בגופן ובנפשם חיים נצחיים כחמה וכלבנה וככוכבים כדמייתי בגמרא בהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן, והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ואף על פי שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, משום הכי קתני יש להם חלק.

הַזּוֹ דַּיְקָא פֶּרֶק מִמִּדּוֹת הַתַּנָּאִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כָּל כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טַעַם שֶׁלִּפְנֵי כָּל פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת תִּקְּנוּ לוֹמַר מִשְׁנָה זוֹ, אֲשֶׁר זֶה אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְכָאן כְּלָל, וְהִיא מִשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (צ.); אַךְ יֵשׁ לוֹמַר, כְּשֶׁהָאָדָם הוֹלֵךְ לִלְמֹד פֶּרֶק מִפִּרְקֵי מוּסְרֵי הָאָבוֹת, שֶׁהֵם הַתַּנָּאִים, אֲשֶׁר מְלַהֲבִים אֶת לֵב הָאָדָם, שֶׁיִּבְעַר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, תֵּכֶף־וּמִיָּד נִכְנֶסֶת בּוֹ חֲלִישׁוּת הַדַּעַת, וְכִי הוּא צַדִּיק שֶׁשַּׁיָּךְ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא?! וְעַל זֶה מַקְדִּימִים אֶת הַמִּשְׁנָה הַזּוֹ, אֲשֶׁר כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וּמֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק (יְשַׁעְיָה ס, כא): ״וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר״, וְאָמְרוּ עַל זֶה בַּזֹּהַר (לֶךְ־לְךָ צג.): ״וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים״ וגו׳, מִלָּה דָּא הָא אוֹקְמוּהָ חַבְרַיָּא, מַאי טַעֲמָא כְּתִיב: ״וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים״, וְכִי כֻּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל צַדִּיקֵי נִינְהוּ, וְהָא כַּמָּה חַיָּבִין אִית בְּהוּ בְּיִשְׂרָאֵל, כַּמָּה חֲטָאִין וְכַמָּה רַשִׁיעִין דְּעָבְרִין עַל פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא, אֶלָּא הָכִי תָּנָא בְּרָזָא דְּמַתְנִיתִין, זַכָּאִין אִינוּן יִשְׂרָאֵל דְּעָבְדִין קָרְבָּנָא דְּרַעֲוָא לְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּמַקְרִיבִין בְּנַיְיהוּ לִתְמַנְיָא יוֹמִין לְקָרְבָּנָא, וְכַד אִתְגְּזָרוּ עָאלוּ בְּהַאי חוּלְקָא טָבָא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי י, כה): ״וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם״, וְכֵיוָן דְּעָאלוּ בְּהַאי חוּלְקָא דְּצַדִּיק אִקְרוּן צַדִּיקִים, וַדַּאי כֻּלָּם צַדִּיקִים. וְעַל־כֵּן ״לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ״, כִּדְכְתִיב (תְּהִלִּים קיח, יט): ״פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם״. וּכְתִיב: ״זֶה הַשַּׁעַר לַהֲוָיָ״ה צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ״, אִינוּן דְּאִתְגְּזָרוּ וְאִקְרוּן צַדִּיקִים, נֵצֶר מַטָּעַי, נֵצֶר מֵאִינוּן נְטִיעִין דְּנָטַע קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּגִנְתָּא דְּעֵדֶן, הַאי אֶרֶץ חַד מִנַּיְיהוּ. וְעַל־כֵּן אִית לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל חוּלְקָא טָבָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי; הַיְנוּ מֵאַחַר שֶׁנִּמּוֹלוּ נִקְרָאִים ׳צַדִּיקִים׳, וּכְבָר פָּתוּחַ לָהֶם הַשַּׁעַר לְהִכָּנֵס אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן כְּשֶׁנִּכְנָס לְאָדָם שִׁבְרוֹן לֵב וּמָרָה שְׁחֹרָה, וְקֻשְׁיוֹת וּסְפֵקוֹת עַל עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא כְּבָר אֵינוֹ שָׁוֶה שׁוּם דָּבָר, וּכְאִלּוּ אֵין לוֹ כְּבָר חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְכָל אֵלּוּ הַמִּדּוֹת שֶׁלִּמְּדוּ אוֹתָנוּ הַתַּנָּאִים אֵינָן שַׁיָּכוֹת אֵלָיו, עַל זֶה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר לְעַצְמוֹ שֶׁהוּא נִמּוֹל, וּבִשְׁבִיל זֶה בְּעַצְמוֹ הוּא כְּבָר צַדִּיק. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק א׳, סִימָן כג), שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל נִקְרָא צַדִּיק עַל שֵׁם שֶׁנִּמּוֹל. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ תְּהִלִּים ו׳) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים קיט, קסד): ״שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ״, אָמַר רַבִּי אָבִין, אֵלּוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּכָל יוֹם: ב׳ פְּעָמִים קְרִיאַת שְׁמַע, וּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה ג׳ פְּעָמִים, וּבִרְכַּת־הַמָּזוֹן ב׳ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם — שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, הֲרֵי שֶׁבַע. רַבִּי מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר, אָדָם מְעֻטָּף בְּמִצְוַת תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ, וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹתָיו מַקִּיפוֹת אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו, וּבְרִית עַל בְּשָׂרוֹ — (הֲרֵי שֶׁבַע), נִכְנָס לְבֵיתוֹ מְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, תִּמְצָא שֶׁבַע מִצְוֹת מַקִּיפוֹת אוֹתוֹ כַּחוֹמָה, וְהוּא שֶׁדָּוִד אָמַר (תְּהִלִּים לד, ח): ״חֹנֶה מַלְאַךְ הֲוָיָ״ה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם״. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנָס לְבֵית הַמֶּרְחָץ, הוּא מַבִּיט בְּעַצְמוֹ וְאוֹמֵר: הֲרֵינִי עָרוֹם מִן הַמִּצְוֹת, וּכְשֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בַּמִּילָה שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל

פֶּרֶק ב א **רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם, כֹּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה**

פרק ב רבי אומר. שיבור. שיברור: **כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.** שיהא נוח לו ויהיו נוחין בני אדם ממנו. וזה יהיה כשילך בכל המדות בדרך האמצעי ולא יטה לאחד משני הקצוות. שאם הוא כילי ביותר יש תפארת לו שאוסף ממון הרבה אבל אין בני אדם מפארין אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מן הראוי. בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו. אבל אינו תפארת לעושיה. ואינו נוח לו שהוא בא לידי עניות בשביל כך. אבל מדת הנדיבות שהיא אמצעית בין הכילות והפיזור. היא תפארת לעושיה. ששומר את ממונו ואינו מפזר יותר מן הראוי. **ותפארת לו מן האדם.** שבני אדם מפארין אותו שנותן כמו שראוי לו ליתן. וכן הדין

הַמִּצְווֹת, דַּעְתּוֹ מִתְקָרֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁרָאָה דָּוִד כָּךְ, אָמַר: הֲרֵינִי מְזַמֵּר עָלֶיהָ "לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית" — עַל הַמִּילָה שֶׁנְּתוּנָה בַּשְּׁמִינִי; הֲרֵי שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל מְסֻבָּב בְּמִצְווֹת, וְאָסוּר לְהַפִּיל אֶת עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן רפב), שֶׁצְּרִיכִים לָדוּן אֶת עַצְמוֹ לְכַף זְכוּת, וּלְבַקֵּשׁ וּלְחַפֵּשׂ וְלִמְצֹא בְּעַצְמוֹ אֵיזוֹ נְקֻדָּה טוֹבָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, כִּי אֵין זוֹ עֵצָה לְהַפִּיל וּלְיָאֵשׁ אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לוֹ אֵין כְּבָר תִּקְוָה, כִּי אֵיךְ שֶׁהוּא יֵשׁ לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל הַרְבֵּה מִצְווֹת, אֲפִלּוּ אִם אֵין מוֹצֵא בְּעַצְמוֹ שׁוּם מִצְוָה, עִם כָּל זֹאת יִלְמַד מִדָּוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בַּמֶּרְחָץ, וְהָיָה מַבִּיט בְּעַצְמוֹ וְאָמַר: הֲרֵינִי עָרוֹם מִן הַמִּצְווֹת, כְּשֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בַּמִּילָה שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְווֹת, דַּעְתּוֹ מִתְקָרֶרֶת וְכַנַּ"ל; כִּי עַל־יְדֵי מִצְוַת מִילָה הָאָדָם נִקְרָא צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים", וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

פֶּרֶק ב׳

א **אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ זַ"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן יז), שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְפָּאֵר עִם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְכָל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ לֹא נִבְרְאָה, אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַהִתְפָּאֲרוּת שֶׁהִתְפָּאֵר עִם יִשְׂרָאֵל, וְזוֹ הַהִתְפָּאֲרוּת הִיא הַשֹּׁרֶשׁ וְהַחִיּוּת שֶׁל כָּל הַבְּרִיאָה בִּכְלָלִיּוּת, וּבִפְרָטִיּוּת, וּבִפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת, כִּי הַכֹּל נִבְרָא רַק מֵהַהִתְפָּאֲרוּת שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְפָּאֵר מִכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְאִם הוּא יִתְבָּרַךְ מִתְפָּאֵר מִכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, גַּם אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהִתְפָּאֵר עִם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם, כֹּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ;** דְּהַיְנוּ, שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ תָּמִיד לַחֲשֹׁב, שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּעֲנוּג לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִתְפָּאֵר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עִמּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ, דְּהַיְנוּ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא בָּרָא אוֹתוֹ, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְפָּאֵר רַק עִם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם נִמְצָאִים בָּעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, הַמָּלֵא נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ. שֶׁזֶּה **וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם,** כְּלוֹמַר, לָמָּה תִּפְאֶרֶת לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִמֶּנּוּ, מִן הָאָדָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, וְלֹא מִכָּל הַמַּלְאָכִים וְהַשְּׂרָפִים? מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָבוּשׁ בִּלְבוּשׁ גַּשְׁמִי, וְהוּא אָדָם שֶׁנִּמְצָא בָּזֶה הָעוֹלָם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, זוֹ הַמַּעֲלָה הֲכִי גְּדוֹלָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, יוֹתֵר מִכָּל הַמַּלְאָכִים וְהַשְּׂרָפִים. וּבִשְׁבִיל זֶה אָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה,** הַיְנוּ שֶׁלֹּא תְּזַלְזֵל בַּמִּצְווֹת, כִּי לִפְעָמִים נִדְמֶה לָאָדָם, שֶׁהוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁכְּרוּכָה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ עֲצוּמָה, שֶׁרַק בָּזֶה הוּא יַעֲשֶׂה נַחַת רוּחַ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן

בשאר כל המדות: שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. לא נתפרש בתורה שכר המקיים מצות עשה ולא עונש המבטל מעשייתן דאילו ענשן של מצות לא תעשה מפורשות הם סקילה. שריפה. הרג. וחנק. כרת. ומיתה בידי שמים. ומלקות. העונש הקל לעבירה הקלה. והחמור לחמורה: והוי מחשב הפסד מצוה. מה שאתה מפסיד מסחורתך וממונך מפני עסק המצוה. כנגד השכר שיעלה לך ממנה בעוה"ז או בעוה"ב שיהא יותר מאותו הפסד: ושכר עבירה. הנאה שאתה נהנה בעבירה כנגד הפסד שעתיד

יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים:

אִם הוּא יַעֲשֶׂה אֵיזוֹ מִצְוָה קְטַנָּה, מִזֶּה לֹא תַּעֲלֶה הִתְפָּאֲרוּת אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, אַל תֹּאמַר כֵּן, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, כִּי מָה אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזוֹ מִצְוָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֵב וּמִתְפָּאֵר עִמָּהּ?! וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (שָׁם): יֵשׁ לִפְעָמִים, שֶׁאֵיזֶה פָּחוּת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה נִעְנוּעַ עִם הַפֵּאָה שֶׁלּוֹ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יֵשׁ לוֹ הִתְפָּאֲרוּת גְּדוֹלָה גַּם מִזֶּה. רוֹאִים מִזֶּה, שֶׁאֲפִלּוּ דָּבָר פָּעוּט כָּזֶה, שֶׁהָאָדָם מְנַעְנֵעַ בַּפֵּאוֹת שֶׁלּוֹ, כְּבָר גּוֹרֵם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׁעֲשׁוּעִים גְּדוֹלִים לְמַעְלָה. וְעִם כָּל זֹאת, עָלֶיךָ לִזְכֹּר תָּמִיד, אֲשֶׁר וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, כִּי לִפְעָמִים אָדָם יִמְנַע אֶת עַצְמוֹ מִלַּעֲשׂוֹת אֵיזוֹ מִצְוָה, שֶׁיִּדְמֶה בְּעֵינָיו שֶׁזּוֹ קַלָּה, כְּדַאי שֶׁתְּחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה אַתָּה מַפְסִיד מֵאִי קִיּוּם הַמִּצְוָה הַקְּטַנָּה הַזּוֹ, כְּנֶגֶד הַשָּׂכָר שֶׁיִּהְיֶה לְךָ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, כִּי אִם הָיִיתָ יוֹדֵעַ אֵיזֶה שָׂכָר מְשַׁלְּמִים אֲפִלּוּ עַל מִצְוָה קְטַנָּה, הָיִיתָ רוֹקֵד כָּל הַיּוֹם מֵרֹב שִׂמְחָה, כִּי אֵין שָׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁיְּכוֹלִים לְשַׁלֵּם אֲפִלּוּ עַל מִצְוָה קַלָּה. וְכֵן לְהֶפֶךְ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ, בָּזֶה שֶׁהָאָדָם מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ לֹא לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה, חַס וְשָׁלוֹם, אֵיזֶה שָׂכָר הוּא מְקַבֵּל עַל כָּךְ, זֶה אֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר כְּלָל, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (קִדּוּשִׁין לט:): יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה, נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה. וּלְהֶפֶךְ, אִם לֹא יָכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל עַצְמוֹ וְעוֹשֶׂה עֲבֵרָה, אֵיזֶה הֶפְסֵד יִהְיֶה לוֹ. וְלָכֵן תָּמִיד צְרִיכִים לְהַחְדִּיר בְּדַעְתּוֹ, אֲשֶׁר אֵין שׁוּם מְצִיאוּת בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, הֵם עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְזֶה וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה; כִּי הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָאֵלּוּ יַדְבִּיקוּ אוֹתְךָ תָּמִיד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וַאֲפִלּוּ שֶׁאַתָּה מִסְתּוֹבֵב בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, תִּחְיֶה כְּדֻגְמַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן צו): רָאוּי לְאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת בָּעוֹלָם הַבָּא, דְּהַיְנוּ, אֲפִלּוּ שֶׁהוּא מִסְתּוֹבֵב בְּזֶה הָעוֹלָם בַּחַיִּים חִיּוּתוֹ וּבִבְרִיאוּתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה יָכוֹל לְהִתְנַהֵג בְּלֹא תַּאֲווֹת כְּמוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ — עוֹלָמוֹת, נְשָׁמוֹת, אֱלָהוּת. עַיִן רוֹאָה — כְּנֶגֶד עוֹלַם הָאֲצִילוּת, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הָעֵינַיִם, שֵׁם ע"ב: יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י. וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת — כְּנֶגֶד עוֹלַם הַבְּרִיאָה, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הָאָזְנַיִם, שֵׁם ס"ג: יו"ד, ה"י, וא"ו, ה"י. וְכָל מַעֲשֶׂיךָ, שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַפֶּה, שֶׁהוּא שֵׁם ב"ן: יו"ד, ה"ה, ו"ו, ה"ה, כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם מְדַבֵּר וְעוֹשֶׂה בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלַם הָעֲשִׂיָּה, הַכֹּל בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים — בְּעוֹלַם הַיְצִירָה, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַחֹטֶם, שֶׁהוּא שֵׁם מ"ה: יו"ד, ה"א, וא"ו, ה"א. וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד לְהִזָּהֵר בְּדִבּוּרוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, כִּי הַכֹּל נִרְשָׁם בְּסֵפֶר הָעֶלְיוֹן, וְאִם תִּזְכֶּה לִזְכֹּר אֶת זֶה תָּמִיד, אָז כָּל הַחַיִּים שֶׁלְּךָ כְּבָר יִהְיוּ חַיִּים אֲחֵרִים לְגַמְרֵי,

כִּי תָּמִיד תִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת נַחַת־רוּחַ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְתָמִיד תִּשְׁמֹר דִּבּוּרְךָ, וְלֹא תְּנַבֵּל אֶת פִּיךָ, חַס וְשָׁלוֹם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן, שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה שׁוּם מַעֲשִׂים מְגֻנִּים, כִּי כָּל מַלְאֲכֵי מַעְלָה וְהָעוֹלָמוֹת, כֻּלָּם מִסְתַּכְּלִים עָלֶיךָ, וְאָז אִם תִּתְנַהֵג כָּךְ, תִּפֹּל עָלֶיךָ יִרְאָה וְאַהֲבָה, וְתִהְיֶה דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן. וְכָל הָעוֹסְקִים

לבא לך ממנה: ב דרך ארץ. מלאכה או סחורה: שיגיעת שניהם משכחת עון. שהתורה מתשת כחו של אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו: וכל תורה שאין עמה מלאכה. ואם תאמר יהא עמל בתורה תמיד ויגיעתה תהא משכחת עון ומה צורך למלאכה. לכך הוזקק לומר וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. לפי שאי אפשר

ב יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאֵין שׁוּם תַּכְלִית אַחֶרֶת בְּזֶה הָעוֹלָם, אֶלָּא לִמּוּד תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי הַתּוֹרָה הִיא הַחַיִּים שֶׁל הָאָדָם, וּבְלִי תּוֹרָה אֵין לָאָדָם שׁוּם חַיִּים, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן עח); כִּי עִקַּר הַחַיִּים הִיא הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ל, כ): "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ", וְכָל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַיִּים (זֹהַר לֶךְ־לְךָ דַּף צב וְעוֹד). וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ וְנִפְלָא, אֵיךְ אֶפְשָׁר לִפְרֹשׁ עַצְמוֹ מִן הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה. וּבֶאֱמֶת זֶהוּ מִן הַנִּמְנָע וּבִלְתִּי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבוּק בְּהַתּוֹרָה תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה, בְּלִי הֶפְסֵק רֶגַע, וְכָל בַּעַל תּוֹרָה הֵן לַמְדָן, שֶׁעוֹסֵק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בִּגְמָרָא פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י וְתוֹסָפוֹת וְכַיּוֹצֵא, כָּל אֶחָד כְּפִי עֶרְכּוֹ כְּפִי עֵסֶק לִמּוּדוֹ, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיְּבַטֵּל אֵיזוֹ שָׁעָה בַּיּוֹם. וְכֵן אֲפִלּוּ בַּעַל הַשָּׂגָה, וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא גָּבֹהַּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר לְמַעְלָה לְמַעְלָה, אַף־עַל־פִּי־כֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיַּפְסִיק וִיבַטֵּל מֵהַשָּׂגָתוֹ אֵיזֶה זְמַן, כִּי אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבוּק תָּמִיד בַּתּוֹרָה וְהַשָּׂגָה בְּלִי הֶפְסֵק, כִּי צְרִיכִין בְּהֶכְרֵחַ לְהַפְסִיק אֵיזוֹ שָׁעָה, אִם לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַשָּׂא וּמַתָּן אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, כִּי צְרִיכִין לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי הַגּוּף גַּם כֵּן. וְזֶה מַה שֶּׁהַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ אוֹמֵר: יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן; כִּי עַל־יְדֵי שֶׁמַּפְסִיק מִלִּמּוּדוֹ וּמִדְּבֵקוּתוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ קִיּוּם לְמֹחוֹ. וְכֵן מוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (חַיֵּי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן תלה), שֶׁהֶכְרֵחַ לְהַפְסִיק בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם מֵהַלִּמּוּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּלְבֵּל דַּעְתּוֹ. וְכֵן הִזְהִיר רַבֵּנוּ ז"ל אֶת מוֹהֲרְנַ"תְּ ז"ל, שֶׁיַּפְסִיק בְּאֶמְצַע כַּמָּה פְּעָמִים, כְּדֵי לְפַקֵּחַ אֶת דַּעְתּוֹ, כִּי הֶכְרֵחַ לַעֲסֹק גַּם בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהוּא — אוֹ מַשָּׂא וּמַתָּן, אוֹ לְדַבֵּר עִם בְּנֵי־אָדָם כְּדֵי לְפַקֵּחַ דַּעְתּוֹ, כִּי אִם אָדָם לוֹקֵחַ עַל עַצְמוֹ עֹל כָּבֵד, יוֹתֵר נִצְטַמְצֵם דַּעְתּוֹ, וַאֲזַי יָכוֹל לְבַטֵּל דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הַהֶכְרֵחַ לְהִתְבַּטֵּל קְצָת, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן נַיְחָא לַמֹּחִין. וּצְרִיכִים לְהַשְׂכִּיל בְּדָבָר זֶה מְאֹד, וְלָדַעַת אֵיךְ לְהִתְנַהֵג, כִּי מִצַּד אֶחָד הַתּוֹרָה הִיא חִיּוּתוֹ, וּמִצַּד שֵׁנִי צְרִיכִים לָתֵת נַיְחָא לַמֹּחִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּלְבֵּל כְּלָל. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁבִּיכָלְתְּךָ, וְתַתְמִיד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה יוֹמָם וָלַיְלָה, וּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּתְבַּלְבֵּל דַּעְתְּךָ, רְאֵה גַּם לְהַפְסִיק כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁזֶּה עִנְיַן 'דֶּרֶךְ אֶרֶץ', הַיְנוּ לָרֶדֶת אֶל אַרְצִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּלְבֵּל מֹחֲךָ. וּמַה טּוֹב וּמַה נָּעִים אִם תּוּכַל אָז לְדַבֵּר עִם בְּנֵי־אָדָם דִּבְרֵי אֱמוּנָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, וְכֵן לִכְתֹּב חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה, שֶׁאָז גַּם הַבִּטּוּל שֶׁתְּבַטֵּל לֹא יִהְיֶה בִּטּוּל לִדְבָרִים בְּטֵלִים.

וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁצְּרִיכִים

עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ

לו בלא מזונות ומלסטס את הבריות ומשכח תלמודו: יהיו עוסקים עמהם לשם שמים. ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הציבור: שזכות אבותם מסייעתן. שזכות אבותן של צבור וצדקתן העומדת לעד היא המסייעת את העוסקין עמהן להוציא לאור צדקן ולא מצד טוב השתדלותם של העוסקים: ואתם מעלה אני עליכם שכר. אף על פי שאין הדבר בא לידי גמר טוב מצד מעשיכם. אלא בשביל זכות אבותם של צבור. מעלה אני עליכם שכר כאילו אתם עשיתם הישועה הזאת בישראל הואיל ואתם עוסקים לשם שמים. פירוש אחר וכל העוסקים עם הצבור להכריח ולכוף את הצבור לדברי מצוה לצדקה או לפדיון שבוים יהיו עוסקים עמהם לשם שמים. שזכות אבותם של צבור מסייעתן לתת מה שפסקו עליהם ואפילו ממון הרבה והצדקה שיעשו תעמוד להם לעד. ואתם המתעסקים לכוף את הצבור למצוה זו. מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם זאת המצוה מממונכם ממש. ורמב"ם פירש ואתם מעלה אני עליכם שכר

לִקְבֹּעַ לְעַצְמוֹ אֵיזוֹ אֻמָּנוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת, וְזֶה מְאֹד מְאֹד נָחוּץ לְלִמּוּד תּוֹרָה, כִּי אִם אֵין לָאָדָם מְקוֹר פַּרְנָסָה, עַל־יְדֵי־זֶה לְבַסּוֹף מְבַטֵּל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (ערובין מא.): 'עֲנִיּוּת מַעֲבֶרֶת עַל דַּעְתּוֹ וְעַל דַּעַת קוֹנוֹ'; וְכֵן אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (חיי־מוהר"ן, סימן תקא), שֶׁחָפֵץ מְאֹד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ תִּהְיֶה לוֹ פַּרְנָסָה, הַיְנוּ אֵיזוֹ אֻמָּנוּת, וְאַף שֶׁבִּטָּחוֹן זֶה דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, עִם כָּל זֹאת כְּדַאי שֶׁכָּל אֶחָד יִהְיֶה לוֹ מַעֲמָד פַּרְנָסָה, וּבִמְקוֹם בִּטָּחוֹן שֶׁיַּעֲשֶׂה עֲבוֹדָה אַחֶרֶת. וּבֶאֱמֶת צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁכְּדַאי לִלְמֹד אֻמָּנוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לְטוֹבוֹת הַבְּרִיּוֹת. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קדושין פב.): 'לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ אֻמָּנוּת נְקִיָּה וְקַלָּה, וְיִתְפַּלֵּל לְמִי שֶׁהָעֹשֶׁר וְהַנְּכָסִים שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין אֻמָּנוּת שֶׁאֵין בָּהּ עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת, שֶׁלֹּא עֲנִיּוּת מִן הָאֻמָּנוּת, וְלֹא עֲשִׁירוּת מִן הָאֻמָּנוּת, אֶלָּא הַכֹּל לְפִי זְכוּתוֹ'. וְאָמְרוּ (שם): 'אֵינוֹ מְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, מְלַמְּדוֹ לִיסְטוּת'; הַיְנוּ אִם אֵין הָאָדָם מְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ אֵיזוֹ אֻמָּנוּת, לְבַסּוֹף יִגְנֹב וְיִגְזֹל, חַס וְשָׁלוֹם, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁלּוֹקֵחַ אֻמָּנוּת כָּזוֹ, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְדַבֵּר הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁהַפֶּה שֶׁלּוֹ יִהְיֶה בֶּן חוֹרִין לְדַבֵּר הַרְבֵּה עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ.

וְכָל הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם, וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק עִם הַצִּבּוּר, הֶכְרֵחַ שֶׁתָּקוּם עָלָיו מַחְלֹקֶת וּבִקֹּרֶת מֵאִינְשֵׁי דְּלָא מְעַלֵּי, וְיִשְׁפְּכוּ אֶת דָּמָיו. וְאַף שֶׁעָמֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם טוֹבוֹת גַּשְׁמִיּוֹת וְרוּחָנִיּוֹת, עִם כָּל זֹאת עָלֶיךָ לָדַעַת, שֶׁתָּמִיד יִמָּצְאוּ אֲנָשִׁים רְשָׁעִים, שֶׁיָּצִיקוּ לְךָ וְיִמְסְרוּ אוֹתְךָ לַמַּלְכוּת וְיֵרְדוּ לְחַיֶּיךָ. כִּי כָּךְ דַּרְכָּם שֶׁל רְשָׁעִים, אַף שֶׁעוֹשִׂים לָהֶם הַרְבֵּה טוֹבוֹת, הֵם מְשַׁלְּמִים חֲזָרָה הַרְבֵּה רָעוֹת. וְאִם תֹּאמַר: אִם־כֵּן, אוּלַי לֹא כְּדַאי לְהִכָּנֵס בַּעֲבוֹדַת הַכְּלָל, כִּי יְשַׁלְּמוּ לְךָ רָעָה תַּחַת טוֹבָה? עַל זֶה מְחַזֵּק אוֹתְךָ הַתַּנָּא וְאוֹמֵר: זָכוֹר גַּם תִּזְכֹּר, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי מַה שֶּׁאַתָּה עוֹסֵק בְּצָרְכֵי הָרַבִּים, וְאַתָּה עָמֵל וְיָגֵעַ בִּשְׁבִילָם, זֶה אַתָּה עוֹשֶׂה רַק לְמַעַן שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהַשָּׂכָר כְּבָר תְּקַבֵּל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְאַף שֶׁיָּקוּמוּ עָלֶיךָ רְשָׁעִים רַבִּים, וִישַׁלְּמוּ לְךָ רָעָה תַּחַת טוֹבָה, אַל תִּמְנַע מִלְּהַמְשִׁיךְ לַעֲמֹל עִם הַצִּבּוּר, וְלַעֲסֹק בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה. וּזְכֹר גַּם זָכֹר, אֲשֶׁר זְכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם. וְלָכֵן

כאילו עשיתם. אם בשעה שאתם עוסקים עם הצבור נתבטלתם מעשיית איזו מצוה בשביל עסקי הצבור מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם אותה מצוה שנתבטלתם ממנו: ג הוו זהירין ברשות. אתם המתעסקין בצרכי צבור אף על פי שאתם צריכים להתוודע לרשות כדי לפקח על עסקי רבים. הוו זהירים וכו':

עֲשִׂיתֶם: ג הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן. נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הֲנָאָתָן. וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ

אֵין לְךָ לִמְנֹעַ אֶת עַצְמְךָ מִלַּעֲסֹק בְּצָרְכֵי צִבּוּר, כִּי בְּוַדַּאי בּוֹא תָבוֹא עַל שְׂכָרְךָ, וְסוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יִשְׁמֹר אוֹתְךָ מִכָּל רָע. וְכָל אֵלּוּ הַמְּצִיקִים וּמְצַעֲרִים לְךָ, יְקַבְּלוּ אֶת עָנְשָׁם. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם מִכָּל אָדָם (מִשְׁלֵי יז, יג): "מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה, לֹא תָמוּשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ"; וְזֶה בָּרוּר, אֲשֶׁר מִי שֶׁמְּשַׁלֵּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה, לְבַסּוֹף יִהְיֶה נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, וּזְכֹר דָּבָר זֶה, כִּי תִּצְטָרֵךְ לָדַעַת אוֹתוֹ תָּמִיד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ג הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל מִצְוָה שֶׁאָדָם מְקַיֵּם, צְרִיכָה לִהְיוֹת רַק מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צִוָּה, כִּי אִם אָדָם מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה עַל־פִּי שֵׂכֶל שֶׁלּוֹ, יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי טָעֻיּוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן יב): כְּשֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אַחַר שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ, יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי טָעֻיּוֹתִים גְּדוֹלִים, וְכָל הָאֶפִּיקוֹרְסִים וְהַכּוֹפְרִים שֶׁמָּרְדוּ, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן, הַכֹּל הָיָה מֵחֲמַת שֶׁהָלְכוּ אַחַר שִׂכְלָם וְחָכְמָתָם הַמְדֻמֶּה; וְלָכֵן כָּל מִצְוָה שֶׁאָדָם מְקַיֵּם, צְרִיכָה לִהְיוֹת רַק מֵחֲמַת שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צִוָּה, וְלֹא רַק מַה שֶּׁמְּבִינִים אַחַר שֵׂכֶל, אִם אָדָם יֵלֵךְ אַחַר שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ, אֲזַי יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי טָעֻיּוֹת רַבּוֹת, וְיַתִּיר לְעַצְמוֹ, שֶׁבְּמִקְרֶה שֶׁלּוֹ הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַיֵּם אֶת מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם, כִּי יִמְצָא סִבּוֹת רַבּוֹת לְהִתְחַמֵּק וּלְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה, כִּי אָדָם הַהוֹלֵךְ אַחַר שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ, הוּא יַעֲשֶׂה הֵפֶךְ הַתּוֹרָה; כִּי הַמִּצְווֹת הֵן רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא שַׁיָּךְ לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אוֹתָם מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב, כְּמוֹ מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם, הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב, כִּי זֶה אָבִיךָ וְזֹאת אִמְּךָ, שֶׁהוֹלִידוּ אוֹתְךָ וְגִדְּלוּ אוֹתְךָ וּפִרְנְסוּ אוֹתְךָ, וּמָסְרוּ אֶת נַפְשָׁם בִּשְׁבִילְךָ, עַל־פִּי שֵׂכֶל הַגַּשְׁמִי מֻכְרָחִים לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה, עִם כָּל זֹאת אִם נָשִׂים אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת עַל־פִּי שֵׂכֶל הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי שֶׁלָּנוּ, יָכוֹל לִהְיוֹת בְּדִיּוּק הַהֵפֶךְ מֵהַשֵּׂכֶל, כְּמוֹ אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְהַפְּסִיכִיַּטְרִים וְכוּ', שֶׁאֶצְלָם תָּמִיד מַאֲשִׁימִים אֶת הַהוֹרִים, שֶׁחַיָּבִים בְּכִשְׁלוֹן הַיְלָדִים, וּמִמֵּילָא מַתִּירִים לָהֶם לְהִתְחַצֵּף נֶגְדָּם וּלְזַלְזֵל בָּהֶם, וְכָל זֶה מִפְּאַת שֶׁהוֹלְכִים עַל־פִּי שֵׂכֶל. וְזֶה מַה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן,** תִּהְיֶה זָהִיר מֵרְשׁוּת, הַיְנוּ שֶׁלֹּא תָּשִׂים שׁוּם דָּבָר עַל הַשֵּׂכֶל הַפְּרָטִי שֶׁלְּךָ, כְּאִלּוּ זֶה עִנְיָן שֶׁל רְשׁוּת, הַיְנוּ בִּרְשׁוּתִי לַעֲשׂוֹת אֶת זֶה וּבִרְשׁוּתִי לֹא לַעֲשׂוֹת אֶת זֶה, כִּי אִם תַּנִּיחַ אֶת זֶה עַל הָרְשׁוּת, אֲזַי תִּזְכֹּר, **שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם, אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן,** כָּל מִצְוָה תַּעֲשֶׂה רַק לְצֹרֶךְ עַצְמְךָ, מַה שֶּׁטּוֹב לְךָ, וּבְרֶגַע שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְךָ טוֹב, לֹא תַעֲשֶׂה אֶת זֶה. **נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הֲנָאָתָן;** כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לְךָ טוֹבַת הֲנָאָה מֵהַהוֹרִים, תֵּרָאֶה לָהֶם כְּאִלּוּ שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אוֹתָם, אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁכְּבָר לֹא תִּצְטָרֵךְ אוֹתָם, אָז **וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בִּשְׁעַת דָּחֳקוֹ,** כְּשֶׁהֵם יִהְיוּ בְּצָרָה, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא יִהְיֶה אִכְפַּת לְךָ כְּלָל, כִּי כָּל מַה שֶּׁאַתָּה מְכַבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאִמְּךָ, זֶה רַק מִסִּבַּת רְשׁוּת, שֶׁהוּא הַשֵּׂכֶל הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי שֶׁלְּךָ, שֶׁאָז עַל־פִּי שֵׂכֶל הַמְדֻמֶּה תָּבִין שֶׁלֹּא צָרִיךְ לַעֲזֹר לָהֶם, וְאַדְּרַבָּה צָרִיךְ לַעֲזֹב אוֹתָם בְּעֵת צָרָה, לֹא־כֵן אִם אָדָם מְקַיֵּם מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם רַק מֵחֲמַת שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה, אָז לֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם חֶשְׁבּוֹנוֹת

לְאָדָם בִּשְׁעַת דָּחֲקוֹ: ד הוּא הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ. בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן

ד עשה רצונו כרצונך. פזר ממונך בחפצי שמים. כרצונך. כאילו פורת אותס בחפצך. שאס עשית כן יעשה רצונך כרצונו. כלומר יתן לך טובה בעין יפה: כדי שיבטל רצון אחרים. יפר עצת כל הקמים עליך לרעה. ואני שמעתי שאין זה אלא דרך כבוד כלפי מעלה והרי הוא כאילו כתוב כדי שיבטל רצונו מפני רצונך. כאותה שאמרו בפרק במה אשה (שבת דף סג) כל העושה מצוה כתקונה אפילו גוזר דין

פְּרָטִיִּים, רַק יְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה. וְזֶה שַׁיָּךְ לְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה, צְרִיכִים לִשְׁמֹר מְאֹד מֵרְשׁוּת הַשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא כֹּחַ הַמְדַמֶּה שֶׁלּוֹ, כִּי כָּל זְמַן שֶׁתִּהְיֶה לְךָ טוֹבַת הֲנָאָה — תַּעֲשֶׂה אֶת זֶה, אֲבָל בָּרֶגַע שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לְךָ שׁוּם טוֹבַת הֲנָאָה — לֹא תַעֲשֶׂה אֶת זֶה. וְלָכֵן אָסוּר לָלֶכֶת אַחַר הַשֵּׂכֶל הַמְגֻשָּׁם שֶׁלּוֹ, אֶלָּא צְרִיכִים לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵחֲמַת חוֹבָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חִיֵּב אוֹתָנוּ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְווֹת. וְאִם תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ — תַּצְלִיחַ תָּמִיד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ד עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן קסה), שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו הַכֹּל לְטוֹבָה, וַאֲפִלּוּ שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו יִסּוּרִים וְרָעוֹת, עִם כָּל זֹאת צְרִיכִים לְקַבֵּל אֶת הַכֹּל בְּאַהֲבָה. וּפֵרֵשׁ אֶת הַפָּסוּק (וַיִּקְרָא יט, יח): "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי הֲוָיָ"ה" וְגוֹ׳, הַיְנוּ שֶׁתְּקַבֵּל כָּל הָרָעוֹת וְהַיִּסּוּרִין הַבָּאִים עָלֶיךָ, כִּי רָאוּי שֶׁתֵּדַע, שֶׁלְּפִי מַעֲשֶׂיךָ, אַחַר כָּל הַיִּסּוּרִים וְהָרָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, עֲדַיִן הוּא יִתְבָּרַךְ מִתְנַהֵג עִמְּךָ בְּרַחֲמִים, כִּי הָיָה מַגִּיעַ לְךָ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, חַס וְשָׁלוֹם, לְפִי מַעֲשֶׂיךָ, וְזֶהוּ "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", שֶׁתֹּאהַב אֶת הָרַע שֶׁבָּא לְךָ, הַיְנוּ הָרָעוֹת וְהַיִּסּוּרִין הַבָּאִים עָלֶיךָ, חַס וְשָׁלוֹם, תְּקַבְּלֵם בְּאַהֲבָה, כִּי "כָּמוֹךָ" — כְּמוֹ שֶׁאַתָּה הוּא, הַיְנוּ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ, "אֲנִי הֲוָיָ"ה" — בַּעַל הָרַחֲמִים, עֲדַיִן אֲנִי מִתְנַהֵג עִמְּךָ בְּרַחֲמִים. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ, וְנָקַט לְשׁוֹן עֲשֵׂה דַּיְקָא, כִּי הוּא לְשׁוֹן עֲשִׂיָּה, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ, שֶׁיַּעֲשֶׂה כִּבְיָכוֹל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ כִּרְצוֹנְךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ, הַיְנוּ בָּזֶה שֶׁאָדָם מְזַכֵּךְ אֶת הַגּוּף שֶׁלּוֹ בְּכֹחַ וּבְחָזְקָה, שֶׁזֶּה לְשׁוֹן עֲשֵׂה, מִלְּשׁוֹן (גִּטִּין פח:) גֵּט מְעֻשֶּׂה, הַיְנוּ בְּכֹחַ, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ אֵלָיו, שֶׁיִּהְיֶה כִּרְצוֹנוֹ, וְאָז מִמֵּילָא יִהְיֶה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ. וְזֶה סוֹד מַאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי"ע: "ווִילְסְט ווִי ס׳אִיז וֶועט זַיין ווִי דוּ ווִילְסְט", תִּרְצֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא, יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁתִּרְצֶה, וְעַל־יְדֵי־זֶה תַּגִּיעַ לְבַסּוֹף לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ אֶל בִּטּוּל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁתִּהְיֶה בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁזֶּה בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ, שֶׁבַּהַתְחָלָה הוּא נָקַט לְשׁוֹן עֲשֵׂה, שֶׁקֹּדֶם צְרִיכִים לְהַכְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְהַגִּיעַ אֶל מַדְרֵגָה זוֹ — לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְלֹא יִרְצֶה רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעֲדֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וַאֲפִלּוּ שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו צָרוֹת וְרָעוֹת וְיִסּוּרִים רַבִּים — הֵן מֵעַצְמוֹ וְהֵן מִזּוּלָתוֹ, עִם כָּל זֹאת עֲשֵׂה זֹאת, אֲהוּבִי, בְּנִי! וְתַכְרִיחַ אֶת עַצְמְךָ לְקַבֵּל אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּהְיֶה כִּרְצוֹנְךָ, כִּי תֵּדַע אֲשֶׁר לְפִי מַעֲשֶׂיךָ, רָאוּי שֶׁיַּגִּיעַ לְךָ הַרְבֵּה יוֹתֵר גָּרוּעַ, וְאִם תִּזְכֶּה לְהַגִּיעַ אֶל מַדְרֵגָה זוֹ, לְהַמְשִׁיךְ אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ כִּרְצוֹנְךָ, עַל־יְדֵי־זֶה לְבַסּוֹף יִתְהַפֵּךְ הַכֹּל לְטוֹבָה, וְיִתְבַּטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים לִרְצוֹנְךָ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת לְךָ שׁוּם דָּבָר. כִּי בֶּאֱמֶת זֶה שֶׁרַבֵּנוּ ז"ל פֵּרֵשׁ: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", שֶׁתֹּאהַב אֶת הָרַע שֶׁבָּא לְךָ עַל־יְדֵי חֲבֵרֶיךָ, כִּי 'כָּמוֹךָ' — כְּפִי שֶׁאַתָּה הוּא, עֲדַיִן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוֹלֵךְ אִתְּךָ בְּרַחֲמִים, אֲבָל אִם

תְּבַטֵּל לְגַמְרֵי אֶת רְצוֹנְךָ אֶל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, אָז לְבַסּוֹף הַכֹּל יֻמְתַּק מִמְּךָ, וּרְצוֹן אֲחֵרִים מָה שֶׁאַתָּה סוֹבֵל מֵהֶם — יִתְבַּטְּלוּ נֶגְדְּךָ. וְצָרִיךְ שֶׁתִּזְכֹּר, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁכָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עַל בְּנֵי־אָדָם בָּזֶה הָעוֹלָם, הוּא רַק מֵחֲמַת שֶׁנֶּעְתְּקוּ עַצְמָם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל אִם אָדָם מוֹסֵר אֶת כָּל כֻּלּוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּכְבָר אֵינוֹ רוֹצֶה שׁוּם רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעֲדֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יוּכַל לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ, כִּי הוּא בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וַאֲפִלּוּ שֶׁסּוֹבֵל מִבַּעַל בְּחִירָה — יוֹדֵעַ, אֲשֶׁר שָׁם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם גָּנוּז, כִּי בְּכָל תְּנוּעָה וּתְנוּעָה שָׁם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, שֶׁזּוֹ הַמַּדְרֵגָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ בָּזֶה הָעוֹלָם, וּלְבַטֵּל אֶת כָּל רְצוֹנוֹ הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, הָעַבְיוּת, הַיֵּשׁוּת וְהַגֵּאוּת, לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁאָז יִירַשׁ עוֹלָמוֹ בְּחַיָּיו, אַשְׁרֵי לוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. ה הִלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצִּבּוּר, וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל תָּדִין אֶת

של שבעים שנה מתבטל מעליו: **ה אל תפרוש מן הצבור.** אלא השתתף בצרתם שכל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמת צבור (תענית יא.): **ואל תאמין בעצמך עד יום מותך.** שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי (תענית

ה אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁצְּרִיכִים תָּמִיד לְהִתְאַחֵד עִם הַצִּבּוּר וְלֹא לִפְרֹשׁ מֵהֶם, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (תַּעֲנִית יא.): 'בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר וּפֵרַשׁ אֶחָד מֵהֶן, בָּאִין שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁמְּלַוִּין לוֹ לָאָדָם, וּמַנִּיחִין לוֹ יְדֵיהֶן עַל רֹאשׁוֹ, וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי זֶה שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַצִּבּוּר, אַל יִרְאֶה בְּנֶחָמַת צִבּוּר. תַּנְיָא אִידָךְ, בִּזְמַן שֶׁהַצִּבּוּר שָׁרוּי בְּצַעַר, אַל יֹאמַר אָדָם, אֵלֵךְ לְבֵיתִי וְאֹכַל וְאֶשְׁתֶּה, וְשָׁלוֹם עָלַיִךְ נַפְשִׁי' וְכוּ', עַיֵּן שָׁם; הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁצְּרִיכִים תָּמִיד לְהִתְאַחֵד עִם הַצִּבּוּר, וּבִפְרָט בְּעֵת צָרַת הַצִּבּוּר, צְרִיכִים לְהִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרָם וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲבוּרָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ה'), שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לוֹמַר: לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִילִי, נִמְצָא, כְּשֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִילִי, צָרִיךְ אֲנִי לִרְאוֹת וּלְעַיֵּן בְּכָל עֵת בְּתִקּוּן הָעוֹלָם, וּלְמַלֵּא חֶסְרוֹן הָעוֹלָם, וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲבוּרָם, וְזֶה שֶׁבַח שֶׁל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּצָרֵף אֶת עַצְמוֹ תָּמִיד לְצַעַר זוּלָתוֹ. וְכֵן אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נה): צִ'בּ'ר' רָאשֵׁי תֵּבוֹת: צ'דִּיקִים, בֵּ'ינוֹנִים, רְ'שָׁעִים; אֲשֶׁר זֶה נִקְרָא תְּפִלָּה בְּצִבּוּר, שֶׁכּוֹלֵל אֶת עַצְמוֹ בִּכְלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ לְאֵלּוּ הָרְחוֹקִים, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (כְּרִיתוּת ו:): 'כָּל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בָּהּ מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ תַּעֲנִית, שֶׁהֲרֵי חֶלְבְּנָה רֵיחָהּ רַע, וּמְנָאָהּ הַכָּתוּב עִם סַמְמָנֵי קְטֹרֶת'. הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁאָסוּר לִפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר, אֶלָּא תָּמִיד לְהִכָּלֵל עִם הַצִּבּוּר וְלַעֲסֹק בִּלְהַחֲזִירָם לְמוּטָב, כִּי כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם קוֹמָה שְׁלֵמָה, וְהֵם כְּלוּלִים זֶה בָּזֶה, וּמִצַּד עֲרֵבוּת צְרִיכִים לִדְאֹג עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! בְּנֵי־אָדָם שֶׁאֵינָם רוֹצִים לְהִתְאַחֵד עִם כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, בְּוַדַּאי סוֹפָם שֶׁיִּפְּלוּ בְּאֵין סוֹמֵךְ, כִּי כָּךְ אָמַר הֶחָכָם מִכָּל הָאָדָם (קֹהֶלֶת ד, ט): "טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד, אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם, כִּי אִם יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפֹּל, וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ", וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קֹהֶלֶת רַבָּה, פָּרָשָׁה ד', סִימָן ח'): 'טוֹבִים הַשְּׁנַיִם — שֶׁהֵם יְגֵעִין בַּתּוֹרָה, מִן הָאֶחָד — שֶׁעוֹסֵק זֶה לְעַצְמוֹ וְזֶה לְעַצְמוֹ'; כִּי אִם יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת חֲבֵרוֹ — שֶׁאִם שָׁכַח הֲלָכָה אֶחָד מֵהֶם, חֲבֵרוֹ מַחֲזִיר הַהֲלָכָה. וְכֵן אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), שֶׁצְּרִיכִים לְקַבֵּל אֶת נְקֻדַּת הֶחָבֵר, בִּבְחִינַת:

חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ, וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. וְאַל

יא.): ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו. אם ראית חברך שבא לידי נסיון ונכשל אל תדינהו לחובה. עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל: ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. כלומר לא יהיו דבריך מסופקים שאי אפשר להבינם בתחלה ובעיון ראשון. ותסמוך שאם יעמיק השומע בהם לבסוף יבינם כי זה יביא בני אדם לטעות בדבריך שמא יטעו ויצאו למינות על ידיך. פירוש אחר לא תגלה סודך אפילו בינך לבין עצמך ותאמר שאין כאן מי שישמעך לפי שסופו להשמע כי עוף השמים יוליך את הקול. והגירסא היא לפי פירוש זה שסופו להשמע אבל רש"י גורס ואל תאמר דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמע ובדברי תורה מדבר אל תאמר על דבר תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שתשמע אותו לבסוף אלא הטה אזניך

"וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין", כִּי אֶחָד מְחַזֵּק אֶת הַשֵּׁנִי, וְעַל־כֵּן הוּא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ חָבֵר טוֹב, כִּי לְבַד יְכוֹלִים לִפֹּל. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת מג:), שֶׁאֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בַּחֲבוּרָה, וְאָמְרוּ (תַּעֲנִית ז.): 'הַרְבֵּה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי'; וְאָמְרוּ (שָׁם כג:): 'אוֹ חַבְרוּתָא אוֹ מִיתוּתָא'; כִּי בְּלִי חֲבֵרִים מָוֶת טוֹב מִמֶּנּוּ.

וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לְהִשָּׁמֵר לֹא לָדוּן אֶת הַזּוּלַת, כִּי אַף פַּעַם לֹא תֵּדַע מָה עוֹבֵר עָלָיו, כִּי מִי יָכוֹל לָדַעַת מָה עוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד?! וְטֶבַע שֶׁל אָדָם, שֶׁהוּא דָּן תָּמִיד אֶת הַזּוּלַת לְכַף חוֹב, וְאִם הָיָה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו, אַף פַּעַם לֹא הָיָה דָּן אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם אַתָּה תִּהְיֶה בִּמְקוֹמוֹ, וְיַעַבְרוּ עָלֶיךָ מַשְׁבְּרִים וְגַלִּים כְּמוֹ שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו, אֲזַי הָיִיתָ הַרְבֵּה יוֹתֵר גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן לֹא בְּחִנָּם שֶׁהִזְהִירָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רפב), לָדוּן אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל לְכַף זְכוּת, וְלִמְצֹא בּוֹ עוֹד מְהַטּוֹב שֶׁשָּׁם אֵינוֹ רָשָׁע, שֶׁזֶּה הַפֵּרוּשׁ (תְּהִלִּים לז, י): "וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע, וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ", הַיְנוּ שֶׁהַפָּסוּק מַזְהִיר לָדוּן אֶת כָּל אֶחָד לְכַף זְכוּת, וְלִמְצֹא בּוֹ "עוֹד מְעַט" טוֹב, שֶׁשָּׁם אֵינוֹ רָשָׁע, וְעַל־יְדֵי־זֶה "וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ", זֶה כְּבָר לֹא אוֹתוֹ אָדָם; כִּי בֶּאֱמֶת כְּשֶׁאָדָם חוֹטֵא, בַּר מִינָן, אוֹ נָפַל וְנִכְשַׁל בְּאֵיזֶה עָוֹן, צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁהַמָּקוֹם גָּרַם לוֹ לְמַה שֶּׁגָּרַם, וּבָזֶה שֶׁיָּדוּן אֶת כָּל אֶחָד לְכַף זְכוּת, וְיֵדַע שֶׁאִם הָיָה הוּא בִּמְקוֹמוֹ, הָיָה הַרְבֵּה יוֹתֵר גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ, בָּזֶה מַעֲלֶה אוֹתוֹ, וְזֶה בָּרוּר.

וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין שׁוּם מְצִיאוּת בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, זֶה עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּצְרִיכִים לִזְכֹּר, אֲשֶׁר הוּא יִתְבָּרַךְ קוֹרֵא אֶת הָאָדָם בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע, אֲבָל לֹא כָּל אֶחָד זוֹכֶה לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל הַקְּרִיאָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן נב): מִכָּל הַדְּבָרִים צוֹעֵק כְּבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא אֶת כָּל אָדָם מִפְּרָטֵי הַבְּרִיאָה. וַחֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (מִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב, תְּהִלִּים א'): אֵין מַשְׁמִיעִין לָאֹזֶן, אֶלָּא מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, הַיְנוּ שֶׁכָּל אֶחָד שׁוֹמֵעַ לְפִי בְּחִינָתוֹ, וְאֵין לוֹ לְהִתְחַמֵּק וְלוֹמַר שֶׁאוֹתוֹ לֹא קוֹרְאִים, כִּי אֶת כָּל אֶחָד בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכְּלָל קוֹרְאִים, וְזֶה שֶׁאוֹמֵר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ, הַיְנוּ אַל תַּגִּיד שֶׁאַתָּה לֹא שׁוֹמֵעַ, כִּי סוֹף כָּל סוֹף הֶכְרֵחַ יִהְיֶה לְךָ לִשְׁמֹעַ, שֶׁזֶּה שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע, הַיְנוּ אִם לֹא תִּרְצֶה לִשְׁמֹעַ וּלְקַבֵּל אֶת

הָרְמָזִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְרַמֵּז לְךָ, אֲזַי לְבַסּוֹף תִּצְטָרֵךְ לִשְׁמֹעַ אֶת זֶה בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תִּרְצֶה, הַיְנוּ כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן נד), שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ מֵאֵין סוֹף עַד אֵין תַּכְלִית, וּמְרַמֵּז לְאָדָם רְמָזִים, אֵיךְ שֶׁיִּתְקָרֵב

ושמע מיד: לכשאפנה. מעסקי לעסוק בתורה: ו בור. ריק מכל דבר ואפילו בטיב משא ומתן אינו יודע. והוא גרוע מעם הארץ. תרגום והאדמה לא תשם.

תֹאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:

ו הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵין בּוּר יְרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם

אֵלָיו, וְלָכֵן אִם אָדָם מְקַבֵּל אֶת הָרְמָזִים תֵּכֶף־וּמִיָּד וְחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַמְתִּיק מִמֶּנּוּ כָּל הַדִּינִים, וְנִפְטָר מִכָּל הַיִּסּוּרִים, אֲבָל אִם הוּא אוֹמֵר, שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, וְאִי אֶפְשַׁר לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל הַכְּרוּזִים שֶׁקּוֹרְאִים לוֹ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, אֲזַי סוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע, בְּאֹפֶן שֶׁכְּבָר יִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי כֹּל, כִּי יִתְגַּלֶּה קְלוֹנוֹ בָּרַבִּים. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּטֶּה אֹזֶן קַשֶּׁבֶת אֶל כָּל הַכְּרוּזִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ וְחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יַמְתִּיקוּ מִמֶּנּוּ כָּל הַדִּינִים. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא כִּי תֵצֵא): צָרִיךְ אָדָם לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּזְמַן שֶׁהַיִּסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, לָמָּה? שֶׁהַיִּסּוּרִין מוֹשְׁכִים אוֹתוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁרַק עוֹבֵר עַל אָדָם אֵיזֶה מַשְׁבֵּר וְסוֹבֵל יִסּוּרִים, עָלָיו לִמְשֹׁךְ עַצְמוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְיֵדַע שֶׁזֶּה קוֹל הַקְּרִיאָה שֶׁקּוֹרְאִים אוֹתוֹ לַחֲזֹר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ.

וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַמְּנִיעָה הֲכִי גְּדוֹלָה לְאָדָם, שֶׁיִּזְכֶּה לְהַגִּיעַ אֶל הַתְמָדַת הַתּוֹרָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, זֶה עַל־יְדֵי שֶׁמְּיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ, יַעַן שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְהָבִין תֵּכֶף־וּמִיָּד מַה שֶּׁלּוֹמֵד, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא מִתְרַשֵּׁל לְגַמְרֵי מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי עִקַּר הַהִתְרַשְּׁלוּת בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא מַאֲמִינִים בְּעַצְמָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן סא): כְּמוֹ שֶׁצְּרִיכִים לְהַאֲמִין בּוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא כֹּל יָכוֹל, כְּמוֹ־כֵן צְרִיכִים לְהַאֲמִין גַּם בְּעַצְמוֹ, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְהַגִּיעַ לְהַכֹּל; וְדָבָר זֶה סוֹבֵב גַּם עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי בַּהַתְחָלָה אָדָם חוֹשֵׁב — אֵיךְ אוּכַל עַכְשָׁו לִלְמֹד, כְּשֶׁאֲנִי מָלֵא בִּלְבּוּלִים וּמָלֵא טְרָדוֹת, וְרֹאשִׁי אֵין עִמָּדִי, אֵיךְ אוּכַל לְהַסְפִּיק לִלְמֹד, יוֹתֵר טוֹב לִדְחוֹת אֶת זֶה לְפַעַם אַחֶרֶת, עַד שֶׁתִּתְפַּנֶּה דַּעְתִּי, וְיִהְיֶה לִי יִשּׁוּב הַדַּעַת, וְאֶזְכֶּה לְהִתְעַמֵּק יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁרַק זֶה נִקְרָא שְׁלֵמוּת הַלִּמּוּד, עַל זֶה בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ לוֹמַר: **וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה**, מָתַי שֶׁיִּהְיֶה לִי יִשּׁוּב הַדַּעַת, וְאֶזְכֶּה לְהִתְעַמֵּק וְלִלְמֹד בְּעִיּוּן רַב, אָז אֶשְׁנֶה — אַל תֹּאמַר כָּךְ, כִּי **שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה**, אוּלַי אַף פַּעַם לֹא יִהְיֶה לְךָ זְמַן פָּנוּי. וּכְבָר גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן עו) סֵדֶר דֶּרֶךְ הַלִּמּוּד, שֶׁאֲפִלּוּ מִי שֶׁמְּבֹהָל וּמְבֻלְבָּל, אִם רַק יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִגְרֹס הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ שֶׁאֵינוֹ מֵבִין, תָּמִיד יַחֲזֹר בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, בִּגְמָרָא וּבְמִדְרָשׁ, בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה, לְבַסּוֹף יִזְכֶּה לְהָבִין. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה יט.): לְעוֹלָם לִיגְרִיס אִינִישׁ, וְאַף עַל גַּב דְּמִשְׁכַּח, וְאַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קיט, כ): "גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה". וְזֶה בְּעַצְמוֹ הַלִּמּוּד שֶׁל הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה**, כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי יִשּׁוּב הַדַּעַת, וְאֶזְכֶּה לְהָבִין הֵיטֵב אֶת הַלִּמּוּד — אָז אֶלְמַד, כִּי **שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה**, שֶׁמְּעֹרָב חֶלְשַׁת דַּעְתְּךָ, אֵינְךָ מְסֻגָּל לְהָבִין, בִּשְׁבִיל זֶה לֹא תִּלְמַד כְּלוּם?! אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, וּמִשְׁתּוֹקֵק אֶל הָאֱמֶת, וְאָז יִתְּנוּ לוֹ מַלְאָךְ שֶׁל אֱמֶת, וְיִזְכֶּה לִלְמֹד תָּמִיד, עַד שֶׁיִּפָּתַח לוֹ מֹחוֹ וְיָבִין הַכֹּל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ו אֵין בּוּר יְרֵא חֵטְא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! 'בּוּר' פֵּרוּשׁוֹ רֵיק מִכָּל דָּבָר, וַאֲפִלּוּ בְּטִיב מַשָּׂא

וארעא לא תבור: ולא עם הארץ חסיד. אבל ירא חטא אפשר שיהיה שהרי הוא בקי בטיב משא ומתן: ולא הביישן למד. שהמתבייש לשאול שמא ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו: ולא הקפדן. הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו לא ילמד כראוי. אלא צריך שיסביר פנים בהלכה לתלמידיו: ולא

הָאָרֶץ חָסִיד, וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים.

וּמַתָּן אֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁאֵין לוֹ מַשָּׂג בְּשׁוּם דָּבָר, וּכְדֻגְמַת בּוֹר שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ כְּלָל רֵיק מִמַּיִם, כָּךְ אָדָם שֶׁהוּא רֵיק מִכֹּל וָכֹל, שֶׁאֵין בּוֹ אֲפִלּוּ עִסְקֵי מַשָּׂא וּמַתָּן, זֶה נִקְרָא בּוּר. וְעַל־כֵּן הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת יְרֵא חֵטְא, כִּי הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה זֶּה חֵטְא וְעָוֹן, כִּי הוּא בּוּר רֵיק מִכֹּל וָכֹל.

וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי, אֲשֶׁר עַם הָאָרֶץ הוּא בְּמַעֲלָה אַחַת יוֹתֵר מִבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק (וַיִּקְרָא כ, ב): "עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ", עַם שֶׁבִּגְינוֹ נִבְרֵאת הָאָרֶץ, אַף שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת מז:) 'אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית וְשַׁחֲרִית — דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִלִּין, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדוֹ, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין מְזוּזָה עַל פִּתְחוֹ, רַבִּי נָתָן בַּר יוֹסֵף אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, וְאֵינוֹ מְגַדְּלָם לְתַלְמוּד תּוֹרָה, אֲחֵרִים אוֹמְרִים אֲפִלּוּ קָרָא וְשָׁנָה וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, הֲרֵי זֶה עַם הָאָרֶץ'; עִם כָּל זֹאת הוּא עוֹסֵק בְּצָרְכֵי עוֹלָם, וִיכוֹלָה לָצֵאת מִמֶּנּוּ תּוֹעֶלֶת, אַף־עַל־פִּי־כֵן חָסִיד הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת, כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (רַעְיָא מְהֵימְנָא, מִשְׁפָּטִים קיד:): 'אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ'; וְאִם אֵין בּוֹ כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁמָּנוּ פֹּה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, הֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת חָסִיד.

וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לִלְמֹד תּוֹרָה, אֶלָּא אִם קוֹנֶה לְעַצְמוֹ מִדַּת הָעַזּוּת דִּקְדֻשָּׁה, וּבָא בְּכָל פַּעַם לִשְׁאֹל אֶת רַבּוֹ אֶת כָּל סְפֵקוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רעא): זֶה שֶׁאֶחָד יוֹתֵר מְקֹרָב אֶל הָרַב, וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ יוֹתֵר, זֶה מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַזּוּת דִּקְדֻשָּׁה יוֹתֵר, וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ לִשְׁאֹל אֶת סְפֵקוֹתָיו מֵרַבּוֹ, וַאֲפִלּוּ שֶׁרַבּוֹ מְבַזּוֹ. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִתְנַהֵג בְּמִדַּת הָעַזּוּת דִּקְדֻשָּׁה, וְלִשְׁאֹל מֵרַבּוֹ אֶת כָּל סְפֵקוֹתָיו, וְאָז יוּכַל לְהָבִין הַכֹּל. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת סג:): 'כָּל תַּלְמִיד שֶׁכּוֹעֵס עָלָיו רַבּוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וְשׁוֹתֵק, זוֹכֶה לְהַבְחִין בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר וְכוּ', בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת', כִּי אֲפִלּוּ שֶׁרַבּוֹ יִכְעַס עָלָיו וִיבַיֵּשׁ אוֹתוֹ, עָלָיו לִשְׁתֹּק וּלְהַמְשִׁיךְ לִשְׁאֹל אֶת כָּל סְפֵקוֹתָיו וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ, אָז יִזְכֶּה לְהַבְחִין וּלְהָבִין הֵיטֵב בְּלִמּוּדוֹ.

וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִלְמֹד עִם תַּלְמִיד בְּכַעַס וּבְהַקְפָּדָה, כִּי הַתַּלְמִיד לֹא יִקְלֹט כְּלוּם, אֶלָּא צְרִיכִים לְהָאִיר לוֹ פָּנָיו. וּבֶאֱמֶת בְּעִנְיַן מְלַמְּדוּת, יֵשׁ בָּזֶה חָכְמָה, עָמֹק עָמֹק מִי יִמְצָאֶנָּה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְלַמֵּד אֶת הַתַּלְמִידִים בְּלִי שֶׁיָּאִיר לָהֶם פָּנָיו, וְיִהְיֶה סַבְלָן גָּדוֹל, אֲפִלּוּ שֶׁהַתַּלְמִיד יִשְׁאַל כַּמָּה פְּעָמִים, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (עֵרוּבִין יא:): 'רַבִּי פְּרִידָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה תָּנֵי לֵיהּ אַרְבַּע מְאָה זִמְנֵי וְגָמַר' וְכוּ', וְהוֹסִיפוּ לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לִחְיוֹת, עַיֵּן שָׁם. הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁהַמְלַמֵּד אָסוּר לוֹ לִהְיוֹת קַפְּדָן, אֶלָּא לַחֲזֹר אֶת הַלִּמּוּד לַתַּלְמִיד עַד שֶׁיָּבִין.

וְלֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, צָרִיךְ לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם עֵסֶק אַחֵר קָבוּעַ, אֶלָּא לִמּוּד

תּוֹרָה, וְיַעֲשֶׂה אֶת פַּרְנָסָתוֹ עֲרַאי וְאֶת תּוֹרָתוֹ קֶבַע, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (מַסֶּכֶת כַּלָּה רַבָּתִי, פֶּרֶק ח'): 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא, לֹא תִמָּצֵא תּוֹרָה בְּמִי שֶׁמַּגְבִּיהִים דַּעְתָּם, וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא, לֹא תִמָּצֵא בְּסוֹחֲרִים וּבְתַגָּרִין וְסַפָּנִין'; וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּפְקִיר אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, וְנַעֲשֶׂה כְּאַסְקֻפָּה הַנִּדְרֶסֶת, וְרַק כָּךְ קוֹנִים קִנְיַן תּוֹרָה.

וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ: ז אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמָּיִם. אָמַר לָהּ, עַל דְּאַטֵּפְתְּ, אַטְפוּךְ. וְסוֹף

כל המרבה בסחורה מחכים. דכתיב (דברים ל) ולא מעבר לים היא אין התורה מצויה באותם שהולכים מעבר לים: ובמקום שאין אנשים. לישב בראש ולהורות הוראה:

ז על דאטפת אטפוך. רשע היית ומלסטס את הבריות ומליפן בנהר. ובאותה מדה מדדו לך: וסוף מטיפיך יטופון. שלא היה הדבר מסור בידן להרגך אלא לבית דין והקב"ה מסרך בידן

וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לִבְרֹחַ מֵאֲנָשִׁים, וְיֵשֵׁב בְּד' אַמּוֹתָיו, וְיִלְמַד תּוֹרָה לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וְלֹא יִתְבַּלְבֵּל מִשּׁוּם בְּרִיָּה, וְאָז יַצְלִיחַ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאֵין אֲנָשִׁים לְעוֹרֵר וּלְחַזֵּק וּלְקָרֵב אֲחֵרִים, עָלָיו לְהִשְׁתַּדֵּל לָצֵאת מִד' אַמּוֹתָיו, וְיֵלֵךְ וִיקָרֵב רְחוֹקִים, אֲשֶׁר אֵין לְמַעְלָה מִזֶּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת סג.): 'בַּאֲתַר דְּלֵית גְּבַר תַּמָּן הֱוֵי גְּבַר'; כִּי אֵין מַעֲלָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִלְּקָרֵב רְחוֹקִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (תְּרוּמָה קכח:): 'תָּא חֲזֵי כָּל מַאן דְּאָחִיד בִּידוֹ דְּחַיָּבָא וְאִשְׁתַּדֵּל בֵּיהּ לְמִשְׁבַּק אָרְחָא בִּישָׁא אִיהוּ אִסְתַּלַּק בִּתְלַת סִלּוּקִין מַה דְּלָא אִסְתַּלַּק הָכִי בַּר נַשׁ אַחֲרָא, גָּרִים לְאַכְפְּיָא סִטְרָא אַחֲרָא, וְגָרִים דְּאִסְתַּלַּק קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בִּיקָרֵיהּ, וְגָרִים לְקַיָּמָא כָּל עָלְמָא בְּקִיּוּמֵיהּ לְעֵילָא וְתַתָּא. וְעַל הַאי בַּר נַשׁ כְּתִיב (מַלְאָכִי ב, ה): "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם". וְזָכֵי לְמֶחֱמֵי בְּנִין לִבְנוֹי, וְזָכֵי בְּהַאי עָלְמָא וְזָכֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי, כָּל מָארֵי דִּינִין לָא יָכְלִין לְמֵידָן לֵיהּ בְּהַאי עָלְמָא וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי. עָאל בִּתְרֵיסַר תַּרְעֵי וְלֵית מַאן דִּימְחֵי בְּיָדֵיהּ. וְעַל דָּא כְּתִיב (תְּהִלִּים קיב, ב): "גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ, דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ, הוֹן וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד, זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים"' וְגוֹ', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ז עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ, וְסוֹף מְטִיפַיִךְ יְטוּפוּן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם חוֹשֵׁב, שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה רִשְׁעוּת לַזּוּלַת, וְהוּא יֵצֵא נָקִי, כִּי בְּעֵת שֶׁיָּדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁהוּא עַל הַגְּבָהָה, הוּא יָכוֹל לְהִתְעַלֵּל בִּבְנֵי־אָדָם, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁגַּם סוֹפוֹ יַגִּיעַ, כְּמוֹ שֶׁרָאִינוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים הָאֲרוּרִים שֶׁהֵצִיקוּ לְזוּלָתָם, לְבַסּוֹף נִתְהַפֵּךְ הַגַּלְגַּל עֲלֵיהֶם, וְהֵם נֶעֶקְרוּ מִן הָעוֹלָם. וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לְהִזָּהֵר, לֹא לַעֲשׂוֹת שׁוּם רַע וְרִשְׁעוּת לְזוּלָתוֹ, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשַׁלֵּם חֲזָרָה לָאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה רִשְׁעוּת לַחֲבֵרוֹ, וּמָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהוֹרְגִים וְשׁוֹחֲטִים וְחוֹנְקִים בְּכָל מִינֵי מִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת, לְבַסּוֹף נִתְהַפֵּךְ עֲלֵיהֶם הַגַּלְגַּל, וְאַחַר כַּמָּה דּוֹרוֹת קָמוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי אֻמָּה אַחֶרֶת, וְעָשׂוּ בָּהֶם שַׁמּוֹת, וְהָרְגוּ וְשָׁחֲטוּ וְחָנְקוּ אוֹתָם בְּכָל מִינֵי מִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל, חַס וְשָׁלוֹם, נוֹפֵל לְנוּקְבָא דִּתְהוֹמָא רַבָּה, וְרוֹדֵף אֶת יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ, וְעוֹשֶׂה לוֹ רִשְׁעוּת וּמוֹסֵר אוֹתוֹ, שֶׁלְּבַסּוֹף יִתְהַפֵּךְ הַגַּלְגַּל עָלָיו, וּמִכָּל שֶׁכֵּן וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁרוֹדְפִים צַדִּיק הַדָּבוּק בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמְדַבְּרִים עָלָיו כָּל דָּבָר אָסוּר, צְרִיכִים לְהִזָּהֵר מְאֹד מְאֹד, כִּי לְבַסּוֹף תֵּצֵא הָרָעָה וְתִתְהַפֵּךְ עַל הָרוֹדֵף וְעַל הַמְדַבֵּר. וּזְכֹר אֶת זֶה הֵיטֵב, אֲהוּבִי, בְּנִי! וְתָמִיד תִּבְרַח מִמַּחֲלֹקֶת וּמִמְּרִיבוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְךָ שׁוּם חֵלֶק בְּשׁוּם מַחֲלֹקֶת עַל שׁוּם בַּר יִשְׂרָאֵל, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה

שמגלגלים חובה על ידי חייב ועתיד הוא אחר כך לתבוע מהן מיתתך: ח מרבה בשר מרבה רמה. המרבה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר מרבה עליו רמה בקבר וקשה רמה למת כמחט בבשר

מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן: ח הוּא הָיָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה בָשָׂר

רִשְׁעוּת לְשׁוּם יְהוּדִי, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּאֵין עֵרֶךְ, אֵיךְ אַתָּה צָרִיךְ לִשְׁמֹר מְאֹד לֹא לְהָצִיק לַצַּדִּיק הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לֹא לַעֲשׂוֹת לוֹ רִשְׁעוּת וְלִמְסֹר אוֹתוֹ, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹמֵד לִימִינוֹ וְנוֹקֵם בּוֹ. וְדָבָר זֶה רָאִיתִי בְּעֵינַי כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁהִתְחִיל עִם צַדִּיק הַדָּבוּק בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, קִבֵּל עָנְשׁוֹ בְּאֹפֶן מַחֲרִיד, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן, שֶׁלֹּא תֵּאֵר וְשִׁעֵר כְּלָל. וְלָכֵן רְאֵה לִבְרֹחַ מִכָּל אֵלּוּ הָרְשָׁעִים, הַמְּסִיתִים וּמַדִּיחִים נֶגֶד צַדִּיק הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי לְבַסּוֹף יְשַׁלְּמוּ מְחִיר כָּבֵד. וּמָצִינוּ בְּדִבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁאָמְרוּ (אֶסְתֵּר רַבָּה, פָּרָשָׁה ג׳, סִימָן טו): 'אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים מִשָּׁעָה שֶׁנֶּהֶרְגָה וַשְׁתִּי עַד שֶׁנִּכְנְסָה אֶסְתֵּר, לֹא שָׁכְכָה חֲמָתוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, אִיתִיבוּן וְהַכְּתִיב: "כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ", אָמַר לָהֶם "בְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ", שְׁכִיכָה שֶׁאֵינָהּ שְׁכִיכָה, אֵימָתַי שָׁכְכָה חֲמָתוֹ? כְּשֶׁנִּצְלַב הָמָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: "וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לְמָרְדֳּכַי, וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה", חֲמָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא'; כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשַׁלֵּם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וּכְמַאֲמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אָמַר לָהּ: עַל דַּאֲטֵפְתְּ אַטְפוּךְ, וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן; כִּי גַּלְגַּל הוּא בָּעוֹלָם, אָדָם חוֹשֵׁב שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹת רִשְׁעוּת לְזוּלָתוֹ וּלְהִפָּטֵר מִדִּין, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁמָּה שֶׁהוּא דָּן אֶת חֲבֵרוֹ, בָּזֶה דָּנִים אוֹתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן קיג), שֶׁאָדָם דָּן אֶת עַצְמוֹ אֲפִלּוּ בְּלֹא דַּעְתּוֹ, כִּי בָּזֶה שֶׁהוּא דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הוּא, לְמַעֲשֶׂה, דָּן אֶת עַצְמוֹ. וְלָכֵן הַמִּרְשַׁעַת וַשְׁתִּי הִתְנַכְּלָה לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהֶעֱבִידָתַם בְּשַׁבָּת עֲרֻמּוֹת, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (מְגִלָּה יב:): '"בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן", אַטּוּ עַד הַשְׁתָּא לָא טַב לִבֵּיהּ בְּחַמְרָא, אָמַר רָבָא יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת הָיָה, שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, מַתְחִילִין בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבְדִבְרֵי תִּשְׁבָּחוֹת. אֲבָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין — אֵין מַתְחִילִין אֶלָּא בְּדִבְרֵי תִּפְלוּת. וְכֵן בִּסְעֻדָּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, הַלָּלוּ אוֹמְרִים מָדִיּוֹת נָאוֹת, וְהַלָּלוּ אוֹמְרִים פַּרְסִיּוֹת נָאוֹת, אָמַר לָהֶם אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: כְּלִי שֶׁאֲנִי מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֵינוֹ — לֹא מָדִי וְלֹא פַּרְסִי אֶלָּא כַּשְׂדִּי, רְצוֹנְכֶם לִרְאוֹתָהּ? אָמְרוּ לוֹ הֵן, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא עֲרֻמָּה, שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ'; מְלַמֵּד, שֶׁהָיְתָה וַשְׁתִּי הָרְשָׁעָה מְבִיאָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, וּמַפְשִׁיטָן עֲרֻמּוֹת, וְעוֹשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה בְּשַׁבָּת; הַיְנוּ דִכְתִיב: "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת וַשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ", כְּשֵׁם שֶׁעָשְׂתָה כָּךְ נִגְזַר עָלֶיהָ, וּמִי הָיָה שֶׁנָּתַן הָעֵצָה לַהֲרֹג אוֹתָהּ? מְמוּכָן, שֶׁהוּא הָמָן, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (מְגִלָּה יב:), וְעַכְשָׁו הִגִּיעַ קִצּוֹ שֶׁיִּתָּלֶה, אַחַר שֶׁהֵסִית אֶת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לַהֲרֹג אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אֶסְתֵּר ג, ח): "וַיֹּאמֶר הָמָן לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכֹל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ, וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת מִכָּל עָם, וְאֶת דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים, וְלַמֶּלֶךְ אֵין שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם", וְגָרַם לְעַם יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁגָּרַם, עַד שֶׁחָזְרוּ כֻּלָּם בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה וְצָעֲקוּ אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְנִתְהַפְּכָה מִדַּת הַדִּין עָלָיו עַד שֶׁתְּלוּהוּ, וְאָז חֲמַת הַמֶּלֶךְ — מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שָׁכָכָה. רוֹאִים מִזֶּה, שֶׁכְּשֶׁאֶחָד רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רַע לַזּוּלַת, מְקַבֵּל אֶת הָרַע בַּחֲזָרָה עַל עַצְמוֹ. וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לְהִשָּׁמֵר לֹא לִרְדֹּף אֶת הַזּוּלַת, כִּי מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה לַזּוּלַת, בְּמֻקְדָּם אוֹ בִמְאֻחָר יְקַבֵּל אֶת זֶה חֲזָרָה, כִּי (סוֹטָה ו:): 'בְּמִדָּה שֶׁהָאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִים לוֹ', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ח מַרְבֶּה בָשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בָּעִתִּים הַלָּלוּ צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד

מַרְבֶּה רִמָּה. מַרְבֶּה נְכָסִים, מַרְבֶּה דְאָגָה. מַרְבֶּה נָשִׁים, מַרְבֶּה כְשָׁפִים. מַרְבֶּה

הזה. וקא משמע לן האי תנא שכל רבויין קשים לאדם חוץ מרבוי תורה וחכמה וצדקה: **מרבה דאגה.** שמא יגזלוהו מבית המלך או שמא יבואו עליו לסטים ויהרגוהו. וחסיד אחד היה מתפלל המקום יצילני מפזור הנפש ושאלו ממנו מהו פזור הנפש. אמר להם שיהיו לו נכסים מרובים מפוזרים במקומות הרבה וצריך לפזר נפשו לחשוב לכאן ולכאן: **מרבה נשים מרבה כשפים.** סדרא נקיט ואזיל בתחלה אדם מקשט עצמו ואוכל ושותה ומרבה

לִשְׁמֹר אֵיזֶה בָּשָׂר קוֹנִים, כִּי כָּל הָאִטְלִיזִים מוּפָצִים עִם בְּשַׂר פִּגּוּל, נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קִדּוּשִׁין פב.): 'וְהַכָּשֵׁר שֶׁבַּטַּבָּחִים שֻׁתָּפוֹ שֶׁל עֲמָלֵק'; וְהַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא, כִּי אָדָם קָרוֹב לְעַצְמוֹ, וְהוּא נוֹגֵעַ בַּדָּבָר, וְאִם רוֹאֶה שֶׁיָּכוֹל לְהַרְוִיחַ יוֹתֵר בְּבָשָׂר שֶׁאֵינוֹ כָּל־כָּךְ חָלָק, אֲזַי יִמְכֹּר אֶת זֶה, וְאַט אַט מִתְקָרֵר בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, עַד שֶׁמַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְהַכְנִיס בְּאִטְלִיזוֹ בָּשָׂר פָּשׁוּט, עַד שֶׁמּוֹרֶה הֶתֵּר לְעַצְמוֹ לִמְכֹּר נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, וְזֶה דָּבָר מַבְהִיל, אָיֹם וְנוֹרָא, מַה שֶּׁקּוֹרֶה הַיּוֹם בְּעִנְיַן כַּשְׁרוּת הַבָּשָׂר. וְלָכֵן לֹא בְּחִנָּם, שֶׁבְּנֵי הַנְּעוּרִים יוֹצְאִים לְתַרְבּוּת רָעָה, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן, כִּי מְפַטְּמִים אוֹתָם בִּבְשַׂר טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, כִּי הַשּׁוֹחֲטִים הַיּוֹם הֵם קַלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים, וּבִפְרָט שֶׁנּוֹסְעִים לַמֶּרְחַקִּים לְבַד בְּלִי נְשׁוֹתֵיהֶם, הֵם צְרִיכִים רַחֲמִים רַבִּים לְהִשָּׁאֵר קְדוֹשִׁים בִּקְדֻשַּׁת הַבְּרִית, כִּי רֻבָּם כְּכֻלָּם שֶׁנּוֹסְעִים לְבַד לַמֶּרְחַקִּים לְמֶשֶׁךְ זְמַן רַב, נִכְשָׁלִים בְּנִאוּף, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, וְאֵיךְ הֵם נֶאֱמָנִים בִּשְׁחִיטָתָם?! וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לז), שֶׁמָּה שֶּׁקָּשֶׁה הַיּוֹם בְּפַרְנָסָה, זֶה רַק מִפְּנֵי הַשּׁוֹחֲטִים שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים, וּכְבָר אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי"ע, שֶׁבְּיוֹתֵר הִלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ הַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם בַּשּׁוֹחֲטִים, כִּי תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁאָדָם אוֹכֵל טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, זֶה מְטַמְטֵם לוֹ אֶת הַלֵּב וְהַמֹּחַ, וְקָשֶׁה לוֹ לְקַבֵּל אֱמוּנָה. וְלָכֵן **מַרְבֶּה בָשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה**, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, מִי שֶׁאוֹכֵל הַרְבֵּה בְּשַׂר פִּגּוּלִים, טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, הוּא גּוֹרֵם לְעַצְמוֹ, שֶׁהָרִמָּה תֹּאכַל אוֹתוֹ אַחַר מוֹתוֹ, וְכֵן בְּחַיָּיו אֵין לוֹ מְנוּחָה בְּנַפְשׁוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמָּה זֶה נוֹבֵעַ, וְהַכֹּל מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִזְהָר בְּבָשָׂר שֶׁל שׁוֹחֵט מְהַדֵּר, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְּאָגָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד יִשּׁוּב הַדַּעַת לָאָדָם, כְּמִי שֶׁיּוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מִסְתּוֹבֵב, וְרָץ כְּקוֹרֵא בֶּהָרִים, כִּי מִי שֶׁמַּרְבֶּה בִּנְכָסִים, וְיֵשׁ לוֹ עֲסָקִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, לוֹ אֵין שׁוּם מְנוּחָה. וּכְמַאֲמַר הֶחָכָם: "הָרַחֲמָן הוּא יַצִּילֵנוּ מִפִּזּוּר הַנֶּפֶשׁ"; וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ מִשְׁלֵי ה'): 'אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעִירוֹ, תּוֹרָתוֹ מְעִירוֹ, פַּרְנָסָתוֹ מְעִירוֹ'; כִּי כְּשֶׁאָדָם נִמְצָא בִּמְקוֹמוֹ וְדָבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַתְמִיד בַּתּוֹרָה, כֻּלָּם מְעִידִים עָלָיו מִי הוּא. לֹא־כֵן כְּשֶׁאָדָם מִסְתּוֹבֵב וּמְשׁוֹטֵט בָּעוֹלָם, מִי יוֹדֵעַ אֶל אֵילוּ נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים הוּא בָּא, וְהוּא תָּמִיד מָלֵא פְּחָדִים וּדְאָגוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאָדָם יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וּפַרְנָסָתוֹ בִּמְקוֹמוֹ, אֲזַי אֵין לוֹ שׁוּם דְּאָגוֹת. וְרַבֵּנוּ ז"ל הִקְפִּיד מְאֹד לֹא לִנְסֹעַ לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים כְּשֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וְזוֹ הָיְתָה הַקְפָּדָה גְּדוֹלָה אֵצֶל רַבֵּנוּ ז"ל. וּפַעַם הָיָה הַמִּנְהָג, שֶׁמְּלַמְּדִים הָיוּ מַשְׂכִּירִים עַצְמָם לַחֲצִי שָׁנָה חוּץ לְבֵיתָם, וְרַבֵּנוּ ז"ל מְאֹד גִּנָּה אוֹתָם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁאָדָם נוֹסֵעַ וְטוֹרֵחַ לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים בִּשְׁבִיל פַּרְנָסָתוֹ, וּמַרְבֶּה דְּאָגוֹת, זֶה אֲשֶׁר הוֹרֵס לוֹ לְגַמְרֵי אֶת הַחַיִּים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה נָשִׁים מַרְבֶּה כְּשָׁפִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַכְּשָׁפִים מְאֹד מְצוּיִים אֵצֶל נָשִׁים, וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד לְהִשָּׁמֵר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם עֵסֶק עִם נָשִׁים, כַּמּוּבָא מִקַּדְמוֹנִים, אֲשֶׁר אִשָּׁה בְּעֵת נִדָּתָהּ, אָז יֵשׁ לָהּ כֹּחַ הַטֻּמְאָה, וּמִי שֶׁרַק מוֹצֵא וּפוֹגֵשׁ בְּאִשָּׁה כָּזוֹ, הוּא מְסַכֵּן מְאֹד אֶת

בשר. ואחר כך מבקש להרבות נכסים. ולאחר שהרבה נכסים ורואה שיש בידו סיפוק לפרנס נשים רבות ומרבה לו נשים ולאחר שהירבה נשים כל אחת צריכה שפחה שתשמשנה. הרי מרבה שפחות. וכיון שיש לו בני בית מרובין צריך לשדות וכרמים לספק יין ומזון לבני ביתו ומרבה עבדים לעבוד השדות והכרמים. לכך הן שנויין בסדר זה: מרבה תורה מרבה חיים. דכתיב (דברים ל) כי היא חייך ואורך ימיך: מרבה חכמה. שנותן טעם לדבריו והסברות שלו מתיישבות על לב

שְׁפָחוֹת, מַרְבֶּה זִמָּה. מַרְבֶּה עֲבָדִים, מַרְבֶּה גָזֵל. מַרְבֶּה תוֹרָה, מַרְבֶּה חַיִּים. מַרְבֶּה יְשִׁיבָה, מַרְבֶּה חָכְמָה. מַרְבֶּה

עַצְמוֹ, כִּי כֹּחַ הַכִּשּׁוּף מֻנָּח עַל אִשָּׁה שֶׁנִּמְצֵאת בְּעֵת טֻמְאָה, וּצְרִיכִים לְהִזָּהֵר מִזֶּה בִּמְאֹד מְאֹד. אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, וּמְבַקֵּשׁ תָּמִיד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיַּצִּילוֹ מִזֶּה. וְעֵצָה לְהִנָּצֵל מִכְּשָׁפִים — לְהַרְבּוֹת בִּטְבִילַת מִקְוֶה, כִּי מִי שֶׁטּוֹבֵל וְנִכְנָס בְּתוֹךְ הַמַּיִם, הָרוּחַ נִשְׁאֶרֶת בַּחוּץ, כִּי מַיִם וְרוּחַ אֵינָם מִתְעָרְבִים אַף פַּעַם, וְלָכֵן בְּיוֹתֵר מוֹעִילָה טְבִילַת מִקְוֶה לְהַעֲבִיר מִמֶּנּוּ כְּשָׁפִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת מַרְבֶּה זִמָּה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לִשְׁמֹר בְּעִתִּים הַלָּלוּ, שֶׁמַּכְנִיסִים בַּבַּיִת אֵיזוֹ שִׁפְחָה גּוֹיָה, וְזֶה מְאֹד מְסֻכָּן — הֵן לְעַצְמוֹ וְהֵן לַיְלָדִים. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קִדּוּשִׁין פב.): 'כָּל שֶׁעֲסָקָיו עִם הַנָּשִׁים, סוּרוֹ רַע', וְהַרְבֵּה קִלְקוּלִים יָצְאוּ מִזֶּה, וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לְהִזָּהֵר בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְאַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ. וְהָעִקָּר לְהִזָּהֵר שֶׁאַף פַּעַם לֹא יִהְיֶה לְבַד, כִּי אִסּוּר יִחוּד הוּא חָמוּר מְאֹד. וּבִכְלַל טוֹב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּבֵיתוֹ כְּשֶׁהַשִּׁפְחָה בַּבַּיִת, וּלְהַקְפִּיד שֶׁתֵּלֵךְ בִּצְנִיעוּת בִּשְׁבִיל הַיְלָדִים, וּבִפְרָט כְּשֶׁיֵּשׁ בַּחוּרִים בַּבַּיִת. וְאִם הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ מַזְהִיר עַל כָּךְ, צְרִיכִים לִהְיוֹת זָהִיר וְנִזְהָר מְאֹד מִדָּבָר זֶה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה עֲבָדִים מַרְבֶּה גָּזֵל: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל עֶבֶד אוֹ מְשָׁרֵת, כְּשֶׁאֵין הַבַּעַל הַבַּיִת רוֹאֶה, הוּא גּוֹנֵב וְגוֹזֵל, וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לִשְׁמֹר. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא מְצִיעָא כט:): 'מִי שֶׁרוֹצֶה לְאַבֵּד אֶת מְעוֹתָיו, יִשְׂכֹּר פּוֹעֲלִים וְאַל יֵשֵׁב עִמָּהֶן'; וְזֶה בִּכְלַל מַרְבֶּה עֲבָדִים מַרְבֶּה גָּזֵל, כִּי אָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹר עֲלֵיהֶם, וּמִמֵּילָא גּוֹזְלִים אוֹתוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לְהִנָּצֵל מִזֶּה. וְלָכֵן כָּל חָכָם יָשִׂים דָּבָר זֶה לִפְנֵי עֵינָיו, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה תּוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! הַתּוֹרָה הִיא חַיֵּי הָאָדָם, כִּי בְּלִי הַתּוֹרָה לֹא שַׁיָּךְ לִחְיוֹת, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן עח) וְאָמְרוּ (זֹהַר וַיֵּרָא קו:): 'כַּמָּה אִית לוֹן לִבְנֵי נָשָׁא לְאִסְתַּכְּלָא בְּעוֹבָדוֹי דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּלְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרַיְתָא יְמָמָא וְלֵילֵי, דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרַיְתָא, קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִשְׁתַּבַּח בֵּיהּ לְעֵילָא וְאִשְׁתַּבַּח בֵּיהּ לְתַתָּא, בְּגִין דְּאוֹרַיְתָא אִילָנָא דְּחַיֵּי אִיהִי לְכָל אִינוּן דְּעָסְקִין בָּהּ, לְמֵיהַב לוֹן חַיִּין בְּעָלְמָא דֵּין וּלְמֵיהַב לוֹן חַיִּין בְּעָלְמָא דְּאָתֵי'; וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּרְבֶּה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יַרְבֶּה לְעַצְמוֹ חַיִּים רוּחָנִיִּים, חַיִּים עֶלְיוֹנִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כְּשֶׁאָדָם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לֵישֵׁב הַרְבֵּה בִּישִׁיבָה, וְאֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ, הוּא מַרְבֶּה חָכְמָה, וְדָבָר זֶה רָאוּ בְּחוּשׁ, גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעָשׂוּ לְעַצְמָם יְשִׁיבָה, וְלָמְדוּ עִם אֲחֵרִים, וְגַם הֵם בְּעַצְמָם יָשְׁבוּ בְּמָקוֹם אֶחָד שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת בְּלִי לָזוּז, עַל־יְדֵי־זֶה הִרְבּוּ חָכְמָה, וְכִמְעַט שֶׁרֹב גְּדוֹלֵי עוֹלָם לֹא הִגִּיעוּ אֶל חָכְמָתָם, אֶלָּא עַל־יְדֵי שֶׁהִרְבּוּ לָשֶׁבֶת בִּישִׁיבָה, וְלָמְדוּ עִם תַּלְמִידִים, וְזֶה מַה שֶּׁהֵבִיא אוֹתָם לִידֵי חָכְמָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַרְבֶּה עֵצָה מַרְבֶּה תְּבוּנָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר הַקֹּשִׁי לָאָדָם הוּא חֲלֻקַּת הָעֵצָה, כִּי אִם אָדָם הָיָה יוֹדֵעַ לָתֵת עֵצָה לְנַפְשׁוֹ, הָיָה מַצְלִיחַ בֵּין בְּגַשְׁמִי וּבֵין בְּרוּחָנִי, כִּי עִקַּר הַהַצְלָחָה הוּא רַק עַל־יְדֵי הָעֵצָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא (יְשַׁעְיָה כח, כט) "גַּם זֹאת מֵעִם הֲוָיָ"ה צְבָאוֹת יָצָאָה, הִפְלִיא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה", כִּי כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה לְעֵצָה שְׁלֵמָה, אָז יוֹדֵעַ אֵיךְ לְהַצְלִיחַ, וְזֶה מַרְבֶּה עֵצָה מַרְבֶּה תְּבוּנָה, כִּי עַל־יְדֵי עֵצָה נְכוֹנָה, הוּא יָכוֹל לְהִתְבּוֹנֵן וּלְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

עֵצָה, מַרְבֶּה תְבוּנָה. מַרְבֶּה צְדָקָה, מַרְבֶּה שָׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ. קָנָה לוֹ דִבְרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: ט רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ.

השומעין: מרבה ישיבה. הרבה תלמידים מתקבצים ובאים לשמוע סברותיו. ואית דגרסי מרבה ישיבה מרבה חכמה. מי שמרבה בתלמידים התלמידים מחדדים אותו ומרבין ומוסיפין על חכמתו: מרבה עצה. מי שמרבה ליטול עצה: מרבה תבונה. מבין דבר מתוך דבר. מעלות שיועציו נותנים לו: מרבה צדקה מרבה שלום. שנאמר (ישעיה לב) והיה מעשה הצדקה שלום:

ט אל תחזיק טובה לעצמך. לומר הרבה תורה למדתי. ולפי שהוא לא הניח לא מקרא ולא משנה הלכה ואגדה שלא למד היה אומר כן:

מַרְבֶּה צְדָקָה מַרְבֶּה שָׁלוֹם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מִי שֶׁמַּרְבֶּה בִּצְדָקָה, הוּא מַרְבֶּה אֶת הַשָּׁלוֹם, וְזֶה (מִשְׁלֵי יד, כ): "וְאֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים", וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה לא, סִימָן יג), וְאִם הָיָה עָשִׁיר, הַכֹּל נִדְבָּקִים בּוֹ וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי יד, כ): "וְאֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים", כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְחַלֵּק צְדָקָה, כֻּלָּם אוֹהֲבִים אוֹתוֹ. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁחֲנָנוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּעֲשִׁירוּת, יִרְאֶה לְחַלֵּק צְדָקָה לָעֲנִיִּים, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִקְנֶה לְעַצְמוֹ הֲמוֹן אוֹהֲבִים וְיַרְבֶּה שָׁלוֹם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה לְעַצְמוֹ, קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כְּשֶׁאָדָם רוֹדֵף אַחַר שֵׁם טוֹב, אֲפִלּוּ שֶׁקָּנָה לְעַצְמוֹ לְבַסּוֹף שֵׁם טוֹב עַל־יְדֵי מַעֲשָׂיו, אֲבָל זֶה קָנָה לְעַצְמוֹ, כִּי אֲפִלּוּ שֶׁאָדָם הוּא עוֹבֵד הַשֵּׁם, וְדָבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְקִבֵּל שֵׁם טוֹב, עִם כָּל זֹאת קָנָה אֶת הַשֵּׁם טוֹב רַק לְעַצְמוֹ, כִּי מַה יֵּשׁ לַאֲחֵרִים, אִם יֵשׁ לוֹ שֵׁם טוֹב, זֶה אֵינוֹ מַעֲלֶה וְאֵינוֹ מוֹרִיד לְזוּלָתוֹ כְּלָל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי בְּרֶגַע שֶׁאָדָם קוֹנֶה לְעַצְמוֹ תּוֹרָה וּמְלַמֵּד לַאֲחֵרִים, אֲזַי מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ רוּחָנִיּוּת הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי הוּא מְזַכֶּה אֶת אֲחֵרִים, וְאֵין לְךָ עוֹד שַׁעֲשׁוּעַ הָעוֹלָם הַבָּא כְּמִי שֶׁמְּזַכֶּה אֶת אֲחֵרִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ט אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה בְּעֵת הַחֻרְבָּן, וְהוּא רָאָה בְּמוֹ עֵינָיו אֶת חֻרְבַּן־בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, וְעִקַּר חָכְמָתוֹ לָמַד אֵצֶל הִלֵּל, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (מַסֶּכֶת סוֹפְרִים, פֶּרֶק טז): 'אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ פָּרָשָׁה אַחַת מִן הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא לְמָדָהּ, וְלָמַד בְּמִקְרָא וְתַרְגּוּם וּמִדְרָשׁ וַהֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת, הַכֹּל לָמַד. וְכֵן אָמְרוּ עָלָיו שֶׁאָמַר: אִם יִהְיוּ כָּל הַשָּׁמַיִם יְרִיעוֹת, וְכָל הָאִילָנוֹת קֻלְמוּסִין, וְכָל הַיַּמִּים דְּיוֹ, אֵין כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת חָכְמָתִי שֶׁלָּמַדְתִּי מֵרַבִּי, וְלֹא אָצַלְתִּי מֵחָכְמַת חֲכָמִים, אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁזְּבוּב הַזֶּה הַטּוֹבֵל בַּיָּם הַגָּדוֹל

וּמַשֶּׁהוּ מֵחֶסְרוֹ. וּמִמִּי קִבֵּל תּוֹרָה? מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי. אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל, שֶׁלֹּא עָזַב דִּבְרֵי חֲכָמִים שֶׁלֹּא לְמָדָם אֲפִלּוּ כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת, אֲפִלּוּ שִׂיחַת הָרִים וּגְבָעוֹת וּבְקָעוֹת, שִׂיחַת עֵצִים וַעֲשָׂבִים, שִׂיחַת חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת, שִׂיחַת שֵׁדִים וּמְשָׁלוֹת, כָּל־כָּךְ לָמָּה? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב, כא): "הֲוָיָ"ה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר", וְלָכֵן אָמַר אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ, הַיְנוּ שֶׁלֹּא מַסְפִּיק שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה

י חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי,

בְּעַצְמוֹ וְנִמְצָא בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּבְכָל הַחָכְמָה הָאֱלֹקִית, אֶלָּא עָלָיו לְלַמֵּד לַאֲחֵרִים, כִּי אֵין לְהַחֲזִיק אֶת הַטּוֹב שֶׁהִיא הַתּוֹרָה לְעַצְמוֹ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה יט:): 'אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ד, ב): "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ"', אֶלָּא יַשְׁפִּיעַ מִטּוּבוֹ גַּם לַאֲחֵרִים, וְלָכֵן זָכָה שֶׁבֵּיתוֹ נִקְרָא בַּיִת גָּדוֹל, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (מִדְרָשׁ אֵיכָה פְּתִיחְתָּא יב) 'וְאֶת כָּל בֵּית גָּדוֹל, זֶה בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתוֹ בַּיִת גָּדוֹל? שֶׁשָּׁם מְתַנִּים שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא'; וְזֶה עִקַּר מַעֲלַת הַחֲכָמִים, כְּשֶׁמִּתְגַּלָּה לָהֶם סְגֻלָּה שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, צְרִיכִים לְגַלּוֹת אֶת זֶה לְעַם סְגֻלָּה, שֶׁהֵם עַם יִשְׂרָאֵל, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כא), כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ, לְגַלּוֹת אֶת הַסְּגֻלָּה לְעַם סְגֻלָּה, הַיְנוּ לִלְמֹד תּוֹרָה עִם אֲחֵרִים, כִּי זֶה עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (פְּסָחִים כו.): 'אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִלּוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְדוֹרֵשׁ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ'; כִּי גִּלָּה וּפִרְסֵם לְכֻלָּם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד, וְהֵבִין לְמַעֲשֶׂה.

י חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֶעֱמִיד אַלְפֵי תַּלְמִידִים, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (רֹאשׁ הַשָּׁנָה לא:): 'כָּל שְׁנוֹתָיו שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. אַרְבָּעִים שָׁנָה עָסַק בִּפְרַקְמַטְיָא, אַרְבָּעִים שָׁנָה לָמַד, אַרְבָּעִים שָׁנָה לִמֵּד'; נִמְצָא שֶׁבְּאַרְבָּעִים שָׁנָה אֵלּוּ שֶׁל לִמּוּד תּוֹרָה, בְּוַדַּאי לִמֵּד לַאֲלָפִים וּלְרִבְבוֹת תַּלְמִידִים, אֶלָּא אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ מֵהַמֻּבְחָרִים שֶׁלּוֹ, שֶׁהֵם בְּעַצְמָם זָכוּ אַחַר־כָּךְ לְהָקִים יְשִׁיבוֹת גְּדוֹלוֹת, וְהֵם לִמְּדוּ עִם הֲמוֹן תַּלְמִידִים, שֶׁזֶּה עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן ז'), שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל לְהַעֲמִיד תַּלְמִידִים, כִּי כְּשֶׁשְּׁנַיִם מְדַבְּרִים יַחַד מִיִּרְאַת שָׁמַיִם, אֲזַי כְּשֶׁאֶחָד מֵאִיר בַּשֵּׁנִי, עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה תַּלְמִיד אֶצְלוֹ, וְצָרִיךְ כָּל אֶחָד לְהַעֲמִיד תַּלְמִידִים, הַיְנוּ לְדַבֵּר עִמָּהֶם מִיִּרְאַת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה, וּלְהָאִיר בָּהֶם אֶת הַדַּעַת הָאֱמֶת, שֶׁהִיא (דְּבָרִים ד, לה): "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת, כִּי הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים, אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לְהִזָּהֵר לְהִשְׁתַּדֵּל לַעֲסֹק בָּזֶה, כִּי (יְשַׁעְיָה מה, יח): "לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ", כִּי צָרִיךְ כָּל אֶחָד לַעֲסֹק בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹלָם מְמֻלָּא מִבְּנֵי־אָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית א, כח) "וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ"; כִּי זֶה עִקַּר יִשּׁוּב הָעוֹלָם, כְּשֶׁהָעוֹלָם מְמֻלָּא בִּבְנֵי־אָדָם, הַיְנוּ מִבְּנֵי דֵעָה, שֶׁמַּכִּיר אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל אֶחָד לַעֲסֹק בָּזֶה, לְהַכְנִיס דַּעַת וְיִרְאַת שָׁמַיִם בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה חֲבֵרוֹ בִּבְחִינַת תַּלְמִיד אֶצְלוֹ, וְזֶה הָיָה הָרָצוֹן שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל, שֶׁכָּל תַּלְמִיד יַעֲמִיד עוֹד תַּלְמִיד, וְגַם הַתַּלְמִיד יַעֲמִיד עוֹד תַּלְמִיד, כַּמּוּבָא בְּדְבָרָיו ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן סח); וְלָכֵן אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, הֵם הָיוּ הַתַּלְמִידִים הַמֻּבְחָרִים שֶׁעָסְקוּ בַּהֲפָצַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם בְּתַלְמִידֵיהֶם, מִמַּה שֶּׁקִּבְּלוּ מֵרַבָּם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. וְלָכֵן נָקַט אֶת אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים דַּיְקָא, שֶׁכָּל אֶחָד גִּלָּה וּפִרְסֵם מִדָּה מְסֻיֶּמֶת וְעָבַד עָלֶיהָ, וְגִלָּה אֶת זֶה לְתַלְמִידָיו. כִּי בֶּאֱמֶת אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), אֲשֶׁר יֵשׁ בְּכָל אֶחָד נְקֻדָּה אֲשֶׁר אֵין בַּחֲבֵרוֹ, וּצְרִיכִים לְקַבֵּל אֶת הַנְּקֻדּוֹת זֶה מִזֶּה. וְכֵן כָּל רַב וְצַדִּיק מְגַלֶּה נְקֻדָּה אַחֶרֶת שֶׁבּוֹעֶרֶת בּוֹ, שֶׁזּוֹ הַמִּדָּה שֶׁעָבַד עָלֶיהָ כָּל יְמֵי חַיָּיו, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ

וְאֵלּוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֻרְקְנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ.

יא **הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סִיד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ. רַבִּי יוֹסֵי**

הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת קיח:): 'אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַבָּה, אֲבוּךְ בְּמַאי זָהִיר טְפֵי? אָמַר לֵיהּ: בְּצִיצִית. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא סָלֵק בְּדַרְגָּא, אִיפְסִיק לֵיהּ חוּטָא וְלָא נָחִית וְאָתָא, כַּמָּה דְּלָא רַמְיֵהּ'; רוֹאִים שֶׁזּוֹ הָיְתָה הַנְּקֻדָּה שֶׁלּוֹ, שֶׁמָּסַר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּר מִצְוַת צִיצִית. כְּמוֹ־כֵן כָּל תַּנָּא גִּלָּה אֶת הַנְּקֻדָּה שֶׁלּוֹ, שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרָהּ, וְזֶה מַה שֶּׁהוּא מָסַר לְתַלְמִידָיו וּלְכָל עַם יִשְׂרָאֵל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יא הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן: הַיְנוּ שֶׁרַבָּן יוֹחָנָן הָיָה מוֹנֶה שֶׁבַח תַּלְמִידָיו, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים כְּשֶׁרַב מְשַׁבֵּחַ אֶת תַּלְמִידָיו, בָּזֶה הֵם מַצְלִיחִים בְּיוֹתֵר, וְלֹא שֶׁהַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים תַּלְמִידָיו הָיוּ צְרִיכִים אֶת הַשֶּׁבַח שֶׁל רַבָּן, אֶלָּא זֶה לִמּוּד לְכָל רַבִּי וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, שֶׁיְּשַׁבֵּחַ אֶת תַּלְמִידָיו, וְכָךְ הֵם יַצְלִיחוּ בַּלִּמּוּדִים, כִּי טֶבַע שֶׁל תַּלְמִיד, שֶׁהוּא אוֹהֵב שֶׁמַּגְבִּיהִים אוֹתוֹ וְלֹא שֶׁמַּשְׁפִּילִים אוֹתוֹ, וְלָכֵן אַשְׁרֵי הָרַבִּי וְהַמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁתָּמִיד מְשַׁבֵּחַ אֶת תַּלְמִידָיו, כִּי בָּזֶה הוּא מַגְבִּיהַּ אֶת מֹחָם, לֹא־כֵן רַב אוֹ מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, שֶׁתָּמִיד מַשְׁפִּיל אֶת תַּלְמִידָיו, זֶה מַשְׁפִּיעַ עַל הַתַּלְמִידִים לְרַע, וְלֹא חֲפֵצִים אַחַר־כָּךְ לְקַבֵּל כְּלָל.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סִיד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה: הוּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁחִבֵּר אֶת פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְעָמַד חָזָק בְּדַעְתּוֹ, עַד שֶׁלֹּא פָּחַד מִכָּל חַכְמֵי דוֹרוֹ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (בָּבָא מְצִיעָא נט:), שֶׁכָּל הַטֶּבַע נִכְנַע תַּחְתָּיו, וְנִקְרָא בּוֹר סוּד, כִּי כָּל מַה שֶּׁלָּמַד הוּא לֹא שָׁכַח, וּמוּבָא (קְהִלּוֹת יַעֲקֹב, עֵרֶךְ סִיד), שֶׁהוּא סוֹד חִבּוּר יְסוֹד עִם הַמַּלְכוּת, שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד אֶת הַטִּפָּה, דְּשָׁבִיק בֵּהּ הַיְסוֹד וְכוּ', עַיֵּן שָׁם; הַיְנוּ מִי שֶׁזּוֹכֶה לִשְׁלֵמוּת קְדֻשַּׁת הַבְּרִית, וְאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה, עַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁאָר אֶצְלוֹ הַזִּכָּרוֹן, סִי"ד' — רָאשֵׁי תֵבוֹת: יְ'סוֹד, סִ'יּוּמָא דְ'גוּפָא, בּוֹר הוּא הַמַּלְכוּת, כִּי הוּא בְּחִינַת מְקַבֵּל, וְלָכֵן כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל זוֹכֶה לִשְׁמֹר אֶת בְּרִיתוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה זוֹכֶה לְזִכָּרוֹן. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ אַגָּדָה) עַל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, שֶׁאִם כָּל הַיַּמִּים דְּיוֹ וְכָל הַקָּנִים קֻלְמוֹסִין, וְכָל בְּנֵי־אָדָם לַבְלָרִין, אֵינָן יְכוֹלִין לִכְתֹּב מַה שֶּׁקָּרָא וְשָׁנָה.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ: אֲשֶׁר אָמַר עָלָיו רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס (יְרוּשַׁלְמִי יְבָמוֹת, פֶּרֶק א', הֲלָכָה ו'): 'רָאָה אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְקָרָא עָלָיו (יְשַׁעְיָה כח, ט): "אֶת מִי יוֹרֶה דֵעָה", זוֹכֵר אֲנִי שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ מוֹלֶכֶת עֲרִיסָתוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּתְדַּבְּקוּ אָזְנָיו בְּדִבְרֵי תוֹרָה'; וְלָכֵן מְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁיְּלָדַתּוּ, כִּי הִיא גָּרְמָה לוֹ שֶׁיַּצְלִיחַ בְּלִמּוּדוֹ, עַד שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים עָלָיו (מִדְרָשׁ אַגָּדָה): 'רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁיּוֹדֵעַ בִּינָה לְעִתִּים'.

רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן חָסִיד: חָסִיד זֶה שֶׁעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת יט.),

יא **בור סוד.** גרסינן ולא בור סיד. כלומר כבור טוח בסיד: **שאינו מאבד טפה.** כך הוא אינו שוכח דבר אחד מתלמודו: **אשרי יולדתו.** מאושר במדות טובות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי מי שילדתו. ויש אומרים על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם. שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעי שיהיה חכם. ומיום שנולד לא הוציאה עריסתו מבית המדרש כדי שלא יכנסו

באזניו אלא דברי תורה: חסיד. שעושה לפנים משורת הדין: ירא חטא. מחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים מיראתו שמא יבא לידי חטא דאם לא כן מה רבותיה אפילו עם הארץ אפשר להיות ירא חטא: כמעין המתגבר. לבו רחב ומוסיף פלפול וסברות מדעתו:

הַכֹּהֵן, חָסִיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יְרֵא חֵטְא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר. יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם

שֶׁלֹּא נִמְצָא כְּתַב יָדוֹ בְּיַד נָכְרִי מֵעוֹלָם, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: שֶׁלֹּא יוֹלִיכֶנּוּ בְּשַׁבָּת. וְעָלָיו אָמְרוּ (שָׁם): 'שָׁאֲלָה בְּלוּרְיָא הַגִּיּוֹרֶת אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב בְּתוֹרַתְכֶם (דְּבָרִים י, יז): "אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים", וּכְתִיב (בְּמִדְבַּר ו, כו): "יִשָּׂא הֲוָיָ"ה פָּנָיו אֵלֶיךָ", נִטְפַּל לָהּ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, אָמַר לָהּ: אֶמְשׁוֹל לָךְ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁנּוֹשֶׁה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה, וְקָבַע לוֹ זְמַן בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְנִשְׁבַּע לוֹ בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ. הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא פְּרָעוֹ, בָּא לְפַיֵּס אֶת הַמֶּלֶךְ, וְאָמַר לוֹ: עֶלְבּוֹנִי מָחוּל לָךְ, לֵךְ וּפַיֵּס אֶת חֲבֵרְךָ, הָכָא נָמֵי כָּאן בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כָּאן בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ'; כִּי הֶחָסִיד דּוֹאֵג תָּמִיד לְתַקֵּן אֶת מַה שֶּׁפָּגַם בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל יְרֵא חֵטְא: וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה לג, ו): "יִרְאַת הֲוָיָ"ה הִיא אוֹצָרוֹ", וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה מ', סִימָן א'): אֵין בְּכָל הַמִּדּוֹת גָּדוֹל מִיִּרְאָה וַעֲנָוָה (דְּבָרִים י, יב) "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ, כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ, לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו, וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ", יִרְאַת בְּגִמַטְרִיָּה תרי"א וְתוֹרָה תרי"א, וְיִרְאָה וְתוֹרָה עִמָּם הֲרֵי תַּרְיַ"ג, וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת לא.): כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹרָה, וְאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, דּוֹמֶה לְגִזְבָּר שֶׁמָּסְרוּ לוֹ מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, וּמַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנוֹת לֹא מָסְרוּ לוֹ, בְּהֵי עַיֵּיל? מַכְרִיז רַבִּי יַנַּאי, חֲבַל עַל דְּלֵית לֵיהּ דַּרְתָּא, וְתַרְעָא לְדַרְתָּא עָבִיד. אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ג, יד): "וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו", וְאָמְרוּ (שָׁם): אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יִרְאַת שָׁמַיִם בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י, יב): "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ, כִּי אִם לְיִרְאָה" וְגוֹ'. וּכְתִיב (אִיּוֹב כח, כח): "וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת הֲוָיָ"ה הִיא חָכְמָה" וְגוֹ'. הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁלִּהְיוֹת יְרֵא חֵטְא זֶה שֶׁבַח גָּדוֹל מְאֹד.

וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר: כִּי מַעְיָן תָּמִיד נוֹבֵעַ, וּבְכָל שֶׁשּׁוֹאֲבִים מִמֶּנּוּ, נִכְנָס בּוֹ יוֹתֵר מַיִם, כֵּן הָיְתָה חָכְמַת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, שֶׁהָיָה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר, שֶׁלֹּא הִפְסִיק, וְלָכֵן הָיוּ בּוֹ כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁל חֲבֵרָיו. וְאָמְרוּ עָלָיו חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת קמז:): 'וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַבִּי נְהוֹרָאִי, שֶׁמַּנְהִיר עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה'; וְעָלָיו אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (חֲגִיגָה יד:): 'פָּתַח רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה וְדָרַשׁ, וְיָרְדָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, וְסִבְּבָה כָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה, פָּתְחוּ כֻּלָּן וְאָמְרוּ שִׁירָה. מַה שִּׁירָה אָמְרוּ (תְּהִלִּים קמח, ז): "הַלְלוּ אֶת הֲוָיָ"ה מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת" וְגוֹ', "עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים, הַלְלוּיָהּ", נַעֲנָה מַלְאָךְ מִן הָאֵשׁ, וְאָמַר: הֵן הֵן מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה. עָמַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, וְאָמַר: בָּרוּךְ הַשֵּׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנָּתַן בֵּן לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָבִין וְלַחֲקֹר וְלִדְרֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, יֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּם, נָאֶה מְקַיֵּם וְאֵין נָאֶה דּוֹרֵשׁ, אַתָּה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם, אַשְׁרֶיךָ אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ יָצָא מֵחֲלָצֶיךָ'.

יב הוּא הָיָה אוֹמֵר: הַיְנוּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה רָגִיל לוֹמַר בְּעֵת שֶׁשִּׁבַּח אֶת תַּלְמִידָיו: אִם יִהְיוּ

יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֻרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם: יג אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה.

כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם, כִּי הוּא יָדַע, שֶׁהוּא בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה, וּמַה גַּם שֶׁמָּסַר אֶת נַפְשׁוֹ, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, לִלְמֹד תּוֹרָה, כִּי הִפְקִיר אֶת כָּל הָעֲשִׁירוּת שֶׁל אָבִיו שֶׁרָצָה לִתֵּן לוֹ, וְלֹא הִטָּה אָזְנוֹ אֶל זֶה כְּלָל, רַק בָּרַח אֶל הַתּוֹרָה, וְלָכֵן זָכָה יוֹתֵר מִכָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי בָּא לוֹ עֵסֶק הַתּוֹרָה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ הָכִי גְּדוֹלָה.

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם: לֹא שֶׁחוֹלֵק, אֶלָּא הוּא שָׁמַע מִשְּׁמוֹ, שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי פַּעַם הִפְלִיג בְּיוֹתֵר אֶת תַּלְמִידוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים תַּלְמִיד אֶחָד שׁוֹמֵעַ דָּבָר אֶחָד מֵרַבּוֹ, וְתַלְמִיד אַחֵר שׁוֹמֵעַ דָּבָר אַחֵר מֵרַבּוֹ, וְכָל אֶחָד אוֹמֵר כְּפִי מַה שֶּׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ, וְלֹא מֻכְרָח לִהְיוֹת שֶׁחוֹלְקִים אֶחָד עַל הַשֵּׁנִי, אֶלָּא כָּל אֶחָד שָׁמַע כְּפִי בְּחִינָתוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ.

יב אבא שאול אומר משמו. של רבי יוחנן בן זכאי: ואלעזר בן ערך בכף שניה. מצאתי כתוב דאבא שאול לא נחלק על תנא קמא. ושני הדברים אמרם רבי יוחנן בן זכאי ושניהם אמת. דלענין הבקיאות והזכרון היה רבי אליעזר מכריע. ולענין החריפות והפלפול היה רבי אלעזר בן ערך מכריע: יג עין טובה. מסתפק במה שיש לו ואינו מבקש דברים יתירים ואינו מקנא כשרואה שיש

יג צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ו׳), שֶׁעִקַּר דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה, שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בְּרָצוֹא וּבָקִי בְּשׁוֹב, הַיְנוּ יֵשׁ לְאָדָם עֲלִיּוֹת, וְיֵשׁ לְאָדָם יְרִידוֹת, יֵשׁ מַצָּבִים שֶׁאָדָם יָכוֹל לָשֶׁבֶת בְּבֵית-הַמִּדְרָשׁ וְלִלְמֹד, וְיֵשׁ מַצָּבִים שֶׁאָדָם מֻכְרָח לָצֵאת בַּחוּץ וְלַעֲסֹק בִּשְׁבִיל פַּרְנָסָתוֹ וּפַרְנָסַת אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ, וְאָז כְּשֶׁהוּא בַּחוּץ, הוּא נִמְצָא בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד, כִּי בְּנָקֵל לוֹ לִפֹּל מֵהָאֱמוּנָה הַקְּדוֹשָׁה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכֵן לְהִכָּשֵׁל, חַס וְשָׁלוֹם, בְּאִסּוּר גְּנֵבָה בַּעֲסָקָיו, בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְרַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן כה), שֶׁיֵּשׁ עֲבוֹדָה פְּנִימִית, שֶׁזֶּה שֶׁאָדָם יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְיֵשׁ עֲבוֹדָה חִיצוֹנִית, שֶׁאָדָם יוֹצֵא בַּחוּץ וְעוֹסֵק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן. וְעִקַּר מַעֲלַת הָאָדָם — כְּשֶׁהוּא בַּחוּץ הוּא מִתְחַזֵּק, זֶה מְאֹד חָשׁוּב בַּשָּׁמַיִם. וְלָכֵן אָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ לְתַלְמִידָיו: צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם, הַיְנוּ כְּשֶׁתִּהְיוּ בִּבְחִינַת חוּץ וִיצִיאָה מִבֵּית-הַמִּדְרָשׁ, אֵיךְ תּוּכְלוּ לְהִתְחַזֵּק, וְעַל יְדֵי אֵיזוֹ מִדָּה תּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ עַל עַצְמְכֶם אוֹר וְזִיו וּדְבֵקוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן טוֹבָה: הַמִּדָּה הָכִי טוֹבָה שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ לָזֶה, שֶׁתָּמִיד יִסְתַּכֵּל בְּעַיִן טוֹבָה עַל הַזּוּלַת. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן נד), שֶׁזּוֹ נְקֻדַּת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ טוֹב עַיִן לַעֲזֹר לַזּוּלַת. וְזֶה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר אֵצֶל דָּוִד, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא מָשִׁיחַ (שְׁמוּאֵל-א׳ טז, יב): "יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי". וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם יוֹצֵא בַּחוּץ וְרוֹצֶה לְהִנָּצֵל מֵהַחוּץ דַּיְקָא, וְכֵן רוֹצֶה לְהִתְחַזֵּק,

לחבריו יותר ממנו: חבר טוב. שמוכיחו כשרואה אותו עושה דבר שאינו הגון: שכן טוב. מצוי אצלו בין ביום בין בלילה. ואילו חבר טוב אינו מצוי אצלו בכל עת: הרואה את הנולד. צופה ומביט במה שעתיד להיות ומתוך כך נמצא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה: לב טוב. לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות. ואף על פי שיש לפעולות אברים מיוחדים מכל מקום הכח המעורר לכל התנועות הוא בלב לפיכך אמר רבי אליעזר לב טוב. ומפני זה אמר רבי יוחנן בן זכאי רואה

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו

הָעֵצָה הִיא לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ מִדַּת עַיִן טוֹבָה, לְהִסְתַּכֵּל עַל כֻּלָּם רַק בְּעַיִן טוֹבָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִנָּצֵל מִכָּל רַע.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר טוֹב: הָעֵצָה הֲכִי טוֹבָה לְהִנָּצֵל מֵהַחוּץ וּלְהִתְחַזֵּק כְּשֶׁיּוֹצֵא בַּחוּץ הוּא, עַל־יְדֵי שֶׁיִּקְנֶה לְעַצְמוֹ חָבֵר טוֹב; כִּי בְּפֵרוּשׁ גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), אֲשֶׁר יֵשׁ נְקֻדַּת הֶחָבֵר, וּצְרִיכִים לְקַבֵּל אֶת נְקֻדַּת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְכָךְ יְכוֹלִים לְהִתְחַזֵּק. וְלָכֵן כָּל אֵלּוּ שֶׁצְּרִיכִים לָצֵאת בַּחוּץ, רָאוּי וְנָכוֹן לָהֶם לְהִתְחַבֵּר עִם חֲבֵרִים טוֹבִים שֶׁיְּחַזְּקוּ אוֹתָם בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁמְרוּ אֶת עַצְמָם מֵחֲבֵרִים רָעִים, שֶׁזֶּה אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה, הַמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם חֲזָרָה אֶל הַזֻּהֲמָה.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן טוֹב: הָעֵצָה הֲכִי טוֹבָה לְהִנָּצֵל מֵהַחוּץ הוּא, עַל־יְדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לָגוּר בֵּין שְׁכֵנִים טוֹבִים, כִּי כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סוֹטָה ז.): 'הַרְבֵּה שְׁכֵנִים הָרָעִים עוֹשִׂין'; וְלָכֵן אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁקּוֹנֶה לְעַצְמוֹ שְׁכֵנִים טוֹבִים, שֶׁהֵם יַעַזְרוּ לוֹ לְהִתְקָרֵב אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד: אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לְהִסְתַּכֵּל עַל הֶעָתִיד, כִּי חֲמוֹר, מִי שֶׁשָּׁרוּי בְּחָמְרִיּוּת, הוּא מִסְתַּכֵּל תָּמִיד רַק לְמַטָּה, אִם יֵשׁ לוֹ מַה לֶּאֱכֹל בְּתוֹךְ הַשַּׂק שֶׁקָּשׁוּר עַל פָּנָיו וְהוּא שָׂמֵחַ, כְּמוֹ־כֵן מִי שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הֶעָתִיד, וְאֵינוֹ מִתְבּוֹנֵן עַל הַנּוֹלָד, הוּא כְּמוֹ חֲמוֹר, מָלֵא חָמְרִיּוּת, עָבִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת. וְלָכֵן כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵהַחוּץ, וּלְהִתְחַזֵּק כְּשֶׁיּוֹצֵא בַּחוּץ, תָּמִיד כְּדַאי לִהְיוֹת רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד, מַה יֵּצֵא מֵהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, וְאָז אִם יִתְבּוֹנֵן בִּדְבָרִים אֵלּוּ, אַף פַּעַם לֹא יָבוֹא לַחֲטָאִים, וְיוּכַל לְהַחֲזִיק מַעֲמָד גַּם בַּחוּץ.

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב טוֹב: עִקַּר הָעֵצָה בָּזֶה הָעוֹלָם לְהַחֲזִיק מַעֲמָד הוּא — לְהִתְאַזֵּר עִם לֵב חָזָק וְאַמִּיץ, לֵב טוֹב, וְלֹא לְהִתְפַּחֵד מִשּׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן נו): כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם לֵב, אֵין שַׁיָּכוּת אֶצְלוֹ מָקוֹם כְּלָל, כִּי אַדְּרַבָּה הוּא יִתְבָּרַךְ מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ, לֹא שַׁיָּךְ לְהַגִּיד שֶׁבַּמָּקוֹם הַזֶּה אִי אֶפְשָׁר לַעֲבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אַדְּרַבָּה, עִם לֵב אַמִּיץ וְחָזָק, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁגַּם בַּחוּץ נִמְצָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַל־יְדֵי־זֶה יָכוֹל לַעֲבֹר עַל הַכֹּל.

אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו, אַף שֶׁכָּל אֶחָד מִכֶּם נָתַן עֵצָה אֵיךְ לְהַחֲזִיק מַעֲמָד בַּחוּץ, וּלְהִתְחַזֵּק וְלֹא לְהִשָּׁבֵר, עִם כָּל זֹאת רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם, כִּי הָעִקָּר הוּא אֹמֶץ הַלֵּב, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רמט): עִקַּר הַגְּבוּרָה בַּלֵּב, כִּי מִי שֶׁלִּבּוֹ חָזָק, וְאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִשּׁוּם אָדָם וּמִשּׁוּם דָּבָר, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת גְּבוּרוֹת

דִּבְרֵיכֶם. יד אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן רָעָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר רָע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן רָע. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַלֹּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם. אֶחָד הַלֹּוֶה מִן הָאָדָם, כְּלֹוֶה מִן הַמָּקוֹם,

אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם: יד איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. הוצרך לשאול מהם זה. ולא הבין מתוך דבריהם הראשונים שהדרך הרעה היא הפך הדרך הטובה. לפי שלא כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רע. כי מדת החסידות והוא העושה לפנים משורת הדין היא טובה. ומי שאינו חסיד מעמיד דבריו על דין תורה אינו רע ואפשר היה לומר שאם ההסתפקות והיא עין טובה היא דרך טובה. בקשת היתרונות אינו דרך רעה לפי שאינו מזיק לשום אדם בזה. וכן בשאר המדות לפיכך הוצרך לשאל מהם איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם: הלוה ואינו משלם. הוא הפך הרואה את הנולד. שאם לא

נוֹרָאוֹת וְלִכְבֹּשׁ הַמִּלְחָמוֹת, עַל־יְדֵי חִזּוּק וְתֹקֶף לִבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא לָרוּץ בְּתֹקֶף הַמִּלְחָמָה. אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם, וּמְחַזֵּק אֶת עַצְמוֹ בֵּין בִּפְנִים וּבֵין בַּחוּץ, כִּי הַנִּסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים מְאֹד מְאֹד מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ, וְלָכֵן צְרִיכִים הַרְבֵּה הִתְחַזְּקוּת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יד צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה, שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁעִקַּר הַשְּׁלֵמוּת הוּא אַף כְּשֶׁאָדָם לָחוּץ, וְצָרִיךְ לַעֲסֹק בְּעִסְקֵי עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בַּמֶּה לְהִתְחַזֵּק וּלְהַחֲזִיק מַעֲמָד וְלֹא לְהִשָּׁבֵר. וְלָכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו: צְאוּ בַּחוּץ, וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיְּכוֹלָה לְהַפִּיל אֶת הָאָדָם לְנוּקְבָא דִּתְהוֹמָא רַבָּה, וְלַעֲקֹר אוֹתוֹ מֵהָאֱמוּנָה הַקְּדוֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁתִּתְרַחֲקוּ מֵהַמִּדָּה הָרָעָה הַזּוֹ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן רָעָה: בְּרֶגַע שֶׁאָדָם מִסְתַּכֵּל עַל הַזּוּלַת בְּעַיִן רָעָה, זֶה הוֹרֵס אוֹתוֹ לְגַמְרֵי, וְעוֹקֵר אוֹתוֹ מִשְּׁנֵי הָעוֹלָמוֹת. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִזָּהֵר מְאֹד מְאֹד מֵעַיִן רָעָה. וּבִכְלַל מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים כְּשֶׁזּוֹכִים לְהִתְרַחֵק מִלְּהִסְתַּכֵּל עַל הַזּוּלַת, כִּי מַה יֵּצֵא לְךָ מִכָּךְ שֶׁתִּסְתַּכֵּל עָלָיו, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁתְּקַנֵּא בּוֹ, זֶה רַק יָבִיא אוֹתְךָ לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית וּמִתַּחְתָּיו. וְלָכֵן הַרְחֵק מִמְּךָ עַיִן רָעָה, וְאַל תִּסְתַּכֵּל עַל אַף אֶחָד, וְאָז תַּצְלִיחַ דַּרְכְּךָ בְּזֶה הָעוֹלָם.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר רָע: כִּי צְרִיכִים לְהִתְרַחֵק מְאֹד מְאֹד מֵחָבֵר רָע, אֲשֶׁר יָכוֹל לְנַתֵּק אוֹתְךָ לְגַמְרֵי מִשְּׁנֵי הָעוֹלָמוֹת גַּם יַחַד. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן פ'): בְּנֵי־אָדָם יֵשׁ לָהֶם כֹּחַ לִמְנֹעַ וּלְהָסִית אֶת הָאָדָם וּלְרַחֲקוֹ מֵעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִצַּדִּיקֵי אֱמֶת יוֹתֵר מֵהַיֵּצֶר הָרָע, כִּי יֵצֶר הָרָע יֵשׁ לְכָל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ וּבְחִינָתוֹ, אֲבָל הָאָדָם הוּא כְּלָלִיּוּת שֶׁכָּלוּל מִכָּל הָעוֹלָמוֹת, וְעַל־כֵּן הוּא גָּרוּעַ יוֹתֵר מֵהַיֵּצֶר הָרָע. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִתְרַחֵק מֵחָבֵר רָע, שֶׁרַק יַעֲקֹר אוֹתְךָ מֵהַשֹּׁרֶשׁ הָעֶלְיוֹן. וּזְכֹר הֵיטֵב, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין לְאָדָם חָבֵר, כִּי מִי שֶׁמַּחֲנִיף עַצְמוֹ אֵלֶיךָ יוֹתֵר מִדַּי, וְרוֹצֶה לְהַרְאוֹת לְךָ שֶׁהוּא הֶחָבֵר שֶׁלְּךָ, הוּא יִנָּקֵם בְּךָ יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים. וְלָכֵן הִשָּׁמֵר לְךָ מֵחָבֵר רָע.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן רָע: אָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לָגוּר רַק בֵּין שְׁכֵנִים טוֹבִים, יִרְאֵי הַשֵּׁם וְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ, כִּי הַרְבֵּה שְׁכֵנִים עוֹשִׂים, וְדֶרֶךְ בֶּן־אָדָם שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחַר שְׁכֵנָיו, וְלָכֵן רָאוּי לְהִתְרַחֵק מִשְּׁכֵנִים רָעִים, שֶׁמָּא תִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַלֹּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, אֶחָד הַלֹּוֶה מִן הָאָדָם כְּלֹוֶה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא,

ישלם לא ימלא מי שילוו ויהיה מוטל ברעב. ולא אמר סתם מי שאינו רואה את הנולד. לפי שאפשר לאדם שאינו רואה את הנולד. שלא יבא לידי תקלה. שיציל עצמו בבוא הנולד ההוא: וצדיק חונן ונותן. הקב"ה שהוא צדיקו של עולם חונן ונותן למלוה מה שלוה זה ממנו ולא פרע לו נמלא הלוה נשאר חייב למקום:

טו הם אמרו שלשה

שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים לז, כא) **"לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן". רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב רָע. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: טו הֵם אָמְרוּ שְׁלשָׁה דְבָרִים. רַבִּי**

שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים לז, כא): **"לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן"**: הַמִּדָּה הֲכִי מְגֻנָּה בְּקֶרֶב בְּנֵי־אָדָם, שֶׁלֹּוִים כֶּסֶף מֵהַזּוּלַת וְאֵינָם מְשַׁלְּמִים, אֲשֶׁר זוֹ רִשְׁעוּת מֵאֵין כָּמוֹהָ, וְרוֹאִים בְּנֵי־אָדָם מֻפְקָרִים, שֶׁאֵינָם מִתְחַשְּׁבִים בַּזּוּלַת כְּלָל, לֹוִים לְכַתְּחִלָּה שֶׁלֹּא עַל מְנַת לְשַׁלֵּם, וְהֵם אֲשֶׁר נִקְרָאִים רְשָׁעִים אֲרוּרִים, וְהֵם כְּמוֹ שֶׁלּוֹוִים מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵינָם מְשַׁלְּמִים; כִּי בֶּאֱמֶת רַבֵּנוּ זַ"ל הִזְהִירָנוּ מְאֹד מְאֹד לְהִתְרַחֵק מֵחוֹבוֹת, וּבְפֵרוּשׁ אָמַר (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן קכב), שֶׁיּוֹתֵר טוֹב לִהְיוֹת בַּעַל חוֹב לְעַצְמוֹ, הַיְנוּ שֶׁלֹּא יִקְנֶה דְּבָרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ, עַד שֶׁיַּרְחִיב לוֹ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וְיִהְיֶה לוֹ הַכֶּסֶף, מִלָּלֶכֶת וְלִלְווֹת מִבְּנֵי־אָדָם, וְכָךְ יִנָּצֵל מֵהַרְבֵּה צָרוֹת. וְאִם אָדָם מֻכְרָח כְּבָר לִלְווֹת, אֲזַי לְכָל הַפָּחוֹת יִרְאֶה לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהוּא חַיָּב, וַאֲפִלּוּ אִם אֵין לוֹ הַכֹּל, יְשַׁלֵּם מְעַט מְעַט, עַד שֶׁיִּפְרַע אֶת כָּל הַחוֹב. וְרוֹאִים בְּנֵי־אָדָם מֻפְקָרִים לְגַמְרֵי, שֶׁלּוֹוִים וְאֵינָם מְשַׁלְּמִים, וְהֵם בִּכְלַל רְשָׁעִים וּמֻפְקָרִים, וְאֵינָם קוֹלְטִים שֶׁלְּבַסּוֹף יִסְתַּבְּכוּ בִּסְבוּךְ כָּזֶה, שֶׁלֹּא תֵּאָרוּ וְלֹא שֵׁעֲרוּ כְּלָל. וְלָכֵן אוֹמֵר רַבִּי שִׁמְעוֹן: יְסוֹד גָּדוֹל בָּזֶה הָעוֹלָם הָעוֹבֵר — לְהִתְרַחֵק וְלִבְרֹחַ מֵהַלְוָאוֹת, וְאִם אַתָּה כְּבָר מֻכְרָח לִלְווֹת — רְאֵה לְשַׁלֵּם, כִּי כָּךְ תָּמִיד יַאֲמִינוּ לְךָ.

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב רָע: הָעִקָּר מַה שֶּׁאָדָם צָרִיךְ לְהִתְרַחֵק בָּעוֹלָם הָעוֹבֵר הַזֶּה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ לֵב רָע כְּלַפֵּי הַזּוּלַת; כִּי רוֹאִים בָּזֶה הָעוֹלָם אֲנָשִׁים רָעִים, אֲשֶׁר כָּל הַיּוֹם חוֹשְׁבִים רַק אֵיךְ לְהָצִיק לְזוּלָתָם וְאֵיךְ לְצַעֲרוֹ, אֲשֶׁר זֶה בָּא מֵרֹעַ לֵב. וּמוֹצְאִים בָּזֶה הָעוֹלָם בְּנֵי בְלִיַּעַל, רְשָׁעִים אֲרוּרִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לֵב רָע, וְעוֹשִׂים צָרוֹת לַזּוּלַת וּמְמָרְרִים אֶת חַיָּיו; הֵן שֶׁהוּא פָּקִיד, הֵן שֶׁהוּא נֶהָג אוֹטוֹבּוּס, הֵן שֶׁהוּא שׁוֹטֵר וְכַדּוֹמֶה, אֲנָשִׁים שֶׁיְּכוֹלִים לִשְׁלֹט עַל הַזּוּלַת, וְהֵם בַּעֲלֵי לֵב רָע, שֶׁאֵינָם מִתְחַשְּׁבִים בַּבְּרִיּוֹת כְּלָל, וְנוֹתְנִים לָהֶם לִסְבֹּל מְאֹד עַל לֹא דָּבָר, וּבִפְרָט כְּלַפֵּי קְשִׁישִׁים וּזְקֵנִים זוֹ הָרִשְׁעוּת הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר — לְזַלְזֵל בָּהֶם וּבְכֹחָם וּבְמַצָּבָם. וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא לִבְרֹחַ מִבְּנֵי בְלִיַּעַל כָּאֵלּוּ, אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם לֵב רָע.

אָמַר לָהֶם רַבָּם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: כִּי אִם יֵשׁ לָאָדָם לֵב רָע, יֵשׁ בּוֹ כְּבָר כָּל הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת, שֶׁיְּכוֹלוֹת לִהְיוֹת בָּזֶה הָעוֹלָם. וְאוֹי וַאֲבוֹי לוֹ לָאָדָם שֶׁאֵינוֹ שָׂם אֶל לִבּוֹ, כִּי עִם הַלֵּב הָרַע שֶׁלּוֹ, שֶׁזּוֹמֵם מְזִמּוֹת לְהָרַע לְזוּלָתוֹ, לְבַסּוֹף הַכֹּל יִתְהַפֵּךְ עָלָיו. וּרְאוּ אֶת זֶה בְּחוּשׁ, שֶׁכָּל אֵלּוּ הָרְשָׁעִים הָאֲרוּרִים, שֶׁהָיָה לָהֶם לֵב רַע, וְהֵצִיקוּ לְזוּלָתָם, לְבַסּוֹף נֶעֶקְרוּ מִן הָעוֹלָם בְּאֹפֶן מַר וְנִמְהָר מְאֹד. וְלָכֵן רָאָה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֵּב רַע הוּא מֵהַמִּדּוֹת הַמְגֻנּוֹת בְּיוֹתֵר, שֶׁכְּלוּלוֹת מִכָּל הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

טו הֵם אָמְרוּ שְׁלשָׁה דְּבָרִים: הַיְנוּ תַּלְמִידֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיָּצְאוּ לַחוּץ לִרְאוֹת אֵיזוֹ מִדָּה

טוֹבָה אָדָם יָכוֹל לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בַּמֶּה לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּשֶׁהוּא בַּחוּץ; כָּל אֶחָד אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, וְהוּא עַל־פִּי דִּבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן לד), שֶׁיֵּשׁ שָׁלֹשׁ נְקֻדּוֹת: נְקֻדַּת הָרַב, נְקֻדַּת הֶחָבֵר, וּנְקֻדַּת עַצְמוֹ; כִּי קֹדֶם צְרִיכִים לְקַבֵּל מֵהָרַב, וְאַחַר־כָּךְ צְרִיכִים חָבֵר לַחֲזוֹר אִתּוֹ מַה שֶּׁלָּמְדוּ אֵצֶל הָרַב, וְאַחַר־כָּךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּעַצְמוֹ עִם מַה שֶּׁלָּמַד אֵצֶל הָרַב, וּמַה שֶּׁחָזַר עִם הֶחָבֵר. וְעַל־יְדֵי־זֶה יִתְבַּטְּלוּ מִמֶּנּוּ כָּל הַחֲרָפוֹת וְהַבִּזְיוֹנוֹת הַשְּׁרוּיִים עַל לִבּוֹ מֵחֲמַת עֲווֹנוֹתָיו.

אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס. וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ. וֶהֱוֵי

דברים. כדרך ארץ ומוסרים ומדות. דאילו בענין האסור והמותר והפטור והחיוב דברים הרבה אמרו. אי נמי אלו השלשה דברים הוי מרגלא בפומייהו תמיד: **יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך.** ואימתי יהא זה כשלא תהי נוח לכעוס. שאם אתה נוח לכעוס אי אפשר שלא תזלזל בכבוד חברך. הרי דבור אחד. ושוב יום אחד לפני מיתתך. הרי ב׳. והג׳ הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים וכו׳: **ושוב יום אחד לפני מיתתך.** לפי שאין אדם יודע אימתי ימות יעשה תשובה היום שמא

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁבְּהֶכְרֵחַ לוֹ לְאָדָם בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חָבֵר טוֹב שֶׁיְּחַזֵּק אוֹתוֹ, וְיִלְמַד עִמּוֹ מַה שֶּׁקִּבְּלוּ מֵרַבָּם; כִּי כָּל תַּלְמִיד מְקַבֵּל מֵהָרַב בְּצוּרָה וּבְאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי, שֶׁזּוֹ כָּל מַסֶּכֶת עֵדֻיּוֹת, שֶׁכָּל תַּלְמִיד הֵעִיד מַה שֶּׁקִּבֵּל מֵרַבּוֹ, וּצְרִיכִים אֶת הַכֹּל. וְלָכֵן אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, וְיִהְיֶה כְּבוֹד חֲבֵרוֹ שֶׁלּוֹמֵד עִמּוֹ וְהַחִדּוּשִׁים שֶׁלּוֹ — יִהְיֶה הַכֹּל חָבִיב עָלָיו כְּשֶׁלּוֹ, וּכְשֶׁיֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, יוּכַל לְקַבֵּל הַרְבֵּה מְאֹד מֵחֲבֵרוֹ. אֲבָל בּוֹ בָּרֶגַע שֶׁיִּרְצֶה לְהִתְנַשֵּׂא עַל חֲבֵרוֹ, וִיבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו, אֲזַי לֹא יְקַבֵּל שׁוּם דָּבָר. וּבֶאֱמֶת עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל מֵהָרַב הָאֱמֶת, אֶלָּא עַל־יְדֵי אַהֲבַת חֲבֵרִים, כִּי כְּשֶׁהַחֲבֵרִים מִתְאַחֲדִים יַחַד בְּלֵב אֶחָד, אָז יְכוֹלִים לְקַבֵּל הַרְבֵּה מְאֹד מֵהָרַב. וְזָכוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי לְקַבֵּל כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה מֵרַבָּם, מֵרֹב אַהֲבָה שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם. וּמוֹהַרְנַ"תְּ ז"ל חִזֵּק תָּמִיד אֶת אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ עַל אַהֲבַת חֲבֵרִים, וְאָמַר לָהֶם: אִם הָיְתָה שׁוֹרָה בֵּינֵיכֶם אַהֲבָה, אֵינְכֶם יְכוֹלִים לְתָאֵר וּלְשַׁעֵר מַה הֱיִיתֶם מְקַבְּלִים מֵרַבֵּנוּ ז"ל, כִּי בְּלֹא אַהֲבַת חֲבֵרִים שֶׁלּוֹמְדִים יַחַד אֵצֶל רַבָּם, לֹא יְכוֹלִים לְקַבֵּל כְּלוּם. וְלָכֵן עוֹשֶׂה הַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם כָּל מַה שֶּׁבִּיכָלְתּוֹ לִשְׁבֹּר אֶת הָאַהֲבָה בֵּין הַחֲבֵרִים, וְאֶחָד מִתְנַשֵּׂא עַל זוּלָתוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה לֹא יְכוֹלִים לְקַבֵּל אַחַר־כָּךְ מְאוּמָה מֵהָרַב. וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וְאָז דַּיְקָא בְּיַחַד תּוּכְלוּ לְקַבֵּל הַרְבֵּה מֵרַבְּכֶם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס, וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁהָעִקָּר מַה שֶּׁעוֹקֵר אֶת הָאָדָם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ זֶה הַכַּעַס, שֶׁעוֹקֵר אֶת נַפְשׁוֹ לְגַמְרֵי מֵהַקְּדֻשָּׁה, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (תְּצַוֶּה קפב): 'בְּמַאי אִתְיְדַע בַּר נַשׁ לְמִנְדַּע מַאן אִיהוּ לְקָרְבָא בַּהֲדֵיהּ, אוֹ לְאִתְמַנְעָא מִנֵּיהּ, בְּרוּגְזֵיהּ מַמָּשׁ יָדַע לֵיהּ בַּר נַשׁ וְיִשְׁתְּמוֹדַע מַאן אִיהוּ, אִי הַהִיא נִשְׁמְתָא קַדִּישָׁא נָטַר בְּשַׁעֲתָא דְרוּגְזוֹי אָתֵי עֲלֵיהּ דְּלָא יֶעֱקַר לָהּ מֵאַתְרָהָא בְּגִין לְמִשְׁרֵי תְּחוֹתָהּ הַהוּא אֵל זָר דָּא אִיהוּ בַּר נַשׁ כִּדְקָא יָאוּת, דָּא אִיהוּ עַבְדָּא דְמָארֵיהּ דָּא אִיהוּ גְּבַר שְׁלִים. וְאִי הַהוּא בַּר נַשׁ לָא נָטִיר לָהּ וְאִיהוּ עָקַר קְדֻשָּׁה דָּא עִלָּאָה מֵאַתְרֵיהּ לְמִשְׁרֵי בְּאַתְרֵיהּ סִטְרָא אַחֲרָא וַדַּאי דָּא אִיהוּ בַּר נַשׁ דְּמָרִיד בְּמָארֵיהּ וְאָסִיר לְקָרְבָא בַּהֲדֵיהּ וּלְאִתְחַבְּרָא עִמֵּיהּ, וְדָא אִיהוּ (אִיּוֹב יח, ד): "טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ", אִיהוּ טָרִיף וְעָקַר נַפְשֵׁיהּ

מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי

ימות למחר: והוי זהיר בגחלתן. שלא תנהג בהם קלות ראש: שלא תכוה. שלא תענש על ידן: נשיכת שועל. רפואתו קשה לפי ששיניו דקות עקומות ועקושות וצריך הרופא לחתוך הבשר באיזמל ולהרחיב הנשיכה: עקיצת עקרב. קשה מנשיכת נחש: ולחישתן. דבורן: לחישת שרף. כהבל היוצא מפי השרף ששורף בשעה שהוא לוחש. פירוש אחר, השרף הזה אינו מקבל לחש כשאר נחשים כדכתיב (תהלים נח) אשר לא ישמע לקול מלחשים. כך תלמיד חכם אם תקניטנו ותבא לפייסו אינו מקבל

בְּגִין רוֹגְזֵיהּ, וְאַשְׁרֵי בְּגַוֵּיהּ אֵל זָר, וְעַל דָּא כְּתִיב "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ", דְּהַהִיא נִשְׁמָתָא קַדִּישָׁא טָרִיף לֵהּ וְסָאִיב לֵהּ בְּגִין אַפּוֹ. אֲשֶׁר נְשָׁמָה אַחֲלֵף בְּאַפּוֹ, כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא. עַכּוּ"ם אֶתְחֲשִׁיב הַהוּא בַּר נַשׁ, וּמַאן דְּאִתְחַבֵּר עִמֵּיהּ וּמַאן דְּאִשְׁתְּעֵי בַּהֲדֵיהּ כְּמָאן אִתְחַבֵּר בְּעַכּוּ"ם מַמָּשׁ, מַאי טַעֲמָא, בְּגִין דְּעַכּוּ"ם מַמָּשׁ שָׁארֵי בְּגַוֵּיהּ. וְלָא עוֹד אֶלָּא דְּעָקַר קְדֻשָּׁה עִלָּאָה מֵאַתְרֵיהּ, וְשָׁארֵי בְּאַתְרֵיהּ עַכּוּ"ם אֵל זָר. מָה אֵל זָר כְּתִיב בֵּיהּ (וַיִּקְרָא יט, ד): "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים", כְּגַוְנָא דָּא אָסִיר לְאִסְתַּכְּלָא בְּאַנְפּוֹי'. רוֹאִים מִכָּל זֶה חֹמֶר הֶעָוֹן שֶׁל כַּעַס וְקַפְּדָנוּת. לָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס, שֶׁיִּשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מְאֹד מְאֹד מִמִּדַּת הַכַּעַס, שֶׁעוֹקֶרֶת אֶת הָאָדָם לְגַמְרֵי מִשָּׁרְשׁוֹ הָעֶלְיוֹן. וְאֵיךְ זוֹכִים לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ — לֹא לִהְיוֹת בְּכַעַס? עַל זֶה אוֹמֵר: וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ; הַיְנוּ שֶׁאָדָם יָשִׂים לִפְנֵי עֵינָיו אֶת יוֹם הַמָּוֶת, שֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹם וְיִצְטָרֵךְ לַעֲזֹב אֶת זֶה הָעוֹלָם, וְנִשְׁמָתוֹ תַּעֲלֶה לַשָּׁמַיִם, וְגוּפוֹ לַקֶּבֶר יוּבַל, וְאָז כְּשֶׁיָּשִׂים דָּבָר זֶה לִפְנֵי עֵינָיו, אַף פַּעַם כְּבָר לֹא יִהְיֶה בְּכַעַס, כִּי מָה יֵּשׁ לוֹ לִכְעֹס וּלְהַקְפִּיד עַל עוֹלָם עוֹבֵר?! וְזוֹ נְקֻדַּת עַצְמוֹ, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְרַחֵם עַל עַצְמוֹ לֹא לִהְיוֹת בְּכַעַס עַל זוּלָתוֹ, וּכְבָר אָמַר הֶחָכָם מִכָּל הָאָדָם (קֹהֶלֶת ז, ט): "אַל תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס, כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ", וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כְּשֶׁאַתָּה בָּא לְקַבֵּל מֵרַבְּךָ תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם בִּדְבֵקוּת עֶלְיוֹנָה בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עָלֶיךָ לַעֲמֹד בְּרִחוּק בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, בְּרֶתֶת וּבְזִיעַ, וּכְמוֹ אוֹר הַמֵּאִיר לְאָדָם שֶׁעוֹמֵד מֵרָחוֹק, אֲבָל אִם הוּא נוֹגֵעַ בָּאוֹר — נִכְוֶה, שֶׁזֶּה וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה; כִּי גַּחֶלֶת — אוֹ שֶׁמְּחַמֶּמֶת, אוֹ שֶׁהִיא שׂוֹרֶפֶת, וּצְרִיכִים לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד בִּכְבוֹד הָרַב, וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, שֶׁלֹּא יִפְגֹּם בִּכְבוֹדוֹ, כִּי בְּפֵרוּשׁ גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן פח): הַצַּדִּיק יָכוֹל לְהַעֲנִישׁ אֶת הָאָדָם בְּמִיתָה, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי חֲלִישׁוּת דַּעְתּוֹ, אֲפִלּוּ בְּטָעוּת. שֶׁזּוֹ נְשִׁיכַת שׁוּעָל, שֶׁהִיא מְסֻכֶּנֶת מְאֹד, וְכֵן עֲקִיצַת עַקְרָב וּלְחִישַׁת שָׂרָף, כִּי כְּמוֹ שֶׁהֵם מְסֻכָּנִים, כָּךְ מְסֻכָּן לְהַתְחִיל עִם צַדִּיק הַדָּבוּק בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ אֵשׁ אֹכְלָה אֵשׁ, כִּי דִּבְרֵי הַצַּדִּיק הֵם דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ כְּגַחֲלֵי אֵשׁ, כִּי הַצַּדִּיקִים דְּבוּקִים לְגַמְרֵי בְּעֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁאֵין לִפְנֵי מַרְאֵה עֵינֵיהֶם זוּלַת שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, מֵרֹב דְּבֵקוּתָם בּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִשָּׁמֵר מְאֹד לְכַבֵּד אֶת הָרַב שֶׁמְּקַבֵּל מִמֶּנּוּ תּוֹרָה, וְלָדַעַת שֶׁשְּׁכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אֵשׁ: טז רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַיִן הָרָע, וְיֵצֶר הָרָע, וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִים אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: יז רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ. וְהַתְקֵן

פיוס: טז עין הרע. כמו עין רעה. שאינו מסתפק במה שיש לו ומחזר אחר דברים אחרים. ויש מפרשים עין הרע. שמכניס עין הרע בממון חבירו או בבניו ומזיק לו: ושנאת הבריות. שנאת חנם. ורמב"ם פירש שמואס חברת הבריות ואוהב לישב יחידי. ואני שמעתי אדם קשה שמביא עליו שנאת הבריות וגורם שהכל שונאים אותו:

טז עַיִן הָרָע וְיֵצֶר הָרָע וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לְהַכְנִיס בְּדַעְתּוֹ, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְאָז הוּא מְקַשֵּׁר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה אֶל הָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל יֵשׁ שָׁלֹשׁ מִדּוֹת רָעוֹת בָּאָדָם, שֶׁמּוֹצִיאוֹת אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם, הַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לָדַעַת, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה מְקֻשָּׁר וּמְחֻבָּר אֶל הָעוֹלָם הַבָּא, וְהָעוֹלָם הַבָּא מְקֻשָּׁר וּמְחֻבָּר אֶל הָעוֹלָם הַזֶּה. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים, פָּרָשָׁה מט, סִימָן א'): מַה מָּתֹק הוּא אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁיִּרְאֶה הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹפְטִים ה, לא): "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ", בָּזֶה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים, מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, כִּי כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁאָדָם מְקַיֵּם, הוּא מוֹרִיד עַל עַצְמוֹ אוֹר עֶלְיוֹן וְנוֹרָא מְאֹד, אוֹר מֵעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל הַשָּׁלֹשׁ מִדּוֹת רָעוֹת שֶׁקְּשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, הֵן הַמּוֹצִיאוֹת אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וְהַבָּא גַּם יַחַד, וְאֵלּוּ הֵן: עַיִן הָרָע, בָּזֶה שֶׁאָדָם תָּמִיד מִסְתַּכֵּל עַל הַזּוּלַת בְּעַיִן רָעָה, וְאֵינוֹ רוֹצֶה כְּלָל בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל זוּלָתוֹ, שֶׁזֶּה בְּעַצְמוֹ הַיֵּצֶר הָרָע, שֶׁרַק מִיֵּצֶר הָרָע — הֵן בְּעַצְמוֹ וְהֵן בְּזוּלָתוֹ, זֶה מֵבִיא אוֹתוֹ שֶׁיִּשְׂנָא אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְלֹא יוּכַל לִסְבֹּל אוֹתָם. וְאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ מִדּוֹת רָעוֹת, הֵן אֲשֶׁר מוֹצִיאוֹת אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, שֶׁהוּא כֻּלּוֹ אֶחָד, אַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. כִּי מִי שֶׁדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, אֵין אֶצְלוֹ הֶפְרֵשׁ בֵּין הָעוֹלָם הַבָּא לָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי הַכֹּל לְכֹל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא, כִּי גַּם דּוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, הוּא לְבוּשׁ לְגַבֵּי הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלָכֵן צְרִיכִים לַעֲבֹד הַרְבֵּה עַל עַצְמוֹ, שֶׁיִּזְכֶּה לְהִסְתַּכֵּל עַל כֻּלָּם בְּעַיִן טוֹבָה, וּלְיַצֵּר אֶת הַטּוֹב, וְאָז יֶאֱהַב אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְיִסְתּוֹבֵב בָּזֶה הָעוֹלָם כְּדֻגְמַת הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכְּבָר לֹא חָסֵר לוֹ שׁוּם דָּבָר, וְהוּא מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בְּזִיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יז יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מְאֹד בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, וְזֶה הַיְסוֹד שֶׁל כָּל הַיְסוֹדוֹת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה. וּכְמוֹ שֶׁאָדָם שׁוֹמֵר עַל כַּסְפּוֹ וּמָמוֹנוֹ, כָּךְ צָרִיךְ לִשְׁמֹר עַל מָמוֹן חֲבֵרוֹ; כִּי בָּרֶגַע שֶׁמַּתִּיר לְעַצְמוֹ לִנְגֹּעַ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, הוּא עָלוּל לַעֲבֹר עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת גְּנֵבָה וּגְזֵלָה, סִימָן א'): מִי שֶׁנִּתְפַּתָּה לִבּוֹ לִגְזֹל, וְכֵיוָן שֶׁהִתִּיר לְעַצְמוֹ גְּזֵלַת חֲבֵרוֹ, הֲרֵי הוּא מוּכָן לְכָל חֵטְא וְעָוֹן, וְאֵין תַּקָּנָה לַהֲסִירוֹ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה. וְלָכֵן בְּזֹאת יִבָּחֵן אָדָם — אִם מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, בְּיָדוּעַ שֶׁאַתָּה אִישׁ צַדִּיק, אֲבָל בָּרֶגַע שֶׁנַּעֲשָׂה מָמוֹן חֲבֵרְךָ זוֹל בְּעֵינֶיךָ, תֵּדַע שֶׁאַתָּה גַּנָּב, וְתִפֹּל בִּנְפִילָה אַחַר נְפִילָה בְּאֵין סוֹמֵךְ. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בָּבָא מְצִיעָא כד.): 'מַר זוּטְרָא חֲסִידָא אִגְנִיב לֵיהּ כַּסְפָּא מֵאוּשְׁפִּיזָא, חַזְיָא לְהַהוּא בַּר בֵּי רַב דְּמָשֵׁי יְדֵיהּ וְנָגִיב בִּגְלִימָא דְּחַבְרֵיהּ, אָמַר, הַיְנוּ הַאי דְּלָא אִכְפַּת לֵיהּ אַמָּמוֹנָא דְּחַבְרֵיהּ, כַּפְתֵיהּ וְאוֹדִי'. רוֹאִים מִזֶּה, כְּשֶׁאֶחָד לֹא אִכְפַּת לוֹ מִכֶּסֶף וּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, הוּא נִקְרָא גַּנָּב. וְלָכֵן הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁעָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת, אוֹמֵר לְךָ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ;

יז והתקן עצמך ללמוד תורה. שלא תאמר הואיל ואני חכם ואבי אבא חכם. תורה חוזרת לאכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. אף בשעה שאתה עוסק באכילה ושתיה ובדרך ארץ לא תתכוין ליהנות גופך אלא שתהיה בריא לעשות רצון קונך: יח הוי זהיר בקריאת שמע. לקרותה בעונתה וכן בתפלה להתפלל כל תפלה ותפלה בעונתה: קבע. כאדם שיש עליו חובה דבר קבוע

עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ. וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם: יח רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה. וּכְשֶׁאַתָּה

וְאָז דַּיְקָא אַחַר שֶׁתִּקַּנְתָּ אֶת מַעֲשֶׂיךָ, וְחָבִיב בְּעֵינֶיךָ מָמוֹן זוּלָתְךָ, אֲזַי וְהִתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה; כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֵין אָדָם זָהִיר בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, כָּל מַה שֶּׁהוּא לוֹמֵד, הֲרֵי זֶה מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין קו:) עַל דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי: ׳אֵין תּוֹרָתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג אֶלָּא מִשָּׂפָה וְלַחוּץ׳; וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה, פֶּרֶק א׳, הֲלָכָה א׳): ׳דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל הָיוּ לְהוּטִים אַחַר לְשׁוֹן־הָרָע, וְהֵצַר תָּמִיד לְדָוִד׳; וְלָכֵן אַף שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שׁוֹחֵר טוֹב תְּהִלִּים קיט): ׳דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל כְּשֶׁלָּמְדוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּשֶׁקֶר וּבִרְמִיּוּת לְמָדוּהָ׳; הֲרֵי לְךָ, אֲפִלּוּ שֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה, אֲבָל אִם מֵצִיק לַשֵּׁנִי, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין חָשׁוּב בְּעֵינָיו מָמוֹנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין קִיּוּם לְתוֹרָה כָּזוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז״ל (שִׂיחוֹת־הָרַ״ן, סִימָן צא): סְגֻלָּה לְהִתְמַדָּה בַּתּוֹרָה — לֹא לְדַבֵּר עַל שׁוּם בַּר יִשְׂרָאֵל, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה שׁוּם עַוְלָה לְאִישׁ. וּזְכֹר כְּלָל זֶה, כִּי שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ, אֶלָּא צְרִיכִים לַעֲבֹד עַל עַצְמוֹ מְאֹד, שֶׁלֹּא לִנְגֹּעַ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ. וְאִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהִנְּךָ חַיָּב לַחֲבֵרְךָ כֶּסֶף וּמָמוֹן, רְאֵה לְשַׁלֵּם לוֹ, וָלֹא — אַתָּה בִּכְלַל רָשָׁע. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לז, כא): ״לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם״ וְגוֹ׳, וְעַל רָשָׁע נֶאֱמַר (תְּהִלִּים נ, טז): ״וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים, מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי, וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי פִיךָ״, וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין קו:): ׳וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב (תְּהִלִּים נ): ״וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים, מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי״, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדוֹאֵג הָרָשָׁע, מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ לְפָרָשַׁת מְרַצְּחִים וּפָרָשַׁת מְסַפְּרֵי לְשׁוֹן־הָרָע, מָה אַתָּה דּוֹרֵשׁ בָּהֶם׳; וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! רְאֵה מַה לְּפָנֶיךָ! וְתִזְכֹּר אֶת זֹאת תָּמִיד, אֲשֶׁר קֹדֶם צְרִיכִים לִשְׁמֹר לֹא לִנְגֹּעַ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, וְאַחַר־כָּךְ לִלְמֹד תּוֹרָה, וּלְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו. וְתָמִיד תִּזְכֹּר, אֲשֶׁר וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְלֹא לְשֵׁם בָּשָׂר וָדָם, וְאָז תַּצְלִיחַ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, אִם תַּכְנִיס אֶת דְּבָרִים אֵלּוּ בְּתוֹךְ לִבְּךָ הֵיטֵב, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יח הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בְּיוֹתֵר הָאָדָם צָרִיךְ לִשְׁמֹר עַל זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה, וּזְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. וְרֹב רֻבָּם שֶׁל בְּנֵי־אָדָם מְזַלְזְלִים בָּהֶם, וְעוֹבְרִים עַל זְמַן תְּפִלָּה וּקְרִיאַת שְׁמַע, וְנִמְצָא, שֶׁכָּל יְמֵיהֶם לֹא הִתְפַּלְּלוּ כְּלָל, כִּי הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁלֹּא בְּעוֹנָתוֹ, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְלֹא קִיֵּם מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה מִדְּאוֹרַיְתָא. וּמוֹהֲרַנַ״ת ז״ל הִקְפִּיד עַל זֶה מְאֹד מְאֹד. וּפַעַם סִפְּרוּ לוֹ שֶׁבִּמְדִינוֹת קִיר״ה, שֶׁהוּא אוֹסְטְרַייךְ, שָׁם הִתְחִילוּ לְגַלֵּחַ אֶת הַזָּקָן וְהַפֵּאוֹת, וְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת זֹאת אָז בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, תָּמְהוּ עַל כָּךְ מְאֹד. עָנָה וְאָמַר אֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ לְמוֹהֲרַנַ״ת ז״ל: אֵיךְ יְכוֹלִים יְהוּדִים לַעֲבֹר בְּכָל יוֹם עַל חֲמִשָּׁה לָאוִין, שֶׁבָּאִים עַל זֶה שֶׁמְּגַלֵּחַ אֶת הַזָּקָן וְהַפֵּאוֹת?! וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְהָבִין אֵיךְ יִתָּכֵן דָּבָר כָּזֶה, כִּי אָז שָׁמְעוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בְּאוּקְרַיְינָה, שֶׁיֶּשְׁנָם הַמּוֹרִידִים אֶת הַזָּקָן וְהַפֵּאוֹת, וְהָיְתָה פְּלִיאָה גְּדוֹלָה בְּעֵינֵיהֶם. עָנָה וְאָמַר לָהֶם מוֹהֲרַנַ״ת ז״ל: וְכִי אֵיךְ בִּמְדִינָתֵנוּ עוֹבְרִים בְּכָל יוֹם עַל זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע

וּתְפִלָּה?! כָּל־כָּךְ חָמוּר הָיָה בְּעֵינָיו אִלּוּ שֶׁאֵינָם מַקְפִּידִים עַל קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה בִּזְמַנָּהּ. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לִשְׁמֹר מְאֹד לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ דַּיְקָא, שֶׁהוּא תָּמִיד עַד זֵייגֶער נַיין [שָׁעָה תֵּשַׁע — בֵּין בַּקַּיִץ וּבֵין בַּחֹרֶף בְּעֵרֶךְ], וְכֵן זְמַן תְּפִלָּה לְכַתְּחִלָּה עַד שָׁעָה עֶשֶׂר, וּמִשָּׁעָה עֶשֶׂר עַד שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה זֶה בְּדִיעֲבַד, וְאַחֲרֵי־כֵן צְרִיכִים כְּבָר לוֹמַר בְּמִנְחָה שְׁתֵּי פְּעָמִים שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, כִּי הֶחֱסִיר שַׁחֲרִית, רַחֲמָנָא לִצְלָן.

מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע, אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב, יג) **"כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה". וְאַל תְּהִי**

ואומר אימתי אפרוק מעלי חוב זה. אי נמי קבע כאדם שקבוע לו לקרוא פרק אחד פרשה אחת. שאומר אותה בקריאה בעלמא ואינו אומרה בלשון תחנונים כאדם שמבקש רחמים: כי (אל) חנון ורחום הוא. רוצה בתחנונים ועל ידי התחנונים הוא מרחם מיד: ואל תהי

וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע, אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב, יג): **"כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וְנִחָם עַל הָרָעָה:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל גִּלָּה לָנוּ נוֹרָאוֹת נִפְלָאוֹת מְאֹד עַל מַאֲמָר זֶה (לקוטי־מוהר"ן, חלק א', סימן קצו), שֶׁאָסוּר לְהִתְעַקֵּשׁ בִּתְפִלָּה וְלוֹמַר לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁתַּעֲשֶׂה אֶת רְצוֹנִי שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ, זוֹ לְשׁוֹן גְּזֵלָה וּדְחִיקַת הַשָּׁעָה, שֶׁמֵּבִיא אַחַר־כָּךְ לָאָדָם חֲלִישׁוּת הַדַּעַת, שֶׁזֶּה אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע, שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן גְּזֵלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כב, כג): "וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ", שֶׁלּוֹקְחִים בְּחָזְקָה, שֶׁאָז אִם לֹא מִתְקַיֶּמֶת תְּפִלָּתוֹ — נִשְׁבָּר לְגַמְרֵי; וְלָכֵן עִקַּר הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב, יג): "כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה", שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְדַמּוֹת אֶת עַצְמוֹ לְקוֹנוֹ, וּכְמוֹ שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ חַנּוּן וְרַחוּם, אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, כֵּן אַתָּה, אֲהוּבִי, בְּנִי! תִּקְנֶה לְעַצְמְךָ אֶת הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ לְבַקֵּשׁ וּלְהִתְחַנֵּן בְּמַתְּנַת חִנָּם, שׁוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ כְּעָנִי בַּפֶּתַח, וְאִם יִתֵּן — יִתֵּן, וְאִם לָאו — לָאו, הָעִקָּר לֹא לָבוֹא בִּדְחִיקַת הַשָּׁעָה, כִּי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (ברכות סד.): 'כָּל הַדּוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה הַשָּׁעָה דּוֹחַקְתּוֹ, וְכָל הַנִּדְחָה מִפְּנֵי הַשָּׁעָה, הַשָּׁעָה נִדְחֵית מִפָּנָיו'; כִּי מִי שֶׁהוֹלֵךְ בִּדְחִיקַת הַשָּׁעָה, וְהוּא רוֹצֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְקַיֵּם דַּוְקָא מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ, עַל־יְדֵי־זֶה בָּא לְבַסּוֹף לִכְאֵב לֵב, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (ברכות לב:): 'כָּל הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ וּמְעַיֵּן בָּהּ — סוֹף בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יג, יב): "תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה לֵב"'; וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: מְצַפֶּה שֶׁתֵּעָשֶׂה בַּקָּשָׁתוֹ עַל־יְדֵי הַאֲרָכָתוֹ, סוֹף שֶׁאֵינָהּ נַעֲשֵׂית, וְנִמְצֵאת תּוֹחֶלֶת מְמֻשֶּׁכֶת חִנָּם, וְהִיא כְּאֵב לֵב, כְּשֶׁאָדָם מְצַפֶּה וְאֵין תַּאֲוָתוֹ בָּאָה. וְלָכֵן עִקַּר שְׁלֵמוּת הַתְּפִלָּה לָבוֹא בְּרַחֲמִים וּבְתַחֲנוּנִים, וְלִזְרֹק אֶת עַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ בִּפְשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ בְּרַחֲמִים וּבְתַחֲנוּנִים, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (דברים רבה, פרשה ב', סימן א'): 'עֶשֶׂר לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה, וְאֵלּוּ הֵן: שַׁוְעָה, צְעָקָה, נְאָקָה, רִנָּה, פְּגִיעָה, בִּצּוּר, קְרִיאָה, נִפּוּל, פִּלּוּל, וְתַחֲנוּנִים', וּמִכֻּלָּן לֹא נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶלָּא בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאֵין לִבְרִיָּה כְּלוּם אֵצֶל בּוֹרְאוֹ, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים לֹא בָּא אֶלָּא בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים; וְאָמְרוּ (שם, סימן ד'): 'זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי יח, כג): "תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ, וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת", אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ — זֶה מֹשֶׁה, שֶׁבָּא אֵצֶל בּוֹרְאוֹ בְּתַחֲנוּנִים'.

וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁרַבֵּנוּ ז"ל גִּלָּה לָנוּ (לקוטי־מוהר"ן, חלק

רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ: יט רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְדַע מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס. וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל. וּמִי הוּא בַּעַל

רשע בפני עצמך. אל תעשה דבר שהיוס ולמחר תרשיע את עלמך בו. ורמב"ם פירש אל תהי רשע בעיניך, כלומר לא תחזיק עלמך ברשע שמתוך כך אתה יולא לתרבות רעה לגמרי. ואני שמעתי אל תהי רשע בדבר זה שתפרוש מן הלבור ותעמוד בפני עלמך:

יט לאפיקורוס. לשון הפקר המבזה את התורה ומחשיבה כאילו היא הפקר. אי נמי משים עלמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוש שמא תבא עליו רעה על שמבזה את התורה או לומדיה: ודע לפני מי

א', סִימָן כג), שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְזַכֵּךְ אֶת הַפָּנִים שֶׁלּוֹ, שֶׁיִּהְיוּ פָּנִים נְהוֹרִים, פָּנִים דִּקְדֻשָּׁה, וְזֶה זוֹכִים עַל־יְדֵי שֶׁשּׁוֹבְרִים מֵעַצְמוֹ תַּאֲוַת מָמוֹן, וּלְהֵפֶךְ — כְּשֶׁהָאָדָם שָׁקוּעַ בְּתַאֲוַת מָמוֹן, אֲזַי הַפָּנִים שֶׁלּוֹ אַנְפִּין חֲשׁוֹכִין, פָּנִים דְּסִטְרָא אַחֲרָא, וְהוּא שָׁרוּי תָּמִיד בְּעַצְבוּת וּבְמָרָה שְׁחוֹרָה, וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ, 'בִּפְנֵי' זֶהוּ בְּחִינַת פָּנִים דְּסִטְרָא אַחֲרָא, הַבָּא מֵחֲמַת תַּאֲוַת מָמוֹן, שֶׁאֵין מַאֲמִין בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא הַזָּן וּמְפַרְנֵס, וְהוּא חוֹשֵׁב "כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה" (דְּבָרִים ח, יז); הַיְנוּ אֶת הָרִשְׁעוּת שֶׁל הָאָדָם מַכִּירִים בְּפָנָיו דַּיְקָא, כִּי אִם הוֹלֵךְ עִם אַנְפִּין חֲשׁוֹכִין וּמָרָה שְׁחֹרָה, סִימָן שֶׁהוּא רָחוֹק מֵאֱמוּנָה, וְחוֹשֵׁב שֶׁיֵּשׁ כָּאן טֶבַע, מִקְרֶה וּמַזָּל. וְלָכֵן כְּשֶׁמִּתְיַגֵּעַ בְּפַרְנָסָתוֹ וְאֵינוֹ מַשִּׂיגָהּ, הוּא נוֹפֵל בְּמָרָה שְׁחֹרָה אַנְפִּין חֲשׁוֹכִין, וְהוּא מְסֻתּוֹבֵב בִּמְרִירוּת, שֶׁזֶּה פֵּרוּשׁ (תְּהִלִּים קטו, ד): "עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם", כְּשֶׁהָאָדָם חוֹשֵׁב שֶׁהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הֵם מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם, אָז הָעַצְבוּת מֻנַּחַת עַל פָּנָיו, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁמַּזְהִיר הַתַּנָּא: אַל תְּהִי רָשָׁע 'בִּפְנֵי' עַצְמְךָ, בִּפְנֵי דַּיְקָא, הַיְנוּ שֶׁמַּכִּירִים עַל הַפָּנִים שֶׁלְּךָ, שֶׁאַתָּה מָלֵא עַצְבוּת וְקֻשְׁיוֹת וּסְפֵקוֹת עָלָיו יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יט רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר נָקַט לְשׁוֹן שָׁקוּד, שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַתְמָדָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה א, יב): "כִּי שֹׁקֵד אֲנִי עַל דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ", כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֶל שְׁלֵמוּת יְדִיעַת הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי שְׁקִידָה רַבָּה, שֶׁיִּשְׁקֹד יוֹמָם וָלַיְלָה בַּתּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה לֹא תּוּכַל לוֹ שׁוּם בְּרִיָּה בָּעוֹלָם שֶׁרוֹצָה לְהַפִּילוֹ, וְגַם הוּא בְּעַצְמוֹ לֹא יוּכַל לְהַפִּיל אֶת עַצְמוֹ, שֶׁזֶּה וְדַע מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס; הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ תָּמִיד מַה לְהָשִׁיב לָאֶפִּיקוֹרוֹס שֶׁרוֹצֶה לְהַכְשִׁיל אוֹתוֹ וּלְהַפִּילוֹ, וּלְרַחֲקוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סב), שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד אֶפִּיקוֹרוֹס בִּלְבָבוֹ, שֶׁרוֹצֶה לַעֲקֹר אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁאָדָם שׁוֹקֵד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, אָז רוֹאֶה אֶת הָאֱמֶת, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהַכֹּל לְכֹל אֱלֹקוּת גָּמוּר, וְדָבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הַכֹּל בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כִּי אֶת מִי יְכוֹלִים לְרַחֵק? רַק מִי שֶׁלֹּא לָמַד, אוֹתוֹ יְכוֹלִים לִשְׁבֹּר וְלוֹמַר שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה, אֲבָל מִי שֶׁשּׁוֹקֵד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, לֹא יְכוֹלִים לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְגַמְרֵי שׁוּם אֶפִּיקוֹרוֹס בִּכְלָלִיּוּת, וְכֵן בִּפְרָטִיּוּת — יִצְרוֹ הָרָע, כִּי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה, הַתּוֹרָה מְחַכֶּמֶת אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים יט, ח): "תּוֹרַת הֲוָיָ"ה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ, עֵדוּת הֲוָיָ"ה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי".

וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל: עִם כָּל זֹאת רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לִלְמֹד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וְשֶׁלֹּא תִּכָּנֵס בְּךָ שׁוּם מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת שֶׁל יֵשׁוּת וְגַאֲוָה, אוֹ שֶׁאַתָּה לוֹמֵד תּוֹרָה, כְּדֵי לְהָשִׁיב לָאֶפִּיקוֹרוֹס שֶׁבִּלְבָבְךָ, אוֹ סְתָם אֶפִּיקוֹרוֹס, כִּי תּוֹרָה צְרִיכִים לִלְמֹד רַק לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, בְּלִי שׁוּם

מַחֲשָׁבוֹת אֲחֵרוֹת כְּלָל. וְאַף שֶׁיָּבוֹא לְךָ מְאֹד מְאֹד קָשֶׁה, עָלֶיךָ לִזְכֹּר, אֲשֶׁר וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ; אַף שֶׁפָּה מַר לְךָ מְאֹד, כִּי כֻּלָּם לוֹעֲגִים וְצוֹחֲקִים מִמְּךָ, וְעוֹשִׂים מִמְּךָ לֵיצָנוּת, וְרוֹצִים לְהוֹכִיחַ לְךָ, שֶׁאַתָּה מֻנָּח בְּשֶׁקֶר, חַס וְשָׁלוֹם, אַל תִּסְתַּכֵּל עֲלֵיהֶם כְּלָל, אֶלָּא תִּלְמַד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וְאַל תְּצַפֶּה לְשׁוּם שָׂכָר וּגְמוּל כְּלָל, עִם כָּל זֹאת אָסוּר לְךָ לְהִתְיָאֵשׁ בְּתֹקֶף הַקַּטְנוּת וְהַדַּחֲקוּת שֶׁעוֹבֶרֶת עָלֶיךָ, כִּי לֹא יַעֲזֹב אוֹתְךָ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: כ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: כא הוּא הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר, וְאִי אַתָּה בֶן

אתה עמל. בתשובה זו שאתה משיב לאפיקורוס. שלא יפתה לבך לנטות לדעתו:

כ היום קצר. חיי העולם הזה קצרים הם: והמלאכה מרובה. התורה ארוכה מארץ מדה: ובעל הבית דוחק. שנאמר (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: לא עליך המלאכה לגמור. לא שכרך הקב"ה לגמור את כולה כדי שתפסיד שכרך אם לא תגמרנה. ושמא תאמר איני לומד ואיני נוטל שכר. לא אתה בן חורין להבטל. על כרחך העול מוטל עליך

כ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ בָּא לְעוֹרֶרְךָ לְבַל תִּדְחֹק עֲבוֹדָתְךָ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִיּוֹם אֶל יוֹם, כִּי הַיּוֹם קָצָר, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ערב) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים צה, ז): "הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ", אִם אַתֶּם רוֹצִים לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ יִתְבָּרַךְ, צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁאֵין לָכֶם רַק הַיּוֹם הַזֶּה, וְאָסוּר לִדְחֹק מִיּוֹם אֶל יוֹם, כִּי מָחָר הוּא כְּבָר יוֹם אַחֵר לְגַמְרֵי, אֲבָל צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁגַּם הַיּוֹם הַזֶּה הוּא קָצָר מְאֹד, וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה; שֶׁיֵּשׁ כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה לִלְמֹד וּלְהִתְפַּלֵּל וּלְקַיֵּם אֶת מִצְווֹתָיו יִתְבָּרַךְ. וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים; כִּי הַיֵּצֶר הָרָע עוֹבֵד עַל כָּל אֶחָד לְרַחֲקוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וּלְהַחֲלִישׁ אֶת דַּעְתּוֹ, שֶׁהוּא אֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּבָר אֶל תּוֹרָה וְאֶל תְּפִלָּה, וְאָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ, אֲשֶׁר וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, כִּי אֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר אֶת גֹּדֶל הַשָּׂכָר שֶׁמְּחַכֶּה לְאָדָם שֶׁעוֹסֵק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּמִתְפַּלֵּל וּמִתְבּוֹדֵד עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁאָדָם מְדַבֵּר וּמִתְבּוֹדֵד עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְנִמְשָׁךְ עָלָיו אוֹר גָּדוֹל מְאֹד. וְכֵן מִי שֶׁזּוֹכֶה לִלְמֹד אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, נִכְנָס בְּתוֹךְ חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ כִּבְיָכוֹל, וּמִתְעַנֵּג בְּזִיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ. **וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק;** זֶה הַצַּדִּיק, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן סז), אֲשֶׁר הַצַּדִּיק הוּא רֹאשׁ בַּיִת, בְּחִינַת הַבַּעַל הַבַּיִת, וְכֵן הוּא (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רפו), שֶׁעַל־יְדֵי מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, נַעֲשִׂים בַּעַל הַבַּיִת בָּעוֹלָם. וְלָכֵן הַצַּדִּיק דּוֹחֵק אֶת הָאָדָם לֵאמֹר: חֲבָל עַל כָּל יוֹם שֶׁעוֹבֵר לְךָ בְּהֶבֶל וָרִיק. וְכֵן מִי שֶׁלּוֹמֵד הֲלָכָה מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, רוֹאֶה אֶת חֹמֶר הֶעָוֹן שֶׁל בִּטּוּל זְמַן, וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְנַצֵּל אֶת הַזְּמַן הַיָּקָר שֶׁלּוֹ — בֵּין בְּתוֹרָה וּבֵין בִּתְפִלָּה, וְאָז טוֹב לוֹ כָּל הַיָּמִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כא הוּא הָיָה אוֹמֵר: הַיְנוּ רַבִּי טַרְפוֹן הָיָה רָגִיל לוֹמַר, אַף שֶׁעוֹרַרְתִּי אוֹתְךָ מְאֹד עַל שְׁמִירַת הַזְּמַן, וּלְבַל תְּבַטֵּל אֶת הַיָּמִים הַטּוֹבִים שֶׁיֵּשׁ לְךָ, עִם כָּל זֹאת עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲשֶׁר לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים אָדָם נִכְנָס בְּלַחַץ גָּדוֹל מְאֹד, וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁהוּא מֻכְרָח בְּכָל יוֹם

חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה. אִם לָמַדְתָּ תוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ. וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב), יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

לעבוד: לעתיד לבוא. לעולם הבא:

לפיכך הרבה להם תורה ומצות. כגון פרשת שקצים ורמשים להרבות שכר שהן בדלים מהם אף על פי שבלאו הכי לא היו אוכלים אותן שנפשו של אדם קצה בהן. למען צדקו. להצדיק את ישראל ולזכותן.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, יש להם חלק לעולם הבא, ועולם הבא האמור כאן הוא העולם הבא אחר תחיית המתים שעתידים לחיות ולעמוד בגופן ובנפשם חיים נצחיים כחמה וכלבנה וככוכבים כדמייתי בגמרא בהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן, והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ואף על פי שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, משום הכי קתני יש להם חלק.

לַעֲשׂוֹת לְמַעְלָה מִכֹּחוֹתָיו, וּמֵרֹב דְּחִיקַת הַשָּׁעָה, הוּא אַחַר־כָּךְ אֵינוֹ עוֹשֶׂה שׁוּם דָּבָר. וְלָכֵן הוּא מְעוֹרֵר אוֹתְךָ, אֲשֶׁר לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, וְאֵינְךָ מֻכְרָח לִגְמֹר אֶת הַכֹּל בְּיוֹם אֶחָד, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה, פָּרָשָׁה ה', סִימָן יא): הַטִּפֵּשׁ הַזֶּה אוֹמֵר, מִי יָכוֹל לִלְמֹד הַתּוֹרָה שֶׁבְּלֵב רַבִּי, וְהַפִּקֵּחַ אוֹמֵר: וְהוּא לֹא מֵאַחֵר לְמָדָהּ, הֲרֵינִי לוֹמֵד הַיּוֹם שְׁתֵּי הֲלָכוֹת וּשְׁתַּיִם לְמָחָר, עַד שֶׁאֲנִי לָמֵד הַתּוֹרָה שֶׁל חָכָם זֶה. עִם כָּל זֹאת, מֵאַחַר שֶׁהֵקַלְתִּי עָלֶיךָ כָּל־כָּךְ, עָלֶיךָ לִזְכֹּר, אֲשֶׁר וְאִי אַתָּה בֶּן חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה; כִּי אָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד תּוֹרָה כָּל יְמֵי חַיָּיו אֲפִלּוּ בְּיוֹם מוֹתוֹ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שַׁבָּת פג:): 'לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית־הַמִּדְרָשׁ וּמִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר יט, יד): "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל", אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מִיתָה תְּהֵא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה'. אֲבָל זָכוֹר תִּזְכֹּר, אֲשֶׁר אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה בָּעוֹלָם הַבָּא, רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת, שֶׁלֹּא יְכִילֵנוּ הָרַעְיוֹן כְּלָל. וְאַף שֶׁפֹּה בָּזֶה הָעוֹלָם אֵינְךָ רוֹאֶה שׁוּם שָׂכָר, וְאַדְּרַבָּה עוֹבֵר עָלֶיךָ מַה שֶּׁעוֹבֵר — צָרוֹת וְיִסּוּרִים וּמַכְאוֹבִים רַבִּים, עִם כָּל זֹאת זָכוֹר תִּזְכֹּר אֲשֶׁר וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ. וְאַף שֶׁפֹּה בְּזֶה הָעוֹלָם אַתָּה לֹא רוֹאֶה כְּלוּם, עִם כָּל זֹאת וְדַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא; כִּי בְּזֶה הָעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לָדַעַת וְלִרְאוֹת מַה פָּעַל בְּרוּחָנִיּוּת, עַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת וְלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי בְּדָבָר רוּחָנִי אֵין שׁוּם הַשָּׂגָה בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר: מִשְׁנָה זוֹ הִיא בְּסוֹף פֶּרֶק "אֵלּוּ הַלּוֹקִין" (מַכּוֹת כג:), וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם, לָמָּה גּוֹמְרִים עִם מִשְׁנָה זוֹ תָּמִיד אַחַר שֶׁמְּסַיְּמִים מַסֶּכֶת אָבוֹת? אֶלָּא יָדוּעַ, שֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל חָפֵץ וּמִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְתֵכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁמִּתְלַהֵב לִבּוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, הַהִתְלַהֲבוּת הִיא גְּדוֹלָה מְאֹד מְאֹד בְּלִי סוֹף וּבְלִי צִמְצוּם, כִּי אוֹר הַהִתְלַהֲבוּת שֶׁל בַּר

יִשְׂרָאֵל זֶה עַד אֵין סוֹף, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן מט); אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לַעֲבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֶלָּא עַל־יְדֵי מִדַּת הַצִּמְצוּם, כִּי בְּלֹא צִמְצוּם הַכֹּל הוּא אֵין סוֹף, שֶׁאָז לֹא שַׁיָּךְ לַעֲשׂוֹת שׁוּם טוֹב, שׁוּם מִצְוָה וְשׁוּם מִדָּה טוֹבָה, כִּי אוֹר הִתְלַהֲבוּתוֹ הוּא עַד אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן אַחַר שֶׁגּוֹמְרִים פֶּרֶק מִמִּדּוֹת הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁהֵם מְלַהֲבִים אֶת הַלֵּב לַעֲבֹד אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, יָכוֹל לְהִכָּנֵס בָּאָדָם אוֹר הַהִתְלַהֲבוּת בְּלִי סוֹף, עַד שֶׁלֹּא יִרְצֶה לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר, כִּי רִבּוּי אוֹר גּוֹרֵם שְׁבִירַת הַכֵּלִים, לָזֹאת בָּא רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא, וּמְגַלֶּה לָנוּ, שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיּוּכְלוּ לְקַיֵּם אֶת הַמִּדּוֹת שֶׁתִּקְּנוּ וְגִלּוּ לָנוּ הַתַּנָּאִים, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְווֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁיּוּכְלוּ לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמָם עִם כָּל נְקֻדָּה וּנְקֻדָּה, כִּי פַּעַם מְקַיְּמִים מִצְוָה זוֹ, וּפַעַם מְקַיְּמִים מִצְוָה זוֹ, וְכֵן פַּעַם לוֹמְדִים לִמּוּד זֶה, וּפַעַם לוֹמְדִים לִמּוּד זֶה, וְזֶה בְּעַצְמוֹ הַצִּמְצוּם, שֶׁלֹּא צְרִיכִים לְהִתְלַהֵב יוֹתֵר מִדַּי, עַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זִכָּה אוֹתָנוּ עִם כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה מִצְווֹת וְכָל־כָּךְ הַרְבֵּה לִמּוּדֵי תּוֹרָה, שֶׁאָדָם יָכוֹל לִבְחֹר לְעַצְמוֹ מַה הוּא יָכוֹל לִלְמֹד עַכְשָׁו, וּמַה הוּא יָכוֹל לְקַיֵּם עַכְשָׁו; כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים קָשֶׁה לָאָדָם לְהִתְרַכֵּז בְּלִמּוּד עָמֹק, אָז הוּא יָכוֹל לִלְמֹד לִמּוּד פָּשׁוּט, וּפַעַם הוּא יָכוֹל לִלְמֹד לְעֹמֶק דַּף גְּמָרָא רַשִׁ"י וְתוֹסָפוֹת, וּפַעַם הוּא יָכוֹל רַק לִגְרֹס מִשְׁנָיוֹת, וְעֵין יַעֲקֹב, אוֹ תַּרְיַ"ג מִצְווֹת וְכַדּוֹמֶה. וְכֵן בְּעִנְיַן הַמִּצְווֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, פַּעַם מְחַיֶּה אֶת עַצְמוֹ עִם מִצְוַת צִיצִית, וּפַעַם מְחַיֶּה אֶת עַצְמוֹ עִם מִצְוַת תְּפִלִּין, כִּי אֶצְלוֹ יִתְבָּרַךְ מְאֹד מְאֹד חֲשׁוּבָה כָּל נְקֻדָּה קְטַנָּה שֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן דַּיְקָא כְּשֶׁמְּסַיְּמִים פֶּרֶק מִמִּדּוֹת הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, מְסַיְּמִים עִם הַמֵּימְרָא הַזֹּאת, כְּדֵי לְהַכְנִיס תִּקְוָה בָּאָדָם, שֶׁלֹּא יִתְלַהֵב יוֹתֵר מִדַּי, כִּי אַחַר־כָּךְ לֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא מְגַלִּים לוֹ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְרַחֵם עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְרָצָה לְזַכּוֹת אוֹתָם, וְלָכֵן הִרְבָּה לָהֶם מִצְווֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס׳): וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טַעַם שֶׁלִּפְנֵי כָּל פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת תִּקְּנוּ לוֹמַר מִשְׁנָה זוֹ, אֲשֶׁר אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְכָאן כְּלָל, וְהִיא מִשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (צ.); אַךְ יֵשׁ לוֹמַר, כִּי הִנֵּה אָדָם צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁהוּא חֵלֶק אֱלוֹקַ מִמַּעַל, נִשְׁמָתוֹ הִיא רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהַגּוּף הוּא חֹמֶר עָב וְגַס, וְעִקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּזֶה הָעוֹלָם, לְחַבֵּר בֵּין הַגּוּף לַנְּשָׁמָה, כִּי כָּל זְמַן שֶׁהָאָדָם חַי, הַנְּשָׁמָה מֻכְרָחָה לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַגּוּף, וְהַגּוּף נִמְצָא בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין קי:): שֹׁרֶשׁ זוֹ נְשָׁמָה, וְעָנָף זֶה הַגּוּף; כִּי הַנְּשָׁמָה מְשֹׁרֶשֶׁת בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, כִּי שָׁם שָׁרְשָׁהּ, וְהַגּוּף הוּא כְּדֻגְמַת הֶעָנָף לָעֵץ, וְהוּא נִמְצָא בְּזֶה הָעוֹלָם. וְלָכֵן אָמַר הַתַּנָּא: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, מִטַּעַם כִּי שֹׁרֶשׁ זוֹ הַנְּשָׁמָה הַמְשֹׁרֶשֶׁת לְמַעְלָה בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, וּמַה שֶׁנִּמְצָא כָּאן לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זֶה רַק הֶעָנָף, כִּי עָלָיו לְגַלּוֹת גַּם פֹּה בְּזֶה הָעוֹלָם אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן כְּשֶׁמַּתְחִילִים לִלְמֹד פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת, שֶׁהֵם מוּסְרֵי הָאָבוֹת, וְהָאָדָם יָכוֹל לִפֹּל בְּדַעְתּוֹ, כְּאִלּוּ זֶה לֹא שַׁיָּךְ אֵלָיו, כִּי הוּא רוֹאֶה שֶׁקִּלְקֵל אֶת מַעֲשָׂיו, לָכֵן מַקְדִּימִים אֶת הַמִּשְׁנָה הַזֹּאת — לְהוֹרוֹת, שֶׁכָּל נְשָׁמָה שָׁרְשָׁהּ בָּעוֹלָם הַבָּא, וְלֹא שַׁיָּךְ לְהִשָּׁבֵר, כִּי הַשֹּׁרֶשׁ זוֹ הַנְּשָׁמָה, אִם הוּא כֵּן רוֹצֶה אוֹ לֹא רוֹצֶה, הוּא בְּעַצְמוֹ חֵלֶק מֵהָעוֹלָם הַבָּא. וּמֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר"; הַיְנוּ, הַנְּשָׁמָה הִיא

פֶּרֶק ג א עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע, מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן

א עקביא. מטפה סרוחה. טפת שכבת זרע ואף על פי שבשעת העבור אינה סרוחה שאינה מסרחת ברחם האשה עד לאחר שלשה ימים וכשמסריח אינה ראויה להזריע מכל מקום קרי לה טפה סרוחה מפני שהיא קרובה להסריח מיד כשהיא חוץ למעי האשה. והמסתכל שבא מטפה סרוחה נצול מן הגאות. והמסתכל שעתיד לילך למקום עפר רמה ותולעה. נצול מן התאוה והחמדה אל הממון. והמסתכל שעתיד ליתן דין

הַשֹּׁרֶשׁ הַמְּשֹׁרָשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, וְהַגּוּף הוּא הֶעָנָף שֶׁנִּמְצָא בְּזֶה הָעוֹלָם, וְלָכֵן מִצַּד הַנְּשָׁמָה — וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, כִּי הֵם מְשֹׁרָשִׁים בָּעוֹלָם הַבָּא, לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ, שֶׁזֶּה הַגּוּף, הַנִּמְצָא כָּאן בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרַךְ נַחַת רוּחַ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוּכַל לְהִתְפָּאֵר עִמּוֹ, מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר, כִּי כְּשֶׁהָאָדָם נִמְצָא בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹבֵר עָלָיו מַה שֶּׁעוֹבֵר, צָרוֹת וְיִסּוּרִים, מְרִירוּת וּמַכְאוֹבִים, עֳנָשִׁים קָשִׁים וּמָרִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא מְגַלֶּה וּמְפַרְסֵם לְכֻלָּם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְפָּאֵר עִמּוֹ, וְנִמְשָׁךְ עָלָיו חֶסֶד אֵל. וְזֶה עֶשֶׂר פַּעַם מִסְפַּר אֵ"ל — עוֹלֶה יֵ"שׁ, כִּי אָדָם כָּלוּל מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת: הַגֻּלְגֹּלֶת לְכֶתֶר, הַמֹּחַ לְחָכְמָה, הַלֵּב לְבִינָה, יַד יָמִין לְחֶסֶד, יַד שְׂמֹאל לִגְבוּרָה, הַגּוּף לְתִפְאֶרֶת, שׁוֹק יָמִין לְנֵצַח, שׁוֹק שְׂמֹאל לְהוֹד, הַבְּרִית לִיסוֹד, וּבַת זוּגוֹ לְמַלְכוּת. וְהַתַּכְלִית בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁיִּזְכֶּה לְגַלּוֹת וּלְפַרְסֵם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ דֶּרֶךְ כָּל קוֹמַת גּוּפוֹ, שֶׁכָּלוּל מֵהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְלָכֵן כְּשֶׁהָאָדָם יוֹדֵעַ וּמַכִּיר אֶת חֲשִׁיבוּת נִשְׁמָתוֹ, שֶׁשָּׁרְשָׁהּ בָּעוֹלָם הַבָּא, וְתַכְלִיתוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם הוּא רַק עָנָף, לְגַלּוֹת רוּחָנִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁפָּע עָלָיו עֶשֶׂר פְּעָמִים אֵ"ל, שֶׁעוֹלֶה יֵ"שׁ, שֶׁזֶּה הַשַּׁ"י עוֹלָמוֹת, שֶׁזּוֹכִים הַצַּדִּיקִים בְּזֶה הָעוֹלָם. וְלָכֵן מַקְדִּימִים דַּיְקָא עִם מִשְׁנָה זוֹ, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִתְיָאֲשׁוּ מִכָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶם, וּכְשֶׁהָאָדָם יוֹדֵעַ יְדִיעוֹת אֵלּוּ, הוּא אַף פַּעַם לֹא יִשָּׁבֵר, אֶלָּא יֵדַע שֶׁמּוּסְרֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם, הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, שַׁיָּכִים גַּם לוֹ, וְיִתְעוֹרֵר גַּם הוּא לַחֲזֹר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

פֶּרֶק ג׳

א הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְּבָרִים, וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה; דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, אֶלָּא כְּשֶׁזּוֹכֶה לְיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ מֵאַיִן בָּאתָ, כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל אָדָם מִתְגָּאֶה, אֲשֶׁר זֶה טֶבַע שֶׁל כָּל אֶחָד, שֶׁנִּכְנָסוֹת בּוֹ יֵשׁוּת וְגֵאוּת, וְאָז הוּא מִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (סוֹטָה ד:): 'אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּתִיב הָכָא (מִשְׁלֵי טז, ה): "תּוֹעֲבַת הֲוָיָ"ה כָּל גְּבַהּ לֵב", וּכְתִיב הָתָם (דְּבָרִים ז, כו): "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ אָמַר, כְּאִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ח, יד): "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ" וְגוֹ'. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, כְּאִלּוּ בָּא עַל כָּל הָעֲרָיוֹת, כְּתִיב הָכָא: "תּוֹעֲבַת הֲוָיָ"ה כָּל גְּבַהּ לֵב", וּכְתִיב הָתָם (וַיִּקְרָא יח, כז): "כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל"' וְגוֹ', וְזֶה מֵבִיא אוֹתוֹ לְכָל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן יא), אֲשֶׁר גֵּאוּת וְנִאוּף תְּלוּיוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סוֹטָה ד:): 'אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, לְבַסּוֹף נִכְשָׁל בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָּצוּד"'.

וְלָכֵן הָעֵצָה הַיְעוּצָה — לִשְׁבֹּר אֶת גַּאֲוָתוֹ, לַחֲשֹׁב לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, הֲרֵי לְבַסּוֹף תָּמוּת, וְגוּפְךָ יוּבָא לִקְבוּרוֹת, וְלָכֵן מָה אַתָּה מִתְגָּאֶה?! וְאִם אַף־עַל־פִּי־כֵן מִתְגַּבֵּר עָלֶיךָ יִצְרְךָ, כִּי גַּם הָרְשָׁעִים מְדַבְּרִים מִיּוֹם הַמִּיתָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה כב, יג): "אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת" וְגוֹ', עַל זֶה אוֹמֵר: וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן; הַיְנוּ שֶׁתִּזְכֹּר, שֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹם, שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל כָּל מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלְּךָ, וְלֹא יוֹעִיל לְךָ שׁוּם דָּבָר. (קֹהֶלֶת יב, יד): "כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִיא בְמִשְׁפָּט

בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, אֶל מְקוֹם רִמָּה וְתוֹלֵעָה. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

עַל כָּל נֶעְלָם אִם טוֹב וְאִם רָע". וְצָרִיךְ שֶׁתִּזְכֹּר, אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהִתְבּוֹדֵד תָּמִיד אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁפֹּט אֶת עַצְמוֹ אֵיךְ הוּא מִתְנַהֵג, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן טו), וּכְשֶׁאָדָם שׁוֹפֵט אֶת עַצְמוֹ תָּמִיד בֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ, אָז מִשְׁתַּנֶּה לְגַמְרֵי לְטוֹבָה, כִּי כְּשֶׁיֵּשׁ דִּין לְמַטָּה, אֵין דִּין לְמַעְלָה. וְאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּל־כָּךְ חָזָק עִם עַצְמוֹ, שֶׁתָּמִיד יַחְשֹׁב שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה וְדָנִים אוֹתוֹ, וְהוּא צָרִיךְ לְתָרֵץ אֶת עַצְמוֹ, וּלְהוֹכִיחַ שֶׁהוּא צוֹדֵק, כִּי אַחֶרֶת הוּא שַׁקְרָן גָּדוֹל. וְלֹא נִקְרָא יְרֵא שָׁמַיִם, אֶלָּא מִי שֶׁחָזָק בָּזֶה, שֶׁתָּמִיד חוֹשֵׁב שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה, וּמַצְדִּיק אֶת מַעֲשָׂיו, כִּי אִם רוֹאֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ צוֹדֵק, הוּא תֵּכֶף־וּמִיָּד צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, פֶּן יָבוֹאוּ עָלָיו עֳנָשִׁים קָשִׁים וּמָרִים. וְזֶה עִקַּר שְׁלֵמוּת הָאֱמֶת, כְּשֶׁאָדָם תָּמִיד מְצַיֵּר לִפְנֵי עֵינָיו, שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה וְדָנִים אוֹתוֹ, וְהוּא מוֹכִיחַ שֶׁהַצֶּדֶק עִמּוֹ, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹכִיחַ, עָלָיו לִזְכֹּר, שֶׁהוּא צָרִיךְ כְּבָר לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לִפְנֵי שֶׁיִּהְיֶה מְאֻחָר. וְהִנֵּה כְּתִיב (קֹהֶלֶת ז, כ): "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ תְּהִלִּים, פָּרָשָׁה טז, סִימָן ב'): 'אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיִיתִי מֶלֶךְ, הִמְלַכְתִּיךָ עָלַי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אֵינִי מַחֲזִיק לְךָ טוֹבָה, טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ, וּלְמִי הִיא טוֹבָתִי? לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא לְצַדִּיק קָדוֹשׁ, עַד שֶׁיִּנָּתֵן בָּאָרֶץ, לָמָּה? שֶׁיֵּצֶר הָרַע מֵצֵר לוֹ, וְאֵין מַאֲמִין בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה עַד יוֹם מוֹתוֹ. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה (קֹהֶלֶת ז, כ): "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא", לְפִיכָךְ אֵינוֹ קוֹרְאוֹ קָדוֹשׁ, עַד שֶׁיִּנָּתֵן בָּאָרֶץ, לְכָךְ נֶאֱמַר (תְּהִלִּים טז, ג): "לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ", וַאֲפִלּוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם לֹא נִקְרְאוּ קְדוֹשִׁים, עַד שֶׁנִּתְּנוּ בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב טו, טו): "הֵן בִּקְדֹשָׁו לֹא יַאֲמִין", נִמְצָא, שֶׁכָּל אָדָם, כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי, הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפָּאֵר שֶׁהוּא צַדִּיק. אַדְּרַבָּה, אָדָם צָרִיךְ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, כִּי אֲפִלּוּ גְּדוֹלֵי וּמִבְחֲרֵי הַצַּדִּיקִים חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ו'), שֶׁהַצַּדִּיקִים עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה עַל תְּשׁוּבָה, פֶּן גִּשְּׁמוּ אֶת אֱלָקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים צְרִיכִים לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה עַל חַטֹּאת נְעוּרֵיהֶם. וְזֶה מֵאַיִן בָּאתָ? מִטִּפָּה סְרוּחָה; הַיְנוּ שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהִתְעוֹרֵר בִּתְשׁוּבָה דַּיְקָא מִטִּפָּה סְרוּחָה, שֶׁזֶּה חַטֹּאת נְעוּרִים שֶׁעָבַר (עַיֵּן נֹעַם אֱלִימֶלֶךְ, פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא). וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה; שֶׁתָּמִיד צְרִיכִים לַחֲשֹׁב, שֶׁלְּבַסּוֹף יָמוּת, וְיַכְנִיסוּ אֶת גּוּפוֹ בַּקֶּבֶר, וְיֹאכְלוּהוּ הַתּוֹלָעִים, וְלָכֵן לָמָּה לוֹ לְחַכּוֹת עַד אָז, וְלַעֲבֹר עֳנָשִׁים קָשִׁים וּמָרִים?! יוֹתֵר טוֹב שֶׁיִּתְוַדֶּה עַכְשָׁו בַּחַיִּים חַיּוּתוֹ, קֹדֶם שֶׁיִּצְטָרֵךְ לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לְמַעְלָה, כִּי זְכֹר אֲשֶׁר **וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן? לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**; וְאָז כְּבָר יִהְיֶה מְאֻחָר, וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ לְדַבֵּר תָּמִיד

הוּא: ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ, אִישׁ אֶת

וחשבון פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה: ב בשלומה של מלכות. ואפילו של אומות העולם: חיים בלעו. דכתיב (חבקוק א) ותעשה אדם כדגי הים (עבודה זרה ד:). מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חבירו. אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מחבירו בולע את

אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְהַבֵּן אֶל אָבִיו, וְתָמִיד תָּדִין אֶת עַצְמְךָ בֵּינְךָ לְבֵין קוֹנְךָ, וְעַל־יְדֵי־זֶה תִּחְיֶה תָּמִיד עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, הַיְנוּ כְּשֶׁאָדָם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְדַבֵּר אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא שָׂם לִפְנֵי עֵינָיו שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נִמְצָא אִתּוֹ, עִמּוֹ, וְאֶצְלוֹ, וְאָז כָּל הַחַיִּים שֶׁלּוֹ כְּבָר הוֹלְכִים בְּצוּרָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי, כִּי הוּא תָּמִיד שָׂם לִפְנֵי עֵינָיו, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִסְתַּכֵּל עָלָיו, וְצוֹפֶה וּמַבִּיט עַל כָּל מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יְרֵא שָׁמַיִם אֲמִתִּי, וּכְבָר אַף פַּעַם לֹא יָבוֹא לִידֵי חֵטְא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַמַּלְכוּת הוּא הַדִּבּוּר, כַּמּוּבָא (תִּקּוּנֵי זֹהַר הַקְדָּמָה) 'מַלְכוּת פֶּה', וּצְרִיכִים לְבַקֵּשׁ תָּמִיד עַל שְׁלוֹם הַדִּבּוּר, כִּי כָּל הַצָּרוֹת שֶׁאָדָם סוֹבֵל, הוּא רַק מֵחֲמַת הַדִּבּוּר שֶׁמַּפְקִירוֹ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לח) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים קמח, ח): "רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ", הַדִּבּוּר גּוֹרֵם לְרוּחַ סְעָרָה בַּמֹּחַ שֶׁל הָאָדָם, וְרוּחַ סְעָרָה הַזֶּה הוּא הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל, שֶׁמִּמֶּנּוּ בָּאִים כָּל הַקִּטְרוּגִים וְהַנִּסְיוֹנוֹת, וְכָל הַמַּלְשִׁינוּת וְהָרָעוֹת שֶׁדּוֹבְרִים עַל הָאָדָם בָּא מֵרוּחַ סְעָרָה הַזֶּה, כִּי הוּא בְּחִינַת (בְּרֵאשִׁית ו, יג): "קֵץ כָּל בָּשָׂר", שֶׁעוֹשֶׂה קֵץ וָסוֹף לְכָל בָּשָׂר. וּבְנֵי־אָדָם שֶׁהֵם דָּנִים אֶת כָּל אָדָם לְכַף חוֹבָה, וְחוֹקְרִים תָּמִיד עַל חוֹבוֹת בְּנֵי־אָדָם, הֵם בִּבְחִינַת "קֵץ כָּל בָּשָׂר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כח, ג): "קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ וּלְכָל תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר" (עַיֵּן זֹהַר מִקֵּץ קצג.), שֶׁהוּא חוֹקֵר תָּמִיד לַעֲשׂוֹת תַּכְלִית וְכִלָּיוֹן לְכָל דָּבָר, וּלְעוֹרֵר דִּין וּלְהַלְשִׁין וּלְקַטְרֵג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נז, כ): "וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ, כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל", וְזֶה הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת שֶׁהוּא הַדִּבּוּר, יִהְיֶה תָּמִיד בְּשָׁלוֹם, וְלֹא יְקַטְרֵג עַל הַזּוּלַת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ; כִּי אִם לֹא יִרְאֶה מֵהַדִּבּוּר רַע שֶׁהוּא הַמַּלְכוּת, אֲזַי אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ, שֶׁזֶּה עֲוֹן הֶחָמוּר שֶׁל לְשׁוֹן הָרָע, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּעֲנִית ח.): 'אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב (קֹהֶלֶת י, יא): "אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן", לֶעָתִיד לָבוֹא מִתְקַבְּצוֹת וּבָאוֹת כָּל הַחַיּוֹת אֵצֶל הַנָּחָשׁ, וְאוֹמְרִים לוֹ: אֲרִי דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, זְאֵב טוֹרֵף וְאוֹכֵל, אַתָּה, מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ? אָמַר לָהֶם: וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן'; וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ, שֶׁאַתָּה נוֹשֵׁךְ בְּנֵי־אָדָם וְהוֹרְגָן, וְהוּא אוֹמֵר: מַה יִּתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן שֶׁמְּסַפֵּר לְשׁוֹן־הָרָע, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה. וּלְפִיכָךְ מְבִיאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּדִין אֵצֶל נָחָשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִשִּׁיא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּמִתְבַּיְּשִׁין עִמּוֹ מְסַפְּרֵי לְשׁוֹן־הָרָע. וְאָמְרוּ (תַּנְחוּמָא מְצֹרָע): מִי קָשֶׁה, הַמַּכֶּה בַּחֶרֶב אוֹ מַכֶּה בַּחֵץ, הַמַּכֶּה בַּחֶרֶב אֵינוֹ יָכוֹל לְהָמִית אֶת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אִם־כֵּן קָרֵב אֶצְלוֹ וְנָגַע בּוֹ, וְהַמַּכֶּה בַּחֵץ אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא זוֹרֵק הַחֵץ וּמַכֶּה אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ. לְכָךְ נִמְשַׁל מְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע לְחֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה ט, ז): "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר", וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים נז, ה): "בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים, וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה", כִּי אָדָם עוֹמֵד כָּאן וּמְדַבֵּר לְשׁוֹן־הָרָע וְהוֹרֵג לְמֶרְחַקִּים. וְעַל־כֵּן אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים דַּיְקָא

חבירו: ג יראי ה׳ איש אל רעהו. הרי כאן שניס: וידום. לשון קול דממה דקה כדרך השונה יחידי שהוא שונה בלחש: כי נטל עליו. כאלו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד:

רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ: ג רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים א), **"וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב". אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי**

הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שְׁמֹר עַל הַדִּבּוּר שֶׁלְּךָ שֶׁנִּקְרָא מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ, כִּי אִם אָדָם לֹא יִפְחֹד מֵהַדִּבּוּר, יָכוֹל לִבְלֹעַ אֶת רֵעֵהוּ לְגַמְרֵי, כִּי הַדִּבּוּר הוּא כְּחֵץ שֶׁהוֹרֵג אֶת הָאָדָם, כִּי רַבִּי חֲנִינָא הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת בְּעַצְמוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל, אֲבָל הוּא חַי בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי, שֶׁאָז הָיוּ קוֹנִים אֶת מִשְׂרַת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכֶסֶף מָלֵא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יוֹמָא יח.): 'תַּרְקְבָא דְּדִינָרֵי עַיִּילָא לֵיהּ מָרְתָא בַּת בַּיְתוֹס לְיַנַּאי מַלְכָּא עַל דְּאוֹקְמֵיהּ לִיהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא בְּכֹהֲנֵי רַבְרְבֵי; כִּי הוּא הָיָה בַּעְלָהּ, וְלָכֵן קָנְתָה בִּשְׁבִילוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה הַגְּדוֹלָה, וְרַבִּי חֲנִינָא נִשְׁאַר סְגַן לְכַמָּה כֹּהֲנִים, אֲשֶׁר הוּא הָיָה בֶּאֱמֶת רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, אַךְ מֵחֲמַת שֶׁהָיוּ אָז רְשָׁעִים, וְקָנוּ אֶת הַכְּהֻנָּה בְּכֶסֶף מָלֵא, עַל־יְדֵי־זֶה מֵתוּ בְּכָל שָׁנָה, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (יוֹמָא ט.): 'אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי י, כז): "יִרְאַת ה׳ תּוֹסִיף יָמִים, וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה", "יִרְאַת ה׳ תּוֹסִיף יָמִים" — זֶה מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, שֶׁעָמַד אַרְבַּע־מֵאוֹת וְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְלֹא שִׁמְּשׁוּ בּוֹ אֶלָּא שְׁמוֹנָה־עָשָׂר כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, "וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה" — זֶה מִקְדָּשׁ שֵׁנִי, שֶׁעָמַד אַרְבַּע־מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְשִׁמְּשׁוּ בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ־מֵאוֹת כֹּהֲנִים. צֵא מֵהֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, וּשְׁמוֹנִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל, עֶשֶׂר שֶׁשִּׁמֵּשׁ יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי, וְאָמְרֵי לָהּ אַחַת־עֶשְׂרֵה שֶׁשִּׁמֵּשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוּם, מִכָּאן וְאֵילָךְ צֵא וַחֲשֹׁב כָּל אֶחָד וְאֶחָד לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ'. וְרַבִּי חֲנִינָא נִשְׁאַר סְגַן, וְעַל־כֵּן אָמַר, שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת שֶׁהוּא הַדִּבּוּר, לֹא לְדַבֵּר נֶגֶד הַכֹּהֲנִים גְּדוֹלִים דְּאָז, כִּי הֵם הָיוּ רְשָׁעִים, וַחֲשׁוּדִים הָיוּ לַהֲרֹג אֶת מִי שֶׁדִּבֵּר נֶגְדָּם, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עֲבוֹדָה זָרָה ד.) עַל הַפָּסוּק (חֲבַקּוּק א, יד): '"וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא מֹשֵׁל בּוֹ", מָה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בּוֹלֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ, אַף בְּנֵי־אָדָם, אִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת, כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בּוֹלֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ'; וְהַיְנוּ דִּתְנַן, רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ג שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כִּי בְּהֶכְרֵחַ כְּשֶׁמִּתְוַעֲדִים בְּיַחַד שְׁנֵי יְהוּדִים, צְרִיכִים לְדַבֵּר אֶחָד עִם הַשֵּׁנִי דִּבּוּרֵי אֱמוּנָה וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וְדִבּוּרֵי תוֹרָה, כִּי לֹא בְּחִנָּם זִמְּנָם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַחַד, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּחַזְּקוּ אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי, וַאֲפִלּוּ שֶׁמְּדַבְּרִים דִּבּוּרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, תָּמִיד יִשְׁתַּדְּלוּ שֶׁיֵּצֵא מִדִּבּוּרֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, כִּי אִם לֹא, זֶה מוֹשַׁב לֵצִים. וּמֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק: "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב". וּמוּבָא (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן יג): "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב", מַאן מוֹשַׁב לֵצִים דָּא לִילִי"ת, אִימָּן דְּעֵרֶב רַב דְּאִיהִי מְסַאֲבָה כְּנִדָּה בְּמוֹשָׁבָהּ, וְכֵן עֵרֶב רַב מְסָאֲבִין בְּמוֹשָׁבָם לְצַדִּיקַיָּא דְּיָתְבִין בֵּינַיְהוּ כְּנִדָּה. כִּי בְּמָקוֹם שֶׁיּוֹשְׁבִים שְׁנֵי אֲנָשִׁים, וְלֹא מְדַבְּרִים דִּבְרֵי תוֹרָה וֶאֱמוּנָה, הַמָּקוֹם הַזֶּה מְטַמֵּא, וּצְרִיכִים לִבְרֹחַ מִשָּׁם. וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּשֶׁפּוֹגֵשׁ בֶּן אָדָם, אֲפִלּוּ שֶׁיְּסַפְּרוּ כָּל מִינֵי סִפּוּרִים, עִם כָּל זֹאת צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיס בְּתוֹךְ הַדִּבּוּרִים גַּם דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוֹשַׁב לֵצִים, חַס וְשָׁלוֹם. אֲבָל שְׁנַיִם

ד **ולא אמרו עליו דברי תורה.** ובברכת המזון שמברכים על השלחן יוצאין ידי חובתן. וחשוב כאלו אמרו עליו דברי תורה. כך שמעתי: **מזבחי מתים.** תקרובת עבודה זרה דכתיב (תהלים קו) ויצמדו לבעל

תּוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מַלְאָכִי ג), **"אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ". אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם. מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר** (אֵיכָה ג), **יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו:**

ד **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ**

שֶׁיּוֹשְׁבִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם; כִּי בָּזֶה שֶׁאִישׁ מְחַזֵּק אֶת רֵעֵהוּ, וּמְדַבֵּר עִמּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, בָּזֶה הוּא מוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה בָּעוֹלָם, וּמָה גַּם שֶׁכָּל הַדִּבּוּרִים שֶׁאֶחָד מְדַבֵּר עִם הַשֵּׁנִי וּמְחַזֵּק אוֹתוֹ עִם הַדִּבּוּרִים, אֵינָם הוֹלְכִים לָרִיק, אֶלָּא נִרְשָׁמִים לְמַעְלָה. וּמֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק (מַלְאָכִי ג, טז): "אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע, וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ"; הַיְנוּ כְּשֶׁאֶחָד מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בְּיִרְאַת שָׁמַיִם וְדִבּוּרֵי אֱמוּנָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה מִזֶּה סֵפֶר לְמַעְלָה, כִּי כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בְּעִנְיְנֵי יִרְאַת שָׁמַיִם וֶאֱמוּנָה, אֵינוֹ הוֹלֵךְ לָרִיק, אֶלָּא נִכְתָּב מִזֶּה סֵפֶר לְמַעְלָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (אֵיכָה ג, כח): "יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו"; אֲפִלּוּ בַּר יִשְׂרָאֵל אֶחָד, שֶׁאֵין לוֹ עִם מִי לְדַבֵּר, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר אֶל עַצְמוֹ דִּבּוּרֵי תוֹרָה, דִּבּוּרֵי יִרְאַת שָׁמַיִם, אֱמוּנָה וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּמְחַזֵּק וּמְעוֹדֵד אֶת עַצְמוֹ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! תָּמִיד לְחַזֵּק אֶת עַצְמְךָ אֲפִלּוּ בֵּינְךָ לְבֵין עַצְמְךָ, כִּי הוּא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, לְדַבֵּר לְעַצְמוֹ דִּבּוּרֵי חִזּוּק, וְלֹא לָתֵת לְעַצְמוֹ לִפֹּל, וְכָל שֶׁכֵּן וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְהִשְׁתַּדֵּל לְחַזֵּק אֶת אֲחֵרִים, וְתָמִיד כְּשֶׁתִּתְוַעֵד עִם הַזּוּלַת, אֲפִלּוּ תְּדַבְּרוּ בְּדִבּוּרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, עִם כָּל זֹאת תָּמִיד תִּרְאֶה לְהַכְנִיס בְּתוֹךְ הַדִּבּוּרִים דִּבּוּרֵי תוֹרָה, אֲפִלּוּ שֶׁחֲבֵרְךָ לֹא יַרְגִּישׁ, וּבְאֹפֶן הַזֶּה אַף פַּעַם לֹא יִהְיֶה מוֹשַׁב לֵצִים, וַאֲפִלּוּ עִם אִשְׁתְּךָ וְעִם יְלָדֶיךָ, תָּמִיד תַּכְנִיס בְּתוֹךְ הַדִּבּוּרִים שֶׁמְּדַבְּרִים וּמְסַפְּרִים דִּבּוּרִים וְסִפּוּרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ — דִּבּוּרֵי אֱמוּנָה וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וְסִפּוּרֵי צַדִּיקִים וְדִבְרֵי תּוֹרָה, וּבָזֶה שֶׁתַּרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ לְדַבֵּר הֵן עִם עַצְמְךָ וְהֵן עִם אֲחֵרִים רַק דִּבּוּרֵי תּוֹרָה וֶאֱמוּנָה, תִּזְכֶּה לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ עָלֶיךָ תָּמִיד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ד שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים:

צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בֶּאֱמֶת אֵין שׁוּם מְצִיאוּת בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, הֵם עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וּמוּבָא בְּכִתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל (שַׁעַר הַגִּלְגּוּלִים), אֲשֶׁר נְשָׁמוֹת שֶׁצְּרִיכוֹת תִּקּוּן, חוֹזְרוֹת וּמִתְגַּלְגְּלוֹת בְּבַעֲלֵי חַיִּים, וּבְצוֹמֵחַ, וּבְדוֹמֵם, וְהַכֹּל כְּפִי פְּגָמוֹ, וְלָכֵן בְּעֵת שֶׁאָדָם אוֹכֵל, הוּא צָרִיךְ לֵישֵׁב בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ גָּדוֹל, וּבְשָׁעָה שֶׁאוֹכֵל עָלָיו לְכַוֵּן — מִי יוֹדֵעַ אֵיזוֹ נְשָׁמָה מְגֻלְגֶּלֶת בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם וּבַיְּרָקוֹת וּבַפֵּרוֹת, וּבַדָּגִים וּבַבָּשָׂר שֶׁאוֹכֵל, וְלָכֵן עָלָיו לִשְׁמֹר מְאֹד בְּעֵת הָאֲכִילָה, לֹא לְדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, כִּי אָז אֵין תִּקּוּן לַנֶּפֶשׁ הַמְגֻלְגֶּלֶת בְּתוֹךְ הַמַּאֲכָלִים, וְאַדְּרַבָּה, יֵשׁ לַנֶּפֶשׁ צַעַר גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא מוֹרִידָהּ

מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה כח), כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם. אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל מא), "וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'": ה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה

פטור ויאכלו זבחי מתים: מלאו קיא צואה. ועבודה זרה קרויה צואה דכתיב (ישעיה ל) צא תאמר לו: בלי מקום. בשביל שלא הזכירו שמו של המקום ברוך הוא על השלחן: שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. מיד כשדבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני ה'. ויש אומרים מראשו של מקרא הוא יוצא. דכתיב והמזבח עץ שלש אמות. אל תקרי אמות אלא אמות. כמו יש אם למקרא. שלש כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה מקרא. משנה. וגמרא. שצריך אדם לדבר כהן על השלחן. ואז קרוי שלחן אשר לפני ה'. כך פירש רש"י: ה הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי. ומחשב בלבו

יוֹתֵר וְיוֹתֵר. וְלָכֵן כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם, שֶׁאָז הֵם מְחֻיָּבִים בְּזִמּוּן, עֲלֵיהֶם לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה בְּעֵת הָאֲכִילָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ עֲלִיָּה לַנֶּפֶשׁ הַמְגֻלְגֶּלֶת בְּתוֹךְ הַמַּאֲכָלִים, וְיוֹצֵא כָּרוֹז (יְחֶזְקֵאל מא, כב): "וַיְדַבֵּר אֵלַי, זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי הֲוָיָ"ה", כִּי עַל־יְדֵי שֶׁאוֹמְרִים דִּבְרֵי תוֹרָה בְּעֵת הָאֲכִילָה, מַעֲלִים אֶת הַנְּפָשׁוֹת הַמְגֻלְגָּלוֹת בְּתוֹךְ הַמַּאֲכָלִים, וּמוּבָא בַּזֹּהַר (תְּרוּמָה קנג.): 'כְּשֶׁמְּחַדְּשִׁים חִדּוּשֵׁי תוֹרָה בְּעֵת הַסְּעֻדָּה, אִיקְרֵי סְעֻדָּתָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְהֲנֵי מִנֵּהּ, וְעַל דָּא כְּתִיב (יְחֶזְקֵאל מא, כב): "זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי הֲוָיָ"ה", דְּהָא מִלִּין דְּאוֹרַיְתָא יִסְתַּחֲרוּן לְהַאי אֲתַר'; וּלְהֶפֶךְ כְּשֶׁאֵין הָאָדָם מְדַבֵּר דִּבְרֵי תוֹרָה בְּעֵת הַסְּעֻדָּה, אֶלָּא דְּבָרִים בְּטֵלִים וּדְבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, אֲזַי כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה כח, ח): "כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם", זִבְחֵי מֵתִים דַּיְקָא, כִּי נַפְשׁוֹת הַמֵּתִים מְגֻלְגָּלוֹת בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, וְלֹא נִשְׁאַר מֵהָאֹכֶל כְּלוּם אֶלָּא קִיא צוֹאָה, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבַן, בְּלִי מָקוֹם — מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי גֵּרֵשׁ מִשָּׁם אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא — אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ. וְזֶה מַה שֶּׁנּוֹהֲגִים צַדִּיקִים לוֹמַר דִּבְרֵי תוֹרָה בְּעֵת הָאֲכִילָה דַּיְקָא, שֶׁאָז נַעֲשֶׂה יִחוּד בֵּין קֻדְשָׁא לִשְׁכִינְתָּא אַפִּין בְּאַפִּין, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן סב) בְּסוֹד (רוּת ב, יד): "לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם"; כִּי בֶּאֱמֶת גַּם בַּמַּאֲכָלִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל, יֵשׁ בָּזֶה אֱלֹקוּת. וְזֶה שֶׁמָּצִינוּ, אֲשֶׁר הָיוּ צַדִּיקִים שֶׁבְּעֵת אֲכִילָתָם אֵיזֶה דְּבַר מַאֲכָל, נִתְגַּלְּתָה לָהֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁהָיְתָה מְגֻלְגֶּלֶת שָׁם. וְשָׁמַעְתִּי מִצַּדִּיק אֶחָד, שֶׁיָּשַׁב פַּעַם אֵצֶל סְעֻדַּת רַבּוֹ, וְאָכַל אָז מָרָק, וּבְאֶמְצַע אֲכִילַת הַמָּרָק, אָמַר לְפֶתַע רַבּוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: "אֲנִי מוֹחֵל לְךָ", "אֲנִי מוֹחֵל לְךָ", "אֲנִי מוֹחֵל לְךָ", וְהָיָה פֶּלֶא בְּעֵינָיו מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה, וְשָׁאַל אֶת רַבּוֹ, וְעָנָה לוֹ: עַכְשָׁו נִתְרָאָה לִי מִתּוֹךְ הַמָּרָק פַּרְצוּף אָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה חַיָּב לִי כֶּסֶף, וְהוּא הִתְחַנֵּן שֶׁאֶמְחֹל לוֹ, כִּי אֵין לוֹ תִּקּוּן, וְלֹא יָכוֹל לַעֲלוֹת אֶל מְקוֹמוֹ, וְעַל זֶה אָמַרְתִּי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: "אֲנִי מוֹחֵל לְךָ" וְנֶעֱלַם. וּבֶאֱמֶת מִי שֶׁדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ תָּמִיד, רוֹאֶה דְּבָרִים כָּאֵלּוּ בִּקְבִיעוּת. וּמִכָּל שֶׁכֵּן וְכָל שֶׁכֵּן אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים הַזּוֹכִים לְיַחֵד יִחוּדִים עַל כָּל כַּף וְכַף, וְעַל כָּל לְעִיסָה וּלְעִיסָה, אֶצְלָם מִתְגַּלִּים בְּעֵת הָאֹכֶל דְּבָרִים נִפְלָאִים מְאֹד. וְעַל צַדִּיקִים כָּאֵלּוּ אָמְרוּ (תַּנְחוּמָא בְּרֵאשִׁית): 'אַשְׁרֵיהֶם הַצַּדִּיקִים וְאַשְׁרֵי דְּבֵקֵיהֶם', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ה הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: צָרִיךְ

דברי הבאי: הרי זה מתחייב בנפשו. לפי שלילה הוא זמן למזיקים. והמהלך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הליסטים וכמה פגעים רעים. ואם היה מחשב בדברי תורה היתה תורתו משמרתו:

וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וּמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, הֲרֵי זֶה

שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ זַ"ל גִּלָּה לָנוּ נוֹרָאוֹת נִפְלָאוֹת עַל מִשְׁנָה זוֹ (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נב), שֶׁכְּבַר יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא לִידֵי בִּטּוּל כָּזֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה נִכְלָל לְגַמְרֵי בִּמְחֻיַּב הַמְּצִיאוּת, הַיְנוּ שֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ נִצְחִי. וְאִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְבִטּוּל כָּזֶה, אֶלָּא עַל-יְדֵי הִתְבּוֹדְדוּת, שֶׁיַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְדַבֵּר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְהַבֵּן אֶל אָבִיו, וְעַל-יְדֵי שֶׁיַּתְמִיד בְּדָבָר זֶה, לְבַקֵּשׁ וּלְהִתְחַנֵּן מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁיְּבַטֵּל אֶת כָּל הַתַּאֲווֹת וְהַמִּדּוֹת רָעוֹת שֶׁלּוֹ, אָז יַגִּיעַ לְבִטּוּל כָּזֶה, עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה לִפְנֵי מַרְאֵה עֵינָיו, אֶלָּא אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. אֲבָל הַהִתְבּוֹדְדוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת בַּלַּיְלָה, בְּעֵת שֶׁהָעוֹלָם פְּנוּי מִטִּרְדוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי בַּיּוֹם עַל-יְדֵי שֶׁרוֹדְפִים הָעוֹלָם אַחַר הָעוֹלָם הַזֶּה, זֶה מְבַטֵּל וּמְבַלְבֵּל אֶת הָאָדָם מִלְּהִתְדַּבֵּק וּלְהִכָּלֵל בַּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ טָרוּד, אַף-עַל-פִּי-כֵן מֵאַחַר שֶׁהָעוֹלָם טְרוּדִים אָז וְרָצִים אַחַר הֶבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, עַל-יְדֵי-זֶה קָשֶׁה אָז לָבוֹא לִידֵי בִּטּוּל. וְגַם צְרִיכִים שֶׁתִּהְיֶה הַהִתְבּוֹדְדוּת בְּמָקוֹם מְיֻחָד, דְּהַיְנוּ מִחוּץ לָעִיר בְּדֶרֶךְ יְחִידִי, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הוֹלְכִים שָׁם בְּנֵי-אָדָם, וִיבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וִיפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, הַיְנוּ אֶל בִּטּוּל אֱמֶת אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְזֶה מַה שֶּׁגִּלָּה הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי: הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה הַיְנוּ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁהוּא עֵר בַּלַּיְלָה בְּשָׁעָה שֶׁכֻּלָּם יְשֵׁנִים, וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי, שֶׁיּוֹצֵא לַשָּׂדֶה אוֹ לַיַּעַר חוּץ לַיִּשּׁוּב לְהִתְבּוֹדֵד עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, שֶׁמְּבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְאֵינוֹ שָׂם אֶל לִבּוֹ כְּלָל מַה שֶּׁקּוֹרֶה בָּזֶה הָעוֹלָם, אֶלָּא מְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ, שֶׁהַכֹּל הוּא אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְדָבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, הֲרֵי זֶה הַיְנוּ עַל-יְדֵי-זֶה מַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ, שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, הַיְנוּ שֶׁנִּכְלָל בִּמְחֻיַּב הַמְּצִיאוּת שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא שֶׁהוּא נִצְחִי. אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְקַיֵּם דָּבָר זֶה בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת, לָצֵאת בְּכָל לַיְלָה לַשָּׂדֶה וְיַעַר, וּלְהִתְבּוֹדֵד עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְסַפֵּר לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ כָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת גְּמוּרָה, וְעַל-יְדֵי-זֶה יִזְכֶּה לְהִכָּלֵל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וּצְרִיכִים לְקַיֵּם אֶת זֶה בְּלִי שׁוּם חָכְמוֹת. וְכָךְ הִתְנַהֲגוּ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ הַיְקָרִים מֵעוֹלָם, אֵלּוּ שֶׁרָצוּ לְצַיֵּת אֶת רַבֵּנוּ זַ"ל. וּמִי שֶׁבֶּאֱמֶת רוֹצֶה לְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל, וְקָשֶׁה וְכָבֵד לוֹ לָצֵאת לַשָּׂדֶה אוֹ לַיַּעַר בַּלַּיְלָה, צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע אֶת אֲשֶׁר מוּבָא מֵרַבִּי חַיִּים וִיטַאל זי"ע (הַקְדָּמָה לְסֵפֶר שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה): הַנְּבִיאִים כָּל יְמֵיהֶם נִדְבְּקוּ בְּקוֹנָם, וּבְאֶמְצָעוּת הַדְּבֵקוּת שָׁרְתָה עֲלֵיהֶם רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ, לְהוֹרוֹתָם אֵיזֶה דֶּרֶךְ יִשְׁכָּן אוֹר, וּלְהָאִיר עֵינֵיהֶם בְּרָזֵי תּוֹרָה וְכוּ', וְאַחֲרֵיהֶם בָּאוּ הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הַנִּקְרָאִים פְּרוּשִׁים, וּבִקְּשׁוּ לָצֵאת בְּעִקְּבוֹתֵיהֶם שֶׁל נְבִיאִים וּלְהִתְדַּמּוֹת לָהֶם בִּמְעָרוֹת צוּרִים וּבְמִדְבָּרוֹת, וּפָרְשׁוּ מִדַּרְכֵי בְּנֵי-אָדָם, וּמֵהֶם פְּרוּשִׁים בְּבָתֵּיהֶם כְּדִמְיוֹן הוֹלְכֵי מִדְבָּרִיּוֹת, וְכָל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ לְהַלֵּל אֶת בּוֹרְאָם בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּבְשִׁירֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הַמְשַׂמְּחִים אֶת הַלֵּב, עַד אֲשֶׁר תִּדְבַּק מַחְשַׁבְתָּם בְּכֹחַ וָחֵשֶׁק נִמְרָץ בָּאוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים, וְהִתְמִידוּ בְּכָךְ כָּל יְמֵיהֶם, עַד אֲשֶׁר עָלוּ לְמַדְרֵגַת רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ, וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ, עַיֵּן שָׁם. רוֹאִים מִזֶּה, שֶׁאָדָם יָכוֹל לָשֶׁבֶת בְּחַדְרוֹ, וְלִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּדִמְיוֹן הוֹלְכֵי מִדְבָּרִיּוֹת, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ אֶל דְּבֵקוּת עֶלְיוֹנָה, עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ עֲלֵיהֶם אוֹר וָזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ,

שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָלֶכֶת בַּשָּׂדֶה אוֹ בַּיַּעַר, יָכוֹל לָשֶׁבֶת בְּחַדְרוֹ בְּבֵיתוֹ בְּדִמְיוֹן הוֹלְכֵי מִדְבָּרִיּוֹת וּמִתְחַבְּאִים בִּמְעָרוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים, אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ בָּזֶה הָעוֹלָם כְּלָל, כִּי בָּזֶה הָעוֹלָם יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לְדַרְגוֹת קְדוֹשׁוֹת כָּאֵלּוּ, עַד שֶׁיָּגוּר בַּבַּיִת כְּבַעְלֶיהָ, הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה וְיִהְיֶה מְעֹרָב עִם בְּנֵי־אָדָם, וִידַבֵּר אִתָּם שִׂיחוֹת עַל דָּא וְעַל הָא, וּבְמֹחַ מַחֲשַׁבְתּוֹ יִבְרַח בְּכָל פַּעַם בִּדְבֵקוּת עֶלְיוֹנָה בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אַשְׁרֵיהֶם הַצַּדִּיקִים וְאַשְׁרֵי דְּבֵקֵיהֶם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: ו רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה, נוֹתְנִים עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ: ז רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן

ו עול מלכות. משא מלך ושרים: דרך ארץ. עמל וטורח הפרנסה לפי שמלאכתו מתברכת: הפורק ממנו עול תורה. האומר קשה עולה של תורה ואיני

ו **כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נז), שֶׁמֵּהַכָּבֵד בָּא הַכַּעַס, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת סא.): 'כָּבֵד כּוֹעֵס'. וּמִזֶּה נִתְעוֹרֵר הַמְקַטְרֵג הַגָּדוֹל שֶׁהוּא עֵשָׂו, הוּא אֱדוֹם, שֶׁאֲחִיזָתוֹ בַּכָּבֵד, כַּמּוּבָא (זֹהַר פִּנְחָס רלא.): וְהוּא אַדְמוֹנִי, שֶׁהוּא בְּחִינַת כָּבֵד, שֶׁהוּא מָלֵא דָּם. וּמִן הַמְקַטְרֵג הָעֶלְיוֹן, נִתְעוֹרְרִים וְנִשְׁתַּלְשְׁלִים מְקַטְרְגִים וְצָרִים עַל הָאָדָם הַכּוֹעֵס, וְשׁוֹלְטִים עָלָיו, וְאֵינָם יְרֵאִים מִמֶּנּוּ, כִּי עַל־יְדֵי הַכַּעַס נִדְמֶה לָהֶם כִּבְהֵמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים מט, כא): "נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ", כִּי עִקַּר הַמּוֹרָא שֶׁמִּתְיָרְאִים מִן הָאָדָם הוּא רַק שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר (בְּרֵאשִׁית ט, ב): "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ" וְגוֹ', וְזֶה בָּא עַל־יְדֵי הַצֶּלֶם אֱלֹקִים שֶׁבִּפְנֵי הָאָדָם, וְעַל־יְדֵי הַצֶּלֶם הַזֶּה הָאָדָם הוּא אָדָם, וּכְשֶׁסָּר צַלְמוֹ, אֲזַי יוֹצֵא מִגֶּדֶר אָדָם לְגֶדֶר בְּהֵמָה, וְאָז סָר מוֹרָאוֹ, וְלָכֵן לֹא מְפַחֲדִים מִמֶּנּוּ. וְעִקַּר הַצֶּלֶם הַמֵּאִיר בָּאָדָם הוּא חָכְמַת הַבּוֹרֵא, חָכְמַת הָאָדָם שֶׁנִּתַּן בּוֹ יִתְרוֹן עַל הַבְּהֵמָה, וְהִיא הַמְּאִירָה בִּפְנֵי הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ח, א): "חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו", וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (פְּסָחִים סו:): עַל־יְדֵי הַכַּעַס, אִם חָכָם הוּא — חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת. וְאָז צִלּוֹ סָר וּפָנָיו נוֹפְלִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב אֵצֶל קַיִן (בְּרֵאשִׁית ד, ו): "לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ", וּכְשֶׁאֵין לוֹ פְּנֵי אָדָם, אָז מוֹרָאוֹ סָר, כִּי נִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת, וְצָרָיו מְצֵרִים לוֹ. נִמְצָא, שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַחְדִּיר בְּעַצְמוֹ חָכְמַת אֱלֹקוּת, שֶׁהִיא חָכְמַת הַתּוֹרָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מְקַבֵּל צֶלֶם אֱלֹקִים, וְכֻלָּם מְפַחֲדִים מִמֶּנּוּ, וְלֹא הוּא מְפַחֵד מֵאֲחֵרִים, וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה, נוֹתְנִין עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ;** כִּי הַתּוֹרָה הִיא הַדַּעַת, חָכְמַת אֱלֹקוּת, שֶׁזֶּה הִתְגַּבְּרוּת הַמֹּחַ עַל הַכָּבֵד. וְלָכֵן **כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה,** שֶׁהִיא הִתְגַּבְּרוּת חָכְמַת אֱלֹקוּת, טָהֳרַת הַמֹּחַ עַל הַכָּבֵד, שֶׁמִּשָּׁם בָּא הַדָּמִים שֶׁהוּא הַכַּעַס וְהָרְצִיחָה, אֲזַי **מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ,** כִּי נִתְבַּטֶּלֶת מֶמְשֶׁלֶת וּמַלְכוּת עֵשָׂו, שֶׁאֲחִיזָתוֹ בַּכָּבֵד, שֶׁזֶּה בְּעַצְמוֹ הַעֲבָרַת וּבִטּוּל עֹל מַלְכוּת, וּמִמֵּילָא נִתְבַּטֵּל גַּם־כֵּן עֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, דְּהַיְנוּ עֹל וְטִרְחַת הַפַּרְנָסָה, כִּי עִקַּר טִרְחַת הַפַּרְנָסָה, הוּא רַק מֵחֲמַת הִתְגַּבְּרוּת הַכָּבֵד, שֶׁהוּא עֵשָׂו, וְעַל־כֵּן **כָּל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה,** וְנֶחֱלֶשֶׁת הַדַּעַת, חַס וְשָׁלוֹם, וּמִתְגַּבֵּר הַכָּבֵד חָלִילָה, עַל־כֵּן **נוֹתְנִים עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ,** כִּי הָא בְּהָא תַּלְיָא, כִּי עֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁהִיא טִרְדַּת הַפַּרְנָסָה, נִמְשָׁךְ מֵעֹל מַלְכוּת, דְּהַיְנוּ עֹל מַלְכוּת הָרְשָׁעָה שֶׁהִיא מַלְכוּת אֱדוֹם, שֶׁאֲחִיזָתוֹ בַּכָּבֵד, שֶׁמִּשָּׁם עִקַּר טִרְדוֹת הַפַּרְנָסָה,

יכול לסובלה: ז עשרה שהיו יושבים בדין. גרסינן: בעדת אל. ואין עדה פחותה מעשרה שנאמר במרגלים (במדבר יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב הרי י': ומנין אפילו חמשה שנאמר

דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים פב), **אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** (עָמוֹס ט), **וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** (תְּהִלִּים פב),

אֲבָל כְּשֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה וּמַגְבִּיר הַדַּעַת, וְנֶחֱלַשׁ וְנִכְנָע הַכָּבֵד לְגַבֵּי הַמֹּחַ, אָז מַעֲבִירִים מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ הַנֶּאֱחָזִים בַּכָּבֵד (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, פֶּסַח, הֲלָכָה ו', אוֹת יא): וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! רַק לְהַכְנִיס בְּךָ חָכְמַת אֱלֹקוּת, שֶׁהִיא חָכְמַת הַתּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה הַמֹּחַ יִהְיֶה שַׁלִּיט עַל הַכָּבֵד, וְאַף פַּעַם לֹא תָּבוֹא לְשׁוּם כַּעַס וּרְצִיחָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה לֹא תִּצְטָרֵךְ לַעֲבֹד קָשֶׁה עַל פַּרְנָסָה, כִּי הַכֹּל יָבוֹא אֵלֶיךָ בְּקַלּוּת מְאֹד, כִּי מִי שֶׁבּוֹרֵחַ רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְלוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וּמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל תּוֹרָה, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא פּוֹרֵק מֵעַצְמוֹ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְזָכוֹר תִּזְכֹּר דָּבָר זֶה, כִּי תִּצְטָרֵךְ אֶת זֶה לַיָּמִים הַבָּאִים, כִּי עוֹבְרִים עַל כָּל אֶחָד כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, וְהָעִקָּר מִפְּנֵי הַכָּבֵד, שֶׁמִּתְגַּבֵּר הַכַּעַס וְהָרְצִיחָה, כִּי שָׁם הַדָּמִים, וּמִשָּׁם סוֹבְלִים מַה שֶּׁסּוֹבְלִים, אֲבָל בּוֹ בָּרֶגַע, שֶׁהָאָדָם זוֹכֶה לְהַחְדִּיר בְּעַצְמוֹ חָכְמַת אֱלֹקוּת, שֶׁהִיא חָכְמַת הַתּוֹרָה, עַל־יְדֵי־זֶה נִתְבַּטֵּל הַכַּעַס וְהָרְצִיחָה, וְזוֹכֶה לְפַרְנָסָה בְּשֶׁפַע, וְאֵין עָלָיו שׁוּם עֹל שֶׁל הֶבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא דָּבוּק הוּא בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְכַמּוּבָא (שֻׁלְחָן עָרוּךְ, יוֹרֶה דֵּעָה, סִימָן רמג, סָעִיף א'): תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא הָיוּ יוֹצְאִין בְּעַצְמָם עִם שְׁאָר הָעָם לַעֲשׂוֹת בְּבִנְיָן וּבַחֲפִירוֹת הָעִיר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁלֹּא יִתְבַּזּוּ בִּפְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ, וְכֵיוָן שֶׁהֵם פְּטוּרִים, אֲפִלּוּ אֲחֵרִים בִּמְקוֹמָם אֵין שׂוֹכְרִין וְכוּ', דָּבָר שֶׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁמִירַת הָעִיר, כְּגוֹן: חוֹמוֹת הָעִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ וּשְׂכַר הַשּׁוֹמְרִים, לֹא הָיוּ חַיָּבִין לָתֵת לָהֶם כְּלוּם, שֶׁאֵין צְרִיכִין שְׁמִירָה, שֶׁתּוֹרָתָן שְׁמִירָתָם. וְלָכֵן הָיוּ פְּטוּרִים מִכָּל מִינֵי מִסִּים, בֵּין מִסִּים הַקְּצוּבִים עַל כָּל בְּנֵי הָעִיר, בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל אִישׁ לְבַדּוֹ, בֵּין הַקְּבוּעִים בֵּין שֶׁאֵינָם קְבוּעִים, וְחַיָּבִים בְּנֵי הָעִיר לִפְרֹעַ בִּשְׁבִילָם, אֲפִלּוּ הַקְּבוּעִים עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ. עַיֵּן שָׁם. הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁתֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁהָאָדָם מְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כִּי הַתּוֹרָה שׁוֹמֶרֶת אֶת הָאָדָם מִכָּל רַע, וּמַמְשֶׁכֶת עָלָיו חָכְמַת אֱלֹקוּת, שֶׁהַמֹּחַ שַׁלִּיט עַל הַכָּבֵד, וְלֹא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שׁוּם פְּעֻלָּה וַעֲבִדָא בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ז עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כְּשֶׁמִּתְקַבְּצִין עֲשָׂרָה יְהוּדִים בִּדְבֵקוּת אַחַת לִלְמֹד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, הַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה שָׁם, כִּי (סַנְהֶדְרִין לט.): 'עַל כָּל בֵּי עַשְׂרָה שְׁכִינְתָּא שַׁרְיָא', כִּי עֶשֶׂר הֵם עֵדָה שְׁלֵמָה, וְהֵם כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת. וְאָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זִי"עַ, אֲפִלּוּ שֶׁיּוֹשְׁבִים עֲשָׂרָה יְהוּדִים בְּיַחַד, וְאֵינָם מְדַבְּרִים כְּלוּם, רַק יוֹשְׁבִים בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, יוֹצֵא מֵהֶם אוֹר כָּזֶה, שֶׁאֲפִלּוּ מַלְאַךְ מִיכָאֵ"ל, שֶׁמְּלַמֵּד זְכוּת עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד שָׁם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁמִּנְיָן שָׁלֵם יוֹשְׁבִים וְלוֹמְדִים תּוֹרָה בְּצַוְתָּא, יוֹצֵא מֵהֶם אוֹר גָּדוֹל וְנוֹרָא מְאֹד. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁיּוֹשְׁבִים יַחַד וְלוֹמְדִים תּוֹרָה, שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם? כִּי הֵם נֶגֶד הַחֲמִשָּׁה פַּרְצוּפִים: אָרִיךְ אַנְפִּין, אַבָּא וְאִמָּא, זְעִיר וְנוּקְבָא, שֶׁנִּמְשָׁךְ עֲלֵיהֶם אוֹר וָזִיו עֶלְיוֹן מִכָּל הָעוֹלָמוֹת. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד אֶהְיֶ"ה הֲוָיָ"ה

בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (מַלְאָכִי ג), **אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגוֹ'. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שְׁמוֹת כ), **בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: ח רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בַּרְתּוֹתָא אוֹמֵר, תֶּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. וְכֵן בְּדָוִד**

בקרב אלהים ישפוט. שלשה דיינים. ושני בעלי דינים: ומנין אפילו שלשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה. האש והאויר והמים שהם שלשה. על ארץ יסדה. על יסוד הארץ הם מקיפים. הרי לך שלשה קרוין אגודה. אי נמי מצינו שלשה קרוין אגודה. אגודת אזוב שהם שלש קלחים. ויש ספרים שכתוב בהן ומנין אפילו חמשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה. שאדם אוגד בידו אחת שיש בה ה' אצבעות. כלל אצבעות שביד קרויין אגודה. ובראש המקרא הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו. כלומר השכינה שהיא בשמים יורדת למטה לארץ כשיש שם אגודה עוסקים בתורה. ומנין אפילו שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט. שהדיינים הם ג': כי נטל עליו. לשון סכך. תרגום וסכות ותטל. כלומר שהשכינה סוככת עליו: ח תן לו משלו. לא תמנע מלהתעסק בחפצי שמים בין בגופך בין בממונך שאינך נותן משלך לא מגופך ולא מממונך. שאתה וממונך

אַדְנָ"י, שֶׁהוּא כֶּתֶר, תִּפְאֶרֶת, מַלְכוּת, אִם שְׁלֹשָׁה לוֹמְדִים תּוֹרָה בְּצַוְתָּא, מַעֲלִים שַׁעֲשׁוּעִים גְּדוֹלִים בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וְעוֹשִׂים יִחוּד גָּדוֹל, שֶׁאֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר כְּלָל. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁהֵם יִחוּד הֲוָיָ"ה אַדְנָ"י, זְעֵיר וְנוּקְבָא, כְּשֶׁשְּׁנַיִם לוֹמְדִים בְּיַחַד, נַעֲשָׂה יִחוּד עֶלְיוֹן, וּמוֹשְׁכִים אֶת הַשְּׁכִינָה בֵּינֵיהֶם. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, אֲפִלּוּ אֶחָד יוֹשֵׁב בְּקֶרֶן זָוִית וְלוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, הוּא דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הוּא מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת עֶלְיוֹנָה. וְהַכְּלָל, אֲהוּבִי, בְּנִי! בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְאַסְּפִים מִנְיַן יְהוּדִים וְלוֹמְדִים תּוֹרָה, אֵין עוֹד דָּבָר יוֹתֵר גָּדוֹל מִזֶּה, כִּי עֲשָׂרָה הֵם עֵדָה שְׁלֵמָה, עִם כָּל זֹאת אִם לֹא יְכוֹלִים לֶאֱסֹף מִנְיָן שָׁלֵם לִלְמֹד תּוֹרָה, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁיִּתְאַסְּפוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁזֶּה גַּם־כֵּן דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁמּוֹרִיד עֲלֵיהֶם אוֹר עֶלְיוֹן, וְאִם אֵין חֲמִשָּׁה, עַל־כָּל־פָּנִים יִשְׁתַּדְּלוּ שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה, וְאִם אֵין שְׁלֹשָׁה, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם, וְאִם אֵין שְׁנַיִם, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁהוּא יִהְיֶה לְבַד. וְזֶה מוּסָר הַשֵּׂכֶל וְהִתְחַזְּקוּת עֲצוּמָה, מִי שֶׁרוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה בָּרַבִּים, שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל מַה שֶּׁבִּיכָלְתּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה שִׁעוּר שֶׁל עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים, מִנְיָן שָׁלֵם, וְאִם אִי אֶפְשָׁר, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁיִּהְיוּ חֲמִשָּׁה, וְאִם אִי אֶפְשָׁר, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה, וְאִם אִי אֶפְשָׁר, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם, וְאִם אִי אֶפְשָׁר, עַל־כָּל־פָּנִים שֶׁהוּא לְבַד יִלְמַד, וְזֶה נוֹתֵן הִתְחַזְּקוּת עֲצוּמָה לֹא לְהִתְיָאֵשׁ, אֲפִלּוּ שֶׁהוּא נִשְׁאַר יְחִידִי, שֶׁיִּלְמַד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וְיִתְאַחֵד עַצְמוֹ בְּאַחְדּוּת אַחַת, וְעַל־יְדֵי־זֶה הַשְּׁכִינָה תִּשְׁרֶה בּוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ח **תֶּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלֵידַע אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא, וְיַחְדִּיר תָּמִיד בְּדַעְתּוֹ אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְזוֹ הַשְּׁלֵמוּת שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ בְּזֶה הָעוֹלָם, לְהַכִּיר אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְזֶה הָאוֹר הַגָּדוֹל שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַכְנִיס בְּדַעְתּוֹ תָּמִיד. אֲבָל לֹא כָּל אֶחָד זוֹכֶה לָזֶה, כַּמּוּבָא (זהר אֱמֹר פח): 'בִּזְמְנָא דְּאִתְחַבְּרֵי עָלְמָא הַהוּא נְהוֹרָא הֲוָה קָאֵם וְנָהִיר מֵרֵישָׁא דְעָלְמָא לְסַיְפֵי דְעָלְמָא. כַּד אִסְתַּכַּל קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְאִינוּן חַיָּבִין דִּזְמִינִין לְקַיְּמָא

שלו: ט מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה. הוא הדין לכל שיחה בטלה. אלא שדבר בהווה שדרך הולכי דרכים לדבר מה שרואים בעיניהם ויש אומרים דאשמעינן רבותא דאע"ג דעל ידי כן הוא מברך ברוך שככה לו בעולמו. אעפ"כ מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו מפני שהפסיק ממשנתו: ניר: תלם המחרישה. כמו נירו לכם ניר

הוּא אוֹמֵר (דִּבְרֵי הַיָּמִים א) **כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ. ט רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר, מַה נָּאֶה אִילָן זֶה וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:**

בְּעָלְמָא גְּנִיז לֵיהּ לְהַהוּא נְהוֹרָא, דִּכְתִיב (אִיּוֹב לח, טו) "וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם", וְזָמִין לְאַנְהָרָא לְצַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְדָא הוּא צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ'; וְהָאוֹר הַזֶּה הוּא הָאוֹר הַגָּנוּז, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁכָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, זֶה רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ — בֵּין לְטוֹב, בֵּין לְהֵפֶךְ. וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ד'): כְּשֶׁהָאָדָם יוֹדֵעַ, שֶׁכָּל מְאֹרְעוֹתָיו הֵם לְטוֹבָתוֹ, זֹאת הַבְּחִינָה הִיא מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא, כִּי עִקַּר שַׁעֲשׁוּעַ עוֹלָם הַבָּא, שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַכֹּל רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן לָמָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת שָׁבוּר?! וְכָל מַה שֶּׁהוּא נוֹתֵן, הוּא נוֹתֵן אֶת זֶה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: **כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ**, שֶׁזֶּה (אִיּוֹב א, כא): "עָרֹם יָצָתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרֹם אָשׁוּב שָׁמָּה הֲוָיָ"ה נָתַן וַהֲוָיָ"ה לָקָח יְהִי שֵׁם הֲוָיָ"ה מְבֹרָךְ", וּמוּבָא (חוֹבַת הַלְּבָבוֹת, שַׁעַר הַבִּטָּחוֹן, פֶּרֶק ג'), שֶׁאֵין בְּיַד אֶחָד מֵהַבְּרוּאִים לְהוֹעִיל אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא לְהַזִּיקָהּ, וְלֹא לְזוּלָתוֹ, כִּי אִם בִּרְשׁוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ; הַיְנוּ שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַאֲמִין, שֶׁאַף אֶחָד מֵהַבְּרוּאִים אֵין בְּיָדוֹ לֹא לְהוֹעִיל וְלֹא לְהַזִּיק, לֹא לְעַצְמוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, כִּי אִם בִּרְשׁוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְזֶה מַה שֶּׁמַּזְהִירֵנוּ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: תֶּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, כָּל מַה שֶּׁאַתָּה נוֹתֵן לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הֲרֵי הַכֹּל שַׁיָּךְ רַק לוֹ, וְאֵיךְ תּוּכַל לְהִתְגָּאוֹת עִם מַעֲשֶׂיךָ הַטּוֹבִים?! וְכֵן כָּל מַה שֶּׁאַתָּה נוֹתֵן לְזוּלַת, גַּם־כֵּן אֵיךְ לְךָ לְהִתְפָּאֵר וּלְהִתְגָּאוֹת עַל זוּלָתְךָ, כִּי עָלֶיךָ לָדַעַת, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. וּבִידִיעוֹת אֵלּוּ אָדָם אַף פַּעַם לֹא יַגִּיעַ לְגַאֲוָה וְגַדְלוּת וְיֵשׁוּת, וְכֵן לֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, אַדְּרַבָּה הוּא יְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ תָּמִיד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְיַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת, וְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יוּכַל לְהַזִּיק לוֹ. וּכְשֶׁהָאָדָם הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, הוּא אַף פַּעַם לֹא יִכָּנֵס בְּעַצְבוּת וּבְעַצְלוּת, וְהוּא תָּמִיד יִמְצָא אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְזֶה עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ, וְזוֹ מַדְרֵגַת גְּדוֹלֵי וּמֻבְחָרֵי הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם כָּל־כָּךְ בְּטֵלִים וּמְבֻטָּלִים אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁשּׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יָכוֹל לְהַזִּיק לָהֶם אוֹ לְהַפִּיל אוֹתָם. וְזֶה מַה שֶּׁרַבֵּנוּ זַ"ל רוֹצֶה לְהַחְדִּיר בָּנוּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ט **הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ, וְאוֹמֵר: מַה נָּאֶה אִילָן זֶה, מַה נָּאֶה נִיר זֶה:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת תָּמִיד בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְלֹא יִרְצֶה שׁוּם רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעֲדֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבִפְרָט בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ, אָז צָרִיךְ לֵידַע, שֶׁהַשְּׁכִינָה מִזְדַּוֶּגֶת אֵלָיו, כִּי כָּל אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, בְּשָׁעָה שֶׁהֵם הוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ, הַשְּׁכִינָה מְלַוָּה אוֹתָם, וְלָכֵן דַּרְכָּם שֶׁל הַצַּדִּיקִים כְּשֶׁהֵם בַּדֶּרֶךְ, הֵם תָּמִיד מִזְדַּוְּגִים יוֹתֵר וְיוֹתֵר לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאַף שֶׁיּוֹרֶדֶת עֲלֵיהֶם הֶאָרָה גְּדוֹלָה מְאֹד, הֵם מַתְחִילִים עוֹד פַּעַם, שֶׁזֶּה בְּחִינַת שׁוֹנֶה, הַיְנוּ שֶׁמַּתְחִיל עוֹד פַּעַם לְהִתְדַּבֵּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹנֶה וּמַתְחִיל עוֹד פַּעַם, שֶׁזֶּה הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה, שֶׁזֶּה עִקַּר מַדְרֵגוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁהוֹלְכִים

י רַבִּי דוֹסְתַּאי בַּר רַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ד), רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִלּוּ תָקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר

(ירמיה ד): י כל השוכח דבר אחד ממשנתו. בשביל שלא חזר עליה מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו. שמתוך ששכחתו הוא בא להתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו. ושגגתו עולה זדון. אי נמי כאילו מתחייב בנפשו לפי שאותה משנה היתה משמרתו. ועכשיו ששכחה אינה משמרתו: תקפה עליו משנתו: שהיתה קשה עליו ומתוך

בַּדֶּרֶךְ, הֵם שׁוֹנִים תָּמִיד בִּדְבֵקוּת בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁזֶּה סוֹד (נִדָּה עג.): 'כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם, מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (חֲבַקּוּק ג, ו): "הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ", אַל תִּקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת'; הַיְנוּ שֶׁהוֹלְכִים עַל הַדֶּרֶךְ וְשׁוֹנִים בְּהִלְכוֹת דְּבֵקוּת בּוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, כִּי הֲלָכוֹת שֶׁאָדָם לוֹמֵד, וּבִפְרָט מִי שֶׁהוּא מְחַדֵּשׁ בָּהֶם, זֶה בְּעַצְמוֹ שַׁעֲשׁוּעַ עוֹלָם הַבָּא, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן ב'); וְלָכֵן כָּל צַדִּיק שֶׁהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ, וּמְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בּוֹ יִתְבָּרַךְ, צָרִיךְ לְהִשָּׁמֵר מְאֹד לֹא לְהַסִּיחַ דַּעַת מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר קָדוֹשׁ אָסוּר לְהַפְסִיק, כִּי אִם מַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ, וְאוֹמֵר: מַה נָּאֶה אִילָן זֶה, וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ; כִּי אִילָן הוּא בְּסוֹד מַלְאָכִים, כַּמּוּבָא (עַיֵּן קְהִלּוֹת יַעֲקֹב, עֵרֶךְ אִילָן), וְנִיר זֶה בְּחִינַת (יִרְמְיָה ד, ג): "נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל תִּזְרְעוּ אֶל קֹצִים", הַיְנוּ שֶׁמְּחַפֵּשׂ בְּעַצְמוֹ מוּמִים, כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת עַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ שֶׁשָּׂם לֵב שֶׁמַּלְאָכִים מְלַוִּים אוֹתוֹ, אֲפִלּוּ מַחֲשָׁבוֹת אֵלּוּ מוֹרִידוֹת אוֹתוֹ מֵהַדְּבֵקוּת וּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, כִּי אָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא לְגַמְרֵי, וְלֹא יִרְצֶה שׁוּם רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ, וְלֹא יִרְאֶה וְלֹא יַרְגִּישׁ לִפְנֵי מַרְאֵה עֵינָיו שׁוּם דָּבָר, רַק אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיִהְיֶה דָּבוּק בְּתַכְלִית הַדְּבֵקוּת, זֶה עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת שֶׁל צַדִּיק אֲמִתִּי, שֶׁלֹּא אִכְפַּת לוֹ שׁוּם דָּבָר, רַק רוֹצֶה לִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלֹא מְעַנְיֵן אוֹתוֹ שׁוּם מַדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְהַגִּיעַ אֶל מַדְרֵגָה זוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

י כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נד), אֲשֶׁר צְרִיכִים לִשְׁמֹר אֶת הַזִּכָּרוֹן, וְהָעִקָּר לִזְכֹּר בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, וְזֶה עִקַּר הַלִּמּוּד הֶעָמֹק שֶׁמְּלַמְּדִים הַצַּדִּיקִים אֶת תַּלְמִידֵיהֶם, שֶׁתָּמִיד יִזְכְּרוּ בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, שֶׁלֹּא יַסִּיחוּ דַּעְתָּם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כִּי אֵין עוֹד מַדְרֵגָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁאָדָם מַכְנִיס בְּדַעְתּוֹ תָּמִיד אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סא), שֶׁמִּכָּל הַלִּמּוּדִים שֶׁאָדָם לוֹמֵד, רָאוּי לוֹ לְהוֹצִיא עֵצוֹת לְנַפְשׁוֹ, כִּי מִכָּל הַלִּמּוּדִים שֶׁלּוֹמֵד, צָרִיךְ שֶׁיְּקַבֵּל וְיוֹצִיא מֵהֶם מִשְׁפַּט הָאֱמֶת, שֶׁיֵּדַע אֵיךְ לְהִתְנַהֵג — הֵן לְעַצְמוֹ וְהֵן לַאֲחֵרִים, וְזֶה כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד — שֶׁהוּא אַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, מִמִּשְׁנָתוֹ — הַיְנוּ שֶׁכָּל מִשְׁנָתוֹ וְלִמּוּדוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק לְהַחְדִּיר בּוֹ אֶת אֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאִם הוּא שׁוֹכֵחַ אֶת הָאֶחָד, שֶׁהוּא אַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, מִמִּשְׁנָתוֹ, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, כִּי יִפֹּל בְּאֵין סוֹמֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ד, ט): "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד, פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ"; כִּי כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל רָאָה אֶת אֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּעֵת קַבָּלַת הַתּוֹרָה, וְזֶה נוֹתֵן לוֹ אֶת הַכֹּחַ לְכָל יְמֵי חַיָּיו, שֶׁיִּזְכֶּה לְהִסְתַּכֵּל עַל רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. יָכוֹל אֲפִלּוּ תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, הַיְנוּ שֶׁהוּא אָנוּס, כִּי לֹא כָּל אָדָם מְסֻגָּל לַעֲמֹד בְּמַדְרֵגָה זוֹ, לֹא לְהַסִּיחַ דַּעַת

הקושי שבה שכחה: יא כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. אני שמעתי שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו. שהוא חושב בלבו אלמוד בשביל שאהיה ירא חטא. וזה על דרך שאמרו תחלת המחשבה סוף המעשה: חכמתו מתקיימת. שהחכמה מביאתו למה שלבו חפץ והוא נהנה

(שָׁם) **וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וִיסִירֵם מִלִּבּוֹ:**

יא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר, כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ

מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן אִם **תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ**, הַיְנוּ שִׁכְחָה מֵחֲמַת אֹנֶס, לָזֶה אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וּמֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק (שָׁם) "**וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ", הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וִיסִירֵם מִלִּבּוֹ**; כִּי אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד רַק לַחֲשֹׁב מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, לְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ אֵיךְ שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ הוּא אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהוּא נִמְצָא בְּתוֹךְ הָאוֹר, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִנָּצֵל מִכָּל מִינֵי תַּאֲווֹת וְהִרְהוּרִים רָעִים, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן עב), כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת, וְיוֹדֵעַ מְעַט מִגְּדֻלַּת אֲדוֹנֵנוּ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קלה, ה): "כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל הֲוָיָ"ה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל אֱלֹקִים", בְּוַדַּאי אֵצֶל הָאָדָם הַזֶּה אֵינוֹ נֶחְשָׁב שׁוּם דָּבָר לְנִסָּיוֹן — לֹא תַּאֲוַת נִאוּף, וְלֹא כְּפִירוּת וְאֶפִּיקוֹרְסוּת וַעֲבוֹדָה זָרָה, וְלָכֵן צְרִיכִים לַחֲזֹר הַרְבֵּה עַל מִשְׁנָתוֹ, לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, הֵם עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁהִתְלַבֵּשׁ עַצְמוֹ בַּלְּבוּשִׁים הָאֵלּוּ. וְזֶה עִקַּר הַלִּמּוּד הֶעָמֹק שֶׁמְּלַמְּדִים הַצַּדִּיקִים אֶת תַּלְמִידֵיהֶם, אַשְׁרֵיהֶם וְאַשְׁרֵי חֶלְקָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יא כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ זַ"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן קפה), שֶׁעִקַּר הַשְּׁלֵמוּת שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ, זוֹ מִדַּת הַיִּרְאָה, הַיְנוּ לְפַחֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְיֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי יִרְאוֹת: יִרְאָה אַחַת, שֶׁהוּא יָרֵא מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מִגְּדֻלָּתוֹ וּמֵרוֹמְמוּתוֹ, בְּגִין דְּאִיהוּ רַב וְשַׁלִּיט יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְיֵשׁ יִרְאָה שְׁנִיָּה, שֶׁהוּא מְפַחֵד מִבָּשָׂר וָדָם, מִשַּׂר אוֹ מֵחַיָּה רָעָה, שֶׁיְּכוֹלִים לְהַזִּיק לוֹ, וְזוֹ לֹא הַשְּׁלֵמוּת, כִּי אָדָם צָרִיךְ לְפַחֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְלֹא לְפַחֵד מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי הַמַּאֲמִין הָאֲמִתִּי, שֶׁמַּאֲמִין שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, אֵין לוֹ שׁוּם יִרְאָה וָפַחַד מִשּׁוּם נִבְרָא שֶׁבָּעוֹלָם, וְזֶה מַה שֶּׁבּוֹנֶה לוֹ אֶת כָּל הַמֹּחִין, שֶׁהִיא הַחָכְמָה, כִּי הַיִּרְאָה זֶה הַכְּלִי לְקַבֵּל בּוֹ אֶת כָּל הַהַשָּׂגוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, שֶׁזֶּה **כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת**; וּמְבֹאָר בְּדִבְרֵי מוֹהרנ"ת זַ"ל (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, בְּכוֹר בְּהֵמָה, הֲלָכָה ד׳, אוֹתִיּוֹת ב׳, יז, יח), אֲשֶׁר כָּל עִקַּר הַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת וִידִיעַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה, אֵינוֹ נִתְפָּס בְּמֹחַ וָלֵב, כִּי אִם עַל־יְדֵי הַיִּרְאָה, שֶׁהוּא עִקַּר הַהַשְׁאָרָה וְהַקִּיּוּם שֶׁל הַדַּעַת וְהַחָכְמָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁזֶּה **כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת**, כִּי זֶה יָדוּעַ, שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מְרֹמָם וּמְנֻשָּׂא לְמַעְלָה מִכָּל הַחָכְמוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת, עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְתָפְסוֹ בְּשׁוּם מַחֲשָׁבָה וִידִיעָה כְּלָל. כַּמּוּבָא (פֶּתַח אֵלִיָּהוּ): 'לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָּךְ כְּלָל', רַק בְּחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל חָמַל עָלֵינוּ, וְנָתַן בָּנוּ כֹּחַ לְקַבֵּל פַּחְדּוֹ וּמוֹרָאוֹ וְאֵימָתוֹ עָלֵינוּ, וְרַק עַל־יְדֵי־זֶה אָנוּ יוֹדְעִין מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְזֶה בְּחִינַת (תְּהִלִּים קיא, י): "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת הֲוָיָ"ה", וּכְתִיב (מִשְׁלֵי א, ז): "יִרְאַת הֲוָיָ"ה רֵאשִׁית דָּעַת"; כִּי עִקַּר הַדַּעַת וְהַחָכְמָה, לֵידַע מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, שֶׁרַק זֶה נִקְרָא דַּעַת וְחָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה ט, כב): "אַל יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְגוֹ׳, כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל, הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי". וּכְתִיב (דְּבָרִים ד, לט): "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, כִּי

כה: וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו. שאינו לומד על מנת לעשות. הואיל ואין לבו פונה להיות ירא חטא אין חכמתו מתקיימת. שמתוך שהיא מונעת אותו מללכת אחרי שרירות לבו הוא קץ בה ומואסה

קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת.

הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים" וְגוֹ'. וְעִקַּר זֶה הַדַּעַת וְהַחָכְמָה, לֵידַע מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל, כִּי אִם עַל־יְדֵי הַיִּרְאָה, כִּי יְדִיעַת וְהַשָּׂגַת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ אֵין נִמְשָׁךְ עַל הָאָדָם, כִּי אִם בִּבְחִינַת "וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב" (יְחֶזְקֵאל א, יד), דְּהַיְנוּ עַל־יְדֵי הָרְשִׁימוּ שֶׁנִּשְׁאָר מֵהַבִּטּוּל אֶל הָאֵין סוֹף, כִּי בִּטּוּל הוּא לְמַעְלָה מֵהַמַּחֲשָׁבָה, אַךְ אַחַר־כָּךְ כְּשֶׁשָּׁב מֵהַבִּטּוּל, נִשְׁאָר רְשִׁימוּ מִזְּרִיחַת הִתְנוֹצְצוּת אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ. וְעַל־יְדֵי הַזְּרִיחָה שֶׁל הָרְשִׁימוּ הַזֹּאת, נוֹפֵל פַּחַד וְיִרְאָה וְאֵימָה גְּדוֹלָה עַל הָאָדָם. וְזֹאת הַיִּרְאָה הוּא עִקַּר הַהַשְׁאָרָה וְהַקִּיּוּם שֶׁנִּשְׁאָר וְנִתְפָּס בְּלֵב הָאָדָם מִזְּרִיחַת הִתְנוֹצְצוּת אוֹרוֹ הַקָּדוֹשׁ יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה. כְּמוֹ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְאַדִּיר שֶׁעוֹבֵר בַּמְּדִינָה, שֶׁנּוֹפֵל יִרְאָה וָפַחַד וְאֵימָה גְּדוֹלָה עַל כָּל מִי שֶׁעוֹבֵר לְפָנָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתוֹ, בְּחִינַת אֵימַת מַלְכוּת. כִּי עִקַּר הַמַּלְכוּת הִיא בְּחִינַת יִרְאָה וְאֵימָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, רָחוֹק מְאֹד מְאֹד מִבְּנֵי מְדִינָתוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן פַּחְדּוֹ וְאֵימָתוֹ עַל כָּל בְּנֵי מְדִינָתוֹ, בְּחִינַת 'מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת'. כְּמוֹ־כֵן לְהַבְדִּיל אֶלֶף אַלְפֵי וְרִבֵּי רִבְבוֹת הַבְדָּלוֹת, הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּרוּךְ הוּא, הוּא מְרֹמָם וּמְנֻשָּׂא, וְרָחוֹק מְאֹד מִכָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהַיְדִיעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וְאֵין נִתְפָּס בַּמֹּחַ, כִּי אִם פַּחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ וְאֵימָתוֹ הַגְּדוֹלָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, כִּי כָּל יְדִיעָתֵנוּ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, הִיא רַק בִּבְחִינַת מַלְכוּת, שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין וּמַאֲמִינִים, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ מֶלֶךְ מַנְהִיג וּמוֹשֵׁל, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת יִרְאָה, בְּחִינַת מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁמַּקְדִּים יִרְאַת חֶטְאוֹ, שֶׁמִּתְיָרֵא לַעֲבֹר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ עִם חָכְמָתוֹ הַמְדֻמָּה, אֶלָּא הוּא מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ יִרְאָה, בְּגִין דְּאִיהוּ רַב וְשַׁלִּיט, עַל־יְדֵי־זֶה חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, וְהוּא זוֹכֶה לְמֹחִין עֶלְיוֹנִים, שֶׁמֵּאִיר לוֹ הָאוֹר הָאֵין סוֹף בְּגִלּוּי רַב וְנִפְלָא מְאֹד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, כִּי בְּרֶגַע שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ עִם הַחָכְמָה שֶׁל הֶבֶל, חָכְמָתוֹ הַמְדֻמֵּית, אָז הַיִּרְאָה שֶׁלּוֹ הִיא רַק יִרְאָה נְפוּלָה, שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִשַּׂר, אוֹ חַיָּה רָעָה, וּשְׁאָר פְּחָדִים שֶׁל הֶבֶל, כִּי אִם אָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ עִם חָכְמָתוֹ הַמְדֻמֵּית, עַל־יְדֵי־זֶה אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, הַיְנוּ, שֶׁאֵינוֹ מַשִּׂיג חָכְמָה אֱלֹקִית. וְלָכֵן, רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְהַכְנִיס בְּעַצְמְךָ יִרְאָה, לְפַחֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְעַל־יְדֵי־זֶה תִּזְכֶּה לְמֹחִין עֶלְיוֹנִים, שֶׁתַּשִּׂיג רוּחָנִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּמַדְרֵגָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה. וּכְבָר סִפֵּר מוֹהַרְנַ"ת ז"ל (חַיֵּי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן רמ), אֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל בְּשַׁבַּת־קֹדֶשׁ, וּבִפְרָט בְּלֵיל שַׁבָּת, הָיְתָה נוֹרָא נוֹרָאוֹת, כִּי שָׁרָה עָלָיו פַּחַד וְיִרְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד, עַד שֶׁכָּל הַמְּסֻבִּים שֶׁיָּשְׁבוּ בְּשֻׁלְחָנוֹ פָּחֲדוּ. וְרַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (חַיֵּי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן רצד): שֶׁאִם הָיָה רוֹצֶה לְגַלּוֹת וּלְהַרְאוֹת הַיִּרְאָה שֶׁלּוֹ, לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לַעֲמֹד אַרְבַּע אַמּוֹת סָמוּךְ לְבֵיתוֹ, אַךְ הוּא מַעֲלִים הַיִּרְאָה שֶׁלּוֹ בְּכַוָּנָה. וּפַעַם אַחַת אָמַר "אֲנִי אוֹצָר שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁכָּל מִי שֶׁרוֹצֶה יָכוֹל לְקַבֵּל מִמֶּנִּי", וְכָל זֶה רוֹאִים בְּחוּשׁ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, שֶׁכָּל מִי שֶׁלּוֹמֵד בִּסְפָרָיו הַקְּדוֹשִׁים בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת, נוֹפֶלֶת עָלָיו יִרְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁהוּא מִתְיָרֵא רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וְעַל־כֵּן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְהִשְׁתַּדֵּל תָּמִיד לִירֹא וּלְפַחֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְאַל תִּשְׁתַּמֵּשׁ עִם חָכְמָתְךָ הַמְדֻמֵּית, וְאָז דַּיְקָא תִּזְכֶּה לְחָכְמָה עֶלְיוֹנָה, לְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת בְּמַדְרֵגָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה, לֹא־כֵן אִם תִּשְׁתַּמֵּשׁ עִם חָכְמָתְךָ הַמְדֻמָּה, וְתַחֲשֹׁב דִּמְיוֹנוֹת וְהַמְצָאוֹת בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, בְּלִי יִרְאַת שָׁמַיִם, תִּהְיֶה בָּטוּחַ שֶׁחָכְמָתְךָ לֹא תִּתְקַיֵּם, וְתֵלֵךְ שׁוֹלָל. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! תַּמְשִׁיךְ עַל עַצְמְךָ תָּמִיד יִרְאָה גְּדוֹלָה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְתָמִיד תִּתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה

ומניחה: יב כל שמעשיו מרובים מחכמתו. הכא מיירי שזריז במצות עשה ולעיל בכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו איירי שנזהר במצות לא תעשה: יג כל שרוח הבריות נוחה הימנו. כל מי שאהוב למטה

כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, זֶה לְבוּשׁ לְגַבֵּי הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְעַל־יְדֵי־זֶה בְּעַצְמוֹ תִּפֹּל עָלֶיךָ יִרְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וְתָבוֹא לְהַשָּׂגוֹת גְּבוֹהוֹת מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יג הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה

יב הוּא הָיָה אוֹמֵר: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁהָיָה רָגִיל בְּנִסִּים וְשִׁדּוּד הַטֶּבַע, הָיָה רָגִיל לוֹמַר, אֵיךְ זָכָה לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָתוֹ, וְאֵיךְ כָּל אֶחָד יָכוֹל לִזְכּוֹת לְהַגִּיעַ אֶל הַמַּדְרֵגָה הַזּוֹ שֶׁל נִסִּים וְשִׁדּוּד הַטֶּבַע? כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, אִם אָדָם מַשְׁלִיךְ אֶת חָכְמָתוֹ לְגַמְרֵי, וּמִתְנַהֵג בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת גְּמוּרָה, הֵן בְּשִׂיחָה בֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ, וְהֵן בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְהֵן בְּקִיּוּם מִצְווֹת מַעֲשִׂיּוֹת, עַל־יְדֵי־זֶה לְבַסּוֹף חָכְמָתוֹ בְּחָכְמַת אֱלֹקוּת מִתְקַיֶּמֶת, וְזוֹכֶה שֶׁיֵּעָשׂוּ עַל יָדוֹ נִסִּים וְשִׁדּוּד הַטֶּבַע, אֲבָל לְהֵפֶךְ וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, הַיְנוּ שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּחָכְמָתוֹ וְחוֹקֵר בַּחֲקִירוֹת, וּמַעֲשָׂיו מוּעָטִים, אֲזַי נִשְׁאָר לְגַמְרֵי לַחוּץ. וְהַכְּלָל הוּא, צָרִיךְ שֶׁתִּזָּכֵר, אֲהוּבִי, בְּנִי! מַה שֶּׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן יב): כְּשֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אַחַר שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ, יָכוֹל לִפֹּל וְלָבוֹא לְטָעֻיּוֹת גְּדוֹלוֹת. וְיֵשׁ שֶׁנָּפְלוּ לִכְפִירוֹת וְאֶפִּיקוֹרְסוּת, עַל־יְדֵי שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּחָכְמָתָם, וַאֲפִלּוּ בְּחָכְמַת אֱלֹקוּת אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׂכְלוֹ, אֶלָּא לְהִתְנַהֵג תָּמִיד בְּצִמְצוּם, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נד), שֶׁאֲפִלּוּ מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָבִין בְּרְמָזִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְרַמֵּז לוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן צָרִיךְ לְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ בַּעֲבוֹדָה הַקְּדוֹשָׁה הַזּוֹ, וּלְהַשְׁלִיךְ אֶת חָכְמָתוֹ, וְלַעֲבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת גְּמוּרָה, הַיְנוּ לְהַרְבּוֹת בְּשִׂיחָה בֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ וְלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְקִיּוּם מִצְווֹת מַעֲשִׂיּוֹת דַּיְקָא, וְאָז יִזְכֶּה שֶׁיִּשְׁפַּע עָלָיו שֶׁפַע אֱלֹקִי, עַד שֶׁיִּהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדוֹ נִסִּים נִגְלִים וְשִׁדּוּד הַטֶּבַע, כִּי הָעִקָּר בְּזֶה הָעוֹלָם — לְהַשְׁלִיךְ אֶת חָכְמָתוֹ הַמְדֻמָּה לְגַמְרֵי, וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁכְּבָר מַשִּׂיג רוּחָנִיּוּת אֱלֹקוּת, הַשָּׂגוֹת גְּבוֹהוֹת, אַף־עַל־פִּי־כֵן רָאוּי לוֹ לְהִתְנַהֵג בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת. וְזוֹ הָיְתָה דַּרְכּוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל, אַף שֶׁזָּכָה לְמַה שֶּׁזָּכָה וְכוּ', עִם כָּל זֹאת תָּמִיד הִתְחִיל מֵחָדָשׁ, וּבָכָה וְאָמַר: "אֵיךְ זוֹכִים לִהְיוֹת יְהוּדִי", וְהָיוּ תַּלְמִידָיו שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ: "רַבִּי, הֲלֹא גִּלִּיתֶם לָנוּ נוֹרָאוֹת נִפְלָאוֹת כָּאֵלּוּ?!" עָנָה וְאָמַר: "הֲרֵי שֶׁלֹּא תֵּאַרְתִּי לְעַצְמִי, שֶׁיֵּשׁ מַדְרֵגוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁזָּכִיתִי לָהֶן, אֲזַי מִי יוֹדֵעַ מַה שֶּׁיֵּשׁ עוֹד לְהַשִּׂיג", וְהִתְחִיל מֵחָדָשׁ, וְזוֹ הַתְּמִימוּת וְהַפְּשִׁיטוּת הָאֲמִתִּית, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַרְבּוֹת בְּמַעֲשִׂים רַבִּים, וּלְהַשְׁלִיךְ אֶת חָכְמָתוֹ הַמְדֻמָּה, וְלַעֲשׂוֹת בְּכָל פַּעַם הַתְחָלָה חֲדָשָׁה, וְאָז יֻשְׁפַּע עָלָיו שֶׁפַע אֱלֹקִי כָּזֶה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נַעֲשִׂים לוֹ נִסִּים נִגְלִים וְשִׁדּוּד הַטֶּבַע. אַשְׁרֵי מִי שֶׁמִּתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ זוֹ, וְאָז טוֹב לוֹ כָּל הַיָּמִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יג הוּא הָיָה אוֹמֵר: הַיְנוּ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, אַף שֶׁהָיָה עָנִי גָּדוֹל, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (תַּעֲנִית כד:) 'מִכְּדֵי יָדְעָנָא דְּלֵית לְהוּ וְלָא מִידֵי וְכוּ', אָמְרָה לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ, עַד אֵימַת נֵיזִיל וְנִצְטַעֵר כֻּלֵּי הַאי, אָמַר לָהּ מַאי נַעֲבִיד, בָּעֵי רַחֲמֵי דְּנִיתְבוּ לָךְ מִידֵי' וְכוּ', עַיֵּן שָׁם; אַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה רָגִיל לוֹמַר: כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, וִיכוֹלִים לִסְבֹּל אוֹתוֹ, זֶה סִימָן אֲשֶׁר רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וּלְהֵפֶךְ וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, שֶׁאֵין יְכוֹלִים לִסְבֹּל אוֹתוֹ, זֶה סִימָן אֲשֶׁר אֵין רוּחַ

הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ, וְיֵשׁ לוֹמַר כַּוָּנָתוֹ, שֶׁזֶּה סוֹבֵב לְעִנְיַן הַנְהָגָה לְאָדָם, שֶׁצָּרִיךְ לָלֶכֶת בִּבְגָדִים נְקִיִּים וּבִגְדֵים שְׁלֵמִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְרוּעִים, כְּמוֹ שֶׁהִזְהִירָנוּ עַל זֶה רַבֵּנוּ ז"ל בְּיוֹתֵר, כַּמּוּבָא (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קכז): הַבְּגָדִים הֵם בְּסוֹד הַחַשְׁמַ"ל, שֶׁהוּא שְׁמִירָה, וְעַל־כֵּן הַבְּגָדִים יִהְיוּ שְׁלֵמִים תָּמִיד וְלֹא קְרוּעִים, כִּי הוּא קִלְקוּל הַשְּׁמִירָה, הַבְּגָדִים בְּעַצְמָן תּוֹבְעִין אֶת הָאָדָם, אִם לֹא נִזְהָר בִּשְׁמִירָתָן לְכַבְּדָן כָּרָאוּי וּלְהַחֲזִיקָן בִּנְקִיּוּת, וְכָתַב הַלְּבוּשׁ (לְבוּשׁ הַתְּכֵלֶת, אֹרַח חַיִּים, סִימָן ב', סָעִיף ג'): מְחֻיָּב הָאָדָם לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם, לָכֵן יְהֵא נִזְהָר שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בֵּין הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלָיו, כַּמָּה מְגֻנֶּה זֶה הָאִישׁ, וְיִהְיֶה שָׁנוּי לְמַטָּה וּלְמַעְלָה, כִּי כָּל מִי שֶׁאֵין דַּעַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, גַּם אֵין דַּעַת הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ, וְלֹא תִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ מְקֻבֶּלֶת לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְאַסְמְכוּהָ (שַׁבָּת קיד.) אַקְּרָא דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ח, לו): "כָּל מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת", אַל תִּקְרֵי מְשַׂנְאַי אֶלָּא מַשְׂנִיאַי, לוֹמַר שֶׁמְּמָאֲסִין עַצְמָן בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: אוֹי לָהֶם לְלוֹמְדֵי תּוֹרָה, שֶׁהֵם מְאוּסִים וּמְגֻנִּים. נִמְצָא, זֶה מַשְׂנִיא אֶת הַתּוֹרָה, לָכֵן יְדַקְדֵּק אָדָם בִּלְבִישַׁת חֲלוּקוֹ, לְלָבְשׁוֹ כְּדַרְכּוֹ, שֶׁלֹּא יַהֲפֹךְ אֶת הַתְּפִירוֹת הַפְּנִימִיּוֹת הַמְגֻנּוֹת וְאִמְרַת הֶחָלוּק לַחוּץ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִרְאוֹת לַבְּרִיּוֹת, דְּזֶה לָאו אֹרַח אַרְעָא הוּא, וּמְגֻנֶּה הוּא בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת. וְיָדוּעַ, שֶׁמּוֹהֲרְנַ"תְּ ז"ל הִזְהִיר מְאֹד אֶת אֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בִּבְגָדִים נְקִיִּים, אַף שֶׁהוּא עָנִי גָּדוֹל, וְיֵשׁ לוֹ רַק בְּלוֹיֵי סְחָבוֹת, עִם כָּל זֹאת שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּהְיוּ הַבְּגָדִים שְׁלֵמִים וּנְקִיִּים וְלֹא קְרוּעִים. וְאָמַר: אִם רַבֵּנוּ ז"ל הִקְפִּיד עַל זֶה כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁאָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כט), שֶׁהַבְּגָדִים הֵם בְּחִינַת מַלְכוּת, וְהַמְבַזֶּה אוֹתָם נִמְצָא שֶׁהוּא כְּמוֹרֵד בַּמַּלְכוּת, וְהֵם מְרַמְּזִים גַּם־כֵּן שֶׁפָּגַם בְּמַעֲשָׂיו, וְעַל־כֵּן אַף שֶׁרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא הָיָה עָנִי גָּדוֹל, עִם כָּל זֹאת אָמַר: כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ, שֶׁזֶּה סוֹבֵב עַל בְּגָדִים נְקִיִּים וּשְׁלֵמִים, שֶׁאִם יִזָּהֵר בָּזֶה, אֲזַי בְּנֵי־אָדָם יוּכְלוּ לִסְבֹּל אוֹתוֹ, וְזֶה סִימָן, שֶׁגַּם בַּשָּׁמַיִם יְכוֹלִים לִסְבֹּל אוֹתוֹ. אֲבָל לְהֵפֶךְ: וְכָל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ, אִם הוּא הוֹלֵךְ בִּבְגָדִים קְרוּעִים וּמְלֻכְלָכִים, אֲזַי בְּנֵי־אָדָם אֵינָם יְכוֹלִים לִסְבֹּל אוֹתוֹ, וְזֶה סִימָן שֶׁגַּם בַּשָּׁמַיִם לֹא יְכוֹלִים לִסְבֹּל אוֹתוֹ, כִּי אֵין עָלָיו שׁוּם שְׁמִירָה כְּלָל. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (חַיֵּי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן רא) לְעִנְיַן מַלְבּוּשֵׁי כָּבוֹד, שֶׁצָּרִיךְ לְאִישׁ כָּשֵׁר לְהַדֵּר שֶׁיִּהְיֶה מַלְבּוּשׁ כָּרָאוּי אִם אֶפְשָׁר לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה בָּזוּי, כִּי גַּם לְהַצַּדִּיק אֵין מְקָרְבִין עַצְמָן רַק עַל־יְדֵי מַלְבּוּשָׁיו, שֶׁרוֹאִין שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בְּכָבוֹד, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא נֶחְשָׁב בְּעֵינֵיהֶם לְהִתְקָרֵב אֵלָיו, וְאִם לֹא הָיָה מְלֻבָּשׁ, לֹא הָיָה נֶחְשָׁב כְּלָל בְּעֵינֵיהֶם. עָנָה וְאָמַר: הֲלֹא גַּם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הָיָה מִתְלַבֵּשׁ עַצְמוֹ בְּמִצְרַיִם, כִּי כָּל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל מִצְרַיִם הִיא כֻּלָּהּ בְּחִינַת לְבוּשִׁין, שֶׁהָיָה בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ עַצְמוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּבְיָכוֹל, בְּאֵלּוּ הַמַּעֲשִׂיּוֹת שֶׁל מִצְרַיִם, עַד שֶׁאַחַר־כָּךְ הִתְחִילוּ לְהַכִּיר אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּעַצְמוֹ, כִּבְיָכוֹל, וּבְכָל פַּעַם הִכִּירוּ אוֹתוֹ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, וְהִכִּירוּ גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל פַּעַם יוֹתֵר, אֲבָל בִּתְחִלָּה לֹא הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקָרְבוּ אֵלָיו, כִּי אִם עַל־יְדֵי בְּחִינַת מַלְבּוּשִׁים, הַיְנוּ כָּל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְבּוּשִׁים. וּבֶאֱמֶת יֵשׁ בָּזֶה סוֹד נוֹרָא וְנִפְלָא מְאֹד, שֶׁמְּגַלֶּה הַתַּנָּא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג רוּחָנִיּוּת בְּתוֹךְ גַּשְׁמִיּוּת, אֶלָּא אִם מַלְבִּישׁ עַצְמוֹ בִּלְבוּשִׁים, כִּי בְּדָבָר רוּחָנִי אֵין לְשׁוּם בְּרִיָּה הַשָּׂגָה כְּלָל, אֶלָּא כְּשֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּעִנְיָן גַּשְׁמִי. וְעַל־כֵּן דַּיְקָא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁהָיָה רָגִיל לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים, שִׁדּוּד הַטֶּבַע, וְהוּא בַּעַל הַמַּאֲמָר (חֻלִּין ז:): 'אֵין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה, אֶלָּא אִם־כֵּן מַכְרִיזִין

הֵימֶנּוּ. וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

בידוע שהוא אהוב למעלה: יד שינה של שחרית. שהולך וישן עד שעות קריאת שמע עוברת: ויין של צהרים. מושך לבו של אדם דכתיב (קהלת ב) למשוך ביין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: ושיחת

עָלָיו מִלְמַעְלָה'; כִּי הוּא גִּלָּה אֶת אֲמִתַּת הַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל, עַל־יְדֵי שֶׁהָיָה מְשַׁדֵּד אֶת הַטֶּבַע, וְלָכֵן אָמַר הוּא דַּיְקָא אֶת מַאֲמָר זֶה, שֶׁרָאוּי שֶׁיִּהְיֶה רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, וְאָז יִהְיֶה רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ, כִּי אִם יִתְלַבֵּשׁ עַצְמוֹ בִּלְבוּשִׁים מְכֻבָּדִים, וּבְנֵי־אָדָם יְכַבְּדוּ אוֹתוֹ, וּכְמַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן (בָּבָא קַמָּא צא:), שֶׁהָיָה קוֹרֵא לְמָאנֵיהּ מְכַבְּדוּתָא, עַל־יְדֵי־זֶה בְּנָקֵל יְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד חָכָם, הַמְגַלֶּה אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּגִלּוּי נוֹרָא וְנִפְלָא מְאֹד, לְדַקְדֵּק מְאֹד לָלֶכֶת בִּבְגָדִים מְכֻבָּדִים, נְקִיִּים וּשְׁלֵמִים, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, וְכֵן צָרִיךְ לְהַלְבִּישׁ אֶת חִדּוּשֵׁי תּוֹרָתוֹ בִּלְבוּשִׁים יְקָרִים וְנִפְלָאִים, לְבוּשִׁים עַל גַּבֵּי לְבוּשִׁים, וּלְהוֹרִיד אֶת זֶה אֶל הֲמוֹן עַם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יוּכְלוּ כֻּלָּם לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, וְאָז כְּשֶׁיִּהְיֶה רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, זֶה סִימָן אֲשֶׁר רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יד רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס אוֹמֵר, שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם, וְשִׂיחַת הַיְלָדִים, וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

יד שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם, וְשִׂיחַת הַיְלָדִים, וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן ד'), כִּי אֲפִלּוּ עַל הַהֶכְרֵחִיּוּת יְכוֹלִים לְבַלּוֹת יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, הַיְנוּ כְּדֵי לְהַשִּׂיג אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, מַלְבּוּשִׁים וְדִירוֹת, יְכוֹלִים לְבַטֵּל אֶת רֹב הַיָּמִים שֶׁלּוֹ בְּהַבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלָכֵן צְרִיכִים לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת, וְלֵידַע שֶׁאֵין דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִמִּדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת, לְהִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט, וְאָז אִם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ זוֹ, יַצְלִיחַ בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת גַּם יַחַד. כִּי הִנֵּה כְּשֶׁאָדָם רַק רָץ אַחַר הַבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה, מֵרֹב יֵאוּשׁ הוּא יָשֵׁן עַד מְאֻחָר, שֶׁזֶּה נִקְרָא שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא עוֹבֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּזְמַן תְּפִלָּה, וּמֵרֹב דִּכָּאוֹן, שֶׁעוֹבֶרֶת עָלָיו מְרִירוּת דִּמְרִירוּת, הוּא לוֹקֵחַ יַיִן לִשְׁתּוֹת, שֶׁזֶּה וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם, וְאַחַר־כָּךְ הוּא מֻכְרָח לְדַבֵּר וּלְפַטְפֵּט כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, שֶׁזֶּה וְשִׂיחַת יְלָדִים, וְאִם נוֹפֵל כָּל־כָּךְ, אֲזַי הוּא מִתְיַשֵּׁב בֵּין לֵיצָנִים וְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, שֶׁזֶּה וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁיּוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶם, וּמַה קּוֹרֶה לְבַסּוֹף? מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, וְאֵין לוֹ לֹא עוֹלָם הַבָּא וְלֹא עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְאֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּמוּעָט, אֲזַי לְבַסּוֹף הוּא רָץ וּמִתְרוֹצֵץ לְהַשִּׂיג פַּרְנָסָתוֹ כְּקוֹרֵא בֶּהָרִים, וְאֵינוֹ מוֹצֵא כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ, אַדְּרַבָּה עֲנִיּוּת וְדַחֲקוּת מְסַבְּבוֹת אוֹתוֹ לְגַמְרֵי, עַד שֶׁהוּא מִתְיָאֵשׁ לְגַמְרֵי מֵחַיָּיו, כְּמוֹ שֶׁרוֹאִים בְּחוּשׁ בִּבְנֵי־אָדָם, כְּשֶׁרוֹאִים שֶׁלֹּא הוֹלֵךְ לָהֶם, נוֹפְלִים בַּעֲצֵלוּת וּבְעַצְבוּת וּבִמְרִירוּת, עַד שֶׁיְּשֵׁנִים מְאֻחָר, שֶׁזּוֹ שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁגּוֹרְמִים לְעַצְמָם לַעֲבֹר אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, וְאֵין לָהֶם בְּחַיֵּיהֶם כְּלוּם, וּמֵרֹב דִּכָּאוֹן הֵם לוֹקְחִים יַיִן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, ו): "וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ", אֲשֶׁר גּוֹרֵם לָהֶם לְבִלְבּוּל הַדַּעַת, שֶׁזֶּה וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם, שֶׁאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַיּוֹם הוּא שִׁכּוֹר בְּלִי יִשּׁוּב הַדַּעַת, עַד שֶׁמְּדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, שֶׁזֶּה וְשִׂיחַת הַיְלָדִים, מַה שֶּׁיְּלָדִים מְדַבְּרִים וּמְשִׂיחִים בֵּינֵיהֶם הַבְלֵי הֲבָלִים, וְזֶה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁיִּתְבַּטֵּל מִתּוֹרָה וּמִתְּפִלָּה, עַד שֶׁמִּתְיַשֵּׁב בֵּין יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, שֶׁזֶּה וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, וּמַה הוּא גּוֹרֵם

לְעַצְמוֹ? לֹא תּוֹרָה, לֹא חָכְמָה, לֹא פַּרְנָסָה, לֹא רוּחָנִיּוּת, לֹא גַּשְׁמִיּוּת, וְזֶה מֵבִיא אוֹתוֹ לְקִצּוּר יָמִים, שֶׁזֶּה מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, הַיְנוּ מֵהָעוֹלָם הַזֶּה, וּמִסְכֵּן אֵין לוֹ חַיִּים, וְהוּא תָּמִיד רוֹדֵף אַחַר הַזּוּלַת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לוֹ עוֹלָם הַבָּא, כִּי הוּא חָסֵר מִתּוֹרָה וּמִקִּיּוּם הַמִּצְוֹת, וּמִתְּפִלָּה בְּצִבּוּר. וְלָכֵן, אֲהוּבַי, בָּנַי! רְאֵה לְהַרְגִּיל עַצְמְךָ בְּמִדַּת הִסְתַּפְּקוּת, וְתִהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקְךָ, וְכָל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלֶיךָ תְּקַבֵּל בְּשִׂמְחָה, וְתַרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ לְדַבֵּר אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאָז תִּרְאֶה, אִם תִּהְיֶה זָרִיז לָקוּם בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם, וְתִשְׁמֹר אֶת עַצְמְךָ מְאֹד לֹא לִשְׁתּוֹת שׁוּם מַשְׁקֶה הַמְשַׁכֵּר, וְכֵן לֹא תְּדַבֵּר שִׂיחַת יְלָדִים, שֶׁהֵם דִּבּוּרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא תִּתְיַשֵּׁב בֵּין יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, עַל־יְדֵי־זֶה תִּזְכֶּה לָרֶשֶׁת אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה וְאֶת הָעוֹלָם הַבָּא גַּם יַחַד. אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּחְדִּיר בְּעַצְמוֹ דִּבּוּרִים אֵלּוּ, וְאָז טוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא לְנֵצַח נְצָחִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

הילדים. מבטלת את אבותיהם מלעסוק בתורה: וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. שמתכנסים ומדברים בדברים בטלים:

טו רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר, הַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהַמְגַלֶּה פָנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

טו המחלל את הקדשים. המביא קדשי המזבח לידי פיגול ונותר וטמא. או המועל ונהנה בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית: והמבזה את המועדות. ימים של חול המועד עושה בהן מלאכה. או נוהג בהן מנהג חול באכילה ושתיה: והמלבין פני חבירו ברבים. המתבייש פניו מאדימות תחלה ואחר כך מתלבנות. שהנפש יש לה שתי תנועות אחת לחוץ ואחת לפנים. וכשמביישין את האדם בתחלה הרוח מתנועע לצד חוץ כמי שמתמלא חמה ופניו מאדימות. וכשאינו מוצא טענה כיצד יסיר הבושה ההיא מעל פניו הוא דואג בקרבו ונכנס הרוח לצד פניו מפני הצער ופניו מתכרכמים ומתלבנים וזהו שאמרו (ב"מ נח, ב) בענין ההלבנה דאזיל סומקא ואתי חיורא: והמפר בריתו. שלא מל. או שמל ומשך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול: והמגלה פנים בתורה. שמראה פנים ופירושים בתורה שלא כהלכה, כגון שמתרגם ומזרעך לא תתן להעביר למולך. ומזרעך לא תתן לאעברא לארמיותא. ואין זה פשוטו של מקרא. ובכלל זה הדורש דרשות של דופי. פירוש אחר מגלה פנים שמעיז פנים לעבור על דברי תורה בפרהסיא ביד רמה. ואין לו בושת פנים: אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים. ולא חזר בתשובה מאחד

טו הַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבַי, בָּנַי! שֶׁמִּי שֶׁמְּחַלֵּל אֶת כָּל הַקָּדוֹשׁ לְעַם יִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁמְּדַבֵּר עַל צַדִּיקִים קְדוֹשִׁים הַדְּבוּקִים בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר הֵם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְכֵן מְחַלֵּל בֵּית־הַכְּנֶסֶת, שֶׁמְּדַבֵּר בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וּמְזַלְזֵל בַּמִּצְוֹת. וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת; שֶׁמַּנִּיחַ בָּהֶם תְּפִלִּין, שֶׁעַל־פִּי הַזֹּהַר חַיָּב מִיתָה, וְהוֹלֵךְ עִם בִּגְדֵי חֹל. וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים; שֶׁשּׁוֹפֵךְ דָּם שֶׁל הַזּוּלַת עַל לֹא דָבָר, וּמְחָרְפֵהוּ וּמְבַזֵּהוּ בָּרַבִּים. וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ; שֶׁהוּא פּוֹגֵם בַּבְּרִית, וּמוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה. וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה; שֶׁמְּחַדֵּשׁ חִדּוּשִׁים שֶׁל הֶבֶל, הָעוֹקְרִים אֶת בְּנֵי־אָדָם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כִּי כָּל הַחִדּוּשִׁים שֶׁלּוֹ בְּנוּיִים עַל דְּבָרִים בְּטֵלִים. אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, הוּא בְּעַצְמוֹ לָמַד תּוֹרָה, וְיֵשׁ לוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים, עִם כָּל זֹאת הוּא מְדַבֵּר עַל חֲכָמִים וְצַדִּיקִים

מעבירות שבידו אף על פי שבאו עליו יסורים ומת ביסורים אין לו חלק לעולם הבא אלא אם חזר בתשובה קודם מותו אין לך דבר שעומד בפני התשובה: טז הוי קל לראש. לפני אדם גדול וזקן ויושב בראש בישיבה. הוי קל לעבודתו ולשמש לפניו: ונוח לתשחורת. לאדם בחור שערותיו שחורות אינך צריך להקל עצמך כל כך אלא תעמוד לפניו בנחת וביישוב: והוי מקבל וכו'. נגד כל אדם בין ראש בין תשחורת תעמוד בשמחה. מקבל כמו מקביל תרגום נגד קבל. פירוש אחר הוי קל לראש

טז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת, וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם

אֲמִתַּיִם, וְעוֹשֶׂה זוּל אֶת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כִּי מְדַבֵּר שָׁם, וְהוּא מְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁאֶצְלוֹ הֵם כְּיוֹם חֹל, וּמַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וּמְזַלְזֵל בּוֹ, וְהוּא פּוֹגֵם בִּבְרִיתוֹ, שֶׁמִּכָּל זֶה בָּא, שֶׁהוּא מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, כִּי רַק מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָבֵר כָּזֶה שֶׁמְּחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים, וּמְזַלְזֵל בַּמּוֹעֲדוֹת, וּמַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ, וְהוּא מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְמוֹדִים פְּגוּמִים, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כח), שֶׁהוּא שֵׁד יְהוּדָאִי, אָדָם כָּזֶה אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְגוֹרֵם גַּם לַאֲחֵרִים שֶׁשּׁוֹמְעִים בְּקוֹלוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּי עוֹקְרָם מִשָּׁרְשָׁם הָעֶלְיוֹן, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבַן, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

טז הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בְּזֶה הָעוֹלָם עוֹבְרִים עַל כָּל אָדָם כָּל מִינֵי צָרוֹת וְיִסּוּרִים וּמַכְאוֹבִים וּבִלְבּוּלִים, וְעִקַּר מַעֲלַת הָאָדָם, שֶׁלּוֹקֵחַ אֶת הַכֹּל בְּקַלּוּת, וְאֵינוֹ נִשְׁבָּר אֲפִלּוּ בְּמַצָּבִים הָכִי קָשִׁים שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו, שֶׁזֶּה הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ, כְּבָר לְכַתְּחִלָּה תְּקַבֵּל הַכֹּל בְּקַלּוּת. וְאֶל כָּל זֶה זוֹכִים עַל־יְדֵי אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה, לְהַאֲמִין שֶׁדָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, וִיבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְעַל־יְדֵי תֹּקֶף הָאֱמוּנָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, יוּכַל לְקַבֵּל אֶת הַכֹּל בְּקַלּוּת. וַאֲפִלּוּ שֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן, שֶׁיַּשְׁחִירוּ אוֹתוֹ בְּעֶלְבּוֹנוֹת וּבִזְיוֹנוֹת, חֵרוּפִים וְגִדּוּפִים, אַל יָשִׂים לֵב לְכָל זֶה, אֶלָּא יְקַבֵּל אֶת זֶה בְּנוֹחַ, שֶׁזֶּה וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת. וְכָל זֶה זוֹכִים רַק עַל־יְדֵי אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן נג): מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֱמוּנָה — חַיָּיו חַיִּים, וְהוּא מְבַלֶּה יְמֵי חַיָּיו בְּטוֹב תָּמִיד, כִּי כְּשֶׁהוֹלֵךְ לוֹ כָּרָאוּי וְיֵשׁ לוֹ טוֹב, בְּוַדַּאי טוֹב לוֹ, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁאֵינוֹ כָּךְ (דְּהַיְנוּ שֶׁאֵין מִתְנַהֵג לוֹ כַּסֵּדֶר, וְיֵשׁ לוֹ יִסּוּרִין, חַס וְשָׁלוֹם) גַּם־כֵּן טוֹב, כִּי הוּא בָּטוּחַ שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְרַחֵם עָלָיו לְהַבָּא וְיֵיטִיב אַחֲרִיתוֹ, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַכֹּל מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ, בְּוַדַּאי הַכֹּל לְטוֹבָה. אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ אֱמוּנָה, חַס וְשָׁלוֹם, חַיָּיו אֵינָם חַיִּים כְּלָל, כִּי תֵּכֶף כְּשֶׁעוֹבֶרֶת עָלָיו אֵיזוֹ רָעָה, שׁוּב אֵין לוֹ שׁוּם חִיּוּת, כִּי אֵין לוֹ בַּמֶּה לְנַחֵם עַצְמוֹ כְּלָל, מֵאַחַר שֶׁאֵין לוֹ אֱמוּנָה כְּלָל, וְאֵין לוֹ שׁוּם חִיּוּת וְשׁוּם טוֹב, מֵאַחַר שֶׁהוֹלֵךְ בְּלִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְלִי הַשְׁגָּחָה, רַחֲמָנָא לִצְּלַן. אֲבָל עַל־יְדֵי אֱמוּנָה, מַה טּוֹב וְיָפֶה הַחִיּוּת שֶׁלּוֹ. עִם כָּל זֹאת אַף שֶׁעוֹבֵר עָלֶיךָ מַה שֶּׁעוֹבֵר — צָרוֹת וְיִסּוּרִים, מַכְאוֹבִים וּמְרִירוּת, צַעַר וְעָגְמַת נֶפֶשׁ, עֶלְבּוֹנוֹת, בִּזְיוֹנוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה, כִּי עָלֶיךָ לְהָבִין, אַף שֶׁלְּךָ מַר מִמָּוֶת הַחַיִּים, מֵרֹב הַצַּעַר וְהָעָגְמַת נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לְךָ, עַל־כָּל־פָּנִים אֵיךְ שֶׁהוּא, תְּקַבֵּל אֶת כָּל אָדָם בְּשִׂמְחָה, כִּי מַה הוּא אָשֵׁם בְּצָרוֹתֶיךָ?! וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁרַבֵּנוּ זַ"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כט): 'טוֹב' — הַכֹּל חֲפֵצִים לִשְׁמֹעַ, כִּי צָרוֹת וְיִסּוּרִים עוֹבְרִים עַל כָּל אֶחָד, וְאַף אֶחָד אֵינוֹ מְעֻנְיָן, וְלֹא אִכְפַּת לוֹ מֵהַצָּרוֹת שֶׁל הַזּוּלַת, וְלָכֵן מַה לְּךָ לְסַפֵּר אֶת כָּל צָרוֹתֶיךָ וּבְעָיוֹתֶיךָ לַזּוּלַת?! אַתָּה רְאֵה רַק לְחַזֵּק אֶת כָּל אֶחָד. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קו): עֵצָה לָבוֹא לְגַדְלוּת הַמֹּחִין — לְהַשְׂכִּיל אֶת

אֲחֵרִים; וְלָכֵן אַתָּה תְּקַבֵּל אֶת כָּל הַבָּא עָלֶיךָ בְּקַלּוּת, וְאַל תִּתְפַּעֵל מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי מִמֵּילָא הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲזֹר לְךָ, וְלָכֵן תְּקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יז שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה, וְתָמִיד יִזְכֹּר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִמְצָא, וּבִלְעָדָיו אֵין נִמְצָא. וּכְשֶׁאָדָם יָשִׂים תָּמִיד לִפְנֵי עֵינָיו אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ, אָז יִרְאֶה וְיִפְחַד וְיִרְעַד מֵאֵימַת קוֹנוֹ. אֲבָל תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁאָדָם מִתְנַהֵג בְּקַלּוּת רֹאשׁ, וּמִתְלוֹצֵץ וְצוֹחֵק, זֶה מַרְגִּיל אוֹתוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁל עֶרְוָה, שֶׁהוּא הַחֵטְא הַמְגֻנֶּה שֶׁל פְּגַם הַבְּרִית, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן, פְּגַם עֵר, שֶׁמַּפְרִיד בֵּין זְעֵיר לְנֻקְבָא, שֶׁהוּא ו"ה, שֶׁזֶּה בְּעַצְמוֹ ע"ר ו"ה. וְהַכֹּל בָּא מֵחֲמַת חֶסְרוֹן יִרְאַת שָׁמַיִם; כִּי הַקַּלּוּת רֹאשׁ הוֹרֶסֶת אֶת הָאָדָם לְגַמְרֵי, וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנְחוּמָא וַיֵּרָא): 'אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ'; אָמַר דָּוִד (תְּהִלִּים ב, יא): "עִבְדוּ אֶת הֲוָיָ"ה בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה", הֲרֵי שֶׁגַּם לַעֲמֹד בִּתְפִלָּה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ צְרִיכִים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, בִּרְתֵת וּבְזִיעַ. וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לִשְׁמֹר לֹא לְהָקֵל רֹאשׁוֹ וְלֹא לַעֲשׂוֹת צְחוֹק, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה מוֹרָא שָׁמַיִם עָלָיו תָּמִיד.

מָסֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי סְיָגִים וּגְדָרִים. וְעִקַּר הַסְּיָג לַתּוֹרָה זֶה הַמָּסֹרֶת, שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ וּמֵאֲבוֹת אֲבוֹתֵינוּ, וְכָךְ נִמְשֶׁכֶת שַׁרְשֶׁרֶת הַזָּהָב שֶׁל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, כִּי תָּמִיד מִסְתַּכְּלִים חֲזָרָה לַחֻקּוֹת וּלְהִתְנַהֵג כְּמוֹ שֶׁרָאָה בְּבֵית אָבִיו וּבְבֵית רַבּוֹ, וְזֶה הַיְסוֹד בַּיַּהֲדוּת. וְלֹא כְּמוֹ אֵלּוּ הַמִּתְחַדְּשִׁים, שֶׁקּוֹרְאִים לְעַצְמָם נְאוֹרִים, כִּי הֵם יוֹדְעִים יוֹתֵר טוֹב מֵאֲבוֹתֵיהֶם וּמֵאֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶם, אֵין אֵלּוּ אֶלָּא טִפְּשִׁים וַחֲמוֹרִים, כִּי כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יג, סִימָן ד'): 'וְהָיָה מָסֹרֶת בְּיַד שֵׁבֶט יְהוּדָה חַכְמֵיהֶם וּגְדוֹלֵיהֶם מִן יַעֲקֹב אָבִינוּ, כָּל מַה שֶּׁעָתִיד לֶאֱרַע לְכָל שֵׁבֶט וְעַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְכֵן הָיָה בְּיַד כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מָסֹרֶת כָּל מַה שֶּׁיֶּאֱרַע לוֹ עַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ מִן יַעֲקֹב אֲבִיהֶם', וּמַה שַּׁיָּךְ לְשַׁנּוֹת מִדַּרְכֵי אָבוֹת. וְלָכֵן הַמָּסֹרֶת שֶׁקִּבְּלוּ מֵאָבוֹת, זֶהוּ סְיָג לַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת שׁוּם דָּבָר, גָּדוֹל אוֹ קָטָן, וְאָז יַצְלִיחַ בַּיַּהֲדוּת.

מַעַשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לָתֵת מַעֲשֵׂר, וְזֶה יָבִיא לוֹ עֹשֶׁר, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (שַׁבָּת קיט.): 'עֲשִׁירִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בַּמֶּה הֵן זוֹכִין? אָמַר לוֹ: בִּשְׁבִיל שֶׁמְּעַשְּׂרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יד, כב): "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר'; וְכֵן אָמְרוּ (תַּעֲנִית ט.): 'אַשְׁכְּחֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לִינוּקָא דְרֵישׁ לָקִישׁ, אָמַר לֵיהּ, אֵימָא לִי פְּסוּקָךְ, אָמַר לֵיהּ: "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", אָמַר לֵיהּ: וּמַאי עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר? אָמַר לֵיהּ: עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר. אָמַר לֵיהּ: מְנָא

בְּשִׂמְחָה: יז רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה. מָסֹרֶת, סְיָג לַתּוֹרָה. מַעַשְׂרוֹת,

בראשיתך כשאתה בחור הוי קל לעשות רצון בוראך. ובזקנותך כשהושחרו פניך מפני הזקנה תהא נוח לו: יז מסורת סייג לתורה. המסורת שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה הם גדר וחזוק לתורה שבכתב. שעל ידיהם אנו מבינים כמה מצות איך יעשו אותם. כמו בסכת בסכת בסוכות שנים חסרים ואחד מלא שממנו אנו לומדים להכשיר סוכה בשלש דפנות. וכגון מועדי ה' אשר תקראו אתם שנכתב חסר בשלש מקומות. ללמד "אתם" אפילו שוגגים "אתם" אפילו מזידים "אתם" אפילו מוטעים: מעשרות סייג לעושר. דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר:

נדרים סייג לפרישות. בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתירא שלא יעבור. מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך ועל ידי כן הוא כובש את יצרו: סייג לחכמה שתיקה. במה אנן קיימין אי בשתיקה מדברי תורה הרי כבר כתיב והגית בו וגו' אי בשתיקה מרכילות ולשון הרע וקללה דאורייתא נינהו. הא אינו מדבר אלא בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחבירו שיש לו לאדם למעט הדבור בהם כל מה שאפשר. ועליהם אמר שלמה (משלי יז) גם אויל מחריש חכם יחשב: יח חבה יתירה נודעת לו. רמב"ם פירש חבה יתירה הראה הקב"ה לאדם שהודיעו ואמר לו ראה שבראתיך בצלם. שהמטיב לחבירו ומודיעו הטובה שעשה עמו. מראה חבה יתירה יותר מאילו הטיב עמו ואינו חשוב בעיניו להודיעו הטובה

סְיָג לָעֹשֶׁר. נְדָרִים, סְיָג לַפְּרִישׁוּת. סְיָג לַחָכְמָה, שְׁתִיקָה: יח הוּא הָיָה אוֹמֵר, חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְצֶלֶם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְצֶלֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ט), **כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל**

לָךְ? אָמַר לֵיהּ: זִיל נַסִּי. אָמַר לֵיהּ: וּמִי שָׁרֵי לְנַסּוּיֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְהַכְּתִיב (דְּבָרִים ו, טז): "לֹא תְנַסּוּ אֶת הֲוָיָ"ה", אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא חוּץ מִזּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מַלְאָכִי ג, י): "הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר, וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר הֲוָיָ"ה צְבָאוֹת, אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי", מַאי עַד בְּלִי דָי? אָמַר רָמִי בַּר חָמָא אָמַר רַב, עַד שֶׁיִּבְלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דַּי'; רְאֵה כְּשֶׁאָדָם מְעַשֵּׂר, יִהְיֶה בָּטוּחַ שֶׁיִּהְיֶה נַעֲשֶׂה עָשִׁיר.

נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָבוֹא לִפְרִישׁוּת, אֶלָּא כְּשֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ נְדָרִים וּסְיָגִים, וְאָז אִם יִהְיֶה חָזָק בָּזֶה, נָכוֹן לִבּוֹ יִהְיֶה בָּטוּחַ, שֶׁיִּזְכֶּה לִפְרֹשׁ מֵעֲבֵרוֹת, וּבְוַדַּאי סְתָם לִנְדֹּר, זֶהוּ עָוֹן חָמוּר מְאֹד, אֲבָל כְּשֶׁאָדָם נוֹדֵר בִּשְׁבִיל פְּרִישׁוּת, וְיוֹדֵעַ שֶׁיּוּכַל לַעֲמֹד בָּזֶה, אֲזַי מֻתָּר.

סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַגֶּדֶר לְהַגִּיעַ אֶל חָכְמָה הוּא שְׁתִיקָה, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (פְּסָחִים צט.): 'יָפָה שְׁתִיקָה לַחֲכָמִים, קַל וָחֹמֶר לִטְפָּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי יז, כח): "אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב"'. וּמַה הִיא הַחָכְמָה בְּעַצְמָהּ? אֶלָּא מוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן פב), שֶׁעִקַּר הַחָכְמָה לֵידַע כֹּ"חַ מָ"ה, הַיְנוּ מַה כֹּחִי נֶגְדּוֹ יִתְבָּרַךְ, הַיְנוּ לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי לְאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלֵידַע שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ מַנְהִיג אֶת עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט, וְאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְלֹא יִהְיֶה אִכְפַּת לוֹ שׁוּם דָּבָר, וְזוֹ שְׁלֵמוּת הַחָכְמָה, שֶׁמְּבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאֵינוֹ שָׂם לֵב לְשׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יח חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר צְרִיכִים לְחַבֵּב אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל הַנִּקְרָא אָדָם, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (יְבָמוֹת סא.): 'אָדָם אַתֶּם, אַתֶּם קְרוּיִין אָדָם, וְאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים קְרוּיִין אָדָם', וְהוּא נִבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹקִים מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית א, כז): "וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ", כִּדְּגְמַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת: הַגֻּלְגֹּלֶת לַכֶּתֶר, הַמֹּחַ לַחָכְמָה, הַלֵּב לַבִּינָה, הַיָּדַיִם לְחֶסֶד וּגְבוּרָה, הַגּוּף לְתִפְאֶרֶת, הָרַגְלַיִם לְנֶצַח וְהוֹד, וְהַבְּרִית לִיסוֹד, וּבַת זוּגוֹ לְמַלְכוּת. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ט, ו): "כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם"; הַיְנוּ הַחִבָּה יְתֵרָה שֶׁיֵּשׁ לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁרַק הוּא נִקְרָא אָדָם, כִּי נִבְרָא בִּדְמוּת דִּלְעֵילָּא, כִּי כָּל פַּרְצוּף הָעוֹלָמוֹת הֵם בִּדְמוּת אָדָם, וְלָכֵן כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל חָבִיב מְאֹד מְאֹד,

שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יד), בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ד), כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: יט הַכֹּל צָפוּי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה, וּבְטוּב הָעוֹלָם נִדּוֹן. וְהַכֹּל לְפִי רֹב

שעשה עמו. ויש לפרש חבה יתירה נודעת להם. חבה גלויה ומפורסמת שלא בלבד אהבה מסותרת היה לו למקום ברוך הוא עם האדם אלא אף חבה גלויה וידועה לכל: שנאמר כי לקח טוב. כל מעשי בראשית שנאמר בו וירא אלהים כי טוב לא נבראו אלא בשביל התורה שנקראת לקח כמה דאת אמר (דברים לב) יערוף כמטר לקחי: יט הכל צפוי. כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים גלוי

וּצְרִיכִים לְאָהֲבוֹ אַהֲבַת עוֹלָם, כִּי חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָּנִים לַמָּקוֹם, חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָּנִים לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יד, א): "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם"; וּכְמוֹ שֶׁיֵּשׁ אַהֲבָה בֵּין אָב לְבֵן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַסְבִּיר אֶת הָאַהֲבָה הַזּוֹ, כִּי הִיא לְמַעְלָה מֵהַדַּעַת וְהַצִּמְצוּם, כְּמוֹ־כֵן צְרִיכִים לֶאֱהֹב אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא בֵּן שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְכִבְיָכוֹל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֵב אֶת בָּנָיו, עַד שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (פְּסָחִים פה:): 'אֲפִלּוּ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם'; וַאֲפִלּוּ עַכְשָׁו בַּגָּלוּת הַמָּרָה, שֶׁבָּהּ אֲנַחְנוּ נִמְצָאִים, עָלֵינוּ לְהִתְחַזֵּק לֶאֱהֹב אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (מְגִלָּה כט.): 'חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁגָּלוּ — שְׁכִינָה עִמָּהֶם'; וְלָכֵן אֵצֶל כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל שׁוֹרָה הַשְּׁכִינָה, וּמָה גַּם חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁהִיא חֶמְדָּה טוֹבָה שֶׁנִּתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל דַּיְקָא, כִּי (סַנְהֶדְרִין נט.): 'נָכְרִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים לג, ד): "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה", לָנוּ מוֹרָשָׁה וְלֹא לָהֶם'. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ד, ה): "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ"; כִּי כָּל הַבְּרִיאָה נִבְרְאָה רַק עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה א', סִימָן א'): 'הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת אֲנִי הָיִיתִי כְּלִי אֻמְנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה פַּלְטִין, אֵינוֹ בּוֹנֶה אוֹתָהּ מִדַּעַת עַצְמוֹ אֶלָּא מִדַּעַת אֻמָּן, וְהָאֻמָּן אֵינוֹ בּוֹנֶה אוֹתָהּ מִדַּעַת עַצְמוֹ, אֶלָּא דִּפְתְּרָאוֹת וּפִנְקְסָאוֹת יֵשׁ לוֹ, לָדַעַת הֵיאַךְ הוּא עוֹשֶׂה חֲדָרִים, הֵיאַךְ הוּא עוֹשֶׂה פִּשְׁפְּשִׁין, כָּךְ הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַבִּיט בַּתּוֹרָה, וּבוֹרֵא אֶת הָעוֹלָם'; וְלָכֵן צְרִיכִים לֶאֱהֹב אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, כִּי הוּא חֵלֶק מֵהַתּוֹרָה, שֶׁעַל יָדוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, כִּי יֵשׁ תַּרְיַ"ג מִצְווֹת, כְּנֶגֶד תַּרְיַ"ג אֵיבָרִים וְגִידִים שֶׁבָּאָדָם, וְזוֹ הַחִבָּה יְתֵרָה שֶׁיֵּשׁ לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא חֵלֶק מֵהַתּוֹרָה, וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִזָּהֵר מְאֹד מְאֹד בִּכְבוֹד כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וּלְבַקֵּשׁ בְּכָל יוֹם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, שֶׁכֻּלָּם יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, וּבִזְכוּת זֶה שֶׁמְּקַשֵּׁר אֶת עַצְמוֹ עִם כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, אֲזַי לְעוֹלָם לֹא יִפֹּל, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן א'): כְּשֶׁמַּחֲזִיקִים אֶת עַצְמָם בְּיַחַד עִם שָׁרְשֵׁי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, עַל־יְדֵי־זֶה אֵין יְכוֹלָה לְהִתְאַחֵז בּוֹ קִנְאַת הַמַּלְאָכִים וּלְהַפִּילוֹ, וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּכְנִיס אֶת עַצְמוֹ בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּר כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּה מְאֹד מְאֹד חָבִיב אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יט הַכֹּל צָפוּי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה, וּבְטוּב הָעוֹלָם נִדּוֹן, וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע,

לפניו: והרשות נתונה. בידו של אדם לעשות טוב ורע כדכתיב (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו׳: ובטוב העולם נדון. במדת רחמים ואף על פי אין הכל שוין במדה זו. לפי שהכל לפי רוב המעשה. המרבה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרובים. והממעיט במעשים טובים ממעטים לו ברחמים. פירוש אחר והכל לפי רוב המעשה. לפי רוב מעשיו של אדם הוא נדון. אם רוב זכיות זכאי. אם רוב עונות חייב. ורמב"ם פירש הכל לפוי. כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתיד לעשות הכל גלוי לפניו. ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה צדיק או רשע. כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שום דבר שיכריחהו כלל וכיון שכן הוא בטוב העולם נדון להפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים. שהחוטא חטא ברצונו ראוי שיענש. והצדיק היה צדיק ברצונו וראוי שיקבל שכר: והכל לפי רוב המעשה. לפי מה שאדם כופל ומתמיד בעשיית הטוב כך שכרו מרובה. שאינו דומה המחלק מאה זהובים לצדקה במאה פעמים לנותן אותם בפעם אחת. וגרסת רמב"ם היא והכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי גודל המעשה: כ הכל נתון בערבון. רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה. לאתר דמתבעי תמן

המעשה: כ הוא היה אומר, הכל נתון בערבון, ומצודה

אֲהוּבִי, בְּנִי! אִם תִּתְבּוֹנֵן, יֵשׁ פֹּה שְׁנֵי הֲפָכִים: הַיְדִיעָה וְהַבְּחִירָה, שֶׁהֵם נוֹגְדִים וְסוֹתְרִים זֶה לָזֶה, כִּי הַיְדִיעָה הִיא, שֶׁאָדָם יֵדַע שֶׁהַכֹּל נַעֲשֶׂה רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְדָבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (חֻלִּין ז:): 'אֵין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה, אֶלָּא אִם־כֵּן מַכְרִיזִים עָלָיו מִלְּמַעְלָה'; וּלְהֵפֶךְ, הַבְּחִירָה הִיא בְּיָדוֹ שֶׁל הָאָדָם — כֵּן לַעֲשׂוֹת אוֹ לֹא לַעֲשׂוֹת, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן קי), שֶׁהַבְּחִירָה בְּיַד הָאָדָם בִּפְשִׁיטוּת, אִם רוֹצֶה עוֹשֶׂה, וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה, שֶׁזֶּה הַכֹּל צָפוּי — מִצַּד הַיְדִיעָה, שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית. וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה — מִצַּד הַבְּחִירָה, אִם לַעֲשׂוֹת וְאִם לֹא לַעֲשׂוֹת, עִם כָּל זֹאת עָלֶיךָ, אֲהוּבִי, בְּנִי, לָדַעַת, אֲשֶׁר וּבְטוּב הָעוֹלָם נִדּוֹן, כִּי אֵיךְ שֶׁהוּא דַּע לְךָ שֶׁהַכֹּל לְטוֹבָתְךָ, כִּי (תְּהִלִּים קמה, ט): "טוֹב הֲוָיָ"ה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", וְאֵיךְ זוֹכִים שֶׁיִּסְתַּדֵּר אֶצְלוֹ הַיְדִיעָה וְהַבְּחִירָה בְּיַחַד? וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה, כְּפִי שֶׁתִּזְכֶּה לַעֲבֹד עַל עַצְמְךָ לְקַדֵּשׁ וּלְזַכֵּךְ אֶת הַשִּׁבְעָה נֵרוֹת, שֶׁהֵם: הָעֵינַיִם, הָאָזְנַיִם, הַחֹטֶם וְהַפֶּה, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן כא): כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה לְקַדֵּשׁ וּלְטַהֵר וּלְזַכֵּךְ אֶת הַשִּׁבְעָה נֵרוֹת שֶׁלּוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה מִתְעַלֶּה מִגֶּדֶר אָדָם אֶל גֶּדֶר מַלְאָךְ, וְזוֹכֶה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל אֶת שְׁנֵי הַהֲפָכִים, שֶׁהֵם הַיְדִיעָה וְהַבְּחִירָה, כִּי הַכֹּל תָּלוּי לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ וּמְטַהֵר אֶת כְּלֵי הַמֹּחִין שֶׁלּוֹ, שֶׁהֵם הָעֵינַיִם, הָאָזְנַיִם, הַחֹטֶם וְהַפֶּה, שֶׁזֶּה עִקַּר הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁל הָאָדָם: לְקַדֵּשׁ וּלְטַהֵר אֶת הָעֵינַיִם, וּלְהַטּוֹת אָזְנוֹ לְדִבְרֵי חֲכָמִים, וְלִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מִכַּעַס, מִדִּבּוּרֵי לְשׁוֹן־הָרָע וּרְכִילוּת וְלֵיצָנוּת, שֶׁאָז דַּיְקָא יִתְעַלֶּה מֹחוֹ מִגֶּדֶר אָדָם לְגֶדֶר מַלְאָךְ, וְיָבִין בְּמֻשְׂכָּלוֹת, מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לְהָבִין בְּשֵׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי, כִּי עַל־יְדֵי זִכּוּךְ הַחוּשִׁים הָאֵלּוּ מִזְדַּכֵּךְ מֹחוֹ, וּמֵבִין בְּמֻשְׂכָּלוֹת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כ הַכֹּל נָתוּן בָּעֵרָבוֹן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל נְשָׁמָה שֶׁיּוֹרֶדֶת בָּזֶה הָעוֹלָם נִמְצֵאת בְּעֵרָבוֹן, כִּי הוּא עָרֵב בַּעֲבוּר עַצְמוֹ וּבַעֲבוּר חֲבֵרוֹ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (סוֹטָה לז:): 'אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, נִמְצָא, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, מַאי בֵּינַיְהוּ? אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא: עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא אִיכָּא בֵּינַיְהוּ, שֶׁכָּל

פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הֶחָנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף, וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ, וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבוֹא וְיִלְוֶה, וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ,

אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל חֲבֵרוֹ'; וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל אֶחָד לְדַבֵּר עִם הַזּוּלַת רַק דִּבּוּרֵי אֱמוּנָה וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּלְחַזְּקוֹ וּלְאַמְּצוֹ וּלְעוֹדְדוֹ, וְכֵן לְעוֹרְרוֹ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כִּי כָּל אֶחָד עָרֵב בַּעֲבוּר חֲבֵרוֹ, וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לְהִתְחַמֵּק מִלַּעֲסֹק בְּלְקָרֵב רְחוֹקִים, כִּי הַחוֹב מֻנָּח עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִצַּד עֲרֵבוּת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַתַּנָּא: הַכֹּל נָתוּן בְּעֵרָבוֹן. וְאִם תֹּאמַר, מֵאַחַר שֶׁעַל כָּל אֶחָד מֻנָּחִים אֲלָפִים וְרִבְבוֹת עַרְבֻיּוֹת עַל חֲבֵרָיו, הוּא יָכוֹל לְהִתְגָּאוֹת, כִּי בְּרֶגַע שֶׁאָדָם יֵשׁ לוֹ מֶמְשָׁלָה עַל הַזּוּלַת, נִכְנֶסֶת בּוֹ גֵּאוּת, וּבִפְרָט שֶׁמְּקָרֵב רְחוֹקִים, גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נט), שֶׁמִּי שֶׁבּוֹנֶה הֵיכַל־הַקֹּדֶשׁ, וְעוֹסֵק בְּקֵרוּב רְחוֹקִים, הוּא צָרִיךְ לִשְׁמֹר מְאֹד, שֶׁלֹּא יִתְאַחֲזוּ בּוֹ הָרַע שֶׁל אֵלּוּ שֶׁמְּקָרְבָם, לָזֶה אָמַר הַתַּנָּא: וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים, שֶׁאָסוּר לְהִתְגָּאוֹת, כִּי גֵּאוּת זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סוֹטָה ד:): 'כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים', וּבִפְרָט מִי שֶׁמִּתְגָּאֶה בְּהִתְנַשְּׂאוּת עַל זוּלָתוֹ, זֶה מַפִּילוֹ לִשְׁאוֹל תַּחְתִּית. וְעַל זֶה בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ לְהַזְכִּירְךָ, שֶׁאַל תִּתְגָּאֶה, כִּי מְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים, כְּמוֹ דָּגִים שֶׁבַּיָּם, שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִתָּפְסוּ אוֹתָם, כָּךְ כָּל אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לַחְשֹׁב, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָתַי מַגִּיעַ זְמַנּוֹ, וּמָתַי יִקְרְאוּ לוֹ חֲזָרָה לַשָּׁמַיִם, וְעַל־יְדֵי־זֶה לֹא יִתְגָּאֶה עַל אַף אֶחָד, וּצְרִיכִים לִזְכֹּר, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִדְמֶה כְּמוֹ חֲנוּת, שֶׁכָּל אֶחָד יָכוֹל לְהִכָּנֵס וְלִקְנוֹת מַה שֶּׁהוּא רַק רוֹצֶה, שֶׁזֶּה הַחֲנוּת פְּתוּחָה, כִּי זֶה מֵעִקַּר הַבְּחִירָה, אִם לְטוֹב וְאִם לְהֵפֶךְ, וְכִבְיָכוֹל, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא כְּמוֹ הַחֶנְוָנִי, שֶׁנּוֹתֵן לְכָל אֶחָד מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה — אִם לְטוֹב אוֹ לְהֵפֶךְ, שֶׁזֶּה וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף, כְּמוֹ זֶה שֶׁמּוֹכֵר בַּחֲנוּת, שֶׁנּוֹתֵן בְּהַקָּפָה מַה שֶּׁאָדָם רוֹצֶה, כְּמוֹ־כֵן, כִּבְיָכוֹל, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ לוֹקֵחַ מֵאָדָם אֶת הַבְּחִירָה — בֵּין לְטוֹב וּבֵין לְהֵפֶךְ, אִם רוֹצֶה לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְווֹת יָכוֹל לְקַיֵּם, אִם רוֹצֶה, חַס וְשָׁלוֹם, לִפְרֹק עֹל — יָכוֹל, אֲבָל עָלָיו לִזְכֹּר, אֲשֶׁר וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, הַיָּד הָעֶלְיוֹנָה כּוֹתֶבֶת וְרוֹשֶׁמֶת כָּל דָּבָר שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בָּזֶה הָעוֹלָם — בֵּין לְטוֹב וּבֵין לְהֵפֶךְ, כִּי בָּזֶה הָעוֹלָם יֵשׁ בְּחִירָה עַל כָּל דָּבָר, אִם הוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי לָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא — הוּא יָכוֹל, וְאִם הוּא רוֹצֶה לִפְרֹשׁ מֵאַחַר הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, חַס וְשָׁלוֹם, נוֹתְנִים לוֹ רְשׁוּת, כִּי בָּזֶה הָעוֹלָם כֻּלָּם בִּבְחִינַת לוֹוִין, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא: וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת — יָבוֹא וְיִלְוֶה, אֲבָל צְרִיכִים לָדַעַת, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹלֵחַ שְׁלִיחִים לִרְאוֹת בְּדִיּוּק כָּל אֶחָד מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה, שֶׁזֶּה וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם, הַיְנוּ שֶׁמַּחֲזִירִים וּמִסְתּוֹבְבִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּקְבִיעוּת בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְלוֹקְטִים מַה שֶּׁאָדָם עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה, אִם לְטוֹב וְאִם לְהֵפֶךְ, וְלָכֵן אֵין לְאָדָם לָבוֹא אַחַר־כָּךְ בִּטְעָנוֹת אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כִּי וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם

מוזילין יתיה: ומצודה פרוסה. יסורין ומיתה: החנות פתוחה. ובני אדם נכנסים שם ולוקחים בהקפה: והחנוני מקיף. ומאמין לכל הבא ליטול. כך בני אדם חוטאים בכל יום והקב"ה ממתין להם עד בא עתם: והפנקס פתוח. לכתוב בה ההקפות כדי שלא ישכח: והיד כותבת. שלא תאמר אף על פי שהפנקס פתוח פעמים שהחנוני טרוד ואינו כותב הכל לכך אמר והיד כותבת: וכל הרוצה ללות וכו'. היינו והרשות נתונה דלעיל שאין שום אדם מוכרח ללות שלא ברצונו: והגבאים. יסורים ופגעים רעים: מדעתו. פעמים שזוכר את חובו ואומר יפה

וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעֻדָּה: כא רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה. אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה. אִם אֵין

דנתני: ושלא מדעתו. פעמים ששכח וקורא תגר כנגד דינו של מקום ברוך הוא: ויש להם על מה שיסמוכו. על הפנקס ועל החנוני שהוא נאמן על פנקסו. כך היסורים הללו הן נסמכים על מעשיו של אדם הנזכרים לפני המקום ברוך הוא אף על פי שהם נשכחים מן האדם: והדין דין אמת. שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו: והכל מתוקן לסעודה. אחד צדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעולם הבא לאחר שגבו מהן את חובן: כא אם אין תורה וכו'. אין משאו ומתנו יפה עם הבריות: אם אין דרך ארץ וכו'. סוף שתורתו משתכחת ממנו: אם אין דעת וכו'. דעת הוא שמואל טעם לדבר. ובינה הוא שמבין דבר מתוך דבר אבל אינו מראה לו טעם. ואם אין דעת לתת טעם לדבר, אין בינה. אחר שלא ידע טעמו של דבר כאילו לא ידעו. ומכל מקום הבינה היא קודמת לפיכך אם

מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ; וְגִלָּה רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קיג), אֲשֶׁר קֹדֶם שֶׁדָּנִים אֶת הָאָדָם, שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ בְּעַצְמוֹ, וְהוּא דָּן אֶת עַצְמוֹ, כִּי אָדָם דָּן אֶת עַצְמוֹ בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁשּׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ עַל אַחֵר וְהוּא מֵשִׁיב, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁבְּאוֹתוֹ רֶגַע הוּא דָּן אֶת עַצְמוֹ. וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל אֶחָד לִשְׁמֹר אֵיךְ הוּא מְדַבֵּר עִם הַזּוּלַת, וְכֵן אֵיךְ הוּא דָּן אֶת הַזּוּלַת, כִּי אָז הוּא דָּן אֶת עַצְמוֹ. וְלָכֵן כָּל מַה שֶּׁקּוֹרֶה עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ טְעָנוֹת כְּלַפֵּי מַעְלָה, כִּי וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, כִּי הֲרֵי הוּא דָּן אֶת עַצְמוֹ, וְלָכֵן וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, כִּי (יְבָמוֹת כה:): 'אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע'; וְלָכֵן צָרִיךְ מְאֹד מְאֹד לִשְׁמֹר עַל מַעֲשָׂיו וְעַל דִּבּוּרָיו, כִּי הַכֹּל חוֹזֵר אֵלָיו, וְהוּא יִצְטָרֵךְ לְשַׁלֵּם עַל כָּךְ, שֶׁזֶּה וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעֻדָּה, כְּדֶרֶךְ סְעֻדָּה, כָּל מִי שֶׁטּוֹרֵחַ וְיָגֵעַ — טוֹרֵחַ לְעַצְמוֹ, מַה שֶּׁמֵּכִין — זֶה מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּגַשְׁמִיּוּת כֵּן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת. וְלָכֵן אָדָם צָרִיךְ לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד עַל מַחְשַׁבְתּוֹ, דִּבּוּרוֹ וּמַעֲשָׂיו, כִּי הַכֹּל נִרְשָׁם לְמַעְלָה, אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מְנַתֵּק מַחֲשַׁבְתּוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, וְתָמִיד רַק חוֹשֵׁב מֵאֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְכֵן מְדַבֵּר תָּמִיד דִּבּוּרֵי אֱמוּנָה וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּמְקַיֵּם אֶת מִצְווֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כא אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הָעִקָּר הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ עוֹמֵד רַק עַל תּוֹרָה, וְלָכֵן אִם אֵין תּוֹרָה, חָסֵר לוֹ בְּפַרְנָסָתוֹ, שֶׁזֶּה נִקְרָא דֶּרֶךְ אֶרֶץ, הַיְנוּ דֶּרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְיַגֵּעַ וְלִטְרֹחַ בְּפַרְנָסָתוֹ, וּלְהֶפֶךְ צְרִיכִים לָדַעַת אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ — אִם לֹא יַעֲסֹק בְּאֵיזֶה עֵסֶק בַּעֲבוּר פַּרְנָסָתוֹ, אֲזַי אֵין תּוֹרָה. עִם כָּל זֹאת אִם אָדָם מְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִפָּרֵד מִמֶּנָּה, בִּבְחִינַת: 'נַפְשִׁי חָשְׁקָה בַּתּוֹרָה', אָז הַלִּמּוּד תּוֹרָה בְּעַצְמוֹ, הַיְגִיעָה שֶׁמִּתְיַגֵּעַ בָּהּ, וְהַהַתְמָדָה שֶׁמַּתְמִיד בָּהּ, זֶה יָבִיא לוֹ פַּרְנָסָה בְּשֶׁפַע. וְזֶה מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים אֵצֶל גְּדוֹלֵי מֻבְחָרֵי הַצַּדִּיקִים, שֶׁהִפְקִירוּ אֶת עַצְמָם לְגַמְרֵי בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְלֹא הָיָה אִכְפַּת לָהֶם שׁוּם דָּבָר, אֲזַי הַתּוֹרָה בְּעַצְמָהּ פִּרְנְסָה אוֹתָם. כְּמוֹ שֶׁרָאִינוּ בְּעֵינֵינוּ, גְּדוֹלֵי מְפֻרְסָמֵי הַצַּדִּיקִים, שֶׁהִפְקִירוּ אֶת עַצְמָם לְגַמְרֵי מֵהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהִדְבִּיקוּ אֶת עַצְמָם בְּתוֹךְ הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁפַּע עֲלֵיהֶם שֶׁפַע בְּפַרְנָסָה.

אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה, אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר חָכְמָה

עִם יִרְאָה תְּלוּיוֹת זוֹ בָּזוֹ, כִּי עִקַּר הַיִּרְאָה הוּא רַק עִם חָכְמָה, הַיְנוּ שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִרְעֹד וְלִפְחֹד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ וְלֹא מִשּׁוּם בָּשָׂר וָדָם, וְזֶה עִקַּר הַחָכְמָה, לֵידַע תָּמִיד אֲשֶׁר כֹּ"חַ מָ"ה, אוֹתִיּוֹת חָכְמָ"ה, מַה כֹּחִי נֶגְדּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי אָדָם צָרִיךְ לָבוֹא לְבִטּוּל אֱמֶת, לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאָז דַּיְקָא יִירָא וְיִפְחַד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְלֹא מִשּׁוּם בָּשָׂר וָדָם. אֲבָל עַל זֶה צְרִיכִים חָכְמָה עֲמֻקָּה, עָמֹק עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ, כִּי אָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלֵידַע אֲשֶׁר הוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלּוֹ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, זֶה עֶצֶם עַצְמִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְבַסּוֹף אָדָם צָרִיךְ לַחֲזֹר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְזֶה עִקַּר הַחָכְמָה, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַשִּׂיג, וְאָז כְּשֶׁזּוֹכֶה לַחָכְמָה עֲמֻקָּה הַזֹּאת, לֵידַע אֲשֶׁר כֹּחִי מַה נֶּגְדּוֹ יִתְבָּרַךְ, אָז הוּא אֵינוֹ מִתְפַּחֵד מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, אֶלָּא מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ לְבַד.

אין בינה אין דעת: אם אין קמח אין תורה. מי שאין לו מה יאכל האיך יעסוק בתורה: אם אין תורה אין קמח. מה יועיל לו הקמח שבידו הואיל ואין בו תורה. נוח לו שלא היה לו קמח והיה מת ברעב:

דַּעַת, אֵין בִּינָה. אִם אֵין בִּינָה, אֵין דַּעַת. אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח. כב **הוּא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא**

אִם אֵין דַּעַת אֵין בִּינָה, אִם אֵין בִּינָה אֵין דַּעַת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר דַּעַת הוּא לָדַעַת וּלְהַכִּיר אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ד, לה): "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים, אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ"; וְהַדַּעַת הַזּוֹ צְרִיכָה לְהָבִיא אֶת הָאָדָם לְהִתְבּוֹנְנוּת, לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב אֵיךְ, כִּבְיָכוֹל, מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְאֵיךְ שֶׁדָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן לֹא נַעֲשָׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, אֵיךְ שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ מְקֻשֶּׁרֶת וּמְיֻחֶדֶת יַחַד, וְאֵין שׁוּם דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ כַּוָּנָה עֲמֻקָּה לָמָּה נִבְרָא, כִּי הַכֹּל בְּחֶשְׁבּוֹן צֶדֶק, וּלְהֵפֶךְ — אִם אֵין בִּינָה, אִם אָדָם אֵינוֹ מִתְבּוֹנֵן בְּפִרְטֵי פְּרָטִיּוּת מִפְּרָטֵי הַבְּרִיאָה, עַל־יְדֵי־זֶה אֵין לוֹ דַּעַת לְהַכִּיר אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְהַכְּלָל שֶׁצְּרִיכִים אֶת שְׁנֵיהֶם — תָּמִיד לְהִתְבּוֹנֵן בַּאֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ עָלָיו דַּעַת גָּדוֹל וְעֶלְיוֹן מְאֹד, וּכְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יוֹתֵר דַּעַת, מִתְבּוֹנֵן יוֹתֵר בִּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ.

אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה, אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ פַּרְנָסָה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִלְמֹד תּוֹרָה, וּלְהֵפֶךְ אִם אֵינוֹ לוֹמֵד תּוֹרָה, לֹא תִּהְיֶה לוֹ פַּרְנָסָה, וְהַכְּלָל — שֶׁהֵם תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה, וְלֹא יוֹדְעִים מֵהֵיכָן הַהַתְחָלָה. וְלָכֵן אִם אָדָם בּוֹרֵחַ אֶל תּוֹךְ הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּמוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ לִלְמֹד תָּמִיד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, עַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁפָּע עָלָיו שֶׁפַע שֶׁל פַּרְנָסָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כב כָּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן יב): כְּשֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אַחַר שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ, יָכוֹל לִפֹּל בְּטָעֻיּוֹת וּמִכְשׁוֹלוֹת רַבִּים, וְלָבוֹא לִידֵי רָעוֹת גְּדוֹלוֹת, חַס וְשָׁלוֹם, וְיֵשׁ שֶׁקִּלְקְלוּ הַרְבֵּה, כְּגוֹן הָרְשָׁעִים הַגְּדוֹלִים מְאֹד הַמְפֻרְסָמִים, שֶׁהִטְעוּ אֶת הָעוֹלָם, וְהַכֹּל הָיָה עַל־יְדֵי חָכְמָתָם וְשִׂכְלָם, וְעִקַּר הַיַּהֲדוּת הוּא רַק לֵילֵךְ בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת בְּלִי שׁוּם חָכְמוֹת, וּלְהִסְתַּכֵּל בְּכָל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלִבְלִי לְהַשְׁגִּיחַ כְּלָל עַל כְּבוֹד עַצְמוֹ, רַק אִם יֵשׁ בָּזֶה כְּבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ — יַעֲשֶׂה, וְאִם לָאו — לָאו, וַאֲזַי בְּוַדַּאי לֹא יִכָּשֵׁל לְעוֹלָם. וְהִנֵּה מַה שַּׁיָּךְ לְהִסְתַּכֵּל בְּכָל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ? אֶלָּא אָמְרוּ (זֹהַר פָּרָשַׁת יִתְרוֹ צ:): 'אוֹרַיְתָא שְׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הֲוֵי, מַה שְּׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְגְּלִיף בְּעֶשֶׂר

כג קנין. קרבנות העוף קרוין קינין לשון קן לפור. ויש בהן הלכות חמורות כגון אם נתערבו חובה בנדבה או עולה שמעשיה למעלה בחטאת שמעשיה למטה: ופתחי נדה. הלכות נדה שאבדה וסתה וצריכה לשמור עד שתחזור לפתחה. ופעמים שהיא צריכה לטבול צ״ה טבילות לדברי האומר טבילה בזמנה מצוה: הן הן גופי הלכות. עיקר תורה שבעל פה שמקבלים עליה שכר: תקופות. ענין מהלך המזלות: וגימטריאות. חשבון האותיות: פרפראות לחכמה. כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה לקנות דרך תענוג כך החכמות הללו מכבדות את בעליהם בעיני הבריות:

דוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מֻעָטִין, וְרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה יז), וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מֻעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם), וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: כג רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חִסְמָא אוֹמֵר,

אֲמִירָן, אוּף אוֹרַיְתָא אֶתְגַּלִּיפָא בְּעֶשֶׂר אֲמִירָן, אִלֵּין עֶשֶׂר אֲמִירָן אִינוּן שְׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְאוֹרַיְתָא כֻּלָּא שְׁמָא חַד הֲוֵי, שְׁמָא קַדִּישָׁא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מַמָּשׁ, וַכָּאָה חוּלָקֵיהּ דְּמַאן דְּזָכֵי בֵּהּ, מַאן דְּזָכֵי בְּאוֹרַיְתָא, זָכֵי בִּשְׁמָא קַדִּישָׁא. רַבִּי יוֹסֵי אָמַר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מַמָּשׁ זָכֵי, דְּהָא הוּא וּשְׁמֵיהּ חַד הוּא׳; נִמְצָא, שֶׁכְּבָר יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ רַק לְהִסְתַּכֵּל בַּתּוֹרָה, וּבְכָל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה יִרְאֶה שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשָׂיו עַל־פִּי הַתּוֹרָה, וְאָז יַעֲשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וְאִם אֵין שָׁם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַיְנוּ שֶׁאֵין שָׁם תּוֹרָה — אַל יַעֲשֶׂה, וְאָז אַף פַּעַם לֹא יִכָּשֵׁל. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מוּעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו; כִּי אִם אָדָם הוֹלֵךְ רַק אַחַר חָכְמָתוֹ הַמְדֻמָּה, וְאֵינוֹ מִתְנַהֵג עַל־פִּי הַתּוֹרָה, אָז אֵינוֹ מֻשְׁרָשׁ חָזָק בֶּאֱמוּנָה, וַאֲפִלּוּ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שֵׁם וּפִרְסוּם גָּדוֹל, לְבַסּוֹף כְּשֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו אֵיזֶה מַשְׁבֵּר, יִהְיֶה נֶעֱקָר מֵהַשֹּׁרֶשׁ, מֵאַחַר שֶׁלֹּא הִשְׁרִישׁ אֶת עַצְמוֹ הֵיטֵב בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּי הָעִקָּר לְהַרְבּוֹת בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וּבִפְרָט בִּתְפִלָּה, לְדַבֵּר הַרְבֵּה עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ, כִּי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין סה.): ׳עֲקִימַת שְׂפָתָיו הֲוֵי מַעֲשֶׂה׳; וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם מַרְבֶּה בִּתְפִלָּה וּבַקָּשָׁה בְּלִי שׁוּם חָכְמָה וָשֵׂכֶל כְּלָל, אֶלָּא מְדַבֵּר הַרְבֵּה עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת גְּמוּרָה, עַל־יְדֵי־זֶה מַעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ, וְאַף פַּעַם לֹא יִהְיֶה נֶעֱקָר מֵהָעוֹלָם, שֶׁזֶּה כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מוּעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ; אֲפִלּוּ שֶׁאֵין לוֹ פִּרְסוּם כָּל־כָּךְ גָּדוֹל בָּעוֹלָם, וְאֵין אֲנָשִׁים הוֹלְכִים אַחֲרָיו, עִם כָּל זֹאת כְּשֶׁהוּא מֻשְׁרָשׁ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וּבִפְרָט כְּשֶׁהוּא מַרְבֶּה בִּתְפִלָּה וּבַקָּשָׁה, עַל־יְדֵי־זֶה שׁוּם רוּחַ רָעָה בָּעוֹלָם, לֹא יְכוֹלָה לְהָזִיז אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כג קִנִּין וּפִתְחֵי נִדָּה, הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד אֶת כָּל חֶלְקֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וַאֲפִלּוּ חֶלְקֵי הַתּוֹרָה שֶׁאֵינָם שַׁיָּכִים עַכְשָׁו, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, אַל יֹאמַר: "מַה לִּי לִלְמֹד אֶת אֵלּוּ הַלִּמּוּדִים, שֶׁאֵינָם שַׁיָּכִים הַיּוֹם", אַל תֹּאמַר זֹאת, אֶלָּא תֵּדַע, אֲשֶׁר קִנִּין שַׁיָּךְ רַק בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, שֶׁהָיוּ מְבִיאִים קָרְבְּנוֹת הָעוֹף, וּלְהֶפֶךְ — פִּתְחֵי נִדָּה, שֶׁהֵן הֲלָכוֹת חֲמוּרוֹת הַשַּׁיָּכוֹת בְּכָל יוֹם, צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁשְּׁנֵיהֶם גּוּפֵי הֲלָכוֹת, שֶׁצְּרִיכִים לִלְמֹד בְּכָל יוֹם, כִּי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכֵן תְּקוּפוֹת — לָדַעַת אֶת חָכְמַת הַמַּזָּלוֹת וּקְבִיעַת הֶחֳדָשִׁים וְכֵן וְגִימַטְרִיָּאוֹת — חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מְדִידָה: הֵן שֶׁל מִקְוֶה, הֵן שֶׁל עֵרוּב, הֵן שְׁאָר מְדִידוֹת שֶׁל מִצְוָה, הַכֹּל הֵם פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְחַדֵּד אֶת מֹחוֹ בָּהֶם. וְהַכְּלָל הוּא, שֶׁמִּכָּל הַלִּמּוּדִים שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, עַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ עָלָיו אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת עֶלְיוֹנָה בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּקִי בְּכָל חֶלְקֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

קִנִּין וּפִתְחֵי נִדָּה, הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת. תְּקוּפוֹת וְגִימַטְרִיָּאוֹת, פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב), יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

לפיכך הרבה להם תורה ומצות. כגון פרשת שקצים ורמשים להרבות שכר שהן בדלים מהם אף על פי שבלאו הכי לא היו אוכלים אותן שנפשו של אדם קצה בהן: למען צדקו. להצדיק את ישראל ולזכותן.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, יש להם חלק לעולם הבא, ועולם הבא האמור כאן הוא העולם הבא אחר תחיית המתים שעתידים לחיות ולעמוד בגופן ובנפשם חיים נצחיים כחמה וכלבנה וככוכבים כדמייתי בגמרא בהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן, והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ואף על פי שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, משום הכי קתני יש להם חלק.

רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת: מִשְׁנָה זוֹ הִיא בְּסוֹף פֶּרֶק "אֵלּוּ הַלּוֹקִין" (מכות כג:). וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם, לָמָּה גּוֹמְרִים עִם מִשְׁנָה זוֹ תָּמִיד אַחַר שֶׁמְּסַיְּמִים מַסֶּכֶת אָבוֹת? אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר, אֲשֶׁר מוּבָא בְּסֵפֶר "מַעֲלוֹת הַתּוֹרָה" לְרַבִּי אַבְרָהָם אֲחִי הַגְּרָ"א ז"ל: לִכְאוֹרָה אֵין זֶה מוּבָן, מַאי זְכוּת הוּא לָהֶם, אַדְּרַבָּה אִם הָיוּ מוּעָטִים, הָיָה קַל יוֹתֵר לָהֶם לְקַיֵּם אֶת כֻּלָּם, וְיוֹתֵר זְכוּת הָיָה לָהֶם כְּשֶׁלֹּא הִרְבָּה; וְגַם מַאי לְשׁוֹן תּוֹרָה וּמִצְוֹת? וְנִרְאֶה עַל־פִּי מַה דְּאִיתָא בְּדִבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מכות כג:): 'תַּרְיַ"ג מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ד): "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב"'. וְהִנֵּה הַקַּדְמוֹנִים נִתְלַבְּטוּ בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ: הָרַמְבַּ"ם, וְהָרַמְבַּ"ן, וְהַסְּמַ"ג, וְגַם הָאַחֲרוֹנִים סָעֲרוּ סַעַר, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד סוֹתֵר מִנְיָנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בִּסְתִירוֹת וְקֻשְׁיוֹת עֲצוּמוֹת, וּבֶאֱמֶת לְכֻלְּהוּ אִית לְהוּ פִּירְכָא, לִמְדַקְדֵּק בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל. וְגַם מִנְיָנוֹ שֶׁל הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל הָרַמְבַּ"ם ז"ל, אֲשֶׁר כָּל הָאַחֲרוֹנִים נִמְשָׁכִים אַחֲרָיו, אֵינֶנּוּ נִמְלָט מִתְּפִיסוֹת חֲזָקוֹת, כְּמוֹ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁמָּנָה מַעֲשֵׂה עוֹלָה לְמִצְוָה אַחַת, וּבֶאֱמֶת הַרְבֵּה

מִצְווֹת יֵשׁ שָׁם, כְּמוֹ: שְׁחִיטָה, וּזְרִיקָה, וְקַבָּלָה, וּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת, וְכֵן הַרְבֵּה מִצְווֹת, שֶׁלֹּא מָנָה אוֹתָם הָרַמְבַּ"ם זַ"ל, וְהֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה. וְשָׁמַעְתִּי מֵאָחִי הַגָּאוֹן זַ"ל שֹׁרֶשׁ הַדָּבָר, שֶׁבְּוַדַּאי לֵיכָּא לְמֵימַר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ תַּחַת גֶּדֶר הַמִּצְווֹת רַק תַּרְיַ"ג מִצְווֹת וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁאִם כֵּן מִבְּרֵאשִׁית וְעַד בֹּא, אֵין בָּהֶם רַק שָׁלֹשׁ מִצְווֹת, גַּם הַרְבֵּה פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין בָּהֶם שׁוּם מִצְוָה, וְזֶהוּ דָּבָר שֶׁאֵין מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת; אֶלָּא בֶּאֱמֶת כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁיָּצָא מִפִּי הַגְּבוּרָה, הִיא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת הַמִּצְווֹת רַבּוּ וְעָצְמוּ עַד אֵין מִסְפָּר, עַד מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִיּוּן הַשִּׂכְלִי וְלֵב מֵבִין, וְיָכוֹל לְהִתְנַהֵג בְּכָל פְּרָטֵי עִנְיָנָיו וְהַנְהָגוֹתָיו מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל, עַל־פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, וְאָז הָיְתָה מִצְוָה בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע, עַד אֵין מִסְפָּר, כַּאֲשֶׁר הוּבָא הַרְבֵּה מַעֲשִׂים מֵהַקַּדְמוֹנִים זַ"ל, בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשִׁים, מֵאֲשֶׁר נָהֲגוּ הַנְהָגוֹתָם עַל־פִּי הַתּוֹרָה. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים קיט, צו): "לְכָל תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד". וּמַה שֶּׁהֻזְכַּר תַּרְיַ"ג אֵינוֹ אֶלָּא שָׁרָשִׁים, אֲבָל הֵם מִתְפָּרְשִׁים לַעֲנָפִים הַרְבֵּה. וּבֶאֱמֶת דָּבָר זֶה נֶעְלָם מֵאִתָּנוּ, אֵיזֶה מֵהֶם שָׁרָשִׁים, וְאֵיזֶה מֵהֶם עֲנָפִים, וְאֵין מֵהַצֹּרֶךְ לָדַעַת זֹאת, כִּי בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה, וּבְכָל דִּבּוּר מִדִּבּוּרֵי הַתּוֹרָה, נִכְלָל כָּל הַתּוֹרָה וְכָל הַמִּצְווֹת כֻּלָּן, כְּלָלוֹתֵיהֶן וּפְרָטוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְלָכֵן נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְעֵץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ג, יח): כִּי "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", כְּמוֹ שֶׁהָעֵץ שֹׁרֶשׁ אֶחָד נִתְפַּשֵּׁט לְכַמָּה עֲנָפִים, וְכָל עָנָף וְעָנָף לְכַמָּה שַׂרְבִיטִים, וְכָל שַׂרְבִיט וְשַׂרְבִיט לְכַמָּה פֵּרוֹת, וְכָל פְּרִי יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה גַּרְעִינִין, וְכָל גַּרְעִין יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לִצְמֹחַ אִילָן שָׁלֵם, עִם הַשָּׁרָשִׁים, וַעֲנָפִים, וְשַׂרְבִיטִין, וְעָלִין, וּפֵרוֹת, וְגַרְעִינִין בְּתוֹכָם עִם כֹּחַ הַמַּצְמִיחַ עוֹד אִילָן, וְכֵן לְאֵין תַּכְלִית, וְכֵן מִכָּל עָנָף יָכוֹל לִנְטֹעַ אִילָן שָׁלֵם, עִם כָּל הַפְּרָטִים שֶׁבָּהֶם. כֵּן הוּא בְּדִבּוּרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְווֹת, כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר וּמִצְוָה, כּוֹלֵל כָּל הַמִּצְווֹת וְכָל הַדְּבָרִים. וְזוֹ הִתְחַזְּקוּת עֲצוּמָה לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּא לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה וּלְקַיֵּם אֶת מִצְווֹתָיו יִתְבָּרַךְ, וְתֵכֶף־וּמִיָּד נִכְנֶסֶת בּוֹ חֲלִישׁוּת הַדַּעַת וְשִׁבְרוֹן לֵב, כְּאִלּוּ עֲדַיִן לֹא עָשָׂה שׁוּם דָּבָר, וּכְאִלּוּ הוּא כְּבָר לֹא שָׁוֶה לִכְלוּם, וּמִמֶּנּוּ כְּבָר לֹא יִהְיֶה דָּבָר, לָזֹאת מְסַיְּמִים אֶת הַפֶּרֶק עִם מִשְׁנָה זוֹ, לְחַזֵּק אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִתְיָאֵשׁ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, כִּי בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה, מְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה, פֶּרֶק א', הֲלָכָה א'): 'וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם, רַבִּי בֶּרֶכְיָה וְרַבִּי חִיָּא דִּכְפַר דְּחוּמִין, חַד אָמַר אֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֵינוֹ שָׁוֶה לְדָבָר אֶחָד שֶׁל תּוֹרָה, וְחַד אָמַר אֲפִלּוּ כָּל מִצְווֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה אֵינָן שָׁווֹת לְדָבָר אֶחָד מִן הַתּוֹרָה'; הֲרֵי שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל יָכוֹל לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ עִם כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה, כִּי כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ שָׁוֶה לְדָבָר אֶחָד שֶׁל תּוֹרָה. וְלָכֵן אָסוּר לְהִתְיָאֵשׁ אֲפִלּוּ שֶׁהוּא עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה, אַף־עַל־פִּי־כֵן יִזְכֹּר תָּמִיד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְווֹת, כְּדֵי לְזַכֵּךְ אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס'): וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כָּל כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טַעַם שֶׁלִּפְנֵי כָּל פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת תִּקְּנוּ לוֹמַר מִשְׁנָה זוֹ, אֲשֶׁר אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְכָאן כְּלָל, וְהִיא מִשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (צ.); אַךְ יֵשׁ לוֹמַר, כִּי הִנֵּה הַיֵּצֶר הָרָע מַכְנִיס בָּאָדָם יֵאוּשׁ, כְּאִלּוּ הוּא לֹא שָׁוֶה שׁוּם דָּבָר, וּמִמֶּנּוּ כְּבָר לֹא יֵצֵא מְאוּמָה, כִּי בִּשְׁבִיל הַבְּחִירָה וְהַנִּסָּיוֹן בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַיֵּצֶר הָרָע, כְּדֵי לִשְׁבֹּר אֶת הָאָדָם, וּלְהַכְנִיס בּוֹ יֵאוּשׁ וּסְפֵקוֹת, עַד שֶׁנִּדְמֶה לָאָדָם, כְּאִלּוּ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁכָּל זֶה בָּא מֵהַלִּמּוּדִים הַנְּפוּלִים שֶׁל הָאַלְפַּיִן

פֶּרֶק ד א **בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (תְּהִלִּים קיט),

פרק ד א בן זומא. לפי שלא האריך ימים ולא נסמך שיקרא רבי היו קורין אותו על שם אביו. וכן בן עזאי. ושניהם שמם שמעון: איזהו חכם. הכי קאמר איזהו חכם שראוי שיתהלל בחכמתו: הלומד מכל אדם. ואף על פי שהוא קטן ממנו

הַנְּפוּלִים, הַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כח); וּבֶאֱמֶת אֵלּוּ הֵם לְמוּדִים פְּגוּמִים, כִּי אָדָם יָכוֹל לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ עוֹד בְּזֶה הָעוֹלָם לִהְיוֹת בָּעוֹלָם הַבָּא, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן צו): רָאוּי לָאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת בָּעוֹלָם הַבָּא, דְּהַיְנוּ לִהְיוֹת מֻפְרָשׁ מִתַּאֲווֹת כְּמוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, וְשׁוּם תַּאֲוָה מִתַּאֲווֹת הַבַּהֲמִיּוֹת הַכָּלוֹת וְנִפְסָדוֹת שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִין, הַחוֹלֶה מֵחֲמַת שֶׁהוּא סָמוּךְ קְצָת לָעוֹלָם הַבָּא, עַל־כֵּן הוּא מוֹאֵס בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּמִשְׁגָּל, וְאֵין לוֹ שׁוּם תַּאֲוָה, אַדְּרַבָּה כָּל הַתַּאֲווֹת קָצוֹת וּמְאוּסוֹת עָלָיו, מֵחֲמַת שֶׁהוּא סָמוּךְ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאֵין בּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכוּ'. כֵּן יֵשׁ לָאָדָם לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּעוֹדוֹ בַּחַיִּים חִיּוּתוֹ וּבִבְרִיאוּתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה יָכוֹל לְהִתְנַהֵג בְּלֹא תַּאֲווֹת כְּמוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. וּבְוַדַּאי אִם הָיָה נִזְכַּר בְּטוֹב זִכָּרוֹן מִתַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַבָּא, בְּוַדַּאי לֹא הָיָה יָכוֹל לִסְבֹּל כְּלָל חִיּוּת וְתַעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה; נִמְצָא, שֶׁכָּל אֶחָד לֹא רַק שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא אִם יִזְכֶּה לְיִשּׁוּב הַדַּעַת אֲמִתִּי, הוּא יָכוֹל לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ עוֹד בַּחַיִּים חִיּוּתוֹ לִחְיוֹת כְּדֻגְמַת הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר הַתַּאֲווֹת שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, וְלִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן קֹדֶם שֶׁמַּתְחִילִים לִלְמֹד פֶּרֶק מִמִּדּוֹת שֶׁל הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וְהַיֵּצֶר הָרָע בָּא לְשַׁבֵּר אוֹתוֹ, וּלְהַכְנִיס בּוֹ יֵאוּשׁ, כְּאִלּוּ הוּא כְּבָר לֹא שָׁוֶה שׁוּם דָּבָר, יַזְכִּיר לְעַצְמוֹ, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְהָרְאָיָה, שֶׁבַּחַיִּים חִיּוּתוֹ הוּא עֲדַיִן יָכוֹל לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּבָר לִחְיוֹת כְּדֻגְמַת הָעוֹלָם הַבָּא, הַיְנוּ לִהְיוֹת מֻפְרָשׁ מִתַּאֲווֹת רָעוֹת, תַּאֲווֹת הַמְדֻמּוֹת. וּבֶאֱמֶת כְּבָר אָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן נא); וּכְנֶגֶד הַתַּאֲווֹת הַמַּטְרִידִים אֶת הָאָדָם בֶּאֱמֶת, אֵין נִמְצָא שׁוּם תַּאֲוָה כְּלָל, כִּי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה הוּא הֶכְרֵחַ לְקִיּוּם הַגּוּף, וְגַם בָּנִים מֻכְרָחִים לְהוֹלִיד, וְכָל זֶה הָאָדָם מֻכְרָח, וְאִם־כֵּן אֵין שׁוּם תַּאֲוָה כְּלָל, רַק שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְנַהֵג בָּהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. וְהַשֵּׂכֶל שֶׁל הָאָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד כְּנֶגֶד כָּל הַתַּאֲווֹת, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָהֵב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין, כִּי יֵשׁ לְכָל אֶחָד חָכְמָה בְּכֹחַ, רַק שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹצִיאָהּ מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, וּבָזֶה הַשֵּׂכֶל לְבַד שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ, דְּהַיְנוּ מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ מֵעֶצֶם בְּרִיאָתוֹ, מִלְּבַד מַה שֶּׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מוֹסִיף לִתֵּן חָכְמָה לְחַכִּימִין, בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ לְבַד יָכוֹל גַּם־כֵּן לַעֲמֹד כְּנֶגֶד הַתַּאֲווֹת. וְלָכֵן כָּל אֶחָד כְּפִי שֶׁמַּחְדִּיר בְּעַצְמוֹ אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אָז הוּא מְבַטֵּל אֶת כָּל הַתַּאֲווֹת שֶׁלּוֹ, כִּי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת צְרִיכִים בִּשְׁבִיל קִיּוּם הַגּוּף, וּלְהוֹלִיד בָּנִים צְרִיכִים, כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת מִצְווֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְכֵן מַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה זוֹ מִצְוָה גְּדוֹלָה מְאֹד. נִמְצָא, שֶׁלְּכָל אֶחָד יֵשׁ חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, וְלָכֵן אָסוּר לְהִתְיָאֵשׁ מִשּׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם, וְכָל זְמַן שֶׁהָאָדָם חַי, הוּא יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וְלָכֵן דַּיְקָא לִפְנֵי שֶׁלּוֹמְדִים פֶּרֶק מִפִּרְקֵי הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים, מַקְדִּימִים עִם הַמִּשְׁנָה הַזּוֹ, כְּדֵי לְהַכְנִיס בָּאָדָם כֹּחַ לֹא לְהִתְיָאֵשׁ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

פֶּרֶק ד'

א אֵיזֶהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר מַעֲלַת הַחָכְמָה, לִלְמֹד מִכָּל אָדָם, כִּי אִם אָדָם חוֹשֵׁב שֶׁהוּא חָכָם, וּכְבָר אֵינוֹ צָרִיךְ לִלְמֹד מֵאַף אֶחָד, אֵין טִפֵּשׁ כָּמֹהוּ, כִּי הַחַיִּים כָּל־כָּךְ מְסֻבָּכִים, שֶׁתָּמִיד יְכוֹלִים לִלְמֹד מֵאֲחֵרִים: הֵן מֵהַצְלָחוֹתֵיהֶם וְהֵן מִכִּשְׁלוֹנוֹתֵיהֶם,

מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִּי. אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי טז)**, טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמשֵׁל בְּרוּחוֹ**

שכיון שאינו חס על כבודו ולומד מן הקטנים ניכרים הדברים שחכמתו היא לשם שמים ולא להתיהר ולהתפאר בה: שנאמר מכל מלמדי השכלתי. וסיפא דקרא כי עדותיך שיחה לי כלומר הייתי למד תורה מכל מלמדי ואפילו מן הקטנים ממני ולא הייתי חושש לכבודי כי עדותיך שיחה לי שכל כוונתי היתה לשמים בלבד. וכן איזהו גבור שראוי שיתהלל בגבורתו: הכובש את יצרו, שנאמר טוב ארך אפים מגבור. הכי הוי פירושא דקרא טוב ארך אפים הבא מצד הגבורה של כבוש היצר. ולא מצד רכות הטבע. וכן מושל ברוחו כשבא מלוכד עיר. מן המלך שלאחר שכבש את העיר

וְזֶה שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה (תְּהִלִּים קיט, צט): "מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי, כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִּי", הַיְנוּ, שֶׁכֻּלָּם הֵם הַמְלַמְּדִים שֶׁלִּי, וְעַל־יְדֵי־זֶה הִשְׂכַּלְתִּי, וְתָמִיד יְכוֹלִים לִלְמֹד אֵצֶל כָּל אֶחָד, וּבִפְרָט דִּבְרֵי תּוֹרָה, זֶה שַׁיָּךְ לִלְמֹד אֵצֶל כָּל אֶחָד, אֲפִלּוּ מִקָּטָן שֶׁבִּקְטַנִּים. וְלָכֵן מִי שֶׁמּוּכָן לְקַבֵּל מִכֻּלָּם, עַל־יְדֵי־זֶה מַחְכִּים, לֹא־כֵן אִם הוּא מַחֲזִיק אֶת עַצְמוֹ יוֹתֵר גָּדוֹל מִכֻּלָּם, אֵין שׁוֹטֶה כְּמוֹתוֹ. וְדָבָר זֶה שַׁיָּךְ בֵּין בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּבֵין בְּמִלֵּי דְּעָלְמָא. בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה אֲנַחְנוּ מוֹצְאִים, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּעֲנִית ז.): 'מָה עֵץ קָטָן מַדְלִיק אֶת הַגָּדוֹל, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, קְטַנִּים מְחַדְּדִים אֶת הַגְּדוֹלִים' וְכוּ'. וְכֵן אָמְרוּ (שָׁם): 'וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם'; וְכֵן מוּבָא בַּזֹּהַר (שְׁלַח קנז:): 'לְזִמְנִין בְּאַפַּרְקַסְתָּא דְּעַנְיָא תִּשְׁכַּח מַרְגָּנִיתָא'; וְלָכֵן, צְרִיכִים לְקַבֵּל מִכָּל אֶחָד, וְכֵן בְּמִלֵּי דְּעָלְמָא כְּדַאי לְקַבֵּל מִכֻּלָּם, כִּי כָּל מִי שֶׁמַּזְקִין יוֹתֵר, יֵשׁ לוֹ יוֹתֵר נִסָּיוֹן בַּחַיִּים. וְלָכֵן אֵיזֶהוּ חָכָם? הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ כְּלָל, אַדְּרַבָּה מִכָּל אֶחָד הוּא לוֹמֵד מַשֶּׁהוּ, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא נֶחְכָּם, לֹא־כֵן הַטִּפֵּשׁ, אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל מֵאַף אֶחָד — לֹא בְּגַשְׁמִיּוּת וְלֹא בְּרוּחָנִיּוּת, הוּא נִשְׁאָר כְּסִיל וְטִפֵּשׁ.

אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר הַיֵּצֶר הָרָע הוּא בְּכַעַס וַעֲצַבִּים, שֶׁקּוֹרִין נֶערְוֶויז, כִּי בְּדָבָר זֶה כָּל אֶחָד נִלְכָּד בִּימֵי חַיָּיו, כִּי אָדָם נִמְצָא בָּזֶה הָעוֹלָם, וּמְעֹרָב בֵּין בְּנֵי־אָדָם, וְכָל אֶחָד לְטוֹבַת עַצְמוֹ הוּא דּוֹרֵשׁ, וְלֹא אִכְפַּת לוֹ מֵהַזּוּלַת, וְלָכֵן הוּא מְעַצְבֵּן אֶת הַזּוּלַת, עַר מַאכְט יֶענֶעם נֶערְוֶויז. וְעִקַּר גְּבוּרַת אָדָם, שֶׁהוּא כּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ מִכַּעַס, וְאוֹתוֹ לֹא יְכוֹלִים לְעַצְבֵּן, כִּי יֵשׁ לוֹ סַבְלָנוּת וַעֲצַבִּים שֶׁל בַּרְזֶל. וְזֶה עִקַּר גְּדֻלַּת הָאָדָם, שֶׁלֹּא יְכוֹלִים לְעַצְבֵּן אוֹתוֹ. וְאֵלּוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עֲצַבִּים שֶׁל בַּרְזֶל, הֵם הַמַּצְלִיחִים בָּזֶה הָעוֹלָם, כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִי שֶׁנִּכְנָס בְּכַעַס וַעֲצַבִּים, הוּא מְאַבֵּד אֶת עֶשְׁתּוֹנוֹתָיו, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (נְדָרִים כב.): 'כָּל הַכּוֹעֵס, כָּל מִינֵי גֵיהִנּוֹם שׁוֹלְטִין בּוֹ'; וְאָמְרוּ (פְּסָחִים סו:): 'כָּל אָדָם שֶׁכּוֹעֵס, אִם חָכָם הוּא — חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, אִם נָבִיא הוּא — נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ'; וְלָכֵן עִקַּר הַגְּבוּרָה שֶׁל הָאָדָם, שֶׁיָּכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל עַצְמוֹ, זֶהוּ — לִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרוֹ מֵהַכַּעַס. וּמֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק, שֶׁזֶּה סוֹבֵב הָעִקָּר עַל הַכַּעַס: "טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר, וּמוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר", כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִדַּת הַסַּבְלָנוּת, הוּא הַמְנַצֵּחַ בַּחַיִּים. וְרוֹאִים, שֶׁכָּל אֵלּוּ שֶׁהֵם תָּמִיד עַצְבָּנִיִּים וְכוֹעֲסִים, שֶׁקּוֹרִים נֶערְוֶויז, חַיֵּיהֶם אֵינָם חַיִּים, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (פְּסָחִים קיג:): 'שְׁלֹשָׁה חַיֵּיהֶן אֵינָם חַיִּים: הָרַחֲמָנִין, וְהָרַתְחָנִין, וַאֲנִינֵי הַדַּעַת'; כִּי אִם אָדָם מְרַחֵם יוֹתֵר מִדַּי עַל הַזּוּלַת, אוֹ כָּל דָּבָר מְעַצְבֵּן אוֹתוֹ, וּמֵבִיא אוֹתוֹ לִידֵי כַּעַס, אוֹ בְּכָל פַּעַם שֶׁעוֹשִׂים נֶגֶד רְצוֹנוֹ הוּא נִפְגָּע, אֵלּוּ הָאֲנָשִׁים, חַיֵּיהֶם אֵינָם חַיִּים, כִּי הֵם מְאֹד מְמֻרְמָרִים,

וְרַע וָמַר לָהֶם בַּחַיִּים. וְלָכֵן עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת בְּזֶה הָעוֹלָם, הוּא דַּיְקָא לְהַגִּיעַ אֶל מִדַּת אֲרִיכוּת אַפַּיִם, וְלִמְשֹׁל בְּרוּחוֹ, וְלֹא לִכְעֹס, וְאָז יַצְלִיחַ אֶת דַּרְכּוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם.

ובאו לידו האנשים המורדים בו מושל ברוחו ואינו הורגן: איזהו עשיר. הראוי לו להתהלל בעשרו, השמח בחלקו: איזהו מכובד. לפי ששלשה דברים טובים הללו שנזכרו לעיל שהם החכמה והגבורה

מִלֹּכֵד עִיר. אֵיזֶהוּ עָשִׁיר הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קכח), יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ, לָעוֹלָם הַבָּא. אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוּאֵל-א ב), כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ: ב בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵי רָץ

אֵיזֶהוּ עָשִׁיר הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד מִדָּה יוֹתֵר יָפָה וִיקָרָה לָאָדָם לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ בְּזֶה הָעוֹלָם, כְּמוֹ מִדַּת הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הַזּוּלַת כְּלָל; כִּי רֹב בְּנֵי-אָדָם מֵתִים מֵחֲמַת קִנְאָה, שֶׁמְּקַנְּאִים בְּהַצְלָחַת זוּלָתָם, וְזֶה אוֹכֵל אוֹתָם, וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת קנב.): 'כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִנְאָה בְּלִבּוֹ עַצְמוֹתָיו מַקְרִיבִין'; וְזֶה שַׁיָּךְ עוֹד בַּחַיִּים חִיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי מֵרֹב קִנְאָתוֹ בְּהַצְלָחַת חֲבֵרוֹ, מַמָּשׁ עַצְמוֹתָיו נִרְקָבִין וְנֶאֱכָלִין, כִּי הַקִּנְאָה הִיא מִדָּה מְגֻנָּה מְאֹד. לְאַ-כֵן מִי שֶׁשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ תָּמִיד, הוּא הֶעָשִׁיר הֲכִי גָּדוֹל, וְאַף שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ לְהַשִּׂיג אֶת מְבֻקָּשׁוֹ, עִם כָּל זֹאת הוּא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ. וּמֵבִיא רְאָיָה: "יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ", כִּי בְּרֶגַע שֶׁהָאָדָם שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ עִם יְגִיעַ כַּפּוֹ, הוּא הֲכִי מְאֻשָּׁר בַּחַיִּים. וּכְמוֹ שֶׁסִּפֵּר לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל מֵהַתָּם הַקָּדוֹשׁ (עַיֵּן סִפּוּרֵי-מַעֲשִׂיּוֹת, מַעֲשֶׂה ט'), שֶׁתָּמִיד הָיָה שָׂמֵחַ עִם מַה שֶּׁהָיָה לוֹ, וּבַלֶּחֶם טָעַם אֶת כָּל הַמַּאֲכָלִים שֶׁבָּעוֹלָם, וּבַמַּיִם טָעַם כָּל הַמַּשְׁקָאוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וּבִמְעִיל הַפַּרְוָה שֶׁלּוֹ הִרְגִּישׁ שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ עִם כָּל מִינֵי לְבוּשִׁים יְקָרִים, וְהָיָה רַק שָׂמֵחַ, וְעַל אָדָם כָּזֶה נֶאֱמַר: "אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ", אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא; כִּי כָּל הַצָּרוֹת וְהַיִּסּוּרִים שֶׁהָאָדָם עוֹבֵר בְּזֶה הָעוֹלָם, זֶה רַק מֵחֲמַת שֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ. וְכֵן מֵאַחַר שֶׁהוּא תָּמִיד בְּקִנְאָה וּבְכַעַס עַל הַזּוּלַת, הֲרֵי זֶה מְמַעֵט בִּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם, אֲבָל אִם הוּא תָּמִיד שָׂמֵחַ, אָז טוֹב לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּי יֵשׁ לוֹ רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת גַּם יַחַד, וְהוּא הֲכִי מְאֻשָּׁר בַּחַיִּים.

אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד מִדָּה יְקָרָה בָּעוֹלָם, כְּמִי שֶׁמְּכַבֵּד אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁזֶּה מְגַלֶּה אֶת טֹהַר לְבָבוֹ, אֲשֶׁר הוּא אִישׁ מְכֻבָּד בְּיוֹתֵר, כִּי אֵינוֹ מְחַפֵּשׂ כָּבוֹד מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, אַדְּרַבָּה הוּא מְכַבֵּד אֶת הַזּוּלַת, סִימָן שֶׁהָאָדָם הַזֶּה נִכְלַל בִּמְלֹא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְכִבְיָכוֹל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא שׁוֹרֶה בּוֹ; כִּי אִם הוּא מְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, סִימָן שֶׁהוּא דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַעֲרִיךְ אֶת עֵרֶךְ הַבְּרִיּוֹת. וּמֵבִיא רְאָיָה: "כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד, וּבֹזַי יֵקָלּוּ", כִּי הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, סִימָן שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַעֲרִיךְ אֶת הַזּוּלַת, שֶׁהוּא חֵלֶק אֱלוֹק מִמַּעַל, וְעַל-כֵּן הוּא מְכַבְּדוֹ מִצַּד הָאֱלֹקוּת שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ, וְעָלָיו נֶאֱמַר "כִּי מְכַבְּדַי" — מִי שֶׁמְּכַבֵּד אֶת הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, כִּבְיָכוֹל, הוּא יִתְבָּרַךְ מְכַבְּדוֹ חֲזָרָה. וּלְהֶפֶךְ — מִי שֶׁמְּבַזֶּה אֶת הַזּוּלַת, כִּבְיָכוֹל, אֶת הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא הוּא מְבַזֶּה, וַאֲזַי "וּבֹזַי יֵקָלּוּ", מִי שֶׁמְּבַזֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת, נִמְצָא שֶׁמְּבַזֶּה אֶת הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּתוֹכָם, וּבָזֶה מְקַלִּין מִכְּבוֹדוֹ, וּמְחָרְפִין וּמְבַזִּין אוֹתוֹ.

וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵלּוּ הַד' דְּבָרִים, הֵם הַיְסוֹדוֹת בְּחַיֵּי הָאָדָם, וּמִי שֶׁזּוֹכֶה לְהַגִּיעַ לַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת הָאֵלּוּ, שֶׁלּוֹמֵד אֵצֶל כָּל אֶחָד, וְהוּא סַבְלָן עַל כָּל אֲשֶׁר בָּא עָלָיו, וְהוּא

והעושר הזוכה בהם הוא נכבד מעצמו בעיני אלהים ואדם. ואף אם הבריות לא יכבדוהו בעבורם. לכך חבר התנא לזה ואמר מי שיש בו המדות הללו והוא נכבד בעצמו מה יעשה ויהיה מכובד מאחרים. יכבד את הבריות: כי מכבדי אכבד. והדברים קל וחומר ומה הקב״ה שהוא מלך הכבוד וכל מה שברא בעולמו לא ברא אלא לכבודו מכבד את מכבדיו קל וחומר לבשר ודם: ובוזי יקלו. למדנו ענותנותו של הקב״ה. לא אמר ובוזי אקלל אלא יקלו מעצמם. ובכבוד הצדיקים הקפיד יותר שנאמר (בראשית יב) ומקללך אאור: ב שמצוה גוררת מצוה. כך מנהגו של עולם העושה מצוה אחת

לְמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה. שֶׁמִּצְוָה

שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ תָּמִיד, וְהוּא מְכַבֵּד אֶת כֻּלָּם, בָּזֶה נַעֲשָׂה כְּלִי לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְנִכְלָל לְגַמְרֵי בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְזוֹ מַדְרֵגַת גְּדוֹלֵי מֻבְחֲרֵי הַצַּדִּיקִים, אַף שֶׁלְּפִי גְּדֻלָּתָם אֵינָם צְרִיכִים לִלְמֹד מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, עִם כָּל זֹאת לוֹמְדִים אֵצֶל כֻּלָּם, כִּי מְקַבְּלִים רְמָזִים מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ״ל (לִקּוּטֵי מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק א׳, סִימָן נד): שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ מֵאֵין סוֹף עַד אֵין תַּכְלִית, לִרְמֹז לָאָדָם רְמָזִים אֵיךְ לְהִתְקָרֵב אֵלָיו. וְכֵן הוּא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וּמַאֲרִיךְ אַף עַל כָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו, וְאֵינוֹ נִשְׁבָּר מִשּׁוּם דָּבָר, וְיֵשׁ לוֹ סַבְלָנוּת גְּדוֹלָה, אָז הוּא מְכַבֵּד אֶת כֻּלָּם, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִכְלָל בְּעֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמֶלֶךְ הַכָּבוֹד מֵאִיר עָלָיו אוֹרוֹ בִּקְבִיעוּת, אַשְׁרֵי לוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ב הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה: וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק, לָמָּה בַּעֲבֵרָה לֹא אָמַר קַלָּה?

אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאֵין דָּבָר כָּזֶה עֲבֵרָה קַלָּה, כִּי כָּל נִדְנוּד שֶׁל חֵטְא וְעָוֹן כְּבָר אָסוּר, וְיִמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת עוֹד עֲבֵרָה, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְנָחוֹת לו.): ׳סָח בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, עֲבֵרָה הִיא בְּיָדוֹ, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה׳; כִּי אִם אָדָם רַק מְדַבֵּר בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל יָד לִתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, כְּבָר עֲבֵרָה הִיא בְּיָדוֹ, וּכְבָר חוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, שֶׁלֹּא יִסְפֶּה עָלֶיהָ בְּמִלְחָמָה. וְלָכֵן לֹא הִזְכִּיר וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה, כִּי אֵין דָּבָר כָּזֶה עֲבֵרָה קַלָּה, כִּי אֲפִלּוּ מַה שֶּׁנִּדְמֶה לָאָדָם שֶׁהִיא קַלָּה, כְּגוֹן: סָח בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, עִם כָּל זֹאת כְּבָר חוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶעָוֹן הַזֶּה קוֹלֵר בְּרֹאשׁוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמִצְוָה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי קִדּוּשִׁין, פֶּרֶק א׳, הֲלָכָה ז׳): אָמַר ר׳ אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, הִשְׁוָה הַכָּתוּב מִצְוָה קַלָּה שֶׁבַּקַּלּוֹת לְמִצְוָה חֲמוּרָה מִן הַחֲמוּרוֹת; מִצְוָה קַלָּה שֶׁבַּקַּלּוֹת — שִׁלּוּחַ הַקֵּן, וּמִצְוָה חֲמוּרָה שֶׁבַּחֲמוּרוֹת — זוֹהִי כִּבּוּד אָב וָאֵם, וּבִשְׁתֵּיהֶן כְּתִיב: ״וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים״, כִּי מִצְוָה אֲפִלּוּ קַלָּה שֶׁבַּקַּלּוֹת גּוֹרֶרֶת עוֹד מִצְוָה, כִּי שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן לֹא אָמַר עֲבֵרָה קַלָּה, כִּי לֹא שַׁיָּךְ מֻשָּׂג כָּזֶה עֲבֵרָה קַלָּה, כִּי אִם רַק נוֹטֶה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כְּבָר עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים יא, טז): ״וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים״; וּפֵרֵשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי״ע, תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁהָאָדָם סָר מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כְּבָר עוֹבֵד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל (שַׁבָּת קמט.) עַל הַפָּסוּק (וַיִּקְרָא יט, ד): ״אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים״, ׳אַל תִּפְנוּ אֶל מִדַּעְתְּכֶם׳, כִּי תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁהָאָדָם סָר מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כְּבָר עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְנֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לָרוּץ אַחַר כָּל מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדְךָ, וְתַעֲשֶׂינָּה בִּזְרִיזוּת. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְכִילְתָּא בֹּא): ׳מִצְוָה הַבָּאָה לְיָדְךָ אַל תַּחְמִיצֶנָּה׳; אֶלָּא עֲשֵׂה אוֹתָהּ מִיָּד, לֹא־כֵן, חַס וְשָׁלוֹם, אֲפִלּוּ הִרְהוּר רַע אֶחָד, שֶׁמְּהַרְהֵרִים אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ, בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֵר עָלָיו אֵיזֶה מַשְׁבֵּר אוֹ צַעַר אוֹ יִסּוּרִים, זֶה כְּבָר מַמְשִׁיךְ אוֹתוֹ לִפֹּל בְּנוּקְבָא דִּתְהוֹמָא רַבָּא. וְלָכֵן רְאֵה רַק לָרוּץ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְיָאִיר עָלֶיךָ מֶלֶךְ הַכָּבוֹד בְּהֶאָרָה נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה בְּעוֹלָמְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה, מִצְוָה. וּשְׂכַר עֲבֵרָה, עֲבֵרָה: ג הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם, וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר, שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם: ד רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ, שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה.

נוח לו לעשות אחרת. והמתחיל בעבירות קשה לפרוש מהם. ועוד ששכר מצוה מצוה. שמן השמים מסייעין ומזמינים ביד מי שעשה מצוה אחת שיעשה אחרת כדי לתת לו שכר על שתיהן. וכן שכר עבירה וכו'. פירוש אחר ששכר מצוה מצוה. שכל מה שאדם משתכר ומתענג בעשיית המצוה נחשב לו למצוה בפני עצמה. ונוטל שכר על המצוה שעשה ועל העונג וההנאה שנהנה בעשייתה: ושכר עבירה עבירה. השכר וההנאה שמגעת לו לאדם בעשיית העבירה נחשב לו כעבירה בפני עצמה ולוקה על העבירה שעשה ועל השכר וההנאה שמקבל בעשייתה: ג אל תהי בז לכל אדם. לומר מה יוכל פלוני להזיק לי: ואל תהי מפליג. מרחיק לכל דבר שיש לחוש עליו. אל תאמר רחוק הוא שיהיה ואין לדאוג ממנו: ד מאד מאד הוי שפל רוח. אף על פי שבשאר מדות הדרך האמצעית היא המשובחת. במדת הגאוה אינו כן אלא יטה לקצה האחרון של שפלות

ג אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל אָדָם יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אִם רַק יִקַּח אֶת עַצְמוֹ בַּיָּדַיִם, וִיצַיֵּת אֶת הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, וְלָכֵן אָסוּר לְבַזּוֹת אֶת שׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כְּאִלּוּ הוּא כְּבָר אֵינוֹ שָׁוֶה שׁוּם דָּבָר, וּמִמֶּנּוּ כְּבָר לֹא יֵצֵא מְאוּמָה, אַל תֹּאמַר זֹאת, בְּנִי! כִּי כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל הוּא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, וּצְרִיכִים לְכַבְּדוֹ מִצַּד נִשְׁמָתוֹ, שֶׁהוּא עֶצֶם אֱלֹקוּת. וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר; וְאַל תַּחֲשֹׁב כְּאִלּוּ זֶה בִּלְתִּי אֶפְשָׁרִי, שֶׁהַזּוּלַת גַּם־כֵּן יִתְעַלֶּה בְּתַכְלִית הָעֲלִיָּה. מַפְלִיג הוּא מִלְּשׁוֹן הַפְלָגָה וְהַגְזָמָה, שֶׁלֹּא יָכוֹל לְתָאֵר לְעַצְמוֹ שֶׁאָדָם הַזֶּה יָכוֹל לִהְיוֹת עוֹד מַשֶּׁהוּ, כְּמוֹ שֶׁהֶחָכָם לָעַג מֵהַתָּם, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ: אַתָּה אַף פַּעַם לֹא תּוּכַל לָבוֹא אֶל מַדְרֵגָתִי, וְהַתָּם אָמַר לוֹ, שֶׁאֵצֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַכֹּל יָכוֹל לִהְיוֹת, וְהֶחָכָם לָעַג לוֹ, כְּאִלּוּ הוּא מַפְלִיג בִּדְבָרָיו (עַיֵּן סִפּוּרֵי־מַעֲשִׂיּוֹת, מַעֲשֶׂה ט', מֵהֶחָכָם וְהַתָּם); שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה, וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם, כַּאֲשֶׁר רָאוּ בְּחוּשׁ, שֶׁלְּבַסּוֹף הַתָּם נַעֲשָׂה מִינִיסְטֶר עַל כָּל הַמִּינִיסְטֶרִין, שֶׁהוּא רֹאשׁ כָּל הַצַּדִּיקִים. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! אַל תִּתְיָאֵשׁ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, כְּאִלּוּ אָבַד מָנוֹס וְתִקְוָה מִמְּךָ, וּכְאִלּוּ מִמְּךָ כְּבָר לֹא יִהְיֶה שׁוּם דָּבָר, אַל תֹּאמַר זֹאת, כִּי אֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה, וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם, וּבְוַדַּאי אִם תִּהְיֶה עַקְשָׁן, תַּגִּיעַ לַשָּׁעָה שֶׁלְּךָ וְלַמָּקוֹם שֶׁלְּךָ, וּכְמוֹ־כֵן אָסוּר לְבַזּוֹת אַף בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי גַּם הוּא יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ד מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ, שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ הָרַמְבַּ"ם (פֶּרֶק ב' מֵהִלְכוֹת דֵּעוֹת, הֲלָכָה ג'), וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בְּבֵינוֹנִית, אֶלָּא יִתְרַחֵק מִן הַקָּצֶה הָאֶחָד עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וְהוּא גֹּבַהּ לֵב, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עָנָו בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל רוּחַ, וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה לִמְאֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ 'עָנָו מְאֹד' וְלֹא נֶאֱמַר עָנָו בִּלְבַד, וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים: מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ; וְעוֹד אָמְרוּ, שֶׁכָּל הַמַּגְבִּיהַּ לִבּוֹ כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ", וְעוֹד אָמְרוּ בְּשַׁמְתָּא מַאן

הרוח. לפי שהגאוה היא מאוסה ביותר. ועוד שרוב בני אדם נכשלים בה ולא בדילי אינשי מינה. לכן צריך לעשות לה הרחקה יתירה:

ה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר, נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג

דְּאִית בֵּיהּ גַּסּוּת הָרוּחַ וַאֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ; וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לִבְרֹחַ מִן הַגַּאֲוָה וְהַיֵּשׁוּת, אֲשֶׁר אֵין עוֹד דָּבָר שֶׁמַּפְרִיד אֶת הָאָדָם מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּמוֹ הַגַּאֲוָה וְהַיֵּשׁוּת וְהָאֱנוֹכִיּוּת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ה, ה): "אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין הֲוָיָ"ה וּבֵינֵיכֶם" וְגוֹ', אֵין עוֹד דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בֵּין הָאָדָם וּבֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמַפְרִיד אוֹתוֹ לְהַשִּׂיג אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ מִדַּת 'אָנֹכִי', הַיְנוּ הַיֵּשׁוּת וְהַגֵּאוּת. וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן פב): מַה שֶּׁהוֹלֵךְ לָאָדָם שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר, הוּא מִפְּנֵי "אֲנָא אֶמְלֹךְ", כִּי יֵשׁ בּוֹ יֵשׁוּת וְגֵאוּת, שֶׁזֶּה "אָנֹכִי", וְלָכֵן מַזְהִיר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ, שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה; וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן עב), כִּי הַשִּׁפְלוּת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד תִּהְיֶה נְחָיָה לֶעָתִיד, וְיָקוּם בִּתְחִיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה כו, יט): "הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר", וְדָרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סוֹטָה ה.): 'מִי שֶׁנַּעֲשֶׂה שָׁכֵן לֶעָפָר בְּחַיָּיו', כִּי עִקַּר הַתְּקוּמָה בַּתְּחִיָּה תִּהְיֶה רַק לַשִּׁפְלוּת, שֶׁהַשִּׁפְלוּת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד תִּהְיֶה נְחָיָה וְתָקוּם לִתְחִיָּה לֶעָתִיד, שֶׁזֶּה שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה. וְלָכֵן מָה אַתָּה כָּל־כָּךְ מִתְגָּאֶה בְּיֵשׁוּת וּבְגֵאוּת, רְאֵה לְבַטֵּל אֶת עַצְמְךָ לְגַמְרֵי, וְתִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּתוֹלַעַת הָרוֹחֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ, וּמְצַפְצֶפֶת בְּפִיהָ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא בְּשַׁלַּח) עַל פָּסוּק (יְשַׁעְיָה מא, יד): "אַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב", לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹלַעַת? לוֹמַר לְךָ, מַה תּוֹלַעַת הַזֶּה אֵינוֹ מַכֶּה אֶת הָאֲרָזִים אֶלָּא בְּפִיו, וְהוּא רַךְ וּמַכֶּה אֶת הַקָּשֶׁה, כָּךְ אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁהָעַכּוּ"ם נִמְשְׁלוּ כָּאֲרָזִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל לא): "הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן", וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים כט, ה): "וַיְשַׁבֵּר הֲוָיָ"ה אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן", וּכְשֶׁהֵן מִתְגַּבְּרִים עֲלֵיהֶם, חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה וְצוֹעֲקִים וּמִתְפַּלְּלִין. וְכֵן אָמְרוּ (מִדְרָשׁ תְּהִלִּים, פָּרָשָׁה כב, סִימָן כ') עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים כב, ז): "וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ", מַה הַתּוֹלַעַת הַזּוֹ אֵין לָהּ אֶלָּא פִּיהָ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם אֶלָּא תְּפִלַּת הַפֶּה; מַה תּוֹלַעַת מְעַקֶּרֶת אֶת הָאִילָן בְּפִיהָ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל מְעַקְּרִין בְּפִיהֶם וּבִתְפִלָּתָם גְּזֵרוֹת רָעוֹת, שֶׁמְּחַשְּׁבִין עֲלֵיהֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם; וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְבַטֵּל אֶת עַצְמְךָ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּזְכֹר גַּם זְכֹר שֶׁרִמָּה וְתוֹלֵעָה יֹאכְלוּ בְּךָ, וְלָכֵן כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה חַי, תַּעֲשֶׂה עַצְמְךָ כְּרִמָּה וְתוֹלֵעָה, שֶׁאֵין כֹּחָהּ אֶלָּא בְּפִיהָ, כָּךְ אַתָּה תָּמִיד תְּדַבֵּר עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ה כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לִמְסֹר אֶת עַצְמוֹ, כָּל כֻּלּוֹ, אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְתָמִיד יַחְדִּיר בְּדַעְתּוֹ אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֵיךְ שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא, וּכְכָל שֶׁיַּכְנִיס בְּדַעְתּוֹ יְדִיעוֹת אֵלּוּ, כָּל הַחַיִּים שֶׁלּוֹ יֵלְכוּ בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי; כִּי בָּזֶה שֶׁהָאָדָם חוֹשֵׁב רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, בָּזֶה הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, כִּי הַשְּׁכִינָה הִיא, שֶׁהִשְׁכִּין אֱלֹקוּתוֹ בָּעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא טז, טז): "הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם", כִּי הַשְּׁכִינָה נִמְצֵאת בְּכָל מָקוֹם, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (סִפְרָא אַחֲרֵי, פֶּרֶק ד'): 'אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִים — שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם'; כִּי הַשְּׁכִינָה כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, דּוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, שֶׁמְּלֵאִים בֶּאֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנְחוּמָא שְׁמוֹת): שֶׁנִּתְגַּלָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, וְלָמָּה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, וְלֹא מִתּוֹךְ אִילָן גָּדוֹל, וְלֹא מִתּוֹךְ

וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם: ו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד. הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת.

ו **הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד.** גרסינן. והכא פירושא. הלומד על מנת להיות תמיד עוסק בתורה ואין בדעתו להיות גומל חסדים עם הבריות. כרבה דעסיק בתורה ולא עסיק בגמילות חסדים אף על גב דאיבעי ליה לעסוקי נמי בגמילות חסדים מכל מקום מספיקין בידו ללמוד וללמד ותהיה מחשבתו נעשית: **והלומד על מנת לעשות.** שהוא רוצה לעסוק בתורה ולהיות גם כן גומל חסדים כאביי דעסיק בתורה ובגמילות חסדים. מספיקין

תְּמֵרָה? אָמַר הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא: כָּתַבְתִּי בַּתּוֹרָה (תְּהִלִּים צא, טו): "עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה", הֵם נְתוּנִים בְּשִׁעְבּוּד, וְאַף אֲנִי בִּסְנֶה מִמָּקוֹם צַר, לְפִיכָךְ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, שֶׁכֻּלּוֹ קוֹצִים; כִּי בְּכָל תְּנוּעָה וּתְנוּעָה שָׁם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל תָּמִיד לָשִׂים לִפְנֵי עֵינָיו, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וַאֲפִלּוּ בְּסִתְרֵי סְתָרִים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, גַּם שָׁם נִמְצָא הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, וְאִי אֶפְשָׁר לְהִתְחַבֵּא מִמֶּנּוּ, אֲשֶׁר זֶה סֵתֶר, שֶׁהוּא עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁבּוֹ הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, וְרֻבּוֹ רַע, עִם כָּל זֹאת עָלָיו לִזְכֹּר, שֶׁגַּם שָׁם, בֵּין הַקּוֹצִים וְהַדַּרְדָּרִים, נִמְצָא הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, כִּי שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ נִמְצֵאת עִם הָאָדָם תָּמִיד. וְלָכֵן צָרִיךְ תָּמִיד לָשִׂים לִפְנֵי עֵינָיו, שֶׁהַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא פֹּה אִתּוֹ, עִמּוֹ וְאֶצְלוֹ, וְעַל-יְדֵי-זֶה אַף פַּעַם לֹא יֶחֱטָא. אֲבָל אִם אָדָם מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם, הַיְנוּ שֶׁמַּטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, וְחוֹשֵׁב שֶׁלֹּא רוֹאִים אֶת מַעֲשָׂיו, וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים מְגֻנִּים בַּסֵּתֶר, עָלָיו לִזְכֹּר, אֲשֶׁר סִתְרוֹ שֶׁל עוֹלָם נִמְצָא אֶצְלוֹ, וְרוֹאֶה אֶת מַעֲשָׂיו, וּלְבַסּוֹף יִתְגַּלּוּ מַעֲשָׂיו בָּרַבִּים, אִם לֹא יָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְזֶה אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל שֵׁם; אִם אָדָם נִכְשָׁל בְּשׁוֹגֵג שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בּוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּמֵזִיד שֶׁתָּלוּי בּוֹ, אִם זֶה חִלּוּל הַשֵּׁם, יִתְגַּלֶּה קְלוֹנוֹ בָּרַבִּים. וְלָכֵן אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְיִהְיֶה מוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, שֶׁבִּשְׂכַר זֶה בְּעַצְמוֹ יִמָּחֲלוּ לוֹ עַל כָּל עֲווֹנוֹתָיו, כִּי חִלּוּל הַשֵּׁם עָנְשׁוֹ מִיתָה, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, וְאִם אָדָם מוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל עֵת וָרֶגַע, עַל-יְדֵי-זֶה יְכֻפַּר לוֹ גַּם מַה שֶּׁפָּגַם בְּחִלּוּל הַשֵּׁם, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יוֹמָא פו.): 'הֵיכִי דָּמֵי חִלּוּל הַשֵּׁם? אָמַר רַב: כְּגוֹן אֲנָא. אִי שָׁקֵילְנָא בִּישְׂרָא מִטַּבָּחָא וְלָא יָהֵיבְנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: כְּגוֹן אֲנָא דְּמַסְגֵינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלָא תּוֹרָה וּבְלָא תְּפִלִּין; הַיְנוּ, אִם הָאָדָם לוֹקֵחַ מַשֶּׁהוּ מֵהַחֲנוּת, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תֵּכֶף-וּמִיָּד, אוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ שֶׁלָּקַח בָּשָׂר וְלֹא שִׁלֵּם, זֶה כְּבָר נִקְרָא חִלּוּל הַשֵּׁם. אוֹ כְּשֶׁהָאָדָם הוֹלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין, זֶה נִקְרָא חִלּוּל הַשֵּׁם. וּבִדְבָרִים אֵלּוּ אַף אֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְהִפָּטֵר. וְלָכֵן אַשְׁרֵי הָאָדָם שֶׁזּוֹכֶה לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע, וּמוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁעַל-יְדֵי-זֶה מְכַפְּרִים לוֹ עַל כָּל עֲווֹנוֹתָיו. וְזוֹ מַעֲלַת גְּדוֹלֵי וּמֻבְחָרֵי הַצַּדִּיקִים שֶׁהֵם אוֹחֲזִים בָּזֶה, עַל-יְדֵי-זֶה נִצּוֹלִים מֵהַכֹּל. אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ו **הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנָת לִלְמֹד, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד, וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד, לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ מְגַלֶּה לָנוּ סוֹד נִפְלָא בְּהַנְהָגַת הַכְּלָל, כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִי שֶׁהוּא מַנְהִיג קְהִלָּה, יֵשׁ עָלָיו טְרָדוֹת בְּלִי סוֹף, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר לוֹ זְמַן פָּנוּי לִלְמֹד, וְלָכֵן לֹא כָּל אֶחָד רוֹצֶה לַעֲסֹק בְּעֵסֶק הַכְּלָל, כִּי הוּא חוֹשֵׁשׁ, שֶׁזֶּה

בידו להשלים מחשבתו. ויזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ויש מפרשים הלומד על מנת ללמד בשביל שיקרא רב. וגורסין אין מספיקין בידו ללמוד וללמד.
וברוב הספרים מצאתי כגירסא ראשונה ועיקר:

ז רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר וְאַל

יְבַטֵּל אוֹתוֹ מִלִּמּוּד תּוֹרָה, וּבֶאֱמֶת אֵין עוֹד מִצְוָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִזִּכּוּי הָרַבִּים, וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת, פֶּרֶק ה', הֲלָכָה א'): הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי צִבּוּר כְּעוֹסֵק בַּתּוֹרָה; וּמָה גַּם שֶׁרַבֵּנוּ ז"ל גִּלָּה לָנוּ (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן י'): הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לַאֲחֵרִים, הַתּוֹרָה נִתְגַּלֵּית לוֹ בְּלֹא טֹרַח. וְזֶה שֶׁאָמַר: הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנַת לְלַמֵּד, אִם אֶחָד לוֹמֵד תּוֹרָה כְּדֵי לְלַמֵּד אֶת אֲחֵרִים, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְלַמֵּד אֶת אֲחֵרִים, אֲזַי יִהְיֶה לוֹ מַסְפִּיק זְמַן לִלְמֹד גַּם לְעַצְמוֹ, וּמָה גַּם שֶׁרַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן ז'), שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁמְּלַמְּדִים אֶת אֲחֵרִים, עַל־יְדֵי־זֶה זוֹכֶה בְּכָל פַּעַם לְמַקִּיפִים אֲחֵרִים, לְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת חֲדָשׁוֹת, כִּי אֶת הַפְּנִימִי שֶׁלּוֹ הוּא מוֹסֵר לַאֲחֵרִים, וְנִכְנָסִים בּוֹ מַקִּיפִים חֲדָשִׁים, וְזֶה שְׂכַר מִי שֶׁמְּלַמֵּד אֶת אֲחֵרִים, אֲבָל מִי שֶׁמּוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ יוֹתֵר וְעוֹשֶׂה נְפָשׁוֹת, הַיְנוּ שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּקֵרוּב רְחוֹקִים, שֶׁזֶּה וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד, לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת; הַיְנוּ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפָשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית יב, ה): "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה לט, סִימָן יד): 'אֵלּוּ הַגֵּרִים שֶׁגִּיְּרוּ'; הַיְנוּ שֶׁזֶּה לֹא מַמְעִיט מֵעֲבוֹדָתוֹ וּמִלִּמּוּד תּוֹרָתוֹ, אַדְּרַבָּה כְּכָל שֶׁעוֹסֵק יוֹתֵר בְּקֵרוּב רְחוֹקִים וּבְצָרְכֵי צִבּוּר, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַרְחִיב לוֹ אֶת מֹחוֹ וְדַעְתּוֹ, עַד שֶׁזּוֹכֶה לְהַשָּׂגוֹת גְּבוֹהוֹת מְאֹד. וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נג), שֶׁמָּה שֶׁהַצַּדִּיקִים רוֹדְפִים אַחַר רְשָׁעִים לְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, אֵין זֶה לְהַרְבּוֹת אֶת כְּבוֹדָם, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה זוֹכִים לְשֵׂכֶל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁעוֹסֵק בְּקֵרוּב רְחוֹקִים. וּבִפְרָט בָּעִתִּים הַלָּלוּ, שֶׁהַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם שָׁלַח אֶת שְׁלוּחָיו בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, וּבְכָל עִיר וָעִיר, וּבְכָל כְּפָר וּכְפָר, שֶׁהֵם הָרַע בָּנִים, מַנְהִיגִים שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁעוֹקְרִים אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ בְּכָל מִינֵי תַּחְבּוּלוֹת, וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה בָּעִתִּים הַלָּלוּ לְגַלּוֹת לָהֶם אֶת הָאֱמוּנָה הַצְּרוּפָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיִתְרַחֲקוּ מִכָּל הָאֱלִילֵי שֶׁקֶר שֶׁל "כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", אֶלָּא לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וּצְרִיכִים לְהוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁכֻּלָּם יֵדְעוּ וְיַכִּירוּ אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא יִתְבָּרַךְ מַנְהִיג אֶת עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט, אַף שֶׁלֹּא כָּל דָּבָר יְכוֹלִים לְהָבִין, הָעִקָּר הוּא לְהִתְחַזֵּק בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמִי שֶׁעוֹסֵק בָּזֶה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן לוֹ דַּעַת רְחָבָה לְהַשָּׂגַת אֱלֹקוּת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ז אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצִּבּוּר: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין לְךָ עוֹד דָּבָר גָּדוֹל מִלְּקָרֵב רְחוֹקִים, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נג), שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה הַצַּדִּיקִים רָצִים אַחֲרֵי בְּנֵי־אָדָם לְקָרְבָם, אֵין זֶה לְהַגְדִּיל כְּבוֹדָם, אֶלָּא לְהַשְׁלִים אֶת דַּעְתָּם, כִּי בָּזֶה שֶׁמְּקָרְבִים רְחוֹקִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ — נִשְׁלָם הַדַּעַת, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁמְּקָרֵב רְחוֹקִים, גּוֹרֵם נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (תְּרוּמָה קכח:): 'זַכָּאָה בָּעֵי לְמִרְדַּף בָּתַר חַיָּבָא וּלְמִקְנֵי לֵיהּ בְּאַגַר שְׁלִים בְּגִין דְּיַעֲבַר מִנֵּיהּ הַהוּא זֻהֲמָא וְיִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא וְיַעֲבִיד לְנַפְשֵׁיהּ בְּגִין דְּיִתְחֲשֵׁב עָלֵיהּ כְּאִלּוּ הוּא בָּרָא לֵיהּ, וְדָא אִיהוּ שִׁבְחָא דְּיִסְתַּלַּק בֵּיהּ יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, יַתִּיר מִשִּׁבְחָא אַחֲרָא וְאִסְתַּלְּקוּתָא דָּא יַתִּיר מִכֹּלָּא. מַאי טַעֲמָא, בְּגִין דְּאִיהוּ גָּרִים לְאַכְפַּיָא סִטְרָא אַחֲרָא וּלְאִסְתַּלְּקָא יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְעַל דָּא כְּתִיב בְּאַהֲרֹן (מַלְאָכִי ב, ו): "וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן". וּכְתִיב (שָׁם ה'): "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ"; תָּא חֲזֵי כָּל מַאן דְּאָחִיד בִּידָא דְּחַיָּבָא, וְאִשְׁתַּדֵּל בֵּיהּ לְמִשְׁבַּק אָרְחָא בִּישָׁא

אִיהוּ אִסְתַּלַּק בִּתְלַת סְלוּקִין מַה דְּלָא אִסְתַּלַּק הָכִי בַּר נַשׁ אַחֲרָא, גָּרִים לְאַכְפְּיָא סִטְרָא אַחֲרָא, וְגָרִים דְּאִסְתַּלַּק קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בִּיקָרֵיהּ, וְגָרִים לְקַיְּמָא כָּל עָלְמָא בְּקִיּוּמֵיהּ לְעֵילָּא וְתַתָּא, וְעַל הַאי בַּר נַשׁ כְּתִיב (שם ה׳) "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם"; וְזָכֵי לְמֶחֱמֵי בְּנִין לִבְנוֹי וְזָכֵי בְּהַאי עָלְמָא וְזָכֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי,

תַּעֲשֶׂה עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִים אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפּוֹר

כָּל מָארֵי דִינִין לָא יַכְלִין לְמֵידָן לֵיהּ בְּהַאי עָלְמָא וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי. עָאל בִּתְרֵיסַר תַּרְעֵי וְלֵית מַאן דְּיִמְחֵי בְּיָדֵיהּ. וְעַל דָּא כְּתִיב (תְּהִלִּים קיב, ב): "גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ, דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ", "הוֹן וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד", "זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים" וְגוֹ׳. וְלָכֵן מַזְהִיר אוֹתְךָ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר, וְלוֹמַר שָׁלוֹם עָלֶיךָ נַפְשִׁי, כִּי מִצַּד הָעֲרֵבוּת שֶׁכָּל אֶחָד עָרֵב בַּעֲבוּר חֲבֵרוֹ, עָלָיו לְהִשְׁתַּדֵּל לֶאֱחֹז אֶת עַצְמוֹ בְּיַחַד עִם הַצִּבּוּר, וּלְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וַאֲפִלּוּ שֶׁבָּא לוֹ מְאֹד מְאֹד קָשֶׁה, עִם כָּל זֹאת אָסוּר לְךָ לִפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר. וְאַף שֶׁיֵּשׁ בֵּין הַצִּבּוּר אֲנָשִׁים רָעִים וְחַטָּאִים, עִם כָּל זֹאת רְאֵה לְהִשְׁתַּדֵּל לְדַבֵּר עִמָּהֶם דִּבּוּרֵי אֱמוּנָה וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. אַךְ הוּא מוֹסִיף: וְאַל תַּעֲשֶׂה עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִים, שֶׁתִּשְׁמֹר אֶת עַצְמְךָ לֹא לִהְיוֹת כְּאוֹתָן הַדַּיָּנִים הַמַּטְעִין בְּנֵי־אָדָם, וְאֶת אֵלּוּ שֶׁצְּרִיכִים לְרַחֵק מְקָרְבִים, וְאֵלּוּ שֶׁצְּרִיכִים לְקָרֵב מְרַחֲקִים, כִּי אַתָּה עוֹסֵק פֹּה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. וּכְמוֹ שֶׁהִתְבַּטֵּא פַּעַם מוֹהֲרנַ"תְּ זַ"ל, וְאָמַר לְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ קֹדֶם שֶׁנִּכְנַס לוֹמַר תּוֹרָה בָּרַבִּים: אֲנִי מְאֹד מְפַחֵד מַה לְּדַבֵּר, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁאֶחָד צָרִיךְ הִתְחַזְּקוּת וְאֶתֵּן לוֹ הִתְעוֹרְרוּת, אוֹ אֶחָד צָרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת וְאֶתֵּן לוֹ הִתְחַזְּקוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה אֲנִי עוֹרֵף לוֹ אֶת הָרֹאשׁ, כִּי צְרִיכִים לָדַעַת אֵיךְ לְדַבֵּר עִם כָּל אֶחָד, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן מז): סַכָּנָה גְּדוֹלָה לוֹמַר תּוֹרָה, וְצָרִיךְ לָזֶה יְגִיעָה גְּדוֹלָה וְאֻמָּנוּת יְתֵרָה, שֶׁיָּכוֹל לִשְׁקֹל בְּפֶלֶס דְּבָרָיו בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַשּׁוֹמְעִין, כִּי אִם מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ, לֹא יוֹתֵר. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל שׁוֹמְעִין כָּל הַתּוֹרָה שֶׁאוֹמֵר, עִם כָּל זֶה לֹא יִשְׁמַע כָּל אֶחָד רַק מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְבַד. וְאָמַר אָז: וְהַצַּדִּיק הָאֱמֶת יֵשׁ לוֹ אֵימָה גְּדוֹלָה כְּשֶׁאוֹמֵר תּוֹרָה, יוֹתֵר מֵאֵימַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלָכֵן וְאַל תַּעֲשֶׂה עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין, לִהְיוֹת דָּן אֶת בְּנֵי־אָדָם בַּאֲמִירַת תּוֹרָתְךָ, לִשְׁבֹּר בְּנֵי־אָדָם, חַס וְשָׁלוֹם, וְכֵן אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס בְּךָ שׁוּם יֵשׁוּת וְגֵאוּת, כְּאִלּוּ אַתָּה כְּבָר מִי יוֹדֵעַ מָה, וְכֵן וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם, לוֹמַר תּוֹרָה בָּרַבִּים, וּלְדַבֵּר עִם אֲנָשִׁים בַּעֲבוּר

ז ואל תעשם עטרה להתגדל בהם. שלא תאמר אלמוד בשביל שאקרא רבי ויושיבוני בראש אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא: ולא קרדום לחפור בהם. ולא תלמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס בה כמו קרדום לחפור בה. שהעושה כן מועל בקדושתה של תורה וחייב מיתה בידי שמים כמי שנהנה מן ההקדש. ומלמדי תינוקות נוטלין שכר שימור התינוקות בלבד שמשמרין אותן שלא יפשעו ויזיקו ושכר פיסוק טעמים. שאין הרב חייב לטרוח וללמד לתלמידים פיסוק הטעמים אבל שכר לימוד אסור ליטול. דכתיב (דברים ד) ואותי צוה ה׳ בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה׳ אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם. וכן הדיין אסור ליקח שכר פסוק הדין אלא שכר בטלה בלבד דבר שהוא ניכר כמה מפסיד מבטול מלאכתו כדי לשמוע טענות בעלי הדין ובלבד שיטול משניהם בשוה ואם נוטל יותר מזה דיניו בטלים. ומה שהתירה תורה לתלמיד חכם ליהנות מדברי תורה הוא שתמכר סחורתו בשוק קודם כל אדם וגם שיפטר מכל מסים ועולים וארנוניות. ואפילו כסף גולגלתא חייבין הצבור ליתן עליו. ואפילו הוא עשיר ויש לו ממון הרבה יכול הוא

בָּהֶם. וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר, וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא, חֲלָף. הָא לָמַדְתָּ, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם: ח רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל

לשאול בדין שיפטרוהו. ואם תלמיד חכם חולה הוא ומדוכא ביסורין ומרבין העם להביא מנות גדולות מפני כבוד תורתו מצוה עליו שיטול ואין זה בכלל נאות מדברי תורה הואיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחר. וכן תלמיד חכם שמינו אותו הציבור עליהם פרנס או ראש הסדר ומתעסק בצרכי צבור. מותר לו ליקח מהם פרס ואפילו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו כדי שיהיו מזונותיו בריוח ומתוך כך יהי גדול ויראוי ומאויים בעיניהם כדאשכחן בכהן גדול דכתיב ביה הגדול מאחיו ודרשו חכמים גדלהו מאחיו שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן. וחכמים הראשונים שהיו נמנעים מזה מדת חסידות היתה בהם אבל לא מן הדין: ח כל המכבד את התורה. הדורש החסרות והיתרות שבתורה ומראה טעם כל קוץ וקוץ לומר שאין בה דבר לבטלה אין לך כבוד תורה גדול מזה. אי נמי המכבד ספר תורה ומכבד לומדי תורה והעוסקים בה כל אלו בכלל מכבד את התורה הן:

כֶּסֶף וְכָבוֹד, וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא, מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה לַהֲנָאָתוֹ וּלְטוֹבָתוֹ הָאִישִׁית — לְבַסּוֹף חֲלָף — עוֹבֵר מִזֶּה הָעוֹלָם בְּאֹפֶן מַר מְאֹד. הָא לָמַדְתָּ מִכָּל זֶה, אֲשֶׁר כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם, שֶׁלְּבַסּוֹף נֶאֱבָד מֵהָעוֹלָם הַזֶּה בְּאֹפֶן מַר מְאֹד. וְרַבֵּנוּ ז"ל גִּלָּה לָנוּ (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן קנז): מַה זֶּה צַדִּיק הָאוֹמֵר תּוֹרָה, אֲשֶׁר כָּל אָדָם אִם רַק יִתְדַּבֵּק עַצְמוֹ לְדִבְרֵי הַתּוֹרָה הַיּוֹצְאִים מִפִּי הַצַּדִּיק, תָּמֵהַּ אֲנִי, אֵיךְ אֶפְשָׁר אַחַר־כָּךְ לִסְבֹּל וְלַחְפֹּץ חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה; כִּי הַצַּדִּיק הָאֱמֶת כְּשֶׁאוֹמֵר תּוֹרָה בָּרַבִּים, הוּא בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וַאֲמִירָתוֹ שֶׁאוֹמֵר תּוֹרָה, זֶה אֶל הַנְּשָׁמוֹת הַשּׁוֹמְעִים דְּבָרָיו, וְהוּא אָז דָּבוּק לְגַמְרֵי רַק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ תּוֹרָה מֵהַצַּדִּיק הָאֱמֶת, כְּבָר אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִסְבֹּל וְלַחְפֹּץ חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי אֲמִירַת תּוֹרָה שֶׁל הַצַּדִּיק, מַעֲלָה אוֹתוֹ אֶל תַּכְלִית הָעֲלִיָּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן נג), שֶׁהַצַּדִּיק בַּאֲמִירַת תּוֹרָתוֹ, מַעֲלֶה אֶת הַנְּשָׁמוֹת לְשָׁרְשָׁן, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ח כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מוּבָא בַּשְּׁלָ"ה הַקָּדוֹשׁ (מַסֶּכֶת שַׁבָּת, פֶּרֶק נֵר מִצְוָה מו), שֶׁדָּבָר זֶה סוֹבֵב עַל תַּלְמִיד חָכָם, אַף שֶׁיּוֹדֵעַ לִלְמֹד, עִם כָּל זֹאת מְחֻיָּב לְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, וְלִשְׁמֹעַ אֶת קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּשַׁבָּת, כִּי בֶּאֱמֶת צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵין לָנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כִּי אִם אוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁכְּתוּבִים בָּהּ, וְהֵם קַיָּמִים וַחֲזָקִים לְעוֹלְמֵי עַד, וּמֵהֶם וּבָהֶם מִשְׁתַּלְשְׁלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת כֻּלָּם, וְהֵם קִיּוּם וְהַעֲמָדָה לְכָל כְּלָלִיּוּת הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְהִיא כְּלָל לְכָל הַתּוֹרוֹת וְכָל הַחָכְמוֹת, וְאֵין שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה שֶׁלֹּא תִּמְצָא בָּהּ. וְלֹא דָּבָר רֵיק הוּא, וְאִם רֵיק הוּא — מִמֶּנּוּ, מִקֹּצֶר דַּעְתֵּנוּ וּמִמִּעוּט הַשָּׂגָתֵנוּ, שֶׁאֵין אָנוּ מְבִינִים סִפּוּרֵי אֲמָרֶיהָ וְרִמְזֵי דִּקְדּוּקֶיהָ הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רָב. וְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ רָאוּי לוֹ לְהַשְׁגִּיחַ בָּזֶה וּלְכַבְּדָהּ בְּכָל הָאֶפְשָׁרוּת, וְאַל יְחַלֵּל אוֹתָהּ בְּעֵינֵי עַם הָאָרֶץ וְהַקַּלִּים, שֶׁבִּרְאוֹתָם אֶת בַּעֲלֵי תּוֹרָה עוֹסְקִים בְּעִנְיְנֵיהֶם וּלְמוּדָם, וּמַנִּיחִים שְׁמִיעָתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹד סֵפֶר תּוֹרָה הַפָּתוּחַ לְעֵינֵי הַכֹּל, מַהְבִּילִים הֵם בְּעֵינֵיהֶם גַּם הֵם דִּבְרֵי הַדָּת וְהַדִּין, וְעוֹסְקִים גַּם הֵם בְּהֶבְלֵיהֶם וּבְשִׂיחַת חֻלִּין, וְאֵינָם חוֹשְׁשִׁין לִשְׁמֹעַ, וְנִמְצָא

הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת: ט רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא.

ט החושך עצמו מן הדין. במקום שיש גדול ממנו. אי נמי אומר לבעלי הדין שיתפשרו: פורק ממנו איבה. שהיוצא מבית דין חייב שונא לדיין שאומר בלבו לא היפך בזכותי: וגזל. שמא יחייב הזכאי ונמצא שגזל

גּוֹרֵם חִלּוּל גָּדוֹל, חַס וְשָׁלוֹם. וְעַל זֶה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים: כָּל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; כִּי אִם רוֹאִים שֶׁהוּא מְזַלְזֵל בַּתּוֹרָה, אֲזַי כָּל עַמֵּי הָאֲרָצוֹת מְזַלְזְלִים בּוֹ, וּלְהֶפֶךְ כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת; כִּי עַמֵּי הָאֲרָצוֹת רוֹאִים אֵיךְ שֶׁהוּא מַטֶּה אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לִשְׁמֹעַ אֶל קְרִיאַת הַתּוֹרָה, אַף שֶׁהוּא לַמְדָן וְיוֹדֵעַ לִלְמֹד, עִם כָּל זֹאת מְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁהִתְקִינוּ לִקְרֹא בְּשַׁבָּת אֶת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, וְהוּא מַטֶּה אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לִשְׁמֹעַ אֶל קוֹל קְרִיאַת הַתּוֹרָה, עַל־יְדֵי־זֶה מְעוֹרֵר גַּם אֵצֶל עַמֵּי הָאֲרָצוֹת חֲשִׁיבוּת לְהַטּוֹת אֹזֶן קַשֶּׁבֶת, לִשְׁמֹעַ קוֹל קְרִיאַת הַתּוֹרָה; כִּי אִם הֵם רוֹאִים שֶׁהַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְזַלְזְלִים בָּזֶה, אֲזַי גַּם הֵם מְזַלְזְלִים בָּזֶה, וְעָנְשָׁם גָּדוֹל. לָכֵן צָרִיךְ כָּל אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לִשְׁמֹעַ וּלְהַקְשִׁיב בְּאָזְנַיִם פְּתוּחוֹת, כְּמִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ פִּתְגַּם הַמֶּלֶךְ הַבָּא עָלֵינוּ מֵחָדָשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (פְּסִיקְתָּא זוּטָא, וָאֶתְחַנַּן ו, ו): "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם", יִהְיוּ חֲבִיבִין בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם נִתְּנוּ חֲדָשִׁים לְפָנֶיךָ וְלֹא תָּקוּץ מִשְּׁמִיעָתָם. וְזֶה יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד בַּיַּהֲדוּת, וְתֵכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁפּוֹתְחִים בִּקְרִיאָה אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בְּסֵפֶר, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְדַבֵּר אָז דְּבָרִים בְּטֵלִים, וְהֶאֱרִיךְ בָּזֶה מוֹהֲרְנַ"תְ זַ"ל (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, הֲלָכָה ה', אוֹת כט), עַל־פִּי דִּבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נִמְשָׁךְ לְאָדָם הַנְּקֻדָּה הַשַּׁיֶּכֶת לְלִבּוֹ בָּעֵת הַזֹּאת, וְעַל־כֵּן צְרִיכִין לְהַטּוֹת אָזְנוֹ וְלִבּוֹ הֵיטֵב לִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וְשֶׁלֹּא לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, מִכָּל שֶׁכֵּן וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לָשִׂיחַ אָז, כִּי גָּדוֹל עֲווֹנוֹ מִנְּשֹׂא, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבַן. כִּי עַל־יְדֵי שֶׁשּׁוֹמְעִין קְרִיאַת הַתּוֹרָה, מַמְשִׁיכִין עַל עַצְמָם הֶאָרַת הַנְּקֻדָּה מֵהַתּוֹרָה, שֶׁבָּזֶה תְּלוּיִים כָּל תִּקּוּנֵי הָעֲווֹנוֹת וְהַתַּאֲווֹת, שֶׁבָּאִים מִשְּׁבִירַת כֵּלִים, שֶׁמִּתְתַּקְּנִים עַל־יְדֵי אוֹר הַנְּקֻדָּה, שֶׁהוּא תִּקּוּן כָּל הָעוֹלָמוֹת, כַּיָּדוּעַ שֶׁתִּקּוּן כָּל הָעוֹלָמוֹת, הוּא עַל־יְדֵי תִּקּוּן שְׁבִירַת כֵּלִים, וְכָל מַה שֶּׁנִּתְרַבִּין הַקְּרוּאִים לַתּוֹרָה מְאִירָה הַנְּקֻדָּה יוֹתֵר, כִּי בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ בּוֹ נְקֻדָּה טוֹבָה מְיֻחֶדֶת, וְעַל־כֵּן כָּל מַה שֶּׁמִּתְרַבִּין הַקְּרוּאִים, יְכוֹלִים לְהָאִיר הַנְּקֻדָּה בְּיִשְׂרָאֵל מִשָּׁרְשָׁהּ שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּפִי תּוֹסֶפֶת הַנְּקֻדָּה שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהַקְּרוּאִים שֶׁנִּתְרַבָּה. עַיֵּן שָׁם. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁשָּׂם אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לְקוֹל קְרִיאַת הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹרְאִים בְּצִבּוּר, עַל־יְדֵי־זֶה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת, כִּי רוֹאִים מִמֶּנּוּ אֵיךְ הוּא נִזְהָר לִשְׁמֹעַ קוֹל קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וְאֵינוֹ לוֹמֵד אוֹ מְעַיֵּן בְּסֵפֶר אָז, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִמֶּנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ. לֹא־כֵן וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מַטֶּה אֹזֶן קַשֶּׁבֶת לִקְרִיאַת הַתּוֹרָה, וְהַכֹּל נַעֲשֶׂה זוֹל בְּעֵינָיו, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת, כִּי כֻּלָּם מְזַלְזְלִים בּוֹ. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁמּוֹצִיאִים אֶת הַתּוֹרָה לִקְרֹא, שֶׁתְּקַבֵּל עַל עַצְמְךָ לֹא לְדַבֵּר אָז עִם שׁוּם בְּרִיָּה, אֶלָּא תֵּשֵׁב וְתַקְשִׁיב בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, כְּאִלּוּ אַתָּה שׁוֹמֵעַ אֶת זֶה עַכְשָׁו בְּהַר סִינַי, וּבְוַדַּאי צְרִיכִים לָקַחַת בַּעַל קוֹרֵא שֶׁקּוֹרֵא בְּקוֹל גָּדוֹל וּבָרוּר, עַד שֶׁכֻּלָּם שׁוֹמְעִים, וְכַמּוּבָא (תִּקּוּנִים, תִּקּוּן ג' מֵהַשְׁלָמַת הַתִּקּוּנִים): 'בְּוַדַּאי אִינוּן שְׁלוּחַיָּא דְּצִבּוּרָא צְרִיכִין כַּד קָרְאָן סֵפֶר תּוֹרָה דְּיִתְחַתְכוּן מִלִּין וְלָא יֵימְרוּן לְהוֹן בְּהַלְעָטָה כְּגַוְנָא דְּעֵרֶב רַב דְּאִתְמַר בְּהוֹן הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם וַהֲווּ אָכְלִין בְּהַלְעָטָה', עַיֵּן שָׁם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ט הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי!

בא על ידו: ושבועת שוא. שמא יחייב שבועה למי שאינו חייב בה ונמצא מביא לידי שבועת שוא. אי נמי קרי תנא לשבועת שקר שבועת שוא כגון האומר לא לויתי ולוה דבשעת שבועה יצאה מפיו לשוא: והגס לבו בהוראה. בלא עיון ובלא המתנה: י אל תהי דן יחידי. אף על פי שיחיד מומחה יכול לדון. מדרכי החסידות הוא שאפילו מומחה לא יהא דן יחידי. ודוקא כשלא קבלוהו בעלי הדין עליהם לדיין אבל קבלוהו בעלי הדין

וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה, שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ: י הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד.

אֲשֶׁר הָאָדָם צָרִיךְ מְאֹד מְאֹד לְהִשָּׁמֵר לֹא לִדְחֹף אֶת עַצְמוֹ, כְּדֵי לִהְיוֹת דַּיָּן וְלָדוּן דִּינֵי תוֹרָה, כִּי זוֹ סַכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (יְבָמוֹת קט:): 'לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יְרֵכוֹתָיו, וְגֵיהִנּוֹם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו'; וְאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין ז.): 'כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹטֵל מִמֶּנּוּ נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כב, כב): "אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דָל הוּא, וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר, כִּי הֲוָיָ"ה יָרִיב רִיבָם, וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ"', וּמַה לּוֹ וְלַצָּרָה הַזֹּאת; וְלָכֵן מִי שֶׁחוֹשֵׂךְ הַיְנוּ שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ, מִלְּשׁוֹן (בְּרֵאשִׁית כב, יב): "וְלֹא חָשַׂכְתָּ", שֶׁהוּא לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת דַּיָּן, עַל־יְדֵי־זֶה פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא, כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל מִי שֶׁמַּפְסִיד בְּדִין תּוֹרָה, נַעֲשֶׂה לוֹ שׂוֹנֵא, וְכֵן אִם אֵינוֹ פּוֹסֵק כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ, הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הַזַּכַּאי, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁמְּחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ צְרִיכִים, עַל־יְדֵי־זֶה גּוֹרֵם לִשְׁבוּעַת שָׁוְא, אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ. וְלָכֵן צְרִיכִים לִבְרֹחַ מִלִּהְיוֹת דַּיָּן, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנּוֹהֵג הַיּוֹם בְּעִנְיַן הָרַבָּנוּת, שֶׁכָּל בּוּרְסְקִי וְעַם הָאָרֶץ נַעֲשֶׂה דַּיָּן אוֹ רַב. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת בּוּשָׁה, סִימָן ב'): מֻתָּר לְבַיֵּשׁ אֶת הָרַבָּנִים, שֶׁשּׂוֹכְרִים אֶת הָרַבָּנוּת לְשֵׁם גַּאֲוָה, וְרָאוּי לְבַזּוֹתָן וּלְהָקֵל בִּכְבוֹדָן, וְאֵין עוֹמְדִין בִּפְנֵיהֶם, וְאֵין קוֹרִין אוֹתָן רַבִּי, וְהַטַּלִּית שֶׁעֲלֵיהֶם כְּמַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר; וְאֵלּוּ הָרְשָׁעִים הַקַּלֵּי עוֹלָם עוֹשִׂים חֻרְבָּן, עַל־יְדֵי שֶׁהֵם מְחַתְּנִים פְּסוּלֵי חִתּוּן וּמְגַיְּרִין שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְנוֹתְנִים הֶכְשֵׁרִים עַל טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, וַעֲלֵיהֶם אָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה, שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ; וְזֶה מָצוּי בְּעִתִּים הַלָּלוּ מְאֹד, שֶׁהֵם עַמֵּי הָאֲרָצוֹת גְּמוּרִים, עִם כָּל זֹאת גַּס לִבָּם בְּהוֹרָאָה, וְאֵינָם יוֹדְעִים בֵּין יְמִינָם וּבֵין שְׂמֹאלָם, וַהֲוָה כְּשׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ. וְדָבָר זֶה רָאִיתִי בְּעֵינַי בְּיַבְנְאֵל שֶׁבַּגָּלִיל הַתַּחְתּוֹן, מַה נִּקְרָא חוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, וּמִמֶּנּוּ לָמַדְתִּי כַּמָּה רְשָׁעִים אֲרוּרִים כְּמוֹתוֹ יֶשְׁנָם עוֹד בִּמְדִינָה שֶׁל גֵּיהִנּוֹם, שֶׁהֵקִימוּ הָעֵרֶב־רַב וְלָקְחוּ רַבָּנִים מִטַּעְמָם, וְהֵן הֵם הַמַּתִּירִים פְּסוּלִים לְהִכָּנֵס בַּעֲדַת יִשְׂרָאֵל, וּמַרְבִּים מַמְזֵרִים, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן — אוֹי לָהֶם וְאוֹי לְנַפְשָׁם. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁבּוֹרֵחַ הַיּוֹם, וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לִהְיוֹת רַב מִטַּעַם, שֶׁאָז שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה בַּשָּׁמַיִם, כִּי אֵלּוּ הַקַּלֵּי עוֹלָם, הָרְשָׁעִים אֲרוּרִים, הָרַע־בָּנִים, הֵם חוֹטְאִים וּמַחֲטִיאִים אֶת הָרַבִּים בִּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, וּבִמְנִיעָה לָתֵת לְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן חִנּוּךְ כָּשֵׁר, אוֹי לָהֶם וְאוֹי לְנַפְשָׁם, תִּפַּח רוּחָם וְנַפְשָׁם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

י אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר טֶבַע שֶׁל אָדָם הוּא תָּמִיד לָדוּן אֶת זוּלָתוֹ, וְתֵכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁרוֹאֶה אֵיזוֹ עַוְלָה אֵצֶל הַזּוּלַת, הוּא דָן אוֹתוֹ, אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁאָז הוּא דָן אֶת עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קיג); וְלָכֵן אָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: אַל תְּהִי דָן אֶת זוּלָתְךָ יְחִידִי, כִּי צְרִיכִים עֵדוּת, כִּי עֵד אֶחָד אֵינוֹ נֶאֱמָן, וּמָה גַּם שֶׁזֶּה לְשׁוֹן־הָרַע וָשֶׁקֶר. וְתִזְכֹּר שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד, רַק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא אֶחָד יָחִיד וּמְיֻחָד, שֶׁיּוֹדֵעַ אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הוּא יָכוֹל לָדוּן, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל

וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי, שֶׁהֵם רַשָּׁאִין וְלֹא אָתָּה: יא רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת

עליהם. דן יחידי ואפילו מדרך חסידות: שאין דן יחידי אלא אחד. הקב"ה שהוא יחיד בעולמו: ואל תאמר. לחבריך החולקים עליך: קבלו דעתי. שאני מומחה ובלא הצרוף שלכם הייתי יכול לדון: שהן רשאין ולא אתה. הואיל ונצרפת אותם עמך ראוי שיפסק הדין על פי הרבים: יא המקיים את התורה מעוני. שהוא דחוק למזונות ומתבטל ממלאכתו כדי לעסוק בתורה: המבטל את

(לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן א'), שֶׁרַק הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר אֶת כָּל אֶחָד וּמָה גָּרַם לוֹ, וְעַל-יְדֵי-זֶה הוּא יָכוֹל לָדוּן אוֹתוֹ, כִּי רַק הוּא יִתְבָּרַךְ יָחִיד וּמְיֻחָד. וְתַרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ, אֲהוּבִי, בְּנִי! לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְלֹא תִּרְצֶה שׁוּם רָצוֹן אַחֵר מִבַּלְעֲדֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וְתִמְסֹר אֶת עַצְמְךָ לְגַמְרֵי אֶל אֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְתָמִיד תִּזְכֹּר אֲשֶׁר אֵין לְךָ לְהִתְעָרֵב בְּשׁוּם עֵסֶק שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ אֶצְלְךָ, כִּי וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי, כִּי מַה לְּךָ עִם אֲחֵרִים, אָסוּר לְךָ לְהִתְעָרֵב בְּשׁוּם דָּבָר, וְאַל תַּגִּיד דַּעְתְּךָ, כִּי מַה יֵּשׁ לְךָ עִם אֲחֵרִים?! וְאִם בְּכָל זֹאת אַתָּה רוֹאֶה, שֶׁכָּל אֶחָד אוֹמֵר אֶת דַּעְתּוֹ, מַה לְּךָ וְלָהֶם?! זָכוֹר גַּם תִּזְכֹּר, שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אַתָּה. וְאֶל כָּל זֶה תִּזְכֶּה, אִם תִּהְיֶה בָּטֵל וּמְבֻטָּל רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כִּי רַק הוּא יִתְבָּרַךְ יָכוֹל לַעֲזֹר לְךָ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יא כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁעַל כָּל אָדָם עוֹבֵר צָרוֹת וְיִסּוּרִים, מְרִירוּת וּמַכְאוֹבִים, קַטְנוּת וַחֲלִישׁוּת הַדַּעַת בְּכָל יוֹם, וּבִפְרַט הַצַּדִּיקִים הַקְּדוֹשִׁים, הַדְּבוּקִים בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עֲלֵיהֶם עוֹבֵר בְּכָל יוֹם מְרִירוּת דִּמְרִירוּת עֲצוּמָה, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן עז), שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ צַדִּיק גָּדוֹל, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ אֵיזֶה צַעַר בְּכָל יוֹם, וּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ יוֹתֵר גְּדוֹלָה, צַעֲרוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת א, יח): "וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב", וְעִקַּר הַצַּעַר שֶׁל הָאָדָם הוּא, כְּשֶׁנּוֹפֵל בַּחֲלִישׁוּת הַדַּעַת, וְנִדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ אָבַד מָנוֹס וְתִקְוָה מִמֶּנּוּ, כִּי עִקַּר הַחַיִּים הוּא לִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְהַרְגִּישׁ אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּגִלּוּי רַב וְנוֹרָא מְאֹד, וְלָכֵן כְּשֶׁהָאָדָם נוֹפֵל בְּדַעְתּוֹ, וְאַף-עַל-פִּי-כֵן הוּא מִתְחַזֵּק וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֵעֹנִי, לְבַסּוֹף יוּכַל לְקַיֵּם וְלַעֲסֹק בַּתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר. וְכֵן לְהֵפֶךְ, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּדְלוּת הַמֹּחִין וְהַרְחָבַת הַדַּעַת, וְלֹא חָסֵר לוֹ שׁוּם דָּבָר, וְאָז הוּא מְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה, וְאֵינוֹ עוֹסֵק בָּהּ, לְבַסּוֹף יִפֹּל בִּנְפִילָה אַחַר נְפִילָה, וְלֹא יוּכַל לַעֲסֹק וּלְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה בְּעֵת הַקַּטְנוּת וְהָעֹנִי. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר דָּבָר זֶה עוֹבֵר עַל כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכְּלָל. וְכֵן אַתָּה צָרִיךְ לָדַעַת, אֲשֶׁר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא מְצִיעָא פה.): 'כָּל שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ תַּלְמִיד חָכָם, וּבֶן בְּנוֹ תַּלְמִיד חָכָם, שׁוּב אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נט, כא): "וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וְגוֹ' לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ, וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר הֲוָיָ"ה, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם". מַאי "אָמַר הֲוָיָ"ה"? אָמַר הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא אֲנִי עָרֵב לְךָ בְּדָבָר זֶה. מַאי "מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, מִכָּאן וְאֵילָךְ תּוֹרָה מְחַזֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָה שֶׁלָּהּ'. וְזוֹ הָעֲשִׁירוּת — כְּשֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ תַּלְמִיד חָכָם, וּבֶן בְּנוֹ תַּלְמִיד חָכָם, אֵין לְךָ עֲשִׁירוּת יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִזּוֹ, וּלְהֵפֶךְ, מִי שֶׁעַכְשָׁו חָזַר בִּתְשׁוּבָה, וְאֵין אָבִיו תַּלְמִיד חָכָם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁגַּם אֲבִי אָבִיו אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם, וְהֵם רְחוֹקִים מִתּוֹרָה וּמִצְווֹת, עַל זֶה אוֹמֵר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, אַף שֶׁאֵין אָבִיו וַאֲבִי אָבִיו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, עִם כָּל זֹאת הוּא מְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, לְבַסּוֹף סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר, שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בֵּן תַּלְמִיד חָכָם, וּבֶן

התורה מעושר. מחמת רוב הממון צריך ליתן לבו פעם לכאן ופעם לכאן ואין לו פנאי לעסוק בתורה: יב הוי ממעט בעסק. הממעט בעסק סחורתך ומלאכתך ויהיה עיקר עסקך בתורה: והוי שפל רוח

הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר, סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי: יב רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵי מְמַעֵט בָּעֵסֶק, וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה, יֶשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדְּךָ. וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה, יֶשׁ לוֹ

בְּנוֹ יִהְיֶה תַּלְמִיד חָכָם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כָּל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר, שֶׁאֲבִי אָבִיו תַּלְמִיד חָכָם, וְאָבִיו תַּלְמִיד חָכָם, וְהוּא יַחְשֹׁב שֶׁהַתּוֹרָה מְחַזֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָה שֶׁלָּהּ, וּבִשְׁבִיל זֶה יִתְרַשֵּׁל מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, עָלָיו לֵידַע, אֲשֶׁר סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי, שֶׁהוּא יִשָּׁאֵר עַם הָאָרֶץ, כִּי צְרִיכִים לְהִתְיַגֵּעַ תָּמִיד בַּתּוֹרָה בֵּין בַּעֲנִיּוּת וּבֵין בַּעֲשִׁירוּת, וְאַל יִסְמֹךְ עַל אַף אֶחָד. וְאֶת זֶה תְּקַבֵּל עַל עַצְמְךָ, לֹא לַעֲזֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲפִלּוּ שֶׁתַּעֲבֹר עָלֶיךָ קַטְנוּת וַחֲלִישׁוּת הַדַּעַת, תָּמִיד תִּהְיֶה דָּבוּק בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְתָבוֹא אֵלָיו יִתְבָּרַךְ בְּלֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, וְתִשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשְׁךָ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאָז תִּזְכֶּה לְהִכָּנֵס לִפְנַי וְלִפְנִים. וְהָעִקָּר שֶׁלֹּא תִּתְיָאֵשׁ מִשּׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי הַרְבֵּה צָרִיךְ לַעֲבֹר עַל כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לְהִכָּנֵס בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּמִי שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִבְרֹחַ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, בֵּין בַּעֲנִיּוּת וּבֵין בַּעֲשִׁירוּת, וְאֵינוֹ עוֹזֵב אֶת עַצְמוֹ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, יִזְכֶּה לְבַסּוֹף לְהַגִּיעַ אֶל מֹחִין עֶלְיוֹנִים, וְיִהְיֶה דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁעַל כָּל הַצַּדִּיקִים עָבְרוּ בְּהַתְחָלָה עֲנִיּוּת וְדַחֲקוּת, מְרִירוּת וְקַטְנוּת, וְדַיְקָא עַל־יְדֵי שֶׁהֶחֱזִיקוּ מַעֲמָד, זָכוּ לְמַה שֶּׁזָּכוּ, כִּי מְנַסִּים אֶת כָּל אֶחָד בְּנִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּחֲזִיק מַעֲמָד, וְאֵינוֹ נִשְׁבָּר מִשּׁוּם דָּבָר, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יב הֱוֵי מְמַעֵט בָּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (עֵרוּבִין נה.): "'וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', לֹא תִּמָּצֵא לֹא בְּסַחֲרָנִים וְלֹא בְּתַגָּרִים"; וְלִזְכּוֹת לָזֶה אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא עַל־יְדֵי וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם, וְאָמְרוּ (שָׁם): "'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', לֹא תִּמָּצֵא בְּגַסֵּי רוּחַ"; כִּי הַתּוֹרָה נִקְנֵית רַק בְּמִי שֶׁמְּבַטֵּל אֶת יֵשׁוּתוֹ, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (תַּעֲנִית ז.): 'מַה מַּיִם מַנִּיחִין מָקוֹם גָּבֹהַּ וְהוֹלְכִין לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה'; כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קי), כִּי הַתּוֹרָה הִיא רוּחָנִיּוּת, וּמִי שֶׁהוּא אִישׁ גַּס וּמָלֵא יֵשׁוּת וְגַשְׁמִיּוּת, לֹא יוּכַל לִתְפֹּס אֶת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת י, כא): "וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ", כְּלוֹמַר הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מַמָּשִׁיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה לֹא תָּבִין אֶת הַתּוֹרָה. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁיֵּשׁ לְכָל אָדָם בְּכָל יוֹם כָּל מִינֵי בִּטּוּלִים לֹא לִלְמֹד תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת, וְהַגּוּף הוּא גַּשְׁמִי וְחָמְרִי, וְלָכֵן עוֹשֶׂה הַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם כָּל מִינֵי פְּעֻלּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לִמְנֹעַ אֶת הָאָדָם מִלִּלְמֹד תּוֹרָה, וּצְרִיכִים לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ לַחֲטֹף בְּכָל יוֹם אֵילוּ לִמּוּדִים בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, בִּגְמָרָא וּבְמִדְרָשׁ וּבַהֲלָכָה. וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רפד), שֶׁצְּרִיכִים לַחֲטֹף אֵיזֶה זְמַן לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, כִּי עָלֶיךָ לָדַעַת אֲשֶׁר וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה, לְבַסּוֹף צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר [illegible] לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדְּךָ, וְאֵיךְ תַּעֲלֶה לְמַעְלָה עֵרֹם וְיָחֵף בְּלִי תּוֹרָה, שֶׁאֵין לְךָ עֲנִיּוּת רוּחָנִית יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִזּוֹ, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (שַׁבָּת קכ.): "'וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה', שֶׁאֵין בְּיָדִי — לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא תַּלְמוּד'; כִּי רַק זוֹ נִקְרֵאת עֲשִׁירוּת אֲמִתִּית, שֶׁלּוֹמֵד בְּכָל יוֹם מִקְרָא, מִשְׁנָה, גְּמָרָא, מִדְרָשׁ. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה, וְאַף שֶׁאַתָּה שׁוֹכֵחַ מַה שֶּׁאַתָּה לוֹמֵד, עִם כָּל זֹאת יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֶּן לָךְ,

כִּי לֶעָתִיד לָבוֹא מַזְכִּירִים לְכָל אָדָם מַה שֶּׁהוּא לָמַד בְּזֶה הָעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן כו), שֶׁלֶּעָתִיד מַזְכִּירִים אֶת הָאָדָם כָּל מַה שֶּׁלָּמַד, אַף אִם שָׁכַח. וּכְשֶׁאָדָם שׁוֹכֵחַ, אָסוּר לוֹ לְהִתְיָאֵשׁ, כִּי הוּא בָּא לְעָלְמָא דְּנוּקְבָא, וְיִלְמַד בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת, וְשָׁם בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן יְלַמְּדוּ עִמּוֹ מַה שֶּׁלָּמַד בְּזֶה הָעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יג הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד, וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ קַטֵּגוֹר אֶחָד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת שִׂמְחָה, סִימָן א'): כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה מִצְוָה בְּשִׂמְחָה, זֶה סִימָן שֶׁלִּבּוֹ שָׁלֵם לֵאלֹהָיו; וְלָכֵן כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, הוּא קוֹנֶה לְעַצְמוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד, שֶׁיִּשְׁמֹר עָלָיו וְיַנְחֵהוּ בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סוֹטָה ג:): 'כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְקַדַּמְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לָעוֹלָם הַבָּא'; וְאִם בְּנֵי־אָדָם הָיוּ יוֹדְעִים מַה זֶּה לְקַיֵּם מִצְוָה אַחַת, הָיוּ רוֹקְדִים מֵרֹב שִׂמְחָה, כִּי בָּזֶה עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֵין לְךָ עוֹד שִׂמְחָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁאָדָם זוֹכֶה לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קִדּוּשִׁין לט.): 'כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, מֵטִיבִין לוֹ וּמַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וְנוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ'; וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לַחֲזֹר תָּמִיד אַחַר מִצְווֹתָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁבָּזֶה אַתָּה קוֹנֶה לְעַצְמְךָ פְּרַקְלִיט אֶחָד, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁתִּזְכֶּה לַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה מִצְווֹת, אֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר אֶת מַעֲלָתְךָ בַּשָּׁמַיִם. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה מב, סִימָן ו'): 'עוֹשֶׂה אָדָם מִצְוָה אַחַת, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן לוֹ מַלְאָךְ אֶחָד, עוֹשֶׂה שְׁתֵּי מִצְווֹת, נוֹתֵן לוֹ שְׁנֵי מַלְאָכִים, עוֹשֶׂה הַרְבֵּה מִצְווֹת, נוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חֲצִי מַחֲנֵהוּ'; וּלְהֵפֶךְ, אִם אָדָם עוֹבֵר, חַס וְשָׁלוֹם, עֲבֵרָה אַחַת, קוֹנֶה לְעַצְמוֹ קַטֵּגוֹר, שֶׁמְּקַטְרֵג עָלָיו וְסוֹבֵל מִמֶּנּוּ סֵבֶל רַב מְאֹד, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ד'): כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה, זֶה נֶחְקָק בְּתוֹךְ עַצְמוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל לב, כז): "וַתְּהִי עֲוֹנוֹתָם [חֲקוּקָה] עַל עַצְמוֹתָם", וְהָעֲבֵרָה בְּעַצְמָהּ נוֹקֶמֶת בּוֹ, שֶׁזֶּה סוֹד (תְּהִלִּים לד, כב): "תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה", שֶׁהָרַע בְּעַצְמוֹ שֶׁעָשָׂה, זֶה מֵמִית אוֹתוֹ; וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יוֹמָא לט.): 'עֲבֵרָה מְטַמְטֶמֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם'; וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לְהִזָּהֵר, לֹא לַעֲבֹר, חַס וְשָׁלוֹם, עַל עֲבֵרָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא קוֹנֶה לְעַצְמוֹ קַטֵּגוֹר שֶׁמְּקַטְרֵג עָלָיו. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קֹהֶלֶת רַבָּה, פָּרָשָׁה ד', סִימָן יג) עַל הַפָּסוּק (קֹהֶלֶת ד, ח): "יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל עֲמָלוֹ גַּם עֵינוֹ לֹא תִשְׂבַּע עֹשֶׁר", יֵשׁ אֶחָד — זֶה יֵצֶר הָרָע, וְאֵין שֵׁנִי — שֶׁאֵין לוֹ בֶּן זוּג בָּעֲבֵרָה, גַּם בֵּן וָאָח אֵין לוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלֵךְ אָדָם לַעֲבֹר עֲבֵרָה, אֵינוֹ רוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן שֶׁיָּמוּת בַּעֲווֹנוֹתָיו, וְאֵינוֹ רוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וּלְהִתְגַּנּוֹת בּוֹ, וְאֵין קֵץ לְכָל עֲמָלוֹ בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, גַּם עֵינוֹ לֹא תִשְׂבַּע עֹשֶׁר — אֵלּוּ מַעֲשָׂיו הָרָעִים. אַף־עַל־פִּי־כֵן, מְסַיֵּם הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּתְרִיס בִּפְנֵי

שְׂכַר הַרְבֵּה לִתֵּן לָךְ: יג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קַטֵּיגוֹר אֶחָד. תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,

בפני כל אדם. ללמוד אפילו ממי שהוא קטן ממך בחכמה: יש לך בטלים הרבה כנגדך. שיסייעו לבטלך. פירוש אחר יש בעולם כמה בטלים שהם הרשעים וחיות רעות שהם בטלים ועל ידם הקב"ה יביא עליך פורענות: ואם עסקת בתורה. הוא עצמו ישלם שכרך ולא על ידי שליח. וזו יתירה מדה טובה על מדת פורענות: יג פרקליט. מלאך מליץ טוב: קטיגור. מליץ רע. ולשון קטיגור קורא תגר. וסניגור שהוא הפך קטיגור. פירושו שונא תגר:

הַפֻּרְעָנוּת, כִּי אֵין עוֹד דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה, פֶּרֶק ז'): אֲפִלּוּ יַעֲשֶׂה אָדָם מֵאָה עֲבֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, וְיַחֲזֹר וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, וְיַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לָאָרֶץ, וְיִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב, וְיִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חַיָּב בְּאָשָׁם תָּלוּי בְּכָל יוֹם, הֲרֵינִי עִמּוֹ בְּרַחֲמִים וּמְקַבְּלוֹ בִּתְשׁוּבָה, וְנוֹתֵן לוֹ בָּנִים זְכָרִים שֶׁל קוֹמָה, וּבָנִים עוֹשֵׂי תּוֹרָה וּמְקַיְּמֵי מִצְוֹת.

כִּתְרִים בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. יד רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ

וּמוּבָא מִצַּדִּיקִים, אֲשֶׁר מִי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁחָטָא בַּעֲווֹנוֹת מְגֻנִּים, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן, יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְסַיֵּם בְּכָל שָׁנָה מַסֶּכְתּוֹת אֵלּוּ: כְּ'רִיתוּת, תַּ'עֲנִית, רֹ'אשׁ הַשָּׁנָה, יּ'וֹמָא, סֻ'כָּה, שֶׁזֶּה רָאשֵׁי תֵּבוֹת: כִּ'תְ'רִ'י'ס', הַיְנוּ אִם לוֹמֵד וּמְסַיֵּם בְּכָל שָׁנָה אֶת מַסֶּכְתּוֹת אֵלּוּ, יֵשׁ לוֹ מַה לַּעֲמֹד נֶגֶד הַפֻּרְעָנוּת שֶׁרָאוּי שֶׁתָּבוֹא עָלָיו, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יד כָּל כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בְּמָקוֹם שֶׁמִּתְאַסְּפִים נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם שָׁמַיִם לְהִתְאַחֵד יַחַד, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם, כִּי שָׁמַיִם כְּלוּלִים מִשְּׁנֵי הֲפָכִים, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (חֲגִיגָה יב.) 'מַאי שָׁמַיִם? אֵשׁ וּמַיִם, מְלַמֵּד שֶׁטְּרָפָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זֶה בָּזֶה, וְעָשָׂה מֵהֶם רָקִיעַ'; כִּי שָׁמַיִם כְּלוּלִים מִשְּׁנֵי הֲפָכִים — אֵשׁ וּמַיִם, וְלָכֵן כְּשֶׁמִּתְקַבְּצִים יַחַד נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְרוֹצִים לְהַשְׁלִים בֵּינֵיהֶם, אִם כַּוָּנָתָם לְשֵׁם שָׁמַיִם, הַיְנוּ לַהֲפֹךְ אֶת טִבְעָם אֵשׁ וּמַיִם שֶׁיִּתְאַחֲדוּ יַחַד, כְּנֵסִיָּה כָּזוֹ סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם, אֲבָל וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם; כִּי אִם אֵינָם רוֹצִים לְהִתְאַחֵד יַחַד אֵשׁ וּמַיִם, כְּנֵסִיָּה כָּזוֹ לֹא תִּתְקַיֵּם. וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן פ'), אֲשֶׁר עִקַּר הַשָּׁלוֹם — כְּשֶׁשְּׁנֵי הֲפָכִים מִתְאַחֲדִים יַחַד, שֶׁאָז שַׁיָּךְ שָׁלוֹם. וְלָכֵן כְּשֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מִתְקַבְּצוֹת יַחַד, וּמַשְׁלִימוֹת זוֹ עִם זוֹ, זוֹהִי כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, עַל־יְדֵי־זֶה סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. עִם כָּל זֹאת עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁכְּנֵסִיָּה לְהִתְכַּנֵּס יַחַד, צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק כְּשֶׁחֲפֵצִים בֶּאֱמֶת, שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁאָז שַׁיָּךְ כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֲבָל אִם מִתְקַבְּצִים אֲנָשִׁים שֶׁהֵם רְחוֹקִים מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, לֹא שַׁיָּךְ בִּכְלָל לְהִתְכַּנֵּס עִמָּהֶם יַחַד, כִּי לְהַשְׁלִים צְרִיכִים רַק עִם שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת וּמַאֲמִינִים בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי אָז שַׁיָּךְ לָדוּן בֵּינֵיהֶם וּלְהַשְׁלִים אֶחָד עִם הַשֵּׁנִי, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (קִדּוּשִׁין ל:): אֲפִלּוּ הָאָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד, נַעֲשִׂים אוֹיְבִים זֶה אֶת זֶה, וְאֵינָם זָזִים מִשָּׁם, עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר כא, יד): "אֶת וָהֵב בְּסוּפָה"; אֲבָל עִם מִינִים וְאֶפִּיקוֹרְסִים לֹא שַׁיָּךְ לָשֶׁבֶת בְּיַחַד וּלְהַשְׁלִים אִתָּם. וְזֶה שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת אֱמֶת, סִימָן כב): כְּשֶׁיֵּשׁ אֱמֶת — יֵשׁ שָׁלוֹם; הַיְנוּ כְּשֶׁאָדָם נִמְשָׁךְ רַק אַחַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁרַק הוּא אֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה י, י): "וַהֲוָיָ"ה אֱלֹקִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹקִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם" וְגוֹ', אָז הוּא מְחַפֵּשׂ רַק אֶת הַשָּׁלוֹם, כִּי שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלוֹם, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (שַׁבָּת י:): שֵׁם גּוּפֵיהּ אִיקְרֵי שָׁלוֹם, דִּכְתִיב (שׁוֹפְטִים ו, כד): "וַיִּקְרָא לוֹ הֲוָיָ"ה שָׁלוֹם" וְגוֹ', וְלָכֵן אֱמֶת וְשָׁלוֹם תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה, כִּי מִי שֶׁמַּחֲזִיק בָּאֱמֶת שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲזַי תָּמִיד מַמְשִׁיךְ אֶת עַצְמוֹ אֶל הַשָּׁלוֹם שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יב, סִימָן ד'), שֶׁלֹּא בְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, אֶלָּא עַל מְנַת שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָהוּ מה, ז): "יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עוֹשֶׂה שָׁלוֹם" וְגוֹ'. וְזֶה (זְכַרְיָה ח, יט): "וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ", וְאָמְרוּ (זֹהַר, וַיִּקְרָא יב:) 'דֶּאֱמֶת וְשָׁלוֹם קָשִׁיר דָּא בְּדָא, וְעַל דָּא הוּא שְׁלֵמוּתָא דְּכֹלָּא'; וְלָכֵן רוֹאִים מִזֶּה,

לְהִתְקַיֵּם: טו רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ, וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם:

טו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. שכן מלינו במשה שאמר ליהושע תלמידו (שמות יז) בחר לנו אנשים. עשאו שוה לו: **וכבוד חבירך כמורא רבך.** דאמר ליה אהרן למשה (במדבר יב) בי אדוני. ואחיו גדול ממנו בשנים היה וקרי ליה אדוני: **ומורא רבך כמורא שמים.** דכתיב (שם יא) אדוני משה כלאם כלם מן העולם כיון שמרדו בך כאילו מרדו בהקב"ה וחייבים כליה:

שֶׁאֱמֶת וְשָׁלוֹם הוֹלְכִים בְּיַחַד, וְזֶה כְּשֶׁיֵּשׁ אֱמֶת יֵשׁ שָׁלוֹם. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר בְּוַדַּאי אֵין מִדָּה יוֹתֵר טוֹבָה מִשָּׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עֻקְצִין, פֶּרֶק ג'): 'לֹא מָצָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים כט, יא): "הֲוָיָ"ה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן הֲוָיָ"ה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם"'; עִם כָּל זֹאת אֶל הַשָּׁלוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת מְקֻשָּׁר גַּם אֱמֶת, שֶׁהוּא מַחֲזִיק בָּאֱמֶת, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי אִם הַהוּא מְנֻתָּק מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, וְרָחוֹק מֵהַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְווֹת, וְהוּא עוֹד הוֹלֵךְ לְהַכְעִיס, מַה שַּׁיָּךְ לְהַשְׁלִים אִתּוֹ?! עִקַּר שְׁלֵמוּת הַשָּׁלוֹם רַק כְּשֶׁמְּחֻבָּר עִם אֱמֶת, כִּי אִם הַהוּא רָחוֹק מֵהָאֱמֶת שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהַתּוֹרָה, לֹא שַׁיָּךְ לְהַשְׁלִים אִתּוֹ, שֶׁזֶּה כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁמִּתְקַבְּצִים יַחַד לָדוּן בְּדִינֵי שָׁמַיִם, וְאֵיךְ יְכוֹלִים לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד שָׁמַיִם, כְּנֵסִיָּה כָּזוֹ יֵשׁ לָהּ קִיּוּם וְסוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם, אֲבָל לְהֶפֶךְ כְּנֵסִיָּה שֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁלֹּא דוֹאֲגִים בָּהּ בַּעֲבוּר כְּבוֹד שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם, כִּי זֶה רַק קִבּוּץ שֶׁל מוֹשַׁב לֵצִים, וּצְרִיכִים לְהִתְרַחֵק מִשָּׁם. וְהַכְּלָל הוּא, שֶׁרַק אֱמֶת וְשָׁלוֹם מִתְחַבְּרִים יַחַד. מָתַי יְכוֹלִים לְהַשְׁלִים עִם הַשֵּׁנִי? כְּשֶׁהוּא אוֹחֵז בָּאֱמֶת שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהַתּוֹרָה, אַךְ כְּשֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק בְּמִצְווֹת הַתּוֹרָה, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, וּמַה גַּם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, אֵין מַה לְּהִתְכַּנֵּס אִתָּם יַחַד כְּלָל, כִּי אָסוּר לָשֶׁבֶת עִמָּהֶם יַחַד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

טו יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּחִנּוּךְ בֵּין הָרַב לַתַּלְמִיד, שֶׁתָּמִיד צָרִיךְ הָרַב לְהַגְדִּיל וּלְהַרְחִיב אֶת דַּעַת הַתַּלְמִיד, כִּי כְּמוֹ שֶׁהָרַב אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁהַתַּלְמִידִים שֶׁהוּא מְלַמֵּד אוֹתָם יַקְנִיטוּ אוֹתוֹ וְיִפְגְּעוּ בִּכְבוֹדוֹ, כֵּן אָסוּר לָרַב לְהַקְנִיט וּלְהַשְׁפִּיל אֶת הַתַּלְמִיד. שֶׁזֶּה יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ; כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אֵינְךָ רוֹצֶה שֶׁיַּקְנִיטוּ אוֹתְךָ הַתַּלְמִידִים, כֵּן אַתָּה אַל תַּקְנִיט אֶת תַּלְמִידֶיךָ; כִּי בֶּאֱמֶת הָרַב הוּא הַמַּשְׁפִּיעַ, וְהַתַּלְמִיד הוּא הַמְקַבֵּל, וּשְׁלֵמוּת הָרַב — שֶׁיַּשְׁפִּיעַ דַּעַת וָשֵׂכֶל לַתַּלְמִיד, עַד שֶׁיַּגְדִּיל גַּם אֶת מֹחוֹ, וְהוּא יַגִּיעַ אֶל מֹחִין דְּגַדְלוּת. כִּי הַתַּלְמִיד נֶגֶד הָרַב, הוּא בִּבְחִינַת מֹחִין דְּקַטְנוּת, וְהוּא הַמְקַבֵּל מֵרַבּוֹ, וְצָרִיךְ תָּמִיד שֶׁיַּשְׁלִימוּ אֶת דַּעְתּוֹ, וְלָכֵן אִם הָרַב מַרְחִיב אֶת דַּעְתּוֹ, וּמַעֲלֵהוּ תָּמִיד אֵלָיו, הָעִקָּר בָּזֶה שֶׁהוּא מְכַבְּדוֹ, וּמִזֶּה נִתְרַחֵב דַּעְתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁהָרַב, כְּכָל שֶׁמְּכַבְּדִים אוֹתוֹ, בָּא בְּיוֹתֵר אֶל גַּדְלוּת הַמֹּחִין, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קכו): בְּכָל מָקוֹם שֶׁשִּׁבְּחוּ הַתַּלְמִידִים אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי, הִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם יוֹתֵר תּוֹרָה, כְּמוֹ־כֵן אִם מַרְחִיבִים אֶת דַּעַת הַתַּלְמִידִים — מְקַבְּלִים יוֹתֵר. **וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ;** וְאֶת הֶחָבֵר צְרִיכִים לְכַבֵּד יוֹתֵר, כִּי תַּלְמִיד, כָּל מַהוּתוֹ וִישׁוּתוֹ מְקַבֵּל מֵרַבּוֹ, וְלָכֵן צְרִיכִים לָרֶדֶת אֵלָיו, וּלְכַבְּדוֹ וּלְהַרְחִיב אֶת דַּעְתּוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן חָבֵר, מִמֶּנּוּ גַּם מְקַבְּלִים, בִּבְחִינַת 'וּמְקַבְּלִים דֵּין מִן דֵּין', כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), שֶׁצְּרִיכִים לְקַבֵּל אֶת נְקֻדַּת הֶחָבֵר, אִם רוֹצִים לְקַבֵּל מֵהָרַב, כִּי כָּל אֶחָד מְקַבֵּל מֵהָרַב בְּאֹפֶן אַחֵר

טז הוי זהיר בתלמוד. שיהא תלמודך בדקדוק והלכה: ששגגת תלמוד עולה זדון. אם תטעה בהוראה מתוך שלא דקדקת בלמודך ותבא להתיר את האסור הקב"ה מעלה על ידך כאילו עשית מזיד: יז שלשה כתרים הם. הכתובים בתורה שחייבה התורה לנהוג בהם כבוד: כתר תורה. כתיב ביה (ויקרא יט) והדרת פני זקן זה שקנה חכמה: כתר כהונה. כתיב ביה "וקדשתו" קדוש יהיה

טז רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בְּתַלְמוּד, שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. יז רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה

לְגַמְרֵי, וּצְרִיכִים לְקַבֵּל אֶת כָּל הַנְּקֻדּוֹת שֶׁל כָּל הַחֲבֵרִים שֶׁלּוֹמְדִים אֵצֶל רַבּוֹ. וְלָכֵן° צְרִיכִים לְכַבֵּד אֶת הֶחָבֵר בְּיוֹתֵר, כִּי עַל יָדוֹ תְּקַבֵּל מֵהָרַב, כִּי כָּל אֶחָד מֵבִין אַחֶרֶת מֵהָרַב, וְלָכֵן אָמַר: וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ; שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְכַבֵּד אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁבִיל מוֹרָא רַבְּךָ, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְקַבֵּל הֵיטֵב נְקֻדַּת הָרַב. וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם, וּכְדֵי לְקַבֵּל מֵהָרַב בִּשְׁלֵמוּת אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא כְּשֶׁמַּמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ מוֹרָא וּמְפַחֵד מֵרַבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁצְּרִיכִים לִירֹא וְלִפְחֹד מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ; כִּי כָּל זְמַן שֶׁאָדָם אֵין לוֹ יִרְאָה מֵרַבּוֹ, הוּא לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ כְּלוּם, וְכָל אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁזָּכוּ לְקַבֵּל הַרְבֵּה מֵרַבָּם, הָיָה רַק עַל־יְדֵי גֹּדֶל הַיִּרְאָה שֶׁהָיְתָה לָהֶם מֵרַבָּם. וּכְמוֹ שֶׁסִּפֵּר הָרַב הַקָּדוֹשׁ הַבַּעַל הַתַּנְיָא זי"ע: אֵיךְ זָכוּ הַתַּלְמִידִים לְקַבֵּל מֵרַבָּם הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ זי"ע כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה? דַּיְקָא עַל־יְדֵי גֹּדֶל הַיִּרְאָה וְהַפַּחַד שֶׁהָיָה לָהֶם מֵאֵימַת רַבָּם, כִּי רַק כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אוֹתוֹ לָלֶכֶת עִם הַקַּבַּיִם, וְהִתְחִילוּ לִירֹא וְלִפְחֹד, זֶה עָשָׂה אוֹתָם כְּלִי לְקַבֵּל מֵרַבָּם, כִּי כְּכָל שֶׁהַתַּלְמִיד מִתְפַּחֵד מֵהָרַב, כָּךְ נַעֲשֶׂה כְּלִי לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ יוֹתֵר, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

טז הֱוֵי זָהִיר בְּתַלְמוּד, שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רִיא), אֲשֶׁר תַּלְמוּ"ד גִּימַטְרִיָּה אוֹתִיּוֹת שֶׁל שְׁמָהּ שֶׁל הַקְּלִפָּה שֶׁמַּחְטֵאת אֶת הָאָדָם בִּפְגַם הַבְּרִית, כִּי הַקְּלִפָּה נִקְרֵאת לִילִי"ת עַל שֵׁם הַלַּיְלָה, וּכְשֶׁאָדָם לוֹמֵד תַּלְמוּד שֶׁהוּא גְּמָרָא, הוּא מַכְנִיעַ אֶת הַקְּלִפָּה הַזּוֹ. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין כד.): "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי" — זֶה תַּלְמוּדוֹ שֶׁל בָּבֶל; נִמְצָא, שֶׁאֲפִלּוּ כְּשֶׁאָדָם נִמְצָא בְּחֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה, וּמָרִים לוֹ מְאֹד הַחַיִּים, מֵרֹב מְרִירוּת וִילָלָה שֶׁהִכְנִיסָה בּוֹ הַקְּלִפָּה הַזֹּאת, שֶׁזֶּה בְּחִינַת (תְּהִלִּים קלז): "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל, שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ", עִקַּר הָעֵצָה רַק לִלְמֹד הַרְבֵּה תַּלְמוּד שֶׁהוּא גְּמָרָא. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: הֱוֵי זָהִיר בְּתַלְמוּד, תִּהְיֶה זָהִיר לִלְמֹד הַרְבֵּה תַּלְמוּד, כִּי **שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן**, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי יא, ב): "בָּא זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן"; הַיְנוּ כִּי אִם לֹא יִלְמַד תַּלְמוּ"ד, שֶׁמַּכְנִיעַ אֶת הַקְּלִפָּה שֶׁמַּכְשֶׁלֶת אֶת הָאָדָם בִּפְגַם הַבְּרִית, אֲזַי יָבוֹא לַחֲטָאִים, חַס וְשָׁלוֹם בְּמֵזִיד, וְאַחַר־כָּךְ יָבוֹא לִידֵי בִּזָּיוֹן וְקָלוֹן, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יז שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין שׁוּם מְצִיאוּת בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, הֵם עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וּבֶאֱמֶת אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין קֹדֶם הַבְּרִיאָה לְאַחַר הַבְּרִיאָה. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נא), שֶׁצְּרִיכִים לְקַשֵּׁר אֶת אַחַר הַבְּרִיאָה לְקֹדֶם הַבְּרִיאָה, שֶׁזּוֹ שְׁלֵמוּת הָאֱמֶת, שֶׁהוּא מְבַטֵּל אֶת כָּל הַבְּרִיאָה חֲזָרָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. כִּי בֶּאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, וַאֲנַחְנוּ צְרִיכִים לַהֲפֹךְ יֵשׁ אֶל אַיִן, הַיְנוּ לְקַשֵּׁר אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ חֲזָרָה אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְהִנֵּה קֹדֶם הַבְּרִיאָה הָיָה רַק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,

וּמֵחָכְמַת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ הֶאֱצִיל אֶת עוֹלַם הָאֲצִילוּת, וּמִשָּׁם יָצָא עוֹלַם הַנִּפְרָדִים, שֶׁהֵם: בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה, וְעִקַּר תַּכְלִית הָאָדָם — לַחֲזֹר וּלְקַשֵּׁר אֶת הָעוֹלָמוֹת הַנִּפְרָדִים אֶל עֶצֶם הָאֲצִילוּת, וּבְכָל עוֹלָם יֵשׁ כֶּתֶר, הַכָּלוּל בּוֹ שְׁאָר הַתֵּשַׁע סְפִירוֹת, וְזֶה שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם: כֶּתֶר תּוֹרָה, וְכֶתֶר כְּהֻנָּה, וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן, כֶּתֶר מַלְכוּת זֶה כְּנֶגֶד עוֹלַם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תָּמִיד, לִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְרַק לַחֲשֹׁב בְּזֶה הָעוֹלָם מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ וּלְהַמְלִיכוֹ עַל כָּל דָּבָר. כֶּתֶר תּוֹרָה זֶה כְּנֶגֶד עוֹלַם הַיְצִירָה, שֶׁהוּא הַתִּפְאֶרֶת, שֶׁמִּשָּׁם יוֹצֵאת הַתּוֹרָה, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהַמְלִיכוֹ יִתְבָּרַךְ אֶלָּא עַל־יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְקַיֵּם אֶת מִצְווֹתָיו יִתְבָּרַךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָנוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה. כֶּתֶר כְּהֻנָּה זֶה נֶגֶד עוֹלַם הַבְּרִיאָה, שֶׁמִּי שֶׁזּוֹכֶה לְהַגִּיעַ לְשָׁם, הוּא עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּדֻגְמַת הַכֹּהֵן, וְהוּא יָכוֹל לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַמִּקְדָּשׁ וּלְשָׁרְתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן זֶה נֶגֶד עוֹלַם הָאֲצִילוּת, שֶׁשָּׁם הוּא נִכְלָל לְגַמְרֵי בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם מַמְלִיךְ עַל עַצְמוֹ מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַתְמִיד בַּתּוֹרָה, וְעוֹסֵק בִּתְפִלָּה וּבַקָּשָׁה, וּמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא זוֹכֶה לַעֲלוֹת אֶל עוֹלַם הָאֲצִילוּת, שֶׁזֶּה הַשֵּׁם טוֹב שֶׁנִּשְׁאָר לוֹ תָּמִיד. וְזֶה אֲנַחְנוּ רוֹאִים עַל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי"ע, שֶׁקִּבֵּל אֶת הַשֵּׁם הַזֶּה "בַּעַל שֵׁם טוֹב", כִּי הוּא זָכָה לִשְׁלֵמוּת הַשְּׁלֹשָׁה כְּתָרִים, עַד שֶׁנִּכְלַל בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת, וְנִשְׁאַר עִם הַשֵּׁם "בַּעַל שֵׁם טוֹב". וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (חַיֵּי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן תקנג), שֶׁהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי"ע הָיָה רַבִּי עַל אֲלָפִים וְרִבְבוֹת עוֹלָמוֹת, וְאָמַר (שָׁם, סִימָן תצה): כְּשֶׁהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ אָמַר מִילְתָא דִּבְדִיחוּתָא, הִכְנִיס שִׂמְחָה בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת; וְאֶל כָּל זֶה זָכָה, כִּי הָיָה בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא לְגַמְרֵי. וְאֶת כָּל הַמַּדְרֵגוֹת הָאֵלּוּ רוֹצֶה רַבֵּנוּ ז"ל לְהַחְדִּיר בָּנוּ, אִם רַק נְצַיֵּת אוֹתוֹ בִּשְׁלֵמוּת, כִּי כֶּתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן, כִּי זֶה מַה שֶּׁנִּשְׁאָר מֵהָאָדָם — מַה שֶּׁקּוֹנֶה לְעַצְמוֹ רוּחָנִיּוּת. וְעִקַּר גְּדֻלַּת הַצַּדִּיק הוּא מַה שֶּׁמְּסַפְּרִים אַחֲרָיו, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (מִדְרָשׁ אַגָּדָה): 'כֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר הָאָדָם, שׁוֹלֵחַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִשְׁמֹעַ מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו'; כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל אַחַר שֶׁאָדָם מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, כָּל אֶחָד מְדַבֵּר מֵהַשֵּׁם טוֹב שֶׁהִשְׁאִיר אַחֲרָיו וּמִמַּעֲשָׂיו הַטּוֹבִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַפַּיְטָן עַל אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: "אִישׁ אֲשֶׁר סָחוּ אַחֲרָיו הֲוָיָ"ה אֱלֹקִים", הַיְנוּ כִּי אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אַחֲרֵי שֶׁפִּרְסֵם אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁגִּלָּה אֶת הַשֶּׁקֶר שֶׁל עוֹבְדֵי הַבַּעַל, מַה נִּשְׁאַר אַחֲרָיו? שֶׁכֻּלָּם הִתְחִילוּ לוֹמַר "הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים", וְזֶה מַה שֶּׁנִּשְׁאַר מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ־כֵן אֵצֶל כָּל צַדִּיק, מַה נִּשְׁאַר מִמֶּנּוּ? רַק מַה שֶּׁהֶחְדִּיר בְּתַלְמִידָיו וּבְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְזֶה מַה שֶּׁנִּשְׁאַר לְדוֹרוֹת עוֹלָם. וּכְבָר יָדוּעַ הַסִּפּוּר, שֶׁפַּעַם אַחַת נִתְקַבְּצוּ תַּלְמִידֵי הַבַּעַל־טוֹב־הַקָּדוֹשׁ זי"ע אַחַר הִסְתַּלְּקוּתוֹ, וְסִפְּרוּ כָּל אֶחָד מֵהַמּוֹפְתִים שֶׁעָשָׂה בָּעוֹלָם, וְנִתְגַּלָּה לְאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים, וְהִתְלוֹנֵן לְפָנָיו: מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְדַבְּרִים מֵהַיִּרְאַת

וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶם: יח **רַבִּי**

לך: כתר מלכות. כתיב ביה (דברים יז) שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך: וכתר שם טוב. מי שיש בידו מעשים טובים ושמועתו טובה מחמת מעשיו לא מצינו לו כתר בתורה שיהיו חייבים לנהוג בו כבוד. והוא עולה על גבי כולן. שכל השלשה כתרים צריכים לו. שאם תלמיד חכם הוא וסני שומעניה שרי לבזוייה. ואם כהן גדול הוא אמרינן ביומא (דף עא, ב) ייתון בני עממיא לשלם דעבדין עובדי דאהרן ולא ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדין עובדי דאהרן. ואם נשיא [מלך] הוא כתיב (שמות כג) ונשיא בעמך לא תאור. בעושה מעשה

עמך: יח הוי גולה למקום תורה. אם אין תלמידי חכמים במקומך: ואל תאמר שהיא תבוא אחריך. תלמידי חכמים יבואו לכאן: שחבריך יקיימוה בידך. ואל תסמוך שחבריך כשיבואו מבית הרב יקיימו התורה בידך שתלמוד מהם מה שלמדו הם מן הרב. אלא הוי גולה אתה בעצמך למקום הרב שאינו דומה שומע מפי תלמיד לשומע מפי הרב. פירוש אחר שחבריך יקיימוה בידך שאפילו אתה חריף ומפולפל ביותר. לא תתקיים התורה בך אלא על ידי חבריך שתשא ותתן עמהם והיינו דמסיים ואל בינתך אל תשען: יט אין בידינו. כמו לא הוה בידיה. כלומר אין הדבר הזה ידוע לנו מדוע דרך רשעים צלחה ומפני מה הצדיקים מדוכאים ביסורים. פירוש אחר אין לנו בזמן הגלות לא שלוה והשקט שרגיל הקב"ה לתת לרשעים כדי לטרדם מן העוה"ב. ואף לא מן היסורים המיוחדים לצדיקים שהן יסורין של אהבה שאין בהן בטול תורה. כלומר יצאנו מכלל רשעים שאין לנו השלוה שיש לרשעים ומכלל צדיקים לא הגענו שהיסורים שלנו אינן של אהבה כיסורי

נְהוֹרָאי אוֹמֵר, הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָבוֹא אַחֲרֶיךָ, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ. וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן: יט רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים.

שָׁמַיִם שֶׁהִכְנַסְתִּי בָּכֶם, וּמָה לָּכֶם לְסַפֵּר אֶת הַמּוֹפְתִים שֶׁעָשִׂיתִי?! נִמְצָא, שֶׁהָעִקָּר מַה שֶּׁנִּשְׁאָר מֵהָאָדָם, זֶה הַשֵּׁם טוֹב שֶׁהִשְׁאִיר בְּזֶה הָעוֹלָם, הַיְנוּ כְּפִי עֹצֶם דְּבֵקוּתוֹ בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּבִפְרָט צַדִּיק קָדוֹשׁ וְנוֹרָא כָּזֶה, שֶׁכָּל יָמָיו עָסַק בְּגִלּוּי אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁזֶּה עוֹלֶה עַל הַכֹּל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יח הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבוֹא אַחֲרֶיךָ, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ, וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַתַּנָּא רַבִּי נְהוֹרָאי, הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שַׁבָּת קמז:): 'רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַבִּי נְהוֹרָאי? שֶׁמַּנְהִיר עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה'. וּמֵאַחַר שֶׁקָּרָה לוֹ מַה שֶּׁקָּרָה שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁהָלַךְ לִמְקוֹם קַלִּים וְרֵיקִים הַמִּתְעַנְּגִים בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, לָכֵן הִזְהִיר מְאֹד, שֶׁתֵּדַע אֲהוּבִי, בְּנִי! הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, וְאַל תֵּלֵךְ אֶל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם קַלִּים וְרֵיקִים, כִּי וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבוֹא אַחֲרֶיךָ, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה כָּל־כָּךְ בָּטוּחַ בְּעַצְמְךָ שֶׁלָּמַדְתָּ הַרְבֵּה תּוֹרָה, מִמֵּילָא זֶה לֹא יַזִּיק לְךָ, אַל תֹּאמַר זֹאת, בְּנִי! כִּי רַבִּים וּגְדוֹלִים מִמְּךָ נָפְלוּ בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּית וּמִתַּחְתָּיו, עַל־יְדֵי שֶׁהִתְחַבְּרוּ אֶל קַלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים, הָרוֹדְפִים אַחַר תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְּיָדֶךָ, כִּי תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁתַּעֲזֹב אֶת חֲבֵרֶיךָ שֶׁעִמָּם לָמַדְתָּ תּוֹרָה, הֵם יַעַזְבוּ אוֹתְךָ, כִּי לֹא יִרְצוּ לְהִתְחַבֵּר אֵלֶיךָ, וְלֹא יַחְפְּצוּ לַעֲזֹר לְךָ. וְאִם תֹּאמַר שֶׁאַתָּה בְּעַצְמְךָ לָמַדְתָּ כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה תּוֹרָה, וּלְךָ זֶה לֹא יַזִּיק אִם תֵּלֵךְ לִמְקוֹם קַלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים, שֶׁמִּתְעַנְּגִים בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, אַל תֹּאמַר זֹאת, כִּי וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן, אַל תַּחְשֹׁב שֶׁתּוּכַל לַחֲזֹר אֶל הַתּוֹרָה מֵרֹב בִּינָתְךָ, כִּי כָּל הַמִּתְחַבֵּר עִם קַלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים, הַמִּתְעַנְּגִים בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, לְבַסּוֹף שׁוֹכֵחַ אֶת הַתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יט אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי צַדִּיקִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הָרְשָׁעִים מְקַבְּלִים שְׂכָרָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָכֵן לֹא חָסֵר לָהֶם שׁוּם דָּבָר בְּזֶה הָעוֹלָם, וְיֵשׁ לָהֶם שַׁלְוָה, וּלְהֵפֶךְ הַצַּדִּיקִים מְקַבְּלִים עָנְשָׁם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיִּירְשׁוּ אֶת הָעוֹלָם הַבָּא, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא אֱמֹר): רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֶחָד אֵלּוּ וְאֶחָד אֵלּוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְדַקְדֵּק עִמָּהֶן, וְגוֹבֶה מִן

הַצַּדִּיקִים מִעוּט מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשׂוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְשַׁלֵּם לָהֶם שָׂכָר מֻשְׁלָם לָעוֹלָם הַבָּא, וּמַשְׁפִּיעַ שַׁלְוָה לָרְשָׁעִים, וּמְשַׁלֵּם לָהֶם מִעוּט מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעָשׂוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, לִפְרֹעַ לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא. וְרַבִּי יַנַּאי הָיָה עָנָו מְאֹד, וְלָכֵן הִתְלוֹנֵן: אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים; נִמְצָא, שֶׁאֵינִי רָשָׁע, כִּי אֵין לִי שׁוּם שַׁלְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים; נִמְצָא, שֶׁאֵינִי צַדִּיק, כִּי אֵין לִי שׁוּם יִסּוּרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָכֵן אֵינִי רָשָׁע וְאֵינִי צַדִּיק, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

הצדיקים: כ הוי מקדים בשלום כל אדם. אפילו לעכו"ם בשוק: והוי זנב לאריות. לגדולים ממך: ולא ראש לשועלים. לקטנים ממך:

כ רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם. וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת, וְאַל תְּהִי רֹאשׁ

כ **הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מִי שֶׁזּוֹכֶה לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם הִסְתַּכְּלוּת בְּזֶה הָעוֹלָם, כִּי יוֹדֵעַ אֲשֶׁר הַכֹּל לְכֹל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא, הוּא מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, כִּי יוֹדֵעַ, שֶׁגַּם הוּא יְצוּר מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ הוּא נוֹתֵן עֵצָה: **וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים;** כִּי אַרְיֵ"ה אוֹתִיּוֹת יִרְאָ"ה, וְזוֹ מַדְרֵגַת הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם תָּמִיד יְרֵאִים רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ וְלֹא מִבָּשָׂר וָדָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שׁוּעָל, הוּא חַיָּה צְבוּעָה שֶׁבָּאָה אֶל הָאָדָם בְּעַרְמוּמִיּוּת, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת סא.): 'שׁוּעָל שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל גַּב הַנָּהָר, וְרָאָה דָּגִים שֶׁהָיוּ מִתְקַבְּצִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹרְחִים? אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי רְשָׁתוֹת שֶׁמְּבִיאִין עָלֵינוּ בְּנֵי־אָדָם. אָמַר לָהֶם: רְצוֹנְכֶם, שֶׁתַּעֲלוּ לַיַּבָּשָׁה, וְנָדוּר אֲנִי וְאַתֶּם כְּשֵׁם שֶׁדָּרוּ אֲבוֹתַי עִם אֲבוֹתֵיכֶם? אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה הוּא שֶׁאוֹמְרִים עָלֶיךָ פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת? לֹא פִּקֵּחַ אַתָּה, אֶלָּא טִפֵּשׁ' וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן רַשִׁ"י (סַנְהֶדְרִין לט.): 'מָשָׁל הוּא, שֶׁרִמָּה הַשּׁוּעָל אֶת הַזְּאֵב לִכָּנֵס לַחֲצַר הַיְּהוּדִים בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּלְתַקֵּן עִמָּהֶם צָרְכֵי סְעֻדָּה, וְיֹאכַל עִמָּהֶם בְּשַׁבָּת, וּכְשֶׁבָּא לִכָּנֵס, חָבְרוּ עָלָיו בְּמַקְלוֹת, בָּא לַהֲרֹג אֶת הַשּׁוּעָל, אָמַר: לֹא הִלְקוּךְ אֶלָּא בִּשְׁבִיל אָבִיךָ, שֶׁפַּעַם אַחַת הִתְחִיל לְסַיְּעָן בִּסְעֻדָּה, וְאָכַל אֶת כָּל נֵתַח טוֹב. אָמַר לוֹ: וּבִשְׁבִיל אַבָּא אֲנִי לוֹקֶה? אָמַר לוֹ: הֵן, הָאָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְגוֹ', אֲבָל בֹּא עִמִּי וְאַרְאֲךָ מָקוֹם לֶאֱכֹל וְלִשְׂבֹּעַ. בָּא לוֹ עַל הַבְּאֵר, וְעַל שְׂפָתוֹ מֻטָּל עֵץ, וְהַחֶבֶל מֻשְׁכָּב עָלָיו, וּבִשְׁנֵי רָאשֵׁי הַחֶבֶל שְׁנֵי דְּלָיִים קְשׁוּרִים, נִכְנַס הַשּׁוּעָל בַּדְּלִי הָעֶלְיוֹן, וְהִכְבִּיד וְיָרַד לְמַטָּה, וּדְלִי הַתַּחְתּוֹן עָלָה, אָמַר לוֹ הַזְּאֵב: לָמָּה אַתָּה נִכְנַס לְשָׁם? אָמַר לוֹ: יֵשׁ כָּאן בָּשָׂר וּגְבִינָה לֶאֱכֹל וְלִשְׂבֹּעַ, וְהֶרְאָה לוֹ דְּמוּת הַלְּבָנָה בַּמַּיִם כִּדְמוּת עֲגֻלָּה, כְּמִין גְּבִינָה עֲגֻלָּה. אָמַר לוֹ: אֲנִי, הֵיאַךְ אֵרֵד? אָמַר לוֹ: הִכָּנֵס אַתָּה בַּדְּלִי הָעֶלְיוֹן. נִכְנַס וְהִכְבִּיד וְיָרַד, וּדְלִי שֶׁהַשּׁוּעָל עָלָיו עָלָה. אָמַר לֵיהּ: הֵיאַךְ אֲנִי עוֹלֶה? אָמַר לוֹ: צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ, וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו'; הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁשּׁוּעָל הוּא צָבוּעַ וְרַמַּאי. וְלָכֵן מַזְהִירְךָ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת, וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים,** כִּי אַרְיֵ"ה מְרַמֵּז עַל הַצַּדִּיק שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִרְאָ"ה, וְאָמְרוּ חַכְמֵי הַטִּבְעִיִּים, שֶׁטֶּבַע הָאַרְיֵה, שֶׁמְּלַטֵּף תָּמִיד אֶת פָּנָיו בִּזְנָבוֹ, וְלָכֵן אֲפִלּוּ שֶׁאַתָּה כְּלוּם, אֲבָל אַתָּה מִתְחַבֵּר אֶל הָאַרְיֵ"ה שֶׁהוּא הַצַּדִּיק, שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִרְאָ"ה, וַאֲפִלּוּ אַתָּה רַק זָנָב לְגַבָּיו, הוּא יַגְבִּיהַּ אוֹתְךָ עַד רֹאשׁוֹ, וִילַטֵּף עִמְּךָ אֶת פָּנָיו, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא קַמָּא צב:): 'כָּל הַמְחֻבָּר לְטָהוֹר — טָהוֹר'; לֹא־כֵן אִם תִּתְחַבֵּר אֶל שׁוּעָל, רַמַּאי וְצָבוּעַ, וְיִרְצֶה לַעֲלוֹת וּלְנַשֵּׂא אוֹתְךָ שֶׁתִּהְיֶה רֹאשׁ — תִּבְרַח מִמֶּנּוּ, כִּי אָמְרוּ חַכְמֵי הַטִּבְעִיִּים, שֶׁטֶּבַע הַשּׁוּעָל, שֶׁתָּמִיד כְּשֶׁיּוֹשֵׁב, אוֹ נָח, אוֹ יָשֵׁן, אֲזַי

לַשּׁוּעָלִים: כא רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְקֵן עַצְמְךָ

כא בפרוזדור. בית שער. תרגום אולם פרוזדורא: לטרקלין. מקום מושב המלך. כך אתה התקן עצמך

מַכְנִיס אֶת רֹאשׁוֹ בַּאֲחוֹרָיו. וְלָכֵן אֲפִלּוּ שֶׁהַשּׁוּעָל יְנַשֵּׂא אוֹתְךָ עַד רֹאשׁ, לְבַסּוֹף תִּמְצָא אֶת עַצְמְךָ בַּאֲחוֹרָיו. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁמְּבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, כִּי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא גַּם־כֵּן יְצוּר שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְנַשֵּׂא עַל רֹאשׁ שׁוּם בְּרִיָּה. וְזֶה זוֹכִים עַל־יְדֵי שֶׁמְּבַטְּלִים אֶת עַצְמָם לְגַמְרֵי אֶל הַצַּדִּיק הַגָּדוֹל בְּמַעֲלָה נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה מְאֹד, שֶׁהוּא בְּחִינַת אַרְיֵ"ה, שֶׁהוּא מָלֵא יִרְאָ"ה, וְאַף שֶׁאַתָּה זָנָב לְגַבָּיו, יַגְבִּיהַּ אוֹתְךָ עַד רֹאשׁוֹ, לֹא־כֵן אִם תִּתְחַבֵּר אֶל אֵיזֶה רַמַּאי וְצָבוּעַ, שֶׁהוּא בְּחִינַת שׁוּעָל, אֲזַי יוֹרִיד אוֹתְךָ אֶל הַמַּדְרֵגָה הֲכִי יְרוּדָה וּפְחוּתָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כא הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, הַתְקֵן עַצְמְךָ בִּפְרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לִטְרַקְלִין: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר תַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּזֶה הָעוֹלָם הָיְתָה, כְּדֵי לְהַכִּיר אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, הַיְנוּ כְּשֶׁהַנְּשָׁמָה הָיְתָה לְמַעְלָה בְּעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת, לֹא הָיָה חָסֵר לָהּ שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא רָצָה שֶׁהַנְּשָׁמָה תִּהְיֶה בִּבְחִינַת נַהֲמָא דְּכִסּוּפָא, וְלָכֵן הוֹרִיד אוֹתָהּ אֶל זֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי הַנִּקְרָא פְּרוֹזְדוֹר, שֶׁהוּא הַצִּמְצוּם וְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר. וְאִם יֵשׁ לָאָדָם דַּעַת וָשֵׂכֶל, אָז הוּא מְתַקֵּן אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם הַזֶּה הַנִּקְרָא פְּרוֹזְדוֹר, וּמְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם עִם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁכָּל אֶחָד יַרְגִּישׁ אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲזַי הוּא מְהַפֵּךְ אֶת הַפְּרוֹזְדוֹר לִטְרַקְלִין, שֶׁזֶּה עִקַּר עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה, לְהָאִיר אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עוֹד כָּאן בַּפְּרוֹזְדוֹר. כִּי בֶּאֱמֶת גַּם בְּתוֹךְ הַצִּמְצוּם יֵשׁ הָאוֹר, וְהַכֵּלִים הֵם בְּעַצְמָם הַצִּמְצוּם לָאוֹר, הַפְּרוֹזְדוֹר הוּא הֲכָנָה לִטְרַקְלִין, אִם אָדָם זוֹכֶה וּמֵאִיר אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עוֹד כָּאן בַּפְּרוֹזְדוֹר, הַמָּלֵא הַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרוֹת וְכִסּוּיִים, אָז זוֹכֶה לְהִכָּנֵס לִפְנַי וְלִפְנִים בְּתוֹךְ הַטְּרַקְלִין, וּכְפִי שֶׁמֵּכִין אֶת עַצְמוֹ בַּפְּרוֹזְדוֹר, לְהָאִיר אֶת אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ, כֵּן זוֹכֶה לְהִכָּנֵס אֶל הַטְּרַקְלִין, וּלְחַפֵּשׂ בְּגִנְזַיָּא דְּמַלְכָּא, וְזֶה שֶׁמַּשְׁמִיעַ לָנוּ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ וְאוֹמֵר: הַתְקֵן עַצְמְךָ בִּפְרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לִטְרַקְלִין; כִּי מִי שֶׁמֵּאִיר אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּזֶה הָעוֹלָם, הוּא כְּבָר מְקַשֵּׁר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה בָּעוֹלָם הַבָּא, וְנִכְנָס לִפְנַי וְלִפְנִים, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (יִתְרוֹ פב:): בְּכַמָּה אָרְחִין אוֹרַיְתָא אַסְהִידַת בְּבַר נַשׁ דְּלָא יָחוּב קָמֵי מָארֵיהּ. בְּכַמָּה אָרְחִין יָהִיב לֵיהּ עֵיטָא דְּלָא יַסְטֵי מֵאָרְחוֹי לִימִינָא וְלִשְׂמָאלָא. בְּכַמָּה אָרְחִין יָהִיב לֵיהּ עֵיטָא הֵיךְ יְתוּב קָמֵי מָארֵיהּ, וְיִמְחֹל לֵיהּ דְּתָנָן שִׁית מְאָה וּתְלַת עָשָׂר זִינֵי עֵיטָא יָהִיב אוֹרַיְיתָא לְבַר נַשׁ לְמֶהֱוֵי שְׁלִים בְּמָארֵיהּ, בְּגִין דְּמָארֵיהּ בָּעָא לְאוֹטָבָא לֵיהּ בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי. וְיַתִּיר בְּעָלְמָא דְּאָתֵי דְּהָא תָּנֵינָן, כָּל מַה דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אַשְׁלִים לֵיהּ לְבַר נַשׁ מֵאִינוּן טָבָאן דְּזָכֵי בְּהוּ לְעָלְמָא דְּאָתֵי אִשְׁתְּלִים בְּהוּ, מַאי טַעֲמָא, מִשּׁוּם דְּעָלְמָא דְּאָתֵי דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הֲוֵי. וְהָכִי תָּנֵינָן הַאי עָלְמָא לְקַבְלֵיהּ דְּעָלְמָא דְּאָתֵי לָא הֲוֵי אֶלָּא כִּפְרוֹזְדוֹר לְגַבֵּי טְרַקְלִין, וְכַד זָכֵי הַהוּא זַכָּאָה בְּדִידֵיהּ זָכֵי. דְּתַנְיָא כְּתִיב (דְּבָרִים יח, ב): "וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו". מַאי טַעֲמָא? מִשּׁוּם דַּהֲוָיָ"ה הוּא נַחֲלָתוֹ. זַכָּאָה חוּלָקֵיהּ מַאן דְּזָכֵי לְאַחְסָנָא אַחְסַנְתָּא עִלָּאָה דָּא. זָכֵי בָּהּ בְּעָלְמָא דָּא וּבְבֵיתָא דְּהַאי עָלְמָא. כָּךְ בְּעָלְמָא דְּאָתֵי וּבְבֵיתָא עִלָּאָה קַדִּישָׁא, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה נו, ה): "וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם", זַכָּאָה חוּלָקֵיהּ דְּהַהוּא זַכָּאָה דִּמְדוֹרֵיהּ עִם מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ; כִּי אִם אָדָם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִחְיוֹת, כִּבְיָכוֹל, עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּאן בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא הַפְּרוֹזְדוֹר, יִזְכֶּה לְהִכָּנֵס לִפְנַי

וְלִפְנִים בְּכָל הָעוֹלָמוֹת — אַשְׁרֵי לוֹ, וְהַבֵּן לְמַעֲשֶׂה.

כב יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: צָרִיךְ

בעולם הזה כדי שתזכה לעולם הבא: כב יפה שעה אחת בתשובה. לגורך תשובה ומעשים טובים. מכל חיי העוה"ב. לפי שבאותו זמן אין התשובה ומעשים טובים מהנים לאדם. שאין העוה"ב אלא לקבל שכר על

בַּפְּרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין: כב הוּא הָיָה אוֹמֵר, יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. וְיָפָה שָׁעָה אַחַת

שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם שֶׁזּוֹכֶה לְיִשּׁוּב הַדַּעַת בְּזֶה הָעוֹלָם וְחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, שָׁעָה אַחַת מְדַבֵּר וּמֵשִׂיחַ וּמְסַפֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר עִם לְבָבוֹ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְהַבֵּן אֶל אָבִיו, וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים, זֶה יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁזֶּהוּ דָּבָר נִצְחִי. כִּי אֵין לָנוּ שׁוּם מֻשָּׂג מַה זֶּה דָּבָר נִצְחִי, לְהִתְעַנֵּג בְּזִיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ לָנֶצַח, אֲשֶׁר לֹא יַעַרִיכֵהוּ שׁוּם תַּעֲנוּג שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי עַל עוֹלָם הַבָּא נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה סד, ג): "עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ", וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנְחוּמָא וַיִּקְרָא): 'וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ, לְמַעַן יִיטַב — לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים — לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ'; וּשְׂכַר הַצַּדִּיקִים הוּא, שֶׁיִּזְכּוּ וְיִחְיוּ לְטוֹבָה. אַשְׁרֵי הָאִישׁ שֶׁזָּכָה לְטוֹבָה וּלְעֹנֶג, הַמָּקוֹם יְזַכֵּנוּ לְהִתְעַנֵּג בּוֹ עִם הַצַּדִּיקִים. וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁטּוֹבוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְדָרְשָׁהּ וּלְאָמְרָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ, כִּי אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא דִּמְיוֹן וּדְמוּת, וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה סד, ג): "עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ", כְּלוֹמַר הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתָהּ עַיִן זוּלָתְךָ אֱלֹהִים, וְזֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה, אֲבָל לָנוּ שֶׁהַיּוֹם בָּעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ לָבוֹא, וּלְפִיכָךְ אוֹמֵר הָעוֹלָם הַבָּא, לְאַחַר שֶׁיּוֹצֵא אָדָם מֵהָעוֹלָם הַזֶּה, וּמִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה הָעוֹלָם אָבֵד, וְאַחַר־כָּךְ יָבוֹא הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים כְּשֶׁיּוֹצְאִים מֵהָעוֹלָם הַזֶּה, מִיָּד עוֹלִים וְעוֹמְדִים בְּמַעֲלָה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים לא, כ): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ, פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ"; נִמְצָא, כְּשֶׁאָדָם עוֹד בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, הַמָּלֵא תַּאֲווֹת וּמִדּוֹת רָעוֹת, הַמָּלֵא הַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרוֹת וְכִסּוּיִים, שֶׁמְּכַסִּים וּמַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אַף־עַל־פִּי־כֵן בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, הוּא מַמְשִׁיךְ רוּחָנִיּוּת אֱלָקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, עוֹלָם הַבָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, שָׁעָה אַחַת שֶׁל תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים יוֹתֵר חָשׁוּב מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר, שֶׁבְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא זֶה כְּלוּם, וְאֵין בּוֹ שׁוּם תַּעֲנוּגִים, עַל זֶה מְגַלֶּה הַתַּנָּא, שֶׁאַל תֹּאמַר כָּךְ, כִּי **וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה**; הַיְנוּ שָׁעָה אַחַת בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁל קוֹרַת רוּחַ, יוֹתֵר שָׁוֶה מִכָּל הַשִּׁבְעִים שָׁנָה שֶׁאָדָם נִמְצָא בְּזֶה הָעוֹלָם, מֵרֹב תַּעֲנוּג שֶׁיֵּשׁ לוֹ, עִם כָּל זֹאת **יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא** שֶׁהוּא נִצְחִי. וְאִם בַּעַל שֵׂכֶל אַתָּה, תָּבִין מַה זֶּה שָׁעָה אַחַת שֶׁל תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁאָדָם גּוֹנֵב לְעַצְמוֹ שָׁעָה אַחַת, וְהוֹלֵךְ לְמָקוֹם פָּנוּי שֶׁאֵין שָׁם בְּנֵי־אָדָם, וּבוֹכֶה וּמִתְוַדֶּה עַל חֲטָאָיו הַמְרֻבִּים שֶׁעָשָׂה, וְחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, וּבוֹכֶה וּמְבַכֶּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁיִּמְחֹל לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה, וּמְקַבֵּל עָלָיו לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים, לַעֲזֹר לִבְנֵי־אָדָם וּלְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר זֶה עִקַּר שְׁלֵמוּת שֶׁל מַעֲשִׂים טוֹבִים, זֶה יוֹתֵר שָׁוֶה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי הוּא מַמְשִׁיךְ רוּחָנִיּוּת אֱלָקוּת בְּזֶה הָעוֹלָם. אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁזּוֹכֶה לְהַגִּיעַ לִידִיעָה זוֹ, וְלֹא יַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן נא): אֶת זֶה תְּקַבְּלוּ מִמֶּנִּי

מה שקיים בעוה"ז: כג אל תרצה את חבירך בשעת כעסו. דכתיב (שמות לג) פני ילכו והנחותי לך. אמר לו הקב"ה למשה המתן עד שיעברו פנים של זעם: ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו. שבשעת החורבן כביכול היה הקב"ה מתאבל בקשו מלאכי השרת לנחמו ורוח הקודש משיבן אל תאיצו לנחמני: ואל תשאל לו בשעת נדרו. למצוא פתחים להתיר לו את נדרו מפני שאז על כל פתח ופתח שתמצא לו יאמר אדעתא דהכי נדרתי ושוב לא תמצא לו פתח. ומצינו כשנשבע הקב"ה למשה שלא יכנס לארץ לא התחנן מיד אלא המתין ואחר כך התחיל להתחנן: בשעת קלקלתו. כשנתקלקל בחטא לפי שהוא מתבייש מכל אדם. וכן אתה מוצא כשחטא אדם הראשון לא נגלה

שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַזֶּה: כג רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, וְאַל תְּנַחֲמֵהוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ, וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ:

שֶׁלֹּא יַטְעֶה אֶתְכֶם הָעוֹלָם, כִּי הָעוֹלָם מַטְעֶה מְאֹד; וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! קַח אֶת עַצְמְךָ בְּיָדֶיךָ, וְתִגְנֹב בְּכָל יוֹם שָׁעָה אַחַת, וְתִבְרַח רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּתְדַבֵּר עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְתַעֲשֶׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים, אָז יֻמְשַׁךְ עָלֶיךָ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּתְיָאֵשׁ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, כִּי הַרְבֵּה עוֹד יַעֲבֹר עָלֶיךָ, וְזֶה הַנִּסָּיוֹן הֲכִי קָשֶׁה שֶׁל כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל — שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר. וְאִם הוּא מַחֲזִיק מַעֲמָד מִכָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו, אָז זוֹכֶה לְהִכָּנֵס לִפְנַי וְלִפְנִים, וְלִהְיוֹת מְצוּפֶּה הַמֶּרְכָּבָה הָעֶלְיוֹנָה, וְכָל הַדִּינִים יִתְבַּטְּלוּ מִמֶּנּוּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כג אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עַל כָּל אֶחָד בְּזֶה הָעוֹלָם עוֹבֵר צָרוֹת וְיִסּוּרִים, וּמְרִירוּת, וְהַרְפַּתְקָאוֹת, דִּכְאוֹנוֹת, עָגְמַת נֶפֶשׁ, וַחֲלִישׁוּת הַדַּעַת, שֶׁזֶּה מַכְנִיס אוֹתוֹ בְּכַעַס, כִּי מֵרֹב עֲצַבִּים שֶׁעוֹבֵר עַל בְּנֵי־אָדָם, הֵם נִכְנָסִים בְּכַעַס בְּלִי כַּוָּנָה, וְעַל זֶה בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ וְנוֹתֵן לְךָ עֵצָה, אִם אַתָּה רוֹצֶה לְחַזֵּק אָדָם כָּזֶה שֶׁנִּכְנַס בַּעֲצַבִּים וּבְכַעַס, אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, כִּי הוּא לֹא יְקַבֵּל מִמְּךָ, וְלָכֵן תָּדוּן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, וְתִתֵּן לוֹ לְהוֹצִיא אֶת הָעֲצַבִּים, וְאַחַר־כָּךְ תַּעֲשֶׂה כָּל מִינֵי מַאֲמַצִּים שֶׁבָּעוֹלָם לְדַבֵּר עַל לִבּוֹ, לְחַזְּקוֹ וּלְאַמְּצוֹ וּלְעוֹדְדוֹ, כִּי אֵין עוֹד מִצְוָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִזּוֹ. וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קו) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים מא, ב): "אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל", אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּכְנִיס דַּעַת בְּדָל וְעָנִי, כִּי חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (פְּסָחִים סו:): 'כָּל אָדָם שֶׁכּוֹעֵס, אִם חָכָם הוּא חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ'; וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (נְדָרִים מא.): 'אֵין עָנִי אֶלָּא מִדַּעַת'; כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת יֵשׁ לוֹ הַכֹּל, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ דַּעַת אֵין לוֹ כְּלוּם. וְלָכֵן כְּשֶׁאַתָּה רוֹאֶה אָדָם עַצְבָנִי וְכַעְסָן, רְאֵה לַעֲשׂוֹת בְּחָכְמָה, לְחַזְּקוֹ וּלְעוֹדְדוֹ וּלְשַׂמְּחוֹ, וְתִהְיֶה לְךָ מִצְוָה גְּדוֹלָה מְאֹד מְאֹד. וְכֵן וְאַל תְּנַחֲמֵהוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם נִמְצָא בְּצָרָה גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁהַמֵּת מֻנָּח לְפָנָיו, וְהוּא מִתְיַפֵּחַ בִּבְכִי, וְצוֹעֵק וּמִתְפָּרֵץ, אָז אֵין הַזְּמַן לְנַחֲמוֹ, אַדְּרַבָּה, אָז כָּל מַה שֶּׁיִּבְכֶּה, זֶה טוֹב בַּעֲדוֹ, אֲבָל אַחַר־כָּךְ, כְּשֶׁכְּבָר קְבָרוּ אֶת הַמֵּת וְיוֹשֵׁב שִׁבְעָה, אָז הוּא הַזְּמַן לְנַחֲמוֹ וּלְדַבֵּר עַל לִבּוֹ. וְכֵן וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ, כְּשֶׁאָדָם נִכְנָס בִּלְחָצִים, וּמָרִים לוֹ הַחַיִּים מְאֹד, וְקוֹפֵץ וְנוֹדֵר נֶדֶר, אַל תַּעֲמֹד שָׁם, אֶלָּא אַחַר־כָּךְ תָּבוֹא אֵלָיו וּתְדַבֵּר עַל לִבּוֹ, וְתִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא לוֹ פֶּתַח חֲרָטָה, כְּדֵי לְהָפֵר אֶת נִדְרוֹ. וְכֵן וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ, כְּשֶׁאָדָם מִסְכֵּן, נִכְשַׁל בְּאֵיזֶה חֵטְא וְעָוֹן,

אַל תַּעֲמֹד שָׁם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ מִמְּךָ, וְזֶה יְגָרֵם שֶׁלֹּא יִרְצֶה לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, אֶלָּא תַּעֲלִים עַיִן מִקִּלְקוּלוֹ, וְאַחַר־כָּךְ כְּשֶׁיַּחֲשֹׁב שֶׁלֹּא רָאִיתָ, אָז תְּחַזְּקוֹ וּתְאַמְּצוֹ וּתְעוֹדְדוֹ, וּתְקָרְבוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ.

וְזֶה יְסוֹד גָּדוֹל בְּחַיֵּי הָאָדָם, כְּשֶׁרוֹצִים לְחַזֵּק וּלְאַמֵּץ וּלְעוֹדֵד וּלְשַׂמֵּחַ אֶת בַּר יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר זוֹ הַמִּצְוָה הֲכִי גְּדוֹלָה, וְזֶה רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ — לָרוּץ אַחַר חַיָּבִים, וּלְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (תְּרוּמָה קכח:): 'הַהוּא זַכָּאָה בָּעֵי לְמִרְדַּף בָּתַר חַיָּבָא וּלְמִקְנֵי לֵיהּ בַּאֲגַר שְׁלִים בְּגִין דְּיַעֲבַר מִנֵּיהּ הַהוּא זֻהֲמָא וְיִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא וְיַעֲבִיד לְנַפְשֵׁיהּ, בְּגִין דְּיִתְחַשֵּׁב עָלֵיהּ כְּאִלּוּ הוּא בְּרָא לֵיהּ, וְדָא אִיהוּ שִׁבְחָא דְּיִסְתַּלֵּק בֵּיהּ יְקָרָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, יַתִּיר מִשִּׁבְחָא אַחֲרָא וְאִסְתַּלְּקוּתָא דָּא יַתִּיר מִכֹּלָּא, מַאי טַעֲמָא? בְּגִין דְּאִיהוּ גָּרִים לְאַכְפְּיָא סִטְרָא אַחֲרָא וּלְאִסְתַּלְּקָא יְקָרָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְעַל דָּא כְּתִיב בְּאַהֲרֹן (מַלְאָכִי ב, ו): "וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן", וּכְתִיב (שָׁם ה): "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ", תָּא חֲזֵי כָּל מַאן דְּאָחִיד בִּידָא דְּחַיָּבָא וְתָב לְגַבֵּיהּ וְאִשְׁתַּדֵּל בֵּיהּ לְמִשְׁבַּק אָרְחָא בִּישָׁא אִיהוּ אִסְתַּלֵּק בִּתְלַת סִלּוּקִין מַה דְּלָא אִסְתַּלֵּק הָכִי בַּר נָשׁ אַחֲרָא, גָּרִים לְאַכְפְּיָא סִטְרָא אַחֲרָא, וְגָרִים דְּאִסְתַּלַּק קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בִּיקָרֵיהּ, וְגָרִים לְקַיְּמָא כָּל עָלְמָא בְּקִיּוּמֵיהּ לְעֵילָּא וְתַתָּא, וְעַל הַאי בַּר נָשׁ כְּתִיב: "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם". וְזָכֵי לְמֶחֱמֵי בְּנִין לִבְנוֹי, וְזָכֵי בְּהַאי עָלְמָא וְזָכֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי. כָּל מָארֵי דִּינִין לָא יָכְלִין לְמֵידַן לֵיהּ בְּהַאי עָלְמָא וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי, עָאל בִּתְרֵיסַר תַּרְעֵי וְלֵית מַאן דְּיִמְחֵי בִּידֵיהּ, וְעַל דָּא כְּתִיב (תְּהִלִּים קיב, ב): "גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ", "הוֹן וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד", "זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים"' וְגוֹ'. עִם כָּל זֹאת צְרִיכִים לָדַעַת אֵיךְ לְקָרֵב בֶּן אָדָם, כִּי אִם תָּבוֹא אֵלָיו בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֶרֶת עָלָיו אֵיזוֹ צָרָה, וּמָרִים לוֹ מְאֹד הַחַיִּים, הוּא לֹא יִרְצֶה אֲפִלּוּ לִשְׁמֹעַ וְלֹא יוֹעִיל שׁוּם דָּבָר. וְלָכֵן הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ מְלַמֵּד אוֹתָנוּ לִמּוּד עָמֹק, לֵידַע אֵיךְ לְדַבֵּר עִם רְחוֹקִים, וּלְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כד **שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר** (מִשְׁלֵי כד): **בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה יְיָ וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ:**

עליהם הקב"ה עד שעשו חגורות דכתיב (בראשית ג) ויעשו להם חגורות ואחר כך וישמעו את קול ה' אלהים: כד **בנפול אויבך אל תשמח.** פסוק הוא במשלי. אלא ששמואל הקטן היה רגיל להוכיח בני אדם במדה זו: **פן יראה ה' ורע בעיניו.** שעשיתו בלבבך כאילו הוא שלוחך למלאות תאותך: **והשיב מעליו אפו.** מלא כתיב ושב. אלא והשיב שמע יסירהו מעל אויביך וישיבהו עליך:

כד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר: בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח, וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה הֲוָיָ"ה וְרַע בְּעֵינָיו, וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין לְךָ אָדָם שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ אוֹיְבִים, וְכָל זֶה בָּא לוֹ מֵחֲמַת חֲטָאָיו הַמְרֻבִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת נִאוּף, סִימָן כו): עַל־יְדֵי הוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה, בּוֹרֵא קְלִפּוֹת הַמִּתְלַבְּשִׁים בִּבְנֵי־אָדָם מִתְנַגְּדִים וְחוֹלְקִים עָלָיו, וְעוֹשִׂים לוֹ יִסּוּרִים, וְהֵם הָאוֹיְבִים שֶׁל הָאָדָם, וּכְשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה אֲמִתִּית, שֶׁמּוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה מִתְבַּטְּלוֹת כָּל הַקְּלִפּוֹת שֶׁבָּרָא מֵהַחֵטְא הַמְגֻנֶּה הַזֶּה, וְכַמּוּבָא בַּזֹּהַר (נֹחַ עג:): 'כַּמָּה אִית לוֹן לִבְנֵי נָשָׁא לְאִסְתַּמְּרָא מֵחוֹבֵיהוֹן מִקַּמֵּי קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּהָא לְבָתַר דְּחֵטְא בַּר נָשׁ רְשִׁים הוּא חוֹבֵיהּ לְעֵילָּא, וְלָא אִתְמְחַק בַּר בְּתֻקְפָּא דִּתְיוּבְתָּא סַגְיָא'; וּבָרֶגַע שֶׁאָדָם חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, נוֹפְלִים כָּל הָאוֹיְבִים שֶׁלּוֹ. עִם כָּל זֹאת מְגַלֶּה לָנוּ שְׁמוּאֵל הַקָּטָן, שֶׁאָסוּר לִשְׂמֹחַ בְּמַפֶּלֶת אוֹיְבֶיךָ, כִּי הֲרֵי הֵם עֲווֹנוֹתֶיךָ, וְאִם תִּשְׂמַח בְּכִשְׁלוֹן אוֹיְבֶיךָ, בָּזֶה אַתָּה מְגַלֶּה אֶת חַטֹּאתֶיךָ הַמְרֻבִּים

כה על נייר חדש. שהוא מתקיים. כך גירסת הילדות אינה משתכחת:

כה אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ. וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק.

שֶׁבָּרָאתָ מֵרֹב פְּגָמֶיךָ. וְלָכֵן הָיָה שְׁמוּאֵל הַקָּטָן רָגִיל לוֹמַר אֶת הַפְּסוּקִים הָאֵלּוּ: בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח, וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה הֲוָיָ"ה וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ; כִּי הוּא מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ לֹא לְבַיֵּשׁ שׁוּם בַּר יִשְׂרָאֵל, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (סַנְהֶדְרִין יא.): 'מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר, הַשְׁכִּימוּ לִי שִׁבְעָה לַעֲלִיָּה, הִשְׁכִּים וּמָצָא שְׁמוֹנָה, אָמַר: מִי הוּא שֶׁעָלָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת? יֵרֵד. עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְלֹא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה עָלִיתִי, אֶלָּא לִלְמֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה הֻצְרַכְתִּי. אָמַר לוֹ: שֵׁב, בְּנִי, שֵׁב, רְאוּיוֹת כָּל הַשָּׁנִים כֻּלָּן לְהִתְעַבֵּר עַל יָדְךָ, אֶלָּא אָמְרוּ חֲכָמִים, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזֻמָּנִין לָהּ. וְלֹא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן הֲוָה, אֶלָּא אִינִישׁ אַחֲרִינָא, וּמֵחֲמַת כִּסּוּפָא הוּא דַּעֲבַד'; כִּי הוּא לֹא רָצָה לְבַיֵּשׁ אֶת זֶה שֶׁעָלָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְעָלָיו אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שָׁם): 'שׁוּב פַּעַם אַחַת הָיוּ מְסֻבִּין בַּעֲלִיָּה בְּיַבְנֶה, וְנָתְנָה עֲלֵיהֶם בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם: יֵשׁ כָּאן אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ, נָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת אָמְרוּ עָלָיו: הִי חָסִיד, הִי עָנָו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל'; כִּי כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, וְנִכְלָל לְגַמְרֵי בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְנַעֲשֶׂה בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, בָּזֶה הוּא מוֹחֵק אֶת כָּל עֲווֹנוֹתָיו, וְאָז כָּל שׂוֹנְאָיו שֶׁנָּפְלוּ תַּחְתָּיו, אֵין לָהֶם תְּקוּמָה. עִם כָּל זֹאת אָסוּר לוֹ לִשְׂמֹחַ בְּמַפַּלְתָּם, כִּי בָּזֶה הוּא מַזְכִּיר אֶת עֲווֹנוֹתָיו, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כה אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר: הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה? לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל זְמַן שֶׁאָדָם צָעִיר, הוּא יָכוֹל לִקְלֹט הַרְבֵּה מְאֹד, כִּי עֲדַיִן לֹא נִתְלַכְלֵךְ עִם דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת, וְלָכֵן הוּא דוֹמֶה לִדְיוֹ הַכְּתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ, כִּי הַמֹּחַ־מַחֲשָׁבָה שֶׁלּוֹ זֶה לְבוּשׁ לְנִשְׁמָתוֹ, וְלָכֵן קֹדֶם שֶׁלִּכְלֵךְ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁהוּא לְבוּשׁ לְנִשְׁמָתוֹ, זֶה נִקְרָא דְּיוֹ הַכְּתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ, אֲבָל וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק; כִּי מִשֶּׁהִזְקִין בַּחֲטָאָיו וַעֲווֹנוֹתָיו הַמְּרֻבִּים, וְהַמֹּחַ־מַחֲשָׁבָה שֶׁלּוֹ שֶׁהוּא לְבוּשׁ לְנִשְׁמָתוֹ, כְּבָר מְלֻכְלָךְ עִם הִרְהוּרִים רָעִים וְתוֹעֵבוֹת רָעוֹת, וְדוֹמֶה לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק, שֶׁכְּבָר קָשֶׁה לְקָרְאוֹ, כִּי כְּשֶׁכּוֹתְבִים עַל כְּתָב מָחוּק, קָשֶׁה מְאֹד לִקְרֹא. וְרַבֵּנוּ הַיַּעֲבֵ"ץ זַ"ל פֵּרֵשׁ: כִּי הַבָּחוּר זוֹכֵר מַה שֶּׁלּוֹמֵד, וְאֵין כֵּן הַזָּקֵן, וְכֵן הַבָּחוּר בִּצְעִירוּתוֹ יָכוֹל לִלְמֹד עִם אֲחֵרִים, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִשָּׁאֵר אֶצְלוֹ הַלִּמּוּד, כִּי הוּא דֻּגְמַת הַכּוֹתֵב עַל נְיָר חָדָשׁ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַזָּקֵן, אֵין לוֹ כְּבָר כֹּחַ לִלְמֹד עִם אֲחֵרִים, וְלָכֵן אֵין כֹּחַ זִכְרוֹנוֹ טוֹב. וּמַה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא: עַל נְיָר מָחוּק, הָיָה רָאוּי לוֹמַר עַל נְיָר יָשָׁן, וְהַנִּרְאֶה לִי, כִּי נְיָר מָחוּק הוּא שֶׁגֵּרְרוּ מַה שֶּׁהָיָה כָּתוּב מִתְּחִלָּה, וְכָתְבוּ עַל הַגְּרָר, וְאֵין הַכְּתִיבָה מִתְיַשֶּׁבֶת יָפֶה, וְכֵן הַזָּקֵן צָרִיךְ לְהַשְׁלִיךְ מֵעָלָיו דֵּעוֹתָיו הַנִּפְסָדוֹת וּלְגָרְרָם, וְאַחַר־כָּךְ יִלְמַד, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רו), אֲשֶׁר אֶת הַזְּקֵנִים מְאֹד מְאֹד קָשֶׁה לְקָרֵב וְלִלְמֹד עִמָּהֶם, כִּי הֵם רְחוֹקִים מֵהַתַּכְלִית הַנִּצְחִית, כִּי כְּבָר שָׁנִים עַל גַּבֵּי שָׁנִים הָיוּ בָּזֶה הָעוֹלָם, וְנִכְנְסוּ בָּהֶם דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת, וְלָכֵן קָשֶׁה לְלַמְּדָם, כִּי זֶה כְּדֻגְמַת שֶׁכּוֹתְבִים עַל דָּבָר שֶׁכָּתְבוּ עָלָיו וְגֵרְרוּ אוֹתוֹ. לֹא־כֵן הַצָּעִיר, זֶה לֹא מִזְּמַן יָרְדָה נִשְׁמָתוֹ מֵהָעוֹלָם הַבָּא, וַעֲדַיִן הוּא זוֹכֵר מַה שֶּׁלִּמְּדוּ אוֹתוֹ בָּעוֹלָמוֹת

הָעֶלְיוֹנִים, וּמַה שֶּׁלָּמַד בְּבֶטֶן אִמּוֹ, וְלָכֵן בְּנָקֵל לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא דּוֹמֶה לְנְיָר חָדָשׁ, שֶׁהַכְּתָב נִכָּר עָלָיו מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כו עֲנָבִים קֵהוֹת. שֶׁלֹּא נִתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן וּמַקְהוֹת אֶת הַשִּׁנַּיִם. כָּךְ חָכְמַת הַיֶּלֶד לֹא נִתְיַשְּׁבָה כָּל צָרְכָּהּ וְאֵין דְּבָרָיו מִתְקַבְּלִים וּמִתְיַשְּׁבִים עַל הַלֵּב: יַיִן מִגִּתּוֹ. שֶׁשְּׁמָרָיו מְעֹרָבִים בְּתוֹכוֹ. כָּךְ חָכְמַת הַיֶּלֶד מְעֹרֶבֶת

כו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ. וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן.

כו הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דּוֹמֶה? לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַתַּכְלִית בְּזֶה הָעוֹלָם רַק לְהַחְדִּיר בְּעַצְמוֹ אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיֵדַע הֵיטֵב, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל. וְאֶת זֶה צָרִיךְ לְהַחְדִּיר בְּעַצְמוֹ הֵיטֵב בְּתוֹךְ הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ד, לט): "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, כִּי הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד"; אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לָזֶה, אֶלָּא עַל־יְדֵי הִתְקָרְבוּת אֲמִתִּית אֶל צַדִּיקִים אֲמִתִּיִּים הַדְּבוּקִים בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא תָּמִיד. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דּוֹמֶה? לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ**; הַיְנוּ קְטַנִּים מְרַמֵּז עַל צַדִּיקִים, שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְנַסּוּ בְּזֶה הָעוֹלָם, וַעֲדַיִן לֹא עָבַר עֲלֵיהֶם מַה שֶּׁעָבַר. וְלָכֵן מִי שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד, הוּא דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמַר בִּשּׁוּלָן, וְיִגְרֹם לְעַצְמוֹ נֵזֶק, וּכְמוֹ שֶׁשּׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמַר, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לוֹ לִהְיוֹת חוֹלֶה, לֹא־כֵן כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד מִצַּדִּיקִים שֶׁנִּזְקְנוּ בַּעֲבוֹדָתָם, עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהִתְנַסּוּ בְּנִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, זֶה יוֹעִיל גַּם לוֹ לְהִתְעַלּוֹת בְּתַכְלִית הָעֲלִיָּה, שֶׁזֶּה **וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דּוֹמֶה? לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת, וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן**; כִּי כְּשֶׁאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן, מַרְגִּישׁ כָּל מִינֵי טְעָמִים עֲרֵבִים וּמְתֻקִּים. וְהַכְּלָל, כְּדֵי לִלְמֹד צְרִיכִים לְשַׁמֵּשׁ הַרְבֵּה צַדִּיקִים קְדוֹשִׁים, שֶׁעָבְרוּ נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, שֶׁאֶלֶף טַעֲמֵי מִיתָה טָעֲמוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הֶחֱזִיקוּ מַעֲמָד וְלֹא נִשְׁבְּרוּ. מִצַּדִּיקִים כָּאֵלּוּ רָאוּי לִלְמֹד וּלְשַׁמֵּשׁ אוֹתָם, כִּי הַרְבֵּה יִלְמַד מֵהֶם, מֵאַחַר שֶׁהִתְנַסּוּ בְּנִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים בְּזֶה הָעוֹלָם, הֵם יְכוֹלִים לְלַמֵּד אוֹתְךָ דֶּרֶךְ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְאֵיךְ לְהַחֲזִיק מַעֲמָד. וְרָאוּי לְךָ, אֲהוּבִי, בְּנִי! לַעֲשׂוֹת עַצְמְךָ כְּאַסְקֻפָּה הַנִּדְרֶסֶת, וּלְקַבֵּל אֶת כָּל דִּבְרֵיהֶם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן, צַדִּיק שֶׁרַק עַכְשָׁו מַתְחִיל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וַעֲדַיִן עוֹבְרִים עָלָיו נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, לֹא כְּדַאי לִלְמֹד אֶצְלוֹ, כִּי הוּא עֲדַיִן אֵינוֹ יָכוֹל לְהַנְהִיג אֶת עַצְמוֹ, וְאֵיךְ יַנְהִיג אוֹתְךָ?! כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סא), שֶׁלִּמּוּדָם שֶׁל מַנְהִיגִים כָּאֵלּוּ בָּא מִמּוּתָרוֹת, וְלֹא דַּי שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְהַנְהִיג אֶת עַצְמָם, וְאֵיךְ יוּכְלוּ לְהַנְהִיג אֶת אֲחֵרִים?! וְהֵם נוֹטְלִים גְּדֻלָּה לְעַצְמָם לְהַנְהִיג הָעוֹלָם. וְצָרִיךְ לִרְאוֹת שֶׁלֹּא לְהַסְמִיךְ אוֹתָם, שֶׁלֹּא לִתֵּן לָהֶם תֹּקֶף וָעֹז, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְכֻנִּים בְּשֵׁם רַבִּי, כִּי הֵם עַצְמָם אֵינָם חַיָּבִים כָּל־כָּךְ, כִּי יֵשׁ לָהֶם יֵצֶר הָרָע גָּדוֹל לְהַנְהִיג הָעוֹלָם, וְצָרִיךְ לִשְׁמֹר מְאֹד, שֶׁלֹּא לִתֵּן לָהֶם תֹּקֶף וָעֹז, כִּי אֵלּוּ הַנּוֹתְנִים לָהֶם תֹּקֶף וָעֹז, וְנִסְמָכִים עַל יָדָם, שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִים בְּשֵׁם רַבִּי, הֵם עֲתִידִים לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. וְכָל זֶה סוֹבֵב מֵאֵלּוּ שֶׁלּוֹמְדִים מֵהַקְּטַנִּים, הַיְנוּ צַדִּיקִים שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְנַסּוּ בְּשׁוּם נִסְיוֹנוֹת, וְלָכֵן מְאֹד מְסֻכָּן לִלְמֹד מֵהֶם, כִּי הֵם יְכוֹלִים לְהוֹלִיךְ אוֹתְךָ שׁוֹלָל, וְתִפֹּל בִּנְפִילָה שֶׁאֵין לָהּ תְּקוּמָה. וְהָעִקָּר לְקַבֵּל מִצַּדִּיק כָּזֶה, שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כְּבָר הַרְבֵּה נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, שֶׁנִּסּוּ אוֹתוֹ מֵהַשָּׁמַיִם וְהֶחֱזִיק מַעֲמָד, מִמֶּנּוּ תְּקַבֵּל הַרְבֵּה מְאֹד, כְּדֻגְמַת הַשּׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן וּמְשֻׁבָּח שֶׁהוּא טוֹב לַחֵךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ספיקות יש בה: כז רבי מאיר אומר אל תסתכל בקנקן. רבי פליג אדרבי יוסי ברבי יהודה ואמר כי כמו שיש קנקן חדש מלא יין ישן כך יש ילד שטעמו כטעם זקנים. ויש זקנים פחותים במעלת החכמה מן הילדים: כח והתאוה. המבקש למלאות תאותו באכילה ושתיה ובעילה וכיוצא בהן: והכבוד. שיכבדוהו בני אדם:

כז רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, אֶלָּא בַמֶּה שֶׁיֶּשׁ בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאֲפִלּוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ: כח רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה, הַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

כז אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיֶּשׁ בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאֲפִלּוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַגּוּף נִקְרָא קַנְקַן, שֶׁהוּא מַחֲזִיק אֶת הַנְּשָׁמָה, וְלָכֵן מַזְהִיר אוֹתְךָ הַתַּנָּא, לְבַל תִּסְתַּכֵּל עַל הַקַּנְקַן שֶׁהוּא הַגּוּף, כִּי בְּפֵרוּשׁ גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן קטז), אֲשֶׁר יֵשׁ טוֹעִים וְסוֹבְרִים, שֶׁצְּרִיכִים לְהַכִּיר אֶת הַצַּדִּיק בְּפָנָיו וּבְצַלְמוֹ וּבִדְמוּתוֹ וּבִתְנוּעוֹתָיו, שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁנֶּה מֵהָאֲחֵרִים, וּבֶאֱמֶת אֵינוֹ כֵן, כִּי הַצַּדִּיק הוּא בִּדְמוּת וּבְצֶלֶם כְּכָל הָאֲנָשִׁים, וְאֵין בּוֹ שׁוּם שִׁנּוּי, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא אִישׁ אַחֵר לְגַמְרֵי, כִּי הָעִקָּר הוּא הַפְּנִימִיּוּת, שֶׁזֶּה יֵשׁ לְהַצַּדִּיק, שֶׁהוּא דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהוּא מוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ בְּכָל עֵת וָרֶגַע בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ. וְדָבָר זֶה אַף אֶחָד אֵינוֹ יוֹדֵעַ, כִּי הוּא בִּפְנִימִיּוּתוֹ. וְזֶה שֶׁהִזְהִיר הַתַּנָּא: אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, שֶׁהוּא הַגּוּף, הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁלּוֹ, אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיֶּשׁ בּוֹ, הַיְנוּ הַפְּנִימִיּוּת, שֶׁזֶּה נֶעְלָם מֵעֵין כֹּל. כִּי יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ, שֶׁהוּא גּוּף צָעִיר, הַיְנוּ צַדִּיק וְלַמְדָן צָעִיר, עִם כָּל זֹאת בִּפְנִימִיּוּת שֶׁלּוֹ הוּא מָלֵא יָשָׁן, הַיְנוּ הַשָּׂגַת אֱלֹקוּת שֶׁהִשִּׂיג עַל־יְדֵי יְגִיעָתוֹ וְטִרְחָתוֹ, וּלְהֵפֶךְ יֵשׁ אֶחָד וְיָשָׁן, הַיְנוּ גּוּף יָשָׁן, שֶׁנִּדְמֶה מֵאַחַר שֶׁהוּא כְּבָר זָקֵן, זָכָה כְּבָר לְהַרְבֵּה דְּבָרִים, אֲבָל בֶּאֱמֶת צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע שֶׁאֲפִלּוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ, שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְחִיל כְּלָל לְהַשִּׂיג שׁוּם הַשָּׂגָה בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲפִלּוּ שֶׁהוּא זָקֵן, וְזֶה מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ, שֶׁבְּנֵי־אָדָם מַטְעִים אֶת עַצְמָם, שֶׁרוֹאִים אֶחָד צָעִיר, וְחוֹשְׁבִים שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וּבֶאֱמֶת הוּא הִתְמִיד כָּל־כָּךְ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁכְּבָר זָכָה לְמַה שֶּׁזָּכָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֲפִלּוּ זָקֵן, אֲבָל לֹא הִתְמִיד כְּלָל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, עֲדַיִן עוֹמֵד מִבַּחוּץ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כח הַקִּנְאָה, הַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין לְךָ מִדָּה רָעָה לָאָדָם כְּמוֹ מִדַּת הַקִּנְאָה, שֶׁהוּא מְקַנֵּא בְּזוּלָתוֹ, אֲשֶׁר מִזֶּה נוֹבְעוֹת כָּל הַתַּאֲווֹת רָעוֹת, כִּי רוֹאֶה אֵצֶל הַזּוּלַת כֶּסֶף וּמָמוֹן, אֲזַי הוּא מִתְאַוֶּה לָזֶה. וּכְמוֹ־כֵן רוֹאֶה אֶצְלוֹ מַאֲכָלִים וּמַשְׁקָאוֹת, וְהוּא מִתְאַוֶּה לָזֶה. וְכֵן נָשִׁים, שֶׁזֶּה כְּלַל הַתַּאֲווֹת. וְכָל זֶה נוֹבֵעַ מִמִּדַּת הַקִּנְאָה, כִּי הַתַּאֲווֹת רָעוֹת בָּאוֹת מִקִּנְאָה, שֶׁמְּקַנֵּא בַּזּוּלַת. וּמִכָּל שֶׁכֵּן כָּבוֹד, שֶׁזֶּה בָּא מִמִּדַּת הַקִּנְאָה, שֶׁכָּל מִי שֶׁמְּחַפֵּשׂ כָּבוֹד, זֶהוּ רַק מֵחֲמַת שֶׁמִּסְתַּכֵּל עַל הַזּוּלַת, שֶׁלַּהוּא יֵשׁ כָּבוֹד וָשֵׁם וּפִרְסוּם, וְהוּא גַּם־כֵּן רוֹצֶה, וְלָכֵן הִתְחִיל מִמִּדַּת הַקִּנְאָה, כִּי הִיא שֹׁרֶשׁ שֶׁל כָּל הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת שֶׁל הָאָדָם, כִּי קִנְאָה מְבִיאָה לִידֵי תַּאֲוָה וְלִידֵי כָּבוֹד, שֶׁכָּל זֶה מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, הַיְנוּ מֵעוֹלָמוֹ, שֶׁכְּבָר אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת, כִּי הוּא מְבֹהָל וּמְבֻלְבָּל לְגַמְרֵי, כִּי יָצָא מֵעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ נִמְצָא בְּעוֹלָמוֹ, אֶלָּא בְּעוֹלָם הַדִּמְיוֹן, שֶׁזּוֹ הַקְּלָלָה הֲכִי גְּדוֹלָה, כִּי אָדָם צָרִיךְ לִחְיוֹת עִם הַמְּצִיאוּת, וְלֵידַע שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְלִהְיוֹת שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ תָּמִיד, וְאַף פַּעַם לֹא יִתְבַּלְבֵּל מֵאַחֵר, וְאָז חַי אֶת הַחַיִּים שֶׁלּוֹ, אַשְׁרֵי לוֹ וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כט הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַיִּלּוֹדִים לָמוּת, וְהַמֵּתִים לְהֵחָיוֹת, וְהַחַיִּים לִדּוֹן. לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין, הוּא הַדַּיָּן, הוּא הָעֵד, הוּא בַּעַל דִּין, הוּא עָתִיד לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מַשּׂוֹא פָנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי

כט הַיִּלּוֹדִים לָמוּת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע, אֲשֶׁר הַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר, וְדָבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן הוּא מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְאָדָם נִמְצָא בְּזֶה הָעוֹלָם רַק לִתְקוּפַת זְמַן, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה לְסַגֵּל לְעַצְמוֹ מִצְווֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְלִהְיוֹת וּלְטַיֵּל בְּכָל חֶלְקֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה חֲזָרָה לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, וְלֹא יֹאכַל נַהֲמָא דְכִסּוּפָא, אֶלָּא כָּל אֶחָד זוֹכֶה לְהַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת כְּפִי יְגִיעָתוֹ וְטִרְחָתוֹ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְאַחַר־כָּךְ צְרִיכִים לָצֵאת מִזֶּה הָעוֹלָם. וְלָכֵן אַל תִּשָּׁבֵר, וְתֵדַע אֲשֶׁר בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע אָדָם מֵת, כִּי כָּל יוֹם שֶׁעוֹבֵר לוֹ כְּבָר לֹא יַחֲזֹר לוֹ לָנֶצַח. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לִשְׁמֹר אֶת הַיּוֹם וְהַשָּׁעָה וְהָרֶגַע בְּכָל יוֹם וָיוֹם. עִם כָּל זֹאת עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲשֶׁר עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּתִים, שֶׁזֶּה וְהַמֵּתִים לְהֵחָיוֹת, וְאַל תַּחְשֹׁב כִּי לָרִיק יְגִיעֲךָ, אֶלָּא כָּל מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בִּשְׁבִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, זֶה יִשָּׁאֵר לְךָ לָנֶצַח נְצָחִים. וְלָכֵן וְהַחַיִּים לִדּוֹן, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם חַי, הוּא צָרִיךְ לָדוּן אֶת עַצְמוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע מַה תַּכְלִיתוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְאָז יָבוֹא לִידֵי הַכָּרָה לֵידַע, לְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין, הוּא הַדַּיָּן, הוּא הָעֵד, הוּא בַּעַל דִּין, וְהוּא עָתִיד לָדוּן, בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה, וְלֹא מַשּׂוֹא פָּנִים, וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ. וּבִידִיעוֹת הָאֵלּוּ תִּזְכֶּה לִהְיוֹת דָּבוּק תָּמִיד בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלֹא תַּסִּיחַ דַּעְתְּךָ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ כְּרֶגַע, אֶלָּא תֵּדַע שֶׁהַכֹּל אֱלֹקוּת, וֶאֱלֹקוּת זֶה הַכֹּל. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן; הַכֹּל תָּלוּי כְּפִי הַיְגִיעָה וְהַטִּרְחָה שֶׁאָדָם מִתְיַגֵּעַ לְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְשׁוּם מַדְרֵגָה בָּעוֹלָם, אֶלָּא אַחַר יְגִיעָה וְטִרְחָה עֲצוּמָה בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלִסְבֹּל חֵרוּפִים וְגִדּוּפִים מֵאִינְשֵׁי דְּלָא מַעֲלֵי, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יַחֲזִיק מַעֲמָד, וַאֲפִלּוּ שֶׁתַּרְגִּישׁ אֶלֶף טַעֲמֵי מִיתָה בְּיוֹם אֶחָד, מֵרֹב מְרִירוּת שֶׁעוֹבֶרֶת עָלֶיךָ, עַד שֶׁיָּבוֹא זְמַן שֶׁתִּרְצֶה כְּבָר לָמוּת מֵרֹב צָרוֹת וְיִסּוּרִים וְהַרְפַּתְקָאוֹת שֶׁתִּסְבֹּל, אַל תֹּאמַר זֹאת וְאַל תַּחְשֹׁב כָּךְ, כִּי וְאַל

כט הילודים למות. מי שנולד כבר עתיד הוא למות: והמתים. עתידים לחיות ולעמוד ליום הדין אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם: והחיים לדון. עומדים להיות נדונים ליום הדין: לידע. מאחרים: ולהודיע. לאחרים: ולהודע. להבין מעצמו: הוא היוצר. שכל העולם הוא בידו כחומר ביד היוצר. ומה טעם לפי שהוא הבורא שברא את כל העולם כולו מאין לפיכך יכול לעשות בו כרצונו: הוא המבין הוא הדיין. אחר שהבין כל מעשיהם מביאן בדין לפניו: הוא בעל דין. שהוא תובע את החוטאים: והוא עתיד לדון. לעולם הבא: ולא משוא פנים ולא מקח שוחד. שאינו נושא פנים אפילו לצדיק גמור שלא יענישו על עבירה קלה שבאת לידו. ואינו לוקח שוחד המצוה בשביל העבירה. אלא נותן שכר על המצוה ועונש על העבירה. כך פירש הרמב"ס: ודע שהכל בא לפי החשבון. פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. כך עבירות קלות כשהן מרובות עולות לחשבון

גדול: שעל כרחך אתה נוצר. שהנשמה אינה רוצה לצאת מן הפרגוד מקום טהור שהנשמות מונחות שם וליכנס במעי אשה במקום טמא ומלאך בא ומוציאה בעל כרחה ומכניסה במעי האשה: ועל כרחך אתה נולד. בשעת הלידה אינו רוצה לצאת ומלאך מוציאה בעל כרחו: ועל כרחך אתה חי: יש אדם מדוכא ביסורים ורוצה למות ואינו יכול: לפיכך הרבה להם תורה ומצות. כגון פרשת שקצים ורמשים להרבות שכר שהן בדלים מהם אף על פי שבלאו הכי לא היו אוכלים אותן שנפשו של אדם קצה בהן: למען צדקו. להצדיק את ישראל ולזכותן:

הַחֶשְׁבּוֹן. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ, שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב), יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ, שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ; כִּי אַל תַּחְשֹׁב שֶׁשָּׁם בַּקֶּבֶר הוּא בֵּית מָנוֹס לִבְרֹחַ מִכָּל הַצָּרוֹת, אַדְרַבָּה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם חַי הוּא יָכוֹל לְתַקֵּן אֶת הַכֹּל, וְלָבוֹא לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וְאַתָּה צָרִיךְ לְהַגִּיעַ, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְבִטּוּל כָּזֶה אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה אִכְפַּת לְךָ כְּלוּם, וְלֹא תִּרְצֶה שׁוּם דָּבָר רַק אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּכְבָר לֹא יְעַנְיֵן אוֹתְךָ שׁוּם דָּבָר בֵּין אַתָּה חַי בֵּין אַתָּה מֵת, כִּי הַשְּׁלֵמוּת הִיא לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ, שֶׁלֹּא יִרְאֶה רַק אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְתֵדַע שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא; וְלָכֵן כְּבָר עַכְשָׁו בְּעוֹדְךָ בַּחַיִּים חַיּוּתְךָ, תִּחְיֶה רַק עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְתִתֵּן לוֹ דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט מִימֵי חַיֶּיךָ, וּמִכָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלֶיךָ. וְעָלֶיךָ לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה כָּזוֹ, עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ תָּמִיד, שֶׁאַתָּה עוֹמֵד עַכְשָׁו לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְנוֹתֵן לוֹ דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט, וְזֶה הַתַּעֲנוּג הֲכִי גָּדוֹל שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ אֵלָיו, עַד שֶׁגַּם בְּזֶה הָעוֹלָם יַרְגִּישׁ טַעַם עוֹלָם הַבָּא, שֶׁעוֹמֵד וּמִסְתּוֹבֵב בֵּין מַלְאֲכֵי מַעְלָה, וּמִתְעַנֵּג מִזִּיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר מַדְרֵגָה זוֹ לֹא תֻּשַּׂג, אֶלָּא אַחַר נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים שֶׁמְּנַסִּים אֶת הָאָדָם, וְהוּא עוֹמֵד חָזָק מְאֹד, וּכְכָל שֶׁעוֹבֵר עָלָיו יוֹתֵר, הוּא בּוֹרֵחַ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאָז חַי חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא בְּחַיֵּי עוֹלָם הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן צו), שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ עוֹד בַּחַיִּים חַיּוּתוֹ לִחְיוֹת כְּדֻגְמַת חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, וִיכוֹלִים לְהִתְעַנֵּג בְּתַעֲנוּג וְשַׁעֲשׁוּעַ כָּזֶה בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַסְבִּיר אֶת זֶה לְאָדָם שֶׁהוּא מֻגְבָּל וּמְצֻמְצָם בִּלְבוּשׁ גַּשְׁמִי, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר: מִשְׁנָה זוֹ הִיא בְּסוֹף פֶּרֶק "אֵלּוּ הַלּוֹקִין" (מַכּוֹת כג:); וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם, לָמָּה גּוֹמְרִים עִם מִשְׁנָה זוֹ תָּמִיד אַחַר שֶׁמְּסַיְּמִים מַסֶּכֶת אָבוֹת? אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר, כִּי הִנֵּה יֵשׁ רמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה כְּנֶגֶד הָרְמַ"ח אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם, וְיֵשׁ שַׁסַ"ה לֹא תַעֲשֶׂה, כְּנֶגֶד שַׁסַ"ה גִּידִים שֶׁבָּאָדָם, וְעַל־יְדֵי שֶׁאָדָם מְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, עַל־יְדֵי־זֶה מְזַכֵּךְ אֶת הָאֵיבָרִים שֶׁלּוֹ, וּמַמְשִׁיךְ

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס'): וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, יש להם חלק לעולם הבא, ועולם הבא האמור כאן הוא העולם הבא אחר תחיית המתים שעתידים לחיות ולעמוד בגופן ובנפשם חיים נצחיים כחמה ולבנה וככוכבים כדמייתי בגמרא בהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן, והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ואף על פי שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, משום הכי קתני יש להם חלק.

עֲלֵיהֶם אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת הָאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּכְשֶׁאָדָם נִזְהָר לֹא לַעֲבֹר עֲבֵרָה, חַס וְשָׁלוֹם, עַל־יְדֵי־זֶה מְזַכֵּךְ אֶת הַגִּידִים שֶׁלּוֹ, וּמַמְשִׁיךְ עֲלֵיהֶם אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת הָאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא: רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּזְכּוּ לְזִכּוּךְ הָאֵיבָרִים וְהַגִּידִים, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כִּי לֹא כָּל הַמִּצְוֹת אָדָם יָכוֹל לְקַיֵּם, כְּגוֹן: כָּל הַמִּצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ וְכוּ', וּמִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְכוּ', וּמִצְוֹת הַשַּׁיָּכוֹת רַק לַכֹּהֲנִים וְכוּ', לָזֶה אָמַר תּוֹרָה וּמִצְוֹת דַּיְקָא, כִּי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְנָחוֹת קי.): 'כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה, כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה'; נִמְצָא, כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד אֶת הַמִּצְוָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיְּמָהּ בְּפֹעַל, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה בְּפֹעַל. וְלָזֶה נָקַט תּוֹרָה וּמִצְוֹת דַּיְקָא, כִּי הֵן אֱמֶת שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְזַכֵּךְ אֶת הָאֵיבָרִים וְהַגִּידִים שֶׁלּוֹ, עַל־יְדֵי תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, אֲבָל יַעַן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם בְּפֹעַל אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, בָּזֶה שֶׁלּוֹמֵד אֶת הַמִּצְוֹת כְּאִלּוּ קִיֵּם אוֹתָן. וְהִנֵּה מְסַיְּמִים אֶת הַפֶּרֶק מִפִּרְקֵי הַמִּדּוֹת שֶׁל הַתַּנָּאִים עִם מִשְׁנָה זוֹ, כְּדֵי לְהַכְנִיס בָּאָדָם תְּשׁוּקָה עֲצוּמָה לִלְמֹד וּלְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הַתַּנָּאִים, כִּי בָּזֶה שֶׁלּוֹמְדִים אֶת דִּבְרֵיהֶם, נִכְנֶסֶת בָּאָדָם תְּשׁוּקָה עֲצוּמָה לְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵיהֶם, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּמִדְבַּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יד, סִימָן ד'): 'וְלָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה בִּנְטִיעָה? כְּשֵׁם שֶׁשָּׁרָשָׁיו שֶׁל אִילָן מִשְׁתָּרְשִׁים לְכָל מָקוֹם, כָּךְ דִּבְרֵי חֲכָמִים נִכְנָסִים וּמִשְׁתָּרְשִׁים בְּכָל הַגּוּף'; וְלָכֵן מְסַיְּמִים פֶּרֶק מִפִּרְקֵי הַמִּדּוֹת שֶׁל הַתַּנָּאִים עִם מִשְׁנָה זוֹ דַּיְקָא, שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּיֵאוּשׁ, מֵאַחַר שֶׁנִּתְעוֹרֵר עַל־יְדֵי דִּבְרֵי הַתַּנָּאִים, וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, וְיָכוֹל לִפֹּל בְּדַעְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּפֹעַל, וְלָכֵן נָקַט תּוֹרָה וּמִצְוֹת דַּיְקָא, שֶׁבָּזֶה שֶׁיִּלְמַד אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יִהְיֶה חָשׁוּב אֶצְלוֹ יִתְבָּרַךְ כְּאִלּוּ קִיְּמָן, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טַעַם שֶׁלִּפְנֵי כָּל פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת תִּקְּנוּ לוֹמַר מִשְׁנָה זוֹ, אֲשֶׁר אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְכָאן כְּלָל, וְהִיא מִשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (צ.); וְיֵשׁ לוֹמַר, כִּי הִנֵּה הַמַּהַרְשָׁ"א בֵּאֵר, דְּעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, שֶׁסּוֹבֵב גַּם עַל הַחוֹטְאִים, לְאַחַר שֶׁקִּבְּלוּ דִּינָם בְּד' מִיתוֹת בֵּית־דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וְחֶנֶק, עַיֵּן שָׁם. כִּי הַחוֹטֵא שֶׁחָטָא, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, צָרִיךְ לְקַבֵּל אֶת עָנְשׁוֹ. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי הָאֲרִיזַ"ל (שַׁעַר הַכַּוָּנוֹת, פְּרִי עֵץ חַיִּים, דְּרוּשֵׁי נְפִילַת אַפַּיִם), שֶׁבָּזֶה שֶׁאָדָם מְכַוֵּן בְּעֵת נְפִילַת אַפַּיִם, בַּפָּסוּק: "לְדָוִד הֲוָיָ"ה, אֵלֶיךָ נַפְשִׁי אֶשָּׂא", שֶׁהוּא מוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ בִּשְׁבִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ ד' מִיתוֹת בֵּית־דִּין, וְהוּא מַכְנִיס אֶת זֶה הֵיטֵב בְּתוֹךְ מַחֲשַׁבְתּוֹ, וּמְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ, שֶׁהוּא רוֹצֶה לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם בְּאֵיזוֹ מִיתָה שֶׁתִּהְיֶה. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קצג), שֶׁאֶפְשָׁר לְחַזֵּק וּלְהַגְבִּיר הַמַּחֲשָׁבָה כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמְּקַבֵּל

פרק ה א בעשרה מאמרות. תשעה ויאמר. ובראשית נמי מאמר הוא דכתיב (תהלים לג) בדבר ה׳ שמים נעשו: שמאבדין את העולם. שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו אבד עולם מלא. והרשעים

פֶּרֶק ה א **בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב**

בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁהוּא מְרֻצֶּה לִמְסֹר נַפְשׁוֹ, לָמוּת עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, אֲזַי יַרְגִּישׁ צַעַר הַמִּיתָה מַמָּשׁ. וְזֶה שֶׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (בְּרָכוֹת סא.): ׳כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל פָּסוּק זֶה, מָתַי יָבוֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּמֶנּוּ, עַכְשָׁו שֶׁבָּא לְיָדִי וְלֹא אֲקַיְּמֶנּוּ?!׳ הַיְנוּ שֶׁבִּשְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע, הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּמַחֲשָׁבָה חֲזָקָה וְתַקִּיפָה כָּזוֹ, עַד שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר וּמַרְגִּישׁ מַמָּשׁ יִסּוּרֵי הַמִּיתָה מַמָּשׁ, כְּאִלּוּ סוֹלְקִין וְשׂוֹרְפִין אוֹתוֹ מַמָּשׁ, בְּלִי שׁוּם הֶפְרֵשׁ וְכוּ׳, עַיֵּן שָׁם; נִמְצָא, שֶׁיְּכוֹלִים עוֹד עַכְשָׁו בַּחַיִּים חִיּוּתוֹ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ ד׳ מִיתוֹת בֵּית־דִּין, וּמַמָּשׁ יַרְגִּישׁ שֶׁהוּא נֶהֱרָג וְנִשְׂרָף וְנֶחֱנָק וְנִסְקָל עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. וְלָכֵן בְּעֵת שֶׁאָדָם נוֹפֵל עַל אַפָּיו, וְאוֹמֵר אֶת הַפָּסוּק: ״לְדָוִד הֲוָיָ״ה אֵלֶיךָ נַפְשִׁי אֶשָּׂא״, וּמְכַוֵּן לָמוּת אָז עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, אָז נִמְחָל לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, וְלֹא צָרִיךְ יוֹתֵר לָבוֹא אֶל ד׳ מִיתוֹת בֵּית־דִּין בְּפֹעַל. וְזֶה שֶׁאָמַר: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ״; הַיְנוּ כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ שֶׁחָטָא, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אִם הוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ ד׳ מִיתוֹת בֵּית־דִּין בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, אָז נַעֲשֶׂה צַדִּיק, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִירַשׁ עוֹלָם הַבָּא עוֹד בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא נִמְצָא בָּאָרֶץ הַגַּשְׁמִית וְהַחָמְרִית הַזֹּאת. וְהִנֵּה כְּשֶׁאָדָם מַתְחִיל לִלְמֹד פֶּרֶק מִפִּרְקֵי הַנְהָגַת הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וְעוֹלוֹת עַל דַּעְתּוֹ מַחֲשָׁבוֹת — אֵיךְ הוּא יָכוֹל לְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הַתַּנָּאִים הָאֵלּוּ, הֲלֹא הוּא חוֹטֵא וּפוֹשֵׁעַ, וּמַה שַּׁיָּךְ לְתַקֵּן זֹאת, כִּי הֲרֵי הוּא חַיָּב ד׳ מִיתוֹת בֵּית־דִּין, כָּל אֶחָד כְּפִי חֶטְאוֹ, לָזֹאת מַקְדִּימִים אֶת הַמִּשְׁנָה הַזּוֹ, וְנוֹתְנִים לוֹ עֵצָה: אִם תְּקַבֵּל עַל עַצְמְךָ בְּכָל יוֹם, בְּעֵת שֶׁאַתָּה אוֹמֵר סֵדֶר נְפִילַת אַפַּיִם ד׳ מִיתוֹת בֵּית־דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וְחֶנֶק, וְתִהְיֶה מַחֲשַׁבְתְּךָ דְּבוּקָה בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עַל־יְדֵי־זֶה גַּם אַתָּה תּוּכַל לִהְיוֹת צַדִּיק, וְתִירַשׁ אֶת הָאָרֶץ הַגַּשְׁמִית, וְתַמְשִׁיךְ לְכָאן הֶאָרַת עוֹלָם הַבָּא, וְזֶה יַמְשִׁיךְ עָלֶיךָ אוֹר וְזִיו וְחִיּוּת וּדְבֵקוּת עֶלְיוֹנָה עַד מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

פֶּרֶק ה׳

א **בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם**: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בַּעֲשָׂרָה לְבוּשִׁים, שֶׁהֵם עֶשֶׂר סְפִירוֹת, כְּדֵי שֶׁכָּל אֶחָד יִזְכֶּה לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, כִּי אִם לֹא הָיוּ הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, הָעֲשָׂרָה לְבוּשִׁים, לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר, וְכָךְ כְּשֶׁנִּצְטַמְצֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ, כִּבְיָכוֹל, בְּמִדּוֹת שֶׁהֵן הַסְּפִירוֹת, אֲזַי כָּל אֶחָד יָכוֹל לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר כְּפִי שֶׁמֵּכִין אֶת עַצְמוֹ בְּאֵיזוֹ מִדָּה שֶׁהִיא, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵרֹב רַחֲמָנוּתוֹ בָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק א׳, סִימָן סד), וְלָכֵן גַּם הָעֲשָׂרָה לְבוּשִׁים, שֶׁהֵם הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, הֵם חֶסֶד גָּדוֹל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְזֶה מַה שֶּׁשָּׁאַל: **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת**, הַיְנוּ לָמָּה הָיוּ צְרִיכִים אֶת הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, עֲשָׂרָה לְבוּשִׁים, הָיָה מַסְפִּיק מַאֲמָר אֶחָד, שֶׁהוּא הַכֶּתֶר, שֶׁהוּא בְּרֵאשִׁית מַאֲמָר סָתוּם, וְאָז כָּל אֶחָד הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת שָׁמָּה? וְעַל זֶה מֵשִׁיב: **אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת**; הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְרַחֵם עַל הָרְשָׁעִים, וְרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָתָם וְלֹא בְּמִיתָתָם, וְלָכֵן הִלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ בַּעֲשָׂרָה לְבוּשִׁים,

לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו,

שבעונם מאבדים את נפשם כאילו מאבדים את העולם. כך מצאתי. ולי נראה שמאבדין את העולם ממש. שמכריעים את כל העולם כולו לכף חובה. ונמצא העולם אבד בשבילם: שנברא בעשרה מאמרות. ואינו דומה המאבד מלאכה שהיא נעשית ביום אחד למלאכה שהיא נעשית בהרבה ימים:

כְּדֵי לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים, הַיְנוּ לְהִפָּרַע הוּא לְשׁוֹן הִתְגַּלּוּת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סד): פַּרְעֹה לְשׁוֹן הִתְגַּלּוּת; הַיְנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מְחַכֶּה לָרְשָׁעִים שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְאִם הָיָה הָעוֹלָם נִבְרָא רַק בְּמַאֲמָר אֶחָד, תֵּכֶף-וּמִיָּד כְּשֶׁהָיוּ עוֹבְרִים עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, הָיוּ מְקַבְּלִים אֶת הָעֹנֶשׁ, אֲבָל כָּךְ כְּשֶׁיֵּשׁ עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, שֶׁהֵם עֲשָׂרָה לְבוּשִׁים, הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מְחַכֶּה לָהֶם עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה לָהֶם, שֶׁזֶּה לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִים אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, הַיְנוּ שֶׁהוּא מְחַכֶּה עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה אֲלֵיהֶם, וְאָז יַחְזְרוּ לְמוּטָב, תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה. וּלְהֵפֶךְ וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, הַצַּדִּיקִים מְקַבְּלִין שָׂכָר תֵּכֶף-וּמִיָּד, כִּי הֵם מַכִּירִין אֶת הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, אֲפִלּוּ שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בַּעֲשָׂרָה לְבוּשִׁין, וְהֵם כְּבָר מַשִּׂיגִין אוֹתוֹ, וְכַמּוּבָא בַּזֹּהַר (בְּהַעֲלֹתְךָ קנב.): 'תָּא חֲזֵי אִית לְבוּשָׁא דְּאִתְחֲזֵי לְכֹלָּא וְאִינוּן טִפְּשִׁין כַּד חָמָאן לְבַר נָשׁ בִּלְבוּשָׁא דְּאִתְחֲזֵי לוֹן שַׁפִּירָא לָא מִסְתַּכְּלִין יַתִּיר. חֲשִׁיבוּ דְּהַהוּא לְבוּשָׁא גּוּפָא, חֲשִׁיבוּתָא דְּגוּפָא נִשְׁמָתָא. כְּהַאי גַּוְנָא אוֹרַיְתָא אִית לָהּ גּוּפָא, וְאִינוּן פִּקּוּדֵי אוֹרַיְתָא דְּאִקְרוּן גּוּפֵי תּוֹרָה, הַאי גּוּפָא מִתְלַבְּשָׁא בִּלְבוּשִׁין דְּאִינוּן סִפּוּרִין דְּהַאי עָלְמָא. טִפְּשִׁין דְּעָלְמָא לָא מִסְתַּכְּלֵי, אֶלָּא בְּהַהוּא לְבוּשָׁא דְּאִיהוּ סִפּוּר דְּאוֹרַיְתָא, וְלָא יַדְעֵי יַתִּיר וְלָא מִסְתַּכְּלֵי בַּמֶּה דְּאִיהוּ תְּחוֹת הַהוּא לְבוּשָׁא. אִינוּן דְּיָדְעִין יַתִּיר לָא מִסְתַּכְּלָן בִּלְבוּשָׁא, אֶלָּא בְּגוּפָא דְּאִיהוּ תְּחוֹת הַהוּא לְבוּשָׁא. חַכִּימִין עַבְדֵי דְּמַלְכָּא עִלָּאָה אִינוּן דְּקָיְמוּ בְּטוּרָא דְּסִינַי לָא מִסְתַּכְּלֵי אֶלָּא בְּנִשְׁמְתָא דְּאִיהִי עִקָּרָא דְּכֹלָּא אוֹרַיְתָא מַמָּשׁ, וּלְזִמְנָא דְּאָתֵי זְמִינִין לְאִסְתַּכְּלָא בְּנִשְׁמְתָא דְּנִשְׁמְתָא דְּאוֹרַיְתָא'; וְזֶה וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת; אַף שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ מְלֻבֶּשֶׁת בַּעֲשָׂרָה לְבוּשִׁין, הֵם הַצַּדִּיקִים, כְּבָר מְגַלִּים מַה שֶּׁתַּחַת הַלְּבוּשׁ, שֶׁהַכֹּל אוֹר הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלָכֵן מְקַבְּלִים שָׂכָר טוֹב, כִּי הֵם מְקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם, כִּי הֵם מַמְשִׁיכִין אֶת הָאוֹר הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא אֶל זֶה הָעוֹלָם, אַף שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בִּלְבוּשִׁין. וְכֵן מוֹצְאִין אֶת הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּכָל פְּרָט מִפְּרָטֵי הַבְּרִיאָה. וְעַל הָרְשָׁעִים הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מְרַחֵם וּמְחַכֶּה לָהֶם עַד שֶׁיִּפָּרַע וְיִתְגַּלֶּה לָהֶם מִכָּל הַלְּבוּשִׁים. וְאָז בְּוַדַּאי יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, כִּי עַכְשָׁו הֵם מְאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם, כִּי אֵינָם רוֹאִים רַק לְבוּשִׁים, אֲבָל כְּשֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, יִתְגַּלֶּה אֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּעַצְמוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ב עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ אִישׁ הָאֱלֹקִי ר' מֹשֶׁה קוֹרְדוֹבֵירוֹ ז"ל בְּסֵפֶר 'תֹּמֶר דְּבוֹרָה': הָאָדָם רָאוּי שֶׁיִּתְדַּמֶּה לְקוֹנוֹ, וְאָז יִהְיֶה בְּסוֹד הַצּוּרָה הָעֶלְיוֹנָה, צֶלֶם וּדְמוּת, שֶׁאִלּוּ יִדַּמֶּה בְּגוּפוֹ וְלֹא בִּפְעֻלּוֹת, הֲרֵי הוּא מַכְזִיב הַצּוּרָה, וְיֹאמְרוּ עָלָיו צוּרָה נָאָה וּמַעֲשִׂים כְּעוּרִים. שֶׁהֲרֵי עִקַּר הַצֶּלֶם וְהַדְּמוּת הָעֶלְיוֹן הֵן פְּעֻלּוֹתָיו, וּמַה יּוֹעִיל לוֹ הֱיוֹתוֹ כַּצּוּרָה הָעֶלְיוֹנָה, דְּמוּת תַּבְנִית אֵיבָרָיו, וּבִפְעֻלּוֹת לֹא יִתְדַּמֶּה לְקוֹנוֹ, לְפִיכָךְ רָאוּי שֶׁיִּתְדַּמֶּה אֶל פְּעֻלּוֹת הַכֶּתֶר, שֶׁהֵן י"ג מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים עֶלְיוֹנוֹת וְכוּ'; מַה הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם, כָּךְ הָאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת מַאֲרִיךְ אַף. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קנה), שֶׁלַּאֲרִיכוּת אַפַּיִם זוֹכִים

עַל־יְדֵי אֱמוּנָה, כִּי אִם אָדָם מַחְדִּיר בְּדַעְתּוֹ אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְיוֹדֵעַ שֶׁדָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, וְהוּא בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אָז יֵשׁ לוֹ אֲרִיכוּת אַפַּיִם, שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ אַף עַל כָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו, וְאֵינוֹ נִשְׁבָּר כְּלָל. וְזֶה רוֹאִים אֶת רַחֲמָנוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵיךְ שֶׁהִתְנַהֵג בַּאֲרִיכַת אַפַּיִם עִם כָּל הַדּוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ,

שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל. ג עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד

אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ מַכְעִיסִים אוֹתוֹ בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים וְהַמְתֹּעָבִים, אַף־עַל־פִּי־כֵן הֶאֱרִיךְ אַף עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל, וְנִשְׁטְפוּ מִן הָעוֹלָם. מִכָּל זֶה צָרִיךְ אָדָם לִלְמֹד מִדַּת אֲרִיכוּת אַפַּיִם וְסַבְלָנוּת, שֶׁאֲפִלּוּ הָרְשָׁעִים הָאֲרוּרִים, מְצִיקִים אוֹתוֹ בְּחֵרוּפִים וְגִדּוּפִין, רָאוּי לוֹ לְהַאֲמִין, שֶׁאֵין שׁוּם תְּנוּעָה, מִקְרֶה וּמַזָּל, אֶלָּא הַכֹּל בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, וְהַכֹּל בְּדִין שָׁמַיִם, כִּי אֵלּוּ הָרְשָׁעִים הַמְצַעֲרִים אוֹתוֹ, הֵם שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, כְּדֵי לְמָרֵק אֶת עֲווֹנוֹתָיו, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז״ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת נִאוּף, סִימָן כו): עַל־יְדֵי הוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה, בּוֹרֵא קְלִפּוֹת הַמִּתְלַבְּשִׁים בִּבְנֵי־אָדָם מִתְנַגְּדִים, וְחוֹלְקִים עָלָיו וְעוֹשִׂים לוֹ יִסּוּרִים. וְלָכֵן צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁכָּל מַה שֶּׁמְּדַבְּרִים עָלֶיךָ הַכֹּל אֱמֶת, כִּי אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ מַעֲשִׂים אֵלּוּ, חָשַׁבְתָּ מִמַּעֲשִׂים אֵלּוּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה לְנַקּוֹת אוֹתְךָ, וְלָכֵן הֵקִים עָלֶיךָ רְשָׁעִים אֲרוּרִים שֶׁיְּדַבְּרוּ עָלֶיךָ, וִיבַזּוּ וִיחָרְפוּ אוֹתְךָ, כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן לִבְּךָ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, וְתִזְכֹּר שֶׁבִּלְתִּי גְּזֵרַת הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא, אִי אֶפְשָׁר שֶׁשּׁוּם בְּרִיָּה תְּצַעֵר אוֹתְךָ אֲפִלּוּ צַעַר קָטָן, וְלָכֵן תְּקַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה וּבְשִׂמְחָה גְּדוֹלָה כָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלֶיךָ — חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין, עֶלְבּוֹנוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִמְחֹל לְךָ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל כָּל עֲווֹנוֹתֶיךָ. וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה בְּלֵב אֱמֶת, לֵב נָכוֹן, וְלֹא תַּטְעֶה אֶת עַצְמְךָ, כִּי לְמַעְלָה בַּשָּׁמַיִם מְאֹד מְאֹד חָשׁוּב אֱמֶת, כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת נה:): 'חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֱמֶת'; וְאָמַר רַבֵּנוּ ז״ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת בּוּשָׁה, סִימָן ז'): כְּשֶׁבּוּשָׁה בָּאָה עָלֶיךָ, אֵין זֶה אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁתַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל הָעֲווֹנוֹת שֶׁאַתָּה דָּשׁ בְּעָקֵב; וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ, וְלֹא הֶעֱנִישׁ אֶת אֵלּוּ שֶׁהָיוּ מַכְעִיסִים אוֹתוֹ, כָּךְ רְאֵה לִהְיוֹת סַבְלָן גָּדוֹל, וְאַל תֵּצֵא לָרִיב עִם אֵלּוּ שֶׁמְּבַזִּים אוֹתְךָ. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז״ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת בּוּשָׁה, סִימָן יא): כְּשֶׁבָּאָה עַל הָאָדָם אֵיזוֹ בּוּשָׁה יְצַפֶּה לִישׁוּעָה; כִּי בְּוַדַּאי תִּרְאֶה בִּזְכוּת הָעֶלְבּוֹנוֹת וְהַבִּזְיוֹנוֹת, הַחֵרוּפִין וְהַגִּדּוּפִין, יְשׁוּעָה גְּדוֹלָה מְאֹד. רַק תְּחַזֵּק אֶת עַצְמְךָ בְּמִדַּת אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְתַאֲרִיךְ אַפְּךָ עַל כָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלֶיךָ, וְאָז יִמְחֹל לְךָ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל כָּל עֲווֹנוֹתֶיךָ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ג **עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם:** צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁמִּנֹּחַ עַד אַבְרָהָם הָיוּ דּוֹרוֹת רְשָׁעִים שֶׁכָּפְרוּ בָּעִקָּר, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל שְׂכַר כְּנֶגֶד כֻּלָּם, כִּי אַבְרָהָם אָבִינוּ גִּלָּה וּפִרְסֵם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, וְלֹא הִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם בְּרִיָּה כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ ז״ל אֶת הַפָּסוּק (יְחֶזְקֵאל לג, כד): "אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם", שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָבַד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת אֶחָד, וְלֹא הִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם בְּרִיָּה וּמוֹנֵעַ שֶׁבָּעוֹלָם, וְזֶה מַה שֶּׁהֵבִיא אוֹתוֹ אֶל הַצְלָחָתוֹ, וְלָכֵן אַף שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם הָיוּ מַכְעִיסִין כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְכָפְרוּ בָּעִקָּר, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, עִם כָּל זֹאת אַבְרָהָם אָבִינוּ מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ לְגַלּוֹת וּלְפַרְסֵם לְכֻלָּם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהִנֵּה מְבֹאָר בַּשְּׁלָ״ה הַקָּדוֹשׁ (מַסֶּכֶת פְּסָחִים, דְּרוּשׁ שְׁלִישִׁי ו'): עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם, כִּי אֵלּוּ הַדּוֹרוֹת — דּוֹר הַמַּבּוּל וְדוֹר הַפְּלָגָה סָרוּ מֵהַדֶּרֶךְ, וַיֹּאמְרוּ לֹא הוּא, חַס

אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם: ד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

ג להודיע כמה ארך אפים לפניו. אף אתה אל תתמה שהאריך לעובדי גילולים כל השנים הללו שהיו משעבדין בבניו. שיותר האריך לדורות שמאדם ועד נח ואחר כך נשטפו: וקבל שכר כולם. עשה מעשים טובים כנגד מה שהיה ראוי שיעשו כולם. לפיכך נטלו כולם בזכותו. וכמו שנטל עליו עול מצות בעולם הזה כנגד כולם כך קבל בעולם הבא שכר כנגד כולם. שכל אדם יש לו שני חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן. נתחייב נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם: ד עשרה נסיונות. א' אור כשדים שהשליכו נמרוד לכבשן האש. ב' לך לך מארצך. ג' ויהי רעב. ד' ותוקח האשה בית פרעה. ה' מלחמת המלכים. ו' מעמד בין הבתרים שהראהו שעבוד מלכיות. ז' המילה.

וְשָׁלוֹם, וְכָפְרוּ בָּעִקָּר. וְהֵתְחַל הַפִּרְסוּם מֵהָאָבוֹת, כִּי אַבְרָהָם אָבִינוּ הִכִּיר בּוֹרְאוֹ וּפִרְסֵם מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וּבַמִּדְרָשׁ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה לט, סִימָן א'): "וַיֹּאמֶר הֲוָיָ"ה אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ", אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מָשָׁל לְאֶחָד הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְרָאָה בִּירָה אַחַת דּוֹלֶקֶת' וְכוּ'; וּבֵאֲרוּ הַמְפָרְשִׁים זֶה הַמַּאֲמָר, אֵיךְ שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הָלַךְ מֵחֲקִירָה לַחֲקִירָה, וְנִגְלָה אֵלָיו הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְאָמַר לוֹ: אֲנִי הוּא בַּעַל הָעוֹלָם, וְיָדַע אַבְרָהָם וְהִשִּׂיג בֶּאֱמֶת מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְהֶאֱמִין בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְהִתְגַּלָּה לוֹ שֶׁהָעוֹלָם מְחֻדָּשׁ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הוּא בַּעַל הַבִּירָה, רָצָה לוֹמַר בַּעַל הָעוֹלָם מֵאַחַר שֶׁבְּרָאוֹ, וְהָעוֹלָם הוּא מְחֻדָּשׁ, וְכָל מְחֻדָּשׁ יֵשׁ לוֹ מְחַדֵּשׁ, וְהוּא מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וְהִנֵּה עַל־יְדֵי אַבְרָהָם אָבִינוּ נִתְפַּרְסֵם הָעִקָּר הַכּוֹלֵל, סוֹד מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְקָרָא בְּשֵׁם הֲוָיָ"ה אֵל עוֹלָם. וְיִצְחָק אָחַז בְּמִדַּת הַדִּין לְפַרְסֵם כִּי אִית דִּין וְאִית דַּיָּן, וְלֹא כִּקְצָת כּוֹפְרִים, אַף שֶׁמַּאֲמִינִים בִּמְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, כּוֹפְרִים וְאוֹמְרִים: הָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־הָאָדָם, יַעֲשׂוּ מַה שֶּׁיִּרְצוּ. וְיַעֲקֹב יוֹשֵׁב אֹהָלִים בְּאָהֳלֵי שֵׁם וָעֵבֶר, הוּא עִקַּר הַתּוֹרָה. הֲרֵי שְׁלֹשָׁה אָבוֹת פִּרְסְמוּ שְׁלֹשָׁה עִקָּרִים. וּכְמוֹ שֶׁהָעִקָּר שֶׁל מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כּוֹלֵל כָּל הָעִקָּרִים, כָּךְ אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁפִּרְסֵם מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כָּלַל כֻּלָּם: תּוֹרָה, שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה ט.): 'שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה' מַתְחִילִין מִן (בְּרֵאשִׁית יב, ה): "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן", וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא. וּבְעִנְיַן עִקַּר שָׂכָר וָעֹנֶשׁ, כְּבָר נִתְיָרֵא אַבְרָהָם אָבִינוּ, עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (בְּרֵאשִׁית טו, א): "אַל תִּירָא שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד". וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְעָמַד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָבִינוּ אַבְרָהָם הָיָה הָרִאשׁוֹן, שֶׁגִּלָּה וּפִרְסֵם אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם, וְכָל עַם יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא הָיָה רֹאשׁ לַמַּאֲמִינִים, וְלָכֵן לֹא רַק עָלָיו עָבְרוּ עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, אֶלָּא עַל כָּל אֶחָד שֶׁבָּא לְהִכָּנֵס אֶל הַקְּדֻשָּׁה מְנַסִּים אוֹתוֹ בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים בִּימֵי חַיָּיו, וְאִם זוֹכֶה לַעֲמֹד חָזָק בֶּאֱמוּנָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁשּׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יוּכַל לַהֲזִיז אוֹתוֹ, אָז אֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר אֶת מַעֲלָתוֹ בַּשָּׁמַיִם. וְזוֹ הָיְתָה מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁאַחַר כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת הַקָּשִׁים וּמָרִים שֶׁעָבְרוּ עָלָיו בְּאוּר כַּשְׂדִּים, שֶׁהִשְׁלִיכוֹ נִמְרוֹד לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר לוֹ "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ",

ח' וישלח אבימלך ויקח את שרה. ט' גרש האמה הזאת ואת בנה. י' העקדה: ה עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים. שנצולו מעשר מכות וכולם היו במצרים ולא בישראל: ועשרה על הים. אחד ויבקעו המים. שני שנעשה הים כמין אהל ונכנסו ישראל לתוכו דכתיב (חבקוק ג) נקבת

ה **עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל**

וְאַחַר־כָּךְ הָיָה רָעָב בָּאָרֶץ, וְהֻצְרַךְ לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם, וְלָקְחוּ אֶת אִשְׁתּוֹ שָׂרָה מִמֶּנּוּ אֶל בֵּית פַּרְעֹה, וְאַחַר־כָּךְ הָיָה צָרִיךְ לְהִלָּחֵם אֶת מִלְחֶמֶת הַמְּלָכִים, וְאַחַר־כָּךְ רָאָה אֶת שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בְּמַעֲמָד בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, וְאַחַר־כָּךְ צִוָּה אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִמּוֹל בְּגִיל צ"ט, וְאַחַר־כָּךְ לָקַח אֲבִימֶלֶךְ אֶת שָׂרָה, וְהִתְלוֹצְצוּ מִמֶּנּוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר, וְאָמְרוּ: מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה, וְשָׂרָה אָמְרָה לוֹ: גָּרֵשׁ אֶת הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ, וְאַחַר־כָּךְ כְּשֶׁנּוֹלַד בְּנוֹ יִצְחָק, פָּקַד עָלָיו הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַעֲקֹד אוֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ וּלְשָׁחֲטוֹ, אֲשֶׁר אֵלּוּ הֵם הָעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים שֶׁעָבְרוּ עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְאֵלֶּה הַנִּסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים שֶׁעוֹבְרִים עַל כָּל אֶחָד בְּכָל יְמֵי חַיָּיו, וְהָעִקָּר שֶׁיִּשָּׁאֵר חָזָק בֶּאֱמוּנָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת הַר"ן, סִימָן לב), אֲשֶׁר אֱמוּנָה הוּא עִנְיָן חָזָק מְאֹד, וְחַיָּיו חֲזָקִים מְאֹד עַל־יְדֵי אֱמוּנָה, כִּי כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ אֱמוּנָה, אֲפִלּוּ שֶׁבָּאִים עָלָיו יִסּוּרִים, אֲזַי יְנַחֵם עַצְמוֹ, שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְרַחֵם עָלָיו וְיֵיטִיב אַחֲרִיתוֹ, וְהַיִּסּוּרִים עָלָיו לְטוֹבָה וּלְכַפָּרָה, וּלְבַסּוֹף יֵיטִיב עִמּוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ — אוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה אוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל מְחַקֵּר שֶׁאֵין לוֹ אֱמוּנָה, כְּשֶׁבָּאָה עָלָיו צָרָה, אֵין לוֹ לְמִי לִפְנוֹת, וְאֵין לוֹ בַּמֶּה לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ וּלְנַחֵם אֶת עַצְמוֹ. וְלָכֵן זֶהוּ דָּבָר גָּדוֹל לְהִתְחַזֵּק בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, עָלָיו לִבְרֹחַ אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְאָז אִם אָדָם חָזָק בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ אֲפִלּוּ שֶׁמִּתְנַסֶּה בְּנִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, חִבָּתוֹ אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ גְּדוֹלָה מְאֹד. וְלָכֵן הִזְכִּיר הַתַּנָּא חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁעָבַר עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים וְעָמַד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ אֶת חִבָּתוֹ לְכָל הַדּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁגַּם הֵם יִתְחַזְּקוּ בְּכָל מִינֵי נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים שֶׁמְּנַסִּים אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! תִּצְטָרֵךְ אֶת זֶה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, כִּי אָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה מְּחַכֶּה עָלָיו, הָעִקָּר לְהַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אֱמוּנָתוֹ יִתְבָּרַךְ, לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ, אֲשֶׁר דָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא עַל־יְדֵי הַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן. וּכְכָל שֶׁאָדָם מַחְדִּיר בְּעַצְמוֹ אֱמוּנָה, כֵּן זוֹכֶה לִהְיוֹת חָזָק, וְלַעֲבֹר עַל הַכֹּל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (פְּסָחִים קטז:) 'בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יג, ח): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה הֲוָיָ"ה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם"'; נִמְצָא, שֶׁמָּה שֶׁקָּרָה אָז עִם עַם יִשְׂרָאֵל עֲשָׂרָה נִסִּים בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה נִסִּים עַל הַיָּם, זֶה קוֹרֶה עִם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם וָיוֹם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה נִסִּים עִם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אֵינוֹ תּוֹפֵס אֲפִלּוּ אֶת הַנִּסִּים שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (נִדָּה לא.): 'אֲפִלּוּ בַּעַל הַנֵּס אֵינוֹ מַכִּיר בְּנִסּוֹ'; וְהִנֵּה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים גִּלּוּ לָנוּ (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים, פֶּרֶק קלו, סִימָן ז'): מֶה הָיוּ הַנִּסִּים הָאֵלּוּ: נִבְקְעוּ וְנַעֲשׂוּ כְּמִין כִּפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (חֲבַקּוּק ג, יד): "נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו"; נֶחֱלַק לִשְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יד, טז): "וּנְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבְקָעֵהוּ"; נַעֲשָׂה יַבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת טו, יט): "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה"; נַעֲשָׂה כְּמִין טִיט, שֶׁנֶּאֱמַר (חֲבַקּוּק ג, טו): "דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים"; נַעֲשָׂה פֵּרוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים עד, יג): "אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם"; נַעֲשָׂה סְלָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר

הַיָּם. ו עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל

(שָׁם): "שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל הַמָּיִם"; נַעֲשָׂה גְּזָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קלו, יג): "לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים"; נַעֲשָׂה עֲרֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת טו, ח): "וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם"; נַעֲשָׂה כְּמִין נֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם): "נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד", הוֹצִיא לָהֶם מַיִם מְתֻקִּים מִתּוֹךְ מְלוּחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים עח, טז): "וַיּוֹצִא נוֹזְלִים מִסָּלַע"; קָפָא הַמַּיִם מִשְּׁנֵי חֲלָקִים, וְנַעֲשָׂה כְּמִין בּוֹלוּס שֶׁל זְכוּכִית, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת טו, ח): "קָפְאוּ תְהֹמֹת". וְכָל אֵלּוּ הַנִּסִּים הָיוּ עַל הַיָּם, וּבְמִצְרַיִם הָיוּ הַנִּסִּים שֶׁקִּבְּלוּ פַּרְעֹה וְהַמִּצְרִים עֶשֶׂר מַכּוֹת מֻפְלָאוֹת, וְאִם תִּתְבּוֹנֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! מַה שֶּׁקּוֹרֶה עִמְּךָ בְּזֶה הָעוֹלָם, גַּם לְךָ יֶשְׁנָם אֵלּוּ הַנִּסִּים, שֶׁקָּם עָלֶיךָ מִי שֶׁקָּם וּמְקַבֵּל מַכּוֹת, עַד שֶׁהוּא עָסוּק עִם עַצְמוֹ, וְכֵן כָּל מַה שֶּׁקּוֹרֶה אִתְּךָ בְּעִנְיַן פַּרְנָסָה, הַכֹּל זֶה כִּקְרִיעַת יַם סוּף, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (פְּסָחִים קיח.): 'קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּקְרִיעַת יַם סוּף, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קלו, כה): "נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים"'; וּמִכָּל זֶה רָאוּי לְךָ לְהִתְחַזֵּק וְלֹא לִפֹּל בְּדַעְתְּךָ מִכָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלֶיךָ — בֵּין בְּגַשְׁמִיּוּת וּבֵין בְּרוּחָנִיּוּת, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַנְהִיג אֶת עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט, וְעוֹשֶׂה נִסִּים בְּכָל עֵת, וְאִם רַק תִּהְיֶה דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, אָז תִּרְאֶה אֶת גֹּדֶל הַנִּסִּים שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמְּךָ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ו עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַמִּצְרִים הָיוּ בַּעֲלֵי כְּשָׁפִים גְּדוֹלִים, וְהָיוּ שְׁקוּעִים בַּעֲשָׂרָה כִּתְרִין דִּמְסָאֲבוּתָא, וְאִלְמָלֵא הָיוּ מְקַבְּלִים אֶת הָעֶשֶׂר מַכּוֹת, אַף פַּעַם לֹא הָיוּ נִכְנָעִים, וְכֵן עַל הַיָּם קִבְּלוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת. וּמִכָּל זֶה תָּבִין וְתַשְׂכִּיל אֵיזוֹ טֻמְאָה וְזֻהֲמָא, וְאֵיזֶה כִּשּׁוּף הָיָה אֶצְלָם, שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁכְּבָר קִבְּלוּ פַּעַם אַחַת עֶשֶׂר מַכּוֹת בְּמִצְרַיִם, וְהֻצְרְכוּ לְהַנִּיחַ לְעַם יִשְׂרָאֵל לָצֵאת, עִם כָּל זֹאת גֹּדֶל הַטֻּמְאָה שֶׁהָיָה אֶצְלָם, רָצוּ אַחֲרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת יד, ט): "וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל הַיָּם" וְגוֹ', וְלָכֵן גַּם אָז הָיוּ צְרִיכִים לְקַבֵּל מֵחָדָשׁ עֶשֶׂר מַכּוֹת כְּדֵי לְהַכְנִיעָם, וְאַחַר־כָּךְ נִטְבְּעוּ בַּיָּם. וְהַטַּעַם שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הָעֶשֶׂר מַכּוֹת,

במטיו ראש פרזיו. ג' שנעשה קרקעית הים יבש בלא חומר וטיט דכתיב (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה. ד' שקרקעית הים שדרכו בו המצריים שהיו רודפים אחרי ישראל נתלחלח ונעשה חומר וטיט. דכתיב (חבקוק ג) חומר מים רבים. ה' שהמים הנקפאים בקרקע הים לא היו חתיכה אחת אלא חתיכות קטנות כעין לבנים ואבני הבנין מסודרים זה אצל זה כדכתיב (תהלים עד) אתה פוררת בעזך ים שנעשה כעין פרורים. ו' שנתקשו המים הנקפאים ונעשו קשים כסלעים. כדכתיב (שם) שברת ראשי תנינים על המים והמצריים נקראו תנינים. ז' שנגזר הים לי"ב גזרים כדי שיעברו כל שבט ושבט בדרך אחד לבדו והיינו דכתיב (שם קלו) לגוזר ים סוף לגזרים. ח' שקפאו המים כספיר ושוהם וזכוכית. כדי שיראו השבטים אלו את אלו. שעמוד האש היה מאיר להם. וזהו שנאמר (שם יח) חשכת מים עבי שחקים כלומר קבוץ המים היה כעבי שחקים כעצם השמים לטוהר. ט' שהיו יוצאים ממנו מים מתוקים שהיו שותים אותם. וזהו שנאמר נוזלים. י' שלאחר ששתו מהם מה שרצו. הנותרים מהם היו נקפאים ונעשים ערימות. דכתיב (שמות טו) נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים: ו עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרים. דל"ך עד"ש באח"ב: ועשרה על הים. הן כנגד עשר נפילות שבשירת ויושע. רמה בים. ירה בים. טבעו בים סוף. תהומות יכסיומו. ירדו במצולות. תרעץ אויב. תהרוס קמיך. יאכלמו כקש. כסמו ים. צללו כעופרת. הרי עשר נפילות. ותבלעמו ארץ אינו בחשבון הנפילות שזו היא טובתן שזכו לקבורה:

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ וַיּוֹשַׁע): עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם; מַכָּה רִאשׁוֹנָה הֵבִיא עֲלֵיהֶם דָּם, וְלָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם דָּם? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים מוֹנְעִין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת טְבִילָה, לְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם דָּם. מַכָּה שְׁנִיָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם צְפַרְדְּעִים, שֶׁהָיוּ נוֹפְלִים בְּמִשְׁאֲרוֹתָם וּבְחַדְרֵי מַשְׁכִּיּוֹתָם וּבְמִשְׁכָּבָם, וְהָיוּ מְקַרְקְרִין בִּפְנֵיהֶם, וְהָיְתָה מַכַּת צְפַרְדְּעִים קָשָׁה מִכֻּלָּן. וְלָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם צְפַרְדְּעִים? לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ צוּדוּ לָנוּ דָּגִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים מִן הַיָּם, וּלְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם צְפַרְדְּעִים. מַכָּה שְׁלִישִׁית הֵבִיא עֲלֵיהֶם כִּנִּים, וְהָיוּ הַכִּנִּים בְּרוּם אַמָּה עַל הָאָרֶץ, וּכְשֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים לוֹבְשִׁים בִּגְדֵיהֶם נְקִיִּים, מִיָּד נִתְמַלְּאוּ כִּנִּים, וְלָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם כִּנִּים? לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ וְטַאטְאוּ אֶת בָּתֵּינוּ וְאֶת חֲצֵרֵינוּ וְהַשְּׁוָקִים, לְכָךְ נֶהֶפְכָה עֲפַר הָאָרֶץ לְכִנִּים. מַכָּה רְבִיעִית הֵבִיא עֲלֵיהֶם: עָרֹב אֲרָיוֹת וּזְאֵבִים וְדֻבִּים וּנְמֵרִים, וְנִכְנָסִים בְּבָתֵּיהֶם, וְהַמִּצְרִים סוֹגְרִים דַּלְתוֹתֵיהֶם, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁלַח לָהֶם חַיָּה מִן הַיָּם וּשְׁמָהּ סִילוֹנִי, וְהָיְתָה נִכְנֶסֶת בַּחַלּוֹנוֹת וּפוֹתַחַת הַדְּלָתוֹת, וְהָיוּ הַחַיּוֹת נִכְנָסִין וְאוֹכְלוֹת הַמִּצְרִים, וּמִפְּנֵי מַה הֵבִיא עֲלֵיהֶם עָרֹב? לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ וְצוּדוּ לָנוּ חַיּוֹת מִן הַשָּׂדֶה, לְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם עָרֹב. מַכָּה חֲמִישִׁית הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם דֶּבֶר, וּמִפְּנֵי מַה הֵבִיא עֲלֵיהֶם דֶּבֶר? לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִין לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ וּרְעוּ לָנוּ בְּהֶמוֹתֵינוּ, לְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם דֶּבֶר, שֶׁמֵּתוּ כָּל בְּהֶמוֹתֵיהֶם. מַכָּה שִׁשִּׁית הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶן שְׁחִין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, וּמִפְּנֵי מַה הֵבִיא עֲלֵיהֶם שְׁחִין? לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ תַּקְּנוּ לָנוּ מֶרְחֲצָאוֹת לְעַדֵּן עַצְמֵנוּ, וּלְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם שְׁחִין, שֶׁהָיָה מְחַמֵּם אֶת בְּשָׂרָם. מַכָּה שְׁבִיעִית הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם בָּרָד עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה, מִפְּנֵי מַה? לְפִי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ חִרְשׁוּ וְזִרְעוּ אֶת שְׂדוֹתֵינוּ וְאַרְצֵנוּ, וּלְכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם בָּרָד, שֶׁשָּׁבַר אֶת הָאִילָנוֹת וְהַזְּרָעִים. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא מֹשֶׁה יָדָיו לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עָמַד הַבָּרָד בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת הָעִיר, וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל הֲוָיָ"ה, וַיַּחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד, וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אַרְצָה, אֶלָּא הֵטַל בֵּין שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ, וְנִלְחַם עִם אוֹתָן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, וְהִשְׁלִיכָם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְהוֹשֻׁעַ י, יא): "רַבִּים אֲשֶׁר מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב". וְהַנִּשְׁאָר יַמְטִיר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר (זְכַרְיָה יד, ג): "וְיָצָא הֲוָיָ"ה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב". מַכָּה שְׁמִינִית הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם אַרְבֶּה, שֶׁהָיוּ שִׁנָּיו כְּשִׁנֵּי אַרְיֵה, וּמַלְתְּעוֹת לָבִיא לוֹ. מִפְּנֵי מַה הֵבִיא עֲלֵיהֶם אַרְבֶּה? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַמִּצְרִים אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל: לְכוּ וְנִטְעוּ לָנוּ אִילָנוֹת וְשִׁמְרוּ פֵּרוֹתֵיהֶם, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם אַרְבֶּה, וְאָכַל מַה שֶּׁנִּשְׁאַר מִן הַבָּרָד. מַכָּה תְּשִׁיעִית הֵבִיא עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חֹשֶׁךְ שֶׁל גֵּיהִנּוֹם, וּמִי שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב, לֹא יָכוֹל לַעֲמֹד, וּמִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד, לֹא הָיָה יָכוֹל לֵישֵׁב, מִפְּנֵי כֹּבֶד הַחֹשֶׁךְ. וּמִפְּנֵי מַה הֵבִיא עֲלֵיהֶם חֹשֶׁךְ? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ פּוֹשְׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל, וּבִקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַהֲמִיתָם בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ הַמִּצְרִים בְּמַפַּלְתָּם וְיִשְׂמְחוּ עֲלֵיהֶם, לְפִיכָךְ הֵבִיא עֲלֵיהֶם חֹשֶׁךְ. וּמַכָּה עֲשִׂירִית זוֹ מַכַּת בְּכוֹרוֹת, וְקֹדֶם שֶׁבָּאָה הַמַּכָּה, הָלַךְ מֹשֶׁה אֵצֶל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם וְאָמַר לָהֶם (שְׁמוֹת יא, ד): "כֹּה אָמַר הֲוָיָ"ה, כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם, וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". מִיָּד הָלְכוּ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם לַאֲבִיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: תֵּדְעוּ שֶׁכָּל הַמַּכּוֹת שֶׁאָמַר מֹשֶׁה — כֻּלָּם בָּאוּ, וְעַכְשָׁו אָמַר "וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", עָנוּ לָהֶם

אֲבִיהֶם: לְכוּ אֵצֶל פַּרְעֹה כִּי הוּא בְּכוֹר גַּם כֵּן, וְכֵן עָשׂוּ, וְאָמְרוּ לוֹ: "שַׁלַּח אֶת הָעָם הַזֶּה, וְאִם לֹא תְשַׁלְּחֵם יָמוּת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". אָמַר פַּרְעֹה לַעֲבָדָיו: "אֲנִי אָמַרְתִּי אוֹ נַפְשִׁי תֵּצֵא אוֹ נַפְשָׁם תֵּצֵא", וְאָמַר לַעֲבָדָיו: "הַכּוּם בְּכָל מִינֵי מַרְדּוּת". מִיָּד הָלְכוּ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם וְנָטְלוּ אִישׁ חַרְבּוֹ וְהָרְגוּ אֲבוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קלו, י): "לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם", וְעִם כָּל זֹאת בַּחֲצִי הַלַּיְלָה נֶהֱרַג כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרַיִם, לְכָךְ נֶאֱמַר (שְׁמוֹת טו, ז) "וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ"; וּמִכָּל זֶה יְכוֹלִים לִלְמֹד, אֵיךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשַׁלֵּם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וּבְוַדַּאי כָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהָרְגוּ וְרָצְחוּ וְעִנּוּ אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, יְשַׁלְּמוּ מְחִיר כָּבֵד עַל זֶה, וִיקֻיַּם (תְּהִלִּים צד, א): "אֵל נְקָמוֹת הֲוָיָ"ה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ תְּהִלִּים קמט) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים קמט, ז): "לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם", 'אֵיזוֹ הִיא נְקָמָה? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַה שֶּׁנָּקְמוּ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים עט, י): "נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ", וְלֹא נִקְמַת אָדָם, אֶלָּא "אֵל נְקָמוֹת הֲוָיָ"ה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ"', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

הַיָּם. ז עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר

ז עשרה נסיונות נסו אבותינו את הקב"ה במדבר. שנים בים. אחד בירידה שם שנאמר (שם יד) המבלי אין קברים במצרים. ואחד בעליה ויבואו מרתה וילונו. אחד ברפידים וירב העם עם משה. שנים במן לא תצאו ויצאו. איש אל יותר ממנו ויותירו. שנים בשליו. הראשון בשבתנו על סיר הבשר. בשליו השני

ז עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵלּוּ הַנִּסְיוֹנוֹת, שֶׁכִּבְיָכוֹל נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּמִּדְבָּר, כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל מְנַסֶּה אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְעַל כָּל אֶחָד עוֹבְרִים צָרוֹת וְיִסּוּרִים וּמְרִירוּת וּמַכְאוֹבִים, וְנִדְמֶה לוֹ כָּל פַּעַם, כְּאִלּוּ אָבַד מָנוֹס וְתִקְוָה מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן יֵשׁ לוֹ טְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁזֶּה בִּכְלַל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁמְּנַסִּים אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי בָּרֶגַע שֶׁיֵּשׁ לְאָדָם אֵילוּ טְעָנוֹת עָלָיו יִתְבָּרַךְ, וְנִדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ הוֹלְכִים עִמּוֹ בְּמִדַּת הַדִּין, זֶה בִּכְלַל נִסָּיוֹן, שֶׁמְּנַסִּים כִּבְיָכוֹל אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְזֶה מַה שֶּׁגּוֹרֵם לָאָדָם הַרְבֵּה צָרוֹת. כִּי אָדָם צָרִיךְ לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הָאֱמוּנָה הַקְּדוֹשָׁה, לֵידַע וּלְהִוָּדַע וּלְהוֹדִיעַ אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְכָל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו בֵּין בְּגַשְׁמִי וּבֵין בְּרוּחָנִי, הַכֹּל בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, וַאֲפִלּוּ שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים, שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין — לָמָּה אֵלּוּ הָרְשָׁעִים עוֹשִׂים חַיִל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ (תְּהִלִּים עג, יב): "הִנֵּה אֵלֶּה רְשָׁעִים וְשַׁלְוֵי עוֹלָם הִשְׂגּוּ חָיִל", עִם כָּל זֹאת כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל מְחַזֵּק אֶת עַצְמוֹ בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, לֵידַע שֶׁדָּבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, בּוֹ בָּרֶגַע מִתְגַּלֶּה אֵלָיו מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. וּצְרִיכִים לִהְיוֹת מְאֹד חֲזָקִים בֶּאֱמוּנָה הַקְּדוֹשָׁה, וְלֹא לְנַסּוֹת אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאַף שֶׁמַּגִּיעִים זְמַנִּים, שֶׁעוֹבְרִים עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד צָרוֹת וְיִסּוּרִים וּמַכְאוֹבִים, מְרִירוּת וְדִכָּאוֹן, עִם כָּל זֹאת אָסוּר לְנַסּוֹת אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֶלָּא יִהְיֶה שָׁגוּר עַל פִּיו פָּסוּק זֶה (דְּבָרִים לב, ד): "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ, כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא", מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה, הַכֹּל זֶה בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט. וְאִם תַּכְנִיס אֶת עַצְמְךָ בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, בּוֹ בָּרֶגַע יִמְתְּקוּ מִמְּךָ כָּל הַדִּינִים. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִתְחַזֵּק בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז, בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבְרִים עַל הָאָדָם נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים מֵרְשָׁעִים אֲרוּרִים הַמְּצִיקִים לוֹ, אָסוּר לִהְיוֹת בִּכְלַל אֵלּוּ שֶׁמְּנַסִּים אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁזֶּה הָיָה הַפְּגָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁנִּסּוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּנִסְיוֹנוֹת

והאספסוף אשר בקרבו. אחד בעגל. ואחד במתאוננים וכמרגלים. והוא עשירי שם נאמר וינסו אותי זה עשר

קָשִׁים וּמָרִים, וְלָכֵן סָבְלוּ סֵבֶל גָּדוֹל מְאֹד, אַף שֶׁהָיוּ בְּדוֹר דֵּעָה, וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִתְהַלֵּךְ בֵּינֵיהֶם, עִם כָּל זֹאת נִסּוּ אֶת הַשֵּׁם

יד) : וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ח עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר

יִתְבָּרַךְ, וְהִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתָיו, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן. וְדָבָר זֶה שַׁיָּךְ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כִּי מֹשֶׁה הוּא הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, הַמְגַלֶּה לָנוּ אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבְנֵי דוֹרוֹ צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּטֵלִים וּמְבֻטָּלִים אֵלָיו, וּלְהַאֲמִין בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות יד, לא): "וַיַּאֲמִינוּ בַּהֲוָיָ"ה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ", וְלָכֵן אַתָּה, אֲהוּבִי, בְּנִי! בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבְרִים עָלֶיךָ נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, שְׁתֹק, שְׁתֹק, וְאַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ אֲפִלּוּ בַּלֵּב, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא תּוֹצִיא מִפִּיךָ אֵיזֶה דִּבּוּר כְּלַפֵּי מַעְלָה, חַס וְשָׁלוֹם, וְאָז יָאִיר עָלֶיךָ מֶלֶךְ הַכָּבוֹד בְּעַצְמוֹ, וְתִזְכֶּה לַעֲבֹר עַל הַכֹּל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ח עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר גַּם עַכְשָׁו שַׁיָּךְ דָּבָר זֶה, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן יג), שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ נִמְצָא אֵצֶל כָּל אָדָם, שֶׁזֶּה בְּחִינַת הַמֹּחַ וְהַדַּעַת, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת לג.): ׳כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, כְּאִלּוּ נִבְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו׳; וְעִקַּר הַדַּעַת הוּא לְהַכִּיר אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ד, לה): "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ"; נִמְצָא, כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל מְקַדֵּשׁ אֶת דַּעְתּוֹ, וְחוֹשֵׁב רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, אֲזַי זוֹכֶה גַּם עַכְשָׁו, שֶׁעַל יָדוֹ נַעֲשִׂים עֲשָׂרָה נִסִּים הָאֵלּוּ:

א. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ: אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת, אִם הִיא בָּאָה אֶל צַדִּיק קָדוֹשׁ וְטָהוֹר, הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, זֶה יַעֲזֹר לָהּ שֶׁלֹּא תַּפִּיל, כִּי הַצַּדִּיק דָּבוּק תָּמִיד בּוֹ יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁבְּשָׂרוֹ נִקְרָא בְּשַׂר־הַקֹּדֶשׁ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן פג), שֶׁעַל־יְדֵי תִּקּוּן הַבְּרִית זוֹכֶה לְהַפְשִׁיט גּוּפוֹ הַמְצֹרָע שֶׁבָּא מֵהַנָּחָשׁ, וְנִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף קָדוֹשׁ מִגַּן־עֵדֶן, הַנִּקְרָא בָּשָׂר, בְּחִינַת (בְּרֵאשִׁית ב, כג): "בָּשָׂר מִבְּשָׂרִי"; וְלָכֵן סְגֻלָּה גְּדוֹלָה מְאֹד לְאִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת, שֶׁתָּבוֹא מִדֵּי פַּעַם אֶל הַצַּדִּיק, וְעַל־יְדֵי־זֶה לֹא תָּבוֹא לִידֵי הַפָּלָה, כִּי מֵרֹב קְדֻשָּׁתוֹ וְטָהֳרָתוֹ, יוֹצֵא מִמֶּנּוּ רֵיחַ גַּן־עֵדֶן, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ב׳), כִּי עִקַּר הָרֵיחַ תָּלוּי בְּטָהֳרָה, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סוֹטָה מח.): ׳מִשֶּׁבָּטְלָה הַטָּהֳרָה בָּטַל הָרֵיחַ׳, שֶׁאָמַר רַבָּה לַאֲבִיו רַב הוּנָא (שָׁם מט.): ׳מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְּחִינוּנִיתָא, אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, טָהֳרָה יֵשׁ בְּךָ׳.

ב. וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם: כִּי מִי שֶׁזּוֹכֶה לִקְדֻשַּׁת וְטָהֳרַת הַמֹּחַ, וְהוּא דָּבוּק תָּמִיד בּוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא לֹא יָבוֹא לִידֵי פְּגַם הַבְּרִית שֶׁנִּקְרָא סִרְחוֹן, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה ה׳, סִימָן ג׳): ׳"וּסְרֻחִים עַל עַרְשׂוֹתָם" — שֶׁהֵן מַסְרִיחִים מִטּוֹתֵיהֶם בַּעֲבֵרוֹת׳; וְכֵן אָמְרוּ (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה ט׳, סִימָן ז׳) עַל הַפָּסוּק (מְלָכִים־ב׳ יח, יא): "וַיֶּגֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה", ׳כָּל זֹאת אֵרַע לָהֶם לַעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים — עַל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בִּזְנוּת אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁעָלָיו נֶחְתַּם גְּזַר דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (עָמוֹס ו, ד): "הַשֹּׁכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן, וּסְרֻחִים עַל עַרְשׂוֹתָם", שֶׁהָיוּ מַסְרִיחִים מִטּוֹתֵיהֶם בְּשִׁכְבַת זֶרַע שֶׁאֵינָהּ שֶׁלָּהֶם׳, עַיֵּן שָׁם. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן לו), שֶׁתִּקּוּן הַבְּרִית תָּלוּי בַּמֹּחַ וּבַדַּעַת שֶׁל הָאָדָם; וּמוּבָא בַּזֹּהַר (מִשְׁפָּטִים קי.): ׳סְלוּקָא דִּיסוֹדָא עַד אַבָּא וְאִמָּא׳ — שֶׁהֵם הַמֹּחִין, כְּשֶׁתִּקּוּן אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ כָּרָאוּי אֲזַי הַמֹּחִין שֶׁלּוֹ בִּשְׁלֵמוּת; נִמְצָא כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה לִשְׁלֵמוּת הַדַּעַת, שֶׁזֶּה בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, זוֹכֶה לְנֵס — שֶׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי פְּגַם הַבְּרִית.

פעמים ולא שמעו בקולי: ח ולא אירע קרי לכהן גדול. לפי שהיא טומאה היוצאה מגופו היה הדבר מגונה ומכוער יותר משאר טומאות: ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה. ואף על פי

הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבְּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי

ג. **וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבְּחַיִם:** כִּי הִנֵּה מוּבָא מֵהָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי שִׁמְשׁוֹן מֵאוֹסְטְרוֹפּוֹלִי זי״ע, שֶׁיֵּשׁ קְלִיפָּה הַנִּקְרֵאת זְבוּ״ב, שֶׁמְּמֻנָּה עַל פְּגַם הַבְּרִית. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן ה׳), שֶׁעַל־יְדֵי פְּגַם הַמַּאֲכָלִים, בָּאִים לִידֵי פְּגַם הַבְּרִית, טֻמְאַת הַמִּקְרֶה, רַחֲמָנָא לִישֵׁזְבָן. וְיָדוּעַ, אֲשֶׁר שֵׁם הַדַּעַת הוּא אהו״ה, הָעוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא טוֹ״ב, נִמְצָא, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת, שֶׁהוּא שְׁלֵמוּת בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, עַל־יְדֵי־זֶה הַקְּלִפָּה שֶׁל זְבוּ״ב לֹא יְכוֹלָה לְהַזִּיק לוֹ, כִּי הַבֵּית־מִטְבְּחַיִם, שֶׁזֶּה כְּלַל הַמַּאֲכָלִים — אֶצְלוֹ מְתֻקָּנִים, וְלָכֵן הוּא אַף פַּעַם לֹא יָבוֹא לִפְגַם הַבְּרִית.

ד. **וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים:** כִּי זֶה הַחִדּוּשׁ הֲכִי גָּדוֹל, שֶׁהַכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנַס לִפְנַי וְלִפְנִים, רָצוּ הַסִּטְרָא אַחֲרָא לְהַכְשִׁיל אוֹתוֹ, אֲבָל מֵרֹב הִתְכַּלְּלוּתוֹ שֶׁנִּכְלָל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, זָכָה לִשְׁלֵמוּת הַדַּעַת, וּבִפְרָט שֶׁהָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁשָּׁם הוּא בִּנְיַן הַדַּעַת, וְלָכֵן לֹא אֵרְעָה לוֹ טֻמְאַת הַמִּקְרֶה, כִּי מִי שֶׁזּוֹכֶה לִשְׁלֵמוּת הַדַּעַת, שֶׁהוּא לִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא לֹא יָבוֹא לִידֵי הַטֻּמְאָה הַזּוֹ אַף פַּעַם.

ה. **וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה:** לֵב שֶׁל כָּל אָדָם צָרִיךְ לִבְעֹר תָּמִיד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, בְּסוֹד (וַיִּקְרָא ו, ו): ״אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה״, וַאֲפִלּוּ שֶׁנִּמְצָא בְּגַשְׁמִיּוּת הֲבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה, צָרִיךְ לִרְאוֹת שֶׁשּׁוּם דָּבָר לֹא יִשְׁבֹּר אוֹתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז״ל (חַיֵּי־מוֹהֲרַ״ן, סִימָן תקפח) לְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, שֶׁהָיָה קוֹבֵל וּמִתְלוֹנֵן לְפָנָיו, שֶׁיֵּשׁ לוֹ צַעַר גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם מְיֻחָד לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי בֵּיתוֹ קָטָן וְצַר מְאֹד, וּבְכָל פַּעַם יוֹשְׁבִים שָׁם גּוֹיִם עֲרֵלִים, כִּי הָיָה לוֹ בֵּית מְזִיגָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה דַּעְתּוֹ מְבֻלְבֶּלֶת מְאֹד, כִּי הַגַּשְׁמִיּוּת שֶׁלָּהֶם מַטְרִידָה אוֹתוֹ מֵעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. עָנָה וְאָמַר לוֹ רַבֵּנוּ ז״ל: אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִכְנִיס אוֹתְךָ בְּמָקוֹם כָּזֶה, בְּוַדַּאי גַּם שָׁם אַתָּה יָכוֹל לִמְצֹא אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלַעֲבֹד אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְזֶה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה;** כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת, שֶׁזֶּה בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, בִּנְיַן בֵּית הַמֹּחִין שֶׁלּוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה הַגַּשְׁמִיּוּת וְהַחָמְרִיּוּת וְהָעַבְיוּת, לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת אֵשׁ הָאַהֲבָה וְהַהִתְלַהֲבוּת, שֶׁבּוֹעֶרֶת בּוֹ תָּמִיד אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ.

ו. **וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן:** כִּי יָדוּעַ אֲשֶׁר עָ׳שָׁ׳ן׳ — רָאשֵׁי תֵּבוֹת: עָ׳וֹלָם, שָׁ׳נָה, נֶ׳פֶשׁ, וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ה׳), אֲשֶׁר בַּר יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁמְּקַיֵּם מִצְוֹת, צָרִיךְ לְהַחֲיוֹת עַצְמוֹ כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁלֹּא יִרְצֶה שׁוּם שְׂכַר עוֹלָם הַבָּא, שֶׁזּוֹ הַשְּׁלֵמוּת, הַיְנוּ אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה, וְהַמִּצְוֹת הֵן קוֹמָה שְׁלֵמָה, הֵן קוֹמַת עוֹלָם, הֵן קוֹמַת שָׁנָה, הֵן קוֹמַת נֶפֶשׁ, כִּי עָ׳וֹלָם, שָׁ׳נָה, נֶ׳פֶשׁ, הֵן מְקַבְּלִים חִיּוּת מֵהַמִּצְוֹת. וְיָדוּעַ, אֲשֶׁר עַל כָּל אָדָם עוֹבְרִים בְּכָל יוֹם כָּל מִינֵי רוּחוֹת רָעוֹת, רַק רוֹצִים לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ, וּלְהַכְנִיס בּוֹ עַצְבוּת וְעַצְלוּת, וּלְנַצֵּחַ אוֹתוֹ, אֲבָל אִם יֵשׁ לְאָדָם דַּעַת וָשֵׂכֶל, שֶׁהוּא בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, הֵם לֹא יְכוֹלִים לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁהֵם לֹא יְכוֹלִים לְנַצֵּחַ אוֹתוֹ, כִּי הוּא עַקְשָׁן גָּדוֹל מְאֹד בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּלְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּשִׂמְחָה, וְזֶה

שהמזבח במקום מגולה היה: ולא נצחה הרוח את עמוד העשן. שלא יהא מתמר ועולה: ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. שאם היה נמלא בהם פסול קודם מנותן לא היה אפשר להקריב אחרים תחתם. שהעומר נקצר בלילה ולא היו מרדים לקצור. ושתי הלחם נאפים מערב יום טוב ואין

הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב

שֶׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן**; כִּי מֵאַחַר שֶׁזָּכָה לִשְׁלֵמוּת הַמֹּחִין, שֶׁהוּא בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא עוֹשֶׂה תָּמִיד אֶת הַמִּצְווֹת בְּשִׂמְחָה עֲצוּמָה, וּבָזֶה מְחַיֶּה אֶת ע׳וֹלָם, שָׁ׳נָה, נֶ׳פֶשׁ, שֶׁזֶּה עָ׳שָׁ׳ן׳, וְהָרוּחַ סְעָרָה שֶׁל הָעוֹלָם לֹא יְכוֹלָה לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ.

ז. וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים: עֹמֶר זֶה מִדָּה וְצִמְצוּם, שֶׁמֻּכְרָחִין בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד מִפֶּן יֶהֱרְסוּן, כִּי רִבּוּי הָאוֹר גּוֹרֵם אַחַר־כָּךְ חֹשֶׁךְ גָּדוֹל. וְלָכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת, שֶׁחָשׁוּב כְּאִלּוּ בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ נִבְנָה בְּיָמָיו, עַל־יְדֵי־זֶה לֹא יִהְיֶה פְּסוּל בָּעֹמֶר — בְּמִדַּת הַצִּמְצוּם, אַדְּרַבָּה, כִּי כְּכָל שֶׁאָדָם יוֹתֵר דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיוֹדֵעַ וָעֵד, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וּבְכָל תְּנוּעָה וּתְנוּעָה שָׁם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוּא לֹא יַהֲרֹס לַעֲלוֹת לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגָתוֹ, כִּי מוֹצֵא אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כְּשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיֵשׁ לוֹ מֹחַ מְיֻשָּׁב, אֲזַי זוֹכֶה לִרְאוֹת בְּתוֹךְ מַאֲכָלוֹ אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁזֶּה סוֹד לֶחֶם הַפָּנִים, שֶׁרוֹאֶה אֶת הַפְּנִימִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת שֶׁבְּתוֹךְ הַלֶּחֶם, בְּסוֹד (דְּבָרִים ח, ג): "כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי הֲוָיָ"ה יִחְיֶה הָאָדָם"; כִּי בְּתוֹךְ הַמַּאֲכָל וְהַלֶּחֶם יֵשׁ אֱלֹקוּת, וּכְשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם דַּעַת וָשֵׂכֶל, שֶׁהַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר, אָז רוֹאֶה אֶת הַפְּנִימִיּוּת, שֶׁזֶּה סוֹד שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים.

ח. עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת בְּהַשָּׂגוֹת אֱלֹקוּת, כְּאִלּוּ נִבְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, וְאָז אַף אֶחָד אֵינוֹ דּוֹחֲפוֹ, וְאַף אֶחָד אֵינוֹ מַפְרִיעַ לוֹ, וַאֲפִלּוּ שֶׁיֵּשׁ הֲמוֹן אֲנָשִׁים, וְעוֹמְדִים צְפוּפִים, עִם כָּל זֹאת כְּשֶׁיֵּשׁ דַּעַת הָאֱמֶת, אֲשֶׁר בְּכָל תְּנוּעָה וּתְנוּעָה שָׁם אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָז מִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים — יֵשׁ מָקוֹם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כִּי הָעִקָּר שֶׁצְּרִיכִים לְהַחְדִּיר בְּעַצְמוֹ, שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְעַל־יְדֵי־זֶה אֲפִלּוּ שֶׁיִּהְיֶה בֵּין אֶלֶף אֲנָשִׁים, לֹא יַפְרִיעַ לוֹ, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן סא): כְּשֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֱמֶת, אֵינוֹ נִצְרָךְ אֶל הַבְּרִיּוֹת; יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בֵּין אַלְפֵי אֲנָשִׁים, וְיִהְיֶה נִדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ הוּא מִתְפַּלֵּל בְּיָחִיד, כִּי שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא מַפְרִיעַ לוֹ. וֶאֱמֶת זֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה י, י): "וַהֲוָיָ"ה אֱלֹקִים אֱמֶת", שֶׁזֶּה בְּעַצְמוֹ בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, בִּנְיַן בֵּית־הַמֹּחִין, שֶׁאָז לֹא חָסֵר לוֹ כְּלוּם, וְשׁוּם בֶּן אָדָם לֹא יָכוֹל לְהַפְרִיעַ לוֹ.

ט. וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם: מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת וָשֵׂכֶל, וְיוֹדֵעַ וָעֵד, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, זֶה עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, הוּא יָרֵא וְחָרֵד רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, שֶׁזֶּה יְרוּשָׁלַיִם — יִרְאָה שָׁלֵם. וְלָכֵן מִי שֶׁזּוֹכֶה לְהַגִּיעַ לְדַרְגָּה זוֹ, לִהְיוֹת דָּבוּק תָּמִיד בּוֹ יִתְבָּרַךְ, לֹא יַזִּיק לוֹ שׁוּם נָחָשׁ וְעַקְרָב, שֶׁמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן פד), שֶׁנְּחָשִׁים וְעַקְרַבִּים הֵן מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת, שֶׁמְּבַלְבְּלוֹת אֶת הָאָדָם לְבִלְתִּי לִרְאוֹת אֶת הָאוֹר הַגָּנוּז הַמֵּאִיר בְּכָל יוֹם. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, כְּאִלּוּ נִבְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו. וְלָכֵן לֹא יַזִּיקוּ לוֹ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, שֶׁהֵן הַמַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת, מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאָה שָׁלֵם, שֶׁהוּא סוֹד יְרוּשָׁלַיִם, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן א׳): יְרוּשָׁלַיִם תֵּבַת יָרֵא שָׁלֵם.

בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם: ט עֲשָׂרָה

אפילו דוחה יום טוב. וכן לחם הפנים נאפה מערב שבת: צפופים. לשון צף על פני המים. מרוב הקהל היו נדחקים איש באחיו עד שהיו רגליהם נטולות מן הארץ ועומדים באויר: ומשתחוים רוחים. בשעת השתחויה נעשה להם נס ומשתחוים בריוח כל אחד רחוק מחברו ארבע אמות. כדי שלא ישמע את חברו כשהוא מתודה ומזכיר עונותיו: צר לי המקום שאלין בירושלים. גרסינן. לפי שהיה המקום מזמין להם פרנסתן. ולא הוצרך אחד מהם לצאת משם ולומר פרנסתי דחוקה ואיני יכול

י. וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם: מִי שֶׁזּוֹכֶה לְיִרְאָה שְׁלֵמָה, שֶׁזֶּה סוֹד יְרוּשָׁלַיִם — יְרֵא שָׁלֵם, וְהוּא דָּבוּק רַק בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲזַי יָכוֹל לִסְבֹּל אֶת כֻּלָּם, וְאַף אֶחָד אֵינוֹ מַפְרִיעַ לוֹ, כִּי לְהֶפֶךְ, מִי שֶׁהוּא בְּקַטְנוּת הַמֹּחִין וּבְצִמְצוּם הַדַּעַת, נִדְמֶה לוֹ בְּכָל פַּעַם, כְּאִלּוּ חֲבֵרוֹ מַזִּיק לוֹ, וְנוֹטֵל מִמֶּנּוּ מַשֶּׁהוּ, וּבֶאֱמֶת הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, כִּי הַמַּאֲמִין הָאֲמִתִּי, שֶׁמַּאֲמִין אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרֵךְ כְּלָל, וְדָבָר גָּדוֹל וְדָבָר קָטָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא בְּהַשְׁגָּחַת הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, עַל-יְדֵי-זֶה לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם, כִּי יֵשׁ מָקוֹם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ, וְזֶה יְסוֹד גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם צַר לִי הַמָּקוֹם מִפְּנֵי חֲבֵרִי, כִּי יֵשׁ מָקוֹם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, עַל-יְדֵי גֹּדֶל הַדְּבֵקוּת בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ט עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ אִישׁ הָאֱלֹקִי הַמַּהֲרַ"ל מִפְּרָאג, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ, גִּלָּה נִפְלָאוֹת (דֶּרֶךְ חַיִּים, פֶּרֶק ה'), אֲשֶׁר בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, מִצַּד שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה, הוּא יוֹתֵר בְּמַדְרֵגָה מִשְּׁאָר יְמֵי הַטֶּבַע, שֶׁאֵינָם כָּל-כָּךְ בְּמַדְרֵגָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִבְרָא בּוֹ דָּבָר, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ שַׁבָּת גָּמוּר הוּא, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה נִבְרָא בּוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יְמֵי חֹל גַּם-כֵּן, וּלְפִיכָךְ נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע וְאֵינָם טִבְעִיִּים, כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁכָּל אֵלּוּ דְּבָרִים אֵינָם טִבְעִיִּים, וְכָל זֶה כִּי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת, הוּא לְמַעְלָה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַטֶּבַע, כְּמוֹ שֶׁהַשַּׁבָּת מִצַּד קְדֻשָּׁתוֹ הוּא לְמַעְלָה מִן שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, וּלְפִיכָךְ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּלֹא בְּרִיאָה, כִּי עֲדַיִן לֹא נִכְנְסָה הַשַּׁבָּת, שֶׁהִיא שְׁבִיתָה גְּמוּרָה, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה נִבְרָא בּוֹ הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים, שֶׁהֲרֵי הוּא יוֹתֵר בְּמַדְרֵגָה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, וּלְפִיכָךְ נִבְרְאוּ בּוֹ אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם טִבְעִיִּים לְגַמְרֵי, וְהֵם קְרוֹבִים אֶל הַטֶּבַע, כִּי כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, הֵם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּמִצַּד שֶׁהֵם גַּשְׁמִיִּים, הֵם דְּבָרִים טִבְעִיִּים, וּמִצַּד שֶׁאֵינָם כְּמוֹ שְׁאָר דְּבָרִים טִבְעִיִּים, הֵם יוֹצְאִים מִן הַטֶּבַע, וְנֶאֱמַר עַל זֶה, שֶׁנִּבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת; כִּי כָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְדֻשָּׁה, רָאוּי לוֹ מִסְפַּר עֲשָׂרָה, וְאֵין קְדֻשָּׁה בִּפְחוּת מֵעֲשָׂרָה, וּלְפִיכָךְ שָׁנוּ בַּמִּשְׁנָה: עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַזְּמַן שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, יֵשׁ בּוֹ בְּחִינָה שֶׁל קְדֻשָּׁה, בַּמֶּה שֶׁהוּא יוֹצֵא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהֵם חֹל, וְלָכֵן נִבְרְאוּ בִּזְמַן זֶה עֲשָׂרָה דְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בְּכָל שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, מִצַּד שֶׁהָעוֹלָם דָּבֵק בַּמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁמּוֹרָה עַל זֶה מִסְפַּר עֲשָׂרָה, וְכָךְ נִבְרְאוּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים מִצַּד הַזְּמַן שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, כִּי מִצַּד שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, יֵשׁ בּוֹ קְדֻשָּׁה, וְכָל קְדֻשָּׁה שַׁיָּךְ אֵלָיו עֲשָׂרָה, עַיֵּן שָׁם. נִמְצָא, שֶׁבֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, הַיְנוּ בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל וּבֵין שַׁבָּת, אָז גַּם כֵּן יֵשׁ עֲשָׂרָה

דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: פִּי הָאָרֶץ, פִּי הַבְּאֵר, פִּי הָאָתוֹן, הַקֶּשֶׁת, וְהַמָּן, וְהַמַּטֶּה, וְהַשָּׁמִיר, הַכְּתָב, וְהַמִּכְתָּב, וְהַלּוּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף הַמַּזִּיקִין, וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף צְבָת בִּצְבָת

לדור בירושלים. ויש ספרים שכתוב בהן כשאלין. ועל העולים לרגל אמר. שלא היה אחד מהם אומר לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים מחמת דוחק המקום כמו צר לי המקום גשה לי ואשבה (ישעיה מט): ט בין השמשות. בערב שבת בראשית קודם שנשלמה הבריאה: פי הארץ. לבלוע קרח ועדתו: פי הבאר. באר של מרים שהיתה הולכת עם ישראל במדבר בכל המסעות. ויש אומרים שפתחה פיה ואמרה שירה שנאמר (במדבר כא) עלי באר ענו לה: פי האתון. בין השמשות נגזר עליה שתדבר עם בלעם: והקשת. לאות ברית שלא יהיה עוד מבול: המן. שירד לישראל ארבעים שנה במדבר: והמטה. שנעשה בו האותות ושל סנפרינון היה: והשמיר. כמין תולעת ברייתו כשעורה כשהיו מראים אותו על האבנים הרשומות בדיו הן נבקעות מאליהן. ובו פתחו אבני האפוד והחושן דכתיב בהו במלואותם: והכתב. צורת האותיות שהיו חקוקות בלוחות: והמכתב. שהיו נקראין מכל ארבע צדדים: והלוחות. של סנפרינון היו. ארכן ששה ורחבן ששה. ועביין שלשה. כאבן אחת שארכה ורחבה ועוביה שוין ונחלקה לשנים וגללים היו ואלובים מגלגל חמה: אף המזיקין. אלו השדים שלאחר שברא הקב״ה אדם וחוה היה מתעסק בבריאתן וכשברא רוחותיהן לא הספיק לברוא גופיהן עד שקדש היום ונשארו רוחות בלא גוף: ואילו של אברהם אבינו. נגזר עליו בין השמשות שיהיה נאחז בסבך בקרניו בשעת העקדה: אף צבת בצבת עשויה. תרגום מלקחים צבתא. הצבת אינה נעשית אלא בצבת אחרת והראשונה מי עשאה על כרחך מאליה נעשית בידי שמים ונבראת בין השמשות. וזה נדחה בגמרא בפרק מקום שנהגו (דף נד) ואמרו אפשר שהצבת הראשונה נעשית בדפוס שהתיכו הנחשת באש והציקוהו בתוך הדפוס ונעשית

מַאֲמָרוֹת, שֶׁבָּהֶם נִבְרְאוּ דְּבָרִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, וּמִשָּׁם מַמְשִׁיכִים הַצַּדִּיקִים נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים, לְמַעְלָה מִשִּׁדּוּד הַטֶּבַע, כִּי הֵם מְקַבְּלִים אֶת הַכֹּחַ שֶׁל בֵּין הַטֶּבַע וּבֵין הַשְׁגָּחָה, שֶׁזֶּה סוֹד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת — בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבֵין שַׁבָּת, וּמִשָּׁם הֵם מַמְשִׁיכִים אֶת כָּל הַכֹּחוֹת הָעֶלְיוֹנִים שֶׁלָּהֶם.

וְאֵלּוּ הֵן: הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, הַיְנוּ בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וְשַׁבָּת.

א. פִּי הָאָרֶץ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הָאָרֶץ אַף שֶׁהִיא גַּשְׁמִית וְחָמְרִית, עִם כָּל זֹאת גְּנוּזָה בָּהּ אֱלֹקוּת, וּבִשְׁבִיל זֶה נִקְרֵאת אֶרֶץ — לְשׁוֹן אָרוּץ, שֶׁרוֹצָה לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ. וְהַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלְטִים עַל הָאָרֶץ, כְּמוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאָמַר (בַּמִּדְבָּר טז, לב): "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ"; וְכֵן מוֹצְאִים אֵצֶל הַרְבֵּה צַדִּיקִים, שֶׁעֶצֶם הָאָרֶץ הַגַּשְׁמִית וְהַחָמְרִית עָשְׂתָה לָהֶם טוֹבָה, אוֹ שֶׁנִּפְתַּח לָהֶם מַעְיָן לִטְבִילָה, כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי״ע וּלְרַבֵּנוּ זַ״ל, וְכֵן נִתְגַּלָּה לָאֲרִיזַ״ל אֵיזֶה צַדִּיק אוֹ תַּנָּא אוֹ אָמוֹרָא טָמוּן וְגָנוּז בְּמָקוֹם זֶה, כִּי גַּם הָאָרֶץ יֵשׁ לָהּ פֶּה, וּמְשַׁבַּחַת אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

ב. וּפִי הַבְּאֵר: כָּל אֶבֶן יֵשׁ לָהּ אֶת הַסְּגֻלָּה שֶׁלָּהּ, כִּי גַּם בְּדוֹמֵם יֵשׁ אֱלֹקוּת, וְהַצַּדִּיקִים מְגַלִּים מֵהַדּוֹמֵם אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּה סוֹד הַבְּאֵר שֶׁהוֹצִיאָה מַיִם, וְהַכֹּל בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְזֶה (תְּהִלִּים קיד, ה): "הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם", שֶׁהָפַךְ אֶת הָאֶבֶן שֶׁהוּא צוּר, וְעָשָׂה מִזֶּה בְּאֵר שֶׁמּוֹצִיאָה מַיִם.

ג. וּפִי הָאָתוֹן: כָּל חַיָּה יֵשׁ לָהּ הַתַּפְקִיד שֶׁלָּהּ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְהַצַּדִּיקִים מוֹצְאִים אֶת הַחִיּוּת אֱלֹקוּת וְאֶת הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶן, כִּי הֵם יוֹדְעִים, אֲשֶׁר כָּל חַיָּה נִבְרְאָה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּת מְסֻיֶּמֶת בְּזֶה הָעוֹלָם, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה י', סִימָן ז'): אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן, שֶׁהֵן יְתֵרִים בָּעוֹלָם, כְּגוֹן: זְבוּבִין, וּפַרְעוֹשִׁין, וְיַתּוּשִׁין, אַף הֵן בִּכְלַל בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם הֵן, וּבַכֹּל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי נָחָשׁ, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי יַתּוּשׁ, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי צְפַרְדֵּעַ, רַבִּי תַּנְחוּמָא אָמַר לָהּ בְּשֵׁם רַבִּי מְנַחֲמָה, רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ, רַבִּי אָחָא הֲוָה מִשְׁתָּעֵי הָדֵין עוּבְדָא, חַד בַּר נָשׁ הֲוָה קָאֵם עַל כֵּיף נַהֲרָא, חָמָא חַד עוּרְדְּעָן טְעִינָה חֲדָא עַקְרָב וּמְגִיזָה יָתֵיהּ נַהֲרָא, וְכֵיוָן דְּעַבְדַּת שְׁלִיחוּתֵיהּ אַחֲזַרְתָּא לְאַתְרֵהּ.

ד. וְהַקֶּשֶׁת: נִבְרְאָה כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאָדָם בִּתְשׁוּבָה, כִּי כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ט, יג): "אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן, וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ, וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן", וְזֶה הָאוֹת וְהַסִּימָן, שֶׁלֹּא יָבוֹא מַבּוּל בָּעוֹלָם, וְאִם רוֹאִים אֶת הַקֶּשֶׁת, צְרִיכִים לִזְכֹּר שֶׁהַדּוֹר מְקֻלְקָל, וְהָיָה רָאוּי לָבוֹא מַבּוּל בָּעוֹלָם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִשְׁבַּע, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַבּוּל, אֲזַי אֵינוֹ מֵבִיא מַבּוּל, עִם כָּל זֹאת צְרִיכִים אָז לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה עַל עֲווֹנוֹתֵינוּ, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (מִדְרָשׁ תְּהִלִּים לו), שֶׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָצָה לִרְאוֹת אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, וְלֹא רָצָה לְהִתְגַּלּוֹת אֵלָיו, כִּי אָמַר לֵיהּ, אִלּוּ הָיָה צַדִּיק, לֹא הָיְתָה נִרְאֵית הַקֶּשֶׁת בְּיָמָיו, שֶׁכָּל יָמָיו שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי לֹא נִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת.

ה. וְהַמָּן: כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה לְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אָז בְּכָל יוֹם וָיוֹם יוֹרֵד עָלָיו שֶׁפַע שֶׁל פַּרְנָסָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת מָן, כְּמוֹ הַצַּדִּיקִים הַקְּדוֹשִׁים הַדְּבוּקִים בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְיוֹשְׁבִים בְּחַדְרָם, וְאַף אֶחָד אֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵהֶם, וְעוֹד מְזַלְזְלִים בָּהֶם, וְהֵם יוֹשְׁבִים וּמִתְדַּבְּקִים בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּמְיַחֲדִים יִחוּדִים קְדוֹשִׁים, וְהֵם דְּבֵקִים בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם שֶׁפַע פַּרְנָסָה בְּתוֹךְ בֵּיתָם בְּחַדְרָם שֶׁיּוֹשְׁבִים שָׁם, וְהֵם לֹא צְרִיכִים לָלֶכֶת נָע וָנָד.

ו. וְהַמַּטֶּה: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מָסַר אֶת הַבְּחִירָה לַצַּדִּיקִים, שֶׁזֶּה סוֹד (שְׁמוֹת יז, י): "וּמַטֵּה הָאֱלֹקִים בְּיָדִי", וְדָרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים עַל זֶה (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה כו, סִימָן ג'): "וּמַטֵּה הָאֱלֹקִים בְּיָדִי", כְּשֶׁעָשָׂה בּוֹ אַהֲרֹן נִסִּים נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ז, יב): "מַטֵּה אַהֲרֹן", וּבִזְמַן שֶׁעָשִׂיתִי אֲנִי בּוֹ נִסִּים — נִקְרָא עַל שְׁמִי, וּבִזְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה נִסִּים — נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַטֵּה הָאֱלֹקִים". וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנְחוּמָא בְּשַׁלַּח): "וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי", אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, בַּמַּטֶּה הַזֶּה הוֹצֵאתָ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וּבַמַּטֶּה הַזֶּה קָרַעְתָּ לָהֶם אֶת הַיָּם, וּבַמַּטֶּה הַזֶּה עָשִׂיתָ לָהֶם נִסִּים וּגְבוּרוֹת, וּבַמַּטֶּה הַזֶּה תַּעֲשֶׂה לָהֶם נִסִּים בַּשָּׁעָה הַזּוֹ. וְדָבָר זֶה שַׁיָּךְ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שֶׁהַצַּדִּיקִים יְכוֹלִים לַהֲפֹךְ אֶת מִדַּת הַדִּין, שֶׁהוּא שֵׁם אֱלֹקִים, אֶל מִדַּת הָרַחֲמִים שֶׁהוּא שֵׁם הֲוָיָ"ה, וְהַכֹּל עַל־יְדֵי הַמַּטֶּה, שֶׁהוּא הַבְּחִירָה.

ז. וְהַשָּׁמִיר: זוֹ הַתּוֹלַעַת, שֶׁגַּם מִמֶּנָּה יֵשׁ תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (מִדְרָשׁ תְּהִלִּים כב, ז) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים כב): "וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ", מָה הַתּוֹלַעַת הַזּוֹ אֵין לָהּ אֶלָּא פִּיהָ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם אֶלָּא תְּפִלַּת הַפֶּה. מַה תּוֹלַעַת מְעַקֶּרֶת אֶת הָאִילָן בְּפִיהָ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל מְעַקְּרִין בְּפִיהֶם וּבִתְפִלָּתָם גְּזֵרוֹת רָעוֹת, שֶׁמְּחַשְּׁבִין עֲלֵיהֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יְשַׁעְיָה מא, יד): "אַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב", וְאָמְרוּ (תְּהִלִּים כב, ז): "חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוּי עָם", מָה הַתּוֹלַעַת הַזּוֹ בְּזוּיָה בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כֵּן יִשְׂרָאֵל בְּזוּיִין בֵּין הָאֻמּוֹת, נִמְצָא, שֶׁהַשָּׁמִיר שֶׁהוּא הַתּוֹלַעַת, מִשָּׁם נִלְמֶדֶת

הגמת מיד: י גולם. לשון גולמי כלים שלא נגמרה מלאכתן. כך אדם שאינו נגמר בדעתו לא במדות ולא בחכמה קרוי גולם: אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה. שכן מצינו באלעזר ואיתמר שלא רצו

עֲשׂוּיָה: י שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגֹלֶם וְשִׁבְעָה בְּחָכָם.

מִדָּתָן וְכֹחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

ח. **וְהַכְּתָב:** הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁנִּמְסַר לַצַּדִּיקִים לְצַמְצֵם אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתוֹךְ הַכְּתָב, עַד שֶׁכָּל אֶחָד שֶׁרַק יִרְצֶה לְעַיֵּן בִּכְתָבֵיהֶם, גַּם־כֵּן יִתְעוֹרֵר בִּתְשׁוּקָה עֲצוּמָה אַחֲרָיו יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא נִכְלָל בּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

ט. **וְהַמִּכְתָּב:** שֶׁזֶּה כֹּחַ אֱלֹקִי שֶׁנִּמְסַר לַצַּדִּיקִים, שֶׁיִּהְיֶה כְּתָבָם נִשְׁאָר לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, וְהַשָּׂגָתָם שֶׁהִשִּׂיגוּ בְּזֶה הָעוֹלָם רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת, שֶׁיִּשָּׁאֵר בְּתוֹךְ הַמִּכְתָּב, וּכְעֵין שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קצב), שֶׁפָּנָיו, שִׂכְלוֹ וְנִשְׁמָתוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק נִמְצָאִים בְּתוֹךְ הַכְּתָב.

י. **וְהַלֻּחוֹת:** שֶׁבּוֹ כְּלוּלִים כָּל הַתַּרְיַ"ג מִצְוֹת, כִּי יֵשׁ תַּרְיַ"ג אוֹתִיּוֹת בִּשְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית כְּנֶגֶד תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יג, סִימָן טו): 'אַתְּ מוֹצֵא תַּרְיַ"ג אוֹתִיּוֹת יֵשׁ מִן אָנֹכִי עַד אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ, כְּנֶגֶד תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְז' יְתֵרוֹת, כְּנֶגֶד ז' יְמֵי בְּרֵאשִׁית, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה'.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף הַמַּזִּיקִין: כִּי אָדָם צָרִיךְ לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד עַל הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, כִּי מִכָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁמְּדַבְּרִים דִּבּוּרֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה, בּוֹרְאִים מַלְאָךְ קָדוֹשׁ, הָעוֹזֵר לָאָדָם בְּעֵת צָרָתוֹ, וּלְהֶפֶךְ כְּשֶׁמְּדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, בּוֹרֵא מַזִּיק וּמַשְׁחִית שֶׁנּוֹקֵם בּוֹ.

וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה: שֶׁזּוֹ הַמַּעֲלָה שֶׁל הָאָדָם הַהוֹלֵךְ אֶל קִבְרֵי צַדִּיקִים, שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן קט), שֶׁהַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים יוֹרְשִׁים אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁמְּקוֹם גְּנִיזָתָם הוּא קָדוֹשׁ בִּקְדֻשַּׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַמָּשׁ, וְרָאוּי לִהְיוֹת רָגִיל לֵילֵךְ שָׁם, כִּי הוּא תִּקּוּן הַבְּרִית.

וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: בְּכָל פַּעַם שֶׁמִּתְעוֹרְרִים דִּינִים, חַס וְשָׁלוֹם, עַל יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִזְכָּר בַּעֲקֵדַת יִצְחָק, שֶׁהָיָה מוּכָן וּמְזֻמָּן לְהִשָּׁחֵט בִּשְׁבִילוֹ יִתְבָּרֵךְ, לוּלֵי שֶׁהֵבִיא אַיִל בִּמְקוֹמוֹ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה: שֶׁזֶּה סוֹד הַבְּחִירָה, כִּי גַּם הַיֵּשׁ נִבְרָא מֵאַיִן, וְגַם הָאַיִן נִבְרָא, כִּי אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרֵךְ כְּלָל, וְהוּא הַמַּמְצִיא כָּל הַנִּמְצָאוֹת, הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן, שֶׁהֶאֱצִיל אֶת הַכֹּל. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים, כְּבָר נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, בִּשְׁבִיל טוֹבַת הַבְּרִיאָה, כִּי בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ, שֶׁזֶּה גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, הַיְנוּ שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל הֵם אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְלֻבָּשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת מְאִירָה רַק רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת, וּכְדֵי לְקַשֵּׁר בֵּין רוּחָנִיּוּת לְגַשְׁמִיּוּת, שֶׁזּוֹ עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, לָכֵן בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת הָאֵלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת דַּיְקָא, הַיְנוּ בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל לְבֵין שַׁבָּת, כִּי אָז רַק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָכוֹל לְהַבְחִין בֵּין אוֹר לְחשֶׁךְ, בֵּין שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה לְיוֹם הַשַּׁבָּת, וְהַצַּדִּיקִים שֶׁנִּכְלָלִים בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, מְקַבְּלִים אֶת כֹּחָם מִשָּׁם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

י שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגֹלֶם וְשִׁבְעָה בְּחָכָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁהַתַּנָּא בָּא וּמְלַמֵּד אוֹתְךָ דֶּרֶךְ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְיֵשׁ בָּהֶם שִׁבְעָה דְבָרִים, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַגִּיעַ אֲלֵיהֶם, שֶׁהִיא מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה מְאֹד, שֶׁבָּהֶם תְּלוּיָה הַשָּׂגַת הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה, אֲבָל יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין גֹּלֶם שֶׁהוּא גָּלְמִי, כְּלִי עֵץ, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל כְּלוּם, וְיֵשׁ חָכָם שֶׁכֵּן רוֹצֶה לְקַבֵּל, כִּי הַבְּחִירָה חָפְשִׁית לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל, אוֹ לִהְיוֹת

גֹּלֶם גָּלְמִי, כְּלִי עֵץ, שֶׁאוֹר הַתּוֹרָה וְאוֹר הַצַּדִּיקִים אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶצְלוֹ שׁוּם רֹשֶׁם, אוֹ לִהְיוֹת חָכָם, שֶׁמְּסַלֵּק אֶת חָכְמָתוֹ וְרוֹצֶה לְקַבֵּל, כִּי תַּכְלִית הַיְדִיעָה אֲשֶׁר שֶׁלֹּא נֵדַע, וּבָזֶה תְּלוּיָה כָּל הַחָכְמָה, כִּי כְּשֶׁאָדָם יוֹדֵעַ אֶת רִחוּקוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלוּם, תָּמִיד יִרְצֶה לְקַבֵּל עוֹד, וְלָכֵן נִקְרָא חָכָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן גֹּלֶם, שֶׁהוּא גָּלְמִי כְּלִי עֵץ, שֶׁלֹּא נִכְנָס בּוֹ שׁוּם דָּבָר.

חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה, וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגֹלֶם:

חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן: דֶּרֶךְ הֶחָכָם, שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ חָכָם יוֹתֵר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן הוּא אַף פַּעַם לֹא יְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, שֶׁזֶּה אָדָם שֶׁאַף פַּעַם לֹא יִדְחֹף אֶת עַצְמוֹ לְדַבֵּר בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי כה, ו): "אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ, וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אַל תַּעֲמֹד", "כִּי טוֹב אֲמָר לְךָ עֲלֵה הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב" וְגוֹ', וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן פ'), שֶׁאָדָם לֹא יִדְחֹף אֶת עַצְמוֹ לְהִתְנַשְּׂאוּת, אֶלָּא אִם יִקְרְאוּ אוֹתוֹ וְיָרוּצוּ אַחֲרָיו, וְלֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּעֻלּוֹת לְהִתְנַשְּׂאוּת. וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ; כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ חֲבֵרוֹ מְדַבֵּר, נוֹתֵן לוֹ לְהַמְשִׁיךְ לְדַבֵּר, וְאַף פַּעַם לֹא יִכָּנֵס בְּאֶמְצַע דִּבּוּרֵי חֲבֵרוֹ, אֲשֶׁר זֶה מוֹרֶה עַל חָכְמָתוֹ. וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב; כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ אֵיזֶה דָּבָר, הוּא אַף פַּעַם לֹא יָשִׁיב בּוֹ בַּמָּקוֹם, אֶלָּא יַחְשֹׁב הֵיטֵב לִפְנֵי שֶׁהוּא עוֹנֶה, כִּי צְרִיכִים לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד לִפְנֵי מִי מְדַבְּרִים וְאֵיךְ מְדַבְּרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא קִלְקוּל מִדְּבָרָיו. שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן; כְּשֶׁצָּרִיךְ לִשְׁאֹל מֵשֶׁהוּ מִזּוּלָתוֹ, הוּא תָּמִיד שׁוֹאֵל בְּעִנְיָן שֶׁהוּא צָרִיךְ,

לדבר בפני אביהן כשקצף עליהם משה והשיב אהרן: **ואינו נכנס לתוך דברי חבירו.** שלא יערבבנו דכתיב (במדבר יב) שמעו נא דברי. המתינו לי עד שאדבר קל וחומר להדיוט: **ואינו נבהל להשיב.** כדי שתהא תשובתו כהלכה וכן באליהוא הוא אומר (איוב לו) כתר לי זעיר ואחוך: **שואל כענין ומשיב כהלכה.** לדבר אחד הוא נמנה כאן. והכי פירושו התלמיד שואל כענין כלומר באותו ענין שהם עוסקים בו. ואז הרב משיב כהלכה. אבל אם ישאל התלמיד שלא כענין הוא מביא לרב שישיב שלא כהלכה על דרך שאמר רבי חייא לרב (שבת דף ג) כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי. וכן אתה מוצא באנשים אשר היו טמאים לנפש אדם שראו את משה עוסק בהלכות הפסח ושאלו לו אותו ענין: **ואומר על ראשון ראשון.** וכן מצינו בהקב"ה שאמר לו משה (שמות ג) מי אנכי כי אלך אל פרעה היא הראשונה. וכי אוציא את בני ישראל הרי שניה. והשיבו הקב"ה על הראשונה כי אהיה עמך. ועל השניה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים: **ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי.** אם פוסק דין מן הסברא מדעתו לא יאמר כך שמעתי מרבותי. ומצינו באנשי חרן כששאל מהם יעקב (בראשית כט) השלום לו אמרו לו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן. כלומר זה אנו יודעים ואם תשאל יותר הנה רחל בתו באה עם הצאן. והיא תגיד לך כי אנחנו לא ידענו יותר מזה: **ומודה על האמת.** ואף על פי שיכול להעמיד את דבריו על ידי טענות שבידו. וכן מצינו במשה (ויקרא י) כשסלקו אהרן ואמר לו אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות וישמע משה וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי: **וחלופיהן בגולם.** חלוף הדברים הללו שבחכם הם בגולם:

יא רעב של בצורת. הגשמים מועטים ומתוך כך השער מתיקר: רעב של מהומה. מפני הגייסות אין יכולים לאסוף התבואה: רעב של כליה. השמים כברזל והארץ כנחושה: שלא נמסרו לבית דין. שלא עשו

אֵינוֹ מוֹסִיף וְאֵינוֹ פּוֹחֵת, שֶׁזּוֹ דֶּרֶךְ יְשָׁרָה מְאֹד, לֹא לְהִכָּנֵס בְּשׁוּם טוֹעַן וְנִטְעָן עִם אַף אֶחָד. וְכָךְ הָיְתָה דַּרְכּוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ זַ"ל, שֶׁלֹּא הִתְחִיל לְדַבֵּר עִם אַף אֶחָד, רַק כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ — עָנָה, אֲבָל הוּא לֹא הִתְחִיל לְדַבֵּר עִם אַף אֶחָד. וְזוֹ דֶּרֶךְ טוֹבָה מְאֹד מְאֹד, שֶׁלֹּא לְהִכָּשֵׁל בְּדִבּוּרוֹ. עִם כָּל זֹאת

יא **שִׁבְעָה מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גוּפֵי עֲבֵרָה. מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן**

כְּשֶׁאָדָם צָרִיךְ לִשְׁאֹל מַשֶּׁהוּ, הוּא שׁוֹאֵל רַק לָעִנְיָן, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. **וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה**; וּכְשֶׁצָּרִיךְ לְהָשִׁיב לְמִישֶׁהוּ, הוּא מֵשִׁיב רַק הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הַיְנוּ שֶׁמִּתּוֹךְ דִּבּוּרוֹ תָּמִיד יוֹצֵא הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה. **וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן**; כְּשֶׁאֶחָד שׁוֹאֵל אוֹתוֹ בְּכַמָּה עִנְיָנִים, לְעוֹלָם יִהְיֶה מֵשִׁיב רַק עַל מַה שֶּׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ, כְּפִי סֵדֶר הַשְּׁאֵלוֹת, לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע, וְאָז יִהְיֶה מְקֻבָּל עַל הַבְּרִיּוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁאֵינָם שַׁיָּכִים לַאֲשֶׁר שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ, זֶה רַק יִגְרֹם שֶׁיְּזַלְזְלוּ בּוֹ. **וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר: לֹא שָׁמַעְתִּי**; שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר עַל דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע — לֹא שָׁמַעְתִּי, כִּי אֵין זֶה בִּזָּיוֹן כְּלָל, בִּזָּיוֹן גָּדוֹל יוֹתֵר, כְּשֶׁאָדָם אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל הוּא יוֹדֵעַ, אֲשֶׁר אָז רוֹאִים כִּי שׁוֹטֶה הוּא. **וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת**; כְּשֶׁמְּבָרְרִים לוֹ אֶת הָאֱמֶת, הוּא מוֹדֶה תֵּכֶף-וּמִיָּד עַל הָאֱמֶת, וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ כְּלָל, וְזֶה עִקַּר הַחָכְמָה. **וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגֹלֶם**; שֶׁהוּא בְּדִיּוּק הַהֵפֶךְ מֵהֶחָכָם, וְכָל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁקָּנָה לְעַצְמוֹ הֶחָכָם, רְחוֹקוֹת מֵהַגֹּלֶם, שֶׁהוּא כְּגָלְמֵי כְּלֵי עֵץ, שֶׁמְּדַבֵּר וּמְפַטְפֵּט כָּל הָעוֹלֶה עַל לִבּוֹ, וְחוֹשֵׁב שֶׁהַכֹּל הוּא יוֹדֵעַ, וּמַרְבֶּה לְדַבֵּר עִם כָּל אֶחָד בְּלִי שׁוּם חֶשְׁבּוֹן, וּמְדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, אֲשֶׁר זֶה מַרְאֶה חִסָּרוֹן בְּדַעְתּוֹ, שֶׁהוּא כְּגֹלֶם גָּלְמֵי, כְּלֵי עֵץ. וּכְבָר אָמַר הֶחָכָם: "הַמְעֵט דְּבָרֶיךָ וְיִמָּעֲטוּ שְׁגִיאוֹתֶיךָ". וְאָמַר: "כְּפִי שֶׁיִּמָּעֲטוּ דִּבְרֵי הָאָדָם — יִמָּעֲטוּ טָעֻיּוֹתָיו". וְכֵן אָמַר: "מוּם הַדִּבּוּר הַיִּתְרוֹן", וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יא **שִׁבְעָה מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גוּפֵי עֲבֵרָה**: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רוֹאִים בְּחוּשׁ, כִּי בְּנֵי-אָדָם עוֹבְרִים עֳנָשִׁים קָשִׁים וּמָרִים, וְשׁוֹאֲלִים עַל מָה וְלָמָּה בָּא עֲלֵיהֶם כָּל הָרַע הַזֶּה? וּבֶאֱמֶת כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (ברכות ה:) 'לָא חָשִׁיד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּעָבִיד דִּינָא בְּלָא דִּינָא'; וְלָכֵן עַל כָּל פֻּרְעָנוּת שֶׁעוֹבֶרֶת עַל בֶּן-אָדָם, הוּא צָרִיךְ לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו — עַל מָה וְלָמָּה בָּאָה לוֹ הָרָעָה הַזֹּאת. וְלָכֵן אוֹמְרִים לָנוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים: **שִׁבְעָה מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גוּפֵי עֲבֵרָה**; וְאִם אָנוּ נִזְהָר מֵהָעֲווֹנוֹת הָאֵלּוּ, עַל-יְדֵי-זֶה לֹא תָּבוֹא עָלֵינוּ שׁוּם פֻּרְעָנוּת. וְאַף שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ שַׁיָּכִים לִכְלָלִיּוּת הָעוֹלָם, עִם כָּל זֹאת זֶה שַׁיָּךְ גַּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מֵהַשֶּׁבַע עֲבֵרוֹת הַמְּצוּיוֹת מְאֹד מְאֹד אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֲשֶׁר בִּשְׁבִיל זֶה בָּאִים עָלָיו פֻּרְעָנִיּוֹת. כִּי זֹאת עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל מַה שֶּׁחֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ בִּכְלָלִיּוּת, זֶה שַׁיָּךְ גַּם בִּפְרָטִיּוּת, וְלָכֵן צָרִיךְ לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו הֵיטֵב, וְלִרְאוֹת אִם אֵין אֶצְלוֹ אַחַת מֵהַשֶּׁבַע עֲבֵרוֹת, שֶׁעֲלֵיהֶן בָּאִים הַשִּׁבְעָה מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת.

א. **מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין**: יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁנּוֹתְנִים מַעֲשֵׂר מֵהַתְּבוּאָה, וְיֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם נוֹתְנִים מַעֲשֵׂר מֵהַתְּבוּאָה, עַל זֶה בָּא הָעֹנֶשׁ: רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה, שֶׁנִּתְיַבֶּשֶׁת כָּל הַתְּבוּאָה, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רְעָבוֹן גָּדוֹל מְאֹד. וּמִקְצָתָן רְעֵבִים, אֵלּוּ שֶׁלֹּא נָתְנוּ מַעֲשֵׂר, הֵם סוֹבְלִים עֹנִי וּרְעָבוֹן גָּדוֹל. וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים, אֵלּוּ שֶׁנָּתְנוּ מַעֲשֵׂר, הֵם סוֹבְלִים עֹשֶׁר וָשֹׂבַע גָּדוֹל. וְלָכֵן כְּשֶׁרוֹאִים

כהן דין תורה: ועל פירות שביעית. שעושים בהן סחורה ואין נוהגין בהן קדושת שביעית: ענוי הדין. שיודעים להיכן הדין נוטה ומעכבין ואין פוסקין אותו:

מְעַשְּׂרִין, רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה, מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר, רָעָב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה. וְשֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת הַחַלָּה, רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה. דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין, וְעַל

אֲנָשִׁים שֶׁסּוֹבְלִים עֲנִיּוּת גְּדוֹלָה מְאֹד, בְּמֶכְרַח לִהְיוֹת — אוֹ שֶׁבַּגִּלְגּוּל הַקֹּדֶם לֹא נָתְנוּ צְדָקָה, וְעַכְשָׁו בָּאוּ שׁוּב לְתַקֵּן אֶת זֶה וְלִסְבֹּל סֵבֶל עֲנִיּוּת, אוֹ שֶׁעַכְשָׁו זִלְזְלוּ בַּעֲנִיִּים, וְלֹא נָתְנוּ מַעֲשֵׂר צְדָקָה לַעֲנִיִּים. וּצְרִיכִים לְהִזָּהֵר בִּדְבָרִים אֵלּוּ מְאֹד מְאֹד, כִּי אַף פַּעַם אָסוּר לְזַלְזֵל בְּעָנִי, וְכַמּוּבָא בַּזֹּהַר (וַיֵּרָא קד.): 'בְּשַׁעְתָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא רָחִים לֵיהּ לְבַר נַשׁ, מְשַׁדֵּר לֵיהּ דּוֹרוֹנָא. וּמַאן אִיהוּ? מִסְכְּנָא, בְּגִין דְּיִזְכֵּי בֵּיהּ. וְכֵיוָן דְּזָכֵי בֵּיהּ אִיהוּ אַמְשִׁיךְ עֲלֵיהּ חַד חוּטָא דְּחֶסֶד דְּאִתְמְשַׁךְ מִסְּטַר יְמִינָא'; וְלָכֵן צְרִיכִים תָּמִיד לְקַבֵּל פְּנֵי עָנִי בְּשִׂמְחָה, וְלָתֵת לוֹ אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ, אֲבָל אַף פַּעַם אָסוּר לְגָרֵשׁ עָנִי בְּבִזְיוֹנוֹת, כִּי עַל זֶה מְשַׁלְּמִים אַחַר־כָּךְ מְחִיר גָּבוֹהַּ מְאֹד — עֲנִיּוּת וְדַחֲקוּת, וְהוּא מֵהַצּוֹעֲקִים וְאֵינָם נַעֲנִים.

ב. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר: הֵן הָעֲנִיִּים וְהֵן הָעֲשִׁירִים הֶחְלִיטוּ שֶׁלֹּא נוֹתְנִים מַעֲשֵׂר צְדָקָה לְאַף אֶחָד, כְּמוֹ סְדוֹם וַעֲמוֹרָה, שֶׁהָיָה אָסוּר לָתֵת צְדָקָה, וּמָה הָיָה הָעֹנֶשׁ עַל זֶה? **רָעָב שֶׁל מְהוּמָה**, בָּאִים גּוֹיִים לִסְטִים, וּמִתְפַּשְּׁטִים עַל הָעִיר, וְלֹא יְכוֹלִים לֶאֱסֹף אֶת הַתְּבוּאָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה מְהוּמָה גְּדוֹלָה לְכֻלָּם — בֵּין לַעֲנִיִּים וּבֵין לַעֲשִׁירִים. וְכֵן וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה, שֶׁאֵין בִּכְלָל מַה לֶּאֱכֹל. וְכָל זֶה בָּא מִפְּנֵי שֶׁמְּזַלְזְלִים בַּעֲנִיִּים הַבָּאִים בַּעֲבוּר צְדָקָה. וּצְרִיכִים לְהִזָּהֵר בָּזֶה מְאֹד מְאֹד, הֵן הָעֲנִיִּים וְהֵן הָעֲשִׁירִים, כִּי כֻלָּם חַיָּבִים לָתֵת צְדָקָה, כִּי כְּשֶׁבָּא עָנִי לְפֶתַח בֵּיתְךָ לְבַקֵּשׁ צְדָקָה תְּקָרְבוֹ וּתְקַבְּלוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה לד, סִימָן ט): 'הֶעָנִי הַזֶּה עוֹמֵד עַל פִּתְחֲךָ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קט, לא): "כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן", אִם נָתַתָּ לוֹ, דַּע מִי שֶׁעוֹמֵד עַל יְמִינוֹ — נוֹתֵן לְךָ שְׂכָרְךָ, וְאִם לֹא נָתַתָּ לוֹ, דַּע מִי שֶׁעוֹמֵד עַל יְמִינוֹ — פּוֹרֵעַ מִמְּךָ, דִּכְתִיב (שָׁם): "לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ"'.

ג. וְשֶׁלֹּא לִטֹּל אֶת הַחַלָּה: אִם מְזַלְזְלִים בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת חַלָּה, הָעֹנֶשׁ עַל כָּךְ: **רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה**, אֲשֶׁר זֶהוּ עֹנֶשׁ קָשֶׁה מְאֹד, כִּלְיוֹן בָּנִים, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא אַחֲרֵי): "וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כִּלְיוֹן בָּנִים", כִּי לְהֶפֶךְ, כְּשֶׁאִשָּׁה נִזְהֶרֶת בְּמִצְוַת חַלָּה, אָז הוּא עֵת רָצוֹן גָּדוֹל בַּשָּׁמַיִם לְבַקֵּשׁ עַל יְלָדִים טוֹבִים, וּבִזְכוּת מִצְוַת חַלָּה זוֹכִים לְבָנִים, וְלָכֵן אִם מְזַלְזְלִים בָּזֶה, הָעֹנֶשׁ קָשֶׁה מְאֹד, שֶׁנַּעֲשֶׂה רַעֲבוֹן שֶׁל כְּלָיָה, שֶׁמֻּכְרַח לִרְאוֹת אֵיךְ שֶׁבָּנָיו מֵתִים, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קֹהֶלֶת רַבָּה, פָּרָשָׁה ב', סִימָן יד): "כִּי לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל עֲמָלִי" — זוֹ הַפְרָשַׁת חַלָּה.

ד. דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין, וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית: כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה וְהָאָדָם עוֹבֵר עַל זֶה, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, מֵת בְּמִיתַת דֶּבֶר, וְכֵן מִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית, שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר שְׁבִיעִית, וּמִתְחַמֵּק מִלְּקַיֵּם אֶת מִצְוַת שְׁבִיעִית, לְבַסּוֹף הוּא מֵת בְּמִיתַת דֶּבֶר, רַחֲמָנָא לִצְּלַן.

ה. חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין, וְעַל עִוּוּת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה: כָּל

עִוּוּת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה: חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ.

עוות הדין. לזכות את החייב ולחייב את הזכאי: ועל המורים בתורה שלא כהלכה. לאסור את המותר ולהתיר את האסור: שבועת שוא. לבטלה שלא לצורך: חלול השם. העובר עבירה בפרהסיא ביד רמה. אי נמי שבני אדם רואים ולומדים ממעשיו: ועל שמטת הארץ. שחורשים

הַמִּלְחָמוֹת וְהַצָּרוֹת שֶׁבָּאוֹת עַל הָעוֹלָם, הֵם רַק מֵחֲמַת הָ'רַע־בָּנִים' שֶׁקָּמִים עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּמְעַנִּים וּמְעַוְּתִים אֶת הַדִּין, וּמוֹרִים שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה, הֵם גּוֹרְמִים שֶׁחֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם, כִּי כָל אֵלּוּ הָרְשָׁעִים הָאֲרוּרִים גּוֹרְמִים אֶת כָּל הַצָּרוֹת, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שַׁבָּת קלט.): 'תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי בֶּן אֱלִישָׁע אוֹמֵר: אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו, צֵא וּבְדֹק בְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל פֻּרְעָנוּת שֶׁבָּאָה לָעוֹלָם, לֹא בָּאָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל'; וַאֲנַחְנוּ רוֹאִים וְעֵדִים, שֶׁבְּכָל דּוֹר קָמִים עַל עַם דַּל רַע־בָּנִים עַמֵּי הָאֲרָצוֹת גְּמוּרִים, שֶׁמְּעַנִּים וּמְעַוְּתִים אֶת הַדִּין, וּמוֹרִים נֶגֶד הַתּוֹרָה, וְכָל אֵלּוּ הֵם הָ'רַע־בָּנִים' מִטַּעַם הַמֶּמְשָׁלָה, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל סָבְלוּ מֵהֶם בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי הַגָּלוּת, וְאָמְרוּ בַּזֹּהַר (רַעְיָא מְהֵימְנָא כִּי תֵצֵא רפב:) עַל פָּסוּק (אֵיכָה א, ה): "הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ", 'רָאשֵׁי עֵרֶב־רַב דְּאִתְּמַר בְּהוֹן: "הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ"'; וְכֵן אָמְרוּ (תִּקּוּנֵי־זֹהַר, תִּקּוּן כא): 'בִּזְמְנָא דְּגָלוּתָא כָּל מְמָנָן דְּאֻמִּין דְּעַלְמָא וְעֵרֶב־רַב אִתְמַר בְּהוֹן "הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אוֹיְבֶיהָ שָׁלוּ", צָרֶיהָ וַדַּאי אִינוּן עֵרֶב־רַב, עֲלַיְיהוּ אִתְמַר (יְשַׁעְיָה א, כג): "שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד" וְגוֹ', אוֹי לָהֶם וְאוֹי לְנַפְשָׁם, שֶׁמִּשְׁתַּלְּטִים עַל עַם דָּל.

ו. **חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם:** אֵין עוֹד עֲבֵרָה כְּמוֹ שְׁבוּעַת שָׁוְא (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה ו', סִימָן ג'): 'אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, דְּבָרִים שֶׁאֵין הָאֵשׁ שׂוֹרְפָן שְׁבוּעַת שָׁוְא מְכַלְּתָן, דַּרְכָּהּ שֶׁל אֵשׁ לֶאֱכֹל עֵצִים, שֶׁמָּא אֲבָנִים? בְּרַם הָכָא וְכִלַּתּוּ אֶת עֵצָיו וְאֶת אֲבָנָיו'; וְכֵן עַל עֲוֹן חִלּוּל הַשֵּׁם בָּאָה חַיָּה רָעָה וְאוֹכֶלֶת אֶת הָאָדָם, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין לח:): 'חַיָּה רָעָה שׁוֹלֶטֶת בָּאָדָם, אֶלָּא אִם־כֵּן נִדְמֶה לוֹ כִּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים מט, יג): "נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ"'; כִּי כְּשֶׁאָדָם נִשְׁבַּע עַל שָׁוְא, וְכֵן כְּשֶׁגּוֹרֵם חִלּוּל הַשֵּׁם, שֶׁנִּתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם עַל יָדוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה גּוֹרֵם שֶׁחַיָּה רָעָה תָּבוֹא וְתִטְרֹף בְּנֵי אָדָם.

ז. **גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ:** אִם רוֹאִים בְּנֵי־אָדָם הוֹלְכִים נָע וָנָד בְּגָלוּת, סִימָן הוּא — אוֹ שֶׁנִּכְשְׁלוּ בִּכְפִירוּת וְאֶפִּיקוֹרְסוּת, וְנִכְנְסוּ בָּהֶם קֻשְׁיוֹת וּסְפֵקוֹת עָלָיו יִתְבָּרַךְ, אוֹ שֶׁנִּכְשְׁלוּ בִּפְגַם הַבְּרִית — גִּלּוּי עֲרָיוֹת, אוֹ שֶׁחֵרְפוּ וּבִזּוּ בְּנֵי־אָדָם, שֶׁהוּא בִּכְלַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, אוֹ שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרִים שְׁבִיעִית, אֶלָּא חוֹרְשִׁים וְזוֹרְעִים בִּשְׁבִיעִית. וְלָכֵן אִם נִגְזָר עַל הָאָדָם לֵילֵךְ נָע וָנָד, צָרִיךְ שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה עַל אֵלּוּ הָעֲבֵרוֹת, וְאָז לֹא יִצְטָרֵךְ לָלֶכֶת נָע וָנָד, כִּי תִּהְיֶה פַּרְנָסָתוֹ מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכָל אֵלּוּ הַשֶּׁבַע עֲבֵרוֹת שַׁיָּכוֹת אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְלָכֵן הוּא מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אֶת הַפֻּרְעָנִיּוֹת. וְעִקַּר הָעֵצָה לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וִיבַקֵּשׁ וְיִתְחַנֵּן עַל נַפְשׁוֹ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁיָּחוּס וִירַחֵם עָלָיו, שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לִידֵי עֳנָשִׁים קָשִׁים וּמָרִים וּפֻרְעָנִיּוֹת שֶׁעַכְשָׁו יֵשׁ בָּעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יב בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה: בָּרְבִיעִית, וּבַשְּׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית — מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. בַּשְּׁבִיעִית — מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית — מִפְּנֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה — מִפְּנֵי גֶּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַדֶּבֶר, שֶׁהִיא מִיתָה מְשֻׁנָּה שֶׁבָּאָה עַל בְּנֵי־אָדָם, וּמִתְרַבֶּה בָּעוֹלָם, זֶה מִפְּנֵי שֶׁמְּזַלְזְלִים בְּמִצְוַת שְׁבִיעִית וּבְמִצְוַת מַעַשְׂרוֹת, וְלֹא נוֹתְנִים לַעֲנִיִּים אֶת חֶלְקָם. וַחֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת, פֶּרֶק ט׳,

יב בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה. בָּרְבִיעִית, וּבַשְּׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית, מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גֶּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים: יג אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ, זוֹ מִדָּה בֵינוֹנִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוֹ מִדַּת סְדוֹם. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, עַם

יב מפני מעשר עני שבשלישית. שבמקום מעשר שני שמפרישים בשאר שנים של שמטה. בשלישית ובששית מפרישין מעשר עני: גזל מתנות עניים. לקט שכחה ופאה פרט ועוללות:

וזורעים בשביעית:

יג שלי שלי ושלך שלך. איני רוצה להנותך והנאתי שלא תהנה אותי: ויש אומרים זו מדת סדום. קרוב הדבר לבא לידי מדת סדום שמתוך שהוא רגיל בכך אפילו בדבר שחבירו נהנה

הֲלָכָה ב׳): ׳בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, וּמוֹצִיאִין מַעַשְׂרוֹתֵיהֶן כְּתִקּוּנָן — "תָּמִיד עֵינֵי הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה", וְאֵינָהּ נִזּוֹקָה כְּלוּם. וּבְשָׁעָה שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְאֵינָן מוֹצִיאִין מַעַשְׂרוֹתֵיהֶן כְּתִקּוּנָן — "הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד"׳. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת לב:): ׳בַּעֲוֹן בִּטּוּל תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, שָׁמַיִם נֶעֱצָרִין מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר, וְהַיֹּקֶר הֹוֶה, וְהַשָּׂכָר אָבֵד, וּבְנֵי־אָדָם רָצִין אַחַר פַּרְנָסָתָן וְאֵין מַגִּיעִין, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב כד, יט): "צִיָּה גַם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג שְׁאוֹל חָטָאוּ"׳; וְאָמְרוּ (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה מא, סִימָן א׳): ׳גָּדוֹל כֹּחָן שֶׁל מוֹצִיאֵי מַעַשְׂרוֹת, שֶׁהֵן הוֹפְכִין אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה׳; וְאָמְרוּ (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יב, סִימָן יא): ׳אַבְרָהָם הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית יד, כ): "וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל", וְהִקְנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְלָמָּה בֵּרְכוֹ שֶׁיִּקְנֶה לוֹ הָאֱלֹהִים שָׁמַיִם וָאָרֶץ לְזַרְעוֹתָיו, וּמַה שֵּׁם בְּנוֹ זֶה יִצְחָק, שֶׁנָּתַן מַעֲשֵׂר וְנִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם כו, יב): "וַיִּזְרַע יִצְחָק" וְגוֹ׳, מַהוּ "וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִיא מֵאָה שְׁעָרִים", מְלַמֵּד שֶׁמְּדָדָן לְעַשְּׂרָן, כִּי תֵּדַע וְכֵן הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם יַעַשְׂרוּ תְּבוּאָתָם — יְבָרְכֵם בְּעֹשֶׁר, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יד, כב): "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" וְגוֹ׳, עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר׳. רוֹאִים מִזֶּה, שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה, אִם אָדָם נִזְהָר בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וּבִשְׁבִיעִית, וּמְחַלֵּק לַעֲנִיִּים — אֲזַי מִתְבָּרֵךְ. וְלָכֵן צְרִיכִים מְאֹד מְאֹד לְהִזָּהֵר בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְלֹא לְהָקֵל בָּהֶם בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, כִּי הַמֵּקֵל בִּשְׁבִיעִית מְקִלִּים לוֹ חַיָּיו, וְאֵין לִסְמֹךְ עַל שׁוּם הֶתֵּר שֶׁבָּדוּ לָהֶם חֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יג אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם: הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ — זוֹ מִדָּה בֵּינוֹנִית, וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי — עַם הָאָרֶץ. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ — חָסִיד. שֶׁלִּי

והוא אינו חסר לא ירצה להנות את חבירו. וזו היתה מדת סדום שהיו מתכונים לכלות הרגל מביניהם אף על פי שהיתה הארץ רחבת ידים לפניהם ולא היו חסרים כלום: שלי שלך ושלך שלי עם הארץ. שנהנה ומהנה בשוה. וזהו ישובה של הארץ. אבל אינו יודע קרא דכתיב (משלי טו) ושונא מתנות יחיה. וזהו לשון עם הארץ האמור בכל מקום שרוצה בתקונה של הארץ אבל אין בו חכמה להבדיל בתקונין הראויין: שלי שלך ושלך שלך. מהנה את הבריות מנכסיו והוא אינו נהנה מאחרים: חסיד. שעושה לפנים משורת

הָאָרֶץ. שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ, חָסִיד. שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי,

שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי — רָשָׁע: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר הַתַּכְלִית בְּזֶה הָעוֹלָם הוּא רַק לִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְהִתְחַבֵּר תָּמִיד עִם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְלִמְסֹר נַפְשׁוֹ אֶחָד בִּשְׁבִיל הַשֵּׁנִי, כִּי בֶּאֱמֶת חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (אֵיכָה רַבָּה, פָּרָשָׁה ג', סִימָן לט): 'כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים אֵלּוּ לְאֵלּוּ, דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כו, לז): "וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו", אַל תֹּאמַר בְּאָחִיו, אֶלָּא בַּעֲווֹנוֹת אָחִיו, מִכָּאן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עֲרֵבִין אֵלּוּ לְאֵלּוּ'; וְאָמְרוּ (סוֹטָה לז:): 'אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, נִמְצָא לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא: עַרְבָא וְעַרְבָא דְּעַרְבָא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ'; וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: כָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל מ"ח בְּרִיתוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֲבָל לֹא נַעֲשָׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב עַל עֲרֵבוּת שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֶלָּא עַל חוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאָתָא רַבִּי לְמֵימַר לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן, שֶׁבָּא לִמְנוֹת אֶת בְּרִיתוֹת הָעֲרֵבוּת, יֵשׁ לוֹ לִמְנוֹת אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא לְכָל אֶחָד, וּבְכָל אֶחָד הָאֵלֶּה יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא, שֶׁכֻּלָּם נִתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה עַל חוֹבוֹתָם וְעַל עַרְבוּתָם. נִמְצָא כָּל אֶחָד מְקַבֵּל עָלָיו עֲרֵבוּת שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא בִּשְׁבִיל חוֹבוֹת שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכָל אֶחָד מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא הַלָּלוּ קִבֵּל עָלָיו בְּרִיתוֹת שִׁשִּׁים רִבּוֹא, בִּשְׁבִיל עֲרֵבוּת שֶׁנִּתְעָרְבוּ אֶחָיו עַל חַבְרֵיהֶם, וְזֶה קִבֵּל עָלָיו אַף עֲרֵבוּת שֶׁל עֲרֵבִים. נִמְצָא, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד עָרֵב בַּעֲבוּר חֲבֵרוֹ. וְזֶה מַה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא: אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם; יֵשׁ אַרְבָּעָה סוּגֵי בְּנֵי־אָדָם: הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ; הַמִּצְווֹת שֶׁאֲנִי עָשִׂיתִי — זֶה שֶׁלִּי, וְהָעֲבֵרוֹת שֶׁאַתָּה עָשִׂיתָ — זֶה שֶׁלְּךָ, כִּי אֵינוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת עָרֵב לַחֲבֵרוֹ — זוֹ מִדָּה בֵּינוֹנִית. כְּעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה, פֶּרֶק יח): 'מִדָּה בֵּינוֹנִית — לֹא חַם וְלֹא צוֹנֵן', וְהוּא דֻּגְמָא שֶׁאָדָם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְעָרֵב עִם חֲבֵרוֹ, אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ לִי — הַמִּצְווֹת — זֶה שֶׁלִּי, וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לְךָ — הָעֲבֵרוֹת — זֶה שֶׁלְּךָ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם; כִּי זוֹ רִשְׁעוּת גְּדוֹלָה מְאֹד, אִם הוּא אוֹמֵר כָּכָה, כִּי אֵינוֹ רוֹצֶה לָקַחַת עֲרֵבוּת עִם זוּלָתוֹ, כִּי הֲרֵי בְּהַר סִינַי קִבַּלְנוּ עֲרֵבוּת אֶחָד לַשֵּׁנִי. שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי — עַם הָאָרֶץ; הַיְנוּ הָעֲבֵרוֹת שֶׁלִּי זֶה עָלֶיךָ, וְהַמִּצְווֹת שֶׁלְּךָ הֵן שֶׁלִּי, זֶהוּ עַם הָאָרֶץ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהֲרֵי קִבַּלְנוּ עֲרֵבוּת אֶחָד לַשֵּׁנִי. שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ — חָסִיד; הַיְנוּ כָּל הַמִּצְווֹת שֶׁלִּי זֶה שֶׁלְּךָ, וְיַעַמְדוּ לִזְכוּתְךָ, וְכֵן הַמִּצְווֹת שֶׁלְּךָ יִשָּׁאֲרוּ לְךָ לִזְכוּתְךָ, כִּי אֵינוֹ רוֹצֶה לֵהָנוֹת מִשּׁוּם מִצְוָה, כִּי אֲנִי עוֹבֵד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּלִי שׁוּם קִוּוּי שָׂכָר. שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי — רָשָׁע; הַמִּצְווֹת שֶׁלִּי הֵן שֶׁלִּי, וְגַם הַמִּצְווֹת שֶׁלְּךָ הֵן שֶׁלִּי, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לְךָ שׁוּם זְכוּת, מִי שֶׁאוֹמֵר כָּךְ הוּא רָשָׁע. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! רְאֵה לִכְלֹל אֶת עַצְמְךָ עִם כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְתֵדַע שֶׁכֻּלָּם בְּנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וַחֲבִיבִים אֶצְלוֹ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה כז, סִימָן ט') עַל הַפָּסוּק (מִשְׁלֵי ו, א): "בְּנִי, אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ" — אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם עֲרֵבִים בֵּינָן לְבֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קכב): "לְמַעַן אַחַי

רָשָׁע: יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת. נוֹחַ לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ קָשֶׁה לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת חָסִיד. נוֹחַ לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת רָשָׁע: טו אַרְבַּע

הדין: יד ה"ג: נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה לכעוס וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו. אדם שכועס מהר על כל דבר. אף על פי שהוא חוזר ומתרצה מהרה. הפסדו מרובה משכרו. שרוב מעשיו מקולקלים מאחר שהוא נוח לכעוס על כל דבר ודבר. אבל הקשה לכעוס אף על פי שיש לו מדה רעה שהוא קשה לרצות יצא הפסדו המועט שהוא קשה לרצות בשכרו המרובה שהוא קשה לכעוס. ורוב מעשיו מתוקנים. ואית דגרסי איפכא. וגירסא

וְרֵעִי", וּמָה הָיְתָה עַרְבוּתָן? אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה, לֹא קִבְּלוּהָ אַחַת מִן הָאֻמּוֹת אֶלָּא יִשְׂרָאֵל; מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ שָׂדֶה, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לְמוֹסְרוֹ לַאֲרִיסִים, קָרָא לָרִאשׁוֹן וְאָמַר לוֹ: תְּקַבֵּל אַתָּה הַשָּׂדֶה הַזּוֹ, אָמַר לֵיהּ: אֵין בִּי כֹּחַ, קָשֶׁה הֵימֶנִּי, וְכֵן לַשֵּׁנִי וְלַשְּׁלִישִׁי וְלָרְבִיעִי, וְלֹא קִבְּלוּהָ מִמֶּנּוּ, וְקָרָא לַחֲמִישִׁי וְאָמַר לוֹ: תְּקַבֵּל אַתָּה הַשָּׂדֶה הַזּוֹ, אָמַר לֵיהּ: הֵן, עַל מְנָת לְפוֹלְחָהּ, אָמַר לוֹ: הֵן. מִשֶּׁנִּכְנַס לְתוֹכוֹ הוֹבִירָהּ, עַל מִי הַמֶּלֶךְ מַקְפִּיד, עַל אוֹתָם שֶׁאָמְרוּ אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְקַבְּלָהּ, אוֹ עַל מִי שֶׁקִּבְּלָהּ עָלָיו, וּמִשֶּׁקִּבְּלָהּ עָלָיו נִכְנַס בָּהּ וְהוֹבִירָהּ, לֹא עַל זֶה שֶׁקִּבְּלָהּ; כָּךְ כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל הַר סִינַי, לֹא הִנִּיחַ אֻמָּה שֶׁלֹּא הִרְתִּיק עָלֶיהָ, וְלֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְשָׁמְרָהּ, וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ (שמות כד, ז): "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר הֲוָיָ"ה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע"; לְכָךְ בְּדִין הוּא שֶׁתִּשְׁמְעוּ, הֲוֵי (ירמיה ב, ד): "שִׁמְעוּ דְבַר הֲוָיָ"ה בֵּית יַעֲקֹב", וְאִם לָאו תֵּעָנְשׁוּ בָּעֲרֵבוּת, הָוֵי "בְּנִי, אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ"; הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּעֲרֵבוּת עִם כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְזוֹ דַּרְכָּן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁמּוֹסְרִים אֶת נַפְשָׁם בַּעֲבוּר כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וּמוּכָנִים לִמְסֹר גַּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁלָּהֶם בַּעֲבוּר הַזּוּלַת, הָעִקָּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ טוֹב, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יֵשׁ אַרְבַּע מִדּוֹת לָאָדָם, הַבָּאוֹת לוֹ מֵהָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, שֶׁהֵם: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר, וּצְרִיכִים לְזַכֵּךְ אֶת הַמִּדּוֹת, וְאָז יִהְיֶה לוֹ תָּמִיד טוֹב, כִּי כְּשֶׁאֵינוֹ מְזַכֵּךְ אֶת הַמִּדּוֹת, רָעִים וּמָרִים לוֹ הַחַיִּים, כִּי תָּמִיד מִתְהַפֵּךְ פַּעַם לְטוֹבָה וּפַעַם לְרָעָה, וְזֶה מְמָרֵר לוֹ כָּל הַחַיִּים. וְזֶה **נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת — יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ**; זֶה בָּא לָאָדָם מִצַּד כֹּחַ הָאֵשׁ, כִּי הָאֵשׁ שׂוֹרֶפֶת, וּלְהֶפֶךְ הָאֵשׁ מְחַמֶּמֶת, וּמִשָּׁם יוֹצֵא הַכַּעַס, וְאִם שֶׁמִּצַּד אֶחָד בָּא לוֹ הַכַּעַס, וּמִצַּד שֵׁנִי בָּא לוֹ הָרִצּוּי, עִם כָּל זֹאת יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, כִּי הַכַּעַס עוֹקֵר אֶת הָאָדָם מִשָּׁרְשׁוֹ, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (תצוה קפב.) עַל פָּסוּק (איוב יח, ד): "טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ", אִיהוּ טָרִיף וְעָקַר נַפְשֵׁיהּ בְּגִין רוּגְזֵיהּ. וְאַשְׁרֵי בְּגַוֵּיהּ אֵל זָר, וְעַל דָּא כְּתִיב: "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ", דְּהַהִיא נִשְׁמְתָא קַדִּישָׁא טָרִיף לֵהּ וְסָאִיב לֵהּ בְּגִין אַפּוֹ, אֲשֶׁר נְשָׁמָה אַחְלֵף בְּאַפּוֹ, כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא, עַכּוּ"ם אִתְחֲשִׁיב; כִּי הַכַּעַס זֶה אֵשׁ, וְשׂוֹרֵף אוֹתוֹ לְגַמְרֵי, וּמְאַבֵּד אֶת נִשְׁמָתוֹ עַל־יְדֵי־זֶה. **קָשֶׁה לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת — יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ**; זֶה בָּא לָאָדָם מִצַּד כֹּחַ הֶעָפָר, שֶׁהוּא קָשֶׁה מְאֹד, וּמִשָּׁם נִמְשֶׁכֶת הָעַצְבוּת. וְטֶבַע הָעַצְבוּת, שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל לַזּוּלַת בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, וּבְרֶגַע שֶׁאֵינוֹ מִתְרַצֶּה לַזּוּלַת אֲזַי הוּא תָּמִיד בְּכַעַס, כִּי הוּא מוֹלִיךְ בְּלִבּוֹ כַּעַס עַל הַזּוּלַת. **קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת — חָסִיד**; זֶה בָּא לָאָדָם מִצַּד הַמַּיִם, וְלָכֵן הוּא טָהוֹר. וְיָדוּעַ מִדִּבְרֵי הָאֲרִיזַ"ל, אֲשֶׁר תִּקּוּן עֲוֹן הַכַּעַס הוּא טְבִילָה בַּמִּקְוֶה, כִּי הַמַּיִם מַחֲזִירִים אֶת הַנְּשָׁמָה, וְזוֹכֶה

זו נראית לי עיקר: טו מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו. דמאחר ששוכח מה שלומד מה הנאה יש במה שהוא מהיר לשמוע. נמצא הפסדו גדול משכרו: קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו. שמדה טובה שיש בו. יתירה על המדה הנפסדת הואיל ומה ששמע אחר הקושי הוא זוכר ואינו שוכח. ונפקא מינה שאם יש לפנינו שני תלמידים ואין לנו לספק מזון אלא לאחד מהם נקדים הקשה לאבד על המהיר לשמוע: זו חלק רע. לא הוה שייך למיתני הכא חסיד או רשע. שאין זה דבר התלוי בבחירתו של אדם. אלא חסרון שהיה בו מעיקר ברייתו:

מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים. מָהִיר לִשְׁמֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. מָהִיר לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, זֶה חֵלֶק טוֹב. קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד, זֶה חֵלֶק רָע:

לִהְיוֹת סַבְלָן עַל כָּל מַה שֶּׁעוֹבֵר עָלָיו, וּמוֹחֵל לְכָל אֶחָד, וְלָכֵן הוּא חָסִיד. נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת — רָשָׁע; זֶה בָּא לָאָדָם מִכֹּחַ הָרוּחַ, שֶׁמִּשָּׁם בָּא הַסִּטְרָא אַחֲרָא וְהַקְּלִפּוֹת וְהָרוּחוֹת רָעִים, וְלָכֵן הוּא תָּמִיד בְּכַעַס, וְאִי אֶפְשָׁר לְרַצּוֹת אוֹתוֹ, וְלָכֵן הוּא רָשָׁע. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ד'), שֶׁעַל-יְדֵי הִתְקָרְבוּת אֶל הַצַּדִּיק וּלְהִתְוַדּוֹת לְפָנָיו, וְלָתֵת לוֹ צְדָקָה, עַל-יְדֵי-זֶה מְבַטְּלִים אֶת הַמִּדּוֹת רָעוֹת שֶׁבָּאוֹת עַל-יְדֵי הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים, שֶׁרוֹצִים לְקַבֵּל מֵרַבָּם תּוֹרָה, וּלְהִתְחַבֵּר אֶל חָבֵר טוֹב:

מָהִיר לִשְׁמֹעַ — יֵשׁ תַּלְמִיד שֶׁמִּתְלַהֵב מְאֹד מְאֹד לְקַבֵּל וְלִשְׁמֹעַ תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם וְהִתְחַזְּקוּת וְהִתְעוֹרְרוּת מֵרַב יְרֵא הַשֵּׁם, וְכֵן רוֹצֶה לְהִתְחַבֵּר עִם חָבֵר טוֹב, וְתֵכֶף-וּמִיָּד כְּשֶׁמּוֹצֵא רַב כָּזֶה וְכֵן חָבֵר טוֹב כָּזֶה, הוּא מוּכָן לִשְׁמֹעַ, אֲבָל יֵשׁ לַתַּלְמִיד הַזֶּה חִסָּרוֹן גָּדוֹל, אֲשֶׁר וּמָהִיר לְאַבֵּד, שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת וְהַהִתְלַהֲבוּת שֶׁקִּבֵּל מֵהָרַב תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם וְהִתְחַזְּקוּת וְהִתְעוֹרְרוּת, וְכֵן שֶׁהִתְלַהֵב שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּבָר חָבֵר טוֹב לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ, תֵּכֶף-וּמִיָּד מִתְקָרֵר אֶצְלוֹ, אֲזַי יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ; כִּי בִּמְקוֹם שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שָׂכָר, יֵשׁ לוֹ הֶפְסֵד וַחֲבָל מְאֹד. קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ, יֵשׁ תַּלְמִיד שֶׁמְּאֹד מְאֹד קָשֶׁה לוֹ לִבְחֹר לְעַצְמוֹ רַב, שֶׁיְּעוֹרֵר אוֹתוֹ בְּלִמּוּד תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, וְכֵן מְאֹד מְאֹד קָשֶׁה לוֹ לִמְצֹא חָבֵר טוֹב, כִּי בְּכָל אֶחָד הוּא מוֹצֵא חֶסְרוֹנוֹת, אֲבָל וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר מָצָא רַב, שֶׁהוּא לְפִי רוּחוֹ וְטַעְמוֹ, וּמִתְחַזֵּק מִמֶּנּוּ בַּתּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, וְכֵן מוֹצֵא חָבֵר טוֹב, שֶׁמִּתְחַבֵּר עִמּוֹ וְאֵינוֹ עוֹזֵב אוֹתוֹ, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ; הַיְנוּ מַה שֶּׁבַּתְּחִלָּה הָיָה לוֹ הֶפְסֵד גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לִמְצֹא כָּל-כָּךְ בְּקַלּוּת רַב אֱמֶת, שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד עִמּוֹ תּוֹרָה וּלְחַזֵּק אוֹתוֹ, וְכֵן חָבֵר טוֹב לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר מָצָא אוֹתוֹ, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה מְאֹד. מָהִיר לִשְׁמֹעַ, יֵשׁ תַּלְמִיד שֶׁהוּא זָרִיז מְאֹד בְּטִבְעוֹ, וְתֵכֶף-וּמִיָּד כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ מֵהַצַּדִּיק וְהָרַב שֶׁמְּלַמֵּד תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, וּמְחַזֵּק וּמְעוֹדֵד וּמְשַׂמֵּחַ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְכֵן מוֹצֵא שָׁם חֲבֵרִים טוֹבִים, הוּא כְּבָר נִשְׁאָר שָׁם, וּמַחֲזִיק בַּצַּדִּיק וְהָרַב וּבַחֲבֵרִים טוֹבִים, וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, וְקָשֶׁה מְאֹד מְאֹד לְנַתֵּק אוֹתוֹ מֵהָרַב וְהַצַּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן לֹא יְכוֹלִים לָקַחַת אוֹתוֹ מֵהַחֲבֵרִים הַטּוֹבִים, זֶה חֵלֶק טוֹב, זֶה מַחֲזִיק בְּחֵלֶק טוֹב מְאֹד, וְנָקַט לְשׁוֹן חֵ'לֶ'ק', שֶׁהוּא הָרָאשֵׁי תֵּבוֹת: חַ'ם, לַ'ח, קַ'ר, הַיְנוּ אָדָם כָּלוּל מֵאֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, וְלָכֵן כְּשֶׁהַחֲלָקִים הָאֵלּוּ מְיֻשָּׁבִים אֶצְלוֹ, אָז הוּא יוֹדֵעַ מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, כִּי הוּא מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, כִּי חַ'ם זֶה נֶגֶד כֹּחַ הָאֵשׁ, לַ'ח זֶה נֶגֶד כֹּחַ הַמַּיִם, קַ'ר זֶה נֶגֶד כֹּחַ הָרוּחַ, וְלָכֵן מִי שֶׁמְּיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, סִימָן

שֶׁהַיְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ אֶצְלוֹ מְיֻשָּׁבִים, שֶׁזֶּה חֵ'לֶ'ק' טוֹב, מַה שֶּׁאֵין כֵּן קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ, קָשֶׁה לוֹ מְאֹד לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל הַצַּדִּיק וְהָרַב הַמְקָרֵב אוֹתוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו הֲמוֹן קֻשְׁיוֹת, וְכֵן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְצֹא לְעַצְמוֹ חָבֵר טוֹב, תָּמִיד

טז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה. הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא

מַחֲלִיף חֲבֵרִים אֲחֵרִים, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁמּוֹצֵא כְּבָר אֶת הַצַּדִּיק וְהָרַב שֶׁמְּלַמְּדוֹ תּוֹרָה, וּמְחַזְּקוֹ וּמְעוֹדְדוֹ וּמְשַׂמְּחוֹ, וְכֵן יֵשׁ לוֹ חֲבֵרִים טוֹבִים, אֲבָל וּמָהִיר לְאַבֵּד; תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁבָּא אֶחָד, וּמְדַבֵּר נֶגֶד הַצַּדִּיק וְהָרַב שֶׁמַּחְדִּיר בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם וְהִתְחַזְּקוּת — הוּא בּוֹרֵחַ, וְכֵן כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּבָר חֲבֵרִים טוֹבִים, וְהִנֵּה פִּתְאֹם עוֹזֵב אוֹתָם — זֶה חֵלֶק רָע, סִימָן שֶׁחֶלְקֵי הַיְסוֹדוֹת שֶׁבּוֹ: חַ'ם, לַ'ח, קַ'ר, אֵשׁ, מַיִם, רוּחַ, הֵם אֵינָם מְיֻשָּׁבִים אֶצְלוֹ, וְהוּא מְאֹד מְבֻלְבָּל כִּי הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְלִיט מַה הוּא רוֹצֶה מֵעַצְמוֹ.

וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! תִּרְאֶה לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ הַרְבֵּה הַרְבֵּה מְאֹד, שֶׁהַד' יְסוֹדוֹת שֶׁבְּךָ: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר, יִהְיוּ מְיֻשָּׁבִים, וְתֵדַע מָה אַתָּה רוֹצֶה מֵחַיֶּיךָ, שֶׁלֹּא יִתְגַּבֵּר כֹּחַ אֶחָד עַל כֹּחַ שֵׁנִי, שֶׁמִּזֶּה אָדָם נַעֲשֶׂה חוֹלֶה, וְכֹחַ הֶעָפָר הוּא יָבֵשׁ, שֶׁמִּשָּׁם בָּאָה הַמָּרָה שְׁחוֹרָה וְהַמְּרִירוּת, וּמִזֶּה הַתָּנָא אֵינוֹ מְדַבֵּר, כִּי בְּפֵרוּשׁ גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קנה) עַצְבוּת הִיא מִדָּה רָעָה מְאֹד, וּמַה שֶּׁאָדָם אֵינוֹ נוֹסֵעַ אֶל הַצַּדִּיק, הוּא מֵחֲמַת עַצְבוּת וּכְבֵדוּת, וְכֵן מַה שֶּׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל כָּרָאוּי, הוּא מֵחֲמַת עַצְבוּת וְעַצְלוּת, הַיְנוּ מֵחֲמַת חֶסְרוֹן אֱמוּנָה, וּמֵחֲמַת שֶׁאֵין לוֹ אֱמוּנָה, עַל־יְדֵי־זֶה נוֹפֶלֶת עָלָיו עַצְלוּת וְעַצְבוּת גְּדוֹלָה, וְלָכֵן מֵאֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ אֵינוֹ מְדַבֵּר, כִּי הֵם כְּמוֹ אֶבֶן דּוֹמֶמֶת, וּצְרִיכִים הַרְבֵּה לְבַקֵּשׁ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיִּזְכֶּה לְיַשֵּׁב אֶת הַד' יְסוֹדוֹת אֶצְלוֹ, שֶׁיִּהְיוּ בְּמֶזֶג הַשָּׁוֶה, וְאָז יוּכַל לְקַבֵּל הַרְבֵּה מֵהַצַּדִּיק הָאֱמֶת, שֶׁהוּא יְסוֹד הַפָּשׁוּט, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן סו), שֶׁזֶּה סוֹד (יְשַׁעְיָה ל, כ): "וְהָיוּ עֵ'ינֶיךָ רֹ'אוֹת אֶ'ת מֹ'ורֶיךָ", שֶׁהוּא רָאשֵׁי תֵּבוֹת: אֵ'שׁ, רוּ'חַ, מַ'יִם, עָ'פָר, שֶׁהֵם הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁכוֹת כָּל הַמִּדּוֹת, שֶׁכֻּלָּן נִמְשָׁכוֹת מֵהַצַּדִּיק. וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם בָּא אֶל הַצַּדִּיק, הוּא צָרִיךְ לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ אֶת הַטּוֹב מֵהָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סו): כְּשֶׁמִּתְקָרְבִים אֶל הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, הוּא פּוֹתֵחַ אֶת הָעֵינַיִם לִרְאוֹת וּלְהִסְתַּכֵּל עַל עַצְמוֹ, אֵיךְ הוּא אוֹחֵז בְּכָל הַמִּדּוֹת שֶׁנִּמְשָׁכוֹת מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר, אֲשֶׁר מִשָּׁם נִמְשָׁכוֹת כָּל הַתַּאֲווֹת רָעוֹת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן ד'): עַצְבוּת וּמָרָה שְׁחוֹרָה נִמְשָׁכוֹת מִכֹּחַ הֶעָפָר, כָּל הַתַּאֲווֹת רָעוֹת נִמְשָׁכוֹת מִכֹּחַ הַמַּיִם, דְּבָרִים בְּטֵלִים וּלְשׁוֹן הָרַע וּפִטְפּוּטֵי דְּבָרִים נִמְשָׁכִים מִכֹּחַ הָרוּחַ, כַּעַס וּרְצִיחָה נִמְשָׁכִים מִכֹּחַ הָאֵשׁ, וְלָכֵן צָרִיךְ לְזַכֵּךְ עַצְמוֹ מְאֹד מְאֹד עִם הַד' יְסוֹדוֹת שֶׁלּוֹ, אֲבָל עַל זֶה צְרִיכִים הַרְבֵּה תְּפִלּוֹת לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁיִּזְכֶּה לִמְצֹא אֶת הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, שֶׁיָּכוֹל לְזַכֵּךְ אֶצְלוֹ אֶת הַד' יְסוֹדוֹת, וְאָז טוֹב לוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

טז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד מִצְוָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת צְדָקָה, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה, פֶּרֶק א', הֲלָכָה א'): 'צְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים שְׁקוּלוֹת כְּנֶגֶד כָּל מִצְוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה; שֶׁהַצְּדָקָה נוֹהֶגֶת בַּחַיִּים, וּגְמִילוּת חֲסָדִים נוֹהֶגֶת בַּחַיִּים וּבַמֵּתִים, הַצְּדָקָה נוֹהֶגֶת לָעֲנִיִּים, וּגְמִילוּת חֲסָדִים נוֹהֶגֶת לָעֲנִיִּים וְלָעֲשִׁירִים, הַצְּדָקָה נוֹהֶגֶת בְּמָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים נוֹהֶגֶת בֵּין בְּמָמוֹנוֹ וּבֵין בְּגוּפוֹ'; כִּי טֶבַע הַטּוֹב לְהֵיטִיב, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רָצָה שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל יֵלֵךְ וְיִתְנַהֵג כְּפִי מִדָּתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צְדָקָה וָחֶסֶד עִם בְּרִיּוֹתָיו, כִּי הוּא זָן

טז ארבע מדות בנותני צדקה. כלומר בנתינת הצדקה. ולא בנותני צדקה ממש דהא איכא בהו מי שאינו נותן. וכן בסמוך בהולכי לבית המדרש היינו

בהליכת בית המדרש: עינו רעה בשל אחרים. דיודע שהצדקה מעשרת ואינו רוצה שאחרים יתעשרו. פירוש אחר יש מי שחס על ממון קרוביו יותר מעל ממונו. ואף על פי שהוא נותן אינו רוצה שקרוביו יתנו שלא יאבדו את ממונם. ועינו רעה בשל אחרים דומיא דעינו

יִתְּנוּ אֲחֵרִים, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חָסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רָשָׁע: יז אַרְבַּע מִדּוֹת

וּמְפַרְנֵס אֶת כֻּלָּם, וְהָאָדָם נִבְרָא שֶׁיִּדַּמֶּה לְקוֹנוֹ, וְלָכֵן מִצְוַת צְדָקָה הִיא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, וְכֵן לַעֲזֹר לַזּוּלַת, עִם כָּל זֹאת יֵשׁ אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה: הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים; יֵשׁ בְּנֵי־אָדָם שֶׁרַק הֵם רוֹצִים לָתֵת צְדָקָה, וְאֵינָם רוֹצִים שֶׁאֲחֵרִים יִתְּנוּ, זוֹ מִדָּה מְגֻנָּה מְאֹד, כִּי עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים; סִימָן שֶׁכָּל הַצְּדָקוֹת שֶׁלּוֹ שֶׁנּוֹתֵן, הֵן לְשֵׁם הִתְפָּאֲרוּת וְכָבוֹד, כִּי הוּא אֵינוֹ רוֹצֶה בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן שֶׁגַּם אֲחֵרִים יִתְּנוּ, וְזֶה מַרְאֶה עַל רֹעַ לְבָבוֹ. וְיֵשׁ בְּנֵי־אָדָם שֶׁהֵם בְּדִיּוּק הַהֵפֶךְ, עוֹד יוֹתֵר גְּרוּעִים מִזֶּה, כִּי הֵם אוֹמְרִים: יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן; וְזֶה סִימָן אֲשֶׁר עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ, שֶׁזֶּהוּ קַמְצָן, שֶׁהִיא מִדָּה מְגֻנָּה מְאֹד, וּמוּבָא (הַקְדָּמַת תִּקּוּנֵי זֹהַר ב.): 'קַמְצָן נָבָל בְּמָמוֹנֵיהּ, נָבָל שְׁמֵיהּ, דְּלָאו אִיהוּ נָדִיב וְלָאו אִיהוּ מִזַּרְעָא דְּאַבָהָן דְּאִתְּמַר עֲלַיְהוּ (תְּהִלִּים מז, י): "נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ", דְּהָא קַמְצָן אִיהוּ עָנִי בְּדַעַת'; וְזֶה מַרְאֶה עַל צִמְצוּם וְקַטְנוּת הַדַּעַת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, כִּי עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. וְעַל זֶה אָמַר הֶחָכָם מִכָּל הָאָדָם (קֹהֶלֶת ו, א): "יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, וְרַבָּה הִיא עַל הָאָדָם, אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן לוֹ הָאֱלֹקִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד, וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה וְלֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹקִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ, כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ, זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא"; כִּי גַּם בְּעַצְמוֹ הוּא אֵינוֹ נֶהֱנֶה מִנְּכָסָיו. אֲבָל יֵשׁ בְּנֵי־אָדָם נְדִיבֵי לֵב, וּשְׁרוּיִים בְּגַדְלוּת הַמֹּחִין, וְהֵם בִּבְחִינַת: יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים — חָסִיד; זוֹהִי מִדַּת הַחֲסִידוּת, שֶׁעוֹשֶׂה טוֹב לְעַצְמוֹ וְלַאֲחֵרִים, כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא בַּתְרָא ט.): 'גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה לב, יז): "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם, וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד עוֹלָם", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה — טֹרַח הַמְעַשִּׂים אֶת חַבְרֵיהֶם, מִדְּלָא כְּתִיב "וְהָיְתָה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם"'; הַיְנוּ שֶׁהוּא גַּם מְזַכֶּה אֶת אֲחֵרִים שֶׁגַּם הֵם יִתְּנוּ, שֶׁזּוֹ שְׁלֵמוּת מִצְוַת צְדָקָה, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ נוֹתֵן, וְעוֹד מְעוֹרֵר וּמְזָרֵז אֶת אֲחֵרִים שֶׁיִּתְּנוּ, וּלְהֵפֶךְ לְגַמְרֵי, יֵשׁ רְשָׁעִים אֲרוּרִים שֶׁאוֹמְרִים: לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים — רָשָׁע; הַיְנוּ הוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לָתֵת, וְעוֹד מְקָרֵר וּמֵסִית אֶת אֲחֵרִים שֶׁלֹּא יִתְּנוּ, עֲלֵיהֶם אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (כְּתֻבּוֹת סח.): 'כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּתִיב הָכָא (דְּבָרִים טו, ט): "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל" וְגוֹ', וּכְתִיב הָתָם (שָׁם יג, יד): "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל", מַה לְּהַלָּן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אַף כָּאן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים'; וְהִקְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים: אַמַּאי חָשִׁיב לָהֶם בִּכְלַל נוֹתְנֵי צְדָקָה, כִּי הַתַּנָּא מַתְחִיל: אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים זֶה חֶסֶד גָּדוֹל וּבִכְלַל צְדָקָה הוּא, שֶׁהוּא אוֹמֵר לֶעָנִי אֶת אֲשֶׁר הוּא חוֹשֵׁב, שֶׁהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִתֵּן, וְאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁאֲחֵרִים יִתְּנוּ, כִּי יֵשׁ עֲשִׁירִים רְשָׁעִים אֲרוּרִים, לֹא דַּי שֶׁהֵם אֵינָם רוֹצִים לָתֵת, אֵינָם מַנִּיחִים שֶׁאֲחֵרִים יִתְּנוּ, וּמְשַׁטִּים אֶת הָעֲנִיִּים בְּלֵךְ וָשׁוּב, וּמַבְטִיחִים לָהֶם הַבְטָחוֹת, וַעֲנִיִּים מְלֵאִים שִׂמְחָה, שֶׁהִנֵּה יִתְּנוּ לָהֶם סְכוּם הָגוּן, וּלְבַסּוֹף מְשַׁטִּים בָּהֶם, וְלָכֵן זֶה גַּם־כֵּן בִּכְלַל נוֹתְנֵי צְדָקָה, שֶׁאוֹמֵר אֶת הָאֱמֶת, שֶׁהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לָתֵת, וְאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁאֲחֵרִים יִתְּנוּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! פֹּה מְדֻבָּר אַחַר בֵּית־מִדְרָשׁ

בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חָסִיד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:

רעה בשלו דבסיפא: יז הולך ואינו עושה. הולך לבית המדרש לשמוע ואינו שונה. ולומד ולא מבין: עושה ואינו הולך. לומד ושונה בבית המדרש

שֶׁל צַדִּיק, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (סַנְהֶדְרִין לב:): 'צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף; הֲלֵךְ אַחַר חֲכָמִים לִישִׁיבָה, אַחַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְלוֹד, אַחַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִבְרוֹר חַיִל, אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לִפְקִיעִין, אַחַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְיַבְנֶה, אַחַר רַבִּי עֲקִיבָא לִבְנֵי בְּרַק, אַחַר רַבִּי מַתְיָא לְרוֹמִי, אַחַר רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן לְסִיכְנִי, אַחַר רַבִּי יוֹסִי לְצִפּוֹרִי, אַחַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה לִנְצִיבִין, אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לַגּוֹלָה, אַחַר רַבִּי לְבֵית שְׁעָרִים, אַחַר חֲכָמִים לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית'; כִּי כָל צַדִּיק וְצַדִּיק הָיָה לוֹ בֵּית מִדְרָשׁוֹ, שֶׁשָּׁם לָמַד תּוֹרָה עִם תַּלְמִידָיו, שֶׁהוּא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ אֶל בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבּוֹ, כִּי אָדָם מֻכְרָח שֶׁיִּהְיֶה לוֹ רַב שֶׁיִּלְמַד אֶצְלוֹ, כִּי כָל זְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת רַבּוֹ, בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מְכַבֵּד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲבָל אִם אָדָם אֵין לוֹ רַב, אוֹ שֶׁכְּלָל אֵינוֹ מְכַבֵּד אֶת הַצַּדִּיק, בְּיָדוּעַ שֶׁגַּם בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כִּבְיָכוֹל הוּא מְזַלְזֵל. וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן יד): לְפִי הַכָּבוֹד שֶׁמְּכַבֵּד אֶת יִרְאֵי הַשֵּׁם, כֵּן עָלָה אֶצְלוֹ הַכָּבוֹד לְשָׁרְשׁוֹ, וְהוּא מְכַבֵּד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי הוּא יוֹדֵעַ, אֲשֶׁר מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. וְלָכֵן זֶהוּ דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד לֵילֵךְ לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק. אֲבָל יֵשׁ אַרְבַּע מִדּוֹת בֵּין תַּלְמִידִים שֶׁהוֹלְכִים לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שֶׁל הַצַּדִּיק:

א. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה — שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ; יֵשׁ אֶחָד שֶׁהוּא תָּמִיד רָגִיל לָלֶכֶת לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שֶׁל הַצַּדִּיק, אֲבָל אֵינוֹ עוֹשֶׂה, וְאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הַצַּדִּיק, צְרִיכִים לָדַעַת שֶׁזֶּהוּ דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁעַל־כָּל־פָּנִים הַשָּׂכָר שֶׁהָלַךְ אֶל הַצַּדִּיק — זֶה נִשְׁאָר בְּיָדוֹ, וְזֶה יַעֲזֹר לוֹ כְּשֶׁיַּגִּיעַ לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, כְּעֵין שֶׁסִּפֵּר רַבֵּנוּ זַ"ל (חַיֵּי־מוֹהֲרַ"ן, סִימָן קא) הֲלֹא עִקַּר יְגִיעַת וַעֲבוֹדַת הָאָדָם בִּשְׁבִיל הַתַּכְלִית, כִּי עַכְשָׁו אֵין יוֹדְעִין וּמַרְגִּישִׁין טַעַם כָּל־כָּךְ בַּהִתְקָרְבוּת אֶל הַצַּדִּיק, שֶׁמְּקָרְבוֹ אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מֵחֲמַת עֲכִירַת הַחֹמֶר וּמֵחֲמַת הַמְּנִיעוֹת. נִמְצָא, שֶׁהָעִקָּר הוּא רַק בִּשְׁבִיל הַתַּכְלִית, שֶׁאָז אַחַר הַהִסְתַּלְּקוּת לְאֹרֶךְ יָמִים וְשָׁנִים, אָז יֵדְעוּ מַה שֶּׁשָּׁמְעוּ כְּבָר, וְגַם מַה שֶּׁיִּשְׁמְעוּ אָז, וְיֶתֶר מִזֶּה מַה שֶּׁיִּהְיֶה מִצַּד הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁיִּזְכֶּה כָּל אֶחָד וְכוּ'. וְאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל, שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בֶּאֱמוּנָה בַּצַּדִּיק הָאֱמֶת בְּהִתְחַזְּקוּת גְּדוֹלָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה חָזָק כָּל־כָּךְ, שֶׁאֲפִלּוּ אַחַר מִיתָתוֹ יִהְיֶה חָזָק בֶּאֱמוּנָה, וְלֹא יוּכְלוּ לְהַטְעוֹתוֹ שָׁם בְּשׁוּם אֹפֶן, כִּי גַּם שָׁם צְרִיכִין הִתְחַזְּקוּת גְּדוֹלָה לְהַאֲמִין בְּהַצַּדִּיק. וְסִפֵּר רַבֵּנוּ זַ"ל, אֲשֶׁר גַּם שָׁם בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן יֵשׁ נִשְׁמוֹת הָרְשָׁעִים הַמִּתְנַגְּדִים, שֶׁרוֹצִים לְהַטְעוֹתוֹ מֵהַצַּדִּיק הָאֱמֶת, כְּדֵי לְמָנְעוֹ שֶׁלֹּא יִתְחַזֵּק לָבוֹא אֵלָיו בִּשְׁבִיל תִּקּוּן. וְאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל, שֶׁמִּי שֶׁיִּהְיֶה חָזָק בֶּאֱמוּנָה, בְּוַדַּאי לֹא יוּכְלוּ שָׁם הַמּוֹנְעִים לְמָנְעוֹ מִלֵּילֵךְ לְהַצַּדִּיק לְקַבֵּל תִּקּוּן לְנִשְׁמָתוֹ. כִּי עִקַּר הַמְּנִיעוֹת גַּם שָׁם, הֵם רַק מַה שֶּׁהַמְקַטְרְגִים וְהַמְחַבְּלִים וְהַמִּתְנַגְּדִים שֶׁיֵּשׁ שָׁם, שֶׁהֵם מְבַלְבְּלִין וּמַחֲלִישִׁין דַּעְתּוֹ וּמַטְעִין אוֹתוֹ, וְדוֹבְרִין עַל הַצַּדִּיק מַה שֶּׁדּוֹבְרִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְחַזֵּק לָבוֹא אֵלָיו (כִּי בְּוַדַּאי אֲפִלּוּ אַחַר פְּטִירַת הָאָדָם, כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה עֲדַיִן לָבוֹא לִמְקוֹם מְנוּחָתוֹ בִּשְׁלֵמוּת, עֲדַיִן אֵינוֹ בְּעָלְמָא דִּקְשׁוֹט, אַדְרַבָּה, עִקַּר עָנְשׁוֹ וְיִסּוּרָיו עַל־יְדֵי הַמְחַבְּלִים שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ בְּעוֹלַם הַתֹּהוּ, וְנִדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ עֲדַיִן הוּא בְּזֶה הָעוֹלָם, וּמַטְעִים אוֹתוֹ בְּכַמָּה הַטְעָיוֹת). אֲבָל אִם הָאָדָם חָזָק בְּדַעְתּוֹ, וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵיהֶם, וּמִתְעַקֵּשׁ וְאוֹמֵר: אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם, וַאֲנִי רוֹצֶה דַּיְקָא לֵילֵךְ וְלָבוֹא אֶל

הַצַּדִּיק, הֵם מֻכְרָחִים לְהַנִּיחַ אוֹתוֹ, וְאֵינָם יְכוֹלִים לְמָנְעוֹ מִזֶּה בְּשׁוּם אֹפֶן, כִּי עִקַּר הַמְּנִיעוֹת שֶׁהֵן מוֹנְעִין, הוּא רַק מַה שֶּׁמַּטְעִין אוֹתוֹ. וְסִפֵּר רַבֵּנוּ ז"ל סִפּוּר לְעִנְיָן זֶה, שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְחַזֵּק לְהִתְקָרֵב לְהַצַּדִּיק גַּם לְאַחַר מִיתָה, כִּי גַּם שָׁם צְרִיכִין הִתְחַזְּקוּת בֶּאֱמוּנַת צַדִּיקִים, שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד מֵאַנְשֵׁי רַייסִין, שֶׁנָּסַע יַחַד לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ הַמְפֻרְסָם רַבִּי מְנַחֵם מֶענְדְל מוִּיטֶעבְּסְק זי"ע (וּכְבָר יָדוּעַ מִגֹּדֶל הַמַּחֲלֹקֶת שֶׁהָיְתָה עַל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים בַּיָּמִים הַקּוֹדְמִים, וּבִפְרָט בִּמְדִינוֹת לִיטָא וְרַייסִין, וְכָל מִי שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְהִתְקָרֵב אֲלֵיהֶם, הָיוּ לוֹ מְנִיעוֹת עֲצוּמוֹת בְּלִי שִׁעוּר), וְהִסְכִּימוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁלֹחַ אוֹתוֹ לְחוּץ לָאָרֶץ בִּשְׁבִיל לְהָבִיא מָעוֹת לַעֲנִיֵּי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כַּנָּהוּג. וּבַדֶּרֶךְ הַלּוֹכוֹ עַל הַיָּם, נִפְטַר לְעוֹלָמוֹ זֶה הָאִישׁ הַשָּׁלִיחַ, שֶׁהָיָה מְקֹרָב לְהַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם מֶענְדְל מוִּיטֶעבְּסְק זי"ע. וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא יָדְעוּ עֲדַיִן כְּלָל מַה שֶּׁקָּרָה עִם הַמְשֻׁלָּח שֶׁנִּפְטַר עַל הַיָּם. וְאַחַר פְּטִירָתוֹ נִדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ הוֹלֵךְ וְנוֹסֵעַ לְלַייפְּסִיק עִם אֲנָשִׁים שֶׁלּוֹ, כַּאֲשֶׁר הָיָה נוֹהֵג בְּחַיָּיו, כִּי הָיָה סוֹחֵר גָּדוֹל, וְהָיָה נוֹסֵעַ לְלַייפְּסִיק בְּחַיָּיו. וְנִדְמֶה לוֹ גַּם עַתָּה כְּאִלּוּ הוּא נוֹסֵעַ לְשָׁם עִם הַנֶּאֱמָן שֶׁלּוֹ וְהַבַּעַל עֲגָלָה כְּדַרְכּוֹ תָּמִיד. וּבַדֶּרֶךְ נְסִיעָתוֹ הִתְחִיל לְהִתְגַּעְגֵּעַ וּלְהִשְׁתּוֹקֵק מְאֹד לִנְסֹעַ אֶל רַבּוֹ הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם מֶענְדְל מוִּיטֶעבְּסְק זי"ע, לְקַבֵּל פָּנָיו הַקְּדוֹשִׁים. וּמֵרֹב תְּשׁוּקָתוֹ הָיָה חָפֵץ לְהַפְקִיר הַכֹּל, וְלָשׁוּב מֵאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ לִמְקוֹם רַבּוֹ, וְהִתְחִיל לְדַבֵּר זֹאת לַאֲנָשָׁיו שֶׁנָּסְעוּ עִמּוֹ, שֶׁהוּא מִשְׁתּוֹקֵק לָזֶה. וְהִתְחִילוּ לִשְׂחֹק מִמֶּנּוּ וּלְדָחוֹתוֹ מִזֶּה, כִּי אֵיךְ יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת לְבַטֵּל מַשָּׂא וּמַתָּן כָּזֶה וְכוּ', וְעַל-יְדֵי-זֶה מְנָעוּהוּ מִזֶּה שֶׁלֹּא יִסַּע. אַחַר-כָּךְ חָזַר וְנִתְלַהֵב בְּהִשְׁתּוֹקְקוּת נִמְרֶצֶת לִנְסֹעַ אֶל רַבּוֹ, וְחָזַר וְאָמַר לַאֲנָשָׁיו, שֶׁהוּא חָפֵץ בָּזֶה, וְחָזְרוּ לְמָנְעוֹ וּלְדָחוֹתוֹ בְּדִבְרֵיהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבַטֵּל מַשָּׂא וּמַתָּן כָּזֶה, לָשׁוּב מִדֶּרֶךְ כָּזוֹ לְלַייפְּסִיק לְבַטֵּל עֵסֶק כָּזֶה, שֶׁיַּרְוִיחַ הַרְבֵּה כֶּסֶף, וְלִנְסֹעַ עַתָּה לְבֵית רַבּוֹ. וְשָׁמַע לְדִבְרֵיהֶם גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְנִמְנַע מִזֶּה. אַחַר-כָּךְ חָזַר וְנִתְעוֹרֵר בְּהִתְעוֹרְרוּת רַבָּה וּגְדוֹלָה מְאֹד, וְאָמַר שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כְּלָל שׁוּם דָּבָר, כִּי הוּא רוֹצֶה דַּיְקָא מְאֹד לִנְסֹעַ לְרַבּוֹ, וּלְהַפְקִיר הַכֹּל בִּשְׁבִיל זֶה, וְכָל מַה שֶּׁאֲנָשָׁיו מְנָעוּ אוֹתוֹ בִּדְבָרִים וּבְטַעֲנוֹת וְאַמַתְלָאוֹת אֵיךְ אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת דָּבָר כָּזֶה, בְּאֶמְצַע עֵסֶק כָּזֶה, שֶׁיְּכוֹלִים לְהַרְוִיחַ כָּל-כָּךְ הַרְבֵּה כֶּסֶף, וְהוּא לֹא שָׁמַע לְדִבְרֵיהֶם כְּלָל, וְהָיָה חָזָק בְּדַעְתּוֹ לִנְסֹעַ דַּיְקָא תֵּכֶף-וּמִיָּד לְרַבּוֹ. וְצִוָּה עֲלֵיהֶם שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִדַּרְכֵּיהֶם כְּדֵי לִנְסֹעַ עִמּוֹ לִמְקוֹם רַבּוֹ. וּכְשֶׁרָאוּ שֶׁאֵין יְכוֹלִים לְמָנְעוֹ בִּדְבָרִים וּבְטַעֲנוֹת, עָמְדוּ וּמָרְדוּ בּוֹ, וְאָמְרוּ שֶׁאֵינָם רוֹצִים לְצַיֵּת אוֹתוֹ בְּדָבָר זָר כָּזֶה, וְגָעַר עֲלֵיהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ כִּרְצוֹנוֹ דַּיְקָא, וְהֵם לֹא רָצוּ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ, וְהִתְחִיל לִכְעֹס עֲלֵיהֶם מְאֹד, עַל שֶׁאֵינָם רוֹצִים לְצַיֵּת אוֹתוֹ, כִּי הוּא בַּעַל-הַבַּיִת שֶׁלָּהֶם, וּמְחֻיָּבִים לִשְׁמֹעַ לוֹ כְּכָל אֲשֶׁר יֹאמַר. בְּתוֹךְ כָּךְ הוֹדִיעוּ לוֹ הָאֱמֶת, שֶׁהוּא כְּבָר מֵת, וְשֶׁכָּל אֵלּוּ הַנּוֹסְעִין עִמּוֹ הֵם מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, שֶׁהֵם מוֹלִיכִין אוֹתוֹ וּמַטְעִין אוֹתוֹ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה. עָנָה וְאָמַר: עַתָּה בְּוַדַּאי אֲנִי חָפֵץ דַּיְקָא שֶׁתּוֹלִיכוּ אוֹתִי מִיָּד לְרַבִּי הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם מֶענְדְל מוִּיטֶעבְּסְק זי"ע. עָנוּ הֵם וְאָמְרוּ: עַתָּה בְּוַדַּאי אֵין אָנוּ מְרֻצִּים לָזֶה לְהוֹלִיךְ אוֹתְךָ אֵלָיו, וְהָיוּ מִתְוַכְּחִים בְּדִין זֶה, הוּא רָצָה שֶׁיּוֹלִיכוּ אוֹתוֹ לְרַבּוֹ, וְהֵם לֹא רָצוּ. עַד שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַבֵּית-דִּין שֶׁלְּמַעְלָה, וּפָסְקוּ שֶׁהַדִּין עִמּוֹ, שֶׁצְּרִיכִין לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ לְהוֹלִיכוֹ מִיָּד לְרַבּוֹ. וְכֵן הָיָה, שֶׁתֵּכֶף-וּמִיָּד הוֹלִיכוּ אוֹתוֹ לְרַבּוֹ הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם מֶענְדְל מוִּיטֶעבְּסְק זי"ע, שֶׁהָיָה עֲדַיִן בַּחַיִּים אָז בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֱבִיאוּהוּ לְבֵיתוֹ. וּכְשֶׁנִּכְנַס לְבֵית רַבּוֹ, נִכְנַס עִמּוֹ אֶחָד מֵהַמְחַבְּלִים, וְנִפְחַד הַצַּדִּיק מְאֹד וְנִשְׁאַר חַלָּשׁוּת, וְעוֹרְרוּ אוֹתוֹ. וְאַחַר-כָּךְ יָשַׁב הַצַּדִּיק וְעָסַק בְּתִקּוּנוֹ בְּעֵרֶךְ שְׁמוֹנַת יָמִים עַד

שֶׁתִּקְנוּ. וְהוֹדִיעַ אָז הַצַּדִּיק לִבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּפְטַר הַמְּשֻׁלָּח בַּיָּם, כִּי לֹא יָדְעוּ עֲדַיִן מִזֶּה כְּלָל, וְסִפֵּר לָהֶם כָּל הַסִּפּוּר הַזֶּה. וְסִפֵּר רַבֵּנוּ ז"ל אֶת הַסִּפּוּר הַזֶּה לְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, לְמַעַן דַּעַת עַד כַּמָּה צְרִיכִין לְהִתְחַזֵּק בְּהִתְקָרְבוּת לְהַצַּדִּיק גַּם שָׁם אַחַר פְּטִירָתוֹ, וְהָעִקָּר תָּלוּי בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁמִּי שֶׁהוּא חָזָק בְּזֶה הָעוֹלָם בֶּאֱמוּנָה בְּהִתְחַזְּקוּת אֲמִתִּית, יִזְכֶּה גַּם שָׁם לָזֶה, כִּי כְּפוּם מַה דְּאִתְדַּבַּק בַּר נַשׁ בְּהַאי עָלְמָא, כֵּן הוּא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, וְאָז בְּוַדַּאי לֹא יוּכַל לִמְנֹעַ אוֹתוֹ שׁוּם מוֹנֵעַ מִלֵּילֵךְ לְהַצַּדִּיק גַּם מִשָּׁם, וְזֶה הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה — שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ; אֲפִלּוּ מִי שֶׁרַק הוֹלֵךְ אֶל הַצַּדִּיק וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, אֲבָל יֵשׁ לוֹ שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ, שֶׁבִּשְׂכַר שֶׁהָיָה רָגִיל לֵילֵךְ אֶל הַצַּדִּיק בַּחַיִּים חַיּוּתוֹ, תִּהְיֶה לוֹ שַׁיָּכוּת גַּם בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן עִם הַצַּדִּיק, וּכְעֵין שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן עד): הַמְקֹרָבִים שֶׁיֵּשׁ לְהַצַּדִּיק בְּחַיָּיו, הֵם יִהְיוּ מְקֹרָבִים בְּמוֹתָם. ב. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ — שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ; יֵשׁ אֶחָד שֶׁהוּא עוֹשֶׂה דְּבָרִים טוֹבִים, אֲבָל אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֶל הַצַּדִּיק, וְאוֹמֵר שֶׁטּוֹב לוֹ בְּלִי הַצַּדִּיק, וְלָכֵן מֵאַחַר שֶׁעָשָׂה דְּבָרִים טוֹבִים הַרְבֵּה, עַל־כָּל־פָּנִים שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ, שֶׁיְּקַבֵּל אֶת הַשָּׂכָר כְּפִי מַעֲשָׂיו, אֲבָל יִצְטָרֵךְ הַרְבֵּה לִסְבֹּל, כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ מִי שֶׁיָּגֵן עָלָיו, כִּי לְמַעְלָה יֵשׁ הָמוֹן מְקַטְרְגִים עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט, וְאִם אָדָם מִקָּרֵב אֶל הַצַּדִּיק, עַל־כָּל־פָּנִים יֵשׁ לוֹ עוֹרֵךְ דִּין טוֹב, שֶׁמְּלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. ג. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה — חָסִיד; אֶחָד שֶׁהוֹלֵךְ תָּמִיד אֶל בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק, וְכֵן עוֹשֶׂה וּמְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הַצַּדִּיק בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת בְּלִי שׁוּם חָכְמוֹת, וּמִתְנַהֵג כְּפִי עֲצוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁל הַצַּדִּיק, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא חָסִיד אֲמִתִּי, וּבְוַדַּאי תּוֹעִיל לוֹ הַהִתְקָרְבוּת אֶל הַצַּדִּיק בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן נג): קִרְבַת הַצַּדִּיקִים טוֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. ד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה — רָשָׁע; אֶחָד שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ אֶל בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק, וְכֵן אֵינוֹ מְקַיֵּם שׁוּם מִצְוָה, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שׁוּם דָּבָר טוֹב, זֶה רָשָׁע גָּמוּר, וּמִסְכֵּן, אֵין לוֹ שׁוּם תִּקּוּן, כִּי הוּא מִסְתּוֹבֵב בְּעוֹלָם הַדִּמְיוֹן, עוֹלָם הַתֹּהוּ. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! רְאֵה מַה לְּפָנֶיךָ, אֵיךְ שֶׁצְּרִיכִים לְבַקֵּשׁ הַרְבֵּה אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיִּהְיֶה תָּמִיד מִשְׁתּוֹקֵק לָלֶכֶת אֶל בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק, שֶׁמְּקַבֵּל מִמֶּנּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם וְהִתְעוֹרְרוּת דִּקְדֻשָּׁה לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְיִזְכֶּה לְקַיֵּם אֶת עֲצוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, אֲשֶׁר הֵם יוֹעִילוּ לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, כִּי אֵין עוֹד דָּבָר יוֹתֵר חָשׁוּב מִלְּהִתְקָרֵב אֶל הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, אֲשֶׁר יָכוֹל לָרֶדֶת אֵלָיו. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן נה): טוֹב לְבַלּוֹת זְמַן רַב בִּשְׁבִיל שָׁעָה אַחַת שֶׁיִּתְקָרֵב אֶל הַצַּדִּיק; כִּי הַתּוֹעֶלֶת שֶׁל הָאָדָם הַהוֹלֵךְ אֶל בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק, אֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר כְּלָל. וְסִפֵּר הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי יְחֶזְקֵאל מִקּוּזְמִיר זי"ע, שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ הַחוֹזֶה מִלּוּבְּלִין זי"ע, שֶׁהָיָה יְהוּדִי פָּשׁוּט מְאֹד, שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתוֹ לַעֲשׂוֹת יֵין שָׂרָף, וְהָיְתָה לוֹ מְכוֹנָה קְטַנָּה בְּבֵיתוֹ, וְהָיָה מִנְהָגוֹ, שֶׁכָּל דָּבָר קָטָן שֶׁרַק הָיָה צָרִיךְ, נָסַע אֶל רַבּוֹ הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע, וְלֹא הָיָה דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁאַל אֶת רַבּוֹ — כַּמָּה מַיִם צְרִיכִים לְהַכְנִיס בַּיַּיִן, כְּשֶׁנִּשְׁבְּרָה הַמְּכוֹנָה — אֵיזֶה בֹּרֶג צְרִיכִים לִקְנוֹת, וְכֵן כָּל דָּבָר פָּעוּט וּפָשׁוּט שָׁאַל אֶת רַבּוֹ, וּמֵרֹב תְּמִימוּתוֹ וֶאֱמוּנַת חֲכָמִים שֶׁהָיְתָה לוֹ בְּרַבּוֹ, אֲהֵבוֹ הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע מְאֹד מְאֹד, וְהוֹרִיד אֶת עַצְמוֹ אֵלָיו, לַעֲנוֹת לוֹ עַל כָּל שְׁאֵלוֹתָיו וּסְפֵקוֹתָיו. וּכְשֶׁנִּפְטַר הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע, הָיָה לָאָדָם הַזֶּה צַעַר גָּדוֹל כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁלֹּא יָכוֹל הָיָה כְּבָר לִסְבֹּל אֶת הַצַּעַר, שֶׁעַכְשָׁו לֹא יִהְיֶה לוֹ אֶת מִי לִשְׁאֹל, וּמֵרֹב עָגְמַת נֶפֶשׁ קִבֵּל הַתְקָפַת לֵב וְנִפְטַר. וְיַעַן שֶׁהָיָה אָדָם פָּשׁוּט מְאֹד, תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁנִּפְטַר, בָּאוּ מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וְחָטְפוּ אוֹתוֹ, וְהוּא הָיָה בְּעוֹלָם הַדִּמְיוֹן, עוֹלָם הַתֹּהוּ, וְחָשַׁב שֶׁעֲדַיִן חַי, וְעוֹבֵד

יח אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. סְפוֹג, וּמַשְׁפֵּךְ, מְשַׁמֶּרֶת, וְנָפָה. סְפוֹג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְזוֹ. מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנָפָה, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת:

שבניתו: יח ביושבים לפני חכמים. לעיל בארבע מדות בתלמידים איירי בענין הזכרון והשכחה. והשתא איירי בענין הסברא הישרה וברירת הדבר הצודק מהבלתי צודק: ספוג. שהוא סופג את המים בין עכורים בין צלולים כך יש מי שלבו רחב ומקבל כל מה ששמע ואין בו כח לברור האמת מן השקר: משפך. כלי שנותנים על פי חבית או על פי הנוד כשרוצים למלאות יין או שמן: שמכניס בזו ומוציא בזו. כך יש מי שמקבל כל מה שלומד וכבולעו כך פולטו: משמרת. מוציא כל מה ששומע בבית המדרש. וקולט דבר של בטלה: נפה. לאחר שמוציאים הסובין והמורסן מן הקמח הנטחן ונשאר הקמח הדק עם הסולת הגס והוא החשוב. מעבירין אותו בנפה דקה מאוד ויורד ממנה כל אותו הקמח הדק שהוא כעין עפרורית לבנה ונשאר הסולת הגס החשוב. וכן היו עושין למנחות. כך יש מי שיש בו כח לברר וללבן

בַּמְּכוֹנָה שֶׁלּוֹ לַעֲשׂוֹת יֵין שָׂרָף, וּפִתְאֹם הִרְגִּישׁ שֶׁנִּשְׁבַּר בֹּרֶג, וְאָמַר שֶׁהוֹלֵךְ לִנְסֹעַ עַכְשָׁו אֶל רַבּוֹ הָרַבִּי אֱלִימֶלֶךְ מִלִּיזֶ'עְנְסְק זי"ע, וְהִתְחִיל לְהִתְעַקֵּשׁ שֶׁרוֹצֶה לָלֶכֶת אֶל רַבּוֹ, וְלִשְׁאֹל אוֹתוֹ אֵיזֶה בֹּרֶג לִקְנוֹת, וְהֵם הִתְעַקְּשׁוּ וְלֹא הִנִּיחוּ לוֹ, וְהוּא מִתְעַקֵּשׁ שֶׁמֻּכְרָח לָלֶכֶת אֶל רַבּוֹ, עַד שֶׁלְּבַסּוֹף הִנִּיחוּ לוֹ, וּכְשֶׁבָּא אֶל הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע, וְהוּא חָשַׁב שֶׁהוּא עֲדַיִן בְּהָקִיץ, וְשָׁאַל אֶת רַבּוֹ אֵיזֶה בֹּרֶג לִקְנוֹת, הִתְחִיל הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע לִצְחֹק, וְגִלָּה לוֹ: אַתָּה כְּבָר נִפְטַר, וְרַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עָלֶיךָ, שֶׁאֵינְךָ יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה כְּבָר נִפְטַר, אַךְ יַעַן שֶׁכְּבָר אַתָּה פֹּה אֶצְלִי, תִּשָּׁאֵר אֶצְלִי. וְסִיֵּם הַחוֹזֶה מִלּוּבְּלִין זי"ע, מִזֶּה רוֹאִים גֹּדֶל אֱמוּנַת צַדִּיקִים, שֶׁאַף שֶׁהָיָה אָדָם פָּשׁוּט לְגַמְרֵי, אַךְ כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשָׂה שׁוּם דָּבָר בְּלִי לִשְׁאֹל אֶת רַבּוֹ, זָכָה לְהִשָּׁאֵר אֵצֶל הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע, וְאָמַר אָז, שֶׁהַמַּלְאֲכֵי חַבָּלָה שֶׁהוֹלִיכוּ אוֹתוֹ, עֲדַיִן מְחַכִּים לוֹ שֶׁיֵּצֵא מֵרַבּוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יח אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל אֵלּוּ שֶׁכְּבָר זוֹכִים לָשֶׁבֶת לִפְנֵי חֲכָמִים צַדִּיקִים קְדוֹשִׁים, וּלְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵיהֶם, אֲשֶׁר אֵין עוֹד דָּבָר גָּדוֹל יוֹתֵר מִזֶּה, עִם כָּל זֹאת יֵשׁ שִׁנּוּיִים בֵּין הַתַּלְמִידִים שֶׁמְּקַבְּלִים מֵרַבָּם. א. סְפוֹג. ב. וּמַשְׁפֵּךְ. ג. מְשַׁמֶּרֶת. ד. וְנָפָה; שֶׁהֵם אַרְבָּעָה סוּגֵי תַּלְמִידִים. א. סְפוֹג — שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל, כָּל מַה שֶּׁרַק שׁוֹמֵעַ וְרוֹאֶה מֵרַבּוֹ — נִכְנָס בּוֹ, אֲפִלּוּ דְּבָרִים קְטַנִּים וּפְעוּטִים — הַכֹּל הוּא סוֹפֵג בְּתוֹכוֹ, וְנִשְׁאָר אֶצְלוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה מַעֲלָה גַּם־כֵּן, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים יְכוֹלִים לְקַבֵּל עַל־יְדֵי־זֶה גַּם הַנְהָגוֹת פְּשׁוּטוֹת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, כְּפִי שֶׁרָאָה אֵצֶל רַבּוֹ. ב. מַשְׁפֵּךְ — שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְזוֹ; זֶה חִסָּרוֹן גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁבָּא לְהַצַּדִּיק, שׁוֹמֵעַ הַרְבֵּה דִּבּוּרִים שֶׁל הִתְחַזְּקוּת וְהִתְעוֹרְרוּת בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲבָל תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁהוֹלֵךְ מֵהַצַּדִּיק — שׁוֹכֵחַ אֶת הַכֹּל. ג. מְשַׁמֶּרֶת — שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים; זֶה אָדָם שֶׁבָּא אֶל הַצַּדִּיק, וְשׁוֹמֵעַ וְרוֹאֶה הַרְבֵּה דְּבָרִים טוֹבִים, אֲבָל לְבַסּוֹף הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים שֶׁרוֹאֶה וְשׁוֹמֵעַ — יוֹצְאִים בַּחוּץ וְנִשְׁכָּחִים מִמֶּנּוּ, וְנִשְׁאָרִים אֶצְלוֹ רַק הַשְּׁמָרִים. וּבָזֶה יֵשׁ חִסָּרוֹן גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּוָּנַת רַבּוֹ, וְהוּא מְחַקֶּה אוֹתוֹ, וְהוּא אֵינוֹ אוֹחֵז בָּזֶה, וְכֵן אֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּוָּנַת רַבּוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁאָרִים אֶצְלוֹ הַשְּׁמָרִים שֶׁהֵם כְּלוּם; כִּי לִפְעָמִים הַצַּדִּיק צוֹעֵק

יט כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר, בָּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אַהֲבָה. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא

שמועותיו וקולט האמת מן השקר והבטל: יט כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל. שאינו מתקיים. כשיתבטל הדבר שהיה סבה לאותה אהבה. גם האהבה בטלה. וכל אהבה שאינה תלויה בדבר בטל אלא בדבר קיים. כגון אהבת הצדיקים והחכמים. אינה בטלה לעולם. כשם שהדבר שהוא סבה לאותה אהבה אינו בטל. כך אין האהבה בטלה: אהבת

עַל מִישֶׁהוּ, כְּדֵי לְהַמְתִּיק מִמֶּנּוּ אֶת הַדִּינִים, וְלִפְעָמִים הַצַּדִּיק מְדַבֵּר עַל מִישֶׁהוּ, כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת תַּלְמִידָיו, שֶׁלֹּא יִפְּלוּ בַּפַּח שֶׁל הַהוּא, שֶׁשָּׁם מַלְכֹּדֶת לִתְפֹּס אֶת הַתַּלְמִידִים, וְכַדּוֹמֶה כָּל מִינֵי הַהַנְהָגוֹת שֶׁהַצַּדִּיק נוֹהֵג, שֶׁאֵין מְבִינִים הַנְהָגוֹתָיו, וְלָכֵן מִי שֶׁרַק קוֹלֵט אֶת הַשְּׁמָרִים הָאֵלּוּ, לְבַסּוֹף הוּא יִתְרַחֵק. וְלָכֵן זֶהוּ חִסָּרוֹן גָּדוֹל מְאֹד. ד. וְנָפָה — שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת; זֶה הַתַּלְמִיד, שֶׁמּוֹצִיא מִדִּבְרֵי רַבּוֹ רַק אֶת הַסֹּלֶת, שֶׁהֵם הָאוֹר אֱלֹקִי, הַדְּבֵקוּת בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לְרַבּוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְרוֹאֶה אֵיךְ שֶׁרַבּוֹ מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמְגַלֶּה חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה נוֹרָאִים וְנִפְלָאִים מְאֹד, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חִיּוּת לְהַחֲיוֹת נֶפֶשׁ כָּל חַי, וְזֶה הַמֻּבְחָר שֶׁל הַתַּלְמִידִים, כִּי הוּא אֵינוֹ מִתְבַּלְבֵּל מִשּׁוּם דָּבָר שֶׁסָּבִיב הַצַּדִּיק, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל הַנְהָגַת רַבּוֹ אֲפִלּוּ בַּעֲבוֹדוֹת פְּשׁוּטוֹת, הוּא רַק לוֹקֵחַ אֶת הַסֹּלֶת, שֶׁהֵם הַדְּבֵקוּת וְהַיִּחוּדִים וְהַבִּטּוּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יט כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְּלוּיָה בְּדָבָר בָּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה אַהֲבָה, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר — אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מִדַּת הָאַהֲבָה, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לֶאֱהֹב אֶת הַזּוּלַת, זוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת אַהֲבָה אֲמִתִּית מִצַּד נִשְׁמָתוֹ, שֶׁהוּא עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּת, וְלָכֵן כְּשֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת בַּר יִשְׂרָאֵל, הוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ מִצַּד הָאֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ, וּמֵחֲמַת זֶה אַהֲבָה כָּזוֹ אַף פַּעַם לֹא תִּבָּטֵל, כִּי אֵין לוֹ שׁוּם כַּוָּנָה בַּמֶּה שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ, רַק מֵחֲמַת הָאֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ. וּלְהֵפֶךְ — אִם הוּא אוֹהֵב אֶת מִישֶׁהוּ מִפְּנֵי שֶׁרוֹצֶה מִמֶּנּוּ מַשֶּׁהוּ, אֲזַי כָּל זְמַן שֶׁיֵּהָנֶה מִמֶּנּוּ, הוּא יֶאֱהַב אוֹתוֹ, וְתֵכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁכְּבָר רוֹאֶה שֶׁאֵין לוֹ מִמֶּנּוּ שׁוּם הֲנָאָה, הוּא יַפְסִיק לֶאֱהֹב אוֹתוֹ, שֶׁזּוֹ אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר, שֶׁלְּבַסּוֹף בְּטֵלָה הָאַהֲבָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הוּא אוֹהֵב אֶת הַזּוּלַת מֵחֲמַת הָאֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ, אַהֲבָה כָּזוֹ אַף פַּעַם לֹא תִּתְבַּטֵּל. **אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן;** וּמֵבִיא דֻּגְמָא מֵאַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר, שֶׁהָיְתָה אַהֲבָה בְּאִסּוּר, וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה מְגֻנֶּה וַעֲבֵרָה, וּלְבַסּוֹף כְּתִיב (שְׁמוּאֵל־ב' יג): "וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד", רוֹאִים מִזֶּה, אַהֲבָה שֶׁבָּאָה מֵחֲמַת עֲבֵרָה, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, יוֹצֵאת מִזֶּה אַחַר־כָּךְ שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן, שֶׁזֶּה אַהֲבַת הָרַב עִם תַּלְמִידָיו, זוֹ אַהֲבָה שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר, כִּי הָרַב מְחַזֵּק אֶת הַתַּלְמִיד בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִתְקַשֶּׁרֶת בֵּינֵיהֶם אַהֲבָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת אַהֲבָה, סִימָן ז'): כְּשֶׁתְּחַזֵּק אֶת הָאָדָם בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הוּא יֶאֱהַב אוֹתְךָ. וְזוֹהִי הָאַהֲבָה שֶׁיֵּשׁ בֵּין הָרַב לְהַתַּלְמִיד וּבֵין הַתַּלְמִיד לְהָרַב, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם לְכַתְּחִלָּה בָּא אֶל הָרַב לְקַבֵּל הֲנָאָה עַצְמִית, כָּל זְמַן שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הֲנָאָה עַצְמִית יֶאֱהַב אֶת הָרַב, אֲבָל כְּשֶׁתִּפָּסֵק אַהֲבָה עַצְמִית, אָז יִשְׂנָא אֶת הָרַב, חַס וְשָׁלוֹם, וְזוֹ כְּבָר לֹא נִקְרֵאת אַהֲבָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן קנג): מִי שֶׁמְּקָרֵב אֶת עַצְמוֹ אֶל הַצַּדִּיק, וְקִרְבָתוֹ אֵינוֹ בִּתְמִימוּת, עַל־יְדֵי־זֶה נִתְהַפֵּךְ אַחַר־כָּךְ לְרוֹדֵף. וְזֶה סִימָן שֶׁכָּל הַהִתְקָרְבוּת שֶׁלּוֹ הָיְתָה רַק כְּדֵי לְקַבֵּל טוֹבַת הֲנָאָה מֵהַצַּדִּיק, וְכֵיוָן שֶׁנִּפְסְקָה הַטּוֹבַת הֲנָאָה כְּפִי דַּעְתּוֹ הַמְשֻׁבֶּשֶׁת, אֲזַי מַתְחִיל לְדַבֵּר עַל הַצַּדִּיק

אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְדָבָר, זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר, זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן: כ כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין

אמנון ותמר. מפני יפיה: אהבת דוד ויהונתן. להשלים רצון קונם דאמר לו יהונתן לדוד אתה תהיה למלך על ישראל ואני אהיה לך למשנה: כ כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים. כלומר שאנשי המחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אובדין. כמחלוקת הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי ב"ש ולא תלמידי ב"ה. אבל קרח ועדתו אבדו. ואני שמעתי פירוש סופה. תכליתה המבוקש מעניניה. והמחלוקת שהיא

כָּל דָּבָר רַע וְרוֹדֵף אוֹתוֹ. וְזֶה מַה שֶּׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אות צַדִּיק, סִימָן קסג): הַנּוֹאֲפִים לָרֹב הֵם מִתְנַגְּדִים עַל הַצַּדִּיקִים; וּכְמוֹ שֶׁאַמְנוֹן עָשָׂה מַעֲשֶׂה נִאוּף, וְאַחַר־כָּךְ שָׂנָא אֶת תָּמָר בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה, כְּמוֹ־כֵן אֵלּוּ הַנּוֹאֲפִים שֶׁעוֹשִׂים מַעֲשִׂים מְגֻנִּים בַּסֵּתֶר, הֵם נַעֲשִׂים שׂוֹנְאִים גְּדוֹלִים לַצַּדִּיק, וּמְדַבְּרִים עֲלֵיהֶם כָּל דָּבָר אָסוּר, וּמִתְלוֹצְצִים מֵהֶם עַד מְאֹד. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אות צַדִּיק, סִימָן קלד): הַלֵּיצָנוּת אֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הָאָדָם לֵילֵךְ לַצַּדִּיקִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כ כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם, וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם:

צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד מִדָּה רָעָה כְּמוֹ מַחֲלֹקֶת, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁהוֹרֵס אֶת הָאָדָם לְגַמְרֵי — בֵּין בְּגַשְׁמִי וּבֵין בְּרוּחָנִי, כִּי מַחֲלֹקֶת זֶה פִּלּוּג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר טז, א): "וַיִּקַּח קֹרַח", וְתַרְגּוּמוֹ: "וְאִתְפְּלֵג קֹרַח", שֶׁעַל־יְדֵי מַחֲלֹקֶת הוּא עוֹקֵר אֶת עַצְמוֹ מִכְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהַסּוֹף הָיָה לוֹ סוֹף מַר מְאֹד. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה, פֶּרֶק א׳): ׳הָיוּ מְבַקְּשִׁין לְהַתִּיר דָּמָן שֶׁל בַּעֲלֵי הַמַּחֲלֹקֶת׳; וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה ל׳, סִימָן יז): ׳אֵין דָּבָר טוֹב וְאֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה׳; וְלָכֵן מֵאַיִן יוֹדְעִים מַה זֶּה מַחֲלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם, אוֹ מַחֲלֹקֶת שֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי הֲרֵי כָּל אֶחָד שֶׁרַב עִם זוּלָתוֹ טוֹעֵן שֶׁכַּוָּנָתוֹ הִיא לַשָּׁמַיִם, וּמִי יוֹדֵעַ, וּמִי בּוֹחֵן לְבָבוֹת לָדַעַת אֶת הָאֱמֶת, עִם מִי הַצֶּדֶק וְעִם מִי לֹא? וְעַל זֶה נוֹתֵן הַתַּנָּא סִימָן: **אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם**, זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי; שֶׁזּוֹ מַחֲלֹקֶת בַּהֲלָכָה, שַׁמַּאי מַחְמִיר, וְהִלֵּל מֵקֵל, וְכָל אֶחָד מַחֲזִיק בְּדַעְתּוֹ, וְלֹא יוֹתֵר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, כִּי יֵשׁ לוֹ אֶת הָרְאָיוֹת שֶׁלּוֹ, וְזוֹ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁמֻּתָּר לְהִתְוַכֵּחַ, וְכָל אֶחָד יַחֲזִיק כְּפִי שֶׁבֵּרֵר לְעַצְמוֹ אֶת הַהֲלָכָה. וְאִם אָדָם יוֹדֵעַ בָּרוּר, שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ הָרְאָיוֹת לָזֶה, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּעֵל מֵאַף אֶחָד בָּעוֹלָם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר לוֹ לְהִכָּנַע לְזוּלָתוֹ בְּשִׁיטָתוֹ שֶׁבֵּרֵר עַל־פִּי הֲלָכָה, וְאַף שֶׁחוֹלְקִים בֵּינֵיהֶם, אֲבָל לְבַסּוֹף הֵם יַעֲשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (קִדּוּשִׁין ל:): ׳אֲפִלּוּ הָאָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד, נַעֲשִׂים אוֹיְבִים זֶה אֶת זֶה, וְאֵינָם זָזִים מִשָּׁם, עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר כא, יד): "אֶת וָהֵב בְּסוּפָה", אַל תִּקְרֵי בְּסוּפָה אֶלָּא בְּסוֹפָהּ׳; כִּי לְבַסּוֹף הֵם מַשְׁלִימִים בֵּינֵיהֶם, כִּי הַמַּחֲלֹקֶת הָיְתָה בֵּינֵיהֶם רַק בַּהֲלָכָה — זֶה מֵקֵל וְזֶה מַחְמִיר, זֶה אוֹסֵר וְזֶה מַתִּיר, זֶה מְטַמֵּא וְזֶה מְטַהֵר, אֲבָל מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ בֵּינֵיהֶם, הֵם אוֹהֲבִים אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי, כְּמוֹ הִלֵּל וְשַׁמַּאי, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְבָמוֹת יג:): ׳אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵלּוּ אוֹסְרִים וְאֵלּוּ מַתִּירִין, אֵלּוּ פּוֹסְלִין וְאֵלּוּ מַכְשִׁירִין, לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל, וְלֹא בֵּית הִלֵּל מִבֵּית שַׁמַּאי׳. וְאֵין עוֹד קִרְבָה וְאַהֲבָה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁמִּתְחַתְּנִים זֶה עִם זֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא שֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם — זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ. כִּי כָּל כַּוָּנַת קֹרַח הָיְתָה כָּבוֹד, וְאִם הָיוּ נוֹתְנִים לוֹ מַה שֶּׁהָיָה רוֹצֶה, הָיָה תֵּכֶף־וּמִיָּד מַשְׁלִים

סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ:

כא כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ. וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת

לשם שמים התכלית וסוף המבוקש מאותה מחלוקת להשיג האמת. וזה מתקיים כמ"ש מתוך הויכוח יתברר האמת. וכמו שנתברר במחלוקת הלל ושמאי. שהלכה כבית הלל ומחלוקת שאינה לשם שמים תכלית הנרצה בה היא בקשת שררה ואהבת הנצחות. וזה הסוף אינו מתקיים. כמו שמצינו במחלוקת קרח ועדתו. שהתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך: כא אין חטא בא על ידו. כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בג"ע: אין מספיקין בידו לעשות תשובה. שלא יהא הוא בג"ע ותלמידיו בגיהנם: וזיכה את הרבים. שלמד תורה לכל

עִם מֹשֶׁה, וְלָכֵן כָּל כַּוָּנַת מַחֲלָקְתּוֹ הָיְתָה שֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי אִם הָיוּ נוֹתְנִים לוֹ מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, הָיָה מַשְׁלִים תֵּכֶף־וּמִיָּד, וּמַה גַּם שֶׁהוּא חָלַק עִם עֲדָתוֹ, שֶׁזּוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ, שֶׁבֵּין עֲדָתוֹ הָיְתָה מַחֲלֹקֶת, וְכָל זֶה רוֹאִים אֵצֶל הָרְשָׁעִים, שֶׁגַּם בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם יֵשׁ מַחֲלֹקֶת וּמְרִיבוֹת, וְזֶה סִימָן שֶׁזֶּה אֵינוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְלָכֵן צְרִיכִים הַרְבֵּה לְבַקֵּשׁ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁלֹּא יַטְעֶה אוֹתוֹ הַמְדַמֶּה בְּמַחֲלֹקֶת שֶׁל לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי בְּנָקֵל יְכוֹלִים לִפֹּל בְּדִמְיוֹן גָּדוֹל, וְלַחֲשֹׁב שֶׁמַּחֲלָקְתּוֹ הִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּי אֵין עוֹד דָּבָר שֶׁהַיֵּצֶר הָרַע כָּל־כָּךְ תּוֹפֵס אֶת הָאָדָם כְּמוֹ הַמַּחֲלֹקֶת. וּבְלִי תְּפִלָּה אִי אֶפְשָׁר לְהִנָּצֵל מִזֶּה, כִּי הַמְדַמֶּה שֶׁל הָאָדָם מַטְעֶה אוֹתוֹ, עַד שֶׁחוֹשֵׁב שֶׁהַמַּחֲלֹקֶת שֶׁלּוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְעַל זֶה צְרִיכִים הַרְבֵּה רַחֲמִים, וְלִשְׁפֹּט אֶת עַצְמוֹ הֵיטֵב הֵיטֵב — אִם כַּוָּנָתוֹ לְשָׁמַיִם אוֹ כַּוָּנָתוֹ לְכָבוֹד, וְכָל זֶה נֶאֱמַר בְּמַחֲלֹקֶת פְּרָטִית, אֲבָל אִם מַחֲלָקְתּוֹ זֶה נֶגֶד מִינִים וְכוֹפְרִים, זֵדִים וּמְשֻׁמָּדִים, וְיוֹצֵא נֶגְדָּם בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית, זֶה בְּוַדַּאי מַחֲלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי סַנְהֶדְרִין, פֶּרֶק י', הֲלָכָה א'): 'בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר קֹרַח: אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְלֹא מֹשֶׁה נָבִיא, וְלֹא אַהֲרֹן כֹּהֵן גָּדוֹל, בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה אָמַר מֹשֶׁה: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אִם נִבְרָא לָאָרֶץ פֶּה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית הֲרֵי מוּטָב, וְאִם לָאו — יִבָּרֵא לָהּ מֵעַכְשָׁו, וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא הֲוָיָ"ה'; וְזוֹ מַחֲלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּלִי שׁוּם סָפֵק, כְּשֶׁיּוֹצֵא נֶגֶד אָרוּר טָמֵא שֶׁאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ לָצֵאת נֶגֶד כָּל הַקָּדוֹשׁ לְעַם יִשְׂרָאֵל, וּמִתְלוֹצֵץ מֵהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת וְכוֹפֵר בָּעִקָּר, עָלֶיךָ לָדַעַת, שֶׁזּוֹ מַחֲלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּלִי שׁוּם סָפֵק, וּבִלְבַד, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁלֹּא תִּכָּנַע לְהָרָשָׁע הַזֶּה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כא כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל מִי שֶׁמְּזַכֶּה אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, וּמַחְדִּיר בָּהֶם אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה הַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם שֶׁמִּמֶּנּוּ בָּא הַחֵטְא, הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַזִּיק לוֹ, אַף שֶׁהַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם חוֹרֵק שִׁנָּיו וְעֵינָיו לָטֹשׁ עַל זֶה שֶׁמְּקָרֵב רְחוֹקִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְרוֹצֶה לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ, אֲבָל זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, וְלֹא יָכוֹל לְהַזִּיק לוֹ, שֶׁזֶּה כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ, הַיְנוּ שֶׁהַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם אֵינוֹ יָכוֹל לִגַּע בּוֹ. וּלְהֶפֶךְ וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה; מִי שֶׁחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, סִימָן שֶׁהַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם הִתְלַבֵּשׁ בּוֹ וְהוּא שְׁלוּחוֹ, וְהוּא כְּבָר אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וּמֵבִיא דֻּגְמָא: מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ בִּשְׁבִיל

ישראל: צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל. ומשפטיו שעם ישראל כאילו הוא עשאן: אשר חטא ואשר החטיא את ישראל. מדלא קאמר על חטאות ירבעם וישראל שמע מינה שהכל תלוי בירבעם:

הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים לג): **צִדְקַת ה׳ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יָרָבְעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (מְלָכִים א טו): **עַל חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן נְבָט אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:**

כְּלַל יִשְׂרָאֵל, כִּי אָהַב אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמָרָם זַ״ל (מְנָחוֹת סה:): ׳מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל הָיָה׳; וְאָמַר רַבֵּנוּ זַ״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק א׳, סִימָן עט), שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ מֵחֲמַת שֶׁיָּדַע שִׁפְלוּת עַצְמוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה הִכִּיר בִּגְדֻלַּת יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יט, סִימָן כח): ׳מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לְלַמֶּדְךָ שֶׁרֹאשׁ הַדּוֹר הוּא כָּל הַדּוֹר׳; וְלָכֵן הַסָּמֶ״ךְ־מֵ״ם לֹא יָכוֹל לוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן יָרָבְעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁהַסָּמֶ״ךְ־מֵ״ם הִתְלַבֵּשׁ בּוֹ, עַל־יְדֵי גֵּאוּת וִישׁוּת שֶׁהָיְתָה בּוֹ, וְהִיא אֲשֶׁר טְרָדָתוֹ מִשְּׁנֵי הָעוֹלָמוֹת. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יְרוּשַׁלְמִי עֲבוֹדָה זָרָה, פֶּרֶק א׳, הֲלָכָה א׳): ׳יָרָבְעָם כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה אָדָם כָּשֵׁר, הָיָה מוֹשִׁיב שְׁנֵי לֵיצָנִים עַל יָדוֹ׳; כִּי הָיָה טָמֵא מְטַמֵּא, חוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, וְעַל־כֵּן חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ. וְדָבָר זֶה נִשְׁנֶה בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים, שֶׁמּוֹסְרִים אֶת נַפְשָׁם לְהַחֲזִיר אֶת בְּנֵי־אָדָם בִּתְשׁוּבָה, וְרָצִים אַחֲרֵיהֶם לְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, נִשְׁמַת מֹשֶׁה מִתְעַבֶּרֶת בָּהֶם וְעוֹזֶרֶת לָהֶם, וְהַסָּמֶ״ךְ־מֵ״ם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת לָהֶם שׁוּם דָּבָר. וּלְהֵפֶךְ אֵלּוּ הָרְשָׁעִים הַחוֹטְאִים וּמַחֲטִיאִים אֶת הָרַבִּים, רִשְׁעֵי הָעֵרֶב־רַב, הֵם שְׁלוּחֵי הַסָּמֶ״ךְ־מֵ״ם, וְהֵם אֲשֶׁר מַכְשִׁילִים אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בִּטְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, וּבְאִסּוּרֵי כְּרִיתוּת, שֶׁהוּא עֲוֹן נִדָּה, כִּי הַמִּקְוֶה אֵינוֹ כָּשֵׁר לְגַמְרֵי, וְגוֹרְמִים לְחִלּוּל שַׁבָּת עַל־יְדֵי הָעֵרוּב שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן כָּרָאוּי, וְכָל זֶה עֲצַת הַסָּמֶ״ךְ־מֵ״ם — לְהָקִים בְּכָל דּוֹר ׳רַע־בָּנִים׳, שֶׁהֵם שְׁלוּחָיו, לְהַכְשִׁיל אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת, וְכַמּוּבָא (זֹהַר, רַעְיָא מְהֵימְנָא, פִּנְחָס רלז:): ׳כַּד עֵרֶב רַב אִינּוּן מְעָרְבִין בְּיִשְׂרָאֵל, מַה כְּתִיב (אֵיכָה א, ה): ״הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ״׳; כִּי אֵלּוּ יָרָבְעָם בֶּן נְבָט שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, הַמַּכְשִׁילִים אֶת הָרַבִּים בַּחֲטָאִים חֲמוּרִים, וְעוֹקְרִים אוֹתָם מִשְּׁנֵי הָעוֹלָמוֹת, וְאֵין פּוֹצֶה פֶּה וּמְצַפְצֵף, כִּי כְּבָר הִכְנִיסוּ בֶּהָמוֹן־עַם, שֶׁצְּרִיכִים לְכַבֵּד אֶת הָרָאשִׁים, וְאַף אֶחָד אֵינוֹ שָׂם לֵב, אֲשֶׁר אֵלּוּ הָרָאשִׁים, עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (שָׁם): ״הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ״ — אֵלּוּ הַצָּרִים לַשְּׁכִינָה וּמְעִיקִים לָהּ, וּמַכְשִׁילִים אֶת הָרַבִּים בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת, וְלוֹחֲמִים נֶגֶד חִנּוּךְ הַכָּשֵׁר, הֵם נַעֲשׂוּ רֹאשׁ, וְכֻלָּם מְגַדְּלִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים אוֹתָם. לֹא־כֵן אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים, שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַמּוֹסְרִים אֶת נַפְשָׁם בִּשְׁבִיל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, עֲלֵיהֶם קָמִים רְשָׁעִים אֲרוּרִים, כּוֹפְרִים בָּעִקָּר, גִּלְגּוּל קֹרַח וַעֲדָתוֹ, וְחוֹלְקִים עֲלֵיהֶם, וְכֻלָּם שׁוֹמְעִים בְּקוֹלָם. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי, מַה לְּפָנֶיךָ, אַתָּה רָאָה לְהַחֲזִיק בְּצַדִּיק אֲמִתִּי, אֲשֶׁר מְקָרֵב אוֹתְךָ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאִם תַּרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ לְךָ תּוֹעֶלֶת עַל יָדוֹ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְעַל יָדוֹ אַתָּה לוֹמֵד תּוֹרָה, וּמַרְבֶּה בִּתְפִלָּה וּבְתַחֲנוּנִים, וּבוֹרֵחַ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי שֵׁמוֹת וְיִחוּדִים — תַּחֲזִיק בּוֹ בִּשְׁתֵּי יָדֶיךָ, לֹא־כֵן אִם אֶחָד שׁוֹבֵר אוֹתְךָ, וּמְרַחֵק אוֹתְךָ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְאַתָּה רוֹאֶה שֶׁעוֹבֵר יוֹם אַחַר יוֹם, שֶׁאֵינְךָ לוֹמֵד תּוֹרָה, וְאֵינְךָ מִתְפַּלֵּל, וְאַתָּה רָחוֹק לְגַמְרֵי מִדְּבֵקוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, תֵּדַע שֶׁזֶּה יָרָבְעָם בֶּן נְבָט, וְתִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ מְאֹד מְאֹד. וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחוֹת לְקָרֵב אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּבִפְרָט בְּעִתִּים הַלָּלוּ, שֶׁהִתְפַּשְּׁטוּ

הָעֵרֶב־רַב, הַמּוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מִלְּהִתְקָרֵב אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וְהִתְלַבְּשׁוּ בְּרֵע־בָּנִים, אַל תִּפְחַד מֵהֶם, אֶלָּא לֵךְ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, וּתְעוֹרֵר אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, כִּי נִשְׁמַת מֹשֶׁה תִּתְעַבֵּר בְּךָ, וְאַף שֶׁהַסְּמֶ"ךְ־מֵ"ם יִרְדֹּף אוֹתְךָ, כִּי כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּזִכּוּי הָרַבִּים, הַסְּמֶ"ךְ־מֵ"ם שׁוֹלֵחַ אֶת שְׁלִיחָיו, וְנוֹשְׁכִים אוֹתוֹ, וּמְדַבְּרִים עָלָיו, אֵין לְהִתְפַּעֵל מֵהֶם כְּלָל. וְיָדוּעַ, אֲשֶׁר רַבֵּנוּ אִישׁ הָאֱלֹקִי הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ מִלִיזֶ'ענְסְק זי"ע, כְּשֶׁהָלַךְ בְּגָלוּת עִם אָחִיו הַקָּדוֹשׁ הָרַבִּי רַבִּי זוּשָׁא מֵאַנִיפּוֹלִי זי"ע, כָּל מָקוֹם שֶׁבָּאוּ, טִהֲרוּ אֶת הָאֲוִיר, וְגָרְמוּ שֶׁהֲמוֹן נְשָׁמוֹת יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, וּכְשֶׁהִגִּיעוּ לִגְבוּל גֶּרְמַנְיָה, שֶׁמִּשָּׁם יָצְאָה הַהַשְׂכָּלָה הָאֲרוּרָה, וְאַחַר־כָּךְ יָצְאוּ מִשָּׁם הָרוֹצְחִים חַיּוֹת טֶרֶף, בָּא הַסְּמֶ"ךְ־מֵ"ם אֲלֵיהֶם, וּבִפְרָט אֶל הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע, וְאָמַר לוֹ: אִם אַתָּה לֹא מִסְתַּלֵּק מִכָּאן, שֶׁזֶּה הַמָּקוֹם שֶׁלִּי, אֲנִי אֶנְקֹם בְּךָ וּבְכָל יוֹצְאֵי חֲלָצֶיךָ. וְתֵכֶף־וּמִיָּד נִבְהַל הָרַבִּי רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זי"ע, וּבָרַח מִשָּׁם. עִם כָּל זֹאת בְּכַמָּה עֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹד הִסְפִּיק לִהְיוֹת, וְלָכֵן שָׁם נִתְפַּשְּׁטָה אַחַר־כָּךְ הַחֲסִידוּת. רוֹאִים מִזֶּה, אֵיךְ שֶׁהַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם חוֹרֵק אֶת שִׁנָּיו וְלוֹטֵשׁ אֶת עֵינָיו עַל כָּל אֵלּוּ הַזּוֹכִים לְקָרֵב נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא בְּחִנָּם שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶם מַה שֶּׁעוֹבֵר — צָרוֹת וְיִסּוּרִים, קַטְנוּת וַחֲלִישׁוּת הַדַּעַת, מַחֲלֹקֶת וּמְרִיבוֹת, וְרוֹדְפִים אוֹתָם עַד חָרְמָה. וְדָבָר זֶה נַעֲשֶׂה בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שֶׁכָּל מִי שֶׁרַק עוֹסֵק לְקָרֵב רְחוֹקִים, קָם עָלָיו הַסְּמֶ"ךְ־מֵ"ם בְּעַצְמוֹ, וּמַלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ בַּאֲנָשִׁים חוֹטְאִים וּפְגוּמִים, וְהֵם רוֹדְפִים אֶת הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים, וּמַחֲלִישִׁים אֶת דַּעְתָּם. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי, מַה לְּפָנֶיךָ! אַל תִּפְחַד, כִּי כְּבָר הִבְטִיחוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים: כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ, הַחֵטְא הוּא בְּעַצְמוֹ הַסְּמֶ"ךְ־מֵ"ם, לֹא יוּכַל לָבוֹא אֵלָיו לְהַזִּיק אוֹתוֹ, הוּא רַק יָכוֹל לְהַפְחִיד אוֹתוֹ, וּלְהֵפֶךְ: כָּל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְהוּא צָרִיךְ לְהִתְגַּלְגֵּל כַּמָּה וְכַמָּה גִּלְגּוּלִים — אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כב כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל

כב מתלמידיו של אברהם אבינו. למד ממנו והולך בדרכיו: עין טובה. מסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים. שכן מצינו באברהם שאמר למלך סדום (בראשית יד) אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך: ורוח נמוכה. ענוה יתירה. וכן מצינו אברהם אומר (שם יח) ואנכי עפר ואפר: ונפש שפלה. זהירות והפרישות מן התאוות. ומצינו זה באברהם (שם יב) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את שעד עכשיו לא הכיר בה מרוב צניעות. ובבלעם אשכחן עין רעה שהיה יודע שהיה רע בעיני המקום שילך אצל בלק והיה הולך כדי ליטול שכר דכתיב (במדבר כב) אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב: ורוח גבוהה. דאמר

כב כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲחֵרִים — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע; עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע? תַּלְמִידָיו שֶׁל

(שם כד) נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון: ונפש רחבה. שאם לא היה רב התאוה לא היה יועץ להפקיר בנות מואב לזנות. ואמרו חכמים (סנהדרין קה, א) בלעם בועל אתונו היה: להנחיל אוהבי יש. אברהם אקרי אוהב דכתיב (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי. יש בעוה"ב. ואוצרותיהם אמלא, בעה"ז: אנשי דמים. בלעם איקרי איש דמים שהפיל בעצתו כ"ד אלפים מישראל:

בִּלְעָם הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ח): **לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא. אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנּוֹם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר** (תְּהִלִּים נה): **וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:**

אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר הַתַּכְלִית בְּזֶה הָעוֹלָם — רַק לְהַכִּיר אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְכָל מַה שֶּׁעוֹבֵר עַל הָאָדָם דָּבָר גָּדוֹל דָּבָר קָטָן, צָרִיךְ לֵידַע שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה תַּכְלִית, עָמֹק עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ. וְעִקַּר הַתַּכְלִית הוּא לְהַכִּיר אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְזוֹ הָיְתָה גַּדְלוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁהוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁזָּכָה לְהַכִּיר אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה צה, סִימָן ג'): 'בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם אֶת בּוֹרְאוֹ'; וְכֵן הוּא (רַמְבַּ"ם, פֶּרֶק א' מֵהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲלָכָה ג'): צוּר הָעוֹלָמִים לֹא הָיָה שׁוּם אָדָם שֶׁהָיָה מַכִּירוֹ וְלֹא יוֹדְעוֹ, אֶלָּא יְחִידִים בָּעוֹלָם, כְּגוֹן: חֲנוֹךְ וּמְתוּשֶׁלַח, נֹחַ, שֵׁם וָעֵבֶר, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הָיָה הָעוֹלָם הוֹלֵךְ וּמִתְגַּלְגֵּל, עַד שֶׁנּוֹלַד עַמּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהוּא: אַבְרָהָם אָבִינוּ. כֵּיוָן שֶׁנִּגְמַל אֵיתָן זֶה, הִתְחִיל לְשׁוֹטֵט בְּדַעְתּוֹ וְהוּא קָטָן, וְהִתְחִיל לַחֲשֹׁב בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְהָיָה תָּמֵהַּ — הֵיאַךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הַגַּלְגַּל הַזֶּה נוֹהֵג תָּמִיד, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ מַנְהִיג, וּמִי יְסַבֵּב אוֹתוֹ, כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּסַבֵּב אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ מְלַמֵּד וְלֹא מוֹדִיעַ דָּבָר, אֶלָּא מְשֻׁקָּע בְּאוּר כַּשְׂדִּים בֵּין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הַטִּפְּשִׁים, וְאָבִיו וְאִמּוֹ וְכָל הָעָם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהוּא עוֹבֵד עִמָּהֶם, וְלִבּוֹ מְשׁוֹטֵט וּמֵבִין, עַד שֶׁהִשִּׂיג דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְהֵבִין קַו הַצֶּדֶק מִתְּבוּנָתוֹ הַנְּכוֹנָה, וְיָדַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אֶחָד, וְהוּא מַנְהִיג הַגַּלְגַּל, וְהוּא בָּרָא הַכֹּל, וְאֵין בְּכָל הַנִּמְצָא אֱלוֹהַּ חוּץ מִמֶּנּוּ, וְיָדַע שֶׁכָּל הָעוֹלָם טוֹעִים, וְדָבָר שֶׁגָּרַם לָהֶם לִטְעוֹת — זֶה שֶׁעוֹבְדִים אֶת הַכּוֹכָבִים וְאֶת הַצּוּרוֹת, עַד שֶׁאָבַד הָאֱמֶת מִדַּעְתָּם, וּבֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה הִכִּיר אַבְרָהָם אֶת בּוֹרְאוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִכִּיר וְיָדַע, הִתְחִיל לְהָשִׁיב תְּשׁוּבוֹת עַל בְּנֵי אוּר כַּשְׂדִּים, וְלַעֲרֹךְ דִּין עִמָּהֶם, וְלוֹמַר שֶׁאֵין זוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁאַתֶּם הוֹלְכִים בָּהּ, וְשִׁבֵּר הַצְּלָמִים, וְהִתְחִיל לְהוֹדִיעַ לָעָם, שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶלָּא לֶאֱלוֹהַּ הָעוֹלָם, וְלוֹ רָאוּי לְהִשְׁתַּחֲווֹת וּלְהַקְרִיב וּלְנַסֵּךְ, כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּהוּ כָּל הַבְּרוּאִים הַבָּאִים, וְרָאוּי לְאַבֵּד וּלְשַׁבֵּר כָּל הַצּוּרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בָּהֶן כָּל הָעָם, כְּמוֹ אֵלּוּ שֶׁהֵם מְדַמִּים שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ, אֶלָּא אֵלּוּ. כֵּיוָן שֶׁגָּבַר עֲלֵיהֶם בִּרְאָיוֹתָיו, בִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ, וְנַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְיָצָא לְחָרָן, וְהִתְחִיל לַעֲמֹד וְלִקְרֹא בְּקוֹל גָּדוֹל לְכָל הָעוֹלָם, וּלְהוֹדִיעָם שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ אֶחָד לְכָל הָעוֹלָם, וְלוֹ רָאוּי לַעֲבֹד, וְהָיָה מְהַלֵּךְ וְקוֹרֵא, וּמְקַבֵּץ הָעָם מֵעִיר לְעִיר וּמִמַּמְלָכָה לְמַמְלָכָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם", וְכֵיוָן שֶׁהָיוּ הָעָם מִתְקַבְּצִין אֵלָיו, וְשׁוֹאֲלִין לוֹ עַל דְּבָרָיו, הָיָה מוֹדִיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיַּחֲזִירֵהוּ לְדֶרֶךְ הָאֱמֶת, עַד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו אֲלָפִים וּרְבָבוֹת, וְהֵם אַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם, וְשָׁתַל בְּלִבָּם הָעִקָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה, וְחִבֵּר בּוֹ סְפָרִים

וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. אֶל כָּל זֶה זָכָה רַק עַל־יְדֵי שֶׁהָיְתָה לוֹ עַיִן טוֹבָה, שֶׁהִסְתַּכֵּל בְּעַיִן טוֹבָה עַל כָּל הַבְּרִיאָה, וְהִכְנִיס בְּכָל הַבְּרוּאִים אֶת עַיִן הַטּוֹבָה שֶׁלּוֹ, שֶׁכֻּלָּם יַכִּירוּ אֶת בּוֹרְאָם, וְהָיָה מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ לְגַלּוֹת וּלְפַרְסֵם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאַף שֶׁרְדָפוּהוּ מְאֹד, וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים, וְרָצוּ לְשָׂרְפוֹ חַי, הוּא לֹא הִסְתַּכֵּל עַל זֶה, כִּי כָּל כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה רַק לְהִכָּלֵל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּלְגַלּוֹת אֶת אֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרַךְ לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, וְאֶל הָעַיִן טוֹבָה הַזּוֹ זָכָה, רַק עַל־יְדֵי שֶׁהֶחֱזִיק אֶת עַצְמוֹ לְלֹא כְלוּם, שֶׁזֶּה רוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, כִּי כְּכָל שֶׁאָדָם שָׁפָל בְּעֵינֵי עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, עַד שֶׁהוּא בָּטֵל וּמְבֻטָּל לְגַמְרֵי בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, וּמַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּלֹא כְלוּם, דַּיְקָא עַל־יְדֵי־זֶה הוּא מַשִּׂיג אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עִם אֱמֶת, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֶלָּא עַד שֶׁיְּבַטֵּל אֶל כָּל יֵשׁוּתוֹ וּמַהוּתוֹ לְגַמְרֵי, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ רוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, אָז דַּיְקָא יִהְיֶה כְּלִי לְקַבֵּל בּוֹ אֶת הָאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִשְׁרֶה בּוֹ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סוֹטָה ה.): 'כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם'; כִּי תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁנִּכְנֶסֶת בָּאָדָם אֵיזוֹ יֵשׁוּת וְגֵאוּת, וְעוֹשֶׂה אֶת עַצְמוֹ מְצִיאוּת בְּזֶה הָעוֹלָם, כְּבָר לֹא יַשִּׂיג אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁהוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ, וּמָסַר אֶת זֶה לְיִצְחָק, וְיִצְחָק לְיַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב אֶל לֵוִי, וְלֵוִי אֶל מֹשֶׁה, עָמַד נֶגְדּוֹ בִּלְעָם הָרָשָׁע, אֲשֶׁר הָיְתָה עֵינוֹ רָעָה, וְרוּחוֹ גְּבוֹהָה, וְנַפְשׁוֹ רְחָבָה, וְלָכֵן הָיָה זֶה לְעֻמַּת זֶה כְּנֶגֶד מֹשֶׁה, כִּי עַל מֹשֶׁה נֶאֱמַר (בַּמִּדְבָּר יב, ג): "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה", וְלָכֵן זָכָה לְהוֹרִיד אֶת הַתּוֹרָה אֶל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּלְהֵפֶךְ בִּלְעָם הָרָשָׁע הָיָה שְׁתֻם הָעָיִן, עִם עַיִן רָעָה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהִסְתַּכֵּל הָיְתָה שָׁם קְלָלָה, כַּמּוּבָא (זֹהַר נֹחַ סח): 'מַה כְּתִיב בְּבִלְעָם (בַּמִּדְבָּר כד, טו): "וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם

הָעָיִן", דְּעֵינָא בִּישָׁא הֲוָה לֵיהּ, וּבְכָל אֲתַר דַּהֲוָה מִסְתַּכֵּל בֵּיהּ, הֲוָה אַמְשִׁיךְ עָלֵיהּ רוּחַ מְחַבְּלָא'; וְאָמְרוּ (זֹהַר בָּלָק רו): 'עֵינוֹי דְּבִלְעָם חַיָּבָא עֵינָא בִּישָׁא בְּכֹלָּא בְּכָל אֲתַר דַּהֲוָה מִסְתַּכֵּל כְּשַׁלְהוֹבָא שָׁצֵי לֵיהּ דְּהָא לֵית עֵינָא בִּישָׁא בְּעָלְמָא כְּעֵינָא דְּהַהוּא רָשָׁע'; וְכֵן הָיְתָה לוֹ רוּחַ גְּבוֹהָה, שֶׁהֶחֱזִיק אֶת עַצְמוֹ לְיֵשׁ, עַד שֶׁאָמַר (בַּמִּדְבָּר כד, טז): "נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל, וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת ז.): 'הַשְׁתָּא דַּעַת בְּהֶמְתּוֹ לֹא הֲוָה יָדַע, דַּעַת עֶלְיוֹן הֲוָה יָדַע'? אֶלָּא הָיָה מְזֹהָם בִּפְגַם הַבְּרִית, וְזֶה סִימָן שֶׁל בַּעַל גַּאֲוָה. וְכֵן הָיְתָה לוֹ נֶפֶשׁ רְחָבָה, שֶׁאָמַר (בַּמִּדְבָּר כב, יח): "אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב" וְגוֹ', וְלָכֵן בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ וּמְגַלֶּה לָנוּ, אֲשֶׁר כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ, סִימָן שֶׁהוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲחֵרִים, סִימָן שֶׁהוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע; כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דְּבָרִים הַלָּלוּ, שֶׁהֵן מִדּוֹת טוֹבוֹת, שֶׁרָאוּי לָאָדָם לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ, שֶׁהֵן: עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, הֲרֵי הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים, וְדָרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מִדְרָשׁ אַגָּדָה): וְאֵין אַחֵר אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת לד, יד): "כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר", שֶׁמִּשָּׁם נוֹבְעוֹת הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת הָאֵלּוּ: עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה, וְזֶה סִימָן שֶׁהוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע; כִּי מִבַּחוּץ לֹא יְכוֹלִים לְהַכִּיר עֲלֵיהֶם כְּלָל, כִּי בְּנָקֵל יְכוֹלִים לִטְעוֹת בֵּין הָאֱמֶת לַשֶּׁקֶר, כִּי הַשֶּׁקֶר מְדַמֶּה אֶת עַצְמוֹ לְהָאֱמֶת; לָכֵן נוֹתֵן סִימָן: תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁגַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי הֵם נֶאֱכָלִין בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קכט) עַל הַפָּסוּק (בַּמִּדְבָּר יג, לב): "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ", עַל־יְדֵי

כג **יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר, הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת**

כג **עז כנמר.** הנמר הזה נולד מן חזיר היער והלביאה כי בעת יחם האריות הלביאה מכנסת ראשה בסבכי היער ונוהמת ונועדת את הזכר והחזיר שומע קולה ורובעה ונמר יוצא מבין שניהם ולפי שהוא ממזר הוא עז פנים אף על פי שאין בו גבורה כל כך. אף אתה הוי עז ולא תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת כאותה ששנינו לא הביישן למד: **וקל כנשר.** לחזור אחר למודך ולא תיגע כדכתיב (שם מ) יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו: **רץ כצבי.** לרדוף אחר המצות: **וגבור כארי.** לכבוש את יצרך מן העבירות:

אֱמוּנָה הוּא נֶאֱכָל וְנִתְהַפֵּךְ לְמַהוּת הַדָּבָר. וְלָכֵן עוֹד בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, אִם אָדָם יֵשׁ לוֹ אֶת הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת הָאֵלּוּ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, הוּא נֶאֱכָל וְנִכְלָל כְּבָר בָּעוֹלָם הַזֶּה בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְעוֹד נוֹחֵל וְיוֹרֵשׁ אֶת הָעוֹלָם הַבָּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַמִּדּוֹת הַמְגֻנּוֹת: עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה, שֶׁהוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע, אָז רוֹאִים שֶׁהֵם יוֹרְשִׁין גֵּיהִנּוֹם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת עוֹד בָּזֶה הָעוֹלָם, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן קיט), שֶׁאֵין עוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא גֵּיהִנּוֹם, כִּי מִי שֶׁרָחוֹק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, סוֹבֵל אֶת הַגֵּיהִנּוֹם עוֹד בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי. וְזֶה הַהֶפְרֵשׁ בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מִדּוֹת טוֹבוֹת, וְעוֹד בַּחַיִּים חַיּוּתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה נִכְלָלִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, לְבֵין תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע, שֶׁעוֹד בַּחַיִּים חַיּוּתָם יוֹרְשִׁים גֵּיהִנּוֹם, וְיוֹרְדִים בְּכָל פַּעַם לִבְאֵר שַׁחַת עָמֹק, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כג הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם הָרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְהִכָּנֵס אֶל הַקְּדֻשָּׁה, צָרִיךְ לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ מִדַּת הָעַזּוּת, לֹא לְפַחֵד מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כב), שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהִתְקָרֵב אֶל הַצַּדִּיק הָאֱמֶת הַכָּלוּל מִשִּׁבְעָה רוֹעִים, אֶלָּא עַל-יְדֵי מִדַּת הָעַזּוּת דִּקְדֻשָּׁה, כִּי כְּכָל שֶׁיִּרְצוּ לִמְנֹעַ אוֹתוֹ מִלְּהִתְקָרֵב אֶל הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, יִתְאַזֵּר בְּמִדַּת הָעַזּוּת דִּקְדֻשָּׁה, וְלֹא יִתְפַּעֵל מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי הַצַּדִּיק הָאֱמֶת כָּל מְגַמָּתוֹ לְהַדְבִּיקוֹ בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלָכֵן קָמִים נֶגְדּוֹ זֶה לְעֻמַּת זֶה הַסָּמֶ"ךְ-מֵ"ם וְגַנְדָּא דִּילֵיהּ, וְאֵין צְרִיכִים לְפַחֵד מֵהֶם כְּלָל, אֶלָּא לָצֵאת נֶגְדָּם בְּעַזּוּת וּבְעַקְשָׁנוּת דִּקְדֻשָּׁה, וְרַק כָּךְ מַצְלִיחִים. כִּי בְּפֵרוּשׁ גִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר-הַמִּדּוֹת, אוֹת צַדִּיק, סִימָן קלו): אֵין לְךָ צַדִּיק שֶׁאֵין עָלָיו מַחֲלֹקֶת וּמְחַקְרִים.

וְקַל כַּנֶּשֶׁר: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת תָּמִיד בְּשִׂמְחָה, שֶׁזֶּה מַכְנִיס בּוֹ קַלּוּת, שֶׁהוּא קַל מְאֹד, וְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, הוּא עוֹשֶׂה אֶת זֶה תֵּכֶף-וּמִיָּד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַצְבוּת, אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קפט), מַכְנִיסָה בּוֹ כְּבֵדוּת, שֶׁבָּאָה מִיסוֹד הֶעָפָר, אֲשֶׁר מִשָּׁם נִמְשֶׁכֶת הָעַצְבוּת וְהָעַצְלוּת. וְלָכֵן בְּכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת קַל כַּנֶּשֶׁר, שֶׁהוּא הַגִּבּוֹר שֶׁבָּעוֹפוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, ה): "תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי", כִּי מִי שֶׁהוּא קַל כַּנֶּשֶׁר, הוּא תָּמִיד מִתְחַדֵּשׁ, וְשׁוּם עֲבוֹדָה אֵינָהּ אֶצְלוֹ בִּכְבֵדוּת.

וְרָץ כַּצְּבִי: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהִזְדָּרֵז בִּזְרִיזוּת גְּדוֹלָה מְאֹד בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלֹא לְחַכּוֹת כְּרֶגַע, כְּמוֹ שֶׁמֵּבִיא רַבֵּנוּ ז"ל בְּשִׁירוֹ: "הַזְּמַן הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה, וְהַגּוּף אֶפְשָׁר עַכְשָׁו בָּא יוֹמוֹ". וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן מט), שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהִזְדָּרֵז מְאֹד מְאֹד כְּשֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, כִּי מַה יַּעֲשֶׂה עִם הַיָּמִים שֶׁהָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ?! וְלָכֵן עַכְשָׁו כְּשֶׁחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, הוּא צָרִיךְ לְהִזְדָּרֵז מְאֹד מְאֹד, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל עוֹד לִתְפֹּס מַשֶּׁהוּ. וְאָמַר בְּזוֹ הַלָּשׁוֹן: "אִיר דַארְפְט זִיךְ זֵייעֶר יָאגִין אִיר זָאלְט נָאךְ קֶענֶען עֶפֶּיס חַאפִּין"; וּמִדַּת הַזְּרִיזוּת מוֹעֶלֶת מְאֹד מְאֹד

רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמָיִם. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגֵיהִנּוֹם, וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּבְנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: כד הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת, בֶּן

בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הַזָּרִיז אֵין לוֹ זְמַן לַחֲשֹׁב.

וְגִבּוֹר כָּאֲרִי: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֵב חָזָק וְאַמִּיץ בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יוּכַל לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּלֵב חָזָק כָּאֲרִי הַזֶּה, שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּחֵד מֵאַף בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם. כִּי עִקַּר הַגְּבוּרָה הוּא בַּלֵּב, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רמט): עִקַּר הַגְּבוּרָה בְּהַלֵּב; כִּי מִי שֶׁלִּבּוֹ חָזָק, וְאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִשּׁוּם אָדָם וּמִשּׁוּם דָּבָר, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת גְּבוּרוֹת נוֹרָאוֹת וְלִכְבֹּשׁ הַמִּלְחָמוֹת, עַל־יְדֵי חֹזֶק וְתֹקֶף לִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא, וְרָץ לְתוֹךְ תֹּקֶף הַמִּלְחָמָה, וְזֶה בְּחִינַת (אָבוֹת, פֶּרֶק ד'): 'אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ'; וְזֶה בְּחִינַת גְּבוּרַת שִׁמְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שׁוֹפְטִים יג, כה): "וַתָּחֶל רוּחַ ה' לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאוֹל", שֶׁבְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת צָלְחָה עָלָיו רוּחַ ה' וְלָבַשׁ גְּבוּרָה, דְּהַיְנוּ שֶׁבָּא לוֹ חֹזֶק וְתֹקֶף גְּבוּרָה בַּלֵּב, וְעַל־יְדֵי־זֶה עָשָׂה גְּבוּרוֹת נוֹרָאוֹת. וּכְמוֹ־כֵן צָרִיךְ כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ מִדַּת הַגְּבוּרָה כָּאֲרִי הַזֶּה, שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּחֵד וּמִתְיָרֵא מִשּׁוּם בְּרִיָּה.

לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ: עַזּוּת, וְלִהְיוֹת קַל, וְזָרִיז, וְחֹזֶק לֵב, זֶה צְרִיכִים רַק בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, אֲבָל מִלְּבַד זֹאת הֵן מִדּוֹת מְגֻנּוֹת מְאֹד, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהִתְרַחֵק מֵהֶן מְאֹד מְאֹד, כְּמוֹ עַזּוּת, וְקַלּוּת, וּזְרִיזוּת לַעֲבֵרָה, וְלֵב חָזָק נֶגֶד עוֹבְדֵי הַשֵּׁם, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, אֲשֶׁר אֵלּוּ הַמִּדּוֹת הַמְגֻנּוֹת בְּיוֹתֵר. וְלָכֵן צְרִיכִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדּוֹת הָאֵלּוּ רַק לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁהַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ הָיָה אוֹמֵר: **עַז פָּנִים לְגֵיהִנּוֹם;** הַיְנוּ אִם הוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ עִם הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ בְּטֻמְאָה — סוֹפוֹ לְגֵיהִנּוֹם, וּלְהֵפֶךְ **וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגַן־עֵדֶן;** אִם הוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ עִם הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ בִּקְדֻשָּׁה — סוֹפוֹ לְגַן עֵדֶן. וּמְסַיֵּם בִּתְפִלָּה: **יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּבְנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ;** כְּשֶׁיִּהְיֶה בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁאָז יָאִיר הָאוֹר הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אָז כֻּלָּם כְּבָר יִשְׁתַּמְּשׁוּ עִם הַמִּדּוֹת רַק בִּקְדֻשָּׁה. וְכֵן עַכְשָׁו, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִבְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, עַל־כָּל־פָּנִים מְבַקֵּשׁ: **וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ;** כִּי מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה — הַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה בּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת ח.): 'מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ, אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד'; וְאָז מִמֵּילָא יִשְׁתַּמֵּשׁ עִם הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ רַק בִּקְדֻשָּׁה וּכְדֶרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כד בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת, בֶּן חָמֵשׁ־עֶשְׂרֵה

עז פנים. לפי שהעזות ניכר בפנים כדכתיב (משלי כא) העז איש רשע בפניו לפיכך נקרא עז פנים: שתבנה עירך במהרה בימינו. כלומר (יבמות עט, א) כשם שחוננתנו זאת המדה שסימן לזרע אברהם. ביישנים. רחמנים. וגומלי חסדים. כן יהי רצון שתבנה עירך: כד בן חמש שנים למקרא. מערל ילפינן דכתיב (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים. שאביו מלמדו צורת האותיות והיכר הנקודות. ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו מכאן ואילך ספו ליה כתורא: בן עשר למשנה. שלומד

לְתַלְמוּד, בֶּן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹּף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכֹחַ, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לְשֵׂיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לִגְבוּרָה, בֶּן תִּשְׁעִים לָשׁוּחַ, בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַמֹּחִין נִכְנָסִים לָאָדָם בְּהַדְרָגָה וּבְמִדָּה, כָּל אֶחָד כְּפִי יְגִיעָתוֹ וְטִרְחָתוֹ וַהֲכָנָתוֹ לְהַשִּׂיג אֶת הַקְּדֻשָּׁה, וְכַמּוּבָא בַּזֹּהַר (מִשְׁפָּטִים צד:): 'תָּא חֲזֵי בַּר נַשׁ כַּד אִתְיְלִיד יַהֲבִין לֵיהּ נַפְשָׁא מִסִּטְרָא דִבְעִירָא מִסִּטְרָא דְּדַכְיוּ מִסִּטְרָא דְּאִלֵּין דְּאִתְקְרוּן אוֹפַנֵּי הַקֹּדֶשׁ. זָכָה יַתִּיר יַהֲבִין לֵיהּ רוּחָא מִסִּטְרָא דְּחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. זָכָה יַתִּיר יַהֲבִין לֵיהּ נִשְׁמְתָא מִסִּטְרָא דְּכֻרְסְיָא. וּתְלַת אִלֵּין אִינוּן אָמָה, עֶבֶד וְשִׁפְחָה דִּבְרַתָּא דְּמַלְכָּא. זָכָה יַתִּיר יַהֲבִין לֵיהּ נַפְשָׁא בְּאֹרַח אֲצִילוּת מִסִּטְרָא דְּבַת יְחִידָה, וְאִתְקְרִיאַת אִיהִי בַּת מֶלֶךְ. זָכָה יַתִּיר יַהֲבִין לֵיהּ רוּחָא דַּאֲצִילוּת מִסִּטְרָא דְּעַמּוּדָא דְּאֶמְצָעִיתָא, וְאִיקְרֵי בֵּן לְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דְּבָרִים יד, א): "בָּנִים אַתֶּם לַהֲוָיָ"ה אֱלֹהֵיכֶם". זָכָה יַתִּיר יַהֲבִין לֵיהּ נִשְׁמְתָא מִסִּטְרָא דְּאַבָּא וְאִמָּא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, ז): "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים", מַאי חַיִּים, אֶלָּא אִינוּן י"ה דְּעֲלַיְיהוּ אִתְּמַר (תְּהִלִּים קנ, ו): "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ", וְאִשְׁתְּלִים בֵּיהּ הֲוָיָ"ה. זָכָה יַתִּיר יַהֲבִין לֵיהּ הֲוָיָ"ה בִּשְׁלִימוּ דְּאַתְוָן יו"ד ה"א וא"ו ה"א, דְּאִיהוּ אָדָם בְּאֹרַח אֲצִילוּת דְּעֵילָא וְאִתְקְרֵי בִּדְיוּקְנָא דְּמָארֵיהּ, וְעָלֵיהּ אִתְּמַר (בְּרֵאשִׁית א, כח): "וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם" וְגוֹ', וְהַאי אִיהוּ שָׁלְטָנוּתֵיהּ בְּכָל רְקִיעִין וּבְכָל אוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים וְחַיּוֹן וּבְכָל חַיָּלִין וְתוּקְפִין דִּלְעֵילָא וְתַתָּא. וּבְגִין דָּא כַּד בַּר נַשׁ זָכֵי בְּנֶפֶשׁ מִסִּטְרָא דְּבַת יְחִידָה, אִתְּמַר בֵּיהּ (שְׁמוֹת כא, ז): "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים".

בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא: כְּשֶׁהַתִּינוֹק בֶּן חָמֵשׁ, מַתְחִיל לִלְמֹד מִקְרָא, וְאָז נִמְשָׁךְ עָלָיו אוֹר גָּדוֹל מְאֹד, וְאִם מַחְדִּירִים בּוֹ אָז דִּבּוּרֵי אֱמוּנָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, זֶה יֵחָקֵק אֶצְלוֹ עַל כָּל יְמֵי חַיָּיו, כִּי מִקְרָא זֶה בַּעֲשִׂיָּה, וְזֶה יְסוֹד גָּדוֹל בְּחַיֵּי הָאָדָם — לִלְמֹד בְּכָל יוֹם כָּל יְמֵי חַיָּיו חֻמָּשׁ וְרַשִׁ"י עִם הַתַּרְגּוּם, וְזוֹ סְגֻלָּה לַאֲרִיכוּת יָמִים וְשָׁנִים, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת ח:): 'לְעוֹלָם יַשְׁלִים אָדָם פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם, וַאֲפִלּוּ (בַּמִּדְבָּר לב, ג): "עֲטָרוֹת וְדִיבֹן", שֶׁכָּל הַמַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר, מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו'; וְאִם מַרְגִּילִים אֶת הַקָּטָן עוֹד מִגִּיל קַטְנוּת לִלְמֹד בְּכָל יוֹם מִקְרָא, וְלִקְרֹא אֶת הַתַּרְגּוּם, וּכְשֶׁיִּגְדַּל יוֹתֵר לוֹמְדִים עִמּוֹ אֶת הָרַשִׁ"י, זֶה יַכְנִיס בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם. וּמְפֻרְסָם, שֶׁהָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מָרְדְּכַי מִנַּדְבוֹרְנָא זי"ע, בִּקֵּר פַּעַם בִּישִׁיבַת הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ בַּעַל "עֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" זצ"ל, וְהִתְעַנְיֵן בְּלִמּוּד הַתַּלְמִידִים — מַה הֵם לוֹמְדִים? וְאֵיךְ הֵם לוֹמְדִים? וְאַחַר־כָּךְ שְׁאָלוֹ הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ בַּעַל "עֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" זצ"ל: הַאִם הוּא שְׂבַע רָצוֹן מֵהַתַּלְמִידִים? עָנָה וְאָמַר לוֹ הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מָרְדְּכַי מִנַּדְבוֹרְנָא זי"ע: אֱמֶת, שֶׁהֵם מֻפְלָגִים בַּתּוֹרָה, אֲבָל נִדְמֶה לִי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם בַּחוּרִים שֶׁאֵינָם יִרְאֵי הַשֵּׁם. כְּשֶׁשָּׁמַע זֹאת הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ בַּעַל "עֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" זצ"ל, נִתְחַוְּרוּ פָּנָיו מְאֹד, וְאָמַר: לָמָּה תֹּאמְרוּ כֵּן? וְהֵשִׁיב לוֹ הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מָרְדְּכַי מִנַּדְבוֹרְנָא זי"ע: מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי מַרְגִּישׁ בְּהַרְבֵּה בַּחוּרִים, שֶׁאֵינָם עוֹבְרִים עַל הַסִּדְרָא שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּכְשֶׁהָלַךְ מֵהֶם, אֲזַי הִתְחִיל הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ בַּעַל "עֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" זצ"ל לְבָרֵר בֵּין הַבַּחוּרִים, וְרָאָה שֶׁאֱמֶת נְכוֹן הַדָּבָר, כִּי הַבַּחוּרִים טְרוּדִים מְאֹד לִקְרַאת הַמִּבְחָן שֶׁנֶּעֱרָךְ בַּיְשִׁיבָה בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, וְלָכֵן אֵין לָהֶם פְּנַאי לַעֲבֹר עַל הַסִּדְרָא שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּמֵאָז הִקְפִּיד מְאֹד, שֶׁכָּל בָּחוּר יַעֲבֹר עַל הַסִּדְרָא שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם.

בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה: כְּשֶׁהַיֶּלֶד מַגִּיעַ לְגִיל עֶשֶׂר, אָז צְרִיכִים לְהַרְגִּיל אוֹתוֹ, שֶׁיַּתְחִיל לִגְרֹס הַרְבֵּה מִשְׁנָיוֹת, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בָּהֶם, כִּי בְּגִיל עֶשֶׂר

כְּבָר הַיֶּלֶד הִתְפַּתֵּחַ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, וְלִמּוּד מִשְׁנָיוֹת מְזַכֵּךְ אֶת הַנְּשָׁמָה, כִּי מִשְׁנָ"ה אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָ"ה. וְאָמַר הָאֲרִיזַ"ל, שֶׁאֵין לְךָ עוֹד דָּבָר הַמְזַכֵּךְ אֶת הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ לִמּוּד מִשְׁנָיוֹת. וְהִנֵּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא מְצִיעָא לג.) בְּמִשְׁנָה, מִדָּה וְנוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר וְכוּ׳, וּלְעוֹלָם הֱוֵי רָץ לַמִּשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד, כִּי עַל־יְדֵי רִבּוּי לִמּוּד מִשְׁנָיוֹת, הוּא יִזְכֶּה אַחַר־כָּךְ כְּשֶׁיָּבוֹא לִלְמֹד תַּלְמוּד. כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא בָּקִי בְּשִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, בְּנָקֵל יִהְיֶה לוֹ לִלְמֹד אַחַר־כָּךְ תַּלְמוּד. וְאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין מב.): ׳בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא מִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה? בְּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲבִילוֹת שֶׁל מִשְׁנָה׳; וְהַבֵּית יוֹסֵף זָכָה, שֶׁהִגִּיעַ לוֹ מַגִּיד מֵהַשָּׁמַיִם, וְגִלָּה לוֹ סוֹדוֹת הַתּוֹרָה, וְלִמֵּד אוֹתוֹ סִתְרֵי נִסְתָּרוֹת, וְהַכֹּל בִּזְכוּת שֶׁהָיָה מַרְבֶּה בְּלִמּוּד מִשְׁנָיוֹת, וְהָיָה יָכוֹל לִלְמֹד בְּפַעַם אַחַת אַרְבָּעִים אוֹ חֲמִשִּׁים פִּרְקֵי מִשְׁנָיוֹת. וְזוֹ סְגֻלָּה גְּדוֹלָה מְאֹד לְקָרֵב אֶת הַגְּאֻלָּה, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (וַיִּקְרָא רַבָּה, פָּרָשָׁה ז׳, סִימָן ג׳): ׳אֵין כָּל הַגָּלֻיּוֹת הַלָּלוּ מִתְכַּנְּסוֹת אֶלָּא בִּזְכוּת מִשְׁנָיוֹת׳; וְכָתַב הַחִידָ"א זַ"ל (מִדְבַּר קְדֵמוֹת, עֵרֶךְ אָשֵׁר), כִּי אָשֵׁר בֶּן יַעֲקֹב עוֹמֵד בְּפֶתַח הַגֵּיהִנֹּם, וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מִשְׁנָה — הוּא מַצִּילוֹ, וּמֵבִיא רֶמֶז (בְּרֵאשִׁית מט, כ): "מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ", שְׁמֵנָ"ה אוֹתִיּוֹת מִשְׁנָ"ה; וְכֵן אָמְרוּ בַּזֹּהַר (בְּרֵאשִׁית מב.): ׳מַאן דְּקָארֵי וְתָנֵי שִׁית סִדְרֵי מִשְׁנָה, דָּא הוּא מַאן דְּיָדַע לְסַדְּרָא וּלְקַשְּׁרָא קִשּׁוּרָא וְיִחוּדָא דְּמָארֵיהּ כִּדְקָא יָאוּת, אִלֵּין אִינוּן דִּמְקַדְּשִׁין שְׁמָא קַדִּישָׁא דְּמָארֵיהוֹן בְּכָל יוֹמָא תְּדִיר׳; וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּרְגִּיל אֶת הַיְלָדִים מִגִּיל עֶשֶׂר, שֶׁיַּתְמִידוּ בְּלִמּוּד מִשְׁנָיוֹת, שֶׁזֶּה מְטַהֵר אֶת נַפְשָׁם מִכָּל מִינֵי חֶלְדָּה, וְיִהְיוּ שְׁמוּרִים מִן הַחֵטְא, וְיִזְכּוּ לִהְיוֹת דְּבֵקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם. וְאִם הָיוּ מַרְגִּילִין אֶת בְּנֵי הַנְּעוּרִים מִגִּיל עֶשֶׂר לִגְרֹס הַרְבֵּה מִשְׁנָיוֹת, לֹא הָיוּ בָּאִים אַף פַּעַם לִידֵי חֵטְא, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַה זֶּה חַטֹּאת נְעוּרִים.

בֶּן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת: כֵּיוָן שֶׁיֶּלֶד מַגִּיעַ לְגִיל שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה, אָז נַעֲשֶׂה גָּדוֹל, וְאָז נִמְשָׁכוֹת עָלָיו י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים, וּמַתְחִיל לִצְמֹחַ לוֹ זָקָן, שֶׁהוּא מִסּוֹד תְּלֵיסַר תִּקּוּנֵי דִּיקְנָא, שֶׁהֵם נִמְשָׁכִים מֵעַתִּיק, מֵהַמַּדְרֵגָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה. וְכַמּוּבָא (רַעְיָא מְהֵימְנָא תְּרוּמָה קנח:): דְּמִיּוֹמָא דְּיָרִית בַּר נַשׁ נִשְׁמָתָא כְּלִילָא מִקֻּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִנְתֵּיהּ, יִתְקְרֵי בְּרֵיהּ [מִיּוֹם שֶׁהָאָדָם יוֹרֵשׁ נְשָׁמָה, כָּלוּל מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, מֵאָז נִקְרָא בֵּן]. מְנָא לָן? מֵהַאי קְרָא דְּאָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים (תְּהִלִּים ב, ז): "אֲסַפְּרָה אֶל חֹק, הֲוָיָ"ה אָמַר אֵלַי, בְּנִי אַתָּה, אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ", שֶׁפָּסוּק זֶה סוֹבֵב וְהוֹלֵךְ עַל יֶלֶד שֶׁנַּעֲשָׂה בַּר מִצְוָה, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (מִשְׁפָּטִים צח:): תָּא חֲזֵי כָּל הַהוּא דְּזָכֵי לִתְלֵיסַר שְׁנִין וּלְהָלְאָה אִקְרֵי בֵּן לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל וְכוּ׳ [בֹּא וּרְאֵה כָּל מִי שֶׁזָּכָה לְהַגִּיעַ לִשְׁנַת י"ג וָהָלְאָה, נִקְרָא בֵּן לִשְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ], כַּד מָטָא דָּוִד לִתְלֵיסַר שְׁנִין וְזָכָה בְּהַהוּא יוֹמָא דְּעָאל לְאַרְבֵּיסַר כְּדֵין כְּתִיב (תְּהִלִּים ב, ז): "הֲוָיָ"ה אָמַר אֵלַי, בְּנִי אַתָּה, אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ" [כְּשֶׁהִגִּיעַ דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְגִיל שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה, וְזָכָה שֶׁבַּיּוֹם הַזֶּה הִתְחִיל לְהִכָּנֵס לִשְׁנַת הָאַרְבָּעָה־עָשָׂר לְחַיָּיו, עָלָיו נֶאֱמַר הַפָּסוּק: "הֲוָיָ"ה אָמַר אֵלַי, בְּנִי אַתָּה, אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ"]. מַאי טַעְמָא דְּהָא מִקַּדְמַת דְּנָא לָא הֲוָה לֵיהּ בְּרָא וְלָא שָׁרְאַת עָלֵיהּ נִשְׁמְתָא עִלָּאָה? דְּהָא בִּשְׁנֵי עָרְלָה הֲוָה [מַה הוּא הַטַּעַם, שֶׁחָשׁוּב כְּאִלּוּ נוֹלַד בַּיּוֹם הַזֶּה, וּמֵאָז אֶצְלוֹ הַנְּשָׁמָה הָעֶלְיוֹנָה? כִּי כָּל הַשָּׁנִים עַד גִּיל י"ג לְחַיֵּי הַנַּעַר, הֵן נִקְרָאוֹת שְׁנֵי עָרְלָה, שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה], וּבְגִין כָּךְ "אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ", הַיּוֹם וַדַּאי יְלִדְתִּיךָ; [בִּשְׁבִיל זֶה נֶאֱמַר לְיוֹם הַ"בַּר־מִצְוָה" "אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ", כִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַיֶּלֶד נוֹלָד מֵחָדָשׁ, כִּי מְקַבֵּל בּוֹ נְשָׁמָה עֶלְיוֹנָה]. וְעַל־כֵּן בֶּן י"ג לְמִצְוֹת, אָז צָרִיךְ כְּבָר לִהְיוֹת יוֹתֵר רְצִינִי, וְלַחֲשֹׁב עַל תַּכְלִיתוֹ הַנִּצְחִית, וְלָדַעַת שֶׁעַכְשָׁו מִתְחַבֵּר אֵלָיו הַיֵּצֶר טוֹב, וְאִם יִרְצֶה בִּרְצוֹן חָזָק יוּכַל לִהְיוֹת אִישׁ כָּשֵׁר מְאֹד.

מקרא חמש שנים. וחמש שנים משנה וחמש שנים גמרא. דאמר מר (חולין כד, א) כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים. שוב אינו רואה דכתיב (במדבר ח) זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא. שבא ולומד הלכות עבודה חמש שנים. ובן שלשים עובד: בן שלש עשרה למצות. דכתיב (שם ה) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם. וגבי שכם כתיב (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ולוי באותו פרק בן שלש עשרה שנה היה וקרי ליה איש: בן שמונה עשרה לחופה. י"ט אדם כתובים בפ' בראשית מן ויאמר אלהים נעשה אדם עד ויבן ה' אלהים את הצלע חד לגופיה פשו ליה י"ח לדרשה: בן עשרים לרדוף. אחר מזונותיו לאחר

חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד, בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹּף, בֶּן שְׁלֹשִׁים

בֶּן חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַבֵּן לְגִיל חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה, אָז הוּא הַגִּיל הֲכִי מְסֻכָּן, כִּי בַּגִּיל הַזֶּה מַתְחִיל לְהִתְפַּתֵּחַ הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת, וְאָז יֵשׁ הַבְּחִירָה אִם לִמְשֹׁךְ עַצְמוֹ לְטוֹב וְאִם לְהֵיפֶךְ, וְלָכֵן אָז הוּא עִקַּר הַזְּמַן לְמַלֵּא אֶת עַצְמוֹ עִם לִמּוּד תַּלְמוּד גְּמָרָא, כִּי אֲפִלּוּ רִבּוּי הָאֲמִירָה בַּגְּמָרָא מְזַכֵּךְ אֶת הַנֶּפֶשׁ, וּבְוַדַּאי מַתְחִילִים כְּבָר לִלְמֹד בְּגִיל צָעִיר גְּמָרָא, וּמְלַמְּדִים בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבִישִׁיבָה קְטַנָּה אֶת הַיְלָדִים מִגִּיל קַטְנוּת אֵיךְ לִלְמֹד גְּמָרָא בְּעִיּוּן, אֲבָל בְּגִיל חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אָז טוֹב מְאֹד לְבָחוּר לַחֲזֹר אֶת הַשַּׁ"ס פְּעָמִים אֵין מִסְפָּר אֲפִלּוּ בִּגְרְסָא, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר מַה לִּמְּדוּ אוֹתוֹ, וְזֶה יַצִּיל אוֹתוֹ מִלָּלֶכֶת בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל, כִּי לִמּוּד גְּמָרָא מַמְשִׁיךְ עַל הָאָדָם אֶת הַד' מַלְאֲכֵי שְׁמִירָה: גַּ'בְרִיאֵל, מִ'יכָאֵל, רְ'פָאֵל, אִ'וּרִיאֵל — רָאשֵׁי תֵּבוֹת: גְּ'מָ'רָ'א', וְכָל גְּדוֹלֵי עוֹלָם הִצְלִיחוּ רַק עַל־יְדֵי רִבּוּי הַחֲזָרָה, שֶׁחָזְרוּ שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת דַּפִּים אַחַר דַּפִּים, פְּרָקִים אַחַר פְּרָקִים, מַסֶּכְתּוֹת אַחַר מַסֶּכְתּוֹת, עַד שֶׁסִּיְּמוּ כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים אֶת הַשַּׁ"ס, וְכָךְ גָּדְלוּ וְהִצְלִיחוּ. וְאַף שֶׁיֵּשׁ שֶׁצּוֹחֲקִים מִזֶּה, כְּבָר אָמַר הֶחָכָם מִכָּל הָאָדָם (מִשְׁלֵי ט, יא): "אִם חָכַמְתָּ — חָכַמְתָּ לָּךְ, וְלַצְתָּ — לְבַדְּךָ תִשָּׂא"; וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת סג.): 'אָמַר רַב כַּהֲנָא, כַּד הֲוֵינָא בַּר תַּמְנֵי סְרֵי שְׁנִין, וַהֲוָה גְּמִירְנָא לֵיהּ לְכֻלֵּיהּ תַּלְמוּדָא, וְלָא הֲוָה יָדַעְנָא דְּאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְשׁוּטוֹ עַד הַשְׁתָּא, מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, דְּלִיגְמַר אִינִישׁ וְהָדַר לִסְבַּר'; וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: לִגְרֹס שְׁמַעְתָּא מֵרַבֵּיהּ, וְאַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע לְכֻלְּהוּ טַעֲמֵיהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עֲבוֹדָה זָרָה יט.): 'לְעוֹלָם לִיגְרֹס אִינִישׁ, וְאַף עַל גַּב דְּמִשְׁכַּח, וְאַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קיט, כ): "גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה", גָּרְסָה כְּתִיב וְלֹא כְּתִיב טָחֲנָה'; וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: מֵרֹב תַּאֲוָתִי לַתּוֹרָה הָיִיתִי שׁוֹבֵר לְפִי הַיְכֹלֶת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינִי טוֹחֲנָהּ הָדֵק לִכָּנֵס בְּעָמְקָהּ. וְלָכֵן בְּגִיל חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה, אַחַר שֶׁלָּמַד כְּבָר כַּמָּה שָׁנִים אֵיךְ לוֹמְדִים גְּמָרָא בְּעִיּוּן, אָז הוּא הַזְּמַן לַחֲזֹר עַל כָּל הַתַּלְמוּד הַרְבֵּה פְּעָמִים, עַד שֶׁיִּקָּלֵט בְּתוֹךְ דָּמוֹ, וְאָז יִהְיֶה שָׁמוּר מִכָּל רָע.

בֶּן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה: כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת אִישׁוּת, פֶּרֶק ט"ו, הֲלָכָה א'): מֵאֵימָתַי הָאִישׁ נִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה זוֹ? מִבֶּן שְׁבַע־עֶשְׂרֵה, וְכֵיוָן שֶׁעָבְרוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר וּמְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכָתַב מָרָן (שֻׁלְחָן עָרוּךְ, אֶבֶן הָעֵזֶר, סִימָן א', סָעִיף ג'): מִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה בֶּן י"ח, וְהַמַּקְדִּים לִשָּׂא בֶּן י"ג — מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר; וַחֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (קִדּוּשִׁין כט:): אָמַר רַב חִסְדָּא, הַאי דַּעֲדִיפְנָא מֵחַבְרַאי דִּנְסִיבְנָא בְּשִׁיתְסַר, וְאִי הֲוָה נְסִיבְנָא בְּאַרְבֵּיסַר, הֲוָה אֲמִינָא לְשָׂטָן גִּירָא בְּעֵינֶיךָ. רוֹאִים מִזֶּה, שֶׁהַזְּמַן הוּא בִּתְחִלַּת י"ח, וּמַה שֶּׁמַּקְדִּימִים כָּל יוֹם — זוֹ קֶרֶן נִפְלָאָה לְהִנָּצֵל מֵעֲבֵרוֹת וְחַטֹּאת נְעוּרִים. וּבִפְרָט עַכְשָׁו בְּעִתִּים הַלָּלוּ, שֶׁהַפְּרִיצוּת עוֹשִׂים פִּרְצוֹת

בְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, צְרִיכִים לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד לְהִתְחַתֵּן, כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵעֲבֵרוֹת. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (יוֹמָא עב:) עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים יט, י): "יִרְאַת הֲוָיָ"ה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּטָהֳרָה, מַאי הִיא? נוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְאַחַר־כָּךְ לוֹמֵד תּוֹרָה. וְלָכֵן אַשְׁרֵי הַהוֹרִים שֶׁמְּחַתְּנִים אֶת יַלְדֵיהֶם בְּגִיל צָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוּרִים מֵהַחֵטְא.

בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹּף: כְּשֶׁאָדָם מַגִּיעַ לְגִיל עֶשְׂרִים, אָז יִצְרוֹ רוֹדֵף אוֹתוֹ מְאֹד, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (קִדּוּשִׁין כט:) 'רַב הוּנָא אָמַר: בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה, כָּל יָמָיו בַּעֲבֵרָה. בַּעֲבֵרָה סַלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא כָּל יָמָיו בְּהִרְהוּר עֲבֵרָה. אָמַר רָבָא, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמְצַפֶּה לָאָדָם — מָתַי יִשָּׂא אִשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְעֶשְׂרִים וְלֹא נָשָׂא, אוֹמֵר: תִּפַּח עַצְמוֹתָיו'; כִּי בְּגִיל עֶשְׂרִים, אָז מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם יִצְרוֹ מְאֹד, וְכֵן צָרִיךְ לָרוּץ אַחַר פַּרְנָסָתוֹ, וְקָשִׁים לוֹ מְאֹד מְאֹד הַחַיִּים, וְלָכֵן הוּא צָרִיךְ אָז הִתְחַזְּקוּת גְּדוֹלָה בִּמְאֹד מְאֹד, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְחַזֵּק אֶת הַזּוּלַת, כִּי אֵין עוֹד דָּבָר יוֹתֵר גָּדוֹל מִזֶּה, וְזוֹ צְדָקָה בְּרוּחָנִיּוּת.

לְכֹחַ, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לְשֵׂיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לִגְבוּרָה, בֶּן תִּשְׁעִים לָשׁוּחַ, בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם:

שלמד מקרא משנה וגמרא ונשא אשה והוליד בנים צריך הוא לחזר ולבקש אחר מזונות. פי' אחר בן עשרים לרדוף אותו מן השמים ולהענישו על מעשיו. שאין בית דין של מעלה מענישין פחות מבן עשרים: **בן שלשים לכח.** שהלוים היו מקימין את המשכן ומפרקין וטוענין את העגלות ונושאין בכתף מבן שלשים שנה ומעלה: **בן ארבעים לבינה.** שלאחר ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אמר להם משה (דברים כט) ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה: **בן חמשים לעצה.** שנאמר בלוים (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו וגו'. ומהו השירות שיתן להם עצה: **בן ששים לזקנה.** דכתיב תבא בכלח אלי קבר. בכל"ח בגימטריא ששים: **בן שבעים לשיבה.** דכתיב בדוד (דה"א כט) וימת בשיבה טובה. וימי חייו היו שבעים שנה: **בן שמונים לגבורה.** דכתיב (תהלים צ) ואם בגבורות שמונים שנה: **בן תשעים לשוח.** הולך שחוח וכפוף. ויש אומרים לשון שוחה עמוקה:

בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכֹחַ: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הָאָדָם לְאֶמְצַע יָמָיו, אָז הוּא צָרִיךְ כֹּחוֹת עֲצוּמִים לְהַחֲזִיק מַעֲמָד בָּזֶה הָעוֹלָם, וְלֹא לִפֹּל בְּדַעְתּוֹ מִשּׁוּם דָּבָר, אַדְּרַבָּה כְּבָר יֵשׁ לוֹ נִסָּיוֹן בַּחַיִּים, וְזָכָה כְּבָר לְחָכְמַת הַחַיִּים, וְרָאוּי לוֹ אָז לְהִתְיַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ — מָה הַתַּכְלִית שֶׁל כָּל הַחַיִּים, אִם לֹא רַק לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹן קוֹנוֹ.

בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה: שֶׁאָז הָאָדָם כְּבָר יוֹתֵר מְיֻשָּׁב, כִּי רוֹאֶה אֵיךְ שֶׁעָבַר אֶת חֲצִי יָמָיו, וְלָכֵן דַּיְקָא אָז בָּאָה עָלָיו הַבִּינָה יְתֵרָה, וּמֵבִין יוֹתֵר מַה שֶּׁלָּמַד עִמּוֹ רַבּוֹ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנִים, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה ה:): 'לָא קָאֵי אִינִישׁ אַדַּעְתֵּיהּ דְּרַבֵּיהּ עַד אַרְבְּעִין שְׁנִין'; כִּי כְּשֶׁעֲדַיִן צְעִירִים, לֹא קוֹלְטִים כָּל־כָּךְ אֶת הַלִּמּוּד שֶׁלִּמֵּד אוֹתוֹ רַבּוֹ בִּצְעִירוּתוֹ, כִּי רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה וְחָכְמַת הַחַיִּים, שֶׁהֶחְדִּיר בּוֹ הַנְהָגוֹת אֵיךְ לְהִתְנַהֵג כָּל יְמֵי חַיָּיו, אֲבָל הַמְּצִיאוּת הִיא, שֶׁעַד שֶׁלֹּא מַגִּיעִים לְגִיל אַרְבָּעִים, לֹא יְכוֹלִים לְהָבִין אֶת דַּעַת רַבּוֹ. כֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלָיו גִּיל אַרְבָּעִים, וּכְבָר עָבַר בְּחַיָּיו מַה שֶּׁעָבַר, אָז הוּא מַתְחִיל לִרְאוֹת וּלְהָבִין, שֶׁכָּל מַה שֶּׁלִּמֵּד אוֹתוֹ רַבּוֹ — זוֹ קֶרֶן נִפְלָאָה, וּמְחַיֶּה אֶת עַצְמוֹ עִם הַלִּמּוּדִים הָאֵלּוּ.

בֶּן חֲמִשִּׁים לְעֵצָה: כְּשֶׁאָדָם מַגִּיעַ כְּבָר לִשְׁנַת חֲמִשִּׁים, וְעָבַר חֵלֶק גָּדוֹל מֵחַיָּיו, אָז הוּא רוֹאֶה כְּבָר מַה הֵבִיאוּ לוֹ הַחַיִּים, וּמַה עָבַר לוֹ בְּחַיָּיו, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא יָכוֹל לָתֵת עֵצָה לְעַצְמוֹ, כִּי לָמַד הַרְבֵּה מִטָּעֻיּוֹתָיו הַמְּרֻבּוֹת, כִּי אֵין לְךָ אָדָם שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה טָעוּת בַּחַיִּים, כִּי עַל כָּל אֶחָד עוֹבְרִים כָּל מִינֵי מַשְׁבֵּרִים וְגַלִּים, וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ לִשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, הוּא כְּבָר מַתְחִיל לְהִסְתַּכֵּל עַל הַחַיִּים בְּצוּרָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי, וְיָכוֹל לָתֵת לְעַצְמוֹ עֵצָה יוֹתֵר, וְכֵן יָכוֹל לָתֵת עֵצָה לְהַזּוּלַת.

בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה: כֵּיוָן שֶׁאָדָם מַגִּיעַ לִשְׁנַת הַשִּׁשִּׁים, הוּא יוֹצֵא מִכְּלַל כָּרֵת, כְּמַאֲמָרָם ז״ל (מוֹעֵד קָטָן כח.): 'רַב יוֹסֵף, כִּי הֲוָה בַּר שִׁיתִּין עָבַד לְהוּ יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן. אָמַר, נְפַקִי לִי מִכָּרֵת'; וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ אָדָם לִשְׁנוֹת הַשִּׁשִּׁים, אָז הוּא צָרִיךְ כְּבָר לְהָכִין אֶת עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵהַכֹּל, כִּי סוֹף כָּל סוֹף (תְּהִלִּים צ, י): "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה"; וְלָכֵן אָדָם צָרִיךְ כְּבָר לְהַתְחִיל לַחֲשֹׁב יוֹתֵר עַל תַּכְלִיתוֹ הַנִּצְחִית, כִּי הִגִּיעַ לְגִיל זִקְנָה.

בֶּן שִׁבְעִים לְשֵׂיבָה: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבֶן שִׁבְעִים, הוּא צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁכָּל יוֹם הוּא מַתָּנָה מִן הַשָּׁמַיִם. וְלָכֵן יֵשׁ נוֹהֲגִים, כְּשֶׁמַּגִּיעִים לְגִיל שִׁבְעִים, שֶׁעוֹשִׂים אָז סְעֻדָּה, וּמְבָרְכִים בִּרְכַּת "שֶׁהֶחֱיָנוּ", שֶׁזִּכָּה אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַשְׁלִים אֶת יָמָיו, [וְיֵשׁ שֶׁנּוֹהֲגִים לְהַלְבִּישׁ בֶּגֶד חָדָשׁ, אוֹ לֶאֱכֹל פְּרִי חָדָשׁ, כְּדֵי לָצֵאת עִם בִּרְכַּת "שֶׁהֶחֱיָנוּ", עַל־כָּל־פָּנִים בִּרְכַּת "שֶׁהֶחֱיָנוּ" צְרִיכִים לְבָרֵךְ, כִּי זָכָה לְהַשְׁלִים אֶת שִׁבְעִים שְׁנוֹתָיו בָּזֶה הָעוֹלָם].

בֶּן שְׁמוֹנִים לִגְבוּרָה: כֵּיוָן שֶׁאָדָם כְּבָר הִגִּיעַ לִשְׁמוֹנִים, זֶה עִקַּר הַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ, כִּי כָּל יוֹם שֶׁעוֹבֵר גִּיל שִׁבְעִים — זוֹ מַתָּנָה מִן הַשָּׁמַיִם. וְלָכֵן כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה לְאַחַר שִׁבְעִים זֶה עִקַּר גְּבוּרַת הָאָדָם, שֶׁזָּכָה לְהַחֲזִיק מַעֲמָד בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי חַיֵּי הֶבְלוֹ, וְאָז הוּא זוֹכֶה כְּבָר לִרְאוֹת נְכָדִים וְנִינִים, בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים וּבְנֵי רִבֵּעִים, וְרָאוּי לוֹ לְסַפֵּר לָהֶם אֶת גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ וְאֶת נִפְלְאוֹתָיו הָעֲצוּמוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ בְּמֶשֶׁךְ חַיָּיו, כְּדֵי לְהַחְדִּיר בָּהֶם אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר נְכָדִים וְנִינִים מְקַבְּלִים מֵהַסַּבָּא הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁמְּקַבְּלִים מֵהָאַבָּא. וְלָכֵן מִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לְגִיל גְּבוּרוֹת, לְהַרְבּוֹת בְּסִפּוּרִים לִנְכָדָיו וּלְנִינָיו אֶת כָּל מַה שֶּׁעָבַר עָלָיו, וִיסַפֵּר בְּשִׁבְחָיו יִתְבָּרַךְ, כִּי זֶה עוֹשֶׂה רֹשֶׁם גָּדוֹל מְאֹד לְמַעְלָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת.

בֶּן תִּשְׁעִים לָשׁוּחַ: כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעַ אָדָם לְגִיל תִּשְׁעִים, מֹחוֹ כְּבָר יָגֵעַ מְאֹד, וְקָשֶׁה לוֹ לְהִתְרַכֵּז בַּלִּמּוּד, אָז הוּא הַזְּמַן שֶׁיַּרְבֶּה לְדַבֵּר עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְכֵן אִם הוּא זוֹכֵר בְּעַל־פֶּה מַה שֶּׁלָּמַד, טוֹב לוֹ לַחֲזֹר הַרְבֵּה בְּעַל־פֶּה, וּמִלְּבַד זֹאת, אָז הוּא הַגִּיל שֶׁצְּרִיכִים לְדַבֵּר הַרְבֵּה אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי לֹא בְּכָל פַּעַם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ אוֹתוֹ, וְכֵן לֹא בְּכָל פַּעַם יֵשׁ אֶחָד אֶצְלוֹ, וְלָכֵן בִּמְקוֹם לָשֶׁבֶת מְשֻׁעְמָם בְּחַדְרוֹ לְבַד, אוֹ כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְבַדּוֹ, אֲזַי כְּשֶׁמַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְדַבֵּר וְלָשִׂיחַ וּלְסַפֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר עִם לְבָבוֹ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, זֶה עִקַּר אֲרִיכוּת יָמִים, אֲשֶׁר כָּל יוֹם נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ אָרֹךְ מְאֹד מְאֹד, וְהוּא אַף פַּעַם אֵינוֹ לְבַד, כִּי תָּמִיד יֵשׁ לוֹ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְלָכֵן מִי שֶׁמַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ עוֹד מִגִּיל יַלְדוּת לְדַבֵּר וְלָשִׂיחַ וּלְסַפֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר עִם לְבָבוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, עַל־יְדֵי־זֶה כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְגִיל תִּשְׁעִים, שֶׁהוּא כְּבָר לְבַד בְּדֶרֶךְ כְּלָל, הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ אֶת אַף אֶחָד, כִּי יֵשׁ לוֹ רַק אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְתָמִיד הוּא רַק מֵשִׂיחַ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁזּוֹ הַמַּתָּנָה הֲכִי גְּדוֹלָה שֶׁאָדָם יָכוֹל לְקַבֵּל. וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה, פֶּרֶק טו): 'לְפִי שֶׁכָּל הַמַּרְבֶּה שִׂיחוֹת וּתְפִלּוֹת, הֵם הַמְלַוִּין אוֹתוֹ, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵית עוֹלָמוֹ'; כִּי אָדָם צָרִיךְ כָּל־כָּךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְדַבֵּר אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁעַד הָרֶגַע הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה רָגִיל לְדַבֵּר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאָז אַף פַּעַם לֹא יִהְיֶה לְבַד.

בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם:

כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעַ לְגִיל מֵאָה, הוּא נִכְלָל לְגַמְרֵי בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, הַמֹּחַ וְהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁלּוֹ רַק חוֹשְׁבִים מִתַּכְלִיתוֹ הַנִּצְחִית, וְכָל הֶבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה כְּבָר בָּטְלוּ וְעָבְרוּ מִלִּפְנֵי עֵינָיו, וְאֵינוֹ רוֹאֶה רַק אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. אַשְׁרֵי מִי שֶׁמְּבַלֶּה אֶת יְמֵי שְׁנוֹתָיו בַּטּוֹב וּבַנְּעִימִים, וְאָז טוֹב לוֹ בָּזֶה וּבַבָּא כָּל הַיָּמִים, וְיוֹרֵשׁ אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה וְאֶת הָעוֹלָם הַבָּא, אַשְׁרֵי לוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כה בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, הֲפָךְ בָּהּ וַהֲפָךְ בָּהּ, דְּכֹלָּא בָהּ. וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בָהּ, וּמִנָּהּ לָא תָזוּעַ, שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה. כו בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא:

כה הפך בה והפך בה. בתורה: דכולה בה. שהכל תמצא בה: וסיב ובלה בה. גם עד זקנה ושיבה לא תעזבנה: ומינה לא תזוע. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת יונית שאין מותר ללמוד חכמת יונית אלא במקום שאסור להרהר בדברי תורה כגון בבית המרחץ. או בבית הכסא. כששאלו את רבי יהושע מהו ללמד אדם את בנו חכמת יונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה דהא כתיב והגית בו

כה הֲפָךְ בָּהּ וַהֲפָךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בָהּ, וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בָהּ, וּמִנָּהּ לָא תָזוּעַ, שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר הַתַּכְלִית בְּזֶה הָעוֹלָם הוּא רַק לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁזֶּה מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִדְבֵקוּת עֶלְיוֹנָה, לִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל לוֹמֵד תּוֹרָה, הוּא נִכְנָס בְּתוֹךְ חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ וְנִכְלָל בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאָמְרוּ (זֹהַר שְׁמִינִי לו): 'תָּא חֲזֵי כָּל אִינוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרַיְתָא, מִתְדַּבְּקִין בֵּיהּ בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּמִתְעַטְּרֵי בְּעִטְרֵי דְּאוֹרַיְתָא, וְאִתְרְחִימוּ לְעֵילָּא וְתַתָּא, וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אוֹשִׁיט לוֹן יְמִינֵיהּ, כָּל שֶׁכֵּן אִינוּן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרַיְתָא נָמֵי בְּלֵילְיָא וְהָא אוּקְמוּהָ דְּאִינוּן מִשְׁתַּתְּפֵי בִּשְׁכִינְתָּא וְאִתְחַבְּרוּ כַּחֲדָא. וְכַד אָתֵי צַפְרָא קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מְעַטֵּר לֵהּ וּבְחַד חוּטָא דְּחֶסֶד, לְאִשְׁתְּמוֹדְעָא בֵּין עִלָּאִין וְתַתָּאִין'; וְלָכֵן אָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: הֲפָךְ בָּהּ וַהֲפָךְ בָּהּ בְּלִמּוּד תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, דְּכֹלָּא בָהּ — הַכֹּל יֵשׁ בָּהּ — גִּלּוּי אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכָל הַחָכְמוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וּבָהּ תֶּחֱזֵי מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וּמְטַיֵּל מֵעוֹלָם אֶל עוֹלָם, כַּמּוּבָא (זֹהַר וַיַּקְהֵל ר.): 'אוֹרַיְתָא אִיהִי אַרְכָּא דְּחַיֵּי בְּהַאי עָלְמָא וְאַרְכָּא דְּחַיֵּי בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. וְכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא כְּאִלּוּ אִשְׁתַּדַּל בְּהֵיכְלֵיהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּהֵיכְלֵיהּ עִלָּאָה דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אוֹרַיְתָא אִיהִי. וְכַד בַּר נָשׁ עָסִיק בְּאוֹרַיְתָא, קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא קָאִים תַּמָּן וְאָצִית לְקָלֵיהּ כְּמָה דִּכְתִיב (מַלְאָכִי ג, טז): "וַיַּקְשֵׁב הֲוָיָ"ה וַיִּשְׁמָע" וְגוֹ', וְאִשְׁתְּזִיב בַּר נָשׁ מִתְּלַת דִּינִין, מִדִּינָא דְּהַאי עָלְמָא, וּמִדִּינָא דְּמַלְאָךְ הַמָּוֶת, דְּלָא יָכִיל לְשַׁלְטָאָה עָלֵיהּ, וּמִדִּינָא דְּגֵיהִנּוֹם'; וְסִיב וּבְלֵה בָהּ, וְלָכֵן כְּדַאי לְךָ לַחֲזֹר תָּמִיד וּלְבַלּוֹת בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, אֲשֶׁר אֵין לְךָ טוֹב מִזֶּה. וּמִנָּהּ לָא תָזוּעַ, וְאַף פַּעַם אַל תָּזוּז מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה, שֶׁבָּזֶה אַתָּה קוֹנֶה לְעַצְמְךָ חַיֵּי עוֹלָם הַזֶּה וְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא; כִּי מִי שֶׁמַּכְנִיס עַצְמוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, מַרְגִּישׁ כָּל מִינֵי טְעָמִים, כִּי הַתּוֹרָה מַמְשֶׁכֶת עַל הָאָדָם חַיִּים וְשִׂמְחָה, כַּמּוּבָא (זֹהַר חַיֵּי־שָׂרָה קלא:): 'בְּגִין דְּאוֹרַיְתָא כָּל חַיִּין וְכָל חֵירוּ וְכָל טוֹב בְּעָלְמָא דֵּין וּבְעָלְמָא דְּאָתֵי, חַיִּין אִינוּן בְּעָלְמָא דֵּין, דְּיִזְכּוּן לְיוֹמִין שְׁלֵמִין בְּהַאי עָלְמָא. כְּמָה דְּאַתְּ אָמֵר (שְׁמוֹת כג, כו): "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא"; וּלְיוֹמִין אֲרִיכִין בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, בְּגִין דְּאִינוּן חַיִּין שְׁלֵמִין, אִינוּן חַיִּין דְּחֵידוּ, חַיִּין בְּלָא עֲצִיבוּ, חַיִּין דְּאִינוּן חַיִּין, חֵירוּ בְּעָלְמָא דֵּין חֵירוּ דְּכֹלָּא'; אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כו לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן קסה),

יומס ולילה: כו לפום צערא אגרא. כפי רוב הלער שלתה סובל בלמוד התורה ועשיית המלות. כן יהי שכרך מרובה: לפיכך הרבה להם תורה ומצות. כגון פרשת שקלים ורמשים להרבות שכר שהן בלים מהם אף על פי שבלאו הכי לא היו אוכלים אותן שנפשו של אדם קלה בהן למען צדקו. להלדיק את ישראל ולזכותן.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב), יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

שֶׁהָעִקָּר בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הִיא הַיְגִיעָה וְהַטִּרְחָה, כְּפִי שֶׁיָּגֵעַ וְטוֹרֵחַ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ; כִּי כְּכָל שֶׁאָדָם טוֹרֵחַ יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כֵּן זוֹכֶה לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגוֹת רָמוֹת וְנִשְׂגָּבוֹת עַד מְאֹד. וּפַעַם שָׁאַל מוֹהַרְנַ"תְּ זַ"ל אֶת רַבֵּנוּ זַ"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן קע): מַדּוּעַ כַּמָּה יְרֵאִים יָגְעוּ וְטָרְחוּ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלֹא זָכוּ לְמַה שֶּׁזָּכוּ הַצַּדִּיקִים הַגְּדוֹלִים? עָנָה וְאָמַר לוֹ רַבֵּנוּ זַ"ל בִּפְשִׁיטוּת: מִסְתָּמָא לֹא הִתְיַגְּעוּ, כִּי הַכְּלָל וְהָעִקָּר הוּא הַיְגִיעָה וְהַטִּרְחָה, שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְיַגֵּעַ וְלִטְרֹחַ הַרְבֵּה מְאֹד בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּמִי שֶׁטּוֹרֵחַ הַרְבֵּה מְאֹד וּמַחֲזִיק מַעֲמָד, אֲפִלּוּ שֶׁעוֹבֵר עָלָיו מַה שֶּׁעוֹבֵר, הוּא זוֹכֶה לְבַסּוֹף לְהַגִּיעַ אֶל מַדְרֵגוֹת רָמוֹת בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וּפַעַם אַחַת דִּבֵּר מוֹהַרְנַ"תְּ זַ"ל וְאָמַר, שֶׁרוֹאִים בָּעוֹלָם כַּמָּה אָדָם צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה מוֹשֵׁל מָחוֹז, יָכוֹל לָקַחַת לוֹ אַרְבָּעִים חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֲבָל כְּשֶׁיֵּשׁ מִלְחָמָה קָשָׁה, וְהַמִּלְחָמָה כִּמְעַט אֲבוּדָה, וְקָם אֶחָד בְּעַזּוּת וּבְעַקְשָׁנוּת, וְנִכְנָס בְּתוֹךְ קִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, וְנִכְנָס בְּתוֹךְ הָאוֹיֵב וּמַכְנִיעַ אוֹתוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה מִתְעַלֶּה תֵּכֶף־וּמִיָּד, וְנַעֲשֶׂה מוֹשֵׁל מָחוֹז, וְעוֹד יוֹתֵר גָּבֹהַּ, כִּי הוּא מַגִּיעַ לְדַרְגוֹת גְּדוֹלוֹת, וְסִיֵּם: כְּמוֹ־כֵן בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, יֵשׁ אֶחָד שֶׁבָּא אַחַר שָׁנִים רַבּוֹת שֶׁל יְגִיעוֹת וּטְרָחוֹת לְמַדְרֵגָתוֹ, וְיֵשׁ אֶחָד שֶׁנִּכְנָס בְּתֹקֶף וָעֹז, וְעוֹשֶׂה עֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת וּמָרוֹת, וּמִתְיַגֵּעַ בִּטְרָחוֹת גְּדוֹלוֹת, וְעוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, שֶׁשּׁוֹבְרִים אוֹתוֹ וּמְרַחֲקִים אוֹתוֹ, וְכֻלָּם כְּנֶגְדּוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא מַחֲזִיק מַעֲמָד, הוּא זוֹכֶה לְהַגִּיעַ תֵּכֶף־וּמִיָּד לְמַדְרֵגוֹת רָמוֹת, שֶׁאֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר כְּלָל, וְדִבֵּר אֶת זֶה לְגַבֵּי רַבֵּנוּ זַ"ל, שֶׁזָּכָה לְמַה שֶּׁזָּכָה וְכוּ'. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי, רְאֵה מַה לְּפָנֶיךָ! הָעִקָּר הוּא הַיְגִיעָה וְהַטִּרְחָה, שֶׁאָדָם מִתְיַגֵּעַ וְטוֹרֵחַ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב, אֲפִלּוּ שֶׁקָּם עָלָיו מִי שֶׁקָּם, וּמְרַחֲקִים וּמְנַדִּים אוֹתוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא אֵינוֹ מִתְפַּעֵל מִשּׁוּם בְּרִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, אֶלָּא מִתְיַגֵּעַ וְטוֹרֵחַ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הוּא מַגִּיעַ אֶל מַעֲלוֹת רָמוֹת עַד מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב, כא) **"יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר"**: מִשְׁנָה זוֹ הִיא בְּסוֹף פֶּרֶק "אֵלּוּ הַלּוֹקִין" (מַכּוֹת כג:). וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם — לָמָּה גּוֹמְרִים עִם מִשְׁנָה זוֹ תָּמִיד אַחַר שֶׁמְּסַיְּמִים מַסֶּכֶת אָבוֹת? אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר, כִּי אָדָם צָרִיךְ לְזַכֵּךְ אֶת עַצְמוֹ בְּתַכְלִית הַזִּכּוּךְ, עַד שֶׁגַּם גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי יַשִּׂיגוּ אֱלֹקוּת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כב), בְּסוֹד (אִיּוֹב יט, כו): "וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ", הַיְנוּ עַל־יְדֵי בְּשַׂר הַגּוּף יֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ, כִּי הַגּוּף כָּלוּל מֵרְמַ"ח אֵיבָרִים וְשַׁסַ"ה גִּידִים, כְּנֶגֶד הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ שָׁם רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה וְשַׁסַ"ה לֹא תַעֲשֶׂה. וְהִנֵּה הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ מִבַּארְדִיטְשׁוֹב זִי"ע (עַיֵּן קְדֻשַּׁת לֵוִי וַיֵּצֵא) דִּקְדֵּק, מַה הַלָּשׁוֹן: לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם, מַה זֶּה "לָהֶם", וְכֵן מַה זֶּה "הִרְבָּה", הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: לְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְהַמִּצְוֹת הֵן עַל שְׁתֵּי בְּחִינוֹת; הַבְּחִינָה הָאַחַת — הֵן הַמִּצְוֹת, אֲשֶׁר אֵין

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה ס'): וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ואפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, יש להם חלק לעולם הבא, ועולם הבא האמור כאן הוא העולם הבא אחר תחיית המתים שעתידים המתים לחיות ולעמוד בגופן ובנפשם חיים נאחים כחמה וכלבנה וככוכבים כדמייתי בגמרא בהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן, והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ואף על פי שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, משום הכי קתני יש להם חלק.

בָּהֶם שׁוּם תַּאֲוָה גַּשְׁמִית רַק לְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ: צִיצִית וּתְפִלִּין, אֲשֶׁר אֵין יְכוֹלָה לִהְיוֹת בָּהֶם שׁוּם תַּאֲוָה לְהַגּוּף, רַק הַכֹּל לְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. וְהַבְּחִינָה הַשְּׁנִיָּה — הֵן הַמִּצְוֹת שֶׁיֵּשׁ גַּם לְהַגּוּף הֲנָאָה וְתַאֲוָה, כְּגוֹן: אֲכִילָה בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וּמִצְוַת הַזִּוּוּג וְכוּ', אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהֶם תַּאֲוָה גַּם לְהַגּוּף, רַק הָאָדָם בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת מִצְוֹת אֵלּוּ, לֹא יַעֲשֶׂה בִּשְׁבִיל תַּעֲנוּג כְּלָל, רַק יַעֲשֶׂה כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְצָרִיךְ לְשַׁבֵּר תַּאֲוַת הַגַּשְׁמִיּוּת בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת מִצְוֹת אֵלּוּ. וּבֶאֱמֶת לָמָּה נָתַן הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מִצְוֹת אֵלּוּ, אֲשֶׁר אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בִּשְׁבִיל הֲנָאַת גּוּפוֹ, וְלֹא בִּשְׁבִיל רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ? וְהַתֵּרוּץ הוּא, דְּהִנֵּה בֶּאֱמֶת הַנְּשָׁמָה יֵשׁ לָהּ תַּעֲנוּג מֵעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה לְשֵׁם הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, וּבָזֶה יֵשׁ הִזְדַּכְּכוּת, כְּדֵי לִרְאוֹת בַּטּוּב הַגָּנוּז וְהַצָּפוּן, וְלַחֲזוֹת בְּנֹעַם הֲוָיָ"ה, וְאָדָם מֻרְכָּב מֵחֹמֶר וְצוּרָה, הַצּוּרָה זוֹ הַנְּשָׁמָה, שֶׁהוּא הַשֵּׂכֶל, שֶׁהוּא דָּבוּק תָּמִיד בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל הַחֹמֶר שֶׁהוּא הַגּוּף הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, בַּמֶּה יִזְדַּכֵּךְ כְּדֵי לִרְאוֹת גַּם-כֵּן בַּטּוּב הַצָּפוּן הַנִּצְחִי? וְלָכֵן נָתַן הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מִצְוֹת, אֲשֶׁר גַּם הַגּוּף יֵהָנֶה מֵהֶם, וְאִם אָדָם מְשַׁבֵּר אֶת הֲנָאַת עַצְמוֹ, וְהוּא עוֹשֶׂה אֶת זֶה רַק בִּשְׁבִיל צִוּוּי הַבּוֹרֵא, עַל-יְדֵי-זֶה נִזְדַּכֵּךְ גּוּפוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל אוֹר רוּחָנִי, אוֹר הַנְּשָׁמָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַתַּנָּא: רָצָה הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, מִלְּשׁוֹן הִזְדַּכְּכוּת, שֶׁרוֹצֶה שֶׁגַּם הַגּוּף יִהְיֶה מְזֻכָּךְ, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֵן הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁגַּם הַגּוּף יָכוֹל לֵהָנוֹת מֵהֶם, אַף-עַל-פִּי-כֵן אָדָם מְשַׁבֵּר אֶת תַּעֲנוּג הַגּוּף, וּמְשַׁעְבֵּד אוֹתוֹ אֶל הַנְּשָׁמָה, וְזֶה הַלָּשׁוֹן "הִרְבָּה לָהֶם", הַיְנוּ לְהַגּוּף, שֶׁגַּם יֵהָנֶה מֵרוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת, אִם יְקַשֵּׁר אֶת זֶה לְהַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא. וְהִנֵּה כְּשֶׁאָדָם מְסַיֵּם פֶּרֶק מִמִּדּוֹת הַתַּנָּאִים אֲבוֹת הָעוֹלָם, וְנִכְנֶסֶת בּוֹ חֲלִישׁוּת הַדַּעַת — אוּלַי גַּשְׁמִיּוּת גּוּפוֹ לֹא יִרְצֶה לְקַבֵּל אֶת הַלִּמּוּדִים הָעֲמֻקִּים שֶׁלִּמְּדוּ אוֹתָנוּ הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, מֵרֹב עֲבִיוּת וְגַשְׁמִיּוּת שֶׁמְּסַבְּבוֹת אוֹתוֹ, לָזֹאת מְסַיְּמִים אֶת הַפֶּרֶק עִם הַמִּשְׁנָה הַזֹּו, לְהוֹרוֹת אֲשֶׁר גַּם אֶת בְּשַׂר הַגּוּף יְכוֹלִים לְזַכֵּךְ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת הַשַּׁיָּכוֹת לַגּוּף, אִם עוֹשִׂים אֶת זֶה רַק כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה ט', סִימָן א') עַל הַפָּסוּק (יְשַׁעְיָה מו, י): "וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה", מַהוּ "וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה"? שֶׁהוּא חָפֵץ לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב, כא): "הֲוָיָ"ה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר", וְאֵינוֹ חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל לג, יא): "אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע, כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה", לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה", כִּי הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא אוֹהֵב אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְרוֹצֶה לְזַכֵּךְ אוֹתָן, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְהֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק זֶה דַּיְקָא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טַעַם שֶׁלִּפְנֵי כָּל פֶּרֶק מִפִּרְקֵי אָבוֹת תִּקְּנוּ לוֹמַר מִשְׁנָה זוֹ, אֲשֶׁר אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְכָאן כְּלָל, וְהִיא מִשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (צ.); וְיֵשׁ לוֹמַר, כִּי הִנֵּה

פרק ו שנו חכמים בלשון המשנה. כלומר, ברייתא היא ולשון המשנה היא שנויה, אבל אינה משנה. ומה שנו.

פֶּרֶק ו שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם:

הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא נָתַן לָנוּ תַּרְיַ"ג מִצְווֹת, אֲבָל לֹא כָּל מִצְוָה שַׁיָּךְ לְקַיֵּם, כְּגוֹן: מִצְווֹת הַשַּׁיָּכוֹת לַכֹּהֲנִים, וּמִי שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן, זֶה לֹא שַׁיָּךְ אֵלָיו, וְכֵן מִצְווֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, וּשְׁאָר מִצְווֹת שֶׁאֵינָן תְּלוּיוֹת בִּזְמַן הַזֶּה, וְאִם כֵּן אֵיךְ יָכוֹל כָּל יְהוּדִי לְקַיֵּם אֶת הַתַּרְיַ"ג מִצְווֹת, אֲשֶׁר בִּשְׁבִילָן נִבְרָא? וְאֵיךְ יִזְכֶּה לְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, כִּי הִנֵּה הַתַּרְיַ"ג מִצְווֹת דְּאוֹרַיְתָא, וְשֶׁבַע מִצְווֹת דְּרַבָּנָן, הֵן בְּיַחַד כֶּתֶ"ר, שֶׁכָּל זֶה פַּרְצוּף כָּל הָעוֹלָמוֹת, הַיְנוּ כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית א, כו): "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", וּמַה שַּׁיָּךְ לְמַעְלָה צֶלֶם אוֹ דְּמוּת אוֹ תַּבְנִית, הֲרֵי כְּתִיב (דְּבָרִים ד, טו): "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם, כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה", אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בָּרָא אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת בְּדֻגְמַת אָדָם, קוֹמָה שְׁלֵמָה שֶׁל תר"כ חֲלָקִים, וְכָל חֵלֶק כָּלוּל מִתר"כ חֲלָקִים, וְכֵן כָּל חֵלֶק מֵהַתר"כ חֲלָקִים כָּלוּל מִתר"כ חֲלָקִים אֲחֵרִים, אֲשֶׁר לֹא יְכִילֵהוּ הָרַעְיוֹן בַּשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי, וְדָבָר זֶה צָרִיךְ לְקַיֵּם כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְאִם-כֵּן אֵיךְ יָכוֹל כָּל יְהוּדִי לְהַגִּיעַ לְקַיֵּם אֶת כָּל הַתַּרְיַ"ג מִצְווֹת, הֲרֵי יֵשׁ הֲמוֹן מִצְווֹת שֶׁאֵינָן שַׁיָּכוֹת אֵלָיו? אֶלָּא עַל-יְדֵי שֶׁנִּכְלָל עִם כְּלַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, עַל-יְדֵי-זֶה בְּיַחַד הֵם יְכוֹלִים לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְווֹת, כִּי נִכְלָלִים יַחַד — כֹּהֲנִים, לְוִיִּם, יִשְׂרְאֵלִים. וּבָזֶה שֶׁנִּכְלָלִים יַחַד, הֲרֵי הֵם כְּמוֹ שֶׁכֻּלָּם קִיְּמוּ אֶת הַמִּצְווֹת. וְזֶה כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, הַיְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּיַחַד, שֶׁאֶחָד נִכְלָל בַּשֵּׁנִי, עַל-יְדֵי-זֶה יֵשׁ לְכֻלָּם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; כִּי יֵשׁ מִצְווֹת הַשַּׁיָּכוֹת לְכֹהֲנִים, יֵשׁ מִצְווֹת הַשַּׁיָּכוֹת לְיִשְׂרְאֵלִים, וְיֵשׁ מִצְווֹת שֶׁרַק בְּנֵי-אָדָם מְסֻיָּמִים מְקַיְּמִים, שֶׁשַּׁיָּכוֹת אֲלֵיהֶם, וּבָזֶה שֶׁנִּכְלָלִים יַחַד, הֲרֵי הֵם כְּמוֹ שֶׁכֻּלָּם קִיְּמוּ אֶת כָּל הַמִּצְווֹת. וְלָזֶה קֹדֶם שֶׁמַּתְחִילִים לִלְמֹד פֶּרֶק מִמּוּסְרֵי הָאָבוֹת, יָכוֹל הָאָדָם לְהֶחָלֵשׁ — וְכִי אֵיךְ אֲנִי יָכוֹל לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְווֹת, הֲרֵי יֵשׁ מִצְווֹת שֶׁאֵינָן שַׁיָּכוֹת אֵלַי אֶלָּא לַכֹּהֵן, וְכֵן יֵשׁ מִצְווֹת שֶׁשַּׁיָּכוֹת רַק לִבְנֵי-אָדָם מְסֻיָּמִים, וּבָזֶה שֶׁנִּכְלָלִים אֶחָד בַּשֵּׁנִי, הֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כֻּלָּם בְּיַחַד. וְלָכֵן מַקְדִּימִים אֶת הַמִּשְׁנָה הַזּוֹ קֹדֶם שֶׁלּוֹמְדִים פֶּרֶק מִמּוּסְרֵי וּמִדּוֹת הָאָבוֹת, שֶׁהֵם הַתַּנָּאִים, שֶׁלֹּא תֶּחֱלַשׁ דַּעְתּוֹ, כִּי עַל-יְדֵי שֶׁיִּתְאַחֵד יַחַד עִם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, גַּם לוֹ יִהְיֶה חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

פֶּרֶק ו'

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בָּזֶה הָעוֹלָם צְרִיכִים הִתְחַזְּקוּת עֲצוּמָה, כִּי עוֹבְרִים עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד צָרוֹת וְיִסּוּרִים, מְרִירוּת וּמַכְאוֹבִים, כִּי כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, מִתְעוֹרְרִים עָלָיו כָּל הַקְּלִפּוֹת וְהַמַּשְׁחִיתִים שֶׁבָּרָא מֵחֲמַת עֲווֹנוֹתָיו הַמְרֻבִּים, וְכַמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן קמא), שֶׁעַל-יְדֵי פְּגַם הַבְּרִית אָדָם בּוֹרֵא מַשְׁחִיתִים, שֶׁהֵם מְלַוִּים אוֹתוֹ, וְזֶה לוֹ לְבוּשָׁה גְּדוֹלָה. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, עָלָיו לָדַעַת, שֶׁהַסִּטְרָא אַחֲרָא לֹא יַעַזְבוּ אוֹתוֹ, אֶלָּא תָּמִיד יַפִּילוּ אוֹתוֹ וְיַחֲלִישׁוּ אֶת דַּעְתּוֹ. וְלָכֵן אֵין עֵצָה אַחֶרֶת, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בְּכָל פַּעַם הַתְחָלָה חֲדָשָׁה, כְּמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן רסא): כְּשֶׁנּוֹפֵל אָדָם מִמַּדְרֵגָתוֹ, יֵדַע שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם הוּא, כִּי הַהִתְרַחֲקוּת הִיא תְּחִלַּת הַהִתְקָרְבוּת, עַל-כֵּן נָפַל — שֶׁיִּתְעוֹרֵר יוֹתֵר לְהִתְקָרֵב לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וַעֲצָתוֹ — שֶׁיַּתְחִיל מֵחָדָשׁ לִכָּנֵס בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּאִלּוּ לֹא הִתְחִיל עֲדַיִן כְּלָל מֵעוֹלָם. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם

יִתְבָּרֵךְ, שֶׁצְּרִיכִין מַמָּשׁ בְּכָל יוֹם לְהַתְחִיל מֵחָדָשׁ. וְזֶה שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, הַיְנוּ שֶׁזֶּה הַלִּמּוּד שֶׁל הַחֲכָמִים וְהַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁכָּל לִמּוּדֵיהֶם שֶׁשָּׁנוּ לְתַלְמִידֵיהֶם הָיָה בְּדֶרֶךְ מִשְׁנָה, הַיְנוּ לִשְׁנוֹת עוֹד פַּעַם וְעוֹד פַּעַם, אֲפִלּוּ שֶׁבֵּין כָּךְ נוֹפְלִים וְנִכְשָׁלִים מִצַּד הָרַע שֶׁמִּתְאַחֵז בָּהֶם, עִם כָּל זֹאת אָסוּר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לְהִתְפַּעֵל מֵהֶם, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת תָּמִיד הַתְחָלָה חֲדָשָׁה. בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם, שֶׁלִּמְּדוּ אוֹתָנוּ לִמּוּד עָמֹק כָּזֶה. וְזֶה סוֹד הַלִּמּוּד שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל, שֶׁמְּגַלֶּה אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים, אוֹרוֹת צַחְצָחוֹת לִמְגֻשָּׁמִים וּפְגוּמִים כָּמוֹנוּ הַיּוֹם, שֶׁהַקְּלִפּוֹת וְהַסִּטְרָא אַחְרָא מְסַבְּבִים אוֹתָנוּ, וּמְעוֹרְרִים אוֹתָנוּ שֶׁלֹּא נִתְפַּעֵל, אֶלָּא נַעֲשֶׂה בְּכָל פַּעַם הַתְחָלָה חֲדָשָׁה. וּבָזֶה תְּלוּיָה כָּל הַצְלָחַת בַּר יִשְׂרָאֵל שֶׁרוֹצֶה לְהִכָּנֵס אֶל הַקְּדֻשָּׁה, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ בְּבַר יִשְׂרָאֵל יְדִיעוֹת אֵלּוּ, אֲזַי עֲדַיִן לֹא בָּטוּחַ שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי כְּפִי רִבּוּי הַקְּלִפּוֹת שֶׁבָּרָא מֵחֲמַת עֲווֹנוֹתָיו הַמְּרֻבִּים, יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּפֹּל בְּאֵין סוֹמֵךְ. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְהַחֲזִיק מַעֲמָד, וְהוּא תָּמִיד עוֹשֶׂה הַתְחָלָה חֲדָשָׁה, שֶׁכָּל זֶה בְּחִינַת "מִשְׁנָה", הַיְנוּ שֶׁשּׁוֹנֶה וְחוֹזֵר וְשׁוֹנֶה, בִּבְחִינַת (דְּבָרִים טו, יא): "פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ" וְגוֹ', וְדָרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (אוֹצַר אַגָּדָה): אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. וְכֵן הוּא (דְּבָרִים טו, י): "נָתוֹן תִּתֵּן" וְגוֹ', וְדָרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סִפְרֵי דְּבָרִים): וְלָמָּה כָּפַל הַפָּסוּק: "נָתוֹן תִּתֵּן"? אֶלָּא מִנַּיִן וְנָתַתָּ פַּעַם אַחַת, תֵּן לוֹ אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים, תַּלְמוּד לוֹמַר "נָתוֹן תִּתֵּן"; וְזֶה עִקַּר הַצְלָחַת הָאָדָם, שֶׁאֵינוֹ נִכְנָע וְאֵינוֹ נִשְׁבָּר, אֶלָּא עוֹשֶׂה תָּמִיד הַתְחָלָה חֲדָשָׁה, אַשְׁרֵי מִי שֶׁאוֹחֵז בָּזֶה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה

א רבי מאיר אומר וכו'. ולפי שעד עכשיו כל הפרקים משנה, לפיכך הוצרך להודיע שמכאן ואילך ברייתא היא. ומתוך שהללו דברי הגדה הן ומספרות בעסק תלמוד תורה, נהגו לאמרן בבית הכנסת עם שאר פרקים הללו של מסכת אבות: זוכה לדברים הרבה. להיות צדיק וחסיד

א כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ אִישׁ הָאֱלֹקִי, רַבִּי חַיִּים וִיטַאל זי"ע אָמַר: מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁלָּמַד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הַתַּנָּא רַבִּי מֵאִיר מַכְחִישׁוֹ, כִּי אִם לֹא זוֹכִים לִדְבָרִים הַרְבֵּה הָאֵלּוּ, סִימָן שֶׁלֹּא לָמַד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, אֶלָּא לָמַד לְעַצְמוֹ עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, לִהְיוֹת מִכְּלַל רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת וְדַיָּנֵי סַנְהֶדְרָאוֹת, לִהְיוֹת שְׁמָם וְרֵיחָם נוֹדֵף בְּכָל הָאָרֶץ, וְדוֹמִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְאַנְשֵׁי דּוֹר הַהַפְלָגָה, הַבּוֹנִים מִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם, וְעִקַּר סִבּוֹת מַעֲשֵׂיהֶם, שֶׁיִּתְקַיְּמוּ בָּהֶם (בְּרֵאשִׁית יא, ד): "וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם" וְגוֹ'. וּמוּבָא בַּזֹּהַר (בְּרֵאשִׁית כה:): "וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם", דְּבָנִין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּמִדְרָשׁוֹת, וְשַׁוְיָן בְּהוֹן סֵפֶר תּוֹרָה וַעֲטָרָה עַל רֵישׁוֹי, וְלָא לִשְׁמָא דַּהֲוָיָ"ה, אֶלָּא לְמֶעְבַּד לוֹן' שֵׁם וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. כִּי הַסִּימָן הָאֲמִתִּי, שֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, הוּא — כְּשֶׁזּוֹכֶה לְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁמְּגַלֶּה הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי! רְאֵה לֹא לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמְךָ, אֶלָּא תִּבְדֹּק בְּעַצְמְךָ אִם יֵשׁ בְּךָ אֵלּוּ הַמִּדּוֹת, אָז תֵּדַע שֶׁלָּמַדְתָּ תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, וְאִם עֲדַיִן לֹא זָכִיתָ לַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, סִימָן שֶׁעֲדַיִן אַתָּה רָחוֹק מִתּוֹרָה לִשְׁמָהּ. וְרָאוּי לְךָ, אֲהוּבִי, בְּנִי! לַעֲבֹר כַּמָּה פְּעָמִים עַל שִׂיחַת רַבֵּנוּ ז"ל, שֶׁהִרְבָּה לָשׂוּחַ וּלְסַפֵּר עִמָּנוּ, אֵיךְ לִזְכּוֹת לַעֲבֹר וְלִהְיוֹת בְּכָל חֶלְקֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְאֵיךְ הָיָה סֵדֶר לִמּוּדוֹ (עַיֵּן שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן עו), וְתִדַקְדֵּק בָּהֶם הֵיטֵב, וּתְקַבֵּל אֶת הַדְּבָרִים בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת, וְאָז תַּצְלִיחַ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה; כִּי כָּל אֵלּוּ הַחֲכָמִים בְּעֵינֵי עַצְמָם, מַטְעִים עַצְמָם וְאֶת אֲחֵרִים, הָעִקָּר אַל תַּשְׁטֶה אֶת עַצְמְךָ, אֶלָּא תְּקַיֵּם אֶת דְּבָרָיו ז"ל כְּמוֹת שֶׁהֵם, אָז תִּזְכֶּה לְתוֹרָה לִשְׁמָהּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

כלקמן. [נ"א מצות הרבה אלו בשבילו הוא]: כדאי הוא לו. כלומר שנברא בשבילו. וכן הוא אומר (קהלת יב) כי זה כל האדם: נקרא רע. (תהילים קלט) ולי מה יקרו רעיך אל: אהוב. (שם קכב) ישליו אוהביך. ואומר (שם קיט) שלום רב לאוהבי תורתך. [נ"א, להנחיל אוהבי יש]: אוהב את המקום. שעושה מאהבה: אוהב את

לִדְבָרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ. נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב,

וְלֹא עוֹד: הַיְנוּ לֹא רַק שֶׁיִּזְכֶּה עַל־יְדֵי לִמּוּד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ לִדְבָרִים הַרְבֵּה, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ; כִּי מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לְשֵׁם אֵל עוֹלָם בְּהַתְמָדָה וּבִתְשׁוּקָה רַבָּה, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא זוֹכֶה לַעֲשׂוֹת יִחוּד, בְּסוֹד נְשִׁיקִין, עִם הַתַּנָּאִים וְהָאָמוֹרָאִים, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן יב); כִּי כְּשֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, מִתְיַחֵד עִם הַתַּנָּא שֶׁלּוֹמֵד אֶת מַאֲמָרוֹ בְּסוֹד נְשִׁיקִין, וּמַמְשִׁיכוֹ אֶל זֶה הָעוֹלָם. וְלָכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ שֶׁנִּבְרָא, כִּי הוּא מַמְשִׁיךְ אֶת נִשְׁמוֹת הַתַּנָּאִים וְהָאָמוֹרָאִים וְהַצַּדִּיקִים, שֶׁלּוֹמֵד מַאֲמָרָם, וַהֲרֵי הֵם נִמְצָאִים בְּזֶה הָעוֹלָם עַל יָדוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁמַּזְכִּיר תָּמִיד אֶת מַאֲמָרָם. וְזוֹ טוֹבָה גְּדוֹלָה לְכָל הָעוֹלָם, וְכַמּוּבָא בַּזֹּהַר (אַחֲרֵי עא:): ׳צַדִּיקָא אַף עַל גַּב דְּאִתְפְּטַר מֵהַאי עָלְמָא, לָא אִסְתַּלֵּק וְלָא אִתְאֲבִיד מִכֻּלְּהוּ עָלְמִין דְּהָא בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין אִשְׁתַּכַּח יַתִּיר מֵחַיּוֹי. דִּבְחַיּוֹי אִשְׁתַּכַּח בְּהַאי עָלְמָא בִּלְחוֹדוֹי וּלְבָתַר אִשְׁתַּכַּח בִּתְלַת עָלְמִין וְזָמִין לְגַבַּיְהוּ דִּכְתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ג): "עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ", אַל תִּקְרֵי עֲלָמוֹת אֶלָּא עוֹלָמוֹת זַכָּאָה חוּלְקְהוֹן. תָּאנָא כְּתִיב (שְׁמוּאֵל־א׳ כה): "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים", וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי, נִשְׁמַת אֲדֹנִי מִבָּעֵי לֵיהּ, אֶלָּא כְּמָה דַּאֲמָרָן דְּזַכָּאָה חוּלְקְהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא דְּכֹלָּא אִתְקַשַּׁר דָּא בְּדָא, נֶפֶשׁ בְּרוּחַ, וְרוּחַ בִּנְשָׁמָה, וּנְשָׁמָה בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אִשְׁתַּכַּח דְּנֶפֶשׁ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים׳; וְכָל זֶה גּוֹרֵם מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

נִקְרָא רֵעַ: הַיְנוּ מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה, הוּא הֶחָבֵר הֲכִי טוֹב לְהִתְחַבֵּר אִתּוֹ, כִּי מִי שֶׁמִּתְחַבֵּר עִם לוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הֲרֵי מַשְׁפִּיעַ עָלָיו כָּל מִינֵי טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כְּדֻגְמַת יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים לג, יח): "שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ", וְאָמְרוּ בַּזֹּהַר (בְּהַעֲלוֹתְךָ קנ.): ׳מְלַמֵּד דְּאִשְׁתַּתְּפוּ כַּחֲדָא דָּא נָפִיק וְאָגַח קְרָבָא וְדָא יָתִיב וְלָעֵי בְּאוֹרַיְתָא. וְדָא יָהִיב חוּלְקָא לְדָא, וְדָא יָהִיב חוּלְקָא לְדָא׳.

אָהוּב: מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הוּא דָּבוּק בְּעֶצֶם הָאַהֲבָה, כִּי הַתּוֹרָה הוּא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁאָדָם מְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בְּחָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, הוּא נִכְלָל בְּאַהֲבָתוֹ תָּמִיד, וְאָז הוּא **אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם** בָּרוּךְ הוּא בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ; כִּי מִי שֶׁטָּעַם טַעַם תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, אוֹהֵב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּמוּכָן וּמְזֻמָּן בְּכָל רֶגַע לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. וְכֵן **אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת**, כִּי עַל־יְדֵי תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הוּא יוֹדֵעַ שֶׁכָּל אֶחָד הוּא חֵלֶק אֱלוֹקַ מִמַּעַל מַמָּשׁ וְאוֹהֵב אוֹתוֹ. וְכֵן **מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם**, כִּי אֵין עוֹד שִׂמְחָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, כְּמִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עֶלְיוֹן, וְהוּא מַכְנִיס שִׂמְחָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. וְכֵן הוּא **מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת**, מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ אֵין בּוֹ כְּבָר שׁוּם כַּוָּנָה עַצְמִית, אֶלָּא בּוֹרֵחַ רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ תָּמִיד, וְהוּא מְשַׂמֵּחַ אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ גּוֹי בַּשּׁוּק הוּא מְשַׂמֵּחַ, כִּי הַתּוֹרָה מְשַׂמַּחַת אוֹתוֹ, וְהוּא מְשַׂמֵּחַ אֲחֵרִים. **וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה**; כִּי מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, מִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְתָמִיד יוֹדֵעַ שֶׁהוּא כְּלוּם, וּמִתְיָרֵא רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. **וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק, חָסִיד, יָשָׁר וְנֶאֱמָן**; כִּי הַתּוֹרָה מְכִינָה אוֹתוֹ, שֶׁיֵּלֵךְ תָּמִיד בְּמִדַּת הַחֶסֶד עִם הַזּוּלַת, וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְיִהְיֶה נֶאֱמָן. **וּמְרַחַקְתּוֹ מִן הַחֵטְא**; כִּי מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם

אֵל עֶלְיוֹן, אַף פַּעַם לֹא יָבוֹא לִידֵי חֵטְא, כִּי הַתּוֹרָה מְשַׁמַּרְתּוֹ, וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת; כִּי מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, תָּמִיד מְלַמְּדִים עָלָיו זְכוּת, וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה, בִּינָה וּגְבוּרָה; שֶׁבָּאִים אֲנָשִׁים לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ עֵצָה, כִּי עַל־יְדֵי לִמּוּד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הוּא יָכוֹל לְיַעֵץ לְכָל אֶחָד עֵצָה טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ח, יד): "לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה, אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה". וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה, כִּי רַק מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִבְחִינַת מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה עַל הַבְּרִיּוֹת, וּדְבָרָיו נִשְׁמָעִים. וְחִקּוּר הַדִּין; הוּא יָכוֹל לַחְקֹר דִּין אֱמֶת. וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תּוֹרָה; כִּי מֵאַחַר שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הַכֹּל פָּתוּחַ לְפָנָיו, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר, וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק; שֶׁתָּמִיד מְחַדֵּשׁ חִדּוּשִׁים אֲמִתִּיִּים, וֶהֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים; כִּי הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, הוּא תָּמִיד מַצְנִיעַ אֶת עַצְמוֹ, וְיֵשׁ לוֹ אֲרִיכַת אַפַּיִם, וּמוֹחֵל עַל שֶׁמַּעֲלִיבִים אוֹתוֹ, וְעַל־יְדֵי כָּל זֶה הוּא נִתְגַּדֵּל וְנִתְרוֹמֵם בִּפְנֵי כֹּל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ב בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב, וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר מִי שֶׁזּוֹכֶה לִזְכּוּךְ הַנֶּפֶשׁ, וְהוּא דָּבוּק תָּמִיד בְּחַי חַיִּים בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת הַכְּרוּז הַזֶּה, שֶׁמְּעוֹרֵר אֶת כָּל אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה הִיא

אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחַקְתּוֹ מִן הַחֵטְא, וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת, וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ח): לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה, וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר הַדִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, וֶהֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת: אוֹי לָהֶן לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה,

הבריות. שמקרבן ומלמדן וגומלן טוב: ומלבשתו. התורה: ומכשרתו להיות צדיק. הולך בתומו ואינו עושה עולה, אלא מצדיק דרכיו בקו ובהכרעת משפט: חסיד. עושה לפנים משורת הדין: ישר. עושה יושר ועדיף מצדיק: ונהנין ממנו עצה ותושיה, שנאמר לי עצה ותושיה. דלעיל מהאי קרא כתיב ה' קנני ראשית דרכו, וסמיך ליה, לי עצה ותושיה, כלומר עצה וגבורה ובינה אני ללומדי, להיות לבני אדם לעזר. תושיה, לוטיי"ר בלע"ז. ענין גאוה וגדולה. [נ"א והנין ממנו, בני אדם נהנים ללמוד ממנו עצה ותושיה, שנאמר לי עצה וגו', כך משבחת התורה בעצמה שלי העצה והתושיה והגבורה, וכתיב אני בינה, שכל המדות הללו יש לי בלומדי]: ונותנין לו [מלכות וממשלה] וחקור דין. שעומק הדין פתוח לפניו: ומגלין לו רזי תורה. מן השמים: הכי גרסינן, והוי צנוע וארך רוח. הוי צנוע וארך אפים. מתוך עסק התורה יהא קשה לכעוס, דכל הכועס אפילו תורתו כמשה רבינו עליו השלום משתכחת הימנו: מוחל על עלבונו. מעביר על מדותיו מרוב ענוה: ב מעלבונה של תורה.

מעלבון שעולבין את התורה שהיא עלובה על שאין לה עוסקין: נזוף. מנודה. כמו (בראשית לז) ויגער בו אביו, מתרגמינן ונזף ביה אבוהי. [נ"א, נזיפת חכמים מנודה]: נזם זהב באף חזיר. שאינו משמרו אלא הולך ונובר באשפה וממאיס. כן תלמיד חכם שחסר מטעמים של תורה, הוא מאוס כמנודה הזה. [נ"א, אשה יפה וסרת טעם, כלומר מכנה הבריות בלשון נקבה, אשה יפה שהוא סר דבריו מטעמים של תורה דומה לנזם של זהב שנתון בחוטמו של

שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נִקְרָא נָזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם יא): **נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר, אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוֹמֵר** (שְׁמוֹת לב): **וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת, אַל**

חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלֹקוּת, מְלֻבֶּשֶׁת בְּאוֹתִיּוֹת, אוֹר שָׁחוֹר עַל גַּבֵּי לָבָן, וּמִי שֶׁמַּפְשִׁיט אֶת הָאוֹתִיּוֹת מֵהַכְּתָב, הוּא תָּמִיד שׁוֹמֵעַ, כִּבְיָכוֹל, אֶת קוֹלוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי כָּל הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה הִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ, כִּי (זֹהַר יִתְרוֹ צ:): 'אוֹרַיְתָא שְׁמָא דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הֲוֵי'; וְלָכֵן תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁמַּפְשִׁיטִין אֶת הַתּוֹרָה מֵהָאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת, כְּבָר רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים סִתְרֵי נִסְתָּרוֹת מֵהַבְּרִיאָה, הֵן בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהֵן בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, כִּי הַתּוֹרָה מְלֻבֶּשֶׁת בְּדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר, כִּי בְּכָל פְּרָט יֵשׁ הִלְכוֹת הַתּוֹרָה. וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד: "הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים", אוֹ "הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ שְׁנֵי מִינֵי חִטִּין", אוֹ "שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה", אוֹ "שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית", אַף שֶׁהֵם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, עִם כָּל זֹאת מֵאַחַר שֶׁהֵם הִלְכוֹת הַתּוֹרָה, הֵם עֶצֶם רוּחָנִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּכְנִיס אֶת עַצְמוֹ בְּסֻגְיוֹת הַגְּמָרָא, כִּי בָּזֶה הוּא מְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בְּעֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הֲרֵי הֵן הֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁנָּתַן לָנוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְהוּא בְּעַצְמוֹ נִמְצָא שָׁם, וְכַמּוּבָא (זֹהַר אַחֲרֵי עג.): 'וְאוֹרַיְתָא דְּהִיא שְׁמָא קַדִּישָׁא עִלָּאָה סָתִים וְגַלְיָא. וְכָל קְרָא דִּבְאוֹרַיְתָא וְכָל פָּרְשְׁתָּא דְּאוֹרַיְתָא סָתִים וְגַלְיָא'; מִצַּד אֶחָד רוֹאִים גַּלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה — שֶׁזֶּה הַנִּגְלֶה, וּמִצַּד שֵׁנִי אִם מַפְשִׁיטִים אֶת הַגַּשְׁמִיּוּת, רוֹאִים אֶת הַנִּסְתָּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְלָכֵן בַּת קוֹל יוֹצֵאת בְּכָל יוֹם מֵהַר חוֹרֵב, וּמַכְרֶזֶת: **אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה**; הַיְנוּ זֶה בְּעַצְמוֹ הַבַּת קוֹל שֶׁמַּכְרֶזֶת "אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת", הַיְנוּ זֶה שֶׁהַבְּרִיּוֹת מִתְאַנְּחִים עַל צָרוֹתֵיהֶם מִמַּה שֶּׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶם, וְאוֹמְרִים "אוֹי", זֶה בָּא מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁהֵם מַלְעִיבִים אֶת הַתּוֹרָה, עַל־יְדֵי שֶׁעוֹקְרִים אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, כִּי חוֹשְׁבִים שֶׁהִיא סְתָם חָכְמָה, חַס וְשָׁלוֹם, וְאֵינָם יוֹדְעִים, שֶׁסֻּגְיוֹת הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמְדִים, זֶה עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁעוֹסֵק כָּל הַיּוֹם בְּסֻגְיוֹת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּבָזֶה בְּעַצְמוֹ זוֹכֶה לִהְיוֹת דָּבוּק בְּחֵי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, **שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר** (שָׁם יא): **"נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר, אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם"**; כְּמוֹ חֲזִיר שֶׁהוֹלֵךְ עִם נֶזֶם זָהָב, לֹא דַּי שֶׁעוֹשֶׂה צְחוֹק מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא עוֹד לוֹקֵחַ אֶת הַנֶּזֶם וּמַכְנִיסוֹ בְּבֹץ שֶׁהוּא שׁוֹכֵב שָׁם, וּכְמוֹ־כֵן כְּמוֹ אִשָּׁה יָפָה, וְאֵין לְבַעְלָהּ מִמֶּנָּה כְּלוּם, כְּמוֹ־כֵן הוּא אָדָם שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הֲרֵי עוֹקֵר אֶת עַצְמוֹ מִשְּׁנֵי הָעוֹלָמוֹת. כִּי בֶּאֱמֶת חָכְמַת הַתּוֹרָה זוֹ חָכְמַת אֱלֹקוּת, וּכְשֶׁאָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד תּוֹרָה, מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבִפְרָט כְּשֶׁמַּפְשִׁיט אֶת הַלְּבוּשִׁים הַגַּשְׁמִיִּים מֵהַתּוֹרָה, וְיוֹדֵעַ שֶׁהַהֲלָכוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְכָל הַסֻּגְיוֹת הָעֲמֻקּוֹת — הֵן הֵן חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֵין לְךָ עוֹד תַּעֲנוּג יוֹתֵר גָּדוֹל מִזֶּה. וְעַל זֶה מֵבִיא רְאָיָה מִפָּסוּק, **וְאוֹמֵר** (שְׁמוֹת לב, טז): **"וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה, וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא, חָרוּת עַל הַלֻּחֹת", אַל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין, אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה**; כִּי בָּזֶה שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם,

תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּדִיר, הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר כא): וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: ג הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד, אוֹ הֲלָכָה אַחַת, אוֹ פָּסוּק אֶחָד, אוֹ דִּבּוּר אֶחָד, אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, צָרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד, קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר

עַל־יְדֵי־זֶה הִפְשִׁיט אֶת הִלְכוֹת הַתּוֹרָה וְדִינֶיהָ, וּמִתְגַּלֶּה לוֹ עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ הַמְלֻבָּשׁ בְּתוֹךְ הַתּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא בֶּן חוֹרִין אֲמִתִּי. וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּדִיר, הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר כא, יט): "וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת"; וְאָמְרוּ (זֹהַר בְּשַׁלַּח מו.): 'כַּמָּה חֲבִיבָא אוֹרַיְתָא קַמֵּיהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרַיְתָא, רָחִים הוּא לְעֵילָא רָחִים הוּא לְתַתָּא, קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָצִית לֵיהּ לְמִלּוֹהִי לָא שָׁבִיק לֵיהּ בְּהַאי עָלְמָא וְלָא שָׁבִיק לֵיהּ בְּעָלְמָא דְּאָתֵי. וְאוֹרַיְתָא בָּעֵי לְמִלְעֵי בַּהּ בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא, דִּכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ א, ח): "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה". וּכְתִיב (יִרְמְיָה לג, כה): "אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה" וְגוֹ', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ג הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד, אוֹ הֲלָכָה אַחַת, אוֹ פָּסוּק אֶחָד, אוֹ דִּבּוּר אֶחָד, אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, צָרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), אֲשֶׁר נְקֻדַּת הֶחָבֵר הוּא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, בִּבְחִינַת: 'וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין', כִּי כָּל אֶחָד יֵשׁ בּוֹ נְקֻדָּה אֲשֶׁר אֵין בַּחֲבֵרוֹ, וְלָכֵן צְרִיכִים לְקַבֵּל אֶת כָּל הַנְּקֻדּוֹת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְזֶה דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, כִּי כֻּלָּם צְרִיכִים לְקַבֵּל קֹדֶם כֹּל אֶת נְקֻדַּת הָרַב, וְאַחַר־כָּךְ צָרִיךְ כָּל אֶחָד לְקַבֵּל אֶת נְקֻדַּת חֲבֵרוֹ, כִּי כָּל אֶחָד מֵבִין מֵהָרַב בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי, כִּי לְכָל אֶחָד יֵשׁ דַּעַת אַחֶרֶת וַהֲבָנָה אַחֶרֶת, וּצְרִיכִים לְקַבֵּל אֶת נְקֻדַּת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כְּפִי שֶׁהוּא קִבֵּל מֵהָרַב. וְאַחַר־כָּךְ נְקֻדַּת עַצְמוֹ, שֶׁיִּתְעוֹרֵר לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ כְּפִי נְקֻדָּתוֹ, וְלָכֵן נְקֻדַּת הֶחָבֵר מְאֹד מְאֹד נְחוּצָה. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת סג:): 'עֲשׂוּ כִּתּוֹת כִּתּוֹת וְעִסְקוּ בַּתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בַּחֲבוּרָה'; כִּי כָּךְ

חזר, שבני אדם בדלים ממנו, אלמא כמנודה קרי ליה קרא]: שאין לך בן חורין. לפי שבני אדם מכבדין ומשמשין לפניו. ומי שאינו עוסק בה מתרחקין ממנו אלמא כמנודה הוא: וממתנה נחליאל. למעלה מן הפסוק הזה כתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל (עירובין נד: נדרים נה.), כיון שניתנה להם תורה במתנה נחלו אל, כלומר הביאם בחלקו, וכיון שחלקו אל, עולים לגדולה, שנאמר ומנחליאל במות: ג או דבר אחד. של טעם. דסמיך להאי קרא דואתה אנוש כערכי, סמיך אידך קרא, אשר יחדו נמתיק סוד. לפי שמצאו אחיתופל לדוד שהיה יושב יחידי ועוסק בתורה, אמר לו למה אתה לומד יחידי (ועיין ברכות סג:), והלא כבר נאמר (ירמיה נ) חרב אל הבדים ונואלו [חרב על תלמידי חכמים שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה וכו']. שוב פעם אחרת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה, אמר לו, והלא כבר נאמר (ויקרא יט) ומקדשי תיראו, שצריך לו לאדם להיכנס שם בתורה כדי שתהא אימת שמים עליו, וכן הוא אומר (תהלים נה) בבית אלהים נהלך ברגש, לשון אימה ופחד. ויש אומרים [שהיה נכנס לבית המדרש יחידי, ואמר לו

(תְּהִלִּים נה): **וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמָה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד, קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ. הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד, אוֹ הֲלָכָה אֶחָת, אוֹ פָּסוּק אֶחָד, אוֹ דִבּוּר אֶחָת, אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד. וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (מִשְׁלֵי ג): **כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ,** (שָׁם כח): **וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ טוֹב. וְאֵין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שָׁם ד): **כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:**

בבית אלהים נהלך ברגש כתיב, שחייב אדם ליכנס שם בקבוץ עם], לפי שנאמר ברב עם הדרת מלך. [ורגש הוא לשון אסיפה, כמו למה רגשו גויים]: ואתה אנוש כערכי. חשוב כמותי: מיודעי. חכם שלי, כמו אנשים חכמים וידועים: ומה דוד מלך ישראל. עשאו לאחיתופל שהיה רשע ולא היה ראוי לכך, רב ואלוף בשביל שני דברים. אדם הדיוט הלמד מחבירו שאינו רשע, על אחת כמה וכמה: ואין כבוד אלא תורה. כלומר, אלא לתורה. ולאו אצריך לנהוג בו קאי. והכי קאמר, אין כבוד בא לו לאדם אלא על עסיק תורה: כבוד חכמים ינחלו. ולמה הן נוחלין כבוד, בשביל שהן לומדין את התורה ויורשין אותה כנחלה. [ואין טוב אלא תורה. נ"א, ואין כבוד אלא תורה כלומר, אין כבוד זה שאנו עושין ומצריכין לאדם לנהוג בו כבוד, אלא ברבו שלימד לו תורה. אבל לימדו אומנות אחרת כגון שוליא דנגרי, לא: כבוד חכמים ינחלו. ראויים חכמים להנחיל כבוד]. ואיזה חכמים, תמימים הנוחלים טוב

כָּל אֶחָד מְקַבֵּל אֶת נְקֻדַּת חֲבֵרוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה הוּא יָכוֹל לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ, אִם אֵינֶנּוּ טוֹעֶה. כִּי אִם אָדָם לוֹמֵד רַק לְבַד, הוּא יָכוֹל לִטְעוּת, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֲפִלּוּ שֶׁהוּא טוֹעֶה, אֲבָל כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד עִם חָבֵר, הוּא מַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּעֲנִית ז.): 'הַרְבֵּה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי'; כִּי מַה שֶּׁלּוֹמְדִים דֶּרֶךְ תַּלְמִיד, זֶה לְעִתִּים הַרְבֵּה יוֹתֵר אֲפִלּוּ מִמַּה שֶּׁלּוֹמְדִים מֵהָרַב. וְזֶה הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד, אוֹ הֲלָכָה אֶחָת, אוֹ פָּסוּק אֶחָד, אוֹ דִּבּוּר אֶחָד, אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת, צָרִיךְ לִנְהֹג בּוֹ כָּבוֹד; כִּי כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד, אוֹ הֲלָכָה אֶחָת, אֵיךְ לְהִתְקָרֵב אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּמְחַזְּקוֹ וּמְעוֹדְדוֹ וּמְשַׂמְּחוֹ, אוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ לוֹ פָּסוּק אֶחָד, וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, אוֹ מְדַבֵּר אִתּוֹ דִּבּוּר אֶחָד בְּהִתְחַזְּקוּת, לְהִתְחַזֵּק בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר אֵין לְמַעְלָה מִזֶּה, כִּי כְּשֶׁמְּדַבְּרִים עִם בַּר יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד בְּהִתְחַזְּקוּת, יְכוֹלִים לְהַצִּיל אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן מח), שֶׁאִם הָיָה שׁוֹמֵעַ אֶחָד שֶׁהָיָה אוֹמֵר לוֹ: אָחִי, חֲזַק וֶאֱמַץ עַצְמְךָ! הָיָה רָץ וּמִזְדָּרֵז מְאֹד בַּעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי גַּם עָלָיו עָבַר מַה שֶּׁעָבַר. וְהַכְּלָל הוּא, כְּשֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ דִּבּוּר אֶחָד, אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת, וּמֵאִיר לוֹ עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, עוֹשֶׂה רֹשֶׁם גָּדוֹל, וְעוֹזֵר לוֹ לְהִתְקָרֵב בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז. וְלָכֵן לְאָדָם כָּזֶה צָרִיךְ לָתֵת אֶת הַכָּבוֹד הָרָאוּי לוֹ, כִּי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְחַזֵּק וּלְעוֹדֵד וּלְשַׂמֵּחַ אֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, מַעֲלָתוֹ גְּבוֹהָה בַּשָּׁמַיִם. וּמֵבִיא רְאָיָה מִדָּוִד הַמֶּלֶךְ, שֶׁלָּמַד מֵאֲחִיתֹפֶל רַק שְׁנֵי דְבָרִים, וּכְבָר קְרָאוֹ רַבּוֹ, אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, וְאַף שֶׁלְּבַסּוֹף אֲחִיתֹפֶל יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, וָמֵת בַּחֲנִיקָה, עִם כָּל זֹאת דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָמַד מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי הֲלָכוֹת, וּכְבָר קְרָאוֹ רַבּוֹ,

דהיינו תורה. אבל חכמים בשאר אומניות, לא: ד פת במלח תאכל. לא על העשיר הוא אומר שיעמוד בחיי צער, כדי ללמוד תורה. אלא הכי קאמר, אפילו אין לאדם אלא פת במלח וכו׳, ואין לו כר וכסת ליישן אלא על הארץ, אל ימנע מלעסוק בה. דסופו ללמוד אותה מעושר: במשורה. מדה

ד כָּךְ הִיא דַרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בְּמֶלַח תֹּאכֵל, וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. וְאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן (תְּהִלִּים קכח): אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא:

וַאֲפִלּוּ שֶׁאַחַר־כָּךְ הֵצִיק לוֹ מְאֹד, וְיָעַץ עָלָיו עֵצוֹת רָעוֹת, וְגָרַם לוֹ מַה שֶּׁגָּרַם, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה לב, סִימָן א׳): אֲחִיתֹפֶל הִתִּיר גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, אָמַר לְשָׁאוּל: וְכִי יֵשׁ אִישׁוּת לְדָוִד, הֲלֹא מוֹרֵד בְּמַלְכוּת הוּא, וְחָשׁוּב כְּמֵת, וְעַכְשָׁו הֻתְּרָה אִשְׁתּוֹ, וְעָשָׂה אוֹתוֹ הֶפְקֵר, וְדָמוֹ מֻתָּר, וְאִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת, וְכֵן יָעַץ עֵצוֹת רָעוֹת לְאַבְשָׁלוֹם, שֶׁיָּצִיק לְאָבִיו דָּוִד, אַף־עַל־פִּי־כֵן מֵאַחַר שֶׁלִּמְּדוֹ שְׁתֵּי הֲלָכוֹת, קְרָאוֹ רַבּוֹ, אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּאֵין עֵרֶךְ כְּלָל, אָדָם שֶׁמְּחַזֵּק אוֹתְךָ, וּמְקָרֵב אוֹתְךָ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּמוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרְךָ, וְעַד עַכְשָׁו הוּא אֵינוֹ עוֹזֵב אוֹתְךָ, אֶלָּא עוֹזֵר לְךָ בְּכָל מַה שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ, בְּוַדַּאי צְרִיכִים לְכַבְּדוֹ וּלְיַקְּרוֹ. וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנָּהוּג הַיּוֹם, שֶׁאָדָם מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּר זוּלָתוֹ, וּמְקָרְבוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּלְבַסּוֹף מִתְהַפֵּךְ עָלָיו וְחוֹלֵק עָלָיו, אֲשֶׁר עָנְשׁוֹ קָשֶׁה מְאֹד, כִּי לֹא יֹאבֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִסְלֹחַ לְאָדָם שֶׁמְּשַׁלֵּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה, שֶׁאָדָם קֵרֵב אוֹתוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְחִזֵּק אוֹתוֹ וְשִׂמַּח אוֹתוֹ, וְהֵפִיחַ בּוֹ רוּחַ חַיִּים חֲדָשָׁה, וּלְבַסּוֹף יְשַׁלְּמוּ לוֹ רָעָה תַּחַת טוֹבָה. וְרוֹאִים בְּחוּשׁ, שֶׁאֲחִיתֹפֶל לִפְנֵי שֶׁמֵּת בַּחֲנִיקָה, אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בָּבָא בַּתְרָא קמז.): שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה אֲחִיתֹפֶל אֶת בָּנָיו, אַל תִּהְיוּ בְּמַחֲלֹקֶת, וְאַל תִּמְרְדוּ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת בָּרוּר זִרְעוּ חִטִּים; כִּי הוּא הֵבִין כְּבָר אֶת הַסּוֹף לְאָדָם שֶׁמְּשַׁלֵּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה. וְלָכֵן רְאֵה, אֲהוּבִי, בְּנִי! לְכַבֵּד וּלְיַקֵּר אֶת מִי שֶׁזִּכָּה אוֹתְךָ עִם טוּב אֲמִתִּי וְנִצְחִי, וְתִקְרָא אוֹתוֹ 'רַבִּי, אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי', וְתִהְיֶה זָהִיר מְאֹד בִּכְבוֹדוֹ, וְאָז מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יָאִיר עָלֶיךָ בְּאוֹר גָּדוֹל מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ד כָּךְ הִיא דַרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְאָדָם בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לְהַגִּיעַ לְשׁוּם מַדְרֵגָה בְּזֶה הָעוֹלָם, כִּי אִם שֶׁיְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ אֶלָּא פַּת בְּמֶלַח וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לִישֹׁן אֶלָּא עַל הָאָרֶץ, וְאָז אִם הוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ, שֶׁבְּכָל מְחִיר הוּא לֹא יַעֲזֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אָז דַּיְקָא יִזְכֶּה לְהַרְבּוֹת בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְלַעֲסֹק הַרְבֵּה בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. כִּי אִם אָדָם רוֹצֶה לַעֲבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רַק בְּהַרְחָבָה וּבְגַדְלוּת הַמֹּחִין, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַה לֶּאֱכֹל וּמַה לִּשְׁתּוֹת וְהֵיכָן לִישֹׁן, אָז לְעוֹלָם לֹא יַגִּיעַ אֶל תַּכְלִיתוֹ. וְזוֹ הַתַּכְלִית הָאֲמִתִּית לִזְכּוֹת לְהַגִּיעַ בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁיִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל מְחִיר, וְאָז דַּיְקָא יַגִּיעַ אֶל שְׁלֵמוּתוֹ. וְכָתַב מוֹהַרְנַ"תְּ ז"ל (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, נְעִילָה, הֲלָכָה ה׳, אוֹת יט), שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָדַעַת, אֲשֶׁר כְּלַל הַמִּלְחָמָה שֶׁיֵּשׁ לְהָאָדָם בְּזֶה הָעוֹלָם הוּא, כִּי הָאָדָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁיִּזְכֶּה לְהִכָּלֵל בְּאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ בְּכָל עֵת בְּרָצוֹא וָשׁוֹב, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִזְכֶּה לְהַכִּיר וְלֵידַע אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה הָיְתָה כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, בְּגִין דְּיִשְׁתְּמוֹדְעִין לֵהּ (זֹהַר בֹּא מב.); אַךְ חֵיזוּ דְּהַאי עָלְמָא מִשְׁתַּטֵּחַ כְּנֶגֶד הָאָדָם, וּמוֹנֵעַ אוֹתוֹ מְאֹד מִלְּהִסְתַּכֵּל אֶל הַתַּכְלִית, וּלְהִתְבַּטֵּל אֵלָיו יִתְבָּרַךְ בֶּאֱמֶת. וּבִשְׁבִיל זֶה בָּאִין כָּל הַיִּסּוּרִים עַל הָאָדָם

בְּזֶה הָעוֹלָם, שֶׁהוּא מָלֵא יִסּוּרִים, וְהַכֹּל — כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי הַיִּסּוּרִים יִבְרַח אֶל הַתַּכְלִית. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁזּוֹכֶה לְאֵיזוֹ בְּחִינַת בִּטּוּל, אֲבָל אַחַר־כָּךְ כְּשֶׁשָּׁב מֵהַבִּטּוּל, אָז מִתְגַּבְּרִים עָלָיו הַמּוֹנְעִים וְהַיִּסּוּרִים בְּיוֹתֵר, כִּי מְנַסִּים אֶת הָאָדָם אֵיךְ יַחֲזִיק מַעֲמָד בְּעֵת שֶׁרַע וָמַר לוֹ, וְיֵשׁ לוֹ רַק פַּת בַּמֶּלַח וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה, וְעָלָיו לִישֹׁן עַל הָאָרֶץ, וְאָז עִקַּר הַנֶּחָמָה, עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁמַּמְשִׁיכִין מֵהָרְשִׁימָה שֶׁל הַבִּטּוּל. אֲבָל בְּוַדַּאי לָאו כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, עַל־יְדֵי הַיִּסּוּרִין שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צד, יב): "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ, וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ", מִכְּלָל שֶׁלָּאו כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה. עַל־כֵּן עִקַּר הַתִּקּוּן הוּא עַל־יְדֵי הַצַּדִּיק הָאֱמֶת, שֶׁיָּכוֹל לְהָבִיא אֶת כָּל אֶחָד אֶל הַתַּכְלִית הַזּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם מְרֻצֶּה לַעֲבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַמַּצָּבִים, יִהְיֶה אֵיךְ שֶׁיִּהְיֶה, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ כְּלוּם, אֶלָּא פַּת בַּמֶּלַח, וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה, כִּי הוּא מַמְשִׁיךְ בְּכָל פַּעַם תּוֹרָה נִפְלָאָה, עַל־יְדֵי גֹּדֶל עֹצֶם הַיִּסּוּרִים שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ בְּכָל פַּעַם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּכָל פַּעַם חִדּוּשֵׁי תוֹרָה נִפְלָאִים כָּאֵלֶּה, עַד שֶׁמֵּאִיר בְּלֵב כָּל אֶחָד, אֲפִלּוּ בְּהַפָּחוּת שֶׁבַּפְּחוּתִים, אֵיזוֹ הִתְנוֹצְצוּת וּזְרִיחָה מֵהָרְשִׁימָה שֶׁל הַבִּטּוּל, עַד שֶׁיָּכוֹל גַּם הַפָּחוּת לְבַטֵּל עַצְמוֹ בְּרָצוֹא וָשׁוֹב, עַד שֶׁיִּתְנוֹצֵץ וְיִזְרַח גַּם בְּדַעְתּוֹ הִתְנוֹצְצוּת אֱלָקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ וּגְדֻלַּת הַתּוֹרָה וְהַצַּדִּיקִים הַקְּדוֹשִׁים, וְזֶה עִקַּר הַנֶּחָמָה מִכָּל הַצָּרוֹת. וְזֶה (יְשַׁעְיָה נא, יב): "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם", כִּי עִקַּר הַנֶּחָמָה הִיא "אָנֹכִי אָנֹכִי", שֶׁהוּא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּעַצְמוֹ, שֶׁשָּׁם נִכְלָלִין בְּעֵת הַבִּטּוּל, שֶׁהוּא עִקַּר הַנֶּחָמָה, כִּי שָׁם כֻּלּוֹ טוֹב, כֻּלּוֹ אֶחָד, וְהַכֹּל מִתְהַפֵּךְ לְטוֹבָה שָׁם. וְזֶה "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם", שְׁתֵּי פְּעָמִים 'אָנֹכִי', הַיְנוּ בְּחִינַת הַבִּטּוּל בְּרָצוֹא וָשׁוֹב; כִּי בִּשְׁעַת הַבִּטּוּל, אָז מִתְבַּטֵּל בְּאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁשָּׁם כֻּלּוֹ טוֹב, וְאָז בְּוַדַּאי מִתְבַּטְּלִין הַדִּינִים וְהַיִּסּוּרִים לְגַמְרֵי. וְזֶה בְּחִינַת 'אָנֹכִי' הָרִאשׁוֹן, כִּי אָז מִתְבַּטֵּל, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵין נִמְצָא שׁוּם דָּבָר, כִּי אִם אָנֹכִי הֲוָיָ"ה, שֶׁהוּא כֻּלּוֹ אֶחָד, כֻּלּוֹ טוֹב; אֲבָל אַחַר־כָּךְ, כְּשֶׁשָּׁב מֵהַבִּטּוּל, וְחוֹזְרִים הַיִּסּוּרִים וּמִתְגַּבְּרִין בְּיוֹתֵר, אָז מִתְנַחֲמִין עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁשּׁוֹאֵב מֵהָרְשִׁימָה שֶׁנִּשְׁאֲרָה בּוֹ, וְזֶה בְּחִינַת 'אָנֹכִי' הַשֵּׁנִי, כְּלוֹמַר שֶׁ"אָנֹכִי אָנֹכִי" הוּא הַכֹּל אֶחָד, בְּחִינַת "אֲנִי אֲנִי הוּא", הַיְנוּ אָנֹכִי הֲוָיָ"ה שֶׁהִרְגַּשְׁתָּ בִּשְׁעַת הַבִּטּוּל, אָנֹכִי הוּא בְּעַצְמִי, וְזוֹ הִיא נֶחָמָתְךָ, בְּחִינַת "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם", כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁאַחַר הַבִּטּוּל אִי אֶפְשָׁר לֵידַע כְּמוֹ בִּשְׁעַת הַבִּטּוּל, אַף־עַל־פִּי־כֵן הָרְשִׁימָה שֶׁנִּשְׁאֲרָה מֵהַבִּטּוּל מְאִירָה לַדַּעַת, וְאָז הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּבְיָכוֹל, מְנַחֵם אוֹתוֹ, עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁשּׁוֹאֵב מִשָּׁם, וּמוֹדִיעַ וּמֵאִיר בְּדַעְתּוֹ כִּי "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם", הַיְנוּ אָנֹכִי בְּעַצְמִי שֶׁהִרְגַּשְׁתָּ בִּשְׁעַת הַבִּטּוּל, אָנֹכִי הוּא בְּעַצְמִי הַמְחַיֶּה וּמַנְהִיג אוֹתְךָ גַּם עַתָּה, וְהוּא מְנַחֶמְכֶם, כִּי כַּוָּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּוַדַּאי לְטוֹבָה, וּבְוַדַּאי יִתְבַּטְּלוּ כָּל הַדִּינִים וְהַיִּסּוּרִים, וְהַכֹּל יִתְהַפֵּךְ לְטוֹבָה, וְכָל זֶה אָדָם צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ תָּמִיד, שֶׁיִּהְיֶה מַה שֶׁיִּהְיֶה אֲפִלּוּ אֵין לוֹ אֶלָּא פַּת בַּמֶּלַח וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה, וְצָרִיךְ לִשְׁכַּב עַל הָאָרֶץ, עִם כָּל זֹאת הוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ אֶת כָּל הַיִּסּוּרִים, וְלֹא יַעֲזֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, אָז דַּיְקָא אַשְׁרֵי לוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַשְׁרֵי לוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. וְכָל זְמַן שֶׁאֵין הָאָדָם מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ קַבָּלָה חֲזָקָה כָּזוֹ, שֶׁהוּא אַף פַּעַם לֹא יַעֲזֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עֲדַיִן לֹא בָּטוּחַ שֶׁיִּשָּׁאֵר חָזָק כָּל יְמֵי חַיָּיו דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן רְאֵה מַה לְּפָנֶיךָ, וְאַל תִּהְיֶה בַּטְלָן, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֶלָּא זְכֹר גַּם זְכֹר מַה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁרַק זֶה הוּא הַדֶּרֶךְ לְהַשִּׂיג אֶת הַתּוֹרָה — אִם הוּא מוּכָן לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ אֶלָּא פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכֵל, וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וְעִם כָּל זֹאת וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל, דַּיְקָא אָז כְּשֶׁיַּגִּיעַ אֶל הַבִּטּוּל אֶל

הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אָז תֵּדַע שֶׁאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן (תְּהִלִּים קכח, ב) "אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ", אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

קטנה: ה אל תבקש גדולה. לרדוף אחר השררה: ואל תחמוד כבוד. להתכבד בתורתך. שמתוך כך אתה נראה כמי שעושה שלא לשמה: ששלחנך גדול משלחנם. הוא שכר שתקבל על למודה של תורה:

ה אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד. יוֹתֵר מִלִּמּוּדְךָ עֲשֵׂה. וְאַל תִּתְאַוֶּה

(נ"א), יותר מלמודך. יותר ממה שלמדת, עשה מעשים טובים וקיים מצוות. כדאמרינן, כל שמעשיו מרובין

ה אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְלִזְכֹּר תָּמִיד, אֲשֶׁר אֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, כִּי בֶּאֱמֶת הוּא יִתְבָּרַךְ מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר — הַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא, וּכְשֶׁאָדָם מַכְנִיס יְדִיעוֹת אֵלּוּ בְּתוֹךְ לִבּוֹ, אָז כְּבָר אֵינוֹ רוֹצֶה שׁוּם דָּבָר, כִּי מִתְעַנֵּג מִזִּיו שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי אֵין עוֹד תַּעֲנוּג יוֹתֵר גָּדוֹל מֵהִדָּבְקוּת בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר זֶה תַּעֲנוּג נִצְחִי, כִּי עַל־יְדֵי כָּל מַחֲשָׁבָה שֶׁאָדָם חוֹשֵׁב מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, הוּא מְדַבֵּק אֶת עַצְמוֹ בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן אוֹמֵר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: **אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ**, כִּי הַגְּדֻלָּה שַׁיֶּכֶת רַק לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְתִמְסֹר אֶת הַגְּדֻלָּה רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאָז תִּתְעַנֵּג מִנֹּעַם זִיו הַשְּׁכִינָה, וְאַף אֶחָד לֹא יוּכַל לִדְחֹק אוֹתְךָ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן עט), שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁזּוֹכִים לִרְאוֹת שִׁפְלוּתוֹ בֶּאֱמֶת, עַל־יְדֵי־זֶה אֵין שׁוּם אָדָם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ וּלְדָחֲקוֹ מִמְּקוֹמוֹ, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא עָנָו וְשָׁפָל בֶּאֱמֶת, הוּא נִכְלָל בָּאַיִן, וּמִשָּׁם אַף אֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְהַפִּיל אוֹתוֹ. וְלָכֵן **אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ**, כִּי הַגְּדֻלָּה שַׁיֶּכֶת רַק אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאָז אַף אֶחָד לֹא יוּכַל לְהַפִּיל אוֹתְךָ, מֵאַחַר שֶׁאֵינְךָ רוֹצֶה שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא לִהְיוֹת בָּטֵל וּמְבֻטָּל בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלַחֲשֹׁב רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר זֶה עִקַּר הַמְשָׁכַת כָּל הָאוֹרוֹת מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. כִּי כְּשֶׁאָדָם חוֹשֵׁב רַק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, הוּא מַעֲלֶה שַׁעֲשׁוּעִים גְּדוֹלִים מִמַּטָּה לְמַעְלָה, שֶׁזֶּה בְּחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, מַיִן נוּקְבִין, שֶׁמּוֹרִיד אַחַר־כָּךְ אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא, מַיִן דּוּכְרִין, שֶׁזֶּה הַיִּחוּד הָעֶלְיוֹן. וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, אִם אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ, אֶלָּא מוֹסֵר אֶת הַגְּדֻלָּה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. **וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד, יוֹתֵר מִלִּמּוּדְךָ עֲשֵׂה**; צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אַף שֶׁאַתָּה לוֹמֵד הַרְבֵּה תּוֹרָה, שֶׁזֶּה עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, עִם כָּל זֹאת מְגַלֶּה לְךָ הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא תַּחְמֹד כָּבוֹד בַּעֲבוּר לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה, צְרִיכָה לִהְיוֹת כָּל כַּוָּנָתוֹ רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁרוֹצֶה לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה, הוּא נִכְנָס בְּתוֹךְ חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן מַה לְּךָ לַחְמֹד אַחַר כָּבוֹד שֶׁל הֶבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁיְּכַבְּדוּךָ אֲנָשִׁים בַּעֲבוּר שֶׁלָּמַדְתָּ תּוֹרָה, הֲרֵי זֶה הַכָּבוֹד הַמְדֻמֶּה, כִּי יָמֵינוּ כְּצֵל עוֹבֵר, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה צו) עַל פָּסוּק (דִּבְרֵי־הַיָּמִים־א' כט): "כִּי גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ" וְגוֹ', כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְאֵין מִקְוֶה" — וְהַלְוַאי כְּצִלּוֹ שֶׁל כֹּתֶל, אוֹ כְּצִלּוֹ שֶׁל אִילָן, אֶלָּא כְּצִלּוֹ שֶׁל עוֹף בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עָף, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קד): "כְּצֵל עוֹבֵר וְאֵין מִקְוֶה", וְאֵין מִי שֶׁיְּקַוֶּה שֶׁלֹּא יָמוּת, הַכֹּל יוֹדְעִים וְאוֹמְרִין בְּפִיהֶם שֶׁהֵן מֵתִים. וְלָכֵן לָמָּה לְךָ לְהִתְאַוּוֹת לְכָבוֹד מְדֻמֶּה, בִּשְׁבִיל עוֹלָם עוֹבֵר תַּפְסִיד עוֹלָם נִצְחִי, וַאֲפִלּוּ אִם לָמַדְתָּ הַרְבֵּה תּוֹרָה, בָּא הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ וְאוֹמֵר לְךָ: **יוֹתֵר מִלִּמּוּדְךָ עֲשֵׂה**, כִּי לֹא הַמִּדְרָשׁ הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה, כְּכָל שֶׁתִּלְמַד יוֹתֵר תּוֹרָה, יוֹתֵר תִּרְאֶה לְקַיֵּם אֶת מַה שֶּׁאַתָּה לוֹמֵד, כִּי עִקַּר הַתַּכְלִית שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמְדִים, הוּא רַק כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ.

מחכמתו, חכמתו מתקיימת: ו שהמלכות נקנית בשלשים מעלות. אותן שכתובים בפרשת שמואל כשבקשו ישראל מלך ואמר להם דעו כי כך וכך משפט המלך. וכשתחקור הם שלשים דברים עם אותן ששנויות בסנהדרין מלך לא דן ולא דנין אותו וכו'. ועשרים וארבע מתנות כהונה הן עשר במקדש וארבע בירושלים

לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ:

ו גְּדוֹלָה תּוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלשִׁים מַעֲלוֹת, וְהַכְּהֻנָּה

וְלָכֵן יוֹתֵר מִלִּמּוּדְךָ עֲשֵׂה, כְּכָל מַה שֶּׁאַתָּה לוֹמֵד יוֹתֵר, תִּרְאֶה לְקַיֵּם יוֹתֵר. וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ; צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל אָדָם יֵשׁ לוֹ קִנְאָה, שֶׁמְּקַנֵּא בְּזוּלָתוֹ, כִּי כָּל אֶחָד חוֹשֵׁב שֶׁלַּזּוּלַת יֵשׁ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן הוּא תָּמִיד מִתְאַוֶּה לִהְיוֹת כְּמוֹ הַשֵּׁנִי. וּבֶאֱמֶת אֵין זֶה אֶלָּא דִּמְיוֹן גָּדוֹל, כִּי כָּל אֶחָד צָרִיךְ לְהוֹצִיא אֶת נְקֻדָּתוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן לד), אֲשֶׁר לְכָל בַּר יִשְׂרָאֵל יֵשׁ נְקֻדָּה אֲשֶׁר אֵין בַּחֲבֵרוֹ, כִּי כָּל אֶחָד נִבְרָא בִּשְׁבִיל תַּכְלִית אַחֶרֶת, כְּדֵי לְהוֹצִיא אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ בָּעוֹלָם, כְּפִי שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל בְּזֶה הָעוֹלָם, וְלָכֵן אוֹמֵר הַתַּנָּא הַקָּדוֹשׁ: וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם, כִּי תָּמִיד אַתָּה צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁהַנְּקֻדָּה שֶׁלְּךָ גְּדוֹלָה מֵהַנְּקֻדָּה שֶׁל אֲחֵרִים, וְהַכֶּתֶר שֶׁלְּךָ יוֹתֵר חָשׁוּב מִכִּתְרָם שֶׁל אֲחֵרִים, וְאָז אִם תִּהְיֶה שָׂמֵחַ בִּנְקֻדָּתְךָ, לֹא תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחַן אֲחֵרִים, אֲשֶׁר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בֵּיצָה לב:): כָּל הַמְצַפֶּה עַל שֻׁלְחַן אֲחֵרִים, עוֹלָם חָשֵׁךְ בַּעֲדוֹ; וּפֵרֵשׁ רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סו): חֹשֶׁךְ הוּא לְשׁוֹן מְנִיעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית לט, ט): "וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי" וְגוֹ', חָשַׂךְ הוּא לְשׁוֹן מְנִיעָה, הַיְנוּ כֵּיוָן שֶׁאָדָם נִצְרָךְ לַבְּרִיּוֹת, הוּא מָלֵא מְנִיעוֹת, כִּי מִתְבַּלְבֵּל תָּמִיד מֵהַזּוּלַת וּמְקַנֵּא בּוֹ. וְלָכֵן מַה לְּךָ לְהִתְאַוּוֹת לְשֻׁלְחַן אֲחֵרִים, בְּשָׁעָה שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם.

וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אַף שֶׁאַתָּה יָגֵעַ וְטוֹרֵחַ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָמִים וְשָׁנִים, וְאֵינְךָ רוֹאֶה שׁוּם תּוֹעֶלֶת וְתִקְוָה שֶׁיּוֹצֵאת מִכָּל עֲבוֹדָתְךָ, וְאַדְּרַבָּה, אַתָּה רוֹאֶה שֶׁכָּל מַה שֶּׁאַתָּה יָגֵעַ וְטוֹרֵחַ, הוֹלֵךְ לְךָ בְּדִיּוּק הַהֵפֶךְ מִמַּה שֶּׁרָצִיתָ, וּמִזֶּה יֵשׁ לְךָ חֲלִישׁוּת הַדַּעַת גְּדוֹלָה מְאֹד, כִּי אַתָּה רוֹאֶה שֶׁהִנְּךָ טוֹרֵחַ וּמִתְיַגֵּעַ בַּעֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת, וְאֵינְךָ בָּא לְשׁוּם דָּבָר, צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲשֶׁר רַבֵּנוּ זַ"ל גִּלָּה לָנוּ, שֶׁיֵּשׁ אֲנָשִׁים, שֶׁלֹּא מַרְאִים לָהֶם מַה שֶּׁיָּגְעוּ וְטָרְחוּ כָּל יְמֵיהֶם, אֶלָּא בָּעוֹלָם הַבָּא. וְלָכֵן תַּמְשִׁיךְ לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּשְׁקִידָה רַבָּה, וְתַתְמִיד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּתְטַיֵּל וְתִהְיֶה בְּכָל חֶלְקֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְכֵן תַּרְבֶּה בִּתְפִלָּה וְהִתְבּוֹדְדוּת, וּתְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּשִׂמְחָה עֲצוּמָה, כִּי סוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא, שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת שְׂכָרְךָ, כִּי וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ; כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּוַדַּאי לֹא יַעֲזֹב אוֹתְךָ, כִּי כָּל יְגִיעָה וְטִרְחָה, שֶׁאָדָם יָגֵעַ וְטוֹרֵחַ בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִדְאֹג כְּלָל, כִּי אִם לֹא מַרְאִים לָאָדָם עוֹד בְּזֶה הָעוֹלָם מַה שֶּׁפָּעַל, תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁיֵּצֵא מֵהָעוֹלָם, יַרְאוּ לוֹ אֶת אֲשֶׁר פָּעַל, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ו שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלשִׁים מַעֲלוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: א. מֶלֶךְ לֹא דָּן. ב. וְלֹא דָּנִים אוֹתוֹ. ג. לֹא מֵעִיד.

ד. וְלֹא מְעִידִים אוֹתוֹ. ה. לֹא חוֹלֵץ. ו. לֹא חוֹלְצִים לְאִשְׁתּוֹ. ז. לֹא מְיַבֵּם. ח. וְלֹא מְיַבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ. ט. אֵין נוֹשְׂאִין אַלְמָנָתוֹ. י. מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ. יא. כְּשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ כָּל הָעָם סְמוּכִים עַל הָאָרֶץ. יב. וְהוּא מֵסֵב עַל הַדַּרְגָּשׁ. יג. וּמוֹצִיא לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. יד. פּוֹרֵץ לוֹ גֶּדֶר לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ. טו. וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. טז. כָּל הָעָם בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִים לְפָנָיו. יז. נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ. יח. לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים אֶלָּא עַד י״ח. יט. לֹא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב, אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן אַפְסַנְיָה. כ. לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. כא. כּוֹתְבִים לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ. כב. וְהִיא עִמּוֹ בֵּין בַּמִּלְחָמָה. כג. בֵּין בִּישִׁיבָה. כד. בֵּין בִּמְסִבָּה. כה. וְאֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ. כו. אֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ. כז. אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ. כח. אֵין רוֹאִים אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֹם. כט. וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר. ל. וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ.

בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן, בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת

וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע: שֶׁהֵן כ״ד מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְאֵלּוּ הֵן: עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בִּגְבוּלִין. עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ: א. חַטַּאת בְּהֵמָה. ב. חַטַּאת הָעוֹף. ג. אָשָׁם וַדַּאי. ד. אָשָׁם תָּלוּי. ה. זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר. ו. לוֹג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע. ז. מוֹתַר הָעֹמֶר. ח. שְׁתֵּי הַלֶּחֶם. ט. לֶחֶם הַפָּנִים. י. שְׁיָרֵי מְנָחוֹת. אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם: א. הַבְּכוֹרָה. ב. וְהַבִּכּוּרִים. ג. הַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר. ד. עוֹרוֹת קָדָשִׁים. עֶשֶׂר בִּגְבוּלִים: א. תְּרוּמָה. ב. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. ג. חַלָּה. ד. רֵאשִׁית הַגֵּז. ה. מַתְּנוֹת הַזְּרוֹעַ, הַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה. ו. פִּדְיוֹן הַבֵּן. ז. פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר. ח. שְׂדֵה אֲחוּזָה. ט. שְׂדֵה חֲרָמִים. י. גֶּזֶל הַגֵּר.

וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר נָקַט בְּשֵׁם קִנְיָן דַּיְקָא, כִּי כְּמוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת דָּבָר, אֶלָּא עַל־יְדֵי קִנְיָן, כְּגוֹן: קִנְיַן סוּדָר אוֹ קִנְיַן מְשִׁיכָה, אוֹ קִנְיַן הַגְבָּהָה, וּבָרֶגַע שֶׁקָּנָה אֶת הַדָּבָר בְּקִנְיָן, כְּבָר לֹא יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כְּמוֹ־כֵן אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה שֶׁתִּהְיֶה שֶׁלּוֹ, וְלֹא יוּכְלוּ לְקַחְתָּהּ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אִם יִקְנֶה אֶת הַתּוֹרָה בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, שֶׁאָז אִם הוּא מְקַיֵּם אֶת כָּל אֵלּוּ הָאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים, אַף פַּעַם לֹא יוּכְלוּ לָקַחַת מִמֶּנּוּ אֶת הַתּוֹרָה, כִּי קָנָה אֶת זֶה בְּקִנְיַן גָּמוּר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַחֲזֹר בּוֹ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן.

וְאֵלּוּ הֵן: הַמ״ח דְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בָּהֶם, וְאָז תִּהְיֶה הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ מַמָּשׁ, שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ בְּקִנְיָן גָּמוּר.

בְּתַלְמוּד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַתַּלְמוּד הוּא יְסוֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהוּא לִמּוּד גְּמָרָא, שֶׁזֶּה יְסוֹד כָּל הַיְסוֹדוֹת, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַתְמִיד בְּלִמּוּד תַּלְמוּד, וּלְהִתְיַגֵּעַ בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו, וּלְהוֹצִיא מִשָּׁם הֲלָכָה בְּרוּרָה. וְרוֹאִים אֵיךְ שֶׁהַסָּמֶ״ךְ־מֵ״ם עוֹשֶׂה כָּל מִינֵי פְּעֻלּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לִמְנֹעַ אֶת הָאָדָם לֹא לִלְמֹד תַּלְמוּד שֶׁהוּא הַגְּמָרָא, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ריד): תַּלְמוּ״ד גִּימַטְרִיָּה הַקְּלִפָּה הַמַּחְטִאת אֶת הָאָדָם בִּפְגַם הַבְּרִית שֶׁנִּקְרֵאת לילי״ת, וְעַל־יְדֵי לִמּוּד תַּלְמוּד מַכְנִיעִים אוֹתָהּ. וְלָכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סַנְהֶדְרִין כד:): ׳מַאי בָּבֶל? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּלוּלָה בְּמִקְרָא, בְּלוּלָה בְּמִשְׁנָה, בְּלוּלָה בְּתַלְמוּד. (אֵיכָה ג, ו): ״בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם״, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זֶה תַּלְמוּדָהּ שֶׁל בָּבֶל׳; כִּי לִמּוּד תַּלְמוּד כְּבָר כָּלוּל מִמִּקְרָא, מִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וַאֲפִלּוּ שֶׁעוֹבְרִים עַל אָדָם מַשְׁבְּרִים וְגַלִּים, עַד שֶׁחָשֵׁךְ לוֹ מֵרֹב צָרוֹת וְיִסּוּרִים, בִּבְחִינַת: ״בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם״, אִם יִלְמַד תַּלְמוּד, יַכְנִיעַ אֶת הַקְּלִפָּה הַזּוֹ שֶׁמַּחְשִׁיכָה אֶת עֵינָיו בְּמָרָה שְׁחוֹרָה

וּבְעַצְבוּת. וְרוֹאִים בְּחוּשׁ, כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה וְקוֹבֵעַ לְעַצְמוֹ שִׁעוּר בְּלִמּוּד גְּמָרָא, וּמַתְחִיל בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְגוֹרֵס דַּף אַחַר דַּף, עַד שֶׁזּוֹכֶה לְסַיֵּם מַסֶּכֶת אַחַת בַּתַּלְמוּד, וּמַרְגִּישׁ כָּל מִינֵי נְעִימוּת בְּחַיָּיו, וְכֵן אַחַר־כָּךְ מַתְחִיל לִלְמֹד מַסֶּכֶת שַׁבָּת, וְלוֹמֵד וְגוֹרֵס דַּף אַחַר דַּף, עַד שֶׁזּוֹכֶה לְסַיֵּם מַסֶּכֶת זוֹ, וּמַרְגִּישׁ טַעַם חָדָשׁ בְּחַיָּיו, וְזֶה אִי אֶפְשָׁר לְהַסְבִּיר לְאָדָם שֶׁעֲדַיִן לֹא טָעַם לִמּוּד תַּלְמוּד, כִּי מִי

הָאֹזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב, בְּאֵימָה,

שֶׁקּוֹבֵעַ אֶת עַצְמוֹ בִּקְבִיעוּת חֲזָקָה לִלְמֹד שִׁעוּר בַּשַּׁ"ס — תַּלְמוּ"ד בַּבְלִי, וְזוֹכֶה לִלְמֹד כְּסִדְרָן מַסֶּכֶת אַחַר מַסֶּכֶת, עַד שֶׁזּוֹכֶה לְסַיֵּם אֶת כָּל הַשַּׁ"ס, אֵין לְתָאֵר וְאֵין לְשַׁעֵר אֶת מַעֲלָתוֹ, וַאֲפִלּוּ שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו כָּל מִינֵי מְרִירוּת בְּחַיָּיו, וְנִדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ אָבַד מָנוֹס וְתִקְוָה מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, בִּבְחִינַת: "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם", שֶׁמַּרְגִּישׁ חֹשֶׁךְ בְּחַיָּיו, וְנִדְמֶה כְּמֵת מַמָּשׁ, מֵרֹב צָרוֹת וְיִסּוּרִים שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו, אִם הוּא יִקְבַּע לְעַצְמוֹ קְבִיעָה חֲזָקָה לִלְמֹד רַק בְּתַלְמוּד שֶׁהוּא גְּמָרָא, אָז יַעֲבֹר אֶת הָעוֹלָם בְּקַלּוּת. וְזֶה הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה קָבוּעַ לִלְמֹד בְּכָל יוֹם בְּתַלְמוּד דַּיְקָא, שֶׁכָּלוּל מִמִּקְרָא וּמִמִּשְׁנָה, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת קכ.): "וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה" (יְשַׁעְיָה ג, ז), שֶׁאֵין בְּיָדִי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא תַּלְמוּד. כִּי אֵין לְךָ עוֹד עָנִי, שֶׁאֵין לוֹ לֹא לֶחֶם לֶאֱכֹל וְלֹא בֶּגֶד לִלְבֹּשׁ, וְזֶה נִקְרָא עָנִי אֲמִתִּי. כְּמוֹ־כֵן וְיוֹתֵר מִכֵּן הוּא אָדָם שֶׁלֹּא לָמַד בָּזֶה הָעוֹלָם תַּלְמוּ"ד, שֶׁאָז עוֹלֶה לְמַעְלָה עָנִי גָּדוֹל, כְּמוֹ אֶחָד שֶׁאֵין לוֹ לֹא לֶחֶם לֶאֱכֹל וְלֹא בֶּגֶד לִלְבֹּשׁ, וְרַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן כג): בָּזֶה הָעוֹלָם אִם אֵין לָאָדָם לֶאֱכֹל, עֲדַיִן יְכוֹלִים לִדְאֹג לוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֶחֶם לֶאֱכֹל, אוֹ אֵין לוֹ בֶּגֶד, יְכוֹלִים לֶאֱסֹף לוֹ צְדָקָה, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַלְבּוּשׁ, אֲבָל שָׁם בָּעוֹלָם הַבָּא, מִי שֶׁבָּא עָרֹם בְּלִי לְבוּשׁ, וְרָעֵב בְּלִי לֶחֶם, אֵין מִי שֶׁיְּרַחֵם עָלָיו. וְלָכֵן, אֲהוּבִי, בְּנִי, אַל תִּהְיֶה בַּטְלָן! דַּע לְךָ, שֶׁיְּסוֹד הַיְסוֹדוֹת בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא לִמּוּד גְּמָרָא, שֶׁהוּא תַּלְמוּ"ד, שֶׁמַּכְנִיעַ אֶת הַקְּלִפָּה לִילִי"ת, הַנִּקְרֵאת עַל שֵׁם יְלָלָה, שֶׁמַּכְנִיסָה בְּתוֹךְ הָאָדָם אֶת הָעַצְבוּת וְהַיֵּאוּשׁ, וְלָכֵן קַח אֶת עַצְמְךָ בְּיָדֶיךָ, וְתִגְרֹס הַרְבֵּה גְּמָרָא כְּסִדְרָן כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, וּתְסַיֵּם דַּף אַחַר דַּף, וּפֶרֶק אַחַר פֶּרֶק, וּמַסֶּכֶת אַחַר מַסֶּכֶת, כְּמוֹ שֶׁרָצָה רַבֵּנוּ ז"ל (עַיֵּן שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן עו); וְזֶה יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, וּמִי שֶׁחָזָק בָּזֶה כָּל יְמֵי חַיָּיו, יַרְגִּישׁ כָּל מִינֵי עֲרֵבוּת וּנְעִימוּת, וַאֲפִלּוּ שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו מִשְׁבָּרִים וְגַלִּים, חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה, וְיַרְגִּישׁ עַצְמוֹ כְּמֵת מַמָּשׁ מֵרֹב צָרוֹתָיו, בִּבְחִינַת: "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם", עִם כָּל זֹאת תֵּדַע, אֲשֶׁר זֶה תַּלְמוּד בַּבְלִי, שֶׁיּוֹצִיא אוֹתְךָ מִכָּל הַמְּצָרִים, וְזֶה מַה שֶּׁמַּחֲזִיק אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַגָּלוּת, וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ בָּזֶה הָעוֹלָם כְּלָל, אֶלָּא מַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ בְּלִמּוּד תַּלְמוּ"ד כָּל יְמֵי חַיָּיו, וְעַל־יְדֵי־זֶה יַעֲבֹר אֶת זֶה הָעוֹלָם בְּשָׁלוֹם. וּמַה גַּם שֶׁלִּמּוּד תַּלְמוּ"ד שׂוֹרֵף אֶת הַקְּלִפָּה לִילִי"ת לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הַסָּמֶ"ךְ־מֵ"ם מֵסִית אֶת הָאָדָם שֶׁיִּלְמַד הַכֹּל, אֲבָל לֹא תַּלְמוּד, וְלָכֵן שְׁמוֹ הוּא סַמָּאֵ"ל — רָאשֵׁי תֵּבוֹת: סִ'יּוּם מַ'סֶּכֶת אֵ'ין לַ'עֲשׂוֹת. אַשְׁרֵי מִי שֶׁמַּתְמִיד בְּתַלְמוּד, וְאָז טוֹב לוֹ כָּל הַיָּמִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — לְהַטּוֹת אָזְנוֹ אֶל דִּבְרֵי חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כא), שֶׁאֱמוּנַת חֲכָמִים תְּלוּי בְּאוּדְנִין, בִּבְחִינַת (מִשְׁלֵי כב, יז): "וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים", כִּי בֶּאֱמֶת צְרִיכִים לְהַטּוֹת אֹזֶן קַשֶּׁבֶת אֶל דִּבְרֵי הֶחָכָם שֶׁלּוֹמֵד עִמּוֹ תּוֹרָה, וְכֵן לְהַטּוֹת אָזְנוֹ אֶל הַתּוֹרָה, וְרַק כָּךְ זוֹכִים לְקִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, וּלְהֶפֶךְ — אֵין עוֹד דָּבָר שֶׁמְּרַחֵק אֶת הָאָדָם מֵחַכְמֵי הַתּוֹרָה וּמֵהַתּוֹרָה בְּעַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁפּוֹגֵם בְּאָזְנָיו, וְשׁוֹמֵעַ לֵיצָנוּת, אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים בְּטֵלִים, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (כְּתֻבּוֹת ה:): 'אַל יַשְׁמִיעַ אָדָם לְאָזְנָיו דְּבָרִים בְּטֵלִים,

מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִכְווֹת תְּחִלָּה לָאֵיבָרִים'; וְלָכֵן יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא שְׁמִיעַת הָאֹזֶן, לְהַטּוֹת אָזְנוֹ רַק אֶל דִּבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים וְאֶל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְיִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מְאֹד מְאֹד מִקַּלִּים וְרֵיקִים וּפוֹחֲזִים, הָעוֹשִׂים לֵיצָנוּת, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, מֵהַתּוֹרָה, וּמִכָּל הַקָּדוֹשׁ לְעַם יִשְׂרָאֵל, כַּאֲשֶׁר נָהוּג הַיּוֹם, שֶׁהָעֵרֶב־רַב מִתְפַּשְּׁטִים מְאֹד, וּמַשְׁמִיעִים דֶּרֶךְ כְּלֵי הַתִּקְשֹׁרֶת הַמְתֹעֶבֶת שֶׁלָּהֶם רַק כְּפִירוּת וְאֶפִּיקוֹרְסוּת וְדִבְרֵי לֵיצָנוּת. וְלָכֵן מִי שֶׁרַק רוֹצֶה לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ קִנְיַן הַתּוֹרָה, צָרִיךְ לִזְכֹּר אֶת הַיְסוֹד הַזֶּה: **בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן** — רַק כָּךְ תִּקְנֶה אֶת הַתּוֹרָה, כְּשֶׁלֹּא תַּכְנִיס בְּאָזְנֶיךָ שׁוּם דְּבָרִים בְּטֵלִים אוֹ לֵיצָנוּת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּפִירוּת וְאֶפִּיקוֹרְסוּת, כִּי כָּל אֵלּוּ שֶׁקּוֹרְאִים וּמַכְנִיסִים בְּאָזְנֵיהֶם זֻהֲמָתָם שֶׁל הָעֵרֶב־רַב, כָּךְ מִתְרַחֲקִים, רַחֲמָנָא לִצְּלַן, מֵהַתּוֹרָה. וְלָכֵן זְכֹר זֹאת הֵיטֵב, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר הַיְסוֹד בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא: **בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן** — לְהַטּוֹת אָזְנוֹ אֶל דִּבְרֵי הַחֲכָמִים, וְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם לֹא יוּכַל לַעֲקֹר אוֹתוֹ, וְאָז דַּיְקָא יִזְכֶּה לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה לְהוֹצִיא אֶת דִּבּוּרֵי הַתּוֹרָה מִפִּיו דַּיְקָא, וּכְעֵין שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עירובין נד.): 'בְּרוּרְיָה אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְהַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה קָא גָּרֵיס בִּלְחִישָׁה, בַּטְשָׁה בֵּיהּ, אָמְרָה לֵיהּ: לֹא כָּךְ כָּתוּב (שמואל־ב' כג) "עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה", אִם עֲרוּכָה בִּרְמַ"ח אֵיבָרִים שֶׁלְּךָ — מִשְׁתַּמֶּרֶת, וְאִם לָאו — אֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת. תָּנָא תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה בְּלַחַשׁ, לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ'; נִמְצָא, שֶׁעִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁצְּרִיכִים לְהוֹצִיא מִפִּיו דַּיְקָא מַה שֶּׁלּוֹמֵד. וְזוֹ סְגֻלָּה גְּדוֹלָה לְזִכָּרוֹן, וּמַה גַּם כְּשֶׁאָדָם מְדַבֵּר וּמוֹצִיא מִשְּׂפָתָיו מַה שֶּׁלּוֹמֵד, עַל־יְדֵי־זֶה מִצְטָרְפִים צֵרוּפִים גְּדוֹלִים לְמַעְלָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. וְכֵן הוּא בַּתִּקּוּנִים (תקון יח): '"וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא", בַּאֲתַר דְּיֵשׁ כ"ב אַתְוָן דְּאוֹרַיְתָא שְׁכִיבַת תַּמָּן, זַכָּאָה אִיהִי פּוּמָא דְּאוֹרַיְתָא דְּהַהִיא שַׁעְתָּא שְׁכִיבַת תַּמָּן'; כִּי בְּמָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִים מִפִּיו דַּיְקָא אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, שָׁם שׁוֹכֶנֶת הַשְּׁכִינָה, אַשְׁרֵי לוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּבִינַת הַלֵּב: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁעִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בַּמֶּה שֶׁלּוֹמֵד, וּכְכָל שֶׁאָדָם מַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז בִּתְבוּנַת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ־כֵן הוּא זוֹכֶה יוֹתֵר לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי הָעִיקָּר בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּכָל מַה שֶּׁלּוֹמֵד. וְרַבֵּנוּ ז"ל אָמַר (לקוטי־מוהר"ן, חלק א', סימן יא), שֶׁעַל־יְדֵי תִּקּוּן הַבְּרִית זוֹכֶה לִתְבוּנַת הַתּוֹרָה לְעָמְקָהּ, וְזֶה יְסוֹד בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — לָשִׂים אֶת לְבָבוֹ הֵיטֵב בַּמֶּה שֶׁלּוֹמֵד. וּבַזֹּהַר (האזינו רצ:): 'אַמַּאי אִיקְרֵי תְּבוּנָה וְלֹא בִּינָה? אֶלָּא תְּבוּנָה אִקְרֵי בְּשַׁעֲתָא דְּיַנְקָא לִתְרֵין בְּגִין בֵּ"ן וּבַ"ת דְּאִינוּן ו"ה הַהִיא שַׁעֲתָא אִקְרֵי תְּבוּנָה, דִּכְלָּא כָּלִיל בְּאִלֵּין אַתְוָן בֵּ"ן וּבַ"ת אִינוּן ו"ה, וְכֹלָּא חַד כְּלָלָא, וְהַיְנוּ תְּבוּנָה'; רָצָה לוֹמַר, שֶׁסּוֹד בֵּ"ן הוּא עוֹלָם הַבָּא, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, גִּלּוּי אֱלֹקוּת, "וַיֹּאמֶר הֲוָיָ"ה", "וַיְדַבֵּר הֲוָיָ"ה", שֶׁהוּא סוֹד זְעֵיר אַנְפִּין, ו' שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה, וְכֵן סוֹד בַּ"ת הוּא עוֹלָם הַזֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּבַעַל־פֶּה הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּעִסְקֵי גַּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, וּצְרִיכִים לְחַבֵּר אֶת תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב עִם תּוֹרָה שֶׁבְּבַעַל־פֶּה, לֵידַע שֶׁאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, שֶׁזֶּה סוֹד תְּבוּנָ"ה, חִבּוּר שֶׁל תֵּבוֹת בֵּ"ן בַּ"ת — ו"ה, שֶׁזֶּה סוֹד תְּבוּנַת הַתּוֹרָה לְעָמְקָהּ, יִחוּדָא עִלָּאָה וְיִחוּדָא תַּתָּאָה, וְאֶל זֶה צָרִיךְ כָּל אֶחָד לְהַגִּיעַ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּאֵימָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה זוֹכִים עַל־יְדֵי שֶׁלּוֹמְדִים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, בְּרֶתֶת וּבְזִיעַ, כִּי אָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד בְּאֹפֶן כָּזֶה, כְּאִלּוּ עוֹמֵד עַכְשָׁו מוּל הַר סִינַי, וְשׁוֹמֵעַ תּוֹרָה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, שֶׁזֶּה נִקְרָא בְּאֵימָה, כַּמּוּבָא (תנא דבי אליהו יט, סימן טו): 'יְהֵא אָדָם לָמֵד תּוֹרָה בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, בְּרֶתֶת וּבְזִיעַ',

ועשר בגבולין: באימה ביראה. שאין לנו גדוה עליו, שנאמר יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. ולכן בעלי קריין היו אסורין, שמתוך קלות ראשו של אדם והרהור לבו הוא בא לידי קרי: בשמחה. לפי שאין השכינה שורה מתוך צער אלא מתוך שמחה:

כִּי לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ זֶה נִקְרָא בְּאֵימָה, הַיְנוּ כְּשֶׁשָּׂם לִפְנֵי עֵינָיו תָּמִיד בְּעֵת לִמּוּדוֹ, שֶׁעוֹמֵד עַכְשָׁו מוּל הַר סִינַי, וְשׁוֹמֵעַ תּוֹרָה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ — זֶה נִקְרָא אֵימָה, וּמִי שֶׁלּוֹמֵד בְּצוּרָה כָּזוֹ, זוֹכֶה לִקְנְיַן תּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּיִרְאָה, בַּעֲנָוָה, בְּשִׂמְחָה, בְּטָהֳרָה, בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, בְּיִרְאָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי!

אֲשֶׁר עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא עַל־יְדֵי יִרְאָה, שֶׁצָּרִיךְ לִירֹא וְלִפְחֹד לֹא לְהַטְעוֹת בְּנֵי־אָדָם, כִּי לִפְעָמִים אָדָם לוֹקֵחַ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה מֵאֲחֵרִים וְכוֹתְבָם בִּשְׁמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא חִדֵּשׁ אֶת זֶה, וְעַל זֶה צָרִיךְ יִרְאָה, שֶׁיִּזְכֹּר שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשָׂיו, וּלְבַסּוֹף יִתְגַּלֶּה שֶׁגָּנַב אֶת חִדּוּשֵׁי הַתּוֹרָה שֶׁרָשַׁם עַל שְׁמוֹ. וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא לְחַדֵּשׁ מֵעַצְמוֹ, אֲפִלּוּ דָּבָר קָטָן, אֲבָל שֶׁיִּהְיֶה שֶׁלּוֹ בֶּאֱמֶת, וְיִירָא וְיִפְחַד לֹא לִגְנֹב חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה מֵאֲחֵרִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בַּעֲנָוָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לְהַשִּׂיג קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי מִדַּת עֲנָוָה וּשְׁפְלוּת, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (תַּעֲנִית ז.): 'לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לַמַּיִם? דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה נה, א): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם", לוֹמַר לְךָ מַה מַּיִם מַנִּיחִין מָקוֹם גָּבוֹהַּ וְהוֹלְכִין לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה'; כִּי כְּכָל שֶׁאָדָם יוֹתֵר עָנָו וְאֵינוֹ מַחֲזִיק מֵעַצְמוֹ כְּלוּם, כֵּן תִּתְקַיֵּם אֶצְלוֹ הַתּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה אֵינָהּ נִמְצֵאת אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עֲנָוָה וּשְׁפְלוּת, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (שָׁם): 'מַה שְּׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַלָּלוּ אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּפָחוּת שֶׁבַּכֵּלִים, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה'; וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ קִנְיַן תּוֹרָה, עָלָיו לַעֲבֹד עַל מִדַּת עֲנָוָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּשִׂמְחָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי מִדַּת הַשִּׂמְחָה, כִּי הַשִּׂמְחָה מַרְחֶבֶת אֶת הַדַּעַת בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, וּכְדֵי לְהַשִּׂיג אֶת הַתּוֹרָה אִי אֶפְשָׁר — רַק עַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת יִשּׁוּב הַדַּעַת, שֶׁתִּהְיֶה דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לַתּוֹרָה. וְאִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְיִשּׁוּב הַדַּעַת אֲמִתִּי, אֶלָּא עַל־יְדֵי שִׂמְחָה, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן י'): מַה שֶּׁהָעוֹלָם רְחוֹקִים מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם יִשּׁוּב הַדַּעַת, וְלָמָּה אֵין לָהֶם יִשּׁוּב הַדַּעַת? כִּי אֵין לָהֶם שִׂמְחָה, כִּי אִלְמָלֵא הָיְתָה לָהֶם שִׂמְחָה, הָיוּ תָּמִיד מְיֻשָּׁבִים בְּדַעְתָּם. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, עָלָיו לַעֲשׂוֹת כָּל מִינֵי פְּעֻלּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (סֵפֶר־הַמִּדּוֹת, אוֹת שִׂמְחָה, סִימָן ב'): מֵחֲמַת שִׂמְחָה נִפְתָּח הַלֵּב, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּטָהֳרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לָלֶכֶת בְּכָל יוֹם לַמִּקְוֶה, כְּדֵי לִזְכּוֹת לְטָהֳרָה, וּמִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, עָלָיו לִשְׁמֹר מְאֹד עַל טְבִילַת עֶזְרָא, וְהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי"ע חִדֵּשׁ אֶת זֶה מְחָדָשׁ — לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ עַל טְבִילַת עֶזְרָא. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלָּמְדוּ תּוֹרָה, וְאַחַר־כָּךְ נֶעֶקְרוּ, רַחֲמָנָא לִישְׁזְבָן, מֵהָאֱמוּנָה הַקְּדוֹשָׁה, הָיָה רַק מֵחֲמַת שֶׁלֹּא הָיוּ נִזְהָרִים בִּטְבִילַת עֶזְרָא. כִּי כְּשֶׁכְּבָר יִשְׂרָאֵל נִזְהָר בִּטְבִילָה בַּמִּקְוֶה, עַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ אוֹר הַדַּעַת, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נו), שֶׁטְּבִילַת מִקְוֶה מַמְשֶׁכֶת דַּעַת לָאָדָם. וְלָכֵן בְּהֶכְרֵחַ מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיֶה זָהִיר בִּטְבִילַת מִקְוֶה. וּכְבָר אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ זי"ע, אֲשֶׁר אֶל כָּל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁזָּכָה, הָיָה רַק עַל־יְדֵי רִבּוּי טְבִילָה בַּמִּקְוֶה,

וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי מִדַּת הַטָּהֳרָה בַּמִּקְוֶה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בישוב. גרסינן. פירוש, בישוב הדעת. **במיעוט סחורה.** דאמר מר (עירובין נה. ושם איתא ר' יוחנן) לא תמצא תורה לא בסחרנים ולא בתגרנים: **במיעוט דרך ארץ.** שלא יהא מצוי עם בני אדם בשוק:

בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים, וּבְפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב,

בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל וְלִזְכּוֹת לִשְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי שִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, כִּי יֵשׁ הַרְבֵּה דְּבָרִים, שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁאָדָם יִלְמַד אוֹתָם לֹא יוּכַל לְהַשִּׂיגָם, כְּמוֹ שֶׁמְּשַׁמְּשִׁים אֶת הֶחָכָם, כִּי אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה. וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת סב.): 'עַד כָּאן הֵעַזְתָּ פָּנִים בְּרַבְּךָ, אָמַר לֵיהּ: תּוֹרָה הִיא וְלִלְמֹד אֲנִי צָרִיךְ'; הֲרֵי שֶׁבִּדְבָרִים כָּאֵלּוּ, הֶכְרֵחַ לְשַׁמֵּשׁ אֶת הָרַב, וְלֹא לְהִתְבַּיֵּשׁ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בְּרָכוֹת סג.): 'כָּל תַּלְמִיד שֶׁכּוֹעֵס עָלָיו רַבּוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וְשׁוֹתֵק, זוֹכֶה לְהַבְחִין בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר. "וּמִיץ אַפַּיִם יוֹצִיא רִיב" (מִשְׁלֵי ל, לג), כָּל תַּלְמִיד שֶׁכּוֹעֵס עָלָיו רַבּוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וְשׁוֹתֵק, זוֹכֶה לְהַבְחִין בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת'; אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְשַׁמֵּשׁ תָּמִיד אֶת רַבּוֹ, וְאָז אֶל רַב טוּב הַצָּפוּן וְהַגָּנוּז יִזְכֶּה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֶל קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי שֶׁלּוֹמְדִים בְּחַבְרוּתָא, וְכָל חָבֵר מְדַקְדֵּק דִּקְדּוּק אַחֵר בַּלִּמּוּד, כִּי כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ שֵׂכֶל וַהֲבָנָה עַצְמִית, וְיָכוֹל מְאֹד לִהְיוֹת שֶׁהוּא טוֹעֶה, אֲבָל כְּשֶׁלּוֹמֵד עִם חָבֵר, וְכָל אֶחָד מְדַקְדֵּק דִּקְדּוּק אַחֵר, עַל־יְדֵי־זֶה יַעֲמִידוּ אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי עַל הָאֱמֶת, וְזֶה בָּרוּר. וְלֹא רַק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּשִׂיחַת חֲבֵרִים, שֶׁאֶחָד מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁמִּתְחַזֵּק מֵעַצְמוֹ לְמִי שֶׁמִּתְחַזֵּק מֵאֲחֵרִים, וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁקּוֹנֶה לְעַצְמוֹ חָבֵר טוֹב וְלוֹמֵד עִמּוֹ, וּמְדַבֵּר וּמֵשִׂיחַ עִמּוֹ, וּמְדַקְדְּקִים בְּכָל פְּרָט וּפְרָט, עַד שֶׁאֶחָד מֵבִיא אֶת הַשֵּׁנִי לַהֲבָנָה אֲמִתִּית, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וּבְפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא, כְּשֶׁהַתַּלְמִידִים מְפַלְפְּלִים בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵיהֶם. כִּי בֶּאֱמֶת הָרַב, שֶׁהוּא דָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ בִּדְבֵקוּת אֱמֶת וְדָבוּק בַּתּוֹרָה, מַעְיָנוֹ נִפְתָּח וְנוֹבֵעַ מַיִם חַיִּים, וְאֵין קֵץ לְעֹמֶק חִדּוּשָׁיו, וְעַל־יְדֵי שֶׁהַתַּלְמִידִים מְפַלְפְּלִים בִּדְבָרָיו, עַל־יְדֵי־זֶה מִתְגַּלֶּה לָהֶם עֹמֶק מַחְשַׁבְתָּם. וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי פִּלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, שֶׁמְּפַלְפְּלִים בִּדְבָרָיו הַקְּדוֹשִׁים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּיִשּׁוּב: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא אַחַר יִשּׁוּב הַדַּעַת גָּדוֹל מְאֹד. וְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְהַגִּיעַ אֶל קִנְיַן הַתּוֹרָה, עָלָיו לְחַפֵּשׂ מָקוֹם שָׁקֵט, אֲשֶׁר אֵין שָׁם בְּנֵי־אָדָם שֶׁמַּפְרִיעִים לוֹ, וְדַיְקָא בְּאֹפֶן כָּזֶה יִזְכֶּה לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עֵרוּבִין סה.): 'אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הִלְכְתָא בָּעְיָא צִילוּתָא כְּיוֹמָא דְאִסְתָּנָא, אָמַר אַבַּיֵּי: אִי אָמְרָה לִי אֵם קָרִיב כּוּתְחָא לָא תְּנָאֵי, אָמַר רָבָא: אִי קָרַצְתָּן כִּינָה, לָא תְּנָאֵי'; וְכֵן נָהֲגוּ גְּדוֹלֵי עוֹלָם, שֶׁזָּכוּ לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן תּוֹרָה, עַל־יְדֵי שֶׁבָּרְחוּ מִבְּנֵי־אָדָם, וְקָבְעוּ לְעַצְמָם מְקוֹם סֵתֶר, אֲשֶׁר שָׁם יָשְׁבוּ וְלָמְדוּ תּוֹרָה בְּלִי הַפְרָעָה, וְדַיְקָא עַל־יְדֵי־זֶה זָכוּ לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן תּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִקְרָא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר רַבֵּנוּ ז"ל אָמַר, אֲשֶׁר סֵפֶר הַמּוּסָר שֶׁלּוֹ זֶהוּ הַתַּנַ"ךְ, כִּי בֶּאֱמֶת בַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה, שָׁם מְבֹאָרִים כָּל הַתַּרְיַ"ג מִצְווֹת, וְהַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא — בַּבְלִי, יְרוּשַׁלְמִי, תּוֹסֶפְתָּא, וְכָל סִפְרֵי הַפּוֹסְקִים — הָרַמְבַּ"ם, הָרִי"ף, וְהָרֹא"שׁ, הַטּוּר וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְכוּ', הַכֹּל סוֹבֵב סְבִיב הַתַּרְיַ"ג מִצְווֹת, וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא, עַל־יְדֵי לִמּוּד מִקְרָא,

שֶׁהוּא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וְעַל זֶה בְּנוּיָה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל-פֶּה, וְכֵן נְבִיאִים וּכְתוּבִים הֵם שַׁיָּכִים לְכָל אָדָם, כִּי כָל מַה שֶּׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, זֶה עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בְּמִקְרָא. וּמוֹהֲרַנַ"ת ז"ל סִפֵּר, שֶׁרַבֵּנוּ ז"ל הָיָה בָּקִי בַּתַּנַ"ךְ בְּאֹפֶן נִפְלָא מְאֹד, וּבְכָל פַּעַם שֶׁהָיָה צָרִיךְ אֵיזֶה פָּסוּק, בּוֹ בָּרֶגַע אָמַר אוֹתוֹ, כְּאִלּוּ עַכְשָׁו הִסְתַּכֵּל בְּתוֹךְ הַסֵּפֶר. וְכֵן רוֹאִים מִתּוֹרוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת וּמִמַּאֲמָרָיו וּמְשִׂיחוֹתָיו, אֵיךְ שֶׁהָיָה בָּקִי מְאֹד מְאֹד בְּכָל פְּסוּקֵי הַתַּנַ"ךְ. וְלָכֵן יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — לִהְיוֹת בָּקִי בְּמִקְרָא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִקְרָא, בְּמִשְׁנָה, בְּמִיעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג, בְּמִעוּט שֵׁנָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה,

בְּמִשְׁנָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר לִמּוּד מִשְׁנָיוֹת מַכְנִיס לְאָדָם חֵשֶׁק עָצוּם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּבִפְרָט שֶׁחֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (בָּבָא מְצִיעָא לג.): 'הָעוֹסְקִים בְּמִשְׁנָה מִדָּה, וְנוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר, בְּתַלְמוּד אֵין לְךָ מִדָּה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, וּלְעוֹלָם הֱוֵי רָץ לְמִשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמְרַתְּ בְּתַלְמוּד אֵין לְךָ מִדָּה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, וַהֲדַר אָמְרַתְּ וּלְעוֹלָם הֱוֵי רָץ לְמִשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בִּימֵי רַבִּי נִשְׁנֵית מִשְׁנָה זוֹ, שָׁבְקוּ כֻּלָּא עָלְמָא מַתְנִיתִין, וְאָזְלוּ בָּתַר תַּלְמוּדָא. הֲדַר דָּרַשׁ לְהוּ, וּלְעוֹלָם הֱוֵי רָץ לְמִשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד'; כִּי לִמּוּד מִשְׁנָיוֹת זֶה הַיְסוֹד לַגְּמָרָא — בַּבְלִי וִירוּשַׁלְמִי, וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה — שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בְּמִשְׁנָיוֹת. וְרוֹאִים מִי שֶׁמַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִלְמֹד הַרְבֵּה מִשְׁנָיוֹת, נִכְנָס בּוֹ חֵשֶׁק וְרָצוֹן אַחַר-כָּךְ לִלְמֹד גְּמָרָא — בַּבְלִי וִירוּשַׁלְמִי וְתוֹסֶפְתָּא. וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁאֵינוֹ מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, וּמַרְבֶּה לִלְמֹד בְּמִשְׁנָה, וְאָז יִקְנֶה לְעַצְמוֹ קִנְיַן הַתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִעוּט סְחוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא כְּשֶׁמְּמַעֵט בִּסְחוֹרָה, אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁלֹּא יַעֲסֹק בְּמִסְחָר, כִּי הֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (אָבוֹת פֶּרֶק ב'): 'יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ', כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת, אֶלָּא אָמַר בְּמִעוּט סְחוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁלֹּא צְרִיכִים לְהַכְנִיס אֶת כָּל הָרֹאשׁ בַּמִּסְחָר, וְרַק כָּךְ קוֹנִים אֶת קִנְיַן הַתּוֹרָה. וּפַעַם אַחַת אָמַר מוֹהֲרַנַ"ת ז"ל: לַחֲשֹׁב מִכֶּסֶף, זֶה כְּמוֹ שֶׁחוֹשְׁבִים מִנִּאוּף, רַחֲמָנָא לִצְלַן. וְאָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: אִם כֵּן לֹא שָׁבְקַתְּ חַי לְכָל בִּרְיָה, עָנָה וְאָמַר: עִם הַחֵלֶק הַשְּׁבִיעִי שֶׁבַּמֹּחַ, גַּם-כֵּן יְכוֹלִים לַעֲסֹק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן; כְּאוֹמֵר, שֶׁלֹּא צְרִיכִים לְהַכְנִיס כָּל מֹחַ מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּכֶסֶף, מַסְפִּיק בַּחֵלֶק הַשְּׁבִיעִי שֶׁל הַמֹּחַ, שֶׁזּוֹ הַכַּוָּנָה בְּמִעוּט סְחוֹרָה. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (עֵרוּבִין נה.): 'לֹא תִּמָּצֵא לֹא בְּסַחֲרָנִים וְלֹא בְּתַגָּרִים', וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא יָרוּץ הַרְבֵּה אַחַר אִשְׁתּוֹ, אֲשֶׁר זֶה נִקְרָא דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה יג, סִימָן ב'): 'לִמְּדָתְךָ הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְהֵא הֶחָתָן נִכְנָס לַחֻפָּה, עַד שֶׁהַכַּלָּה נוֹתֶנֶת לוֹ רְשׁוּת'; וְכֵן אָמְרוּ (רוּת רַבָּה, פָּרָשָׁה ב', סִימָן טז): 'לִמְּדָתְךָ הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁאֵין תַּשְׁמִישׁ בַּיּוֹם אֶלָּא בַּלַּיְלָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (אֶסְתֵּר ב, יד) "בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה"'; וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה בּוֹדֵל מֵעִנְיְנֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִעוּט תַּעֲנוּג: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּתַעֲנוּגִים. וְרָאוּ בְחוּשׁ, שֶׁכָּל הַצַּדִּיקִים הַקְּדוֹשִׁים, וְהַלּוֹמְדִים הַגְּדוֹלִים, לֹא זָכוּ לְהַגִּיעַ לְקִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁמִּעֲטוּ בְּתַעֲנוּגִים, וְדַיְקָא עַל-יְדֵי-זֶה זָכוּ לְמַה שֶּׁזָּכוּ, כָּל אֶחָד כְּפִי בְּחִינָתוֹ. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל, אֲשֶׁר כָּל

אֶחָד זָכָה לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָתוֹ, רַק עַל־יְדֵי יְגִיעוֹת וּטְרָחוֹת רַבּוֹת, שֶׁיָּגַע וְטָרַח הַרְבֵּה בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. כִּי רַק בָּזֶה תְּלוּיָה כָּל הַצְלָחַת הָאָדָם בָּזֶה וּבַבָּא, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִעוּט שֵׁנָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה ט׳, סִימָן ו׳): ׳אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, הִנֵּה טוֹב מְאֹד וְהִנֵּה טוֹבָה שֵׁנָה, וְכִי שֵׁנָה טוֹבָה מְאֹד — אֶתְמְהָה, לֹא כֵן תָּנֵינַן: יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים,

בְּמִעוּט שְׂחוֹק, בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם, בְּלֵב טוֹב, בֶּאֱמוּנַת

נָאֶה לָהֶם וְנָאֶה לָעוֹלָם? אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁאָדָם יָשֵׁן קִמְעָא, הוּא עוֹמֵד וְיָגֵעַ בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה׳; וְרַבֵּנוּ ז״ל הִזְהִירָנוּ מְאֹד לֹא לְסַגֵּף אֶת עַצְמוֹ בְּשֵׁנָה, וְלֹא לְהַרְבּוֹת בְּשֵׁנָה, אֶלָּא תֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁהוּא מִתְעוֹרֵר שֶׁיָּקוּם, וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבִתְפִלָּה וּבְקִיּוּם הַמִּצְווֹת, כִּי רִבּוּי הַשֵּׁנָה מַזִּיק לַמֹּחַ, וְכֵן מִעוּט הַשֵּׁינָה מַזִּיק לַמֹּחַ. וְלָכֵן אוֹמֵר הַתַּנָּא, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא בְּמִעוּט שֵׁנָה — כָּל אֶחָד כְּפִי דַּרְגָּתוֹ; כִּי אֶחָד יָכוֹל לִישֹׁן מְעַט, וְזֶה יַסְפִּיק לוֹ אַחַר־כָּךְ לִלְמֹד שָׁעוֹת רַבּוֹת, וְיֵשׁ אֶחָד שֶׁצָּרִיךְ לִישֹׁן יוֹתֵר, כְּדֵי לָתֵת מְנוּחָה לְמֹחוֹ. כִּי הָעִקָּר כְּשֶׁאָדָם עֵר, שֶׁיִּלְמַד תּוֹרָה וְלֹא יְבַטֵּל אֶת הַזְּמַן. וְאֵלּוּ שֶׁמְּסַגְּפִים אֶת עַצְמָם בְּשֵׁנָה, לֹא יְכוֹלִים לְהִתְרַכֵּז אַחַר־כָּךְ בַּלִּמּוּד כִּי מְנֻמְנָמִים, נִמְצָא, שֶׁיָּצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. וְלָכֵן צְרִיכִים לִשְׁמֹר מְאֹד מְאֹד עַל הַשֵּׁנָה. וּמְסַפְּרִים עַל מוֹהֲרְנַ״תְּ ז״ל, שֶׁהָיָה יָשֵׁן מְעַט, וְשָׁאֲלוּ אוֹתוֹ: אֵיךְ עוֹשֶׂה כֵּן? וְעָנָה וְאָמַר, שֶׁהוּא זָרִיז בְּכָל דְּבָרָיו, וְלָכֵן גַּם בְּשֵׁנָה הוּא זָרִיז מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִעוּט שִׂיחָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא כְּשֶׁיַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְמַעֵט בְּדִבּוּר, כִּי רֹב הַבִּטּוּלִים שֶׁבָּאִים לָאָדָם, זֶה רַק מִשִּׂיחוֹת וּדְבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, שֶׁלֹּא יוֹצֵא מִזֶּה שׁוּם דָּבָר, וּכְבָר אָמַר הֶחָכָם: ״מִמּוֹפְתֵי הַחֲכָמִים — מִעוּט הַדְּבָרִים, וּמִמּוֹפְתֵי הַסְּכָלִים — רֹב הַדְּבָרִים״; וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי מִעוּט שִׂיחָה. וְרוֹאִים, שֶׁרֹב הַבַּטָּלָה שֶׁבָּאָה לָאָדָם, זֶה רַק מֵחֲמַת שֶׁמַּרְבֶּה לְדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ. וְלָכֵן אִם תִּרְצֶה לְהַגִּיעַ אֶל קִנְיַן הַתּוֹרָה, רְאֵה לְמַעֵט בְּדִבּוּרְךָ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּמִעוּט שְׂחוֹק: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד דָּבָר הַמּוֹרִיד אֶת עֵרֶךְ הָאָדָם — כְּמוֹ הַשְּׂחוֹק וְהַהִתּוּל, כִּי הַשְּׂחוֹק מַרְאֶה אֶת סִכְלוּת הָאָדָם. וְלָכֵן כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיִּרְאֶה לְמַעֵט בִּשְׂחוֹק. וְאָדָם שֶׁתָּמִיד חוֹשֵׁב מֵהַתַּכְלִית הַנִּצְחִית, הוּא לְעוֹלָם יְמַעֵט בִּשְׂחוֹק, וּבִפְרָט מִי שֶׁנִּכְנַס כָּל כֻּלּוֹ בַּתּוֹרָה, עַל פָּנָיו לְעוֹלָם לֹא יֵרָאוּ בַּת שְׂחוֹק, אֶלָּא הוּא תָּמִיד שָׁרוּי בִּרְצִינוּת עֲמֻקָּה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן תּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי סַבְלָנוּת, שֶׁיִּהְיֶה מַאֲרִיךְ אַף. וּכְמַאֲמָרָם ז״ל (דְּבָרִים רַבָּה, פָּרָשָׁה ח׳, סִימָן ג׳): הַטִּפֵּשׁ הַזֶּה נִכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְרוֹאֶה אוֹתָן עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: הֵיאַךְ אָדָם לָמֵד תּוֹרָה? תְּחִלָּה אוֹמְרִים לוֹ, תְּחִלָּה קוֹרֵא בַּמְּגִילָה, וְאַחַר־כָּךְ בַּסֵּפֶר, וְאַחַר־כָּךְ בַּנְּבִיאִים וְאַחַר־כָּךְ בַּכְּתוּבִים, מִשֶּׁהוּא גּוֹמֵר אֶת הַמִּקְרָא, שׁוֹנֶה אֶת הַתַּלְמוּד, וְאַחַר־כָּךְ בַּהֲלָכוֹת, וְאַחַר־כָּךְ בָּאַגָּדוֹת, כֵּיוָן שֶׁשּׁוֹמֵעַ כָּךְ, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ: אֵימָתַי אֲנִי לָמֵד כָּל זֹאת?! וְחוֹזֵר מִן הַשַּׁעַר, הֱוֵי ״בַּשַּׁעַר לֹא יִפְתַּח פִּיהוּ״, אָמַר רַבִּי יַנַּאי: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְכִכָּר שֶׁהָיָה תָּלוּי בָּאֲוִיר, טִפֵּשׁ אוֹמֵר: מִי יוּכַל לַהֲבִיאוֹ?! וּפִקֵּחַ אוֹמֵר: לֹא אֶחָד תְּלָאוֹ אוֹתוֹ?! וּמֵבִיא סֻלָּם, אוֹ קָנֶה, וּמוֹרִיד אוֹתוֹ, כָּךְ כָּל מִי שֶׁהוּא טִפֵּשׁ אוֹמֵר: אֵימָתַי אֶקְרָא כָּל הַתּוֹרָה?! וּמִי שֶׁהוּא פִּקֵּחַ, מַה הוּא עוֹשֶׂה? שׁוֹנֶה פֶּרֶק אֶחָד בְּכָל יוֹם וָיוֹם, עַד שֶׁמְּסַיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ; הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִלְמֹד אֶת כָּל הַתּוֹרָה בְּיוֹם אֶחָד, אֶלָּא צְרִיכִים

סַבְלָנוּת גְּדוֹלָה מְאֹד, וְרַק כָּךְ קוֹנִים קִנְיַן הַתּוֹרָה. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (בַּמִּדְבָּר רַבָּה, פָּרָשָׁה כא, סִימָן טו): 'לָמָּה נִמְשְׁלָה תּוֹרָה בִּתְאֵנָה? שֶׁרֹב הָאִילָנוֹת: הַזַּיִת, הַגֶּפֶן וְהַתְּמָרָה, נִלְקָטִין כְּאַחַת, וְהַתְּאֵנָה נִלְקֶטֶת מְעַט מְעַט, כָּךְ הַתּוֹרָה — הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט, וּלְמָחָר הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְלַמֶּדֶת לֹא בְּשָׁנָה וְלֹא בִּשְׁנָתַיִם'; וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי סַבְלָנוּת, הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט וּמָחָר לוֹמֵד מְעַט, עַד שֶׁזּוֹכֶה לְסַיֵּם אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בְּלֵב טוֹב: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵין עוֹד מִדָּה יוֹתֵר יָפָה לָאָדָם כְּמוֹ לֵב טוֹב, שֶׁהוּא רוֹצֶה אֶת טוֹבַת הַזּוּלַת, וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּכָל הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם, שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ לֵב טוֹב, וְלִרְצוֹת אֶת טוֹבַת הַזּוּלַת, כָּךְ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, צָרִיךְ תָּמִיד לִלְמֹד עִם אֲחֵרִים, וְעַל זֶה צְרִיכִים לֵב טוֹב. וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי לֵב טוֹב, שֶׁזֶּה תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סֻכָּה מט:): 'תּוֹרָה לִשְׁמָהּ — זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ — זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: תּוֹרָה לְלַמְּדָהּ — זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד, שֶׁלֹּא לְלַמְּדָהּ — זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד'; נִמְצָא, בְּאֹפֶן שֶׁיִּקְנֶה לְעַצְמוֹ קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, צָרִיךְ לֵב טוֹב, שֶׁיִּלְמַד עִם אֲחֵרִים. וְאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן קיט): זֶה דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, אַף שֶׁאֲנִי אֵינִי זוֹכֶה, לְכָל הַפָּחוֹת חֲבֵרַי יִזְכֶּה, כִּי עַל־פִּי־רֹב אָדָם שֶׁרוֹאֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד, הוּא מוֹנֵעַ גַּם אֶת הַזּוּלַת. וְלָכֵן עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת הוּא, שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁאֲנִי אֵינִי יָכוֹל, לְכָל הַפָּחוֹת חֲבֵרִי יוּכַל, שֶׁעַל זֶה צְרִיכִים לֵב טוֹב. וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה זוֹכִין עַל־יְדֵי לֵב טוֹב, שֶׁהוּא רוֹצֶה גַּם בְּטוֹבַת זוּלָתוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי אֱמוּנַת חֲכָמִים. כִּי בֶּאֱמֶת רַבֵּנוּ ז"ל גִּלָּה לָנוּ דֶּרֶךְ קַלָּה וּנְעִימָה מְאֹד, אֵיךְ לִזְכּוֹת לִלְמֹד אֶת הַתּוֹרָה, וּבְנָקֵל תִּזְכֶּה לַעֲבֹר וּלְטַיֵּל בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ (עַיֵּן שִׂיחוֹת־הָרַ"ן, סִימָן עו), שֶׁסִּפֵּר לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל הַרְבֵּה בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁטּוֹב לִלְמֹד בִּמְהִירוּת, וְלִבְלִי לְדַקְדֵּק הַרְבֵּה בְּלִמּוּדוֹ, רַק לִלְמֹד בִּפְשִׁיטוּת וּבִזְרִיזוּת, וְלִבְלִי לְבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ הַרְבֵּה בִּשְׁעַת לִמּוּדוֹ מֵעִנְיָן לְעִנְיָן, רַק יִרְאֶה לְהָבִין הַדָּבָר בִּפְשִׁיטוּת בִּמְקוֹמוֹ, וְאִם לִפְעָמִים אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין דָּבָר אֶחָד, אַל יַעֲמֹד הַרְבֵּה שָׁם, אֶלָּא יַנִּיחַ אוֹתוֹ הָעִנְיָן, וְיִלְמַד יוֹתֵר לְהַלָּן, וְעַל־פִּי־רֹב יֵדַע אַחַר־כָּךְ מִמֵּילָא מַה שֶּׁלֹּא הָיָה מֵבִין בִּתְחִלָּה כְּשֶׁיִּלְמַד כְּסֵדֶר בִּזְרִיזוּת לְהַלָּן יוֹתֵר. וְאָמַר אָז רַבֵּנוּ ז"ל, שֶׁאֵין צְרִיכִין בְּלִמּוּד רַק הָאֲמִירָה לְבַד, לוֹמַר הַדְּבָרִים כְּסֵדֶר, וּמִמֵּילָא יָבִין, וְלֹא יְבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ בִּתְחִלַּת לִמּוּדוֹ, שֶׁיִּרְצֶה לְהָבִין תֵּכֶף, וּמֵחֲמַת זֶה יִקְשֶׁה לוֹ הַרְבֵּה תֵּכֶף, וְלֹא יָבִין כְּלָל, רַק יַכְנִיס מֹחוֹ בְּלִמּוּד, וְיֹאמַר כְּסֵדֶר בִּזְרִיזוּת, וּמִמֵּילָא יָבִין, וְאִם לֹא יָבִין תֵּכֶף, יָבִין אַחַר־כָּךְ, וְאִם יִשָּׁאֲרוּ אֵילוּ דְּבָרִים, שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא יוּכַל לַעֲמֹד עַל כַּוָּנָתָם — מַה בְּכָךְ?! כִּי מַעֲלַת רִבּוּי הַלִּמּוּד עוֹלָה עַל הַכֹּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (שַׁבָּת סג:): 'לִגְמַר וְהָדַר לִסְבַּר, וְאַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַה קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קיט, כ): "גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה"'; כִּי עַל־יְדֵי רִבּוּי הַלִּמּוּד שֶׁיִּלְמַד בִּמְהִירוּת, וְיִזְכֶּה לִלְמֹד הַרְבֵּה, עַל־יְדֵי־זֶה יִזְכֶּה לַעֲבֹר כַּמָּה פְּעָמִים אֵלּוּ הַסְּפָרִים שֶׁלּוֹמֵד, לְגָמְרָם וְלַחֲזֹר וּלְהַתְחִיל וּלְגָמְרָם פַּעַם אַחַר פַּעַם, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִמֵּילָא יָבִין בְּפַעַם הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית כָּל מַה שֶּׁלֹּא הָיָה מֵבִין בִּתְחִלָּה, כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְהָבִין וְלַעֲמֹד עַל דִּבְרֵיהֶם. וְדִבֵּר רַבֵּנוּ ז"ל הַרְבֵּה מְאֹד בְּעִנְיָן זֶה, וְאִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר דְּבָרִים אֵלּוּ בִּכְתָב הֵיטֵב, אֲבָל בֶּאֱמֶת הִיא דֶּרֶךְ עֵצָה טוֹבָה מְאֹד בְּעִנְיַן הַלִּמּוּד, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלִים לִזְכּוֹת לִלְמֹד הַרְבֵּה מְאֹד לִגְמֹר כַּמָּה וְכַמָּה סְפָרִים, וְגַם יִזְכֶּה לְהָבִין הַדְּבָרִים יוֹתֵר,

מֵאֲשֶׁר הָיָה לוֹמֵד בְּדִקְדּוּק גָּדוֹל, כִּי זֶה מְבַלְבֵּל מְאֹד מִן הַלִּמּוּד. וְכַמָּה בְּנֵי־אָדָם פָּסְקוּ מִלִּמּוּדָם לְגַמְרֵי, עַל־יְדֵי רִבּוּי הַדִּקְדּוּקִים שֶׁלָּהֶם, וּמְאוּמָה לֹא נִשְׁאַר בְּיָדָם, אֲבָל כְּשֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ לִלְמֹד בִּמְהִירוּת בְּלִי דִּקְדּוּקִים הַרְבֵּה, הַתּוֹרָה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְיִזְכֶּה לִלְמֹד הַרְבֵּה מְאֹד גְּמָרָא וּפוֹסְקִים כֻּלָּם, וְתַנַ"ךְ וּמִדְרָשִׁים, וְסִפְרֵי הַזֹּהַר וְקַבָּלָה, וּשְׁאָר סְפָרִים כֻּלָּם. וּבְוַדַּאי יֵשׁ לִשְׁאֹל וְלַחֲלֹק עַל דֶּרֶךְ זֶה, אֲבָל מִי שֶׁמַּשְׁלִיךְ אֶת דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי, וּמַאֲמִין בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל, וִיקַיְּמֵם בִּפְשִׁיטוּת, אָז יִזְכֶּה לְהַגִּיעַ אֶל קִנְיַן הַתּוֹרָה בִּשְׁלֵמוּת, אֲבָל מִי שֶׁהוּא חָכָם בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, וְחוֹלֵק עַל דֶּרֶךְ זוֹ, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל כִּפְשׁוּטָם, עַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלִים לַעֲבֹר לוֹ הַיָּמִים וְהַשָּׁנִים, וּמְאוּמָה לֹא יִהְיֶה בְּיָדוֹ. וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי אֱמוּנַת חֲכָמִים, לְהַאֲמִין בְּדִבְרֵיהֶם וְהַנְהָגוֹתֵיהֶם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

חֲכָמִים, בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין, הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׂמֵחַ

רַשִׁ"י

בקבלת היסורין. מקבל היסורין באהבה: [מתרחק מן הכבוד ואינו רודף אחר

בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי קַבָּלַת הַיִּסּוּרִים בְּאַהֲבָה, כִּי כָּל הַצַּדִּיקִים סוֹבְלִים צָרוֹת וְיִסּוּרִים וּמַכְאוֹבִים מֵרְשָׁעִים אֲרוּרִים, שֶׁמּוֹסְרִים אוֹתָם וּמְצִיקִים לָהֶם, וְהֵם מְקַבְּלִים אֶת הַכֹּל בְּאַהֲבָה, וְכַמּוּבָא בַּזֹּהַר (וַיִּשְׁלַח קעט:): 'תָּא חֲזֵי כַּמָּה בִּישִׁין סַבְלִין צַדִּיקַיָּא בְּהַאי עָלְמָא, בִּישִׁין עַל בִּישִׁין, כְּאֵבִין עַל כְּאֵבִין, בְּגִין לְמִזְכֵּי לוֹן לְעָלְמָא דְּאָתֵי. יַעֲקֹב כַּמָּה סָבִיל בִּישִׁין עַל בִּישִׁין תָּדִיר. כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר לֹא שָׁלַוְתִּי בְּבֵיתָא דְּלָבָן, וְלָא יְכִילְנָא לְאִשְׁתְּזָבָא מִנֵּיהּ. וְלֹא שָׁקַטְתִּי מֵעֵשָׂו, מֵהַהוּא צַעֲרָא דְּצָעֵר לִי הַהוּא מְמָנָא דִּילֵיהּ. וּלְבָתַר דְּחִילוּ דְּעֵשָׂו. וְלֹא נַחְתִּי מִן דִּינָה וּמִן שְׁכֶם. וַיָּבֹא רֹגֶז דָּא רֻגְזָא וְעִרְבּוּבְיָא דְּיוֹסֵף, דְּאִיהוּ קַשְׁיָא מִכֻּלְּהוּ'; וְדָבָר זֶה עוֹבֵר כִּמְעַט עַל כָּל צַדִּיק אֱמֶת, שֶׁמְּקָרֵב יְהוּדִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁעוֹבֶרֶת עָלָיו מְרִירוּת דִּמְרִירוּת, שֶׁרְשָׁעִים מְמָרְרִים לוֹ אֶת הַחַיִּים, וְאִם מַחֲזִיק מַעֲמָד, אֲזַי זוֹכֶה לִשְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — לְהַכִּיר אֶת עַצְמוֹ, וְלֵידַע אֶת מְקוֹמוֹ, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים אָדָם עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה זִמְרִי, וְרוֹצֶה שָׂכָר כְּפִנְחָס, הַמֹּחִין שֶׁלּוֹ מְבֻלְבָּלִים מֵרֹב תַּאֲווֹתָיו שֶׁנָּפַל בָּהֶם, וּמֵרֹב לִכְלוּךְ שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ, וְלָכֵן הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיךְ לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי הוּא מַתְחִיל בִּדְבָרִים קָשֵׁי הֲבָנָה, וּכְשֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ, אָז הוּא עוֹזֵב אֶת הַכֹּל, אֲבָל מִי שֶׁמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא פָּגוּם וּמְלֻכְלָךְ, וְהַמֹּחִין שֶׁלּוֹ פְּגוּמִים עַד מְאֹד, אֲזַי הוּא מַתְחִיל לִלְמֹד דְּבָרִים קַלִּים, כְּגוֹן: תַּנַ"ךְ, מִשְׁנָיוֹת, עֵין יַעֲקֹב, קִצּוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ, קִצּוּרֵי הֲלָכוֹת, עַד שֶׁלְּאַט לְאַט יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִלְמֹד, וְיִכָּנֵס בִּדְבָרִים יוֹתֵר עֲמֻקִּים, וְכָךְ יִכָּנֵס בּוֹ חֲמִידוּ דְּאוֹרַיְתָא. כִּי תָּמִיד צְרִיכִים לְהַתְחִיל מֵהַקַּל אֶל הַכָּבֵד וְלֹא לְהֵפֶךְ. וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְיוֹדֵעַ בְּדִיּוּק אֶת הַיְכֹלֶת שֶׁלּוֹ, וּמַתְחִיל בִּדְבָרִים קְטַנִּים, וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מִשּׁוּם בְּרִיָּה, כִּי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ כִּשְׁרוֹנוֹת כָּל־כָּךְ טוֹבִים. וְרָאוּ בְּחוּשׁ, שֶׁכָּל אֵלּוּ שֶׁבַּהַתְחָלָה הִכִּירוּ אֶת מְקוֹמָם, וְהִתְחִילוּ לִלְמֹד דְּבָרִים קַלִּים, וּלְאַט לְאַט הִרְגִּילוּ אֶת עַצְמָם לְהִתְעַמֵּק בַּתּוֹרָה, זָכוּ לְהַצְלִיחַ מְאֹד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא תָּמִיד שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ. כִּי יֵשׁ לְכָל אָדָם תַּאֲוָה גְּדוֹלָה תֵּכֶף־וּמִיָּד לְחַפֵּשׂ אַחַר גְּדוֹלוֹת, וּכְשֶׁזֶּה אֵינוֹ הוֹלֵךְ לוֹ, אֲזַי נִשְׁבָּר לְגַמְרֵי, כְּגוֹן שֶׁאֶחָד רוֹצֶה לִהְיוֹת לַמְדָּן גָּדוֹל, אוֹ מְקֻבָּל גָּדוֹל, וַעֲדַיִן אֵין לוֹ

אֶת הַכֵּלִים לְזֶה, וְרוֹאֶה שֶׁלֹּא יָכוֹל עֲדַיִן לְהַגִּיעַ אֶל זֶה, הוּא נִשְׁבָּר לְגַמְרֵי וְעוֹזֵב אֶת הַכֹּל, לֹא־כֵן מִי שֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, אַף שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלוּם, אֶלָּא לִלְמֹד קְצָת חֻמָּשׁ וְרַשִׁ"י, קְצָת מִשְׁנָיוֹת וּקְצָת הֲלָכָה, וְהוּא כָּל־כָּךְ שָׂמֵחַ בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ, לְבַסּוֹף יִזְכֶּה לְהִתְעַלּוֹת מַעְלָה מַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל אֶת עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַתָּם הַקָּדוֹשׁ, שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ עִם מַה שֶּׁהָיָה לוֹ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ,

בְּחֶלְקוֹ, וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת

אֲפִלּוּ שֶׁיָּצְאָה לוֹ נַעַל עִם שָׁלֹשׁ קְצָווֹת (עַיֵּן סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת, מַעֲשֶׂה ט), אַף־עַל־פִּי־כֵן שָׂמַח מְאֹד מְאֹד שֶׁזּוֹ עֲבוֹדָתוֹ. כְּמוֹ־כֵן כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה לִהְיוֹת שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, זֶה עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה. וְכֵן הַדָּבָר בְּחִדּוּשֵׁי תוֹרָה, יֵשׁ שֶׁמְּחַדְּשִׁים בַּעֲמָקוּת נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה מְאֹד בְּנִגְלוֹת הַתּוֹרָה, וְיֵשׁ שֶׁמְּחַדְּשִׁים בַּעֲמָקוּת נִפְלָאָה מְאֹד בְּנִסְתָּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְיֵשׁ אֶחָד שֶׁהוּא מְחַדֵּשׁ דְּבָרִים פְּשׁוּטִים, עָלָיו לִהְיוֹת שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְיֵדַע שֶׁהַחִדּוּשִׁים שֶׁלּוֹ מְאֹד מְאֹד יְקָרִים בְּעֵינָיו יִתְבָּרַךְ, וּבְאֹפֶן כָּזֶה יִזְכֶּה בֶּאֱמֶת לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי אֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית, אֶלָּא מִי שֶׁשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, כְּמוֹ שֶׁגִּלָּה לָנוּ רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן סא), שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהַאֲמִין בְּחִדּוּשָׁיו, שֶׁיֵּשׁ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הֲנָאָה גַּם מֵחִדּוּשָׁיו, וְזוֹ שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג וּלְהַגִּיעַ אֶל קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל־יְדֵי שֶׁעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, כִּי אֵין עוֹד דָּבָר שֶׁעוֹקֵר אֶת הָאָדָם מִלְּהַגִּיעַ אֶל קִנְיַן הַתּוֹרָה כְּמוֹ הַמְדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, שֶׁזֶּה עוֹקֵר אֶת הָאָדָם מִלְּהַשִּׂיג אֶת הַתּוֹרָה, כִּי הַדִּבּוּר שֶׁאָדָם מְדַבֵּר יוֹתֵר מֵהַמִּדָּה, זֶה מְבַלְבֵּל אֶת מֹחוֹ, וְעוֹקֵר אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְלוֹקֵחַ לוֹ אֶת כָּל הַזְּמַן הַיָּקָר. וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא — כְּשֶׁעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ, וְלֹא תָּמִיד צָרִיךְ לְהָשִׁיב לְאָדָם. וּכְמוֹ־כֵן כְּשֶׁלּוֹמְדִים עִם תַּלְמִיד, לִפְעָמִים עַל־יְדֵי רִבּוּי הַסְבָּרָה, הַתַּלְמִיד מִתְבַּלְבֵּל, וְאֵינוֹ קוֹלֵט מַה שֶּׁאַתָּה לוֹמֵד אִתּוֹ, וְלָכֵן לַעֲשׂוֹת סְיָג לִדְבָרָיו, זֶה יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁכָּל מַה שֶּׁיִּלְמַד, שֶׁלֹּא יַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אֶלָּא יֵדַע, אֲשֶׁר חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אָמְרוּ (נִדָּה לא.): 'וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְכוּ', וְכֵיוָן שֶׁבָּא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, בָּא מַלְאָךְ וְסוֹטְרוֹ עַל פִּיו, וּמְשַׁכְּחוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ'; וְעַכְשָׁו כָּל מַה שֶּׁלּוֹמֵד, הוּא חוֹזֵר וּמִתְיַגֵּעַ, כְּדֵי לְהַזְכִּיר לְעַצְמוֹ כָּל מַה שֶּׁשָּׁכַח. כִּי בֶּאֱמֶת רַק בִּשְׁבִיל זֶה בָּא מַלְאָךְ וְסוֹטֵר עַל פִּיו, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁכַּח אֶת כָּל מַה שֶּׁלָּמַד, וְאַחַר־כָּךְ עָלָיו לְהִתְיַגֵּעַ עַל כָּל מַה שֶּׁשָּׁכַח, וְכָךְ הַתּוֹרָה נִתְּנָה לוֹ חֲזָרָה בְּמַתָּנָה. וְלָכֵן כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה, שֶׁלֹּא יַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אֶלָּא עָלָיו לִזְכֹּר, שֶׁכְּבָר לָמַד אֶת הַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיָּצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, וְעַכְשָׁו עָלָיו לְהִתְיַגֵּעַ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אָהוּב: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁיִּהְיֶה אָהוּב עַל כֻּלָּם, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (יוֹמָא פו.) עַל פָּסוּק (דְּבָרִים ו, ה): "וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ"ה אֱלֹהֶיךָ", שֶׁיְּהֵא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדְךָ, שֶׁיְּהֵא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וִיהֵא מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת. מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אַשְׁרֵי אָבִיו שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, אַשְׁרֵי רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה. אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה, פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, רְאוּ כַּמָּה נָאִים דְּרָכָיו, כַּמָּה מְתֻקָּנִים מַעֲשָׂיו, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (יְשַׁעְיָה מט, ג): "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר"; כִּי זוֹ שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא

אָהוּב עַל כֻּלָּם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא — לֶאֱהֹב אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְלוֹמֵד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וּבְשָׁעָה שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה, יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לוֹמֵד אֶת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְכָל שֶׁלּוֹמֵד יוֹתֵר תּוֹרָה, נִכְנֶסֶת בּוֹ אַהֲבָה וּתְשׁוּקָה עֲצוּמָה לֶאֱהֹב אֶת נוֹתֵן הַתּוֹרָה, שֶׁזּוֹ שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיּוֹדֵעַ מִי נָתַן אֶת הַתּוֹרָה, וְאֵינוֹ מַפְרִיד בֵּין הַתּוֹרָה לְבֵין הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים, אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד, וְלֹא

אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁכְּכָל שֶׁהוּא לוֹמֵד יוֹתֵר תּוֹרָה, הוּא אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, כִּי יוֹדֵעַ שֶׁהֵם חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, וְיֵשׁ חֵלֶק גָּדוֹל בְּחֶלְקֵי הַתּוֹרָה שֶׁשַּׁיָּכִים לְבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְלִשְׁמֹר בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת, שֶׁזֶּה יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — לִלְמֹד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא — לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וָחֶסֶד עִם הַזּוּלַת, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (קֹהֶלֶת רַבָּה, פָּרָשָׁה ז', סִימָן ז'): 'מָצִינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹמֵל חֲסָדִים, מְקַשֵּׁט כַּלּוֹת, מְבָרֵךְ חֲתָנִים, מְבַקֵּר חוֹלִים, קוֹבֵר מֵתִים, מְנַחֵם אֲבֵלִים, כָּךְ הָאָדָם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וָחֶסֶד עִם הַזּוּלַת וּלְהִדַּמּוֹת לְקוֹנוֹ'; וְלָכֵן עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁכָּל מַה שֶּׁלּוֹמֵד, שֶׁיְּקַיֵּם בִּתְמִימוּת וּבִפְשִׁיטוּת, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן תּוֹרָה — לְהוֹצִיא אֶת הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, בְּאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהָבִין, וּבָזֶה תְּלוּיָה כָּל הַצְלָחַת הַלִּמּוּד, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהוּא יָבִין, שֶׁאָז תֵּצֵא לוֹ הַתּוֹרָה לָאוֹר, וְיָבִין וְיַשְׂכִּיל הֵיטֵב. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הוּא לוֹמֵד בְּאֹפֶן שֶׁיִּרְצֶה לְהַרְאוֹת לַזּוּלַת אֶת חָכְמָתוֹ, אֲזַי זֶה וָזֶה לֹא יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, כִּי כָּל אֶחָד מֵבִין כְּפִי עֹמֶק שִׂכְלוֹ, וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ שֶׁתּוּכַל בְּפֵרוּשְׁךָ לָצֵאת הֲבָנַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וּכְעֵין שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן קכ), שֶׁהָעִקָּר לְכַוֵּן בַּתְּפִלָּה פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת. וְאֵצֶל הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים הַגְּדוֹלִים בְּמַעֲלָה, אֶצְלָם כָּל הַכַּוָּנוֹת שֶׁל הָאֲרִיזַ"ל פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת, וְלָכֵן גַּם בְּלִמּוּד תּוֹרָה צָרִיךְ כָּל אֶחָד לִלְמֹד כְּפִי מֹחוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ, שֶׁזֶּה אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים, שֶׁאוֹהֵב אֶת הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה כְּפִי שֶׁהוּא מֵבִין, וְאָז יַצְלִיחַ בְּלִמּוּדוֹ, וַאֲפִלּוּ חִדּוּשׁ שֶׁמְּחַדֵּשׁ בַּתּוֹרָה כְּפִי מֹחוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ, צָרִיךְ לִהְיוֹת עִם אֱמֶת, עִם הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט כְּפִי שֶׁהוּא מֵבִין, אֲפִלּוּ שֶׁנִּרְאֶה לַאֲחֵרִים שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הוּא פָּשׁוּט לְגַמְרֵי, הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְפַּעֵל מִזֶּה, כִּי כָּל אֶחָד צָרִיךְ לְהָבִין אֶת הַסֻּגְיָא כְּפִי מֹחוֹ וַהֲבָנָתוֹ, וְאָז יֵצֵא לוֹ חִדּוּשׁ נִפְלָא, מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ מְחַפֵּשׂ אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא מֵבִין, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלַּשֵּׁנִי זֶה יִהְיֶה דָּבָר פָּשׁוּט, אוֹ לַשֵּׁנִי זֶה יִהְיֶה דָּבָר עָמֹק, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁיֶּאֱהַב אֶת מִי שֶׁמּוֹכִיחוֹ, כִּי אָדָם בְּעַצְמוֹ יָכוֹל לִפֹּל בְּטָעֻיּוֹת רַבּוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ מוֹכִיחַ, הוּא אַף פַּעַם לֹא יִטְעֶה. וְכֵן הָיוּ נוֹהֲגִים צַדִּיקִים גְּדוֹלִים, שֶׁהָיָה לָהֶם מוֹכִיחַ שֶׁתָּמִיד הוֹכִיחָם, וְעַל־יְדֵי־זֶה יוֹצֵא מִטָּעֻיּוֹתָיו, כִּי אָדָם בְּעַצְמוֹ עָלוּל לִטְעוֹת טָעוּת גְּדוֹלָה מְאֹד. וְזֶה יְסוֹד בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מוֹכִיחַ שֶׁיּוֹכִיחוֹ אִם לוֹמֵד הֵיטֵב, אוֹ מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת כִּדְבָעֵי, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וּמִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִקַּר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, אֲפִלּוּ שֶׁנּוֹתְנִים

לוֹ כָּבוֹד, שֶׁיִּתְרַחֵק מֵהַכָּבוֹד הַזֶּה, וְזֶה מוֹעִיל לְקִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי אָדָם שֶׁמְּקַבֵּל כָּבוֹד, יִהְיֶה לוֹ קָשֶׁה וְכָבֵד לְהוֹרִיד אֶת עַצְמוֹ לִשְׁאֹל אֶחָד שֶׁהוּא קָטָן מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — לְהִתְרַחֵק מֵהַכָּבוֹד, כִּי בַּתּוֹרָה אָסוּר לְהִתְבַּיֵּשׁ וְלִשְׁאֹל אֲפִלּוּ מִי שֶׁקָּטָן וּפָחוֹת מִמֶּנּוּ, כִּי כָּל אֶחָד מֵבִין כְּפִי בְּחִינָתוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְּעֹל עִם חֲבֵרוֹ, מַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת, מַעֲמִידוֹ עַל

וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה לְבָרֵחַ מִגַּסּוּת הָרוּחַ, שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב, מִפְּנֵי שֶׁלָּמַד כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה, עָלָיו לְהָגִיס אֶת דַּעְתּוֹ, כִּי אָז זֶה וָזֶה לֹא יַעֲלֶה בְּיָדוֹ, הַיְנוּ לֹא לִמּוּד הַתּוֹרָה, וְלֹא דְּבֵקוּת בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי הַתּוֹרָה צְרִיכָה לְהָבִיא אֶת הָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה דָּבוּק בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּכְשֶׁאָדָם מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, אֵין לוֹ כְּלוּם. וְיָדוּעַ אֲשֶׁר הַמַּגִּיד הַגָּדוֹל מִמֶּעזְרִיטְשׁ זי״ע, אָמַר פַּעַם לְתַלְמִידוֹ, שֶׁלָּמַד הַרְבֵּה דַּפִּים גְּמָרָא בְּפַעַם אַחַת, וְנִכְנַס אֶצְלוֹ עִם הַכּוֹבַע נָטוּי עַל הַצַּד בְּאֹפֶן שֶׁל יְהִירוּת, עָנָה וְאָמַר לוֹ רַבּוֹ: עוֹד כַּמָּה דַּפִּים גְּמָרָא אַתָּה צָרִיךְ לִלְמֹד, שֶׁתּוֹרִיד לְגַמְרֵי אֶת הַכּוֹבַע?! וּבְדִבּוּר זֶה הֶחְדִּיר בּוֹ, שֶׁלֹּא יָגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כִּי מִי שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, צָרִיךְ תָּמִיד לְפַחֵד, פֶּן וְאוּלַי טָעָה בִּדְבַר הֲלָכָה, וְלָכֵן מוֹרֶה הוֹרָאָה צָרִיךְ לִהְיוֹת תָּמִיד בְּיִרְאָה וָפַחַד, בְּאֵימָה וּבִרְתֵת וּבִזִיעַ, שֶׁזֶּה יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה. וּכְשֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה — יִהְיֶה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ, אָז דַּיְקָא יִזְכֶּה לְכַוֵּן אֶל הָאֱמֶת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה וְשָׂמֵחַ כְּאִלּוּ אֵין כְּדֻגְמָתוֹ בָּעוֹלָם, הוּא יָכוֹל לִפֹּל בְּטָעֻיּוֹת רַבּוֹת, לְהַטְעוֹת אֶת עַצְמוֹ וּלְהַטְעוֹת אֶת אֲחֵרִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

נוֹשֵׂא בְּעֹל עִם חֲבֵרוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא לִלְמֹד עִם הַזּוּלַת, וְאַף שֶׁהוּא מֵטִיל עָלָיו עֹל גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא צָרִיךְ לְהַסְבִּיר לוֹ כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא מְמַעֵט מִלִּמּוּד, עִם כָּל זֹאת בָּזֶה שֶׁיִּהְיֶה נוֹשֵׂא בְּעֹל עִם חֲבֵרוֹ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַרְחִיב לוֹ שֶׁיָּבִין יוֹתֵר מַה שֶּׁלָּמַד בְּעַצְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ ז״ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ״ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן ז׳): כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד עִם הַזּוּלַת, יוֹצֵא הַפְּנִימִי שֶׁלּוֹ וְנִכְנַס הַמַּקִּיף, וְעַל־יְדֵי־זֶה בָּא לוֹ מַקִּיף חָדָשׁ, וְכֵן בְּכָל פַּעַם, וְלָכֵן אִם הוּא צָרִיךְ כָּל־כָּךְ לְהִתְיַגֵּעַ עִם חֲבֵרוֹ עַד שֶׁמַּסְבִּיר לוֹ, וְזֶה לוֹ לְעֹל גָּדוֹל מְאֹד, אַף־עַל־פִּי־כֵן אַל יִמָּנַע מִלְּלַמֵּד וְלַעֲמֹל עִם זוּלָתוֹ, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה יִזְכֶּה שֶׁיָּבֹאוּ לוֹ בְּכָל פַּעַם מַקִּיפִים חֲדָשִׁים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה — כְּשֶׁלּוֹמֵד עִם חֲבֵרוֹ, וְרוֹאֶה שֶׁקָּשֶׁה לוֹ מְאֹד לְהָבִין, אַל יִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא יְדוּנוֹ לְכַף זְכוּת — אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִיסָה קָשָׁה, אוֹ שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו הַרְבֵּה מִשְׁבָּרִים וְגַלִּים, וְלָכֵן קָשֶׁה לוֹ לִקְלֹט אֶת הַלִּמּוּד. וְלָכֵן צְרִיכִים לַחֲזֹר עִמּוֹ אֶת הַלִּמּוּד כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים, וְלֹא לְהִתְיָאֵשׁ מֵהַתַּלְמִיד, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁמְּלַמְּדִים זְכוּת עַל הַתַּלְמִיד, לְבַסּוֹף תּוּכַל לַהֲבִיאוֹ אֶל מַדְרֵגָה גְּבוֹהָה מְאֹד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. וְזֶה יְסוֹד גָּדוֹל לִמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, אוֹ לְרֹאשׁ יְשִׁיבָה, כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁלַּתַּלְמִיד קָשֶׁה לִתְפֹּס אֶת הַלִּמּוּד, עָלָיו לְדוּנוֹ לְכַף זְכוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה יָאִיר בּוֹ אֶת הַלִּמּוּד שֶׁמְּלַמְּדוֹ, עַד שֶׁהוּא יָבִין, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה כְּשֶׁלּוֹמֵד עִם הַזּוּלַת,

שֶׁתִּהְיֶה כָּל כַּוָּנָתוֹ לְהַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וַאֲפִלּוּ שֶׁיּוֹצְאִים בֵּין כָּךְ וִכּוּחִים גְּדוֹלִים בֵּינֵיהֶם, עִם כָּל זֹאת שֶׁלֹּא יִתְפַּעֵל מֵהַוִּכּוּחִים שֶׁמִּתְהַוִּים בְּאֶמְצַע הַלִּמּוּד, אֶלָּא תָּמִיד יְכַוֵּן בְּעֵת הַלִּמּוּד עִם הַזּוּלַת לְהַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וַאֲפִלּוּ שֶׁחֲבֵרוֹ יַחֲלֹק עָלָיו, וִיבָרֵר לוֹ שֶׁהָאֱמֶת עִמּוֹ, יְקַיֵּם 'קַבֵּל אֶת הָאֱמֶת מִמִּי שֶׁאֲמָרָהּ',

הכבוד. כחדא חשיב להון]: שואל ומשיב. נמי חדא הוא, כלומר, שאינו משיב את השואל תחלה, כדי שישיב תשובה הגונה: ומכריעו לכף זכות. שדן את חבירו לזכות: ומעמידו על האמת. רודף אמת ושלום על

הָאֱמֶת, מַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם, מִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים

כִּי שְׁלֵמוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, שֶׁמָּה שֶׁלּוֹמְדִים, שֶׁיִּהְיֶה עִם אֱמֶת, הֵן אִם הוּא לוֹמֵד עִם זוּלָתוֹ וְהוּא אֵינוֹ מֵבִין, שֶׁיַּעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וְהֵן אִם הוּא אֵינוֹ מֵבִין, שֶׁתִּהְיֶה כָּל כַּוָּנָתוֹ שֶׁתִּתְגַּלֶּה הָאֱמֶת בַּלִּמּוּד, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, אַף שֶׁמִּתְוַכְּחִים בֵּינֵיהֶם, לֹא זָזִים מִשָּׁם עַד שֶׁמַּשְׁלִימִים, כְּמַאֲמָרָם ז"ל (קִדּוּשִׁין ל:): אֲפִלּוּ הָאָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד, נַעֲשִׂים אוֹיְבִים זֶה אֶת זֶה, וְאֵינָם זָזִים מִשָּׁם, עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר כא, טו): "אֶת וָהֵב בְּסוּפָה", אַל תִּקְרֵי בְּסוּפָה, אֶלָּא בְּסוֹפָהּ, כִּי כָּךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, עַד שֶׁלֹּא מְבָרְרִים אֶת הַהֲלָכָה בֵּינֵיהֶם — מִתְוַכְּחִים וְחוֹלְקִים זֶה עִם זֶה, וַאֲפִלּוּ נַעֲשִׂים שׂוֹנְאִים זֶה עִם זֶה, אֲבָל לְבַסּוֹף הַתּוֹרָה מַעֲמִידָם עַל הַשָּׁלוֹם, כִּי זֶה עִקַּר שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁתִּתְבָּרֵר הַהֲלָכָה מִבֵּינֵיהֶם עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ, וְזֶה סִימָן שֶׁלָּמְדוּ תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, שֶׁאַחַר כָּל הַוִּכּוּחִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בַּתּוֹרָה לְבָרֵר אֶת הַהֲלָכָה, הֵם בָּאִים לְשָׁלוֹם, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

מִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיִּתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, שֶׁיֵּהָנֶה מִלִּמּוּד תּוֹרָה, וְלֹא יָבֹא עָלָיו בְּדֶרֶךְ כְּפִיָּה, אֶלָּא הַלִּמּוּד מִתְיַשֵּׁב עַל לִבּוֹ, וְרוֹצֶה לִלְמֹד בְּחֵשֶׁק נִפְלָא. וּכְבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (שִׂיחוֹת הָרַ"ן, סִימָן יז) לְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ: אִם הַתּוֹרָה תַּרְאֶה לְךָ אֶת פָּנֶיהָ, כְּבָר לֹא תִּרְצֶה שׁוּם שָׂכָר עַל הַתּוֹרָה, אֶלָּא תִּרְצֶה לִלְמֹד מֵרֹב תְּשׁוּקָה שֶׁתִּהְיֶה לְךָ, כִּי עַל־יְדֵי אַהֲבַת הַתּוֹרָה זוֹכֶה שֶׁמִּתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר יְסוֹד גָּדוֹל בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיֶה תָּמִיד שׁוֹאֵל אֶת סְפֵקוֹתָיו שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִמּוּדוֹ, וְכֵן יָשִׁיב לַאֲחֵרִים אֶת סְפֵקוֹתֵיהֶם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּלִמּוּדָם, וּבְאֹפֶן כָּזֶה מְאֹד מַצְלִיחִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר זֶה עִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁאָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לִשְׁמֹעַ דְּבָרִים חֲדָשִׁים בַּתּוֹרָה, שֶׁזֶּה מַה שֶּׁרָאוּי לְכָל אֶחָד — לִשְׁמֹעַ תּוֹרָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֲפִלּוּ מֵהַקָּטָן שֶׁבִּקְטַנִּים, וּלְהוֹסִיף חִדּוּשִׁים מִשֶּׁלּוֹ. כִּי שְׁלֵמוּת קִנְיַן הַתּוֹרָה — לְקַבֵּל מִכָּל אֶחָד, וּלְהוֹסִיף מִדַּעְתּוֹ וּמִשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ עַל מַה שֶּׁשָּׁמַע, וְכָךְ יִתְחַדְּשׁוּ אֶצְלוֹ תָּמִיד דְּבָרִים חֲדָשִׁים, וִיהְיֶה מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁעִקַּר קִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד תָּמִיד עִם הַזּוּלַת, כִּי בָּזֶה שֶׁהוּא לוֹמֵד עִם הַזּוּלַת, זוֹ טוֹבָה גְּדוֹלָה גַּם בִּשְׁבִילוֹ, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים אַף שֶׁהוּא מֵבִין אֶת הַדְּבָרִים, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר לְעָמְקָם שֶׁל דְּבָרִים, אֶלָּא עַל־יְדֵי שֶׁמְּלַמֵּד לַאֲחֵרִים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

את רבו, והמכון את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו. הא למדת, שכל האומר דבר בשם אומרו, מביא גאלה לעולם, שנאמר

הכל: שומע. כל מה שרבו אומר לו: ומוסיף. אבל לא לסתור את דברי רבו: והמכוין את שמועתו. כשהוא מורה הוראה מכוין באותו ענין שאמר לו רבו, אבל אינו מוסיף דבר לומר שכך אמר לו רבו, אלא אם כן אמר לו רבו: נ"א, בישוב. בישיבה. דמרבה ישיבה מרבה חכמה. דבר אחר, תרבות נודיטור"א בלע"ז: [במיעוט שיחה. ליצנות, שחוק: בארך אפים. קשה לכעוס]: בקבלת היסורין. כדאמרינן בברכות, אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, אימתי, בזמן שתורתך תלמדנו, שהקב"ה מביא יסורין של אהבה לעוסק בה, להרבות שכרו לעולם הבא: בעריכת שפתים. שאינו מגמגם בדברי תורה, אלא חותכן בלשון, ומוציאן בפה. דאין דברי תורה מתקיימין אלא בהוצאת הפה, דכתיב כי חיים הם למוצאיהם, אל תקרי למוצאיהם, אלא למוציאיהם בפה: [בבינת הלב. בשכלות הלב. לא שמעתי מה בין זה לזה]: באימה. כדאמרינן [וגילו ברעדה, במקום שיש גילה שם תהא רעדה]: בשמוש חכמים. שדוחק ונכנס בכל מקום לשמוע דבריהן ולשמשן: בדקדוק חברים. לומד בחבורה: ופלפול התלמידים. שיפלפלו לפניו ויחכמוהו. כדאמרינן ומתלמידי יותר מכולם: המכיר את מקומו. שעוסק בתורה כל שעה, דמתוך כך מתקיימת תורתו בידו. מקומו קרי לטעמים ולראיות שהוא מבין בהלכה, כדאמרינן בסנהדרין כשמלינין את הדין למחר, המחייב אומר מחייב אני במקומי, אותה ראיה ואותו טעם עצמו שאמרתי אמש שלא מצאתי ראיה אחרת לזכות. וכן המזכה: השמח בחלקו. שאם דואג בעניינו, אינו מכוין בה: סייג לדבריו. שנימוקו עמו. ומביא אמתלאות להעמיד דברי רבו לבני אדם. [נחת רוח ליוצרו. שמקיים מצות, כדאמרינן, מהו ריח ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני]: ואינו מחזיק טובה לעצמו. שאינו נושא חן בלבו על עצמו על שהרבה תורה, שהרי לכך נוצר: ואינו מגיס לבו בלמודו.

והלומד על מנת לעשות: צריך שתדע, אהובי, בני! אשר קנין התורה — לקים את כל מה שלומד, כי זו התכלית של הלמוד, שיזכה לקים את כל מה שהוא לומד, שהיא חכמתו יתברך, כי המעשה הוא העקר, כי הלמוד הוא חכמת אלקות, והשלמות היא, שירד למטה בעולם העשיה, עולם המעשה, ובקיום מצות מעשיות דיקא, ועל־ידי־זה מוריד את השכינה לזה העולם, והבן למעשה.

המחכים את רבו: צריך שתדע, אהובי, בני! אשר עקר קנין התורה, בשעה שלומד אצל רבו, שישאל את כל ספקותיו, וכשרבו מסביר לו, על־ידי־זה מוציא רבו את המקיפים לתוך פנימיים, וזוכה לפנימיים חדשים, כמובא בדברי רבנו ז"ל (לקוטי־מוהר"ן, חלק ב', סימן ז'), אשר הפנימי זה הלמוד שהרב מבין, והמקיף זה שעדין לא נכנס בו, והוא אינו מבין, וכיון שמוציא את הפנימי לתלמידו, על־ידי־זה נכנס המקיף אל תוך פנימיותו, כי הוריד כבר את הפנימיות לתלמידו, ועכשיו זוכה למקיף חדש, ולכן התלמיד הוא מחכים את רבו, והבן למעשה.

והמכון את שמועתו: צריך שתדע, אהובי, בני! שעקר קנית התורה, שכל מה ששמע מרבו ימסר לא פחות ולא יותר, שלא יוסיף על מה ששמע, אלא יכון את שמועתו. וזו שלמות התלמיד, שמקבל מרבו קנין התורה, לא להוסיף על דברי רבו, אלא להסביר את דברי רבו בלא כחל ובלא שרק, והבן למעשה.

והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת, שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאלה לעולם, שנאמר (אסתר ב, כב): "ותאמר

אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי": צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! כִּי זֶה הַיְסוֹד שֶׁל כָּל קִנְיָנֵי הַתּוֹרָה, כִּי אַחַר שֶׁעָבַד עַל עַצְמוֹ, וּמָסַר אֶת נַפְשׁוֹ לְהַשִּׂיג אֶת כָּל הַקִּנְיָנִים שֶׁל הַתּוֹרָה, עַל־יְדֵי־זֶה נִזְדַּכֵּךְ מְאֹד, וּמִתְגַּלִּים לוֹ סוֹדוֹת הַתּוֹרָה, כָּל אֶחָד כְּפִי בְּחִינָתוֹ. כִּי עָלֶיךָ לָדַעַת, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים, שֶׁזָּכוּ לִהְיוֹת דְּבֵקִים כָּל־כָּךְ בּוֹ יִתְבָּרַךְ, מִתְגַּלִּים לָהֶם סוֹדוֹת וְרָזִין עִלָּאִין, וְסִתְרֵי נִסְתָּרוֹת.

וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: (אֶסְתֵּר ב): כִּי כְּשֶׁאָדָם מְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי לְגַבֵּי הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמְנַתֵּק אֶת מֹחַ מַחֲשַׁבְתּוֹ לְגַמְרֵי מֵהַבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, וּמַדְבִּיק אֶת עַצְמוֹ בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בְּבִטּוּל כָּל הַרְגָּשׁוֹתָיו, וּמְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ, אֵיךְ שֶׁהַכֹּל לַכֹּל רוּחָנִיּוּת חִיּוּת אֱלָקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֵיךְ שֶׁאֵין שׁוּם מְצִיאוּת, רַק אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, אָז שׁוֹפֵעַ עָלָיו אוֹר וְזִיו וְדַעַת אֱלָקִית, שֶׁזֶּה סוֹד הַנְּבוּאָה, אוֹ רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, אוֹ דַּעַת עֶלְיוֹן, שֶׁהוּא מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ, הַכֹּל כְּפִי הַבִּטּוּל שֶׁהוּא בָּטֵל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְיֵשׁ בָּזֶה הַרְבֵּה דְּרָגוֹת, כָּל אֶחָד כְּפִי עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעָתוֹ וְטִרְחָתוֹ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּכְפִי הֲכָנָתוֹ שֶׁמֵּכִין אֶת עַצְמוֹ, כֵּן נִשְׁפָּע עָלָיו הָאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, כְּפִי הַסְּפִירוֹת וְהַמַּדְרֵגוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהֶן, וְיֵשׁ חִלּוּקִים גְּדוֹלִים בֵּין נְבוּאָה וּבֵין רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, וּבֵין יְדִיעָה שֶׁנִּתְוַדְּעוּ לוֹ יְדִיעוֹת, שֶׁזֶּה לְמַעְלָה מִידִיעַת בָּשָׂר וָדָם, וְזֶה "וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי", וְתֵכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁנִּתְוַדַּע וּמִתְגַּלֶּה לָאָדָם אֵילוּ סוֹדוֹת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ לְגַלּוֹת אֶת זֶה לַאֲחֵרִים. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן כא), שֶׁמִּי שֶׁמִּתְגַּלֶּה לוֹ סְגֻלָּה, הַיְנוּ דָּבָר נִסְתָּר בַּתּוֹרָה, מֵהַיֹּשֶׁר שֶׁיְּגַלֶּה אֶת זֶה לְעַם סְגֻלָּה, וְזֶה "וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה", וּמוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א', סִימָן נו), שֶׁאֶסְתֵּר הִיא בְּחִינַת הַסְתָּרָה שֶׁבְּתוֹךְ הַסְתָּרָה, שֶׁהַצַּדִּיק הָאֱמֶת בְּחִינַת מָרְדֳּכַי, מְגַלֶּה גַּם שָׁמָּה אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְשָׁם גְּנוּזָה תּוֹרָה נִסְתֶּרֶת. וְכֵן דָּבָר זֶה שַׁיָּךְ לְכָל צַדִּיק, שֶׁתֵּכֶף־וּמִיָּד כְּשֶׁמִּתְגַּלֶּה לוֹ אֵיזֶה רָזִין וְסִתְרֵי נִסְתָּרוֹת, שֶׁיְּגַלֶּה אֶת זֶה גַּם לַאֲחֵרִים, כְּדֵי לְקָרְבָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, כִּי לֹא גִּלּוּ לוֹ אֶת הַסּוֹד הַזֶּה, רַק כְּדֵי שֶׁיְּקָרֵב גַּם אֲחֵרִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וִיגַלֶּה לָהֶם אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, עִם כָּל זֹאת מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ דְּבַר תּוֹרָה מִצַּדִּיק, הֶכְרֵחַ שֶׁיֹּאמַר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, שֶׁזֶּה "וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי", וְדָרְשׁוּ עַל זֶה חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְגִלָּה טו.): **כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (אֶסְתֵּר ב, כב): **"וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי"**; וְהָעִנְיָן הוּא, כִּי כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק כְּפִי עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעָתוֹ וְטִרְחָתוֹ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מַמְשִׁיךְ אֶת אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ בָּעוֹלָם, כִּי כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (סוֹטָה ג.): 'בִּתְחִלָּה הָיְתָה הַשְּׁכִינָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ, סִלְּקוּ אֶת הַשְּׁכִינָה מִן הָעוֹלָם'; וְהַצַּדִּיקִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, עַל־יְדֵי יְגִיעָתָם וְטִרְחָתָם בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מַשִּׂיגִים רוּחָנִיּוּת אֱלָקוּת, וּמְחַדְּשִׁים חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה הֵם מַכְנִיסִים אֶת הַשְּׁכִינָה בְּלִבּוֹת בְּנֵי־אָדָם. וְלָכֵן צְרִיכִים לוֹמַר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, כְּדֵי שֶׁגַּם אֲחֵרִים יִתְקָרְבוּ אֶל הַצַּדִּיק הַזֶּה, הַמְגַלֶּה אֶת הַדִּבּוּרִים הָאֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁעוֹד בְּנֵי־אָדָם יוּכְלוּ לְהִתְקָרֵב אֵלָיו, וּבָזֶה מִתְקָרֶבֶת הַגְּאֻלָּה. כִּי כָּל מִי שֶׁמִּתְקָרֵב אֶל הַצַּדִּיק הַגָּדוֹל בְּמַעֲלָה נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה מְאֹד, אֲשֶׁר מְגַלֶּה דְּבָרִים נוֹרָאִים וְנִפְלָאִים עַד מְאֹד, הוּא גַּם־כֵּן מִתְעוֹרֵר אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן צְרִיכִים לְגַלּוֹת לְעוֹד אֲנָשִׁים אֶת הַצַּדִּיק הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן סח), שֶׁאֵלּוּ הַתַּלְמִידִים צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת עוֹד תַּלְמִידִים, וְאֵלּוּ הַתַּלְמִידִים צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת עוֹד תַּלְמִידִים, וְכֵן מִדּוֹר דּוֹר. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (תַּנְחוּמָא בַּמִּדְבָּר): 'אָמַר רַבִּי חִזְקִיָּה וְרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (מִשְׁלֵי כב, כב): "אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא"';

הינו שאינו מתגאה בפני הבריות. (אוהב את הצדקות ל"ג): **תוכחות.** דכתיב, הוכח לחכם ויאהבך. [כל אלו המדות ראויות למתרחק מן הכבוד ואין רודף אחר השררה שבאה לידו ומתרחק ממנה. ומסתבר דהכי הוה ליה למתני, ולא רודף אחר הכבוד מתרחק מן הכבוד]: **ומעמידו על האמת.** על בוריה של הלכה: **על השלום.** שאינו מיישב בדין, אלא עושה פשרה ברצון. [ומתיישב בלמודו]: ז **שהיא נותנת חיים לעושיה.** אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא: **כי חיים הם למוצאיהם.** אל תקרי למוצאיהם, אלא למוציאיהם בפה בעולם הזה: **ואומר ושקוי לעצמותיך.** שיהא משקה עצמותיך בקבר: **ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה.** בעולם הבא. ושמא תאמר, לחיים הוא זוכה, אבל מי יאמר שיהיה זוכה לעושר, שהרי יש לך בני אדם הנידונין בעניות שהמות חביב להם מן החיים, לכך נאמר כי לוית חן הם לראשך וענקים

ז **גְּדוֹלָה תוֹרָה, שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (מִשְׁלֵי ד): **כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא. וְאוֹמֵר** (שָׁם ג): **רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר** (שָׁם): **עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. וְאוֹמֵר** (שָׁם א): **כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר** (שָׁם ד): **תִּתֵּן**

וְצָרִיךְ אָדָם כְּשֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ דָּבָר, לוֹמַר אוֹתוֹ בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, אֲפִלּוּ מִשְּׁלִישִׁי שֶׁל הֲלָכָה, שֶׁשָּׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָמַר רַבִּי נַחוּם הַלַּבְלָר: מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבִּי מְיָאשָׁא, שֶׁקִּבֵּל מֵאַבָּא, שֶׁקִּבְּלוּ מִן הַזּוּגוֹת, שֶׁקִּבְּלוּ מִן הַזְּקֵנִים הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּמִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אַל תִּגְזָל דָּל", וְכָל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְאֻלָּה לָעוֹלָם, מִמִּי אַתָּה לָמֵד? מֵאֶסְתֵּר, שֶׁשָּׁמְעָה הַדָּבָר מִמָּרְדֳּכַי, וְאָמְרָה לַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי", עַל־יְדֵי כֵן זָכְתָה שֶׁנִּגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדָהּ, הֱוֵי אִם שָׁמַעְתָּ דָּבָר, הֱוֵי אוֹמֵר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. וְלָכֵן הוּא דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד לְהַגִּיד בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, כִּי בָּזֶה הוּא יְקָרֵב עוֹד אֲנָשִׁים אֶל הַצַּדִּיק הַזֶּה, שֶׁגַּם הֵם יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה וְיִגָּאֲלוּ מִתַּאֲווֹתֵיהֶם וּמִמִּדּוֹתֵיהֶם הָרָעוֹת, וְיַחְזְרוּ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ז גְּדוֹלָה תוֹרָה, שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר בְּלִי תוֹרָה, אֵין לָאָדָם שׁוּם חַיִּים, וְזַכֵּי הַנֶּפֶשׁ יְכוֹלִים לִרְאוֹת עַל אָדָם שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד תוֹרָה, אֵיךְ שֶׁרוּחַ רָעָה וְהַסִּטְרָא אַחֲרָא שׁוֹרִים בּוֹ. וּמוּבָא (רַעְיָא מְהֵימְנָא, תְּרוּמָה קלד:): פִּקּוּדָא, לִלְמֹד תוֹרָה בְּכָל יוֹמָא דְּאִיהִי רָזָא דִּמְהֵימְנוּתָא עִלָּאָה לְמִנְדַּע אָרְחֵיהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּכָל מָאן דְּאִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרַיְתָא, זָכֵי בְּהַאי עָלְמָא, וְזָכֵי בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, וְאִשְׁתְּזִיב מִכָּל קִטְרוּגִין בִּישִׁין בְּגִין דְּאוֹרַיְתָא רָזָא דִּמְהֵימְנוּתָא אִיהִי דְּמָאן דְּאִתְעַסַּק בָּהּ אִתְעַסַּק בִּמְהֵימְנוּתָא עִלָּאָה קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּהּ בְּגַוֵּיהּ דְּלָא תַּעֲדֵי מִנֵּיהּ. מָאן דְּיָדַע מִילֵּהּ דְּאוֹרַיְתָא אִצְטְרִיךְ לְמִרְדַּף אֲבַתְרֵהּ וּלְאוֹלָפָא הַהִיא מִלָּה מִנֵּיהּ לְקַיְּמָא רָזָא, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כה, ב): "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי", אוֹרַיְתָא אִילָנָא דְּחַיֵּי אִיהוּ לְמֵיהַב חַיִּין לְכֹלָּא. מָאן דְּאִתְתַּקַּף בְּאוֹרַיְתָא אִתְתַּקַּף בְּאִילָנָא דְּחַיֵּי, כְּמָה דְּאָמַר (מִשְׁלֵי ג, יח): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"; וְכַמָּה רָזִין עִלָּאִין אוֹקִימְנָא בְּמָאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא דְּזָכֵי לְאִתְקַשְּׁרָא בְּאוֹרַיְתָא דִּלְעֵילָּא. בְּהַאי עַלְמָא לָא שָׁכִיךְ, וְלָא שָׁכִיךְ בְּעָלְמָא דְּאָתֵי, וַאֲפִלּוּ בְּקִבְרָא שִׂפְוָתֵיהּ מְרַחֲשָׁן אוֹרַיְתָא, כְּמָה דְּאָמַר (שִׁיר הַשִּׁירִים ז, י): "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי

לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ. וְאוֹמֵר (שָׁם ט): כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים. וְאוֹמֵר (שָׁם ג): אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. וְאוֹמֵר (שָׁם): כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ. וְאוֹמֵר (שָׁם): דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: ח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, הַנּוֹי, וְהַכֹּחַ, וְהָעֹשֶׁר, וְהַכָּבוֹד, וְהַחָכְמָה, וְהַזִּקְנָה, וְהַשֵּׂיבָה, וְהַבָּנִים, נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם טז): עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה, בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא. וְאוֹמֵר (שָׁם כ):

יְשֵׁנִים"; וְלָכֵן אַשְׁרֵי מִי שֶׁלּוֹמֵד בְּכָל יוֹם מִקְרָא, מִשְׁנָה, גְּמָרָא, מִדְרָשׁ, שֶׁהָאַרְבָּעָה לִמּוּדִים הָאֵלּוּ הֵם כְּנֶגֶד הָאַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת: אֲצִילוּת, בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה; וְעַל־יְדֵי שֶׁמַּתְמִיד בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, נִמְשָׁךְ עָלָיו אוֹר נוֹרָא וְנִפְלָא מְאֹד עַל נִשְׁמָתוֹ. וְרַבֵּנוּ ז"ל אָמַר פַּעַם לְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ: אִם הַתּוֹרָה תַּרְאֶה אֶת פָּנֶיהָ אֵלֶיךָ, לֹא תִּרְצֶה שׁוּם שָׂכָר בַּעֲבוּר לִמּוּד הַתּוֹרָה, אֶלָּא תִּרְצֶה תָּמִיד לִלְמֹד תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כִּי עֶצֶם לִמּוּד הַתּוֹרָה זֶה הַשָּׂכָר הֲכִי גָּדוֹל, כִּי כְּבָר אָמַר רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן עא): אַשְׁרֵי הַזּוֹכֶה לְהַרְגִּישׁ נְעִימוּת הַתּוֹרָה, כִּי יֵשׁ נְעִימוּת הַתּוֹרָה, וְזֶה הָעִקָּר — לִזְכּוֹת לְהַרְגִּישׁ הַנְּעִימוּת שֶׁיֵּשׁ בַּתּוֹרָה, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ח הַנּוֹי, וְהַכֹּחַ, וְהָעֹשֶׁר, וְהַכָּבוֹד, וְהַחָכְמָה, וְהַזִּקְנָה, וְהַשֵּׂיבָה, וְהַבָּנִים, נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּזֶה הָעוֹלָם, לֹא בָּרָא אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, וְאַף שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁבֵּין כָּךְ עוֹבֵר עַל הַצַּדִּיקִים מַה שֶּׁעוֹבֵר — צָרוֹת וְיִסּוּרִים וּמַכְאוֹבִים, חֵרוּפִים וְגִדּוּפִין, שֶׁסּוֹבְלִים מֵאִינְשֵׁי דְּלָא מְעַלֵּי, מֵרְשָׁעִים אֲרוּרִים, עִם כָּל זֹאת הַכֹּל הוּא אֲחִיזַת עֵינַיִם, כִּי הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים דְּבוּקִים לְגַמְרֵי בְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלָכֵן אַף שֶׁמִּבַּחוּץ הֵם נִרְאִים כְּעוּרִים וַחֲלוּשִׁים וַעֲנִיִּים וּמְבֻזִּים וְכוּ', אֲבָל בִּפְנִימִיּוּתָם זָכוּ לְשֶׁבַע הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ: הַנּוֹי, וְהַכֹּחַ, וְהָעֹשֶׁר, וְהַכָּבוֹד, וְהַחָכְמָה, וְהַזִּקְנָה, וְהַשֵּׂיבָה, וְהַבָּנִים. וְהֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּזֶה רַק לְטוֹבָה, לְגַלּוֹת וּלְפַרְסֵם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בָּעוֹלָם, וְלָכֵן הַשֶּׁבַע מִדּוֹת הָאֵלּוּ נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם; כִּי מֵאַחַר שֶׁעַל יָדָם מִתְגַּלָּה אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. הַנּוֹי — הַיֹּפִי וְהַחֵן הַמֻּנָּח עַל פְּנֵי הַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּזֶה רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל עַל פְּנֵי הַצַּדִּיקִים נִתְעוֹרֵר

לגרגרותיך. איזהו דבר המביא את האדם למצוא חן בעיני האנשים, הוי אומר זה ממון. ושמא תאמר, ממון יתנו לך אבל לא יהא מכובד בין האנשים, לכך נאמר עטרת תפארת תמגנך. ושמא תאמר, אפילו למד שלא לשמה זוכה לדברים הללו, לכך נאמר אורך ימים בימינה (שבת דף סג.) למיימינים בה, שלומדים לשמה, יש לו אורך ימים וחיים, ואין צריך לומר עושר וכבוד. בשמאלה. למשמאילים בה, עושר וכבוד יתנו לו, אבל לא חיים ארוכים. ושמא תאמר לחיים ועושר זוכה אבל לא לשלום, לכך נאמר ושלום יוסיפו לך: ח עטרת. זה העושר: תפארת. זה הנוי: והבנים. ותפארת בנים אבותם: והכח. תפארת בחורים כחם: והכבוד. ונגד זקניו כבוד: והחכמה. דזקנים טובא איכא הכא, וחד מנייהו לזה שקנה חכמה:

בִּתְשׁוּבָה, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן יט), שֶׁהַצַּדִּיקִים כָּל־כָּךְ זִכְּכוּ אֶת פְּנֵיהֶם, עַד שֶׁאֲפִלּוּ כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִים עַל פְּנֵיהֶם מִתְעוֹרְרִים בִּתְשׁוּבָה. וְכֵן הוּא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן עה): הִסְתַּכְּלוּת פְּנֵי הַצַּדִּיקִים לְבַד, הוּא גַּם־כֵּן דָּבָר גָּדוֹל מְאֹד, וְהוּא מוֹעִיל לִקְדֻשָּׁה מְאֹד. וְהַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ לַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּזֶה רַק לְמַעֲנוֹ

תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה. וְאוֹמֵר (שָׁם יד): **עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם. וְאוֹמֵר** (שָׁם יז): **עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם. וְאוֹמֵר** (יְשַׁעְיָה כד): **וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו:**

יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן עא), שֶׁצְּרִיכִים כֹּחַ וּגְבוּרָה לַעֲמֹד בָּזֶה, שֶׁיּוּכַל לְהִשָּׁאֵר בְּהֵיכַל־הַמֶּלֶךְ, כִּי מְגָרְשִׁים אֶת הָאָדָם בְּכָל פַּעַם מִשָּׁם, וּצְרִיכִים כֹּחוֹת עֲצוּמִים לְהַחֲזִיק מַעֲמָד לֹא לְהִדָּחֵק לַחוּץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דָּנִיֵּאל א, ד): "וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ"; כִּי צְרִיכִים כֹּחַ וּגְבוּרָה לַעֲמֹד בָּזֶה, לְהִשָּׁאֵר בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ, שֶׁלֹּא יִדְחֲקוּ אוֹתוֹ לַחוּץ. וְהָעֹשֶׁר שֶׁיֵּשׁ לַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּזֶה רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ס׳): בִּשְׁבִיל הִתְבּוֹנְנוּת הַתּוֹרָה צְרִיכִים עֲשִׁירוּת מֻפְלֶגֶת; וְלָכֵן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֵבִיא הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, הָיָה עָשִׁיר גָּדוֹל, וְכֵן רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁעַל יָדוֹ עָבְרָה הַתּוֹרָה, שֶׁסִּדֵּר וְחָתַם הַמִּשְׁנָיוֹת, הָיָה עָשִׁיר גָּדוֹל מְאֹד, וְכֵן רַב אַשִׁי, שֶׁסִּדֵּר אֶת כָּל הַתַּלְמוּד, הָיָה עָשִׁיר גָּדוֹל מְאֹד, כִּי מִי שֶׁעוֹבֶרֶת עַל יָדוֹ הַתּוֹרָה, צָרִיךְ עֲשִׁירוּת מֻפְלֶגֶת עַד מְאֹד. וְהַכָּבוֹד שֶׁיֵּשׁ לַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּזֶה רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן סז): כְּשֶׁבָּא כָּבוֹד לָאָדָם, צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מְאֹד לֹא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עִם הַכָּבוֹד הַזֶּה לְעַצְמוֹ, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהַכָּבוֹד בָּא לָקַחַת אוֹתוֹ מִן הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נח, ח): "כְּבוֹד הֲוָיָ"ה יַאַסְפֶךָ", וְהַצַּדִּיקִים לוֹקְחִים אֶת כָּל הַכָּבוֹד, וּמַעֲלִים אֶת זֶה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי הֵם יוֹדְעִים אֲשֶׁר אֵין שׁוּם מְצִיאוּת בִּלְעָדָיו יִתְבָּרַךְ כְּלָל, וְהַכֹּל לַכֹּל אֱלֹקוּת גָּמוּר הוּא. וְלָכֵן הַכָּבוֹד שַׁיָּךְ רַק לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲשֶׁר הוּא מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְלָכֵן אֵינָם מִשְׁתַּמְּשִׁים עִם הַכָּבוֹד הַזֶּה לְעַצְמָם כְּלָל, רַק מְגַלִּים אֶת כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. וְהַחָכְמָה שֶׁיֵּשׁ לַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּזֶה רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב׳, סִימָן פב), שֶׁעִקַּר הַחָכְמָה לֵידַע שֶׁהוּא אֵינוֹ כְּלוּם, שֶׁזֶּה חָכְמָ"ה — אוֹתִיּוֹת: כֹּ"חַ מָ"ה, לֵידַע מַה חַיֵּינוּ וּמַה כֹּחֵנוּ, כִּי אָדָם צָרִיךְ לְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֵלֵךְ לוֹ כְּסֵדֶר, כִּי צְרִיכִים לְקַשֵּׁר אֶת הַחָכְמָה רַק אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְכֵן מוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל (לִקּוּטֵי־מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק א׳, סִימָן ס׳), אֲשֶׁר עִקַּר עֲבוֹדַת בַּר יִשְׂרָאֵל — לְהִסְתַּכֵּל עַל הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל שֶׁיֵּשׁ בְּכָל דָּבָר, וּלְקַשֵּׁר אֶת עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר רַק אֶל הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יָאִיר לוֹ הַשֵּׂכֶל הָאֱלֹקִי תָּמִיד. וְהַזִּקְנָה — כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְבֶן שִׁשִּׁים, וְהַשֵּׂיבָה — כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְבֶן שִׁבְעִים, אָז הַצַּדִּיק מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּזֶה רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי אָז דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין וְנִתְקַבְּלִין, וְכָל אֶחָד רוֹצֶה לִשְׁמֹעַ וּלְקַבֵּל מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה חָכְמָה וָדַעַת, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (קִנִּים פֶּרֶק ג׳): 'זִקְנֵי תּוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין, דַּעְתָּן מִתְיַשֶּׁבֶת עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב יב, יב): "בִּישִׁישִׁים חָכְמָה

וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה"; וְהַבָּנִים שֶׁיֵּשׁ לַצַּדִּיקִים הַדְּבוּקִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים עִמָּהֶם רַק לְמַעֲנוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הֵם מְגַלִּים בָּהֶם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כַּמּוּבָא בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ ז"ל (לִקּוּטֵי-מוֹהֲרַ"ן, חֵלֶק ב', סִימָן ז'), שֶׁהַבָּנִים בָּאִים מֵהַמֹּחַ שֶׁל הָאָב, וְלָכֵן הֵם מְקַבְּלִים בִּשְׁלֵמוּת אֶת דַּעַת אֲבִיהֶם, וְעַל-יְדֵי-זֶה נִשְׁאֶרֶת הַשְׁאָרָתָם לָעוֹלָם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו; כִּי אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים עַל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ לִפְנֵי הִסְתַּלְּקוּתוֹ (כְּתֻבּוֹת קד.): 'זָקַף עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְאָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שֶׁיָּגַעְתִּי בְּעֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתַי בַּתּוֹרָה, וְלֹא נֶהֱנֵיתִי אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם בִּמְנוּחָתִי. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה (יְשַׁעְיָה נז, ב): "יָבֹא שָׁלוֹם, יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם", וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

ט אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי, רַבִּי, מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי, רַבִּי, רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינִי

ט פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, וְנָתַן לִי שָׁלוֹם, וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי: רַבִּי, מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה? אָמַרְתִּי לוֹ: מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי: רַבִּי, רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת? אָמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! שֶׁכָּל הַסִּפּוּר הַזֶּה הוּא הוֹרָאָה נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה לְכָל בַּר בֵּי רַב, הָעוֹסֵק לְגַלּוֹת וּלְפַרְסֵם אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְהַרְבּוֹת חַיָּלִים לַתּוֹרָה, וּלְהָקִים יְשִׁיבָה, אוֹ כּוֹלֵל, אוֹ בֵּית חִנּוּךְ לִבְנֵי אוֹ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, כִּי הִנֵּה רַבִּי יוֹסֵי בַּר קִסְמָא הָלַךְ בְּדַרְכּוֹ, וּפָגַע בּוֹ אָדָם וְנָתַן לוֹ שָׁלוֹם, וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם — זוֹ הוֹרָאָה אַחַת; צַדִּיק הַדָּבוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֵין לוֹ רָצוֹן אַחֵר מִלְּבַד רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, אָסוּר לוֹ לְהִתְעָרֵב בְּשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם, וְלֹא יִפְנֶה אֶל שׁוּם בְּרִיָּה, אֶלָּא יֵלֵךְ בְּדַרְכּוֹ בָּטֵל וּמְבֻטָּל אֶל הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהִנֵּה כְּשֶׁפּוֹגֵעַ בְּאָדָם, וְהוּא נוֹתֵן לוֹ שָׁלוֹם — יַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם וְזֶהוּ, וְלֹא יִכָּנֵס אִתּוֹ בְּשׁוּם דִּין וּדְבָרִים, וּכְשֶׁהַהוּא מַתְחִיל לִשְׁאֹל אוֹתוֹ אֵיזוֹ שְׁאֵלָה — רַבִּי, מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה, אָז יַעֲנֶה לוֹ מֵהֵיכָן הוּא בָּא, אֲבָל שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּשׁוּם דִּין וּדְבָרִים עִם הַזּוּלַת, וְכָךְ יַצְלִיחַ — זוֹ הוֹרָאָה שְׁנִיָּה. וּכְשֶׁאָמַר לוֹ: רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת — כָּאן זוֹ הוֹרָאָה שְׁלִישִׁית, שֶׁעָנָה לוֹ: בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה; וְלִכְאוֹרָה, לָמָּה בֶּאֱמֶת לֹא הָלַךְ עִם הָאָדָם הַזֶּה לִמְקוֹמוֹ, וְיַעֲשֶׂה שָׁם מְקוֹם תּוֹרָה, כִּי הֲרֵי אֵין עוֹד דָּבָר יוֹתֵר גָּדוֹל מִלְּקָרֵב אֲנָשִׁים תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וְלִבְנוֹת מְקוֹם תּוֹרָה, יְשִׁיבָה, אוֹ כּוֹלֵל, אוֹ בֵּית חִנּוּךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא זוֹ הוֹרָאָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁבִּמְקוֹם שֶׁמְּחַלְּקִים וּמַבְטִיחִים אַלְפֵי דִּינָרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שָׁם לֹא יְכוֹלִים לִבְנוֹת מְקוֹם תּוֹרָה, כִּי אֵין

ט לי הכסף ולי הזהב. פירוש, לשבחו ולכבודו, שנאמר מלא כל הארץ כבודו: י חמשה קנינים קנה הקב"ה וכו'. ה' קנני ראשית דרכו. שבריאתה קודם העולם, מפני שכשעלה במחשבה לפניו לברוא

דָּר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה, לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם, אֵין מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם לֹא כֶּסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ו): בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, בַּקֶּבֶר. וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (תְּהִלִּים קיט): טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף. וְאוֹמֵר (חַגַּי ב): לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת:

י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא מִתּוֹךְ עֲנִיּוּת וְשִׁפְלוּת, וּכְמַאֲמָרָם זַ"ל (עֵרוּבִין נה.): 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא — לֹא תִמָּצֵא בְּגַסֵּי רוּחַ, וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא — לֹא תִמָּצֵא לֹא בְּסַחֲרָנִים וְלֹא בְּתַגָּרִים'; וְכֵן אָמְרוּ (נְדָרִים פא.): 'הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עֲנִיִּים, שֶׁמֵּהֶן תֵּצֵא תוֹרָה'; וְלָכֵן בְּמָקוֹם שֶׁמַּבְטִיחִים כָּל־כָּךְ הַרְבֵּה כֶּסֶף, אַלְפֵי אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב, אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שָׁם לֹא יְכוֹלִים לִבְנוֹת מְקוֹם תּוֹרָה. וּמַה גַּם, שֶׁלֹּא זֶה לֹא יַצְלַח, כִּי אֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ דַּיְקָא, וּצְרִיכִים לִלְמֹד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם אֵל עוֹלָם, וְלָדַעַת אֲשֶׁר לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם, אֵין מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם — לֹא כֶּסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד. וְלָכֵן לוֹמְדִים תּוֹרָה רַק לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁיַּצִּילוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם מִכָּל מִינֵי חֲטָאִים וַעֲווֹנוֹת וּפְשָׁעִים, וְיִזְכֹּר תָּמִיד תַּכְלִיתוֹ הַנִּצְחִית, וְאָז דַּיְקָא יוּכַל לְהַצְלִיחַ לְהָקִים יְשִׁיבָה, אוֹ כּוֹלֵל, אוֹ בֵּית חִנּוּךְ לִבְנֵי אוֹ לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, כִּי אִם אָדָם מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמַשְׁלִיךְ נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד, וְהוּא מוּכָן לִמְסֹר אֶת שְׁמוֹ, שֶׁכֻּלָּם יָבֻזּוּ אוֹתוֹ וִידַבְּרוּ עָלָיו, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם דָּבָר, וּמַפְקִיר אֶת עַצְמוֹ לְמַעַן כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲפִלּוּ שֶׁיֵּלֵךְ לְמִדְבָּר שָׁמֵם, שָׁם דַּיְקָא יוּכַל לְהָקִים מְקוֹם תּוֹרָה בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ: צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר עִנְיַן הַקִּנְיָן הוּא, כְּשֶׁאֶחָד רוֹצֶה לִקְנוֹת אֶת הַחֵפֶץ מֵהַמּוֹכֵר, שֶׁיֵּצֵא מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר לִרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ, אֲזַי נִקְנֶה בִּשְׁנֵי דְבָרִים: בִּמְשִׁיכָה, אוֹ בְּכֶסֶף שֶׁנּוֹתֵן הַלּוֹקֵחַ לַמּוֹכֵר, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִקְנֶה הַחֵפֶץ, וְיוֹצֵא מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר לִרְשׁוּתוֹ, וְזֶה נִקְרָא 'קִנְיָן', וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הִקְנָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת מֵעֵילָא לְתַתָּא, בִּתְנַאי שֶׁיִּהְיֶה אוֹ בִּמְשִׁיכָה — עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא שֶׁל תְּפִלָּה וּבַקָּשָׁה, תְּחִנָּה וּפִיּוּס, תְּשׁוּקָה וּרְצוֹנוֹת עֲצוּמִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים אֶת הַשְּׁכִינָה לְזֶה הָעוֹלָם, וְכֵן עַל־יְדֵי שֶׁאָדָם מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת דַּיְקָא, שֶׁעוֹלֶה לוֹ כֶּסֶף, שֶׁיָּגַע וְטָרַח לְהַרְוִיחָם, שֶׁזֶּה קִנְיָן, שֶׁאָדָם קוֹנֶה אֶת הַמִּצְוֹת בְּכֶסֶף מָלֵא, וּבָזֶה הוּא מַרְאֶה אֶת גֹּדֶל תְּשׁוּקַת לִבּוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וְכָךְ הוּא מוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה לְזֶה הָעוֹלָם, וּמְקַיֵּם אֶת רְצוֹנוֹ וּתְשׁוּקָתוֹ יִתְבָּרַךְ כִּבְיָכוֹל, שֶׁרָצָה לִהְיוֹת עִמָּנוּ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (תַּנְחוּמָא נָשֹׂא ג'): 'בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הָעוֹלָם, נִתְאַוָּה שֶׁיְּהֵא לוֹ דִּירָה

בַּתַּחְתּוֹנִים' כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּעֶלְיוֹנִים; וְאֵלּוּ הֵן הַחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים, כְּנֶגֶד הַחֲמִשָּׁה פַּרְצוּפִין: עַתִּיק וְאָרִיךְ, אַבָּא וְאִמָּא, זְעֵיר וְנוּקְבָא. תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד; הַתּוֹרָה הִיא עֶצֶם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי שָׁם נִתְגַּלָּה עֶצֶם חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּבְיָכוֹל, וְהוּא עֵץ

בְּעוֹלָמוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ

הַחַיִּים, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, ט): "וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן"; וְאָמְרוּ (זֹהַר בְּהַעֲלוֹתְךָ קמח:): זַכָּאָה חוּלְקֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אִתְרְעֵי בְּהוֹן וְיָהֵב לְהוֹן אוֹרַיְתָא דִּקְשׁוֹט, אִילָנָא דְּחַיֵּי דְּבֵיהּ אָחִיד בַּר נָשׁ, חַיִּין לְהַאי עָלְמָא וְחַיִּין לְעָלְמָא דְּאָתֵי, דְּכָל מָאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא וְאָחִיד בַּהּ, אִית לֵיהּ חַיִּין, וְכָל מָאן דְּשָׁבִיק מִלֵּי דְאוֹרַיְתָא וְאִתְפָּרֵשׁ מֵאוֹרַיְתָא, כְּאִלּוּ מִתְפָּרֵשׁ מֵחַיִּין, בְּגִין דְּהִיא חַיִּין וְכָל מִלּוֹי חַיִּין, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (מִשְׁלֵי ד, כב): "כִּי חַיִּים הֵם" וְגוֹ', כִּי הַתּוֹרָה הִיא עֵץ הַחַיִּים שֶׁמִּי שֶׁטּוֹעֵם בָּהּ, חַי לְעוֹלָם וְנִכְלָל בְּעַתִּיק וְאָרִיךְ, שֶׁשָּׁם סוֹד חַיִּים נִצְחִיִּים, עֶצֶם גִּלּוּי אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. **שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד**; זֶה חִבּוּר וְיִחוּד בֵּין זְעֵיר אַנְפִּין וְנוּקְבָא, כִּי הַתַּכְלִית הָיְתָה לְקַשֵּׁר שָׁמַיִם לָאָרֶץ וְאֶרֶץ לְשָׁמַיִם, לַעֲשׂוֹת מֵהֶם אֶחָד, שֶׁיִּכָּלֵל עֶלְיוֹן בְּתַחְתּוֹן וְתַחְתּוֹן בְּעֶלְיוֹן. **אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד**; שֶׁהוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן, שֶׁגִּלָּה וּפִרְסֵם אֶת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם, וְהִרְגִּילוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּפִי כָּל הַבְּרִיּוֹת. **יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד**; שֶׁהֵם קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּמְגַלִּים וּמְפַרְסְמִים אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מִפְּרָטֵי הַבְּרִיאָה. **בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד**; זֶה עֶצֶם עַצְמִיּוּת הַכֹּל, שֶׁבּוֹ שׁוֹרָה הַשְּׁכִינָה, אִם זֶה לְבַר יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ, שֶׁמְּנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ מִמִּדּוֹתָיו הָרָעוֹת, וְעוֹשֶׂה דִּירָה לִשְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרֵךְ, אִם זֶה בְּבֵית בַּר יִשְׂרָאֵל, שֶׁבּוֹנֶה בֵּיתוֹ עַל־פִּי טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאָז נַעֲשֶׂה שָׁם מִשְׁכַּן הַשְּׁכִינָה, וְאִם זֶה בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, שֶׁשָּׁם לוֹמְדִים תּוֹרָה וּמִתְפַּלְּלִים אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲשֶׁר בִּשְׁבִיל זֶה נִבְרְאָה כָּל הַבְּרִיאָה. נִמְצָא, שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה, שָׁמַיִם וָאָרֶץ, אַבְרָהָם, וְיִשְׂרָאֵל, וּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ — עַל יָדָם נַעֲשֶׂה קִנְיָן וּמְשִׁיכָה, לְהוֹרִיד אֶת עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵאֵין סוֹף הָעֶלְיוֹן הַטָּמִיר וְנֶעְלָם, עַד גַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, הַמָּלֵא הַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרוֹת וְכִסּוּיִים, שֶׁעַל־יְדֵי חֲמִשָּׁה פַּרְצוּפִים אֵלּוּ נִתְגַּלֶּה, שֶׁגַּם פֹּה לְמַטָּה, הוּא עֶצֶם עַצְמִיּוּת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ. **תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, מִנַּיִן? דִּכְתִיב** (מִשְׁלֵי ח, כב): **"הֲוָיָ"ה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ, קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז"**; כְּמַאֲמָרָם ז"ל (מִדְרָשׁ שְׁמוּאֵל ה', סִימָן ב'): 'רֹאשׁוֹ זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ" וְגוֹ''; וְכֵן הוּא (מִדְרָשׁ מִשְׁלֵי ח', סִימָן ה'): 'בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה מִדָּה טוֹבָה בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאֵיזוֹ זוֹ תּוֹרָה וְכוּ', תּוֹרָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲוָיָ"ה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ, קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז"'. **שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, מִנַּיִן? דִּכְתִיב** (יְשַׁעְיָה סו, א): **"כֹּה אָמַר הֲוָיָ"ה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי, וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי"**; וּמוּבָא בַּזֹּהַר (פְּקוּדֵי רמא.): 'תָּא חֲזֵי קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְרְעֵי בְּהוּ בְּיִשְׂרָאֵל לְאַחְסַנְתֵּיהּ וְעַדְבֵיהּ וְקָרִיב לוֹן לְגַבֵּיהּ וְהָא אוּקִימְנָא דְּעָבֵד מִנַּיְהוּ דַּרְגִּין יְדִיעָאן בְּהַאי עָלְמָא כְּגַוְונָא דִּלְעֵילָא לְשַׁכְלְלָא עָלְמִין כֻּלְּהוּ כְּחַד עֵילָא וְתַתָּא, דִּכְתִיב: "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי", לְשַׁכְלְלָא עֵילָא וְתַתָּא לְמֶהֱוֵי חַד. תָּא חֲזֵי הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי — דָּא רְקִיעָא דְיַעֲקֹב שַׁרְיָא בֵּיהּ דְּאִיהוּ דְּיוֹקְנָא עִלָּאָה לְכָרְסְיָא עִלָּאָה קַדִּישָׁא. וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי — דָּא רְקִיעָא דְדָוִד מַלְכָּא שַׁרְיָא בֵּיהּ לְאִתְזָנָאָה מִזִּינָא דְּאַסְפַּקְלַרְיָא דְּנַהֲרָא, וּבְגִין דְּבָעֵי לְאִתְפַּשְּׁטָא יַתִּיר לְתַתָּא אָמַר הֲדֹם רַגְלָי, אֵיזֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי — דָּא בִּנְיָן בֵּית מַקְדְּשָׁא, וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי — דָּא בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים דִּלְתַתָּא';

את עולמו [אמר יתקיים] העולם בשביל התורה: שמים וארץ קנין אחד. שהם עמודים של עולם, שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי, נאמר כאן ארץ, ונאמר להלן ארץ, שנאמר מלאה הארץ

קִנְיָן אֶחָד, אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד. תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ח): יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ, קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז. שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה סו): כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי. וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים קד): מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ, כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ, מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ. אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית יד): וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר, בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן,

קנינך, מה להלן שמים וארץ אף כאן שמים וארץ, וכתיב קנינך וכו': אברהם קנין אחד מנין. שבראו הקב"ה לכך להיות קנינו של עולם ויתקיים בשבילו, שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון, ולמה, בשביל שהוא קונה שמים וארץ, שבשבילו העולם מתקיים, לפי שהוא קירב את הבריות תחת כנפי השכינה והחזירן למוטב, ואמר להן דברים הנוכרין: ישראל קנין אחד. שנאמר עם זו קנית,

נִמְצָא, שֶׁכָּל תַּכְלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה לְקַשֵּׁר בֵּין שָׁמַיִם וָאָרֶץ, מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת שֶׁהִיא נֶגֶד יַעֲקֹב, עִם מִדַּת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא נֶגֶד דָּוִד, שֶׁזֶּה תּוֹרָה וּתְפִלָּה, לְקַשֵּׁר וּלְיַחֵד הַכֹּל אֶחָד. וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים קד, כד): "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ הֲוָיָ"ה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ, מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ", כִּי זֶה הַתַּכְלִית, שֶׁאָדָם שֶׁמִּסְתּוֹבֵב בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, הַמָּלֵא הַעֲלָמוֹת וְהַסְתָּרוֹת, וְגַם מִשָּׁם יִזְכֶּה לְהַכִּיר אֶת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא הָאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ הַבְּרִיאָה, שֶׁזֶּה הַשַּׁעֲשׁוּעַ הֲכִי גָּדוֹל, שֶׁזּוֹכֶה לְהַכִּיר אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִכָּל פְּרָט וּפְרָט מִפְּרָטֵי הַבְּרִיאָה, וּמְחַבֵּר אֶת הָעוֹלָמוֹת יַחַד מֵעֵילָא לְתַתָּא וּמִתַּתָּא לְעֵילָא. אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, מִנַּיִן? דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית יד, יט): "וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר, בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ"; שֶׁהוּא קָנָה אֶת הָעוֹלָם עִם בִּרְכוֹתָיו, כִּי מֵרֹב דְּבֵקוּתוֹ וְהִתְכַּלְּלוּתוֹ בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיָה מוּכָן וּמְזֻמָּן בְּכָל רֶגַע לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (סִפְרֵי הַאֲזִינוּ): 'עַד שֶׁלֹּא בָּא אָבִינוּ אַבְרָהָם לָעוֹלָם, כִּבְיָכוֹל, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֶלֶךְ אֶלָּא עַל הַשָּׁמַיִם, אָבִינוּ אַבְרָהָם הִמְלִיכוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְעַל הָאָרֶץ, אֲפִלּוּ בִּקֵּשׁ הַמָּקוֹם מֵאָבִינוּ אַבְרָהָם גַּלְגַּל עֵינוֹ וְאַף נַפְשׁוֹ — הָיָה נוֹתֵן לוֹ'; כָּל־כָּךְ מָסַר אֶת נַפְשׁוֹ בַּעֲבוּרוֹ יִתְבָּרַךְ, וְעַל־יְדֵי־זֶה זָכָה לְהַמְשִׁיךְ אֶת בִּרְכוֹתָיו יִתְבָּרַךְ לְזֶה הָעוֹלָם, עַד שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (בְּרֵאשִׁית יב, ג): "וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ, וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר, וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה", וְאָמְרוּ בַּזֹּהַר (וַיֵּשֶׁב קפד.): 'תָּא חֲזֵי רָזָא דְמִלָּה, אִית רִגְזָא וְאִית רִגְזָא, אִית רִגְזָא דְאִיהוּ מְבָרְכָא מֵעֵילָא וּמִתַּתָּא וְאִקְרֵי בָּרוּךְ, כְּמָה דְאִתְמַר דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית יד, יט): "בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ", וְהָא אוֹקְמוּהָ, וְאִית רִגְזָא דְאִיהִי אִתְלַטְיָא לְעֵילָא וְתַתָּא כְּמָה דְאִתְמַר דְאִקְרֵי אָרוּר, דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ג, יד): "אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה", וְעַל רָזָא דָא אִית תְּרֵין טוּרִין, דִּכְתִיב (דְּבָרִים יא, כט): "וְנָתַתָּ אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל", לָקֳבֵיל אִלֵּין תְּרֵין דַּרְגִּין, וְעַל דָּא אִקְרֵי אָרוּר, וְדָא אִקְרֵי בָּרוּךְ; כִּי הַמַּמְשִׁיךְ אֶת בִּרְכוֹתָיו יִתְבָּרַךְ לְזֶה הָעוֹלָם, וּלְהֵפֶךְ הֶעֱלָה אֶת הָעוֹלָם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ שֶׁתָּחוּל קְלָלָה עַל מִי שֶׁדָּבוּק בָּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד,

דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו): **עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ. וְאוֹמֵר** (תְּהִלִּים טז): **לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה, וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי בָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב** (שְׁמוֹת טו): **מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. וְאוֹמֵר** (תְּהִלִּים עח): **וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ, הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ:** יא **כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (יְשַׁעְיָה מג), **כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי**

ומנין שהעולם מתקיים בשבילן, שנאמר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם, שהם עיקר אדירים של ארץ: מקדש ה' כוננו ידיך. עדיין לא מצינו קנין. אלא מפני שנאמר כאן מקדש. ולהלן הוא אומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו, מה כאן מקדש בקנין, אף להלן מקדש בקנין. וכמה גמגום יש בדבר. ולפי הענין נראה בעיני שהברייתא לא נכתבה כתקנה, שהרי במסכת פסחים בפרק האשה, לא שנינו אלא תורה ושמים וארץ וישראל, ומביא ראיה לשמים וארץ מאותו הפסוק שנאמר באברהם קונה שמים וארץ: יא אלא לכבודו. לשבחו:

מִנַּיִן? דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו, טז): "עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ הֲוָיָ"ה עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ"; כִּי תַּכְלִית הַבְּרִיאָה הָיְתָה רַק בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם יַכִּירוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי רַק בִּשְׁבִילָם נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים טז, ג): "לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה, וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי בָם", כִּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים עַל עַצְמָם וּמְזַכְּכִים עַצְמָם, עַד שֶׁיִּשְׁרֶה בָּהֶם רוּחַ קָדְשָׁה, כַּמּוּבָא בַּזֹּהַר (לֶךְ־לְךָ פג:): 'תָּא חֲזֵי נֶפֶשׁ אִיהִי אִתְעָרוּתָא תַּתָּאָה דְּאִתְדַּבְּקָא בֵּיהּ בְּגוּפָא, כְּגַוְנָא דִּנְהוֹרָא דְּבוּצִינָא, דִּנְהוֹרָא תַּתָּאָה דְּאִיהִי אוּכְמָא, אִתְדַּבְּקַת בִּפְתִילָה וְלָא אִתְפָּרֵשׁ מִנֵּהּ, וְלָא אִתַּתְקְנַת אֶלָּא בֵּהּ. וְכַד אִתַּתְקְנַת בִּפְתִילָה, אִתְעֲבִידַת כֻּרְסְיָא לִנְהוֹרָא עִלָּאָה חִוְּרָא דְּשַׁרְיָא עַל הַהוּא נְהוֹרָא אוּכְמָא, לְבָתַר כַּד מִתְתַּקְּנָן תַּרְוַיְהוּ, אִתְעֲבִידַת הַהוּא נְהוֹרָא חִוְּרָא כֻּרְסְיָא לִנְהוֹרָא סְתִימָאָה דְּלָא אִתְחֲזֵי, וְלָא אִתְיְדַע מַה דְּשַׁרְיָא עַל הַהוּא נְהוֹרָא חִוְּרָא, וּכְדֵין נְהוֹרָא שְׁלִים. וְכָךְ הוּא בַּר נַשׁ דְּאִיהוּ שְׁלִים בְּכֹלָּא. וּכְדֵין אִקְרֵי קָדוֹשׁ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (תְּהִלִּים טז, ג): "לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה" וְגוֹ'. כְּגַוְנָא דָּא בְּרָזָא עִלָּאָה'; בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד, מִנַּיִן? דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו, יז): "מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ"; כִּי בִּמְקוֹם בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שָׁם הָיְתָה הַשְּׁכִינָה, וּמִשָּׁם יָצָא הָאוֹר לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה, פָּרָשָׁה ג'): 'מֵהֵיכָן נִבְרֵאת הָאוֹרָה? מִמְּקוֹם בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ'; וְכֵן אָמְרוּ (שְׁמוֹת רַבָּה, פָּרָשָׁה לו): 'כְּשֵׁם שֶׁהַשֶּׁמֶן מֵאִיר, כָּךְ בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ מֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ'; וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים עח, נד): "וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ, הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ", כִּי דַּיְקָא בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ זוֹ נְקֻדָּה הָאֶמְצָעִית שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְתַכְלִית הַבְּרִיאָה הָיְתָה בִּשְׁבִיל לְהוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה בָּעוֹלָם, וְזֶה נַעֲשָׂה דַּיְקָא עַל־יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יָדוֹ מְקַשְּׁרִים שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּמְגַלִּים וּמְפַרְסְמִים אֶת אֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרַךְ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. נִמְצָא, שֶׁתַּכְלִית הַבְּרִיאָה נִקְנְתָה בַּחֲמִשָּׁה קִנְיָנִים, לְהוֹרִיד אֶת הַחֲמִשָּׁה פַּרְצוּפִים עַד לְמַטָּה, הֵיכָן שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל נִמְצָא, שֶׁיּוּכַל לְיַחֵד אֶת אַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

יא כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מג, ז): "כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו, יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו". וְאוֹמֵר (שְׁמוֹת טו, יח): "הֲוָיָ"ה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד": צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, אֲהוּבִי, בְּנִי! אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל הַבְּרִיאָה הָיְתָה רַק כְּדֵי לְהַכִּירוֹ יִתְבָּרַךְ,

רבי חנניא בן עקשיא אומר וכו'. לא אמר למילתיה גבי מסכת אבות, אלא במסכת מכות באלו הן הלוקין. ולפי שיש בה סיום נאה, נהגו כל העם לאמרה בסוף כל פרק ופרק. לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה, דאמר מר (סוטה מט.) [עולם אמאי קא מיקיים, אקדושה דסידרא] ויהא שמיה רבא דאגדתא. ונקראו אלו פרקי אבות, מפני שנסדרו הנה דברי אבות הראשונים שקבלו את התורה זה מזה, כגון משה ויהושע והזקנים זה מזה עד אנשי כנסת הגדולה ושמאי והלל ורבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו. והודיענו רבי איך היו מעשיהם נכונים והיו מזהירים לאנשי דורם ומדריכים אותם בדרך ישרה. כמו כן ראוי לכל חכם להזהיר את בני דורו ולהודיעם דרך ישרה:

בְּרָאתִיו, יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו. וְאוֹמֵר (שְׁמוֹת טו): **יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:**

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב): **יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:**

כַּמּוּבָא (זֹהַר בֹּא מג.): 'בְּגִין דְּיִשְׁתְּמוֹדְעוּן לֵיהּ'; וְאָמְרוּ (תַּנְחוּמָא נָשֹׂא): 'בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הָעוֹלָם, נִתְאַוָּה שֶׁיְּהֵא לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים' כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּעֶלְיוֹנִים, וְכָל תַּכְלִית הַבְּרִיאָה הָיְתָה רַק לְגַלּוֹת אֶת כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְאֵין בִּלְעָדָיו יִתְבָּרֵךְ כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל מג, ב): "וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ", וּכְשֶׁבַּר יִשְׂרָאֵל מְקַיֵּם אֵיזוֹ מִצְוָה בְּזֶה הָעוֹלָם בְּעוֹבָדָא וּבְמִלּוּלָא, גּוֹרֵם שַׁעֲשׁוּעַ גָּדוֹל בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (זֹהַר וַיְחִי רכ:): 'תָּא חֲזִי, כָּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי, כַּמָּה עִלָּאִין עוֹבְדֵי מַלְכָּא קַדִּישָׁא, דְּהָא בְּאִינּוּן עוֹבָדֵי, דְּאִיהוּ עָבִיד לְתַתָּא. קָטִיר לוֹן בְּמִלִּין עִלָּאִין דִּלְעֵילָא, וְכַד נַטְלִין לוֹן לְתַתָּא, וְעָבְדֵי בְהוּ עוֹבָדָא, אִתְּעַר הַהוּא עוֹבָדָא דִּלְעֵילָא דְּקָטִיר בֵּהּ. כְּגוֹן אֵזוֹבָא עֵץ אֶרֶז, וְהָא אוֹקִימְנָא מִלֵּי, וְאִית מִנַּיְהוּ דְּאָחִידָן בִּשְׁמָא קַדִּישָׁא, כְּגוֹן: לוּלָב וְאֶתְרוֹג, הֲדַס וַעֲרָבָה. דְּכֻלְּהוּ אֲחִידָן בִּשְׁמָא קַדִּישָׁא לְעֵילָא, וְעַל דָּא תָּנִינָן לְאַחֲדָא לוֹן וּלְמֶעְבַּד בְּהוּ עוֹבָדָא, בְּגִין לְאִתְּעָרָא חֶדְוָה לְהַהוּא דְּאָחִיד בֵּיהּ, וְעַל דָּא תָּנִינָן בְּמִלִּין וְעוֹבָדָא בָּעֵינָן לְאַחֲזָאָה מִלָּה, בְּגִין לְאִתְּעָרָא מִלָּה אַחֲרָא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי לְאִתְּעָרָא יְקָרִי, בְּרָאתִיו לְיַחֲדָא לִי, יְצַרְתִּיו לְמֶעְבַּד בֵּיהּ עוֹבָדָא, אַף עֲשִׂיתִיו לְאִתְּעָרָא בֵיהּ חֵילָא דִּלְעֵילָא'; כִּי בָּזֶה שֶׁאָדָם מְקַיֵּם מִצְוָה בְּפֹעַל מַמָּשׁ בְּזֶה הָעוֹלָם, וְכֵן כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וּמְדַבֵּר אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא נִמְצָא בְּזֶה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא מַמְשִׁיךְ עַל עַצְמוֹ כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעֶצֶם הָאֲצִילוּת דֶּרֶךְ הָעוֹלָמוֹת: בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה, עַד שֶׁמַּמְלִיךְ אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת טו, יח): "הֲוָיָ"ה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד", וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר: מִשְׁנָה זוֹ הִיא בְּסוֹף פֶּרֶק "אֵלּוּ הַלּוֹקִין" (מַכּוֹת כג:), וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם — לָמָּה גּוֹמְרִים עִם מִשְׁנָה זוֹ תָּמִיד אַחַר שֶׁמְּסַיְּמִים מַסֶּכֶת אָבוֹת? אֶלָּא כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד פֶּרֶק מִמִּדּוֹת הַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וְרוֹאֶה אֶל מַה הֵם זָכוּ, יָכוֹל לִפֹּל בְּדַעְתּוֹ, כְּאִלּוּ זֶה לֹא שַׁיָּךְ אֵלָיו, כִּי יָדַע אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ מַה שֶּׁהוּא עָשָׂה, וְלָכֵן כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִתְיָאֵשׁ, וְיֵדַע אֲשֶׁר עֲדַיִן יֵשׁ לוֹ גַּם־כֵּן תִּקְוָה לָבֹא לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רָצָה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּזְכּוּ לְזַכֵּךְ אֶת עַצְמָם, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כִּי אֵיךְ שֶׁהוּא יֵשׁ בְּכָל בַּר יִשְׂרָאֵל אֵיזוֹ מִצְוָה, וּכְמַאֲמָרָם ז"ל (בְּרָכוֹת נז.) עַל פָּסוּק (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ג): "כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ",

מַאי רַקָּתֵךְ? אֲפִלּוּ רֵיקָנִין שֶׁבָּךְ מְלֵאִים מִצְוֹת כָּרִמּוֹן'; וְלָכֵן אָסוּר לוֹ לְהִתְיָאֵשׁ, כִּי בְּוַדַּאי הוּא אֵינוֹ גָּרוּעַ מִגֵּר שֶׁעַכְשָׁו מִתְגַּיֵּר וְנִכְנָס לַיַּהֲדוּת, אֲשֶׁר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים (מְכִילְתָּא מִשְׁפָּטִים): "וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ, כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שְׁמוֹת כב, כ), לֹא תוֹנֶנּוּ בִּדְבָרִים וְלֹא תִּלְחָצֶנּוּ בְּמָמוֹן. שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד לַבֵּל קוֹרֵס נְבוֹ, וַהֲרֵי חֲזִירִים בֵּין שִׁנֶּיךָ, וְאַתָּה מְדַבֵּר מִלִּין כְּנֶגְדִּי. וּמִנַּיִן שֶׁאִם הוֹנִיתוֹ, שֶׁהוּא יָכוֹל לְהוֹנְךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְגֵר לֹא תוֹנֶה", מִכָּאן הָיָה רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. חֲבִיבִין הַגֵּרִים, שֶׁבְּכָל מָקוֹם הוּא מַזְהִיר עֲלֵיהֶם (שְׁמוֹת כב, כ): "וְגֵר לֹא תוֹנֶה", (דְּבָרִים י, יט): "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר", (שְׁמוֹת כג, ט): "וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: גֵּר, לְפִי שֶׁסּוּרוֹ רַע, לְפִיכָךְ מַזְהִיר עָלָיו הַכָּתוּב בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שׁוֹפְטִים ה, לא): "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ", וְכִי מִי גָּדוֹל — מִי שֶׁאוֹהֵב אֶת הַמֶּלֶךְ, אוֹ מִי שֶׁהַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ? הֱוֵי אוֹמֵר: מִי שֶׁהַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י, יח): "וְאֹהֵב גֵּר", חֲבִיבִין הַגֵּרִים, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּקְרְאוּ בְּיִשְׂרָאֵל, נִקְרְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (וַיִּקְרָא כה, נה): "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", וְנִקְרְאוּ גֵּרִים עֲבָדִים שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נו, ו): "לְאַהֲבָה אֶת שֵׁם הֲוָיָ"ה וְלִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים". נִקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל מְשָׁרְתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם סא, ו): "וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי הֲוָיָ"ה תִּקָּרֵאוּ מְשָׁרְתֵי אֱלֹהִים יֵאָמֵר לָכֶם", וְנִקְרְאוּ הַגֵּרִים מְשָׁרְתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם נו, ו): "וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל הֲוָיָ"ה לְשָׁרְתוֹ". נִקְרְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם מא, ח): "זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי", וְנִקְרְאוּ הַגֵּרִים אוֹהֲבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י, יח): "וְאֹהֵב גֵּר". נֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל בְּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית יז, יג): "וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם", וְכֵן בְּגֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נו, ד): "וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי". נֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל רָצוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כח, לח): "לְרָצוֹן לִפְנֵי הֲוָיָ"ה", וְנֶאֱמַר בְּגֵרִים רָצוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נו, ז): "עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי". נֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁמִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קכא, ד): "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", וְנֶאֱמַר בְּגֵרִים שְׁמִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם קמו, ט): "הֲוָיָ"ה שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים". אַבְרָהָם קָרָא עַצְמוֹ גֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית כג, ד): "גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם". דָּוִד קָרָא עַצְמוֹ גֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קיט, יט): "גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ", וְאוֹמֵר (דִּבְרֵי־הַיָּמִים־א' כט, טו): "כִּי גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכָל אֲבֹתֵינוּ, כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל הָאֲדָמָה וְאֵין מִקְוֶה", וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים לט, יג): "כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ, תּוֹשָׁב כְּכָל אֲבוֹתָי". חֲבִיבִין הַגֵּרִים, שֶׁלֹּא מָל אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶלָּא בֶּן תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנִים, שֶׁאִלּוּ מָל בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה אוֹ בֶּן שְׁלֹשִׁים, לֹא הָיָה גֵּר יָכוֹל לְהִתְגַּיֵּר, אֶלָּא בִּפְחוֹת מִבֶּן שְׁלֹשִׁים, לְפִיכָךְ גִּלְגֵּל הַמָּקוֹם עִמּוֹ, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְתִשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנִים, שֶׁלֹּא לִנְעֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי הַגֵּרִים הַבָּאִים, וְלִתֵּן שְׂכַר יָמִים וְשָׁנִים, לְרַבּוֹת שְׂכַר עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מב, כא): **"הֲוָיָ"ה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר"**. וְלָכֵן מְסַיְּמִים בְּמִשְׁנָה זוֹ, לְהוֹרוֹת לָאָדָם, שֶׁמָּה גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, כָּל־כָּךְ חָבִיב אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁכָּל בַּר יִשְׂרָאֵל חָבִיב אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאָסוּר לְהִתְיָאֵשׁ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, וְלֵידַע שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אִם רַק יֵלֵךְ בְּדַרְכֵי אֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ, אֲבוֹת הָעוֹלָם וְהַתַּנָּאִים הַקְּדוֹשִׁים, וְהָבֵן לְמַעֲשֶׂה.

תִּיקּוּן הַכְּלָלִי

קוֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים יֹאמַר זֶה:

"לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה, נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה, בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְהוָה, וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים":

הֲרֵינִי מְזַמֵּן אֶת פִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ אֶת בּוֹרְאִי לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

טוֹב לוֹמַר זֹאת לִפְנֵי אֲמִירַת הָעֲשָׂרָה מִזְמוֹרִים:

הֲרֵינִי מְקַשֵּׁר עַצְמִי בַּאֲמִירַת הָעֲשָׂרָה מִזְמוֹרִים אֵלּוּ לְכָל הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים שֶׁבְּדוֹרֵנוּ. וּלְכָל הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּים שׁוֹכְנֵי עָפָר. קְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה. וּבִפְרָט לְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם נַחַל נוֹבֵעַ מְקוֹר חָכְמָה רַבֵּנוּ נַחְמָן בֶּן פֵיגָא. זְכוּתָם יָגֵן עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל אָמֵן.

*) וְעַל דַּעְתָּם וְעַל כַּוָּנָתָם אֲנִי אוֹמֵר כָּל אֵלּוּ הָעֲשָׂרָה קַפִּיטְל תְּהִלִּים, וּבִזְכוּתָם וְכֹחָם אֶזְכֶּה לְעוֹרֵר וּלְגַלּוֹת כָּל הָעֲשָׂרָה מִינֵי נְגִינָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם סֵפֶר תְּהִלִּים, שֶׁהֵם: אַשְׁרֵי, בְּרָכָה, מַשְׂכִּיל, שִׁיר, נִצּוּחַ, נִגּוּן, תְּפִלָּה, הוֹדָאָה, מִזְמוֹר, הַלְלוּיָהּ. שֶׁהֵם שִׁיר פָּשׁוּט, כָּפוּל, מְשֻׁלָּשׁ, מְרֻבָּע, שֶׁהֵם כְּלוּלִים בְּשִׁמְךָ הַמְיֻחָד הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ. וּבִזְכוּת וְכֹחַ הַשְּׁנֵי שְׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים הָאֵלּוּ בְּמִלּוּאָם, שֶׁהֵם אֵל אֱלֹהִים (כָּזֶה): אל"ף למ"ד, אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם, שֶׁהֵם עוֹלִים בְּמִסְפָּר תפ"ה, כְּמִסְפַּר תְּהִלִּים. בְּכֹחַ אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת תְּזַכֵּנִי לְתִקּוּן הַבְּרִית שֶׁהוּא תִּקּוּן הַכְּלָלִי אָמֵן:

טז

א מִכְתָּם לְדָוִד, שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי חָסִיתִי בָךְ: ב אָמַרְתְּ לַיהוָה, אֲדֹנָי
אָתָּה, טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ: ג לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה, וְאַדִּירֵי, כָּל
חֶפְצִי בָם: ד יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם, אַחֵר מָהָרוּ, בַּל אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם,
וּבַל אֶשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָי: ה יְהוָה מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי, אַתָּה
תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי: ו חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִמִים, אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה
עָלָי: ז אֲבָרֵךְ אֶת יְהוָה, אֲשֶׁר יְעָצָנִי, אַף לֵילוֹת יִסְּרוּנִי
כִלְיוֹתָי: ח שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי תָמִיד, כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: ט לָכֵן
שָׂמַח לִבִּי, וַיָּגֶל כְּבוֹדִי, אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח: י כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי
לִשְׁאוֹל, לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שָׁחַת: יא תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים,
שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת פָּנֶיךָ, נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

לב

א לְדָוִד מַשְׂכִּיל, אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע, כְּסוּי חֲטָאָה: ב אַשְׁרֵי אָדָם לֹא
יַחְשֹׁב יְהוָה לוֹ עָוֹן, וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה: ג כִּי הֶחֱרַשְׁתִּי, בָּלוּ עֲצָמָי,
בְּשַׁאֲגָתִי כָּל הַיּוֹם: ד כִּי יוֹמָם וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ, נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי,
בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ סֶלָה: ה חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ, וַעֲוֹנִי לֹא כִסִּיתִי, אָמַרְתִּי,
אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַיהוָה, וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֹן חַטָּאתִי סֶלָה: ו עַל זֹאת
יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ, לְעֵת מְצֹא, רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא

יַגִּיעוּ: **ז** אַתָּה סֵתֶר לִי[1], מִצַּר תִּצְּרֵנִי, רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי
סֶלָה: **ח** אַשְׂכִּילְךָ, וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זוּ תֵלֵךְ, אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי: **ט** אַל
תִּהְיוּ כְּסוּס, כְּפֶרֶד, אֵין הָבִין, בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם, בַּל קְרֹב
אֵלֶיךָ: יַרְבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע, וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוָֹה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ: **יא**
שִׂמְחוּ בַיהוָֹה, וְגִילוּ צַדִּיקִים, וְהַרְנִינוּ כָּל יִשְׁרֵי לֵב:

מא

א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: **ב** אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל, בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ
יְהוָֹה: **ג** יְהוָֹה יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ, וְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ, וְאַל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ
אֹיְבָיו: **ד** יְהוָֹה יִסְעָדֶנּוּ עַל עֶרֶשׂ דְּוָי, כָּל מִשְׁכָּבוֹ הָפַכְתָּ
בְחָלְיוֹ: **ה** אֲנִי אָמַרְתִּי, יְהוָֹה חָנֵּנִי, רְפָאָה נַפְשִׁי כִּי חָטָאתִי
לָךְ: **ו** אוֹיְבַי יֹאמְרוּ רַע לִי, מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ: **ז** וְאִם בָּא
לִרְאוֹת, שָׁוְא יְדַבֵּר, לִבּוֹ יִקְבָּץ אָוֶן לוֹ, יֵצֵא לַחוּץ יְדַבֵּר: **ח** יַחַד עָלַי
יִתְלַחֲשׁוּ כָּל שֹׂנְאָי, עָלַי יַחְשְׁבוּ רָעָה לִי: **ט** דְּבַר בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ,
וַאֲשֶׁר שָׁכַב לֹא יוֹסִיף לָקוּם: **י** גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי, אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ
אוֹכֵל לַחְמִי, הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב: **יא** וְאַתָּה יְהוָֹה, חָנֵּנִי וַהֲקִימֵנִי,
וַאֲשַׁלְּמָה לָהֶם: **יב** בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי חָפַצְתָּ בִּי, כִּי לֹא יָרִיעַ אֹיְבִי
עָלָי: **יג** וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי, וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם: **יד** בָּרוּךְ
יְהוָֹה, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, מֵהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

---

[1] כַּאן צָרִיךְ לְהַפְסִיק מְעַט. (עַיֵּן בְּלִקּוּטֵי מוֹהֲרַ"ן חֵלֶק א' סִימָן רי"ג).

מב

א לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל, לִבְנֵי קֹרַח: **ב** כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם, כֵּן
נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: **ג** צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים, לְאֵל חָי, מָתַי
אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: **ד** הָיְתָה לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וָלָיְלָה,
בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל הַיּוֹם, אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ: **ה** אֵלֶּה אֶזְכְּרָה, וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי
נַפְשִׁי, כִּי אֶעֱבֹר בַּסָּךְ, אֶדַּדֵּם עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה,
הָמוֹן חוֹגֵג: **ו** מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וַתֶּהֱמִי עָלָי, הוֹחִילִי לֵאלֹהִים, כִּי
עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת פָּנָיו: **ז** אֱלֹהַי, עָלַי נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח, עַל כֵּן אֶזְכָּרְךָ
מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים, מֵהַר מִצְעָר: **ח** תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא, לְקוֹל
צִנּוֹרֶיךָ, כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: **ט** יוֹמָם יְצַוֶּה יְהֹוָה חַסְדּוֹ,
וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי, תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי: **י** אוֹמְרָה לְאֵל סַלְעִי, לָמָה
שְׁכַחְתָּנִי, לָמָּה קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב: **יא** בְּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי, חֵרְפוּנִי
צוֹרְרָי, בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ: **יב** מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי,
וּמַה תֶּהֱמִי עָלָי, הוֹחִילִי לֵאלֹהִים, כִּי עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת, פָּנַי וֵאלֹהָי:

נט

א לַמְנַצֵּחַ, אַל תַּשְׁחֵת, לְדָוִד מִכְתָּם, בִּשְׁלֹחַ שָׁאוּל, וַיִּשְׁמְרוּ אֶת
הַבַּיִת לַהֲמִיתוֹ: **ב** הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי, אֱלֹהָי, מִמִּתְקוֹמְמַי
תְּשַׂגְּבֵנִי: **ג** הַצִּילֵנִי מִפֹּעֲלֵי אָוֶן, וּמֵאַנְשֵׁי דָמִים הוֹשִׁיעֵנִי: **ד** כִּי הִנֵּה

אָרְבוּ לְנַפְשִׁי, יָגוּרוּ עָלַי עַזִּים, לֹא פִשְׁעִי וְלֹא חַטָּאתִי יְהוָה: **ה** בְּלִי
עָוֹן, יְרוּצוּן וְיִכּוֹנָנוּ, עוּרָה לִקְרָאתִי וּרְאֵה: **ו**וְאַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים
צְבָאוֹת, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל הַגּוֹיִם, אַל תָּחֹן כָּל בֹּגְדֵי
אָוֶן סֶלָה: **ז**יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב, יֶהֱמוּ כַכָּלֶב, וִיסוֹבְבוּ עִיר: **ח** הִנֵּה יַבִּיעוּן
בְּפִיהֶם, חֲרָבוֹת בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם, כִּי מִי שֹׁמֵעַ: **ט**וְאַתָּה יְהוָה תִּשְׂחַק
לָמוֹ, תִּלְעַג לְכָל גּוֹיִם: **י** עֻזּוֹ, אֵלֶיךָ אֶשְׁמֹרָה, כִּי אֱלֹהִים
מִשְׂגַּבִּי: **יא** אֱלֹהֵי חַסְדִּי, יְקַדְּמֵנִי, אֱלֹהִים יַרְאֵנִי בְשֹׁרְרָי: **יב** אַל
תַּהַרְגֵם פֶּן יִשְׁכְּחוּ עַמִּי, הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ, וְהוֹרִידֵמוֹ, מָגִנֵּנוּ
אֲדֹנָי: **יג** חַטַּאת פִּימוֹ, דְּבַר שְׂפָתֵימוֹ, וְיִלָּכְדוּ בִגְאוֹנָם, וּמֵאָלָה וּמִכַּחַשׁ
יְסַפֵּרוּ: **יד** כַּלֵּה בְחֵמָה, כַּלֵּה, וְאֵינֵמוֹ, וְיֵדְעוּ כִּי אֱלֹהִים מֹשֵׁל בְּיַעֲקֹב
לְאַפְסֵי הָאָרֶץ סֶלָה: **טו** וְיָשֻׁבוּ לָעֶרֶב, יֶהֱמוּ כַכָּלֶב, וִיסוֹבְבוּ
עִיר: **טז**הֵמָּה יְנִיעוּן לֶאֱכֹל, אִם לֹא יִשְׂבְּעוּ, וַיָּלִינוּ: **יז** וַאֲנִי אָשִׁיר
עֻזֶּךָ, וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ, כִּי הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר
לִי: **יח** עֻזִּי, אֵלֶיךָ אֲזַמֵּרָה, כִּי אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי אֱלֹהֵי חַסְדִּי:

עז

א לַמְנַצֵּחַ עַל יְדוּתוּן לְאָסָף מִזְמוֹר: **ב** קוֹלִי [2]אֶל אֱלֹהִים, וְאֶצְעָקָה
קוֹלִי אֶל אֱלֹהִים, וְהַאֲזִין אֵלָי: **ג** בְּיוֹם צָרָתִי אֲדֹנָי דָּרָשְׁתִּי, יָדִי לַיְלָה
נִגְּרָה, וְלֹא תָפוּג, מֵאֲנָה הִנָּחֵם נַפְשִׁי: **ד** אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים, וְאֶהֱמָיָה,

[2] בְּאָמְרְךָ אֵל אֱלֹהִים תְּכַוֵּן הַמִּלּוּי כָּזֶה אָלֶ"ף לָמֶ"ד אָלֶ"ף לָמֶ"ד הֵ"י יוּ"ד מֵ"ם

אָשִׂיחָה וְתִתְעַטֵּף רוּחִי סֶלָה: **ה** אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי, נִפְעַמְתִּי וְלֹא
אֲדַבֵּר: **ו** חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם, שְׁנוֹת עוֹלָמִים: **ז** אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי
בַּלָּיְלָה, עִם לְבָבִי אָשִׂיחָה, וַיְחַפֵּשׂ רוּחִי: **ח** הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח אֲדֹנָי,
וְלֹא יֹסִיף לִרְצוֹת עוֹד: **ט** הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ, גָּמַר אֹמֶר לְדֹר
וָדֹר: **י** הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל, אִם קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו סֶלָה: **יא** וָאֹמַר חַלּוֹתִי
הִיא, שְׁנוֹת יְמִין עֶלְיוֹן: **יב** אֶזְכּוֹר מַעַלְלֵי יָהּ, כִּי אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם
פִּלְאֶךָ: **יג** וְהָגִיתִי בְכָל פָּעֳלֶךָ, וּבַעֲלִילוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: **יד** אֱלֹהִים,
בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ, מִי אֵל גָּדוֹל כֵּאלֹהִים: **טו** אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא,
הוֹדַעְתָּ בָעַמִּים עֻזֶּךָ: **טז** גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ, בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף
סֶלָה: **יז** רָאוּךָ מַּיִם אֱלֹהִים, רָאוּךָ מַּיִם יָחִילוּ, אַף יִרְגְּזוּ
תְהֹמוֹת: **יח** זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת, קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים, אַף חֲצָצֶיךָ
יִתְהַלָּכוּ: **יט** קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל, הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל, רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ
הָאָרֶץ: **כ** בַּיָּם דַּרְכֶּךָ, וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים, וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא
נֹדָעוּ: **כא** נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ, בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

צ

א תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, אִישׁ הָאֱלֹהִים, אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר
וָדֹר: **ב** בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ, וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל, וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם
אַתָּה אֵל: **ג** תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא, וַתֹּאמֶר, שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: **ד** כִּי
אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר, וְאַשְׁמוּרָה
בַלָּיְלָה: **ה** זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ, בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: **ו** בַּבֹּקֶר יָצִיץ,

וְחָלָף, לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: **ז** כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ, וּבַחֲמָתְךָ
נִבְהָלְנוּ: **ח** שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ, עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: **ט** כִּי כָל יָמֵינוּ
פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ, כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה: **י** יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ, בָהֶם שִׁבְעִים
שָׁנָה, וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה, וְרָהְבָּם, עָמָל וָאָוֶן, כִּי גָז חִישׁ
וַנָּעֻפָה: **יא** מִי יוֹדֵעַ, עֹז אַפֶּךָ, וּכְיִרְאָתְךָ, עֶבְרָתֶךָ: **יב** לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן
הוֹדַע, וְנָבִא, לְבַב חָכְמָה: **יג** שׁוּבָה יְהוָֹה, עַד מָתָי, וְהִנָּחֵם עַל
עֲבָדֶיךָ: **יד** שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר, חַסְדֶּךָ, וּנְרַנְּנָה, וְנִשְׂמְחָה, בְּכָל
יָמֵינוּ: **טו** שַׂמְּחֵנוּ, כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ, שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: **טז** יֵרָאֶה אֶל
עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ, וַהֲדָרְךָ עַל בְּנֵיהֶם: **יז** וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ,
וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, כּוֹנְנָה עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

קה

א הוֹדוּ לַיהוָֹה, קִרְאוּ בִּשְׁמוֹ, הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: **ב** שִׁירוּ לוֹ,
זַמְּרוּ לוֹ, שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאוֹתָיו: **ג** הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ, יִשְׂמַח לֵב
מְבַקְשֵׁי יְהוָֹה: **ד** דִּרְשׁוּ יְהוָֹה, וְעֻזּוֹ, בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: **ה** זִכְרוּ
נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי פִיו: **ו** זֶרַע אַבְרָהָם, עַבְדּוֹ,
בְּנֵי יַעֲקֹב, בְּחִירָיו: **ז** הוּא יְהוָֹה, אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ
מִשְׁפָּטָיו: **ח** זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ, דָּבָר צִוָּה, לְאֶלֶף דּוֹר: **ט** אֲשֶׁר כָּרַת
אֶת אַבְרָהָם, וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׂחָק: **י** וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב, לְחֹק, לְיִשְׂרָאֵל
בְּרִית עוֹלָם: **יא** לֵאמֹר, לְךָ, אֶתֵּן אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, חֶבֶל
נַחֲלַתְכֶם: **יב** בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר, כִּמְעַט, וְגָרִים בָּהּ: **יג** וַיִּתְהַלְּכוּ

מִגּוֹי אֶל גּוֹי, מִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: **יד** לֹא הִנִּיחַ אָדָם לְעָשְׁקָם,
וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: **טו** אַל תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי, וְלִנְבִיאַי אַל
תָּרֵעוּ: **טז** וַיִּקְרָא רָעָב עַל הָאָרֶץ, כָּל מַטֵּה לֶחֶם שָׁבָר: **יז** שָׁלַח
לִפְנֵיהֶם אִישׁ, לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף: **יח** עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ, בַּרְזֶל בָּאָה
נַפְשׁוֹ: **יט** עַד עֵת, בֹּא דְבָרוֹ, אִמְרַת יְהוָה, צְרָפָתְהוּ: **כ** שָׁלַח מֶלֶךְ,
וַיַּתִּירֵהוּ, מֹשֵׁל עַמִּים, וַיְפַתְּחֵהוּ: **כא** שָׂמוֹ אָדוֹן לְבֵיתוֹ, וּמֹשֵׁל בְּכָל
קִנְיָנוֹ: **כב** לֶאְסֹר שָׂרָיו, בְּנַפְשׁוֹ, וּזְקֵנָיו, יְחַכֵּם: **כג** וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל
מִצְרָיִם, וְיַעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ חָם: **כד** וַיֶּפֶר אֶת עַמּוֹ מְאֹד, וַיַּעֲצִמֵהוּ
מִצָּרָיו: **כה** הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא עַמּוֹ, לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו: **כו** שָׁלַח מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ, אַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ: **כז** שָׂמוּ בָם, דִּבְרֵי אֹתוֹתָיו, וּמֹפְתִים
בְּאֶרֶץ חָם: **כח** שָׁלַח חֹשֶׁךְ, וַיַּחְשִׁךְ, וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ: **כט** הָפַךְ אֶת
מֵימֵיהֶם לְדָם, וַיָּמֶת אֶת דְּגָתָם: **ל** שָׁרַץ אַרְצָם צְפַרְדְּעִים, בְּחַדְרֵי
מַלְכֵיהֶם: **לא** אָמַר, וַיָּבֹא עָרֹב, כִּנִּים, בְּכָל גְּבוּלָם: **לב** נָתַן גִּשְׁמֵיהֶם
בָּרָד, אֵשׁ לֶהָבוֹת בְּאַרְצָם: **לג** וַיַּךְ, גַּפְנָם וּתְאֵנָתָם, וַיְשַׁבֵּר עֵץ
גְּבוּלָם: **לד** אָמַר, וַיָּבֹא אַרְבֶּה, וְיֶלֶק, וְאֵין מִסְפָּר: **לה** וַיֹּאכַל כָּל
עֵשֶׂב בְּאַרְצָם, וַיֹּאכַל פְּרִי אַדְמָתָם: **לו** וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּאַרְצָם,
רֵאשִׁית לְכָל אוֹנָם: **לז** וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב, וְאֵין בִּשְׁבָטָיו
כּוֹשֵׁל: **לח** שָׂמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם, כִּי נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם: **לט** פָּרַשׂ
עָנָן, לְמָסָךְ, וְאֵשׁ, לְהָאִיר לָיְלָה: **מ** שָׁאַל, וַיָּבֵא שְׂלָו, וְלֶחֶם שָׁמַיִם,
יַשְׂבִּיעֵם: **מא** פָּתַח צוּר, וַיָּזוּבוּ מָיִם, הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר: **מב** כִּי זָכַר
אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ, אֶת אַבְרָהָם עַבְדּוֹ: **מג** וַיּוֹצִא עַמּוֹ בְשָׂשׂוֹן, בְּרִנָּה

אֶת בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם, וַעֲמַל לְאֻמִּים
יִירָשׁוּ: מה בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו, וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ, הַלְלוּיָהּ:

קלז

א עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ, גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן: ב עַל
עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ: ג כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי
שִׁיר, וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ, מִשִּׁיר צִיּוֹן: ד אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר
יְהוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר: ה אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָיִם, תִּשְׁכַּח
יְמִינִי: ו תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי, אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת
יְרוּשָׁלַיִם, עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי: ז זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם, אֵת יוֹם
יְרוּשָׁלָיִם, הָאֹמְרִים, עָרוּ עָרוּ, עַד הַיְסוֹד בָּהּ: ח בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה,
אַשְׁרֵי שֶׁיְשַׁלֶּם לָךְ, אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ: ט אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ
אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע:

קנ

א הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ, הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: ב הַלְלוּהוּ
בִגְבוּרֹתָיו, הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: ג הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר, הַלְלוּהוּ
בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: ד הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל, הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים
וְעֻגָב: ה הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע, הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: ו כֹּל
הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ, הַלְלוּיָהּ:

אחר שסיים תהלים יאמר שלשה פסוקים אלה:

מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְיָ שְׁבוּת עַמּוֹ, יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל: וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְיָ, מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה: וַיַּעְזְרֵם יְיָ וַיְפַלְּטֵם, יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי חָסוּ בוֹ:

זֹאת הַתְּפִלָּה מָצָאנוּ בְּאַמְתַּחַת הַכְּתָבִים וְהִיא מְעַט הַכַּמּוּת וְרַב הָאֵיכוּת:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עִלַּת הָעִלּוֹת וְסִבַּת כָּל הַסִּבּוֹת, אַנְתְּ לְעֵלָּא, לְעֵלָּא מִן כֹּלָּא, וְלֵית לְעֵלָּא מִנָּךְ, דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָךְ כְּלָל, וּלְךָ דוּמִיָּה תְהִלָּה, וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה. אוֹתְךָ אֶדְרֹשׁ, אוֹתְךָ אֲבַקֵּשׁ שֶׁתַּחְתֹּר חֲתִירָה דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה מֵאִתְּךָ, דֶּרֶךְ כָּל הָעוֹלָמוֹת, עַד הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁלִּי בַּמָּקוֹם שֶׁאֲנִי עוֹמֵד, כְּפִי אֲשֶׁר נִגְלָה לְךָ, יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת, וּבַדֶּרֶךְ וּנְתִיב הַזֶּה תָּאִיר עָלַי אוֹרְךָ, לְהַחֲזִירֵנִי בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת, כְּפִי רְצוֹנְךָ בֶּאֱמֶת, כְּפִי רְצוֹן מִבְחָר הַבְּרוּאִים, לְבִלְתִּי לַחֲשֹׁב בְּמַחֲשַׁבְתִּי שׁוּם מַחֲשֶׁבֶת חוּץ וְשׁוּם מַחֲשָׁבָה וּבִלְבּוּל שֶׁהוּא נֶגֶד רְצוֹנְךָ, רַק לְדַבֵּק בְּמַחֲשָׁבוֹת זַכּוֹת צַחוֹת וּקְדוֹשׁוֹת בַּעֲבוֹדָתְךָ בֶּאֱמֶת בְּהַשְׁגָּחָתְךָ וּבְתוֹרָתְךָ. הַט לִבִּי אֶל עֵדְוֹתֶיךָ, וְתֶן לִי לֵב טָהוֹר לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וּמִמְּצוּלוֹת יָם תוֹצִיאֵנִי לְאוֹר גָּדוֹל חִישׁ קַל מְהֵרָה. תְּשׁוּעַת יְהֹוָה כְּהֶרֶף עַיִן, לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים כָּל יְמֵי הֱיוֹתִי עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְאֶזְכֶּה לְחַדֵּשׁ נְעוּרַי, הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ בַּחשֶׁךְ, לְהַחֲזִירָם אֶל הַקְּדֻשָּׁה, וְתִהְיֶה יְצִיאָתִי מִן הָעוֹלָם כְּבִיאָתִי, בְּלֹא חֵטְא. וְאֶזְכֶּה לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְהֹוָה וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ, כֻּלּוֹ אוֹמֵר כָּבוֹד, אָמֵן נֶצַח סֶלָה וָעֶד: